ARCHIEF DE BOOIJ
Deel 2

I**nhoud:**

Hoofdstuk 13. (deel 2)
Hendrik de Booij (1867-1964)
c. Fragmenten dagboek 1947-1964 (deel 2)…….……2
d. Verhalen "Mensen die ik ontmoette" …….…….37
e. Fragmenten dagboek Concertgebouw 1904-1951…… ……44
Supplement 1: Gustav Mahler…….. …. …..80
Supplement 2: Het Concertgebouworkest ……..... ….....84
f. Fragmenten dagboek Algemeen Handelsblad ……. … ……93
g. Fragmenten dagboek Noord- en Zuid-Hollandsche
Reddingmaatschappij van 1906-1946……..……..105
h. Citaten uit dagboek met betrekking op de Jodenvervolging…….....147
Supplement: Jodenvervolging 1940-1945……. ……151
i. Hoop doet leven. Brief aan Alfred de Booy van zijn vader…… .157
Hendrik de Booij als tekenaar……. …. …..229
k. Werkstuk van Rutger van Houwelingen en Janneke Verheij :
Hendrik de Booij 1867-1964……236

Hoofdstuk 14
Levensloop van Hilda Gerarda Boissevain…… 259
Supplement 1: Raden Adjeng Kartini…… 276
Vervolg levensloop Hilda Gerarda Boissevain…….304
Supplement 2: Maria Montesorri…….....308.
Supplement 3 Montessori Lyceum in de oorlogsjaren…….309
Vervolg levensloop Hilda Gerarda Boissevain.……... 333

Hoofdstuk 15
Voorouders van Hilda Gerarda Boissevain: De families Boissevain,
MacDonnell, Moylan, Graves and Drought…….. … 337

Hoofdstuk 16
Genealogie van de families Gooszen, Peereboom Voller, Turk, Buteux…….. …… …..375

Hoofdstuk 17
Levensloop van Anthonie Frederik Gooszen (deel 1)……. …..... 387

Hoofdstuk 13. (deel 2)
Hendrik de Booij (1867-1964)
c. Fragmenten dagboek 1947-1964 (deel 2)
1947

5 januari. Gisteren Rudi Mengelberg, vertelt op mijn verzoek een en ander over de financiën van Willem Mengelberg en de wijze waarop hij die beheerde. Hij schonk een belangrijk bedrag aan zijn broeder Hans en ook meer dan f 50.000 aan den ouden Gröthe. In Amerika verdiende hij 3000 dollar per concert. thans heeft hij niets of zeer weinig. Ik was in het Concertgebouw waar Rutten mij zeide:"we komen binnenkort op 't matje, is 't niet?" en lachte. Ik had hem gaarne dadelijk vermoord. Gerbrandy uit zich in het openbaar op zeer afkeurende wijze over Van Mook, dien hij zelf heeft aangesteld en een grote machtspositie heeft gegeven.
7 januari Wij komen 15 en 16 januari voor de commissie perszuivering op het Stadhuis. Donderdag een onderhoud op het Handelsblad met advocaat Heldring
8 januari Een groote enveloppe met opgave van stukken en advertenties in het Handelsblad zijn gedrukt gedurende het tijdvak oct. 1941 tot de bevrijding. "Het ligt in het voornemen van den voorzitter om bij dezelfde gelegenheid de in art 2 van het Tijdelijk Persbeleid besluit 1945 geregelde procedure tot definitieve ontzetting van recht tet voeren".
Vrijdag 10 januari 47. Gisteren en heden dooi. Gisteren om 4 uur een bijeenkomst op het Handelsblad met onzen advocaat mr. Heldring, zoon van Alexander Heldring, wijlen den in 1938 overleden directeur van het Handelsblad. Hij maakt een alleraangenaamsten indruk, doet mij in zijn wijze van spreken denken aan zijn Vader. Hij deelt een en ander mede over de wijze van behandeling van onze aak. Hoe de voorzitter Mr. Vonkenberg (?) een felle man is, antirevolutionair, die vooral niet voor "Zuiveringmoe" wil worden aangezien. Het feit dat commissarissen en Directeur komen uit een kring die men "uitgelezen" zou kunnen noemen, heeft den voorzitter geneigd tot een "flink aanpakken". Heldring vertelt dat het vonnis al klaar is. We krijgen "een flinke douw" maar krijgt de Commissie een gunstige indruk van ons dan kan daarin verbetering ten goede komen. Hij beveelt verder aan daden die tegen de Duitsers gericht waren, particuliere daden, vooral niet te verzwijgen. Het is wel een eigenaardige rechtspraak waaraan wij zijn onderworpen.Wij zijn allen zeker van de hoogte van ons standpunt. Heden vrijdag kwamen wij om 11 uur in een klein kamertje waar een aantal NBSer met bewakers aantroffen, mede beklaagden. Wij begaven ons raad daarom niet in dit kamertje, maar wachtten er buiten en ontmoetten de heer van Aalst secretaris van de Commissie die vriendelijk gewezen persman bleek te zijn. Er worden handen geschud en wat later vetrokken de NSBers weder begeleid door hun bewakers, want het bleek dat de stukken nog onderweg waren van Rotterdam naar Amsterdam. Eindelijk kwam een motorrijwiel met de stukken en konden wij, gezeten in het kleine kamertje er kennis van nemen
14 januari Ik werd gehuldigd op de Reddingmij en had ik daarna een vergadering op het Handelsblad me Mr Heldring, onzer verdediger tegenover de Perszuiverings commissie. Hij geeft ons raad en verstrekt eenige inlichtingen omtrent de Voorzitter en andere leden van de Commissie, heeft tezamen met Boskamp met een lid van die Commissie en diens vrouw gedineerd bij welke gelegenheid vrijuit over de zuivering werd gesproken. Dit lid was de heer Pleizier getuige-deskundige, die belast is met het stellen van den eisch. Als gesproken wordt over de mogelijkheid Planten direct in zijn positie te herstellen zegt Plezier: dat kan ik toch niet verantwoorden tegenover mijn vrienden van de illegale partij".Hedenmorgen om 8 uur per tram naar Stadhuis en daar, nadat een zaal in orde gemaakt, deze binnen gegaan en gaan zitten op de eerste rij. De Voorzitter Mr Vonkenberg is een flinke, krachtige man van omstreeks 50 jaar, advocaat te Gorkum. Verder zitten Woensdag aan de tafel: rechts en links van den Voorzitter een lid, verder aan het ene hoofd de griffier van Aalst en aan het andere hoofd de getuige-deskundige Pleizier. Er moet nog een dame lid zijn, heden niet aanwezig.
22 januari *[over de rechtszitting betreffende het Handelsblad]*. Nu is alles alweer lang voorbij en we kijken terug op twee lange zittingsdagen. Op den tweede dag was ook het vrouwelijk

commissielid aanwezig. Dit was een mej. Ebbinge, geloof ik mr in de rechten, zegt men. De eerste dag duurde van 9 uur tot 10.30 's avonds, de tweede dag van 9 uur tot 5 uur n.m. De commissie gedroeg zich van het begin tot het eind fatsoenlijk. Six was zoo vriendelijk mij heen en weer te brengen met zij auto. Op den 2 den dag vond ik thuis Olga en Tom en konden we Six de mooie oorkonde toonen die de Reddingmaatschappij mij schonk. Ja dat was een mooie plechtigheid, waarbij Koning mij hartelijke toesprak. Hij sprak lang en ik kon niet alles verstaan omdat hij vlug spreekt. Ik weet werkelijk niet hoeveel; deugden mij niet werden toebedeeld. Ik was er door geroerd en antwoordde een beetje onbeholpen. Van die vergadering ging ik naar die bijeenkomst met Mr Ernst Heldring in het Handelsblad en ik wist dat ik de twee volgende dage voor het gerecht der Zuiveringscommissie zou moeten zitten. Het was een lange zaak al die verhoren te zien afnemen. Hoogterp is zo'n figuur als je in Dostojewsky tegenkomt. eerlijk, overtuigd en tegelijk onbetrouwbaar. En dan die langdradige manier, bepaald een onsympathiek kereltje. Ik bewonderde het geduld van den voorzitter. Wij kwamen op de tweede dag aan het bod Herhaaldelijk noemt men ons trouwe of puike vaderlanders of zoo iets dergelijks maar de getuige-deskundige die ten slotte, nadat Boskamp en verscheidene andere allerlei moois van Planten hadden verteld, eischte voor Planten 4 jaar 9 maanden ontzegging van het recht belast te zijn met de leiding van een dagblad ingaande 5 mei 1945 omdat wij maar op het oog hadden gehad op personeel en de zaak dan op het Vaderland of de natio. De beslissing valt over 14 dagen dus dat is op 30 januari en zal ons worden toegezonden. Als de beslissing ons niet bevalt zullen we zeker hoger beroep aanvragen. De hele zuivering is mij een pak van mijn hart. Zeer duidelijk is gebleken dat Planten een beste kerel is. Ik vond de laatste dag een feestdag voor hem, maar ook voor ons. en sterker nog dan ooit waren wijk er van overtuigd dat wij de juiste houding hadden aangenomen. Ernst Heldring was een goede en overtuigende verdediger ook door zijn rechtschapen persoonlijkheid. Hij wees vooral op de fictie van art2 van het perszuiveringsbeleid waaruit zou moeten blijken dat ieder die blijft zitten, daarmee het bewijs levert genoegen te nemen met de nationaalsocialistische inhoud die de courant aannam.
30 januari Van Planten vernomen dat de Commissie van zuivering op den eisch van de getuige deskundige nog wat zal toeleggen. Commissarissen zullen 2 jaar en 9 maanden aan zich zien toebedeeld en Planten naar ik meen te hebben gehoord 5 jaar in plaats van de 4 jaren van den eisch. Hieraan moet men nog even wennen.. We waren net gewend aan die eisch en nu zal dit er nog bovenop komen. Het is wel een groot geluk dat er geen kwestie is van wroeging of schaamte dat wij: Planten, van Eeghen, Six , Bos en ik de volle overtuiging hebben goed gedaan te hebben en een goedkeuring van ons beleid hebben verdiend in plaats van afkeuring . Ik ben dankbaar nu dit eenmaal gebeurd is, dat ik daarbij ben betrokken geweest. Het zal mij benieuwen of de Vereeniging van Oud zeeofficieren zal doen waarvan ik lid ben, waarvan naar ik meen ook Jim lid is en Jim is misschien mede verantwoordelijk voor de redactie van het reglement op de perszuivering die mij veroordeelt. Wij hebben een oorlog meegemaakt in een bezetland, daaraan moeten wij al die verschijnselen zoals de perszuivering en ander kenmerken van rechteloosheid toeschrijven
31 januari Van Sam Bottenheim gehoord dat Mengelberg niet naar Nederland komt voor zijn zaak, dat Sam's zoon hem vertegenwoordigt, dat het onderzoek niet openbaar is en er van M.s zaak geen enkel dossier bestaat.
5 februari. Heb getracht heden mijn rechters van de zuiveringscommissie te tekenen, in het midden de imposante figuur van den voorzitter, grijzend haar, een volle kop met haar, een regelmatig gezicht, sterk lichaam, brede schouders, groot van gestalte, oud tegen de 60, rechts en links van hem de leden, rechts een jongeman met rood gezicht, brillenglazen, links het vrouwelijk lid der commissie, rosachtig haar bleek gezicht, niet lelijk, dan een tweede jongeman met een schraal gezicht en naast hem den griffier, een goedige jongen, erg trots op het werk dat hij gedaan heeft door het inrichten van al die dossiers. De voorzitter rookt een sigaar, het vrouwelijk lid cigaretten, waarvan zij de rook in grote wolken boven zich uitblaast,

de griffier (Van Aalst) zit met een pijp in zijn mond voortdurend de zaal in te kijken en mengt zich niet in de gesprekken of vraagt niet het woord. *[Later bijgeschreven: de voorzitter had bij de opening van de vergadering verzocht niet te roken, stak daarna rustig een sigaar op.]* Aan het andere hoofd ten slotte de getuige-deskundige, die de eis zal indienen. ook met een pijp, Pleizier, ook een jonge man, met vrouwelijk uiterlijk. Van dit gezelschap zou een geestige tekening kunnen worden gemaakt, maar ik kan het niet, ik heb die tekening wel in mijn hoofd maar niet in mijn vingers. Dan de tragische figuur van Hoogterp de NSB hoofdredacteur.
6 februari Gister belde Boskamp op deelde mede dat hij uit goede bron had vernomen dat commissie van zuivering op de maatregel voorgesteld in den eisch zal toeleggen en wel zo dat Planten 5 jaar ontzegging zal krijgen en commissarissen 2 jaar en 9 maanden beide ontzegging ingaand 5 mei 1945. Hij zal nu nog naar den Haag gaan om te spreken over de mogelijkheid van hoger beroep. Dat wij de volgende week moeten samenkomen om over Planten te spreken: zijn benoeming tot directeur van Jacob van Campen.
8 februari. De elfstedentocht is heden om half zes begonnen. er zijn weinig deelnemers, naar ik geloof slechts 300 voor de wedstrijd en 1000 voor de tocht. Onder de laatste behoort onze kleinzoon Tom. Het ijs is niet mooi en er waait een straffe NO wind, dus zullen zij het moeilijk hebben. 's Avonds getelefoneerd met Aerdenhout waar Ot in spanning zit (en Tom misschien ook) over Tom junior. Gedurende de nacht weer getelefoneerd met Ot die vertelt dat Tom met zijn vriend en een grote groep anderen ca. 6 uur te Franeker was, waar de commissie aanried niet verder te gaan met het oog op de toestand ijs, (zand en stormwind uit NO). Dat hij en de meeste anderen toch zijn doorgegaan maar bij Berlikum door de commissie verder voortgaan was verboden.
9 februari. We komen in moeilijkheden met de brandstof zo de vorst aanhoudt. Maandag verwacht Kuit kolen voor de flat. Gisteren en eergisteren geen warm water voor het bad. We hebben nog petroleum voor het kacheltje en wat hout.
11 februari. Als wij slapen gaan zetten wij gewoonlijk om 10 uur even de radio aan en warempel daar kwam het:"de commissie van de perszuivering heeft strenge straffen toegepast op personeel van het Algemeen Handelsblad, dat gedurende de oorlog na l941 tot het einde is blijven doorwerken." Dan volgden de namen van al die NSBers en andere personen die zware straffen kregen van 20 jaren en zonder enige onderbreking volgden daarop de namen van de directeur Planten en van de commissarissen, beginnende met H. de Booy en dan Six, Van Eeghen Bos, die 2 jaren en 2 maanden ontheffing kregen van het recht een leidende functie bij het Handelsblad te vervullen. Het is een merkwaardige sensatie te ondervinden dat je naam over geheel Nederland en de rest van de wereld, tot in Indië en Amerika toe, wordt genoemd als iemand die verkeerd heeft gehandeld en een foutieve houding heeft aangenomen tegenover het Vaderland. Ik sliep zeer goed en ook op mijn lieve vrouw maakte het niet zoveel indruk dat zij er wakker van bleef. Toen ik wakker werd, tegen 8 uur 's morgens, was het echter niet Indië waaraan ik het eerst dacht. Ik had gedroomd van Six, en ik dacht het eerst aan dat radiobericht van de vorige avond. Daarom vroeg ik Hilda de uitzending van 8 uur te doen horen, maar het werd niet nogmaals uitgezonden, en ik moet zeggen dat ik dit aangenaam vond.
18 februari In de vergadering v. Eeghen, Six, Boskamp, Planten, de Groot en E. Heldring. Juffrouw Jansen versierd met oranje schenkt verrukkelijke koffie Ze ziet er heel ander uit dan in den oorlog. Van Eeghen is weer zeer ernstig, vol humor van een goede soort. Wij vergelijken onze indrukken van de zuivering en zijn het met Planten eens, dat Mr Vonkenberg ons weloverwogen, een systeem volgende, om den tuin heeft geleid door zij quasi gemoedelijkheid, de gedachte vooraan in zijn hoofd, dat hij, wat wij ook zouden hebben te bewegen, schuldig waren "omdat zij zijn blijven zitten toen de Duitschers een NSBer als hoofdredacteur aanstelden. Hij hield zich daarbij aan artikel 2 van het Persbericht 1945 en dan niet zooals als het kan gelezen worden. Het artikel2 luidt "de redacteurs, redacteur medewerker of verslaggevers van een dagblad die tijdens de bezetting zijn taak op zoodanige

wijze heeft vervuld, dat, mede daardoor nationalsocialistische beginselen of denkbeelden dan wel ideologieën van den vijand ingang zouden hebben kunnen vinden, alsmede hij, die door aanblijven in een leidende functie in de dagbladonderneming geacht moet worden tegen een vervulling van de taak op de wijze als hiervoor bedoeld, geen bezwaar te hebben gehad, kan worden ontzet van het recht om bij een zoodanige onderneming werkzaam te zijn of eenige journalistieke of leidende , niet-journalistieke functie". Dit lezende blijkt dat men de aanblijvers kan verdeelen in personen die geen bezwaar hebben gehad tegen de vervulling van de taak, als hiervoor bedoeld, en anderen die daarentegen wel bezwaar hadden. Tot de laatste behoorden wijk zonder eenige twijfel maar "neen' leest Mr Vonkenberg: wie aanblijft heeft getoond geen bezwaar te hebben en kan dus worden gestraft en bovendien leest hij dan nog voor "kan"het woord "moet"en straft. Wij zullen tegen deze straffen in hooger beroep gaan, maar moeten daarvoor wachten op de nieuwe Perswet zoodat het wel Mei of Juni zal worden voor het zoover is. Wat de straf betreft is dat hooger beroep dus slechtst van betekenis voor Planten, maar voor ons alleen is het van groot belang te worden gerehabiliteerd en gezuiverd van de blaam die op ons rust. Onze verdediger Heldring heeft tegen een onjuiste uitlegging van het persbericht gewaarschuwd, maar Vonkenberg zegt dat dit een 'presumptie juris et de jure "stelt en voegt aan zijn verdere beschouwingen grove onjuistheden toe, terwijl hij ons commissarissen de gelegenheid gaf ons te uiten en wij door de wijze van zijn optreden dachten dat alles goed ging. Ik geloof niet dat onze woorden wat wij ook zouden hebben gezegd veel invloed zouden hebben gehad maar toch is het merkwaardig dat, volgens berichten uit goede bron, het vrouwelijk lid der zuiveringscommissie voor vrijspraak heeft gestemd. Er zijn twee zittingen der commissie noodig geweest om tot een besluit te komen, wij hadden daarin ook de getuige deskundige Pleizier op onze hand, wiens gedachten zich bewogen tussen twee denkbeelden : 1 dat het moeilijk was principieel te blijven bij het hooren van de getuigenverklaringen ter ontlasting van Planten. (Pleizier zat toen te huilen en 2e dat hij bij zijn illegale vrienden toch niet een vrijspraak kon aankomen. Ik meen dat hij bij deze laatste gedachte uitsprak in een gesprek dat hij voerde met Boskamp en Heldring.
Merkwaardig is verder dat het lid secretaris Mr van Aalst die zich naar het Handelsblad begaf om inlichtingen te verzamelen inzake "Jacob van Campen"en daar Boskamp en Planten vond, met zijn eeuwigen glimlach de mening uitte dat de ontzette van 't Hoen, Dieters, Mr de Groot gerust hun oude functie kunnen voortzetten. Dit scheen regel te zijn en ik dacht aan de zwaardgebouwde schipper Bul die ontzet was voor twee jaren als kapitein omdat hij het hem behoorde schip aan de grond had gezet en na twee maanden wederom voor de Raad van de Scheepvaart stond wegens een dergelijk feit, maar nu als "lichtmatroos". Maar Planten moest niets van die vriendelijk woorden en zoeten glimlachen hebben. In het onderhoud met van Aalst gaf deze een geheel verkeerd beeld van het gebeurde door Planten te vergelijken bij een kapitein, die met hem genegen soldaten wordt aangevallen door een gewapende en vijandelijke macht en dan op verzoek van die soldaten zich aan den vijand overgeeft en dan goed voor de soldaten te zorgen.
De kwestie Jacob van Campen kwam verder ter sprake : zullen wij Planten tot directeur te benoemen. Planten adviseert dit niet te doen althans nu niet wat Jacob van Campen betreft een bedrijfszuivering dreigt is nu gebleken dat Terwee een valsche aard had, dat hij zonder ons daarvan iets mede te delen allerlei werk voor de Duitschers heeft verricht. Gelukkig hebben we hem, ofschoon we van die daden niets wisten, ontslagen omdat hij geen opening van zaken wilde geven aan Boskamp in dies kwaliteit van beheerder van het Handelsblad NV. Maar het zal toch inderdaad beter zijn nu nog te wachten met de benoeming van Planten en zijn positie onveranderd te laten. Ook onze positie t/o NV Handelsblad blijft onveranderd. Wij blijven commissaris van de Naamloze Vennootschap. Met deze gaat het heel goed (... Voor de malversaties van Terwee zullen wij, commissarissen ook ter verantwoording worden geroepen misschien, maar ik kan mij niet voorstellen dat wij zouden worden gestraft omdat hij noch aan Planten noch aan ons iets daarvan heeft verteld. Wij beschouwden hem steeds als een

eigenaardig mensch doch vertrouwden hem wat zijn verhouding met de Duitschers betreft. Had hij ons van dat werk voor de Duitschers iets verteld, dan zouden we dit niet hebben kunnen toelaten, want het geschiedde nu niet door een ons opgedrongen NSBer doch door een "goede"
Alfred kwam *[terug van wintersport in Casablanca na zijn verblijf in Indië]*. Wij luisterden naar zijn verhalen over de Kaap, Casablanca, Indië, Linggadjati enz. Over straffen aan boord van de Doorman: Zeer gering, geheel ander soort volk dan vroeger in de Marine. Aantal minder dan één straf per man gedurende het gehele verloop van de reis. In Indië soms 3000 Inlanders aan boord gehad zonder dat iets vermist werd. Alfreds mening over de mariniers die in Amerika zijn getraind in vergelijking met de anderen ongunstig, maar hij erkent dat zij misschien goede vechters zijn. De Doorman had te IJmuiden bij de sluis nog maar 1 decimeter water onder de kiel. Wat Linggadjati betreft is Alfreds mening dat wij moeten trachten te aanvaarden wat mogelijk is, niet het onmogelijke najagen. Een man als Pinke zou er liefst op inslaan, wat dit betreft is Spoor verstandiger. Alfred weet nog niets van zijn naaste toekomst, zal binnenkort wel eens naar het Departement gaan. Hij hecht geen waarde aan het bereiken van de hoogst verkrijgbare rang in de Marine, zou er gaarne uitgaan. Dienen in de Marine is moeilijk. Men krijgt zelden gelegenheid iets af te maken.
24 februari. 's Middags maakte Alfred muziek met Engelien en we waren verbaasd over zij goede streek en zijn muzikale voordracht. Het stemt wel eens droevig dat zijn gaven, ik denk nu niet bepaald aan de muziek, in de Marine niet tot volle ontplooiing zijn kunnen komen. Zodra men bij de Marine iets denkt te hebben bereikt wordt men overgeplaatst, dikwijls naar een werk dat onbelangrijk is. Een vaste werkkring is wat men hem zou toewensen en die had hij kunnen krijgen zo de oorlog niet was uitgebroken bij de werf waar hij nu gaat repareren. Hij is nu inmiddels 46 jaar geworden.
8 maart. *[N.a.v. het overlijden van Daniël Goedkoop]*. Ik kwam vroeger als secretaris van de Reddingmaatschappij veel in aanraking met Daan Goedkoop, heb hem steeds op prijs gesteld. Als bouwer van grote schepen kon hij geen reddingboten ontwerpen, zoals herhaaldelijk bleek. Dit is een speciaal werk dat men moet leren. Hij dacht zich te veel een groot schip te bouwen, maakte grote fouten, zoals o.a. bij de "Zeemanshoop", waarvan hij de bovenbouw veel te zwaar (van te dikke platen) maakte, zodat ik, om de nodige stabiliteit te waarborgen, kort na de aflevering een zware kiel moest aanbrengen. De door hem gebouwde "Rutgers van Rozenburg" gaf mij grote zorgen door de grote ruimten die benedendeks vol water konden lopen. Dit bezwaar werd zoveel mogelijk, maar niet geheel, verbeterd door een grote ruimte te vullen het houten luchtkisten. De oude Brandaris had ook veel te grote compartimenten die vol konden lopen. Dit alles klinkt niet als een begrafenisrede maar is wel waar. In l917 riep ik professor Vossnack te hulp. Toch hield ik van Daan Goedkoop wegens zijn humor. Goedkoop heeft met de Nederlandse Scheepsbouwmij de hele oorlog, tot zijn werf werd vernield, voor de Duitsers gewerkt. Het heeft mij wel eens verwonderd dat men daarover zo weinig hoorde en wel over het blijven zitten van directeur en commissarissen van het Handelsblad. Ik kan mij wel voorstellen dat hij tijdens de oorlog een uiterst moeilijke tijd heeft doorgemaakt. Nu tegen het eind van de oorlog zijn werf werd vernield door de Duitsers, vraagt men zich af welk nut zijn aanblijven en doorwerken gedurende de oorlog heeft gehad. Hij zal zich dit alles zeer hebben aangetrokken en is er misschien door gestorven. Ik ga niet naar de crematie heden, daar ik weldra 80 ben. Zoëven Huges *[de huisarts]* aan de telefoon. "Gaat u niet naar Engeland?" "Neen, ik ga ook niet naar Kamschatka". "Och zo" "Ik ga ook niet naar Wladiwostok". "Och zo", zei Huges. Er zijn mensen die het nooit leren.
11 maart. Het is mij onbegrijpelijk hoe de staatshuishouding van ons Vaderland ooit weder in orde kan komen.
27 maart. Linggadjati is getekend en nu het eenmaal hiertoe is gekomen moeten wij allen trachten er iets van te maken en Gerbrandy opsluiten als hij oppositie blijft voeren.
6 april. Heden uit de Bijbel gelezen, Leidse vertaling, en bemerkt dat deze knappe theologen

niet geloofden aan de werkelijkheid van de opstanding van den Christus. Engelien komt, ook omdat ze het koud heeft in haar huis door de niet-aanwezigheid van brandstof. Met haar gesproken over de opstanding van Christus en zij schijnt deze ook niet als een vaststaand feit aan te nemen. Zij acht althans wat er voor wordt aangevoerd, dat het geloof daarop in de eerste plaats rust", geen bewijs. En ik vind het verwonderlijk dat men eerst op zijn 80ste jaar vrijer komt van dogma's die in de prille jeugd a.h.w. met de moedermelk zijn ingegoten.
12 april. Alfred nam de tekening mede van de jonge Van de Velde, voorstellende het begin van de Vierdaagse zeeslag waarop de buitenwachten (de fregatten) het sein geven van het in zicht zijn der vijandelijke vloot en op de voorgrond de galjoten. Deze tekening was in Engeland eigendom van Earl Essex en werd door mij aangetroffen in een portefeuille met een groot aantal tekeningen van Van de Velde bij de antiquair Puyster op de Spiegelgracht in ?? . De tekening werd gekocht voor f 85.- en Hilda schonk hem mij. [later bijgeschreven: ik schat de waarde op 1 ton].
13 april. Naar Waalse kerk, waar nieuwe dominee genaamd Roth wordt begroet door Le Cornu. De nieuwe dominee blijkt zeer liberaal te zijn. Hij beschouwt Jezus als 'tout à fait humain'. Hij heeft getwijfeld of hij het verzoek naar Amsterdam te komen zou aannemen. Is er wel reden genoeg voor het bestaan, nu nog, van een Eglise Wallonne in Holland.
18 april. Hilda heeft in de haast getekend op een brief aan de Ereraad Willem Mengelberg. Mengelberg wordt door zeer velen gehaat en als een 1e klasse ellendeling beschouwd, wat hij niet heeft verdiend. Hij heeft door zijn optreden, onhandige uitingen enz. zich reeds vóór de oorlog bij zeer velen gehaat gemaakt, zou onmogelijk weer hier kunnen komen dirigeren, zulk een optreden zou zeer veel tegenstanders, zeker een demonstratie in het Concertgebouw teweeg brengen. Terwijl hij eigenlijk een kind is met een goed hart en zich zeker niet heeft kunnen denken dat er iets kwaads lag in dirigeren voor Duitsers, die zijn landgenoten zijn. Hij was Duitsgezind, maar zeker niet anti-Nederlands. De Koningin heeft hem de huisorde van Oranje ontnomen nog vóór de uitspraak van de Ereraad. Hilda betreurt dat zij tekende, te haastig, toen Elly Heemskerk plotseling met die brief kwam. Ik meende niet te moeten tekenen omdat ik zeer onlangs door de perszuiveringscommissie was gestraft, had het anders misschien ook gedaan, uit vriendschap voor Mengelberg, al vind ik hem ook nog zo onmogelijk. Ik ben met hem begaan, vind dat hij te ongunstig beoordeeld wordt. Bij velen hebben nog altijd gevoelens van wraak te overhand, ook een negatie van de gedachte "wie uwer zonder zonde is werpe de eerste steen".
22 april. Ik ging naar Heiloo om een bezoek te brengen aan Jan *[van Stockum]*. Dezen vond ik achteruit gaande. Het is een droevig gezicht hem te zien liggen in zijn bed, maar hij lijdt geloof ik niet, althans niet physiek. Ik herinnerde hem aan onze afspraak samen een wandeling te maken in Duitsland en toen ik vertrok zei hij:"Oom Han, denk aan de wandeling".
23 april. Engelien heden naar Heiloo, kwam er één uur na het sterven van Jan. Hij is kalm ingeslapen. Hij was een fijne kerel.. Omtrent de plaats waar zijn moeder zich nu bevindt [op weg van Canada naar Nederland] zijn wij in onzekerheid want op het door haar aangegeven aankomstuur komen geen vliegtuigen aan. Er waait een zware storm uit het Zuidwesten.
24 april. Tweemaal met Engelien per auto naar Schiphol dat nog een rommelige boel is, tengevolge van de Duitse verwoestingen. Olga arriveerde om 1 uur 30.
25 april [begrafenis van Jan]. Gewacht in de bestuurskamer van het gesticht, tot broeder Rodriguez kwam, toen naar de kapel waar het lijk van Jan in een kist met glazen bedekking, het gezicht heel mooi, de handen aanvankelijk niet zichtbaar. Olga knielt en bidt. Daarna komen enige mannen, patiënten, die helpen. Het glazen deksel wordt weggenomen en eerst dan wordt het laken weggenomen dat de handen bedekt en ziet men deze, die zo mooi gevormd zijn. Rodriguez schroeft het deksel op de kist die daarna op een wagentje wordt geplaatst en dan gaat het naar buiten, naar het graf op een mooie rustige plaats. Als de kist is neergelaten werpen wij allen zand op de kist en daarna zeg ik enige woorden, er aan herinnerend dat Jan zich heel moeilijk kon uiten, maar dat ieder die met hem in aanraking

kwam toch onder de indruk kwam van zijn edele karaktereigenschappen, grote onzelfzuchtigheid, scherp verstand en humor; dat ik hem gaarne bezocht, lang had gehoopt dat hij beter zou worden, dat God hem nu beter had gemaakt en wij niet hadden te klagen. Vervolgens las ik psalm 103 voor en die psalm is onze meest geliefde, zowel voor blijde als voor droeve dagen. Daarna sprak Olga het Onze Vader, Our Father which art in heaven. Het was een mooie plechtigheid, sober en indrukwekkend, de mooiste begrafenis die ik ken.
1 mei. De nieuwe spelling is heden ingevoerd. 't Is niet alleen nieuwe spelling, maar ook de taal wijzigt zich, althans de geschreven taal, door het verwaarlozen van het geslacht en van de naamval. *(In 1934 was de "spelling Marchant" ingevoerd, die ingrijpende veranderingen bracht, maar voorlopig alleen bij het onderwijs verplicht werd. Nu werd zij, met enkele toevoegingen, vooral op het gebied van geslacht en naamval, algemeen ingevoerd.).*
12 mei. We logeren bij Mary, die heel aardig en gezellig is maar zwak, soms koortsig en moe. We zien niet veel van haar. Ze heeft om zich heen: Jaap, de tuinman, die oud wordt, een huisknecht en een juffrouw die ook kookt. Dit stel eist grote uitgaven aan salaris. Jaap f 50.- per week, de knecht en de juffrouw ieder f 20.- per week. Voor Jaap betaalt ze bovendien f 350.- premie. Jobs en Emily [Bonjer-Van Eeghen] aten hier gisteren. Beiden zij heel intelligente en ook intellectuele mensen met wie men gezellig kan praten. Hij was priester bij de Liberale Katholieke kerk, had een homosexuele aanleg en werd, toen hij die aanleg ook toonde afgezet, maar is nu blijkbaar weer priester, echter niet bij het Centrum te Huizen. Overigens ben ik over de ijver van dat Centrum niet in bewondering. Daar Mary niet naar de kerk kan gaan met het oog op haar gezondheidstoestand zou men verwachten dat een van die priesters haar de communie bracht (of hoe zeg je dat) maar neen. Zondag antwoordde de priester wien het gevraagd werd, dat hij gasten had en de andere kwam ook niet. 't Zijn luie vlegels. Ook heeft Mary zich hier door haar trotse houding niet veel vrienden gemaakt. Maar het staat vast dat die kerels in hun toga's luie vlegels zijn.
15 mei. Gisteren maakte Mary mij aan tafel een aanmerking over de wijze waarop ik met mijn mes leven maakt op mijn bord bij het eten en ze wilde mij zelfs instructie geven om dit te voorkomen. Ik zeide niet veel maar besloot hier niet meer te komen logeren. Wij keren heden terug naar Amsterdam, Mary heden naar de kerk. Juffrouw Annie die haar bedient is ook lidmaat van de kerk en Hans, de huisknecht, is vol belangstelling. Vreede, die enige tijd geleden ontzet werd als bisschop of misschien geschorst werd, omdat hij in concubinaat leefde met de vrouw van een ander (meen ik) heeft deze band weder verbroken en zijn fout erkend. Hij is nu weder hersteld als bisschop. Deze kerk is een kerk waarin zonden gauw vergeven worden, maar ook vele zonden worden begaan.
Dinsdag 27 Mei. Vergadering Handelsblad naar aanleiding van een plan tot oprichting van een ochtendblad met Lunshof als hoofdredacteur. Dit blad zou dan door het Handelsblad worden gedrukt. In verband hiermede uitte Six zijn mening over de inhoud van het Handelsblad en wel in ongunstige zin. Hij meent dat het veel positiever moet zijn in zijn uitlatingen en dan natuurlijk in strijd met de mening van Mook, Schermerhorn c.s. en Partij v.d.Arbeid. Er volgt een korte woordenwisseling met Boskamp, die er nog niet zo zeker van is dat Lunshof bij ons "zou passen". Ook Planten verdedigt het Handelsblad. Er zal een onderhoud plaats hebben van Boskamp en Planten met vertegenwoordigers van de combinatie die het Ochtensblad wil oprichten. Six zeide dat de afkeuring van de houding van het Handelsblad algemeen was. Hij bedoelt waarschijnlijk: in kringen van handelsmensen.
17 juni. *[de dag tevoren was op Oud Crailoo, waar John en Olga van Marle-De Booy woonden, de gouden bruiloft gevierd]*. Toen het weer opgeklaard was gisteren, de wind geruimd en verminderd in kracht, waren onze talrijke gasten verzameld op het grote grasveld van Oud Crailoo. Henriëtte en Maria *[kleindochters]* voerden een allerliefst dansje uit,Om ½ 7 gingen wij aan tafel in de grote zitkamer en serre, 65 plaatsen. Ontroerend was bij de aanvang het zingen van "Vlecht witte rozen", het oude, door vader Charles Boissevain gemaakte versje. Ik antwoordde *[de toespraken]* met een soort overzicht, en de Bruid sprak nog een woordje, waarin ze o.a. zeide

dat ik haar nooit had verveeld. Daarna volgde boven het door de kinderen gemaakte stukje, waarin verder vele herinneringen uit de tijd van de Mavourneen en van Terschelling. Het stukje was een groot succes. Er kwam zelfs een gevecht tussen Tom en Alfred ten tonele. Ze waren in jongenspakken gekleed, a/b Mavourneen. Olga en John,, vooral Olga natuurlijk, hadden zich veel moeite gegeven. In de tuin was verlichting aangebracht met lampions. Elsbeth was uit Zwitserland overgekomen, daartoe door Alfred in staat gesteld, Hilda van Marle uit Zweden *[kleindochters]*.
27 juli. En nu komt Alfred mij mededelen op zondag 27 juli 1947 om 9 uur 's morgens dat hij weldra gaat trouwen met Sonia Ruitinga, geboren De Benckendorff, die we al geruimen tijd kennen als een allerliefst mens. Ze heeft twee kinderen van Watze Ruitinga die in 1945 overleed en woont bijna naast ons op onze kade, no. 34. Hilda en ik zijn zeer ingenomen met hun besluit en in september zullen ze dus trouwen.
4 september. Gisteren trouwden Alfred en Sonia op het stadhuis te Amsterdam. Hij is 46, zij 34. Wij waren een klein gezelschap omdat zij dit zo wenste. Couturier zorgde voor het dejeuner en Willem Bootz *[echtgenoot van de Katja, zuster van Sonia]* stelde 10 flessen champagne en 1 fles jenever beschikbaar, bood die aan omdat hij gevoelde dat dit dejeuner eigenlijk door hem had moeten zijn gegeven. Tom had het menu op rijm gezet. Willem Bootz is een aardige gevoelige man en die Russen bevallen me best, zowel Katja als haar moeder en de kinderen van Katja, de meisjes althans vind ik erg aardig en typisch Russisch. Jan *[Bootz]* is een gewone Hollandse slungel. Mischa zwijgt *[broer van Sonia]*.
23 oktober. Mengelberg is nu in hoger beroep veroordeeld tot 6 jaren in plaats van levenslang ontzetting van het recht van dirigeren enz., ingaande juli 1945. Hij zal dus eerst over 3½ jaar zijn schuld geboet hebben en zal dan zijn 80ste jaar hebben voleindigd. Een zware straf, als men rekening houdt met hetgeen hij heeft gedaan en zijn grote verdiensten. Er is veel verteld over Mengelberg wat overdreven of geheel onwaar was. Al die verhalen werden gevoed door de afkeer die velen die hem niet kenden voor zijn persoon hadden. Zij die hem kenden hielden van hem met zijn fouten. Zijn verdiensten als dirigent van het Concertgebouworkest waren schitterend. En al was hij niet gauw tevreden en vergde hij daardoor heel veel van de orkestleden, ook zij zien nu in van welke grote waarde hij voor het orkest en voor het gehele muziekleven is geweest. Onlangs sprak ik Stips, den bassist, in 1904 en later voorzitter van de orkestcommissie, destijds een opstandig karakter. Hij was blij mij weer te zien, sprak van die mooie oude tijd, die tijd onder Mengelberg "Dát was een grote mooie tijd. Hij was geen Jodenhater, zoals ze zeggen". De voortreffelijkheid van het Concertgebouworkest heeft het te danken aan Mengelberg. Het schijnt dat zulke eigenschappen, eenmaal verworven, niet spoedig verloren gaan, een orkest verkrijgt een zekere traditie, verliest die niet zo gauw. Die nauwgezetheid verkreeg het door de grote eisen die Mengelberg er aan stelde. Hij was een harde werker. Na een vermoeiend avondconcert ging hij, na zich te hebben doen masseren, weer aan het werk, het bestuderen van de partituur, nodig voor het volgende, tot laat in de nacht, ja zijn enige lectuur was eigenlijk die partituren. Hoe dikwijls het orkest ook een werk had uitgevoerd, als het weer op het programma kwam dan ging hij het instuderen alsof het nog nooit was ingestudeerd, telkens weer nieuwe passages vindend, waarin hij iets verbeterde in de uitvoering, dikwijls tot wanhoop van het orkest, want hij hield daarbij lange, voor het orkest vervelende uitleggingen. Ja, zeide men mij, hij tergde het orkest, soms met opzet, om het in een staat van woede te brengen, waardoor de uitvoering in glans won. Hij had weinig tact, zijn enige ware belangstelling was muziek, en het kan daarom niet anders of hij moest bijzondere gevoelens van waardering gevoelen voor het land dat die muziek voor het grootste deel had gemaakt - Duitsland. Voor politiek had hij grote minachting, ook voor couranten. Uit zijn prille jeugd zijn aardige verhalen van zijn lieve Moeder die vertelde hoe hij in schoolgevechten nooit dacht aan opgeven, hoe hij als klein kind aan de piano zat te improviseren en dan plotseling in mineur overging. "Hij speelt in mineur" zei zijn Moeder, "dan heeft hij het in de broek gedaan". Men krijgt de indruk van gebrek aan objectiviteit bij de

leden van de Ereraad. Dit gebrek maakte het de Ereraad onmogelijk zich vrij te maken van de geest van afgunst en haat om Mengelberg.
17 december. Gisteren met Hilda een klein kerstboompje gekocht voor f 1.50 van een aardigen koopman die vergelijkingen maakte tussen de waarde van het geld nu en in zijn jeugd. (Hij was 68). Kreeg van zijn moeder ½ cent waarmede hij knikkers kocht, leerde lezen en schrijven van de opschriften op huizen, o.a. van de Ceres broodfabriek, liep 's morgens met radijs in mandjes, en gerookte bokkems. Hij was toen 9 jaar. Er was toen geen steun. diepe verachting voor de tegenwoordige tijd en voor de tegenwoordige jeugd die maar naar de steun gaat, ook voor de vrouwen die gezichten en nagels beschilderen.
19 december. Gisteren kwamen Alfred en Sonia thuis uit Engeland. Alfred had zich te Hoek van Holland op bevel van de douane moeten ontkleden en toen Sonia op het vernemen van het bevel lachte, ook Sonia. De man die hem moest inspecteren zeer getroffen dat men den commandant van de Karel Doorman zich had doen ontkleden. Ze vroegen langs hun neus weg "U heeft zeker in Engeland geld bij een bank" Als je op die vraag "ja" antwoordt ben je verkocht.
25 december. Om ½ 11 in de kerk van het Hospice Wallon waar Roth preekte, de nieuwe moderne predikant. Hij licht de betekenis van Kerstmis toe voor modern denkende mensen, vertelt hoe het Kerstfeest [als viering van] de geboorte van Christus eerst in de 4e of 5e eeuw na Christus ontstond en hoe het de plaats innam van het destijds in Rome gebruikelijke feest van de herrijzing van de zon. We geloven niet meer, zegt hij, aan de goddelijkheid van den Christus, aan zijn plaats in de Drieëenheid, aan zijn verlosserschap enz. Jezus was een mens. Dikwijls heb ik zulke gedachten als Roth gehad en ze zijn me niet onsympathiek, d.w.z. komen mij aanneembaar voor, maar wanneer ik ben opgegroeid in een gezin van rechtzinnigheid, dan is het moeilijk dit alles overboord te gooien. Voor Hilda is dat makkelijker en zij stelt zich voor regelmatig bij Roth naar de kerk te gaan.
27 december. *[n.a.v. het zien van een film van het vliegdekschip Karel Doorman]*. De film was interessant, vooral wat de oefeningen in opstijgen en landen van vliegtuigen op het vliegdek betreft, maar ik kreeg de indruk dat ik voor dergelijk riskant werk niet de nodige geschiktheid zou hebben. Men moet rekenen op een zeker percentage ongelukken en dankbaar zijn als het verlies van mensenlevens niet te groot wordt. Op de film zagen we ook enige ongevallen gebeuren, welke altijd plaats hebben als het vliegtuig niet precies zo neerkomt als het moet neerkomen. Er behoeft maar een kleinigheid aan te mankeren, dan is het mis. Het vliegtuig zwaait dan naar links of rechts. misschien over boord, of zwaar beschadigd, De ongevallen die zij zagen hadden slechts geringe beschadiging ten gevolge. Heden de gehele dag de brieven van Alfred over het tijdvak l909-l940 gelezen en gerangschikt.
29 december. De vertrekdag van Alfred is gewijzigd van 9 in 16 januari. Ik denk nu nog eens aan de reis van de Zilveren Kruis en constateer dat die reis, door die van de "Van Galen" verlengd tot een reis om de wereld, niemand uit het tuig viel of overboord viel of spoelde. (*Hier vergist hij zich. In zijn Herinneringen beschrijft hij de val overboord van een lid van de bemanning, die niet meer teruggevonden werd)*

1 9 4 8

7 januari. Gisteren Alfred, Sonia, Olga en John en Willem *[hun zoon]* bij ons ten eten op Driekoningen. Sonia was gekleed met een blouse van prachtige kleuren en Alfred gaf een komisch verslag van de financiële moeilijkheden die het kleden van zijn jonge vrouw medebrachten, was tegelijk erg trots op het feit dat zij bij verschillende gelegenheden de best geklede dame was. Ook vertelde Alfred nog eens dat Tom - lang geleden, misschien wel ruim 35 jaar - op de zweminrichting een vooroverbuigend heer die hij voor zijn vader hield een harde slag op zijn achterste had toegediend, tegelijk met schrik bemerkend dat hij zich had vergist, waarop hij pijlsnel in het water verdween. Dezer dagen zijn 800 jonge boeren in Kaapstad aangekomen uit Nederland, met het doel zich daar te vestigen. Ons land wordt te

klein voor de boerenstand. Het ontbreekt aan voldoende grond.
25 januari, zondag. Naar Hospice Wallon, waar pasteur Roth preekt. Hij begint met de geloofsbelijdenis, geheel conform "que nous sommes des pauvres pêcheurs, incapables par nous-mêmes... " enz., welke ik geheel kan onderschrijven. Roth houdt je wakker, terwijl de stem van Arnal slaapverwekkend is. Ten slotte geeft hij de raad zich niet met futiliteiten op te houden, doch in de Bijbel Gods woord te zoeken. Volgens de woorden van Jezus zelf is het ware geloof niet gegrond op wonderen.
3 juni. [In Engeland]. 's Morgens per bus naar Southampton willen gaan, maar was vol. Was met majoor Duprez op weg, met hem en huishoudster van zijn zuster gelift naar Lyndhurst en daar in een bus. Verder via Fareham naar Gosport, daar op een veerboot nar de Marinewerf en de Victory bezichtigd. Heel interessant. Zag daar ankerkabels van een omvang van 24 inch = 60 cm., dus diameter van 20 cm. De matroos die uitlegde beweerde dat een eveneens zeer zware kabel die aan dek lag de "main brace' was. Later zei hij dat "stay" en "brace" hetzelfde betekende. Op de fokke grote ra lagen bij het vastmaken der zeilen volgens hem aan ieder zijde 24 man, op de marsera's 18 man. Op de bramra zeide hij 12 man aan iedere zijde. De Engelsen hebben altijd, voor welk werk ook, meer mensen nodig gehad dan wij. Alle zeer zware voorwerpen aan boord van de tegenwoordige "Victory" zijn nagemaakt en van hout. Zo zijn de zware ankers en de kanonnen van hout. Het was interessant weder een kuil- en tussendek vol kanonnen te zien, op hun rolpaarden. Het geheel maakte op mij een indruk die niet zo veel verschilde van die van de "Van Speyck" *[op welk schip mijn vader in 1896 dienst deed]*, al was dan op de "Victory" het aantal kanonnen veel groter. Een dame vertelde mij op de terugweg van een bediende van haar die in de Marine was geweest en gedurende de oorlog des nachts de "Victory" had moeten bewaken en die haar vertelde dat hij iedere nacht de geest van Nelson hoorde en dat hij eenmaal dicht langs was gekomen.
22 juli. De broeders Doodeheefver zijn tot gevangenisstraffen en zware boeten veroordeeld wegens hun handelwijzen en ze verdienen het. Ze hebben behangselpapier gesmokkeld naar België, waardoor ze het Rijk met circa 8 ton benadeelden. Nu zitten ze in de gevangenis en moeten ze boeten van een ton en zo, de een meer, de ander minder, betalen. Wij ontmoetten een van die broeders in 1926 te Bergün. Hij was van het Gereformeerde Geloof.
26 juli. Sigaren gekocht bij De Goey, dichtbij op het Olympiaplein. Hij vertelt mij van de vacantie van 5 dagen die alle winkeliers krijgen. Vorig jaar was hij met zijn vrouw naar Maastricht en Valkenburg gegaan. "Wat 'n reis", zei hij, "Wat 'n afstand". In Valkenburg waren veel grotten. Allemaal grotten, verlichte grotten. Toen hij er twee gezien had, had hij al genoeg van de grotten.
2 augustus. Ik heb de laatste dagen lichte zorgen gehad doordat ik de domheid had begaan 3 aandelen Handelsblad te kopen, die ik goedkoop kon krijgen, terwijl ik als commissaris wist dat een dividend van 4% aan de Algemene Vergadering zou worden voorgesteld. Het feit dat ik dit in mijn kwaliteit van commissaris wist, had mij moeten doen onthouden van aankoop vóór de Algemene Vergadering, maar ik had daaraan niet gedacht of niet genoeg gedacht. Toen het verkeerde van mijn handelwijze tot mijn hersens doordrong heb ik de makelaar opgedragen die 3 stukken weder te verkopen en wel vóór 13 augustus, wanneer de vergadering zal plaats hebben en heden ontving ik zijn mededeling dat de verkoop heeft plaats gehad, zodat het onaangename gevoel weder is verdwenen. Ik kocht die aandelen voor f 2300.- en ik verkocht ze voor f 2430.-, maar dit bedrag wordt verminderd met kosten van aan- en verkoop zodat er tenslotte f 76,47 winst overblijft. Wie staat zie toe dat hij niet valle.
13 augustus. Gisteren Algemene Vergadering van het Handelsblad, dividend 4 %. Stikker heeft ontslag genomen wegens zijn benoeming tot minister van Buitenlandse Zaken. Ik vernam dat hij voor 70 commissariaten bedankte. Daartoe behoren dan een aantal dochtermaatschappijen van Heineken.
2 november. Gisteren een telegram van Van Hamel, die Hilda Marlin *[-Van Stockum]* kort geleden te Montreal ontmoette en die mij haar verzoek overbracht onzen kleinen neef Freddie

Krejcek te dopen, zodat verhinderd wordt, zo hij mocht sterven, dat zijn ziel niet God zal zien, doch in een andere toestand zal voortleven. Deze toestand zou dan niet een toestand van lijden zijn, echter slechts een toestand van natuurlijk geluk. Volgens Hilda mag iedereen het dopen verrichten. "Je neemt een flesje water, giet daarvan op het hoofd en spreekt de woorden:"In den naam van den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest ".Wij hebben over dit verzoek van Hilda gesproken, met Hilda [zijn vrouw] en in tegenwoordigheid van Amelie Gouda en Hanna van Eeghen en zo kwam ik tot de conclusie dat ik niet aan het verzoek zou kunnen voldoen. Ik geloof dat men, om dit te kunnen, een sterk geloof als dat van Hilda moet hebben. Om het te doen, zonder de ouders erin te kennen, gaat niet, en kent men de ouders er in en vinden die het goed, waarom doen ze het dan niet zelve of laten het een dominee doen. Vanmorgen kwam Lies Boissevain-Uyt den Bogaard en verteld dat Heentie *[Mesman]* het dopen zal doen als zij er voor in de gelegenheid is. Ze zal het doen als Els er niet bij is en als Freddie slaapt. Ze doet het omdat Els op het ogenblik in zulk een toestand van geest is dat zij zich aan alles vastklampt. Mogelijk wordt ze bijv. plotseling Rooms, en dan zal ze misschien zeggen "was hij maar gedoopt". In zulk een geval kan Heentie dan zeggen "hij is gedoopt". Daar wordt nu verder niet over gesproken en ik schrijf Hilda dat zij de zaak rustig aan mij kan overlaten of zo iets. *(Freddie was het zoontje van Els Boissevain en Liko Krejcek. Hij was stervende aan leukemie. Heentie was een oudere zuster van Els, Lies een schoonzuster. Hilda Marlin was de dochter van Olga Boissevain en Bram van Stockum, die al jaren geleden rooms katholiek was geworden. Dit waren dus allemaal nichtjes van mijn moeder, Hanna van Eeghen een aangetrouwde nicht, Amelie Gouda een buurvrouw).*

Hilda Marlin-van Stockum, schrijfster, schilderes. 1908-2006

30 november. Ernst Heldring treedt af als directeur van de Nederlandse Handelmaatschappij. Hij is algemeen bekend als een zeer kundig en betrouwbaar man, die echter weinig naar voren komt en zijn mening zegt in het openbaar over zaken die het Vaderland of de Wereld beroeren. Gaat er van hem wel veel leiding uit, vraag ik mij af. Hij is lid van de Eerste Kamer. Nooit las ik van hem een rede.

Ernst Heldring, reder, bankpresident 1871-1954

16 december. Vergadering *[hospitaal-kerkschip]*"De Hoop". De Hoop ligt te Dieppe en dominee Molenaar vertelt dat er een gespannen verhouding bestaat tussen de kapitein en de dokter. De dokter heeft herhaaldelijk van de kapitein gezegd dat hij geen hersens heeft en de kapitein, een echte Katwijker, heeft dit eerst niet gehoord, de volgende maal slechts flauw, de derde maal gaf het hem te denken en de vierde maal was de toestand als volgt: "Het kwade vuur was op het altaar. De vlammen sloegen uit mijn oren. Ik had haat in het hart". Dit moet een bijbels woord zijn.

1 9 4 9

19 maart. Tom doet verhalen over de jongste gebeurtenissen op het gebied der Reddingmaatschappij. Wij maken de voorschriften, maar de bemanningen storen er zich niet aan. En ook niet de plaatselijke Commissie. Bij de tochten met de Brandaris droeg de bemanning geen zwemvesten., Ook werd er bij het binnenkomen van het Stortemelk geen sleepzak gebruikt. Te Schiermonnikoog liet men de boot te water op vele kilometers bovenstrooms van het gestrande schip, terwijl men wist of kon weten dat dit dicht op de kust zou zitten. Men wilde de Insulinde voor zijn.

8 mei. Heden Moederdag, een Amerikaanse instelling die hier ongeveer kort voor de oorlog zich begon te vertonen en nu langzaam veld wint, bij ons voor het eerst dit jaar, althans bij mij. Ik heb eergisteren een mooie chocoladedoos met bonbons gekocht met een mooi kaartje "voor Moeder" erbij en je kunt je niet voorstellen hoe heerlijk Hilda het vindt zo'n cadeautje te krijgen. Ik moest het haar gisteren al geven want ze zabbelde of zanikte al geruime tijd over die Moederdag en ik zei dan "dat is een Amerikaanse instelling en daar doen wij niet aan".

21 mei. Heden kwam een brief van Hilda Marlin met slechte tijding van haar moeder. Zij heeft een herhaling gehad van de "attaque" die ze onlangs had en is nu wel bij kennis, doch haar toestand is ernstig.

Woensdag 1 juni. Bericht van het sterven van Olga van Stockum te Montreal, een naar bericht voor Hilda, al geloven we ook dat het voor Olga gelukkiger is dat ze gestorven is.

Zaterdag 4 juni ga ik naar Haarlem om de graven te bezoeken en ben ik daar zeer onder de indruk van de nabijheid van al die lieve mensen, mijn ouders, Jo en Lien en allen, allen, allen. Zulke indrukken kan men niet krijgen na een crematie.

Zaterdag 11 juni naar Crailoo en krijgen bericht van het ongeluk dat Olga *[zijn dochter]* trof. Olga is op het golfterrein getroffen in haar oog en wel door een slag van Hilda, haar dochter. Na aankomst op Crailoo hoorde ik van het resultaat van het onderzoek. Het oog is zwaar beschadigd. Er is een barst in op een plaats waar het dunner is. Als regel loopt zoiets niet uit op verlies van het oog. Hij (de dokter) geeft nog 5% kans dat het oog behouden blijft, zij het dan met verminderd gezichtsvermogen. Zodra zich infectie vertoont in het rechteroog moet

het linker er uit. Leendert *[de knecht op Crailoo]* over Olga, zittend op het bankje voor het houtvuur tegen Hilda; Mevrouw is zo lief, we kunnen alles van haar gedaan krijgen. Er was een kleedje met een gaatje. Daar legde ze een aardig kleedje overheen. Dat moet met de mantel der liefde bedekt worden. De mevrouw van de Chemische fabriek was in de keuken: Hoe lang ben je al hier. 4 jaar. Wat lang. Ja, zei Leendert, dat ligt erg aan de mevrouw. Toen ging ze zwijgende heen. Henkie bad gisteravond: Lieve God, we vinden 't zo naar dat onze mevrouw een gat in haar hoofd heeft, wilt U dat beter maken. Nou, zei Leendert, Ik heb 'm een zoen gegeven want kijk, hij krijgt altijd zulke mooie cadeaux op z'n verjaardag, dus hij houdt erg veel van haar zoals een kind dat nu eenmaal doet."

1 9 5 0

15 januari. Gisteren ben ik tegenwoordig geweest bij het afscheid van Von Balluseck, eerst aan een lunch bij Dikker en Thijs, vervolgens in het Handelsblad bij een receptie. Toen het gesprek op Mengelberg kwam vertelde Von Balluseck enige aardige indrukken van ontmoetingen met Mengelberg. Eerst in Amerika in 1921. Het eerste concert opende met een ouverture Oberon, waarbij de Franse hoorns (zo zeide v.B) beginnen met een geweldige hoornstoot. Een van de hoorns blies daar een geheel verkeerde toon. Volgende dag was v.B. bij de repetitie. M. riep de hoornist bij zich, die erkende fout te hebben geblazen, omdat hij zenuwachtig was door het 1e optreden onder Mengelberg. Neen, zeide M., dat was niet de reden, er was een ander. Welke? Dat uw embouchure niet goed was. Verontwaardigde ontkenning van de hoorn. Ik zal 't U tonen zei M. Geef mij uw instrument eens. En toen zette M. de hoorn aan zijn mond en blies dadelijk de toon die de hoorn had moeten blazen in volle kracht. Verbazing van het orkest dat een dirigent ook met een hoorn terecht kon. En het gevolg was dat hij verder met dit orkest alles kon doen was hij wilde. Een ander geval was met een Frans orkest. Bij een zeker muziekstuk moest veel meer "liefelijkheid" naar voren komen. M. vroeg toen aan het orkest wie hunner getrouwd waren. De getrouwden moesten de handen opsteken. M. zei toen dat hij zag dat er nog te velen onder het orkest waren die de constante liefde van een vrouw niet kennen en dat hij daaraan toeschreef dat de melodie niet lieflijk genoeg had geklonken. Von B. is ook in Indië geweest, ten tijde van Van Mook. Hij vond Batavia een nare stad. Hotel des Indes en de Harmonie waren geheel vooroorlogs. Maar op straat werd men door de Inlanders omver gelopen. Verder waren er die hinderlijke die-hards, die de gehele dag in de Harmonie zaten te mopperen over de gang van zaken. Von B. zeide dat hij altijd belangstelling had gehad, ook voor de mening van de tegenpartij. Door deze aanraking met Von Balluseck is wel een ietwat meer begrijpen van zijn figuur ontstaan. De onbetrouwbaarheid waarvan we wel eens tekenen hebben menen te ontdekken vloeit voort of staat in verband met zijn geringe éénpuntigheid. Interessant. Ik heb zijn artikelen altijd zeer geapprecieerd.

13 mei. Gisteren een Huizer visser aangesproken die mij vertelt dat hij Van As heet en zijn vader nog een botter had, maar in 1870 op zee gebleven is. Er zijn nu nog 4 botters die genoeg verdienen. Het venten met gerookte vis in het buitenland gebeurt niet meer sedert de oorlog van 40-45. In de oude tijd, toen er vele botters waren te Huizen was het armoede. Nu is Huizen een groot dorp geworden met veel industrie. Oude dracht en gebruiken zijn verdwenen of verdwijnende.

23 juni. 's Morgens had ik algemene vergadering aandeelhouders en vergadering van commissarissen van het Handelsblad. Er waren geen aandeelhouders. Six vertelt ontzettende verhalen over mejuffrouw Tellegen, die chef is van het kabinet van de Koningin en die een brief van Sultan Hamid zou hebben achtergehouden (niet getoond aan de Koningin), en HM ertoe te hebben overgehaald Hamid te ontslaan als adjudant, waarna hij door de Indonesische regering is gearresteerd. Mej. Tellegen, zegt Six, is een schurk.

Marie Anne Tellegen directeur Kabinet van de Koningin. 1893-1976

En Van Eeghen zegt dat de regering, die iedereen en alles loslaat na de politieke acties (Leger, Oost Sumatra, Ambon etc) haar ontslag had moeten nemen.
Maandag 3 juli 1950. Om ½6 komt Tom ons halen met de auto en gaan we naar IJmuiden om Engelien en Frans te zien aankomen a/b "Castel Bianco". Het verwelkomen had plaats onder een zware regenbui met hevige donder en bliksem aan de grote sluis te IJmuiden. Zij leunden tegen de verschansing, zagen er beiden heel goed, erg gebruind uit. We konden niet lang blijven daar het weer te nat was. Alfred, die met Sonia aanwezig was bracht ons terug met de mooie Marineauto van Van Holthe. Het was ene tocht die ik niet gaarne zou hebben gemist. Thuis namen we een warm bad en wij beiden kleedden ons in flanellen onderkleren, die we destijds uit Amerika hadden gekregen.
13 juli. Gisterenavond hadden wij een feestdiner, ter viering van twee gebeurtenissen: de verjaardag van Hilda en de terugkomst van Frans en Engelien. Het was een heerlijk feest. Tom was zeer geïnteresseerd in Engeliens ervaringen en Alfred vertelde van zijn manoeuvres en zag er fataal uit. Ik schreef heden aan Sonia en vroeg haar hem over te halen zich door een arts te laten onderzoeken.
28 juli 1950. 's Nachts gedroomd dat ik een examen moest afleggen voor hogere rang bij de Marine en dat ik daartegen erg opzag, ja het onmogelijk zou kunnen afleggen. Uit de Marine gegaan en een advertentie geplaatst: "oud-zeeofficier met een goede stijl, zoekt werk". Toen ik wakker werd kwam de rustgevende zekerheid dat ik 83 jaar oud ben en reeds lange jaren niet meer in de Marine. Naar de stad om mij te doen knippen. Zag op de Herengracht een beschaafde en blank uitziende Inlandse vrouw met kleine kinderen en achter haar een Indoheer, een al bejaard kereltje. Onlangs zag ik, toen wij de kerk bezochten op de Keizersgracht, een Indisch paar, vrouw keurig gekleed in sarong en kabaai en fijn van gedaante en een man, naar ik geloof Inlander in een khaki pak. Het knippen kostte f 1.- en 0.20 fooi.Onlangs was hier Jet Fontein, die oude juffrouw uit Harlingen, thans wonende te Amsterdam, zuster van Frits en Nella Fontein, die zich ergerde aan "Al die zwarte mensen die je tegenkomt in de stad. Wat zijn dat toch voor mensen?" In de Leidsestraat dicht bij het plein is een boekenwinkel, communistisch, die propaganda maakt voor de Sovjet. Er stond een zware kerel voor die luide zijn ongenoegen te kennen gaf, zeggende: ze trekken aan 't kortste eind" .Er kwam een jonge man uit de winkel, die, dit horende, zei "De tijd zal 't leren". Beiden herhaalden enige malen wat ze reeds hadden gezegd.
22 augustus. Zondag waren Alfred en Sonia hier. Alfred is een nobele kerel. Hij zag er wat beter uit, echter nog zeer mager en hij vertelde dat Pieter *[zoontje van Sonia uit haar eerste huwelijk]* hem nog steeds 's morgens om 6 uur komt wakker maken. Ik zou zoiets niet kunnen verdragen.
Hij spreekt met mij ook over zijn toekomst. Hij zou alleen dan in de Marine willen blijven zo hij Commandant van de gehele Marine kon worden, zoals Van Holthe, maar op Van Holthe volgt een hele reeks van namen wier dragers ouder zijn dan Alfred. Pinke heeft nog geen werk.

Is men eenmaal admiraal geworden, dan is het uiterst moeilijk werk te vinden.
24 november overleed in de morgen Marie Boissevain-Pijnappel. Geen van haar 10 kinderen was erbij tegenwoordig toen zij stierf. Heentie Mesman was er zeer ongelukkig over dat geen van de kinderen voortdurend tegenwoordig was. Zijzelve was ziek, moest op last van de dokter 10 dagen te bed blijven. Mary en Teau hadden elkaar kunnen aflossen. Maar Mary had, naar ons is verteld, gezegd: "ze merkt er toch niets van". Van de zoons is Menso de enige in Holland. Hij loopt, na zijn operatie, nog op krukken. Marie heeft nooit een kring van liefde om zich gemaakt, zo was zij nu eenmaal. Zij had zonder twijfel veel goeds, maar geen warmte, althans naar het scheen. Zij was iemand die, had men haar beter gekend, waarschijnlijk zou zijn meegevallen. Ze was in ieder geval intelligent. Ik heb vroeger, toen de familie in de Van Eeghenstraat 92 woonde, daar herhaaldelijk erge driftbuien meegemaakt, zowel van Charles als van kinderen. Het was ook een lawaaiige familie, er was weinig zelfbeheersing. Het is moeilijk zulke mensen te beschrijven zonder onnauwkeurig of onwaar te worden.
26 december *[Op Oud Crailoo]*. Ik lees in Van der Meulens boek, Hadramaut unveiled, van 1932. Het boeit mij sterk. Ik schreef hem dat ik hem gaarne zou ontmoeten.
29 december. Gisteren verscheen hij in de namiddag per fiets. Zijn uiterlijk is al dadelijk opvallend. Knap, krachtig, gemakkelijk in de omgang, gewend in gezelschappen te verkeren, veel pratend, lang uitweidend in mooi gebouwde zinnen en goede woordenkeus. Hij vertelt van Snouck Hurgronje als leraar, hoe onverbiddelijk streng hij was, de leerling was niets. Hij vertelt van zijn verblijf te Djedda, hoe hij daar ziek werd als gevolg van de vele infecties waaraan hij werd blootgesteld. Met Van der Meulen afgesproken dat ik 3 januari met Olga *[Van Marle-De Booy]* bij hem zal komen. Hij is zonder twijfel een merkwaardig mens, soms komt de gedachte op dat hij wel erg graag zichzelve hoort spreken.

1 9 5 1

15 januari. Een kleine koelkast gekocht voor f 385.-, te betalen nu, maar te ontvangen zodra onze bijwoners *[Frans en Engelien]* vertrokken zijn. Heden gaat de weeldebelasting van 15% in, maar wij kunnen hem nog krijgen, heden, zonder die belasting. Dat scheelt 57,75 gulden. Zo zie je waar Lieftinck *[minister van financiën]* zijn geld haalt. Hij heeft het nodig, maar ditmaal zal hij het niet krijgen.
27 januari kwam Alfred, die er zeer goed uitzag en zat een paar uur te praten. Hij wordt weldra naar Nieuw Guinea gezonden om daar de Marine te inspecteren. Ook zal hij in April, bevorderd tot Schoutbijnacht, een oefening leiden van een smaldeel op de Noordzee. Ik ben dankbaar dat hij niet uit de Marine gegaan is, waar hij een bijzonder goede naam heeft. Hij gelooft niet dat Nederland Nieuw Guinea voorgoed tot de zelfbeschikking zal houden. Waarom hij dit denkt weet ik niet. Concertgebouw.Er waren ernstige verschillen van mening ontstaan over de vraag of Paul van Kempen al dan niet zou mogen dirigeren in het Concertgebouw. Gedurende het concert van zaterdagavond 27 januari hebben reeds ongeregeldheden plaats gehad, maar op het concert van zondag 29 jan. werd het erger, waarbij nog kwam dat de meerderheid der orkestleden het podium verliet omdat zij zich niet in staat achtten in de sfeer van onrust muziek te maken. Het koor was het daarmee niet eens. En slotte ontsloeg het Bestuur van het Concertgebouw de leden van het Orkest die het podium hebben verlaten.
Dinsdag 30 januari. Op 2 uur thuis, waar Heentie *[Mesman]* bij Hilda zit en vertelt van de gang van zaken om het Orkest. Blijkbaar wordt het nu een revolutie. De 75 orkestleden die niet wilden of konden spelen wensen niet terug te komen onder het Bestuur doch een geheel nieuwe organisatie oprichten.
1 februari. Het gesprek draait meestal om het Concertgebouwconflict. Het optreden van het Bestuur, in het bijzonder van De Jongh Schouwenburg, wordt algemeen onbesuisd gevonden. Engelien en Frans hebben geld gezonden aan het Comité dat wil zorgen voor de [75] orkestleden. Stel dat men dezen f 5.- per dag wil geven om in de ergste nood te voorzien, dan

is dus nodig per dag f 375.- Dat is geen kleinigheid en daarbij nog volstrekt onvoldoende.
4 februari. Gisteren kwamen Menso en Lies *[Boissevain]*. Wij spraken met hem niet over de zaak Concertgebouw, hoewel hij lid is van het Bestuur, daar hij er niet over begon. Wel viel Lies even uit toen de naam Dr. Borst werd genoemd. Toen zei ze zoiets van "die man die zich achter communistische relletjes plaatst". Hieruit zou men kunnen opmaken dat zij de kwestie Concertgebouw ziet als een communistische rel.
14 februari. Na het herlezen van een interview in 1940, gepubliceerd in de Telegraaf, is het portret van Mengelberg weder uit onze kamer verdwenen. Gisteren een aantal oude brieven uit mijn concertgebouwtijd, die Mengelberg aan mij schreef, voorgelezen aan Hanna en Engelien en ik voel daarna de neiging opkomen zijn portret weder te plaatsen.
16 februari. Gisteren met Maurits *[van Eeghen]* naar Mary. Zij heeft een slechte nacht gehad. Hoewel veel minder verzorgd dan in gewone omstandigheden, ziet ze er m.i. thans veel liever uit. Ze heeft een allerliefste expressie en toont niets van de onnatuurlijkheid van vroeger. Ik ben dankbaar dat ik haar zo gezien heb.
2 maart. Maurits van Eeghen komt en zegt dat het achteruit gaat met Mary. Zij ziet zelf in dat zij zal sterven en heeft aan de verpleegster gezegd dat haar koffertje gepakt is. Ze spreekt moeilijk. Een ogenblik komt de oude Mary weder eens voor de dag als de dokter wat laat komt en zegt dat de oorzaak is, dat hij bij een bevalling was. Dan zegt ze, als hij weg is, "begrijp je dat nou, voor zo'n geheel vreemd mens komt hij te laat bij mij".
29 maart. Willem Mengelberg is op 22 maart j.l. gestorven en ik ben er bedroefd over en geschokt of laat ik zeggen onder de indruk van het heengaan van een man met wien wij zo vast verbonden waren. Er werd gisteren in het concert op woensdag door Klemperer enige ogenblikken stilte verzocht ten einde hem te herdenken, en zaterdagmiddag is er een herdenkingsconcert in het concertgebouw, waar de vlag halfstok waait. Het concert van hedenavond onder Klemperer bevredigde ons niet. De suite van Bach, slordig uitgevoerd, liet ons horen wat we onder Mengelberg hebben verloren en wat ons te wachten staat zo het orkest zeggenschap krijgt over de leiding van het orkest. Gesproken met H. Stips, oud-orkestlid, thans nog invallend bassist, die als zijn mening gaf dat het enig nodige op het ogenblik zou zijn dat het Bestuur onbuigzaam zou zijn ten opzichte van de wensen van het orkest. Ik vond het merkwaardig zulke woorden te horen uit de mond van een man die ons (het Bestuur) in 1905, dus 46 jaar geleden door zijn opstandigheid als voorzitter van de Orkestvereniging hinderde, maar ik geloof niet dat zijn eisen toen gingen over de vraag van overgave van de leiding aan het orkest.
16 april. Hedenmorgen het bericht ontvangen van het overlijden van mijn ouden vriend Bremer, in 1887 stuurman van de Zilveren Kruis. Hij richtte later de vereniging Zilveren Kruis op, waardoor ik weder met hem in aanraking kwam. Ik werd erevoorzitter van die vereniging, die 1 x 's jaars vergaderde en dan zat ik met een aantal vroegere leden van de bemanning aan tafel; en wij zongen de oude liedjes.
19 mei. Naar het Scheepvaartmuseum waar ik lees over de lijfstraffen bij onze Marine. Uit de beschouwingen die ik las blijkt dat de matroos langzamerhand de lijfstraffen begon te ontgroeien. Het salaris werd niet langer driemaandelijks doch maandelijks uitbetaald, wat een gunstige invloed had. Van den schepeling werd verwacht en geëist dat hij van passagieren in soberen, althans niet dronken staat aan boord terugkeerde. Het peil der ontwikkeling steeg en daarmee het zelfrespect. Dezer dagen een brief gezonden aan Raden Ajoe Adipati Reksonegoro te Salatiga, de zuster van Kartini, die Kardinah heet. Ik schreef haar wegens het overlijden van Roekmini.
Zondag 20 mei 's morgens naar de Oude Kerk waar Ds Volger preekte, een welsprekend vurig man. Hij trachtte te verklaren waarom Jezus weende bij het graf van Lazarus vóórdat hij dezen zou opwekken.
Maandag 24 sept. Heden 1 grote kakkerlak in de keuken. Lou vindt kakkerlakken in een lapje in de badkamer.

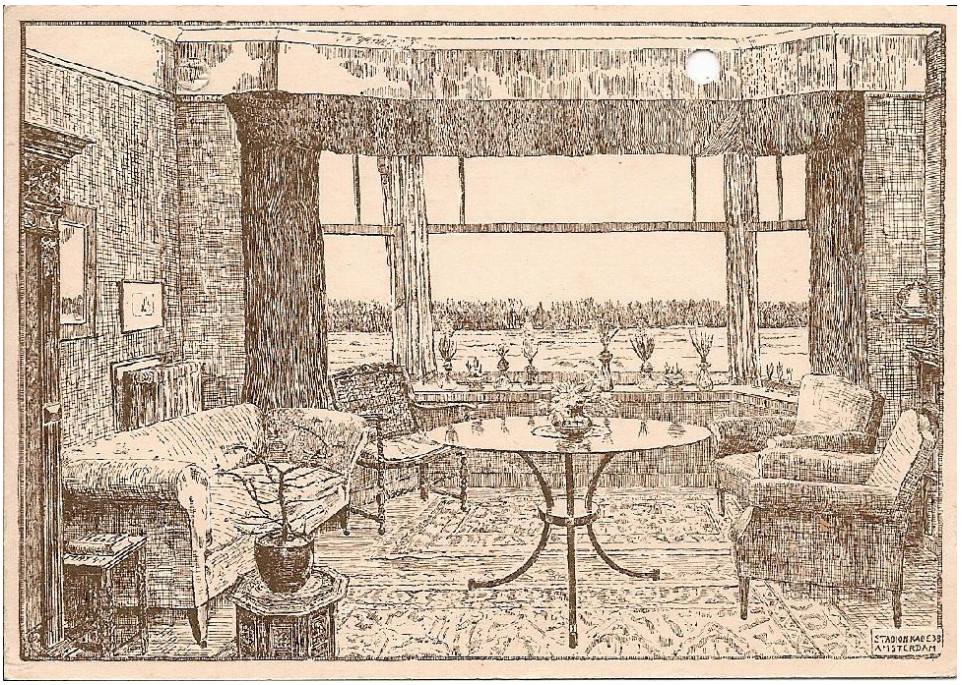

Briefkaart van de zitkamer van Stadionkade II in Amsterdam getekend door Hendrik de Booij

25 september. Heden kwam de schoorsteenveger Ravelli, dezelfde die ons gedurende de oorlog vermaakte met zijn grappen. Hij beweerde toen dat St Nicolaas de veters uit zijn schoenen had gestolen en er geen cadeautjes in had gedaan. Hij vertelt dat zijn Vader nog volkomen Italiaan was en noemt enige Italiaanse namen van andere schoorsteenvegers, collega's. Vroeger, zegt hij, waren Italianen een soort zigeuners die voor een zilveren horloge en f 100.- loon per jaar naar Holland werden gelokt om te gaan werken.
6 november. Heden is 10.30 vm Maurits van Eeghen gestorven in de Boerhaavekliniek. Dit is een heel groot verlies voor Hanna en de 4 kinderen, maar ook voor zijn moeder, onze zuster Mary van Eeghen.
12 november. Heden de verassing van Maurits van Eeghen. Hilda zegt mij dat het voor haar een grote opluchting zou zijn te worden verast, of schrijft men verascht. Verassing heeft tegen dat het woord zoveel lijkt op verrassing. Welke zou de afkomst zijn van het woord verrassen? Men moet wennen aan het denkbeeld te worden verbrand, maar men moet niet vergeten dat dit slechts het stoffelijk overschot geldt en dat, zo men niet gewend ware aan het denkbeeld dat dit wordt begraven en zo overgegeven aan de wurmen, men aan dit denkbeeld waarschijnlijk nog moeilijker zou wennen dan aan de verbranding van het overschot.
Maandag 3 december. gisteren naar Alfred en Sonia per auto. De kosten waren in totaal f 50.-. Chauffeur had tijdens wachttijd een wandeling gemaakt aan het strand en een zeekoet medegebracht die niet meer vliegen kon door de olie aan zijn veren. Hij had garnalen voor het beestje gekocht, die het opat en we brachten de vogel bij het Dierenpark te Wassenaar waar hij zal worden behandeld. Ik stelde den chauffeur voor dat hij de vogel mee naar huis zou nemen en zijn vrouw aanbieden maar hij zei "neen, dat gaat niet, ze heeft wel een grote mond tegen mij, maar zo'n vogel, daar durft ze niet tegen". Alfred verteld dat de overwinning door zijn smaldeel op de Engelse vloot van 36 schepen,waarbij hun gehele convooi werd vernietigd, van onze zijde enigszins verdoezeld werd. Hij heeft gezegd "We have been very lucky" en daar wordt van Engelse zijde niet verder op ingegaan.

1 9 5 2

Maandag 21 januari kwam de weduwe Cupido, die toen zijn geest in de war begon te raken, dikwijls over mij sprak. *[Cupido was schipper van de Brandaris, op Terschelling]*. Hij stelde zich voor dat hij onder onmiddellijk bevel van mij verkeerde. Als het dan stormde en Cupido, die blind

was, dit merkte door het gehuil van de wind en het kletteren van de reden, dan riep Cupido:"Piet (of Marie), haal gauw mijn zuidwester en oliejas, want meneer de Booy zal me straks uitzenden en dan moet ik klaar zijn". En als hij dan geschoeid en gekleed was ging hij in een stoel zitten wachten. "Zijn de boeren er al met de paarden? vroeg hij dan en als Piet of Marietje dan antwoordden dat ze er nog niet waren, dan werd hij boos en riep:"ik zal die lammelingen een pak slaag geven" of zo iets. Het is nu Goede Vrijdag 11 april '52 en in de toestand van mijn eczeem is nog geen verbetering gekomen. De jeuk is soms zo dat het heel moeilijk is niet te krabben, wat de jeuk verergert. Eetlust gering, voel mij slap. Dat eczeem heb ik nu vier weken en het verveelt mij reeds lang.
20 augustus. Olga is ernstig ziek geworden, kinderverlamming, ligt sedert 30 juli op Oud Crailoo in bed, wordt verzorgd, eerst door een dagzuster, nu door een dag- en nachtzuster. Ze heeft verlamde benen, waarvan delen zich kunnen bewegen.
27 augustus. Ik ben nu al 5 dagen op rauwe kost, dat probeer ik nu om geheel van eczeem en jeuk af te komen. Maria, dochter van Tom en Ot, is geslaagd voor examen toneelschool.
24 september. Sedert vorig inschrijven bijna voortdurend ellendig gevoel - maag - eczeem - nare nachten. Huges raadt wilskracht aan, altijd vrolijk kijken. Ik kan onmogelijk vrolijk kijken, nog minder vrolijk voelen. Ik neem die opdracht van Huges niet aan.
9 october. Gisteren naar Dr. Postma, huidarts, zijn oordeel over mijn eczeem is bemoedigend. Hij schrijft mij een middel voor tegen jeuk en een ander middel waarmede Hilda alle plaatsen waar zich eczeem vormt moet aanstippen, vervolgens 2 dagen rust. 18 october. Ik ben sterker, maar nog niet op volle kracht. Ik behandel het nog in lichtere graad van exzeem op de onderbenen en voeten volgens voorschrift Dr. Postma en gebruik ook smeermiddel tegen de jeuk. Ik geloof dat de verschijnselen wat minder worden. Gevoel mij veel beter, kan daardoor ook beter viool studeren. Dr. Postma een aardig kereltje.
vrijdag 21 oktober. Hervormingsdag! Met Engelien en Moeder naar Oud Crailoo om Olga te bezoeken. Deze speelt iets voor mij op de gitaar. Het gaat haar goed maar het kan nog lang duren voordat zij volkomen genezen is
28 october. Een stijve kou uit het westen. Het veld staat onder water. 's Morgens om 11 uur komen de heer en mevrouw Roth. Met Roth *[predikant bij de Waalse gemeente]* zeer levendig gesprek over allerlei onderwerpen, over Zetten, de gnostieken, Marcion, het concilie van Nicea, van Ephese, Chalcedon, de monofysieten, over het nominalisme en realisme, de Griekse kerk, over supra- en infralapsariërs, over Arius en zijn leer enz. enz. Ik geef Roth 25 Amerikaanse sigaren, die hij dankbaar aanneemt..
Zondag 9 november. Mijn onderbenen in vreselijke staat tengevolge van krabben, welk krabben weder geschiedde tengevolge van jeuk veroorzaakt door zalf. Ik moet meer wilskracht hebben (zie Boswell in Holland). en niet krabben, er helemaal niet aan raken.
21 november. 2 kakkerlakken in eetkamer. Op de terugweg van tandarts Margadant een bezoek gebracht bij Tine den Tex die onder de indruk verkeert van een brief die zij ontging van de Rijkspostspaarbank. Deze is eigenaar van het huis dat zij bewoont en nog van enige andere huizen in de nabijheid. Deze Rijksbank zegde haar thans de huur op onder mededeling dat werd verwacht dat zij op 31 december a.k., dus dit jaar, het huis ledig aan haar zou overdragen. Haar ontstemming is begrijpelijk. Zij (en anderen?) hebben de zaak in handen gesteld van de advokaat Romein. "Het wordt een proces" zegt zij, en zij is vooral zo verontwaardigd omdat wij thans van een Rijksinstelling een behandeling ondervindt, die zij van de zijde van het Rijk, dat immers de wetten, ook de huidige huurwet, maakt, niet had verwacht. Bezoek van mevrouw van Nierop-de Hartogh. Zij was hier, toen ik er nog niet was, tegelijk met Tom jr., en het tweetal kon spreken over de gevangenis van Arnhem, waar ze elkander hadden ontmoet. Die gevangenis werd beheerd door een Hollander, die zeer vriendelijk was voor de gevangenen. Zij was, te Blaricum zijnde, gevangengenomen en was in Arnhem tezamen met een troepje anderen, dat weldra naar Polen zou worden gestuurd. Haar familie deed alles om haar te bevrijden en heeft zich toen gewend naar Ds Wieringa te

Purmerend, die valse doopverklaringen verstrekte. Deze verklaringen moesten inhouden dat de gedoopte vóór 1925 was gedoopt en zulke verklaringen verstrekte hij. Op zekere dag kwam de directeur bij haar en vroeg"Is u voor 1925 gedoopt? En toen hij haar verwonderde gelaatsuitdrukking zag zegde hij met nadruk: denk er aan, U bent voor 1925 gedoopt Zij beloofde dit te zullen verklaren. En op die verklaring ging ze niet naar Polen en werd zij niet vergast. Na de bevrijding is zij naar Ds Wielinga*[sic]* gegaan, die het blijkbaar aardig vond dat zij kwam en zeide dat zij de eerste was die was gekomen en haar ten slotte onderwijs gaf en aannam, waarop zij aanzat een het Avondmaal. Maar, zegt ze thans, "Je begrijpt, ik sta nog maar op de drempel".
Vrijdag 30 november hadden wij een bezoek van Dr. Bouman, oud-ambtenaar van B.B.. We ontvingen hem nu voor de 2de maal en het bleek dat zijn boek nu zou heten: het Drama Kartini. Na zijn vertrek dachten we daarover na en kwamen wij tot dezelfde conclusie, en wel, dat wij aan een boek met een dergelijke naam niet onze namen zouden willen lenen en dat hij in dat boek dus ons niet zou mogen noemen. Ik schreef hem dit heden maandag 3 december. *[betreft een boek over Kartini waarvoor mijn moeder inzage van brieven had verleend]*
14 december. Chré zendt mij thans de volledige bundel brieven van Chrik aan zijn ouders, daartoe gemachtigd door Jim, die dit toelaat onder voorwaarde dat zij alleen voor mij bestemd zijn en ik ze niet aan iemand anders mag afgeven, vernietigen moet zo ik ze niet wens te bezitten. Chrik was zijn tijd met zijn gedachten ver vooruit. *(Chré, de zoon van vaders oudste broer Chrik, had uittreksels van die brieven gemaakt, grotendeels uit de tijd dat Chrik in Atjeh was als zeeofficier. Deze uittreksels zijn wel bewaard gebleven. Hieruit blijkt bv dat Chrik veel sympathie had voor de vrijheidsstrijd van de Atjehers en ook Multatuli had gelezen).*

1 9 5 3

1 januari *[op Oud Crailo.]* 's Avonds zaten we in de kring in John's kamer en praatten we over de toekomst die ons land wacht en wij stelden de vraag of wij al dan niet zouden medewerken aan een verenigd Europa en op die vraag komen verschillende antwoorden, niet enthousiast voor en verscheidene tegen. Wij spreken over de jongste Bijbelvertaling en vragen of de vertalers daarbij gebruik hebben gemaakt van het licht dat sedert de Statenvertaling heeft geschenen op duistere plaatsen. Ik denk hierbij aan Job XIX 25-27 en uit de jongste vertaling blijkt dat de vertaling, wijziging van enige woorden in andere van dezelfde betekenis daargelaten, overeenkomt, althans met de zin ervan, met die der Statenvertaling. Job XIX 25-27 blijft dus het bewijs voor de opstanding in het vlees. Engelien deelt mij mee dat de Franse vertaling het volgende zegt: "Pour moi, je sais que mon Rédempteur est vivant, qu'à la fin il se lèvera sur la terre . Oui, quand cette enveloppe de mon corps sera détruite, quand je sera dépouillé de ma chair, je verrai Dieu. *(Ik herinner mij dat ik enige ergernis uitte over de op het punt van de Opstanding weinig vernieuwende vertaling. Mijn vader wees mij er toen op dat men voorzichtig moest zijn met het veranderen van Bijbelteksten waarvan voor velen het geloof afhing).*
Maandag 1 februari '52. Namiddag Alfred en Sonia op weg naar Utrecht, waar zij tante Vera, zuster van Sonia's moeder gaan afhalen, die uit Joegoslavië naar Holland komt. Alfred ziet er goed uit, vertelt van Washington, de Amerikanen, die hij rustige eenvoudige lieden vindt, die het ver hebben gebracht in de techniek. - en van de Antillen, welks regeerders een taak toebedeeld wordt, die zij niet kunnen volbrengen. En boven die rommel, corruptie, rechteloosheid, waait dan de Nederlandse vlag. De gouverneur is een flinke man (R.K.) en spreekt er met Alfred over en Alfred spreekt in een ongunstige zin over Van Schaick (onzen Minister, eveneens R.K.) die een intens slappe broeder is - volgens A. Als ik A. zeg dat ik de indruk krijg dat wij de Antillen, Curacao en Suriname binnen niet zo lange tijd zullen verliezen. Hij is het met mij eens dat wij liever onze vlag moeten neerhalen dan die te laten waaien boven een rotzooi. Ik vraag hem wat hij van onzen minister-president Drees denkt en hij antwoordt dat hij - al moet worden toegegeven dat bij hem het Vakverenigingsleven in het middelpunt van zijn belangstelling stelt - hij een man is van grote rechtschapenheid voor wien men groot

ontzag en eerbied kan hebben en moet hebben. Gisteren, Goede Vrijdag 3 april, ging ik met Hilda naar de Waalse kerk, waar Ds Roth preek en het avondmaal bediende. Op Goede Vrijdag zouden zijn vrijzinnige gedachten zeker in het bijzonder tot uiting moeten komen. En dit deden ze ook voor zijn 50 toehoorders. Ik verstond meer dan gewoonlijk. Zonder dit te verbloemen erkent hij dat hij veel van wat door de gewone dominee als vaststaand wordt aangenomen, niet begrijpt, dat hij ten opzichte daarvan staat als voor een mysterie, een raadsel. Was het nodig dat Jezus de dood aan het Kruis leed, vroeg hij. Ik geloof niet dat hij over de opstanding heeft gesproken. Toch is hij een gelovig man, die ons bij het einde, na het avondmaal, Gods zegen gaf met de overtuiging dat wij elkaar in Gods Hemel zullen terugzien.
Zondag 10 mei. Ds. Roth sprak zondag over Corinthe XIII. Hij begon met de geloofsbelijdenis voor te lezen, geheel in overeenstemming met die van Jospin en vroeger Arnal, maar hij sprak gedachten uit die misschien protesten zullen uitlokken. Iemand heeft hem gevraagd waarom hij de Kerk niet verlaat, maar hij heeft daarop geantwoord dat hij gehecht is aan de Kerk. Verder zei hij "on peut naturellement me chasser", maar hij troostte zich dan met de gedachte dat vele reformateurs verjaagd zijn. Roth geeft zich veel moeite, is een moedig mens met een diepe overtuiging, het zou mij spijten hem te verliezen. Ook voor Hilda, ja vooral voor haar zou het een verlies zijn.
27 juni, warm weder, jeuk, doch niet gekrabd. Job 2 vs.8. "En hij nam een potscherf om zich daarmede te krabben, terwijl hij neerzat in de as. Job 7 vs.5 "Mijn lichaam is met maden en korsten stof overdekt, mijn huid klopt en ettert."Ds Visser in de Westerkerk noemde Jobs huidziekte eczeem. Zo men Jobs ziekte eczeem kan noemen, dan kan men mijn kwaal eczeem in geringe mate noemen. En toch, hoe hinderlijk kan dat jeuken zijn. Thans 1 jaar en vier maanden.
15 augustus. *[Op weg naar Hattem]* Uitgestapt bij Hulshorst voor een bezoek aan Alfreds terrein waar we Sonia aantreffen, die onherkenbaar is en er als een zigeunervrouw uitziet en verder Pieter en Sonia en twee vrienden, ook nog een juffrouw. We zijn vol bewondering voor Sonia die zich op zulk een eenvoudige wijze gedurende lange tijd, ook hard werkende, weet te handhaven en we zoenen haar in overeenstemming met de Russische gewoonte op beide wangen.
22 september. Het was goed te Zandvoort, vooral wat de zeelucht betreft en Hilda is er sterker geworden, dus is het doel bereikt, maar het hotel had zijn gebreken, vooral door de uiterst geringe afmetingen van de kamer, de wiebelende smalle bedden, de afwezigheid van een salon waar men kon gaan zitten lezen, de stenen vloeren op de bovenverdieping, de afwezigheid van WC papier (vaak) en bijna alles wat men bediening noemt.
De gasten waren meest Duitsers, vroeger Moffen genoemd. Wij bemoeiden ons niet met hen. Het beeld van de vergaste Joden, de honderdduizenden, misschien millioenen hunner, maakte die nog niet mogelijk. Maar we merkten op dat zij voor het oog er niet als beulen uitzagen maar als onschadelijke stervelingen die van een prettige vacantie genieten.

1 9 5 4

9 januari. In verband met de tewaterlating van de "Groningen" zijn Alfred en Sonia met de twee kinderen naar Amsterdam gekomen en bergen hun bullen tijdelijk bij ons. Om 11 uur komen Frans en Engelien mij afhalen met hun wagentje. Wij gingen aan boord van het bootje, een van de scheepjes van de grachtenrondvaart en gingen onder een zachte regen van boord op de werf. Sonia werd met een boeket ontvangen. Even stonden wij op de tribune, beneden ons het lange slankgelijnde schip, toen de tewaterlating plaats had. De champagnefles barstte tegen de scheepsromp, en onmiddellijk daarop gleed het mooie schip snel te water, zoals steeds een ontroerend gezicht. Toen naar de koffiekamer, waar eerst Piet Goedkoop, zoon van wijlen Daan, en daarop Alfred het woord voerden.
[uit de rede van Alfred]
"Deze nieuwste Groningen is nog niet door het Ministerie van Marine overgenomen. Hoe

lastig ons ministerie ook moge zijn, het is waarschijnlijk dat dit schip zal worden overgenomen, evenals de Koetei, Sibolga *[opsomming]*, maar er is nog een andere reden waarom ik geloof dat het een groot risico zou zijn van een marineman om dit schip na de proeftocht niet te accepteren. Zoals u weet heeft het ministerie een geweldig goed geheugen, al heeft het geen geweten. Toen de voorgangster van deze maatschappij, de werf Kromhout, onder leiding van de heer Daniel Goedkoop in 1879 een schip voor Hoorn heeft gebouwd, heeft zich de volgende historie voorgedaan volgens de archiefstukken die zich in het ministerie van Marine bevinden. Een aantal notabelen uit Hoorn had namelijk order gekregen een schip te bouwen voor de dienst van Hoorn naar Amsterdam, welke afstand volgens contract in 3½ uur gevaren zou moeten worden. Het schip kwam gereed, doch bij de eerst proeftocht bleek zij over die afstand wel 3 3/4 uur te doen. Daniel Goedkoop deed er aan wat er te doen was, en ten tweeden male ging men op proeftocht. Het werd toen 3 uur en 40 minuten. Ten slotte voer men ten derden male proef. Toen men halverwege was keek Daniel Goedkoop aan bakboord naar de groene oever van de Zuiderzee en zei:"Dat wordt 5 minuten te laat heren en meer haalt geen mens er uit." "Zo", zeiden de notabelen, "Dan accepteren wij het schip niet". "Juist", zei Goedkoop, "dus dan blijft het schip aan mij". "Zeer zeker", zeiden de notabelen. "Juist", zei wederom Daniel Goedkoop, "dus dan heb ik te zeggen wie er aan boord komt". De notabelen zwegen. "Dan allemaal als de weerlicht van boord", en aldus geschiedde. De Hoornse notabelen, met hoge hoeden, hebben zich toen enige uren lang hoogst eigenhandig in een vletje naar de groene oever van de Zuiderzee moeten roeien omdat zij het schip geweigerd hadden. *[volledige speech in het dagboek opgenomen]*.
17 mei. Wat de stoker *[van de flatverwarming]* Gerrit vertelt: Zijn zoon in Zuid Afrika gaat dit land verlaten voor Nieuw Zeeland. Hij gaat heen vanwege de "zwartjes" waar hij wel goed mee omgaat in het werk, maar hij vertrouwt ze niet. Er worden blanke mensen vermoord en hij wil naar Nieuw Zeeland voordat hij vermoord is.
1 juni. Op 21 mei naar de Sint Paulus abdij, 1 juni terug in Amsterdam. Bij aankomst sprak ik met Chré over het bisschoppelijk manifest, waarin alle roomse geregelde deelneming aan socialistische en communistische vergaderingen wordt verboden. Het is een lang manifest dat ik nog niet las. Chré zeide onmiddellijk dat hij dit verbod zeer normaal vond en Hilda vertelde mij dat onze VAMI, rondbrenger van melk, zeide dat "wij niet meer in de middeleeuwen leefden" en "dat wij dan maar niet kerkelijk moesten worden begraven". Hij is thans aangesloten bij de EVV, wat een communistische vakvereniging is. In het klooster was het kil, welke kilheid door de hartelijke ontvangst van Chré en de abt en andere mij bekende kloosterlingen werd opgevangen. Een der monniken heeft het klooster verlaten, hij was tot de mening gekomen dat God het familieleven voor de mens had bedoeld. Wanneer men hier een dag is en de vastgestelde diensten bijwoont moet men er zich van bewust zijn dat deze diensten iedere dag op de vastgestelde wijze plaats hebben, soms nog vermeerderd met bijzondere diensten. En dan verwondert men er zich over dat dien kloosterlingen de kracht wordt gegeven dit leven vol te houden tot de dood.
1 juni. Chré bracht mij naar de bus, dragende mijn tasje. Bij een snoepwinkel duidde hij erop dat enig snoep hem welgevallig zou zijn, waarop hij voor mijn rekening een kleine hoeveelheid kocht.
14 augustus. Alfred komt even praten, gaat koffie drinken bij koning Haakon op zijn jacht. Hij vertelt over Prinses Wilhelmina, die ergens op de Veluwe in het gewone tenue ging schilderen en toen werd aangesproken door een paar soldaten. Een hunner ging achter haar staan en vroeg: "Komt alles er wel op, juffrouw?" Prinses Wilhelmina vroeg toen wat ze deden. Ze waren van de genie, waren bezig een kabel te leggen. Wat doet U dan. O, we zitten maar wat te kijken. En hoelang duurt dat dan? We zitten hier al vier dagen. En is er dan geen toezicht? Wat zei U, toezicht, nee, ha ha ha, nee toezicht, o bedoelt U toezicht, nee dat, ha ha ha, nee dat is er niet. Prinses Wilhelmina, vroeger onze geëerbiedigde koningin, is daarop naar prins Bernhard gegaan, die de betrekking van inspecteur bekleedt over de Strijdkrachten en heeft

hem het geval verteld.
27 december. Heden werd Tegelberg begraven. Tegelberg werd in 1916 lid van het hoofdbestuur *[van de NZHRM]*, in 1919 voorzitter en sedert heb ik tot mijn ontslag in 1946 met hem samengewerkt en hem goed leren kennen. Hij heeft mij altijd medewerking verleend en grote vrijheid gelaten in mijn werk. Ik heb hem gewaardeerd wegens zijn royale, letterlijk koninklijke wijze van bestuur. Hij was nooit klein.

1 9 5 5

7 januari. Tom en Ot hebben omtrent *[hun hond]* Tref een bekend waarzegger geraadpleegd, die hun heeft medegedeeld dat hij Tref heeft gezien, dat hij ziek was en is gestorven. Daarop zijn Tom en Ot rustig gaan slapen, zij wisten nu dat hij niet liep rond te dolen. Het is begrijpelijk dat zij aangenaam verrast waren met het heden ontvangen bericht dat Tref naar het tijdelijk door het door hen bij de Leemkule bewoonde huisje was teruggekeerd. Hij wordt daar nu hedenavond afgehaald.
11 januari. In de namiddag komt De Jonge, loodgieter in meritis en brengt al onze gebrekkige kranen, water en gas, op verwonderlijk vlugge wijze in goede orde. Hij is een 70jarige man die 's avonds om ½ 9 gaat omwassen in een café-restaurant waar hij dan gratis mag biljarten. Wij zijn hem altijd erg dankbaar. Hij vroeg f 1,25. Hij ontvangt een bord erwtensoep, een sigaar en 2 gulden, dreigde ongevraagd te komen, daar hij hier verwend wordt.
27 februari. Heel bijzonder mooi weer voor een tocht naar Leiden, maar ik ben 87 jaar oud en dan wordt van je verwacht dat je niet gaan schaatsenrijden. Ik zou er nog wel voor gevoelen, maar ik gaf mijn friese schaatsen reeds aan Frans en een oud paar hollandse schaatsen vermoedelijk van 1860, met krullen en zeer brede ijzers aan Alfred. Om nu schaatsen te gaan kopen in je 88ste jaar lijkt mij overdreven.
9 september. Naar de Nieuwe kerk, onder ds. Stegenga. De dominee is een nog jonge man. Hij zegt in zijn rede hoe Noach en Abraham vurig geloofden aan hun God en met grote stiptheid deden wat hen werd bevolen. Hij vertelt hoe hij vaak moet horen dat iemand gaarne zou willen geloven zoals deze twee, echter zich toch niet tot de ongelovigen rekenen. [.. .] er moet een kracht zijn geweest die [. . .] schiep en die kracht wordt God genoemd. Zulk een geloof wordt door Ds. Stegenga een krachteloos geloof genoemd. M.i. vergeet hij dat men geloof zoals hij bedoelt niet kan verkrijgen zo men het wil, doch dat het een genade Gods is. Ik blijf niet voor het avondmaal. In de eerste plaats ben ik geen lid van de hervormde kerk doch van de waalse kerk, en ook is het mij niet mogelijk de geloofsbelijdenis van de hervormde kerk met volledig begrip en instemming te aanvaarden. In de waalse kerk verklaart de voorganger "que nous sommes des miserables pêcheurs, incapables par nous-mêmes á aucun bien et que nous transgressons chaque jour les commandements que Dieu nous a donnés, etc. ". Dit is mij duidelijk. Er blijven vanzelf nog belangrijke vragen waarop men geen antwoord weet. God schiep uit het Niet. Wij zeggen dat kalmweg, maar wat weten wij? Hoe kwam God? Die was er voor het begin van de Wereld. Het schijnt mij dat Ds. Stegenga niet mag neerzien op mensen die een zwak geloof hebben.
3 october. Een van de verschijnselen waaronder deze tijd zich ongunstig onderscheidt van het verleden is, dat zeer slecht wordt gezorgd voor bejaarde mensen, die zich wegens gebrek aan bedienend personeel moeten vermoeien met huishoudelijke bezigheden. De schuld ligt gedeeltelijk bij hen zelven omdat ze niet 'neen' kunnen zeggen. De jeugd kan zich daar niet indenken. Heden kwam een kleinkind logeren en een zoon op de koffie, met het gevolg dat Hilda doodop is.

Samenspel op de Catslaan in Aerdenhout. Han de Booij met zijn kleinzoon Tom. Gespeeld sonates viool-piano van W.A .Mozart

1 9 5 6

6 februari 1956. *[Bij de ingeplakte overlijdens aankondiging van Hendrik Freyer.]* Freyer heb ik gekend aan het Concertgebouw waar hij administrateur werd toen ik aftrad en en gedelegeerd bestuurslid werd, later bestuurslid. Herhaalde malen heb ik met hem gezeild met de Mavourneen op de Zuiderzee. Ik herinner mij dat wij in de haven van Enkhuizen lagen en 's avonds voor het slapen gaan ik waarschuwde dat om 2 uur moest gepompt worden omdat de Mavourneen water maakte. Hij was een eerlijke rechtschapen man, die voor een administrateur de eigenaardige gewoonte had niet te antwoorden op brieven die zich op zijn tafel en in zijn zak vermenigvuldigden. Het was bij hem een systeem, hierop berustende, dat bij het Concertgebouw alles gewoonlijk geheel anders liep dan in de eerste brief werd voorgesteld dan dat dus veel onnodig werk werd verricht door dadelijk te antwoorden. Hij zei altijd: Ja, dame!
Rede van Alfred op 28 maart 1956 aan boord HM kruiser De Ruyter bij de overdracht van het Bevelhebberschap der Zeestrijdkrachten aan Vice-admiraal F.T. Burghard.
Heren vlagofficieren, commandanten, officieren, onderofficieren, manschappen en marva's, *[volledige tekst overgenomen in dagboek]*
Alfred, van wien ik deze rede op mijn verzoek ontving schrijf erbij: "Terwijl ik deze speech hield woei mijn pet bijna van mijn hoofd. Nog juist pakte ik hem beet. Dit was mijn laatste geste als B.C.Z.!
29 maart. Heden hoorden we van Tom dat Alfred werk heeft en wel dat hij lid is geworden van het hoofdbestuur van een zaak die onder directie is van een man die Verolme heet, een man die een grote hoeveelheid oude motoren heeft opgekocht en deze weder, vermoedelijk nadat ze weder bruikbaar waren gemaakt, voor 5 miljoen heeft verkocht en die zich nu, samenwerkend met anderen, heeft gericht op scheepsinstallaties te Rotterdam. Dit heeft Tom van het Handelsblad gehoord. Daar ik hierover nog niets van Alfred heb vernomen neem ik aan dat het juist is, maar laat ik een plaats voor twijfel over.
30 maart. Opgebeld door Alfred die mij vertelt over zijn nieuwe baan, zijn positie van lid der directie van een grote zaak op het gebied van de scheepsbouw, opgericht door een man van eenvoudige afkomst die aanvankelijk op klompen liep, maar die beschikt over een helder verstand en grote werklust. De naam van die man is Verolme. Alfred is zeer ingenomen met de wijze waarop zijn afscheid van de Marine heeft plaatsgehad en is dankbaar dat "ik hem in de Marine heb gezet" zo zegt hij. Hij dankt de positie natuurlijk aan zichzelf maar ook aan dr. Gerbrandy die hem erover polste en die zelf ook aan deze onderneming is verbonden. Hij

concurreert nu met andere - grotere - werven, heeft thans 2000 werklieden (Goedkoop 7 á 8000) en Verolme krijgt weldra een 4de werf.
Zaterdag 15 april. Om 4 uur komt Debora Land en spelen wij sonates van Händel. Het lijkt mij dat de klank soms wel goed is. Heel mooi klinkt het Andante van de 1ste sonate. Terwijl wij spelen komen Alfred en Sonia die bij Moeder in de eetkamer theedrinken. Alfred vertelt zijn moeder van zijn nieuwe werk. Verolme en hij zijn de enige directeuren van deze grootse onderneming. Verolme is een man die 16 jaren bij Stork heeft gewerkt en die toen hij daarna niet verder kon komen zijn ontslag nam. Bij een brand te Rotterdam werden zeer vele motoren beschadigd. Deze kocht Verolme voor weinig geld en herstelde en verkocht ze tenslotte voor millioenen. Deze millioenen besteedde hij aan het kopen van een viertal bestaande werven. Deze zijn elk op zichzelf naamloze vennootschappen, staan onder zijn directie en thans ook onder de directie van Alfred. Alfred zit thans in de directiekamer, wordt om 8 uur van huis gehaald door de auto van de zaak en gaat zitten in de stoel van Verolme, die meestal voor het een of ander op stap is.
22 mei *[n.a.v. een bezoek aan Verolmewerven]*. We gingen door de Maastunnel, een interessante ervaring. In geval van motorstoring wordt het verkeer er stilgezet en wordt men er door de brandweer uitgesleept, maar dat kost veel geld. Er is nu nog wel wat gras te zien in Nederland, maar dagelijks wordt ervan in beslag genomen door nieuwe fabrieken en brede autowegen. Er zijn thans 350.000 auto's ingeschreven en dagelijks neemt het aantal toe.
17 juni. Wij zijn nu in pension De Pelikaan in Wylre, een klein pension van 12 bedden. Hanna bracht ons en onze 2 koffertjes naar het station waar zij erg hielp door de koffertjes een eind te dragen en een kruier te roepen. Het is een misstand dat er aan het centrale station van de hoofdstad zo weinig kruiers zijn dat ze praktisch onzichtbaar zijn. De conducteur telefoneert te Sittard naar Maastricht om den enigen kruier te waarschuwen dat wij komen en neemt onze koffertjes uit het rek.
Maandag 3 september 1956. Voormiddag regen. Sonia getelefoneerd omdat het de trouwdag 9 jaar geleden is van dit geliefde mensenpaar. Alfred heeft gisteren of op een andere dag een schip voor Indonesië te water gelaten. De tewaterlating geschiedde door een Indonesische dame, een zeer beschaafd mens die zuiver onze taal sprak. Er waren andere Indonesiërs en hunne kinderen en zij zeiden dat het "vroeger" zo heerlijk was in Indonesië. Volgend jaar moeten zij er weer heen en het lokte hen niet aan. Zij durven niet veel te zeggen. Gisteren bezoek aan ons oude huis in de Bronckhorststraat 18, thans bewoond door M.A. de Ruyter en zijn vrouw. Ik verkocht het huis aan zijn ouders en ze zijn er verrukt van. De tuin hebben ze bijzonder aardig gemaakt. Er is een vijvertje in het midden en er zijn vele bloemen. M.A. de Ruyter is een bewonderaar van moderne muziek en ook van Oosterse muziek. Zijn benen zijn geheel verlamd, hij kan dientengevolge niet lopen, verplaatst zich door middel van een rolstoel.
Maandag 10 september. Hilda heeft van Olga gehoord dat het Johns en haar plan is ons bij onze diamanten bruiloft een televisietoestel aan te bieden. Hilda vindt dit aangenaam, hoewel zij er kort geleden nog tegen was. Ik gevoel er niets voor.
Zaterdag 10 november. Er wordt nog gevochten in Boedapest. Israel zal het schiereiland Sinai wel voor zich behouden. Wat het gaat doen met die twee eilandjes in de golf van Akaba em met Gaza en het gebied waarin het ligt weet ik niet. (*Hier volgt een lange beschouwing over de veiligheid van een motorreddingboot, door mijn vader overgenomen uit een aantekenboekje, waarin hij een gesprek met prof. Vossnack had opgetekend, die zijn adviseur was in de jaren twintig bij de bouw van reddingboten).*
13 november. Kom langs een wagen met stukken van vermoorde koeien. Zo wij en de koebeesten plotseling verwisselden van standplaats in de natuur, de koeien begaafd werden met verstand, mogelijkheid om hun gedachten in woorden uit te drukken en zij vleesetende wezens werden, met welk een afgrijzen zou ik - koe - dan die stukken van lichamen bekijken, terwijl dit thans volkomen normaal is.

Donderdag 15 november 1956. Hilda luisterde gisteravond 11 uur en vertelde mij aan het ontbijt van de roerende ontvangst van Hongaarse vluchtelingen aan onze grens en verder in Holland. Te Sittard, meen ik, stonden twee muziekkorpsen, die het Hongaarse volkslied speelden en te Utrecht waren de ramen opengeschoven en overal de lichten aan en mensen die wuifden uit de huizen.
Dinsdag 27 november. Engelien kwam weer en maakte ons vrolijk, dat lieve kind. Ze keurde mijn bruine das af en verbrandde drie oude dassen van mij, Ik bezit geen betere en wil er geen geld voor uitgeven.
Zaterdag 1 december kwamen Jim en Erminie [de Booy] die bij Nan [van Tienhoven-de Booy] hadden geluncht en daar Otto [de Booy] en Marion hadden ontmoet, die onlangs zijn gehuwd volgens hun zeggen, maar die eigenlijk niet zijn gehuwd omdat Mary, Otto's wettige echtgenote, niet wil scheiden omdat zij het pensioen van weduwe niet kan missen zo Otto voor haar sterft. Het is een standpunt en houding die zakelijk juist is. Jim ziet er weer beter uit. Hij schrijft Eden grote fouten toe. Hij had zich eerst moeten verzekeren van de houding van Amerika. Nu is de Engelse minister van oorlog naar Eisenhower geweest en geeft Engeland toe aan de beslissing van de V.N. dat het Egyote weder verlaat, zo niet onmiddellijk, dan toch binnenkort, en dat 'niet onmiddellijk' is dan alleen om het droevige van de figuur wat te verminderen.

1 9 5 7

19 januari. *[Bij een krantenfoto van straat Maghellaen bij Tierra del Fuego*}. Voor mijn Herinneringen gebruikt voor *[de tekening van]* de Zilveren Kruis ten anker liggende, tijsteppende, niet ver van Tamar baai, de laatste baai waarin we lagen en waar we gevaar liepen te stranden met een zeer zware bui uit Westen. Maar mijn pogingen zijn niet gelukt, althans niet zo dat ik ze wil vereeuwigen. Ik zal nu nogmaals een poging doen enkel met potlood.
Maandag 21 Januari. Tegenover ons aan de overzijde van het Kanaal worden boven enige ramen van het huis van Ascher op de hoek van de Willem Pijperstraat, enige rolluiken aangebracht. Dit geeft geen aangenaam beeld van veiligheid doch doet eerder denken aan inbrekers. Ook wordt het huizen tal - een dorp kan men het noemen, in de volksmond "de Goudkust" genoemd omdat de huizen zeer kostbaar zijn.
Heden soupeert Lous Beyerman bij ons. Ze geeft mij advies inzake mijn tekening van de Zilveren Kruis in straat Magellhaen bij de kust van Vuurland. Ze vindt mijn tekeningen altijd goed, ook *[deze]*, geeft mij advies voor het los maken van het schip van het land en wil dat ik dat land wat zwakker van kleur maak en vooral de verlichte delen van het schip licht laat.
23 januari. Om 10.30 komt Debora en spelen wij het concert van Vivaldi dat soms nogal goed gaat. Vraag haar enige liedjes die ik haar voorzing op noten te zetten. Zij is bereid dit te vertellen aan Jaap Kunst en hem te vragen of hij het wil doen.
Donderdagavond 24 januari komt Jaap Kunst om mijn liedjes op muziek te zetten. Ik koop een door hem uitgegeven liederenboek voor f 6.50 en hij schrijft vlug de muziek voor mijn liedjes, het begin van het spillelied en verscheidene andere, ook het lied van Tosari. Woensdag 30 januari komen Alfred en Sonia in de middag. Alfred ziet er goed uit in weerwil van de zorgen, waarin hij zonder twijfel als leider van een zeer groot bedrijf moet hebben. Verolme is nu op weg naar Brazilië waar hij hoopt een grote opdracht te halen, een van als ik goed heb onthouden 127 miljoen.Het werk aan de Botlek, waar een droogdok wordt gegraven. Een grote moeilijkheid is het steeds drooghouden van de gegraven kuil door middel van pompen. Voor zijn vertrek gaf de heer Verolme een diner van ongeveer 25 leden van de staf waarbij een van de leden een rede hield, waarbij hij wees op het risico verbonden aan het voeren van een reuzenbedrijf als dat van Verolme, waarin vele millioenen zijn belegd.
15 februari waren wij 's avonds in het Instituut voor de Tropen en genoten we van de film welke de jongste tocht van Egeler, Tom jr. en Terray toonde en ook veel bijzonders over de bevolking van dit bergland van Peru, ook veel over de Inca's en hun beschaving en gebruiken.

Het was alles heel mooi van kleur en beweging. Ik betrapte mij erop dat het geheel, niet van de bergtocht, maar de vertoning van gebruiken, mij deed denken aan een opzettelijk om toeristen te trekken door een VVV in elkaar gezette vertoning.
Hemelvaartsdag, 30 mei 1957. Aan het ontbijt waargenomen hoe onze overburen op het veld, de heer en mevr. Ascher met hun auto, 2 koffers, een rol, een kleine tas, strooien hoeden, vertrokken. Dienstmeisje in rood liep af en aan, bleef ten slotte niet wachten tot het vertrek, waaruit door ons geconcludeerd dat verhouding tussen mijnheer en mevr. en dienstmeisje niet hartelijk. Ook werden geen handen gegeven.
Zaterdag 8 juni . Namiddag bezoek bij Bein & echtgenote. Een uur zitten praten. Bein houdt van Holland. Het gaat tegenwoordig niet goed met de knopen, zegt Bein, maar het gaat slecht met alles. Iedereen klaagt en niemand weet waarom het slecht gaat. Bein vertelt dat eigenaars van kostbare postzegels de kostbaartse altijd mede naar huis namen en dat Ascher dit wellicht ook doet met kostbare diamanten, waarvoor Amsterdam nog steeds de plaats is waar zij veelal worden gekloofd en geslepen. Dit verklaart de noodzakelijkheid van Ascher's 15 rolluiken.
22 juli. Wij hebben sinds kort een nieuwe hulp of helpster in het huishouden, ook wel "werkster" geheten, wier naam is Colenbrander en die een verstandelijke ontwikkeling heeft die ver is boven de ontwikkeling welke als regel bij een werkster wordt aangetroffen. Ik geloof dat zij een sympathiek wezen is. (*Hij had gelijk. Toen Hans Colenbrander nog maar kort bij mijn ouders was zei hij eens:"we hebben nu een werkster, die vraagt mij Plato te leen". Op den duur werd zij een vriendin van ons allemaal. Na Vaders overlijden bleef zij mijn moeder verzorgen, die daardoor in haar eigen woning kon blijven tot zij in 1976 stierf. Hans was een dochter van de Leidse hoogleraar in de geschiedenis; zij had rechten gestudeerd en werd daarna verpleegster. Zij stierf in 1981 op 78jarige leeftijd).*
1 aug. '57. geschreven aan P.B. Niël. Gorontelosstr.(?) 45 hs Amsterdam Oost. *[gewezen magazijnmeester van de NZHRM].*Waarde Niël, Enigen tijd geleden heb ik bericht ontvangen van uwe echtgenote op een briefje van mij waarin ik had geschreven dat ik U wenste te bezoeken en ik heb daarop geantwoord. Het is nu echter zo, dat het mij tans minder schikt te komen en ik mijn komst dus nog eens wil uitstellen. Ik schrijf U dit omdat het anders den indruk zou maken dat ik U vergat. Ik zou het aangenaam vinden U weder eens te ontmoeten, maar zal nog wat moeten wachten. Ik hoop dat het, in het bijzonder, goed vooruit gaat met U. Ontvang de beste groeten van H. de Booy.
2 aug. '57, mooi zonnig weer, wind. "De Vlijt", vertegenwoordigd door den Vader komt met 2 man de markiezen hangen. Hij wil de twee nog niet behandelde als volgt onder handen nemen. Eén, de oostelijke, opnieuw overtrekken voor f25.- en de 2de repareren voor f 5.-, samen f 130.- Hij heeft een naam die niet uit te spreken is, komt oorspronkelijk uit Vlaanderen, heeft een goed gezicht. Zoon kon niet komen, is naar het hospitaal voor amandelen. Vader zegt dat hijzelf niet zoveel meer waard is, heeft chronische bronchitis. Ik betaal hem de schuldige f 125.-. Hij heeft 13 mensen in dienst, maakt een gunstigen indruk. Hij heeft een onuitspreekbaren naam beginnende met een L met vele medeklinkers.
Zondag 4 aug. 1957.Om ½11 met Hilda per taxi naar Vogelzangstr. 10, de woning van Lou Ipema en haar man .Uit het gezicht van Lou's éénbenige (het andere is een kunstbeen) man blijkt de artiest. Hij heeft een fijn gezicht, evenals de zoon, die op de avondschool oude talen studeert. Ook onze Lou heeft een fijn gezicht, zal zeker een mooi meisje geweest zijn. Haar huisje ziet er keurig uit en ze ontvangen ons in de huiskamer of salon, waar mijn tekeningetje van het uitzicht op het onbebouwde veld aan de wand hangt. Er hangen ook kunstwerken van den artiest Ipema, bestaande uit voorstellingen in geweven wol in sterke kleuren, niet mooi, maar ook niet onverdienstelijk. Hij wijst mij zijn werkplaats beneden, met een weeftoestel, waar de ook aanwezige commensaal, ook een artiest, genaamd Vendrik, een kamertje heeft. Ik weet niet hoe die zich als artiest noemt. Hij hakt met beitels en beiteltjes houten beeldjes en voorwerpen. Snijden komt niet voor. Mij dunkt is zijn werk goed en smaakvol. Wij drinken een kopje koffie en vertrekken na ongeveer een uur.
Dinsdag 6 augustus komt Tom mij haken en brengt mij met zijn auto naar Heiloo, waar aan de

Sint Willibrordusstichting, het grote ziekenhuis voor geesteszieken staat. Ik heb dit in de oorlog vele malen bezocht omdat Jan van Stockum er toen werd verpleegd. hij stierf daar op 23 april 1947 en werd daar begraven op een plaats, afgezonderd van de plaats waar de Rooms Katholieken liggen. Na enig zoeken vinden wij zijn graf. Nu legde ik de mooie rozen, licht oranje rozen, op zijn graf en ik dacht met warme gevoelens aan hem en hoop dat die gevoelens hem zullen hebben bereikt. Tien jaren geleden las ik hier nog de 103de psalm. Wij gingen weer door dat prachtige park met vijvers, waar herten met grote geweien lagen en liepen, en grote vogels die op ooievaars of ibissen leken maar het misschien niet waren en al die pracht dient wellicht om die ongelukkige geesteszieken te genezen. We keerden terug over IJmuiden dat ik in lang niet zag en sterk is veranderd door de kolossale Hoogovens en andere grote bedrijven en waar ik kennis maakte met een havenmeester die Kuiper heette, met een fijn gezicht, afkomstig van West Terschelling. We stonden bij de Neeltje Jacoba waaraan een en ander was veranderd. Jaap van der Meulen is niet meer schipper. De vrolijke jonge zeemilicien die zo lang geleden aan boord van de Insulinde benoemde, had zich geleidelijk ontwikkeld tot een wel moedig en bekwaam schipper, maar tevens tot een mens die het de bemanning zeer moeilijk maakte, een man met een zeer moeilijk humeur, die zich niets aantrok van den toestand waarin het schip verkeerde. Hij is vroeger dan op de bepaalde leeftijd van 60 jaar gepensioneerd. Het is een eigenaardig gevoel dat ik vroeger de leiding heb gehad van al die reddingboten en nu mijn zoon, die de Reddingmaatschappij in ere heeft gehouden, en dat niet alleen, maar ook nog gezorgd heeft voor de aanwezigheid van geldsommen die dit steeds meer eisende bedrijf nodig had. Ik herinner mij nog den tijd toen met f 40.000 alles was betaald. Dit bedrag moet thans, denk ik, met 10 worden vermenigvuldigd.
Trouw, Dinsdag 13 augustus. 1957. Als enige Nederlander. Dr. T. de Booy nam deel aan reddingswerk op Eiger. De 32jarige bioloog (moet zijn geoloog) Dr. T. de Booy uit ?Amsterdam heeft als enige Nederlander aan de reddingspogingen op de Eiger deelgenomen. Dr. de Booy keerde gisteren in het station op de gletscher van de Eiger terug na drie dagen op de 3974 meter hoge top te hebben doorgebracht. De Nederlander was op een klimtocht met de Franse gids Terray en kwam naar Grindelwald om de Noordelijke wand van de 4105 meter hoge Moench te beklimmen, toen hij vrijdag van de vier alpinisten hoorde die op de noordelijke wand van de Eiger gevangen zaten. "Wij besloten ons bij de redders aan te sluiten" vertelde de heer de Booy in een interview. Dezelfde avond bereikten we de top. Enkele uren later kwamen de Zwitsers en de Duitsers aan. wij bleven op de top tot Zondagmiddag, toen de plotselinge verandering van het weer alle activiteit onmogelijk maakte. Wij sloten ons aan bij de mannen die Corti, de geredde Italiaan, vervoerde. Het weer was slecht en we vorderden langzaam. Een zeer zwaar onweer dwong ons op de 3340 meter hoogte te kamperen. en wij brachten een zeer onplezierige nacht door. De brandstof van onze kooktoestellen was zo goed als op maar wij slaagden er in voor Corti iets warms klaar te maken. "Het was beslist niet plezierig" zei De Booy met een glimlach.
19 aug. '57. Namiddag omstreeks 4 uur komen Centa onze voormalige dienstbode en haar man, genaamd Link, die een werkkring heeft bij Radio en televisie. Centa ziet er jeugdig uit, brengt een bijzondere kurketrekker mede. Ongeveer tegelijkertijd komt Mary Auner. Zij is 76 jaar oud, komt terug van Olga en voordien van Weenen per 3de klasse. Zij slaapt op onze zolderverdieping en zij is gebleven tot Vrijdag toen zij per bus naar Den Haag ging om te logeren bij Sissie, dochter van wijlen haar halfzuster Emily Cruys, thans gehuwd met Abraham de Vries. Ze heeft erg genoten van een tocht door de grachten die ik met haar maakte. Ze speelt niet meer viool, is thans componist en er bestaat kans dat een van haar werken in Wenen zal worden uitgevoerd. Ze maakte de indruk vrij van zorgen te zijn, mogelijk door haar geestelijke instelling, theosophie en second sight, en haar Ierse afkomst. Toen ze van ons vertrok naar Den Haag per bus, had ze nog 10 gulden en wist ze niet hoeveel ze zou moeten betalen aan haar taxi naar de bus en voor de bus naar Den Haag. Later kwam Bertie

Boissevain, die aardig kan vertellen over 't verleden, onder het drinken van jenever en het roken van sigaren, bleef aan het souper.
Maandag 23 december 1957. Arie reed met ons vrijdag 20 december naar Oud Crailoo en het is er heerlijk rustig en er is veel tijd om uit te rusten. Gisteren met Olga naar Laren waar we een tentoonstelling bezochten in het Singermuseum, het werk van den schilder Mankes (gestorven), gevoelig, vele portretten van zijn vader, een boer met een sterk karakter, ook vele van zijn vrouw, die Zernike heette en over haar leven een boek schreef. hij tekent op mijn manier vind ik, een ouderwetse manier, waarbij hij alles uitbeeldt zoals hij het ziet. Gisteren bladerde ik in een boek van John over albatrossen, interessant die plechtige bewegingen die albatrossen uitvoeren als zij een nest bouwen met hun vleugels en vele buigingen. Vanavond met Olga naar een lekenspel in het Singermuseum van den dichter Nijhoff over de geboorte van Jezus, zoals beschreven in de Evangeliën. Dit kan heel mooi zijn. later: Het lekenspel was indrukwekkend, ontroerend. Gestyleerd goed spel en zuivere uitspraak van de Nederlandse taal. Ook Eva trad daar op, die de zonde in de wereld had gebracht. Ze was een oude vrouw geworden (van vele duizenden jaren) die aan het slot haar stok in 2 stukken brak en deze in de vorm van een kruis ophief, het kruis dat de zonde overwon. 2e kerstdag tevens Toms verjaardag die 59 jaar wordt en die een aardige en flinke oudste zoon is, waar we trots op zijn.

1 9 5 8

22 februari liep de 20000 ton Tamcha te water bij Heusden, nadat men eerst getwijfeld had in verband met de stand van het water of de tewaterlating thans wel door zou gaan, met de bedoeling dezelve slechts symbolisch te doen plaats vinden en op de gelukkige vaart van het dan nog vastliggende schip te klinken op een vrij katterig feestmaal. Maar op het laatste ogenblik kwamen knappe waterstaatsingenieurs nog tot de slotsom dat het kon gaan en "Smijt 'm er in" riep Verolme en "bom" deed de fles tegen de romp met enige goede wensen uitgesproken door de vrouw van de Noorse opdrachtgever. Maar daarna kwamen vreselijke ogenblikken van volmaakte stilte zonder enige beweging van het schip. Hoe lang die stilte duurde kan niet gezegd worden, was het een minuut, misschien minder, toen enige geluiden van krassen en breken en daar gleed de reus omlaag. Maar de spanning duurde nog. Het schip was 150 meter lang, de Maas 120 meter breed. Daarop was gerekend door middel van ankers of een anker en kettingen die op tijd de steven zijwaarts zouden trekken. En dit alles werkte goed en zo kwam de reus met de neus in de stroom te liggen. Alfred deed ons dit op plastische wijze leven en we leefden mee met kloppende harten. (*Volgens Alfred hadden dergelijke toestanden Verolme naar een tweede man (Alfred) doen uitzien, die wat van de spanning kon wegnemen, waarin hij weken vóór zo'n tewaterlating verkeerde. Later beschikte Verolme natuurlijk over andere werven).*
22 mei. Bezoek van Engelien die er best uitziet en die vindt dat ik in een pak loop dat ik niet langer kan dragen, al heeft iemand haar ook gezegd "wat ziet je Vader er altijd netjes uit".Op zaterdag 9 augustus is Alfred met mij naar Botlek gegaan . Wij hebben daar de werf gezien met alles wat erbij behoort, ook het nieuwe dok dat nog in wording is, maar al zover dat de nieuwe tanker er al in opbouw oprijst. Er zijn twee grote voorwerpen in bewerking: de nieuwe tanker van 30.000 ton en de restauratie van dat vliegdekschip van Brazilië. En alles moet op een vooraf bepaalde tijd gereed zijn. En voor het geheel verantwoordelijke man is Cornelis Verolme. Dien gaan we nu bezoeken. Dus per auto naar Ridderkerk en daar het mooie huis binnengeroepen waar hij woont. Hij is ongeveer 58 jaar oud, ziet er jonger uit, heeft een jong uiterlijk en een heldere stem. En wij spreken weldra over nieuwe en oude tijd en ik vertel een en ander over mijn reis met de Zilveren Kruis.
Zondag 1 juni. (Te Hattem in hotel Blommenstijn) Prachtig weer, shantung pak. Om 4 uur muziek bij mevrouw Verkade, die bij zich heeft mevr. Hille-Gaerté, die vele kinderboeken schreef en thans beig is met een geschiedenis van Zwolle, haar geboortestad. Ze is oud. Mevrouw Verkade is ook oud, Hilda is oud, Trui Thoden van Velzen niet jong, Hessie oud en ik zeer oud. We worden door mevrouw Verkade voorzien van thee en cake enz. en spelen

eerst Trui en ik het concert in E van Bach, dat ik niet goed speelde. Het laatste deel het beste. Jo Verkade maakte aanmerking op mijn streek, wat mogelijk goed is voor mij, Verder zegt ze mij dat ik bij forti dichter bij de kam moet strijken en altijd de stok onder een hoek van 90 gr. ten opzichte van de snaren. Jo Verkade speelde later een sonate van Locatelli, wel goed en ten slotte speelden we samen 2 violen en Trui piano, iets van Corelli, mooi, 't was een prettig middag, die mij een beetje aan Cranford *[roman van Mrs. Gaskell]* deed denken, maar ik speelde minder goed dan thuis. *[vrijdag 20 juni beschrijving van de bewoning van het nu te verkopen huis in Bilthoven]*
11 september. *[Bij een foto van Abe Lenstra]*. Lenstra is onze grote voetballer, Van hem wordt ook verteld dat hij op zekere dag met zijn vrouw te Heerenveen thuis aan de koffie zittende een bezoek ontving van twee Italianen die hem, namens de Italiaanse voetbalbond, een belangrijk salaris boden gedurende een zeker aantal jaren zo hij zich verbond voor die bond te spelen en te Florence te wonen. Daarop moet Lenstra of zijn vrouw gezegd hebben "Florence is geen Heerenveen", waarna mevrouw Lenstra nog zou hebben toegevoegd "En dan nog de macaroni". Het slot van het onderhoud was een afwijzend antwoord.
Zondag 14 sept. '58, fraai weder, stil. Hilda telefoneert met Tom en hoort:1. dat hij meer en meer gelukkig wordt over zijn keuze van v.d. Zweep voor de betrekking van directeur van de Reddingmaatschappij. V.d.Zweep is vol belangstelling, verder een echte technicus, op de hoogte van motoren en ook wat daarmede samenhangt. Hij heeft iemand ontmoet die hem zeide dat hij geen betere vervanger had kunnen uitzoeken. Tom zelf is in het algemeen geen technicus, heeft zijn verdiensten die vele zijn, uit andere bronnen. Tom heeft de "Zeven Provinciën" gezien 2. Tom en Ot zijn uitgenodigd en hebben deelgenomen aan een diner van 40 personen van de Gemeente Amsterdam in het stadshuis op de gracht van den burgemeester. Emmie, vrouw van Gijs, heeft een der kamers van dat huis behangen met kunstwerken van de hand van de Amsterdamse Joffer Lizzy van Ansing. Emmie en Gijs kunnen hun taak wel aan maar bij Gijs is diens gebrekkige of niet sterke gezondheid een rem en bij Emmie, zo zegt zij, kan zij haar taak aan als er thuis niets mis is.
Heden Woensdag 24 september Debora Land. De 15de sonate Mozart in bes en de 1ste in a gespeeld wat goed ging. Volgende maal 29 october spelen wij de 16e in as.Tom kwam hier gisteren, sprak met mij over dingen de Reddingmij betreffende, vooral over het aanst. Kerstnummer van de Reddingboot waarin hij een artikel wil plaatsen over de "Fernando" welke stranding de stoot gat tot de bouw van een motorreddingboot, de 1ste "Brandaris". Tom vertelde welke indruk de "Zeven Provinciën op hem gemaakt had. Deze was zeer onaangenaam. Geen patrijspoorten, kleine verblijven, alles ijzer en stal.
Zondag 6 october 1958.Heden komt Alfred de trap opstormen. Hij gaat op Schiphol afscheid nemen van een Ierse minister die in Holland is in verband met het plan Verolme om een werf te bouwen in Ierland. Men moet voor zo iets de instemming hebben van vele Ierse vakverenigingen. Onze regering heeft dien Iersen minister een diner aangeboden, waartoe Verorlme en Alfred genodigd waren. Onze regering was vertegenwoordigd door minister Struycken. Ben tegenwoordig werkend aan Herinneringen. Gisteren Zaterdag muziek met kleinzoon Tom. We speelden de 1e en 2e sonate van Mozart. Tom speelt heel aardig, een aardige techniek. Het Handelsblad bevat een artikel over onze Marine, waarui de lezer verneemt hoeveel wij voor instandhouding van onze kleine Marine aan Amerika moeten danken.
Donderdag 27 nov. 1958. Bedekte lucht, regenachtig, stil. Heden op het Olympiaplein gesproken met een Volendammer, gewezen visser, die bij die viszaak behoort. Ik vroeg hem o.a. of de wijziging van Volendam van een vissersdorp met open Zuiderzee naar een dorp van een klein aantal vissers en verder fabrieksarbeiders hem in het hart had gegrepen. Neen, zei hij, helemaal niet. We denken nu heel anders over fabrieksarbeiders dan vroeger. Jan Plak is gestorven in een oude mannenhuis te Utrecht, naast een grote zatlap, rijk, naast arm.

1 9 5 9

4 januari 1959. Rosa Schmuller, de weduwe van Schmuller, komt ons bezoeken en brengt als geschenk mede een grote doos chocolade. Zij heeft een lief, fijn gezicht, zal vroeger wel een schoonheid zijn geweest. Is blijkbaar enthousiast over het succes dat de Russen hebben met de raket welke zij afschoten. Dit wil niet zeggen dat zij de maan raakten. Ze gingen wer wat men hierbij "niet ver" langs noemt en die raket wordt nu een planeet van de zon, blijft er omheen draaien. Rosa S. heeft een zuster te Moskou die medica is of chirurgica. Ze heeft Moskou bezocht. Ze vertelt dat het Russische volk thans een volk is geworden dat belangstelling heeft in wetenschap, een intelligent volk. De woningtoestanden zijn slecht. Men is niet vrij, maar ze is enthousiast over de raket. Op 9 februari werd ik naar de Boerhaavekliniek gebracht op een brancard in een ziekenwagen. Twee forse kerels droegen mij. Een van die kerels heette Agema, vroeg of ik in de Marine was geweest, de naam kwam hem bekend voor. Hij kwam uit Den Helder. Ik kreeg een kamer alleen waarin ik 38 dagen en nachten in bed liggende doorbracht. Ik werd terdege doorgelicht. Dat doorlichten was een vervelende geschiedenis. Ik kreeg twee bloedtransfusies om het door de bloedingen veroorzaakte bloedverlies goed te maken. De pijn is in de kliniek dadelijk weggebleven. Ik kreeg daar ook geneesmiddelen tegen ontsteking van de darm en tegen bloedingen. De thuiskomst was een groot feest. Ik kan niet goed lopen. Mijn benen hebben al die tijd geen dienst gedaan, eerst de laatste dagen kreeg ik vergunning mij te oefenen in lopen op de gangen van mijn ziekenhuis.

21 maart. Eerste wandeling op straat met Hilda langs kade, over kanaal en daar brieven gepost en terug. 't Was vermoeiend, zowel voor Hilda als voor mij. Thuis in luie stoel in slaap gevallen. Heden 6 juni '59 kwam Loekie van Eeghen, een oude vriendin van Drafna toen wij nog jonge mensen waren. Zij is nooit getrouwd, heeft steeds belangstelling gehad en getoond voor de openbare zaak, ik zal bijv. noemen internationale vrouwenbescherming en dergelijke bewegingen. Het was treffend op 4 mei, donderdag om 8 uur 's avonds plotseling de stadslichten te zien aangaan en 2 minuten te zien branden. Gedurende die 2 minuten was het doodstil op straat. Loekie sprak over de vliegende schotels. Ze is in Peru geweest om daar een familie op te zoeken, de Andes over en in het gebied van de Amazone. Een man die Adamski heet, een boek heeft beschreven over vliegende schotels en die beweert en blijft beweren dat hij de wezens die ze afzenden heeft ontmoet. Vanmorgen 8 mei te voet naar Scheepvaartmuseum en daar gesproken met mevr. Claes die mij laat zien alle tekeningen welke ik aan het Museum schonk. Daarbij zijn m.i. mooie aquarels van bomschuiten van Katwijk. 's Avonds brief van Olga die meedeelt dat zij voor een algeheel onderzoek moet worden opgenomen in ziekenhuis wegens verschijnsel in de borst. Dit heeft tot gevolg dat zij niet langer kan medewerken aan de Dickens verering *[zij was secretaresse van de Dickensians, een door Godfried Bomans opgerichte vereniging]*

12 mei. Olga is opgenomen te Bussum. Het plekje, knobbeltje in de borst, is geconstateerd kwaadaardig te zijn en daarom heeft een amputatie plaats gehad. Wij weten op het ogenblik niet precies hoe het met haar gaat.

16 mei. Over Olga getelefoneerd met Hilda van Reede *[dochter]* em gehoord dat zij direct na de operatie koorts had, nu niet meer, maar dat ze zich nog altijd slap voelt en dat ze het bed mag verlaten en wat rondwandelen. Verder dat de dokter over het algemeen tevreden is. Dan zoekt John op het ogenblik een adres in Zwitserland op om daar een tijdje te blijven. Bomans heeft een honderdtal of meer Dickens-gezinde Britten opgewacht aan het station, een deel hunner is in een "stage coach" naar hun hotels gebracht.

Vrijdag 22 mei '59 wordt het schip voor Perzië op de werf van Verolme gebouwd, 33000 ton, meer dan 22 meter lang, te water gelaten in tegenwoordigheid van onze koningin Juliana, de Sjah van Perzië en vele andere mensen. Alles ging goed. Sonia zag er allerliefst uit.

29 mei. Ik ben nu in het jaar 1896 met mijn Herinneringen, ben daarmede op het ogenblik aan boord van de Van Speyk op de thuisreis, aandoende een 8 tal havens, onder kommando van kapitein ter zee F.K. Engelbrecht, door mij gedoopt de Radjah Brul.

1 9 6 0

Zondag 10 januari heeft Hilda mij bewusteloos aangetroffen liggende op de grond in mijn slaapkamer met het hoofd in zuidelijke richting. Hilda heeft toen Tom opgebeld die gekomen is en mij in mijn bed heeft gelegd. Het bleek dat ik gekwetst was aan het achterhoofd. Iemand heeft daar een pleister aangelegd. Dr. van Det *[benedenbuurman]* is even geweest. Hij schreef mij een geneesmiddel voor en verschafte het ingeval ik onrustig zou zijn. Ik was niet onrustig. Het middel werd door Engelien weer aan Van Det teruggegeven op één pastille na die door Hilda werd ingenomen als kalmerend middel. Later werd mij verteld dat iets dergelijks in October geschiedde op dezelfde plaats doch zonder de kwetsuur. Het was toen ook Tom die mij weer in bed legde. (*[Hans Colenbrander vermoedde dat de valpartijen het gevolg waren van een storing in de bloedcirculatie van de nek, als Vader een schone boord aandeed en een boordeknoopje voor de spiegel vastmaakte. Zij kreeg toen (of wat later) gedaan dat er nieuwe no-iron overhemden met vaste boord aangeschaft werden]*.

17 januari. Hoor van Hilda dat het niet goed gaat met Olga. Ze heeft weer pijn op die plek waar vroeger een kwaadaardig iets is weggenomen. Hilda neemt het woord kanker. Het is moeilijk zoiets te verdragen.

30 januari. In de namiddag komt Willem van Marle en wij spreken met hem over zijn moeder die wel eens de wens schijnt te hebben geuit te kunnen spreken over geestelijke dingen, en die niet kan spreken met den dominee van Huizen, dien ze wel eens heeft ontmoet. Heden 12 februari komt Engelien ons met de auto halen om Olga te bezoeken. Wij vinden Olga heel opgewekt en spraakzaam en ze toont me een van de boekjes waarin ik verhaaltjes heb geschreven en zegt mij dat ze er gespannen in ligt te lezen. Haar hals is gezwollen, maar ze is ook tamelijk gauw vermoeid en dan verlaten wij haar. Het is een zeer droevig gezicht ons lieve dochtertje op dit ernstige ziekbed te zien. Ik geloof dat zij er zich van bewust is zeer zwaar ziek te zijn en dat zij geleidelijk los raakt van de aarde.

10 april Terwijl ik studeerde aan de zevende sonate van Mozart kwam Tom, na eerst bij Hilda te zijn geweest en zeide mij eerst dat het niet goed ging met Olga, toen, op mijn vraag of zij gestorven was, bevestigend antwoordde. Het is moeilijk zoiets te aanvaarden, maar de eerste gedachte welke opkomt is er een van dankbaarheid omdat zij uit haar lijden is. Maar toch blijft het moeilijk dat dit jonge leven, wat haar aardse bestaan betreft, ten einde is.

14 april. Na de begrafenis zijn alle kinderen bij ons gekomen. Tom heeft heel eenvoudig en mooi gesproken. Ook John sprak heel goed en Willem las psalm 23 en bad het Onze Vader. Er kwamen zeer veel mensen, wel 250, en het nieuwe kerkhof is heel mooi aangelegd. Chr. P. van Eeghen was er en G. Oyens die erg oud en hulpbehoevend was geworden.

17 september. Tom heeft een brief van Chré gekregen die hem in kennis brengt met een bericht in een rooms blaadje waarin het bericht staat dat in *[1906]* de gepensioneerd luitenant ter zee 1e klasse H. de Booy is uitgedaagd door den dichter Van Deyssel op grond van een belediging welke hij heeft ondervonden van Mengelberg en Diepenbrock. Hij (v. Deyssel) sloeg op het Rokin de hoed van Diepenbrocks hoofd en daagde daarop H. de Booy uit hem met de blanke sabel genoegdoening te geven wegens de belediging hem aangedaan. Ik antwoordde dat ik die uitdaging niet aanvaardde, maar ik weet niet meer in welke woorden ik dit deed. Ik kan mij niet herinneren dat ik Van Deyssel beledigde. Zijn uitdaging heb ik vernietigd en ik bezit geen klad van het antwoord. (*Het familieverhaal luidde, dat mijn moeder tijdens een koorrepetitie een brutale opmerking had gemaakt toen Van Deyssel deze de sopranen had becritiseerd. Van Deyssel eiste dat mijn vader daarover excuses zou aanbieden, die echter meende dat dit een zaak van zijn vrouw was en hij niet kon beoordelen wie gelijk had, daar hij er niet bij was geweest. Van Deyssel had de tekst geschreven van een cantate die uitgevoerd zou worden door het Toonkunstkoor. Het verhaal van de hoed herinner ik mij andersom: Diepenbrock zou Van Deyssels hoed hebben afgeslagen. Iedereen bemoeide zich met de zaak: Vaders zwager Charles Boissevain zei in die tijd tegen hem op het terras van Americain "Dit is misschien wel je laatste biertje". Van mijn vader rest alleen een lakonieke aantekening uit 1906:"Kwestie Alberdingk Thijm. Hij daagt mij uit tot een duel". Volgens zijn Herinneringen is Van Deyssel in een open*

rijtuig naar huize De Booy gegaan om hem uit te dagen, zich daarbij zee romantisch voelende.).
Woensdag 19 october '60. Heden de zoekgeraakte bril teruggevonden (geheel onbedekt) in een laatje van het mooie huishoudkastje van Mik. Het is verwonderlijk hoe een bril op zulk een wijze kan zoek raken, maar niemand heeft ook bij ons zoals ik een ouderdom bereikt van 93 jaar.
Zondag 6 november 1960. (*Tekst van een condoleancebrief wegens het overlijden van de weduwe van Jhr. W.A. Ortt. (het dagboek begint op een brievenboek te gelijken).* Mijn oudste herinneringen binden mij aan mijn vriend Willem Ortt en aan alle leden van zijne familie, ook aan haar, die wij het voorrecht hadden enige malen te onzen huize te mogen ontvangen en wier ter aardebestelling (en ik vertegenwoordig ook mijn echtgenote), wij wegens onzen hogen ouderdom niet kunnen bijwonen. Wij betuigen U onze deelneming bij het grote verlies dat U treft.
Maandag 7 nov. 1960. goed weer. Bij Godetia bloemen besteld voor ongeveer 10 gulden (deze betaald) voor bloemen begrafenis mevr. de Wed. W.A. Ortt, morgen. Daarna les van Debora Land. Sonatines van Schubert. De 1ste ging bijzonder goed, de 2de iets minder.
Donderdag 10 november '60. Gisteren kwam ons 's avonds Bertie Boissevain bezoeken, een neef van Hilda. Hij kwam met het merkbare voornemen te blijven deelnemen aan ons avondeten. Voordat het daarvoor de tijd was genoot hij van wat een fles vermouth opleverde. Hij is een ontwikkeld mens. Toen het ogenblik van het avondeten naderde moest Hilda hem zeggen dat zij zeer vermoeid was en hem niet kon aanbieden mede aan te zitten aan het avondeten.(*In een brief aan Olga van 24 aug. 1957 (fam. arch. nr 380) schrijft mijn vader over hem: "We kregen nog een bezoek van Bertie Boissevain, zoon van Willie B. en een freule De Geer. Hij komt ons geregeld - met grote tussenpozen - bezoeken en krijgt dan altijd een paar bellen jenever en zoveel sigaren als hij kan oproken, het waren er nu drie en het is aardig te zien hoe hij geniet. Hilda vroeg hem te blijven avondeten en dat deed hij en genoot. hij is een echt "Heer" vind ik, ken gezellig praten, heeft goede manieren en verder geen cent").*
Vrijdag 25 november 1960. Een drukke dag van bezoeken. Wij ontvangen bezoek van een ons tot dusver onbekenden neef, genoemd Jan de Booy, die advokaat in ons Indië is geweest en in 1922 daaruit is teruggekomen. hij is gehuwd met Anne Alberts, heeft een zoon die Lucas heet. Hij heeft een aangenaam uiterlijk, het uiterlijk van de De Booy's. Zijn vrouw heeft een gebrek aan een been. *[de verwantschap berustte op een gemeenschappelijke voorvader ongeveer 7 generaties terug.]*
Maandag 12 dec. 1960. Vandaag met Debora Land de 2de sonate van Schubert gespeeld. Het resultaat was dat ik was vooruitgegaan vergeleken met een maand geleden, maar dat er nog verscheidene plaatsen zijn die verbetering behoeven en dat wij dezelfde Schubert weder zullen spelen op 2 januari.
Woensdag 14 december '60. Sneeuw. Een werkman bezig op ons trottoir wat doet denken dat dit zal worden versmald om de rijweg breder te maken. Ina *[Santhagens]* opgebeld om te zeggen dat ik wat minder moed heb om te spelen, wat in verband staat met mijn hoger wordende leeftijd,. Zij aanvaardt dit vol begrijpen. Afgesproken dat ik zodra ik wel weer moed zal hebben haar zal opbellen en zij dan bijons zal komen. Ik spreek even over de 2de sonate van Schubert, waarvan zij de pianopartij zeer moeilijk vindt. Ik beaam dit, wat de vioolpartij betreft.
Zondag 25 december 1960. 1ste kerstdag. Wij, Hilda en ik - zijn heden genodigd bij Tom en Ot met de andere kinderen die we daar zullen aantreffen. waar John ons heen zal brengen en 's avonds zal komen halen. Het was treffend John weder eens te ontmoeten dien wij na het verlies van Olga nog niet hadden ontmoet en ook hij toonde het op prijs te stellen ons weder te ontmoeten. Ik had een van de boekjes "Mensen die ik ontmoette " meegenomen, waarvan gebruik is gemaakt om familieleden met de inhoud in kennis te stellen. Die verhaaltjes van ervaringen opgedaan met landgenoten werden zeer op prijs gesteld.

1 9 6 1

23 juni. Heden word ik vier en negentig. Mijn geheugen is zwak geworden.(*Hierop volgen vele*

bladzijden met herinneringen aan zijn tijd in Atjeh, deels ook - maar korter- in zijn Herinneringen vermeld. Hierbij ook enige foto's ingeplakt uit die tijd. De aantekeningen over de dagelijkse gebeurtenissen zijn uitvoerig en niet van veel belang. Van de mensen die hem opzoeken kan hij zich vaak niet meer de namen herinneren).
Zondag 2 juli '61. De heer Ascher is er zich niet van bewust dat ik door mijn echtgenote ben geroepen om zijn naakte bovenlijf te bewonderen of op zijn minste te bezien.
Maandag 3 juli. Het is heden minder warm, maar toch nog te warm.
17 augustus *[n.a.v. een brief van Paul Rijkens, gepubliceerd in het Handelsblad]*. Mij schijnt het dat onze Regering zich in een moeilijke toestand bevindt. Nederland heeft aan Nieuw Guinea ook miljoenen uitgegeven, ook een Papoearaad benoemd en aan de bevolking zelfstandigheid toegezegd binnen tien jaren. Wij zouden dan Nieuw Guinea overgeven aan de bevolking die haar eigen land zou regeren. Het is volgens mij niet mogelijk wat beloofd is, toegezegd, niet uit te voeren. Met Tom en Alfred over Nieuw Guinea gesproken. Wat Tom betreft, vernomen dat hij al lang niet ingenomen is met de weg die onze Regering gevolgd heeft wat N.G. betreft, een weg die tot de moeilijke toestand geleid heeft waarin wij ons thans bevinden. Alfred gelooft het wel eens te kunnen zijn met Hilterman. Alfred gelooft dat wij geleidelijk moeten gaan in diens richting, war dan ook zal zijn geleidelijk toegeven aan de eisen van Indonesië. Als men bedenkt wat door Nederland aan de Papoeabevolking is beloofd, schijnt mij dit moeilijk, zo niet onmogelijk, en ik ben dus vol zorg over de toekomst wat dat betreft.
Vrijdag 8 september . Een lang en hartelijk bezoek van een ouden vriend met wien ik lang geleden Texel omliep, Kees van der Leeuw- nu Dr. C.H. Ik nam het verhaal van die wandeling op bij de verhalen met Mensen die ik ontmoette. (*Mijn vader schreef enkele schriften vol met die verhalen, die hij aan verschillende mensen gaf. De samenstelling was niet altijd dezelfde. Het verhaal van die tocht ben ik niet tegengekomen).*.

1 9 6 2

Heden zaterdag 24 februari 1962. Mevrouw de weduwe Heldring komt Hilda bezoeken om 4 uur. Zij spreekt over Chris van Eeghen, die volgens haar over een fabelachtig geheugen beschikt. Zij houdt echter niet van hem en wel wegens zijn gierigheid, waardoor hij valt over een dubbeltje.
10 september. Onze zoons hebben geen bezwaar tegen de oplossing van de vraag Nieuw Guinea. Zij zien wel dat Holland een mooi stuk werk moet staken, maar ook dat het niet anders zou kunnen.
30 september. Heden prachtig zonnig weer, begonnen met verbeteren en afwerken van de tekening-aquarel- van het uitzicht van de huiskamer, ook viool gestudeerd aan de zesde sonate van Mozart, die Elsbeth bij haar volgend bezoek zal begeleiden. Ze was er gisteren, zag er goed uit, was vrolijk en begeleidde de 4de van Mozart, heel goed, gevoelig, en mijn viool hield zich ook goed.
Gisteren hadden wij Hilda's vriendin Lous Beyerman bij ons te eten, een dame die bejaard is, kunstenares op het gebied van beeldhouwen, die o.a. het werk heeft gemaakt dat in onze huiskamer hangt, Hilda's kop. *(Mevrouw Beyerman maakte een plaquette van mijn moeder en profiel, die indertijd is was aangebracht in het Montessori-Lyceum, toen in de Hagedoornstraat, als dank voor het werk dat zij als oprichtster van die school gedaan heeft. Het schijnt niet verplaatst te zijn naar het nieuwe gebouw).*
Vandaag ben ik toen ik het huis verliet om met Hilda de dagelijkse wandeling te gaan maken door een mij niet goed bekende oorzaak op de zijweg vlak bij het huis gevallen. Mensen die ik nog nooit gezien had, waren zo vriendelijk mij op te helpen, met groot vertoon van vriendelijke gezindheid en gelaatsuitdrukking en woorden, waarna ik in staat was mijn wandeling met Hilda te beginnen.
Dinsdag 30 oct. '62. Tom komt ongeveer tegen de middag spreken over het bijwonen van de herdenking van het bestaan van Scheepvaartmuseum, die zal plaats hebben op plechtige wijze met vele hoge Heren zoals Ministers en anderen, in het Concertgebouw, terwijl het bijwonen van de receptie in het Museum zelf mij wordt ontraden. Daar ik geen verlangen heb om in het

Concertgebouw naar lange redevoeringen te luisteren gekleed in een pandjesjas ga ik noch naar het Concertgebouw noch naar het Museum, wat ook met het oog op mijn ouderdom een gelukkige oplossing is. Ik schrijf een hartelijk briefje aan Cox.
31 oktober. Wij maken uit de courantenberichten op dat Tom de Booy niet op de top van de Nilgiri is geweest en wij stellen ons voor dat dit een grote tegenvaller moet zijn geweest en men vraagt zich af wat de oorzaak kan zijn geweest. *[later bijgeschreven]* Van Tom gehoord dat Tom Nilgiri griep heeft.
Zaterdag 10 november 1962. Bewolkt. Stijve koelte. Oostelijke koude wind. Ontvang het laatste exemplaar van het blad van de stichting Nationaal Nieuw Guinea Comité onder de naam Nederlands Nieuw Guinea, een blad dat goed verzorgd werd uitgegeven. Het doet pijn zo'n laatste nummer te ontvangen over een land, waar Holland een prachtig werk verrichtte. Heden is zondag 11 november 1962 en toont de natuur zich met een van grijze kleur bedekte wolken en een flauwe koelte uit het Oosten, dat rimpels maakt in het water van onze vaart. De uiting van den bevelhebber der Indonesische Marine, vermeld door ons Handelsblad, toont zijn spijt over het tot stand komen van een overeenkomst met Nederland, waardoor de mogelijkheid vervalt om, gebruik makend van een veel sterkere Marine (geleverd door Rusland) de Nederlandse geheel te vernielen. Het enige goede wat men van deze woorden kan zeggen is, dat deze bevelhebber, die naar ik geloof Soebandrio heet, dat men nu weet wat men aan dezen medesluiter van een overeenkomst heeft.

1 9 6 3

18 januari. Er hebben een tienduizend mensen aan de elfstedentocht deelgenomen. Ook Tom (Andes). *[d.w.z. zijn kleinzoon Tom, die in de Andes was geweest]*
5 februari. Met Elsbeth heb ik slechts de 4de sonate van Mozart gespeeld, maar het is een sonate die met grote zorg moet worden gespeeld. Aan de thee vergast ik Elsbeth op enige ietwat komische avonturen in mijn jeugd, toen ik dienende op de "Panther" een uitnodiging aannam tot een dansavond en daar op ongepaste wijze werd behandeld.
Zondag 5 mei, de dag waarop men zou denken dat deze zich zou kenmerken door een algemeen vlagvertoon, maar dat is niet zo. Daar Hilda op Zondag niet wandelt in de open lucht, wat geldt als een wet van Meden en Perzen, de tweebruggenwandeling alleen gedaan en ondervonden dat er een koude zuidwesten wind woei, een koude bramzeilskoelte, maar ik vond het toch aangenaam even in de buitenlucht te zijn.
16 augustus. Heden komt Engelien en onder haar welluidende aandrang koop ik een broek van Van der Heyden voor f 52,50. Maar bovendien gelukt het Engelien door haar beminnelijke overtuigingskracht een door Van der Heyden aangeboden zwart en grijs jaquet en bijna zwart vest als gekozen te aanvaarden en er mij mee te sieren. Op het ogenblik herinner ik mij niet wat het aan de broek toegevoegde jasje en vest zal kosten, wel dat het meer dan tweehonderd gulden is.*(De aankoop werd gedaan op aandringen van Colenbrander die wanhopig was door de versleten toestand van Vaders kleding. Maar toen wij na het bezoek aan de winkel thuiskwamen zei Vader:"Ik ga nooit meer met je uit, je bent me veel te duur"*).
6 november. 8.15 namiddag kwam Tom jr. met wien ik de elfde en daarna de vierde sonate van Mozart speelde. Hij is vol leven, ook als begeleider, misschien als wat minder leven beter zou zijn. Hij deed ook mij toeschijnende fantastische verhalen over de door Vader Toms optreden verkregen toename van het bezit der KNZHRM, dat millioenen zou bedragen in guldens, hij sprak zelfs over tien miljoenen. Het is niet onmogelijk dat hij, evenals zijn piano, zijn vaders mededelingen over de toename van het kapitaal der reddingmaatschappij te fors aanpakt.

1 9 6 4

7 juni 1964. Ongeveer 6 uur een wandeling, Ik geniet van de buitenlucht. Hilda "dacht er niet aan": mede te genieten van de buitenlucht, zon met een stijve koelte, waar bij de "Zilveren

Kruis" de bramzeils nog dienst zouden kunnen doen. Ik behoor nu tot de thans zeldzame mensen die nog zeilschepen bevoeren op de grote Oceaan, waar albatrossen de meest voorkomende vogels waren

Maart 1964. Tekening van Hendrik de Booij op 96e jarige leeftijd

26 juni 1964. Ik heb een aardige herinnering aan de viering van mijn 97ste verjaardag. We hadden Alfred en Sonia bij ons ten eten en hadden een lekkere taart aan het dessert.
10 juli '64 aan bijbank Ned. Handelmij Minervaplein opgedragen voor mijn rekening met f 2000 in te schrijven Ned. Staat 5 1/4. 's Avonds ongeveer 7 uur terwijl wij aan tafel zitten komen Tom en Ot. Tom gaat Ot uitgeleide doen op haar reis naar Saenen. Zij gaat luisteren naar Krishnamurti.
12 juli '64 is de verjaardag van onze Hilda.

EINDE DAGBOEK.

(Kort na deze verjaardag kreeg mijn Vader weer een 'vaataccident' waarvan hij ditmaal niet genas. Hij bleef nog 2 maanden leven, was aan één kant verlamd en had spraakstoornissen, maar begreep heel goed wat er in zijn omgeving gebeurde en wat men tegen hem zei. Hij overleed op 7 september 1964)..

d. Verhalen "Mensen die ik ontmoette"

De herinneringen en dagboeken van Hendrik de Booij zijn een mengeling van mededeling over zijn werkzaamheden, over familieaangelegenheden en bespiegelingen van allerlei aard. Hij merkte veel op over mensen en schreef dat vaak later in zijn dagboek. Deze verhalen bewerkte hij later tot verhalen waarmee hij schriften volschreef onder de titel "Mensen die ik ontmoette"

Je zegt wel eens wat".
Wij, d.w.z. mijn vrouw en ik, gingen voor familiebezoek naar Leeuwarden. Per spoor naar Enkhuizen en dan aan boord van een van die mooie witte boten van de Holland-Friesland lijn. Daar zag ik al spoedig de stoere gestalte van mijn vriend kapitein Slok en ik hoorde zijn krachtige stem. Hoe vaak had ik deze reis al gemaakt als ik de noordelijke reddingstations ging

bezoeken. Dan was is welkom op het voor passagiers verboden gedeelte van het opperdek in de stuurhut, waar ik kon praten met kapitein, stuurman en matrozen."Ha, bent u daar, meneer de Booy en wie breng je nou mee. Is't je vrouwtje? Wel, daar zullen we een mooi plaatsje voor uitzoeken. Wees maar goed voor je vrouwtje, de Booy, ze moet een goede plaats hebben, waar ze in de zon zit en nièt in de wind. Zorg maar goed voor d,r ".En toen hij het allerbeste plaatsje had uitgezocht en vlak bij mij stond, werd zijn zware stem plotseling zachter. Bijna fluisterend zei hij, alleen tegen mij: "Mijn vrouw is kort geleden gestorven…ja, je zegt wel eens wat, is 't niet zo, de Booy,…wees maar zacht voor haar".

Jan Plak of Rijkdom is een straf.

We zijn nog niet lang geleden bevrijd van het juk der Duitsers. Het jaar is 1945 en nu staat op het Minervaplein iedere morgen een Volendammer met zijn zoon met een wagen met vis, grote vissen, tarbot, tong, kabeljauw, schelvis, bot, schol, niet zelf gevist maar gekocht te IJmuiden. De vis is groot van stuk, een gevolg van het feit, dat de Noordzee in de laatste vijf jaren veel minder is bevist. De Volendammers dragen de klederdracht, het kleine petje, het gestreepte hemd, de wijde broek en de klompen. Jan van Tienen heet de Vader en Jacob is de zoon.

Ik heb vroeger Volendam goed leren kennen toen ik in l905 deelnam aan een Zuiderzee-expeditie onder Dr. Dekhuyzen en later zeilende met de jongens, mijn zoons in onze zeilboot "Mavourneen". Dus weet ik, dat die familienaam Van Tienen niet in de boeken van de Burgerlijke Stand voorkomt maar dat de Volendammer, behalve zijn stadhuisnaam nog een naam draagt, door hem Scheldnaam genoemd, die in het dagelijks leven van groter belang voor hem is omdat men, door de zogenaamde scheldnaam te gebruiken spoediger bij de persoon terecht komt, die men zoekt of nodig heeft. Mijn kennis van Volendam berust op ervaring toen het een vloot van meer dan 300 botters had en een hecht aaneengesloten gemeenschap was met belangen, die uitsluitend de visserij betroffen. Destijds kende ik o.a. "Willem Drie", die volgens het stadhuis W.A.P.F.L. Steur heette, met voornamen gelijk aan die van Koning Willem III, omdat hij de zoveelste – ik weet niet meer de hoeveelste zoon was van zijn ouders, wel herinner ik mij, dat al die zoons langer waren dan zes voet. Dan herinner ik mij uit de tijd van schaatsenrijden nog een Pinkhof en als ik ga denken verscheidene anderen en zo is het begrijpelijk dat ik een praatje maakte met Vader en zoon van Tienen als ik, op weg naar de bijbank van de Handelmaatschappij langs hun viskar kwam. Maar "neen" moest ik antwoorden als zij mij vroegen of ik Jan Plak kende. Ik vroeg hun wat hij voor een man was. Wel, was het antwoord, hij was een visserman maar hij had eigenaardigheden. U weet wel, meneer, dat wij visserlui bij thuiskomst van de visvangst, nadat wij onze vangst aan de markt hebben gebracht, de gewoonte hadden onze ervaring met elkander te bespreken. Wat hadden we gevangen, waar hadden we gevist, wat bracht de vis op, hoe was de gelegenheid, dat waren onderwerpen en vragen waarin we belangstelden en waar we van leerden.

Maar Jan Plak was anders. Hij nam geen deel aan die besprekingen, bleef, op de drempel van zijn huisje staande, naar ons kijken. Hij wilde rijk worden, had een gedachte, die hij vaak uitte als uitvoerbaar aangenomen. Die gedachte was:" íedereen die rijk wil worden, kan het worden". En waarom nam hij nu geen deel aan de besprekingen met zijn kameraden? Het antwoord was: omdat dan zijn klompen onnodig zouden slijten". Hoe verschilde hij hierdoor van ons, zijn medevissers. . Waarom deed hij dat. Jan Plak had een vast doel. Wij immers dachten nooit aan een mogelijkheid rijk te worden. Hoe gaat het gewoonlijk bij de visserij. Als er veel vis wordt gevangen daalt de marktprijs en wordt pas hoog als er weinig vis is. Dus is het over het algemeen niet veel wat wij verdienen. Is het door bijzondere omstandigheden wel eens zo, dat een hoge prijs van de vis samenvalt met een rijke visvangst dan rinkelen korte tijd de rijksdaalders in de broekzakken. Meestal is het tegenovergestelde het geval…….er waren nu enige klanten gekomen, die vis wilden kopen, maar Jan van Tienen ging rustig door met zijn verhaal en de klanten bleven luisteren….."toch is het waar, "vervolgde Jan van Tienen,

"dat een visserman niet gaarne het leven en bedrijf van de visserman zal prijsgeven voor dat op een fabriek, dit niet dan gedwongen zal doen. Het is een leven waaraan hij gehecht is"……..
Op zekere dag had Jan Plak zijn doel bereikt. Hij was rijk geworden en toonde dit doordat hij een winkel kon openen, waarmee hij kon ophouden met vissen en aan zijn vroegere medevissers de dingen kon verkopen, die zij in hun bedrijf en huishouden nodig hadden. Kledingstukken behoorden er ook toe. Maar het viel ons op, dat het Jan Plak niet meeviel in de staat van rijkdom waarin hij geraakt was. Immers hoorde men hem nu vaak zeggen: "rijkdom is een straf"."Op een ruwe dag in November", zo vervolgde Jan van Tienen zijn verhaal, "waren mijn Vader en ik aan het vissen. Toen gebeurde het, dat door een overslaand zeetje mijn Vaders wanten, die hij even had neergelegd, overboord spoelden. Zonder wanten kan je op een winterdag niet vissen. Daarom zei mijn Vader tegen mij, "Jan, ga morgen naar Jan Plak en koop een paar wanten. Ze kosten 83 centen. Kies een goed paar uit. Maar die 83 centen heb ik niet. Zeg dus tegen Jan Plak dat ik die wanten na de eerste goede vangst volgende zomer zal betalen". Ik volgde het bevel van mijn Vader op en zocht bij Jan Plak een goed paar wanten van 83 centen uit. Toen ik dat gedaan had, zei ik tegen Jan Plak, dat ik ze komende zomer na de eerste goede vangst zou komen betalen, maar Jan Plak zette grote ogen op en zei: "neen Jan van Tienen, dat gaat niet". "Gaat dat niet Jan Plak?" Neen dat gaat niet, Jan van Tienen"…..
Daarna zijn jaren verlopen. Mijn Vader was gestorven en Jan Plak dreef nog zijn winkel en zei nog steeds dat Rijkdom een Straf is….. Op de avond van een dag van harde wind bevond ik mij aan de haven. Daar zag ik voor mij Jan Plak. Hij kwam blijkbaar kijken naar zijn viskarren, die bij de golfslag gevaar liepen stuk te stoten tegen de schoeiing. Het was donker maar niet zo of hij zag mij en riep mij toe: "ach Jan van Tienen kom mij even een handje helpen met die karren".
Het is wel zeker dat, zou ik hem helpen, Jan Plak mij er niets voor zou geven, want dat deed hij nooit, misschien zelfs geen dankje zeggen, maar daaraan dacht ik niet. Ik dacht aan mijn Vader en aan zijn wanten en zei: "dat gaat niet Jan Plak". Toen kwam hij naderbij en vroeg: "gaat dat niet Jan van Tienen?" Maar ik zei nogmaals: "neen, dat gaat niet Jan Plak".
En waarom gaat dat niet Jan van Tienen?"Vanwege die wanten van mijn Vader, Jan Plak"."Herinner je je dat Jan van Tienen van zo lang geleden?" En zijn ogen werden heel groot. "Ja, dat herinner ik mij Jan Plak".Toen zei hij: "heb ik het je niet gezegd, Jan van Tienen, Rijkdom is een Straf".
Het verhaal was uit, de klanten hadden er naar geluisterd en werden geholpen.

In lijn 2.
De tram stopte en naast mij kwam een jonge vrouw zitten, dertig jaar ongeveer, misschien wat jonger. Ze had een mandje bij zich; was misschien een werkmans vrouw. Ze scharrelde in haar mandje en zei plotseling: "wel, wel ik heb vergeten geld mee te nemen, wilt U me dan bij de volgende halte uitlaten, condukteur? Ik zei: "juffrouw, kan ik U helpen met een kaartje? "Dat is wel mooi", zei ze, "maar hoe moet ik U dat dan teruggeven?"Hiernamaals, antwoordde ik en zij, na even te hebben nagedacht: "nou dan is het goed".Hoe stelde zij zich dit voor? De gezichten van de trampassagiers waren onveranderd strak gebleven.

Een kraai die beledigd wordt.
Voor mij uit liep een aanspreker, in de volksmond "kraai" genoemd in zijn zwarte kleding, hoge hoed, rechtop. Bij het huis in aanbouw "Lydia" was een metselaar aan het werk. Toen de "kraai" naderde, hield hij op met metselen, draaide zich om en richtte enkele woorden tot hem. Ik hoorde wel klanken maar geen woorden en deze hadden de aanspreker blijkbaar gehinderd, wat ik zag aan de bewegingen die hij maakte. Nog rechter van houding vervolgde hij zijn weg zonder iets te zeggen. Ik was nieuwsgierig en langszijde van de aanspreker

gekomen zijnde, vroeg ik hem wat de metselaar had gezegd. "Wat hij had gezegd", antwoordde de aanspreker, was kenmerkend voor de lage trap der beschaving van een volk, dat het gezicht van een uniform nog niet kan verdragen!!Op onverklaarbare wijze vormden de klanken, die ik had gehoord, zich tot woorden, en ik wist, dat de metselaar had gezegd: "mot je maan hebbe".

Aderverkalking.
Aantekening in dagboek: "Midsland, augustus 1938, strandkarretje gebracht naar Key /Swart.Key Swart is vroeger vuurpijlrichter van de Reddingmaatschappij geweest; de bekende plaat, uitgegeven ter gelegenheid van het eeuwfeest van N.Z.H.R.M. in 1924 hangt bij hem in de gang. Hij woont tegenover Teunis Dekker te Midsland. Ik bracht hem het karretje ter reparatie. Als wij, zittend op de bank voor z'n huis, de reparatie hebben besproken, zegt hij: "ik zal zorgen dat-ie vanavond klaar is". Dan vraagt hij mij: "Weet je wat aderverkalking is?" Ik heb er wel eens van gehoord", zeg ik. Dan vervolgt hij:"Daar heb je nou dat karretje. Als ik nou uitga en over een uur thuis kom, dan zal ik misschien niet meer weten wat dat voor een karretje is en waarom het hier in huis staat. Dat is aderverkalking. 't Is een ziekte"."Hoe oud bent U", vraag ik. "Ik ben 61".Boukje Dekker vertelt mij even later, dat hij 71 is, dat hij helemaal niet meer weet hoe oud hij is en dat hij onlangs heeft gezegd: "Nou mot je es horen wat ze nou van me willen maken, ze zeggen dat ik 70 ben en ik ben pas 60".Ik twijfelde er wel een beetje aan of het karretje klaar zou komen. Maar 't was klaar en heel netjes."Hoeveel kost 't?, vraag ik. "Wat had je gedacht?", zei hij. Ïk dacht *f*. 2,- zei ik. "Dat had ik ook gedacht", antwoordde Key Swart.

In lijn 3.
Met lijn 3 naar het Rijksmuseum, tentoonstelling franse schilderijen. Wordt in de wagen van lijn 3, die tamelijk laag is, met vele strijkages stijl Louis XIV begroet door de condukteur, die mij op sierlijke wijze een zitplaats aanwijst, waarvoor ik op even sierlijke wijze bedank, wat aanleiding geeft tot enige vrolijkheid bij een werkster, een juffrouw naast mij rechts en een heer tegenover mij in de hoek. De condukteur begint daarop op niet onverdienstelijke wijze te zingen. Hij heeft een goede tenor, waarop de heer in de hoek hem deskundige raad geeft, daarbij ook tenorklanken doet horen, die nog veel mooier zijn. Ook ik zing mee, want ik heb ook een tenor. Als de heer in de hoek is uitgestapt, vertelt de condukteur, dat hij een Italiaan is. Ik vermoed, dat hij hetzij bij de opera is of tot een ander gezelschap hoort. Het was een vrolijke tramrit. Het eerste menselijke wezen dat ik in de tentoonstellingzaal zie is die lieve kleindochter Elsbeth.

Op het spreekuur.
Als schoolopziener had ik een spreekuur, waarop ouders mij konden bezoeken en vragen stellen. Ook konden ze, maar dit gebeurde gelukkig zelden, bezwaren uiten tegen onderwijzers of onderwijzeressen. Zo zat ik dan op mijn spreekuur toen een Vader binnenkwam, een uiterlijk geweldige man, in wiens hand een ledig flesje. Het verhaal dat hij deed kwam hierop neer, dat de juffrouw van de klasse zijn dochter Helena onvriendelijk had behandeld door haar, terwijl zij op de voorste bank zat, te verwijzen naar de vijfde, omdat zij – de juffrouw – die "stank" niet kon verdragen. "Ze beledigde ook mijn vrouw", zei hij, "die met grote zorg Helena's haar verzorgt, het netjes boven de oren oprolt en het tweemaal 's-weeks behandelt met haarwater."Dit is het flesje, nu ledig, dat een bekend frans haarwater heeft bevat", zeide de geweldige Vader. "Is dit stank", eindigde hij, ruikende aan het ledige flesje. De eis was, dat de juffrouw excuses zou maken en Helena weder tot de voorste bank zou worden toegelaten. Men verlangt wel eens naar de wijsheid van Koning Salomo. Ik vroeg hem wat zijn werk was te Amsterdam en het antwoord was dat hij directeur was van een fabriek van Herculeskoffers. Hij uitte verbazing toen het bleek dat ik niet volkomen op de hoogte was van alle goede

eigenschappen van die koffers. Toen verzocht ik hem mij hiervan wat te vertellen.Het was een lang verhaal over die koffer waar ik geduldig naar luisterde. Niet zonder reden heten zij Hercules koffers. Tenslotte vroeg ik hem of zijn arbeiders, hij had vijftig werklui op zijn fabriek, hem wel eens last veroorzaakten. Spreek er niet van, zei hij, er zijn erbij die liever lui waren dan moe en dan had je neiging om ze op krachtdadige wijze aan te pakken. Toen wees ik hem op de moeilijkheden die een onderwijzeres in haar werk ontmoet en hij verenigde zich tenslotte met het compromis, dat zijn vrouw de haarbehandeling zou verrichten op zaterdagmiddag en in plaats van tweemaal, eenmaal per week, dan zou de lucht er maandag al zowat af zijn en zou juffrouw Derksen er zeker mee instemmen, dat zijn dochter weer op de voorste bank zat.

Bijbelvast.
Een wintermorgen aan de kust te Katwijk aan Zee. Grijze voortjagende wolken, bulderende branding en een lange schuimstreep dicht bij de voet van de duinen. Daar komt de reddingboot. Acht paarden trekken de zware wagen, waar de wit-blauwe roeireddingboot op staat, over de boulevard. Er zal een oefening worden gehouden. De roeiers lopen naast de boot; hun oliejassen en kapokzwemvesten hebben zij reeds aangetrokken. Praten doen ze niet; elke oefening is ernst en vandaag zal het niet meevallen, want er staat een krachtige branding. Plotseling struikelt een van de paarden, de anderen worden schichtig, rukken, steigeren …en eensklaps zijn re voerlieden de toestand niet meer meester. Met woeste vaart rennen de paarden met de bootwagen langs de zeereep. Een machtig schouwspel. De blauwe boot, de zwarte en donkerbruine paarden met als achtergrond de witte branding en de grauwe wolken. De voerlieden hollen er achteraan en doen pogingen de paarden tot stilstand te brengen. Terwijl zij hiermee bezig zijn, vang ik het volgende gesprek op tussen twee Katwijker vissers, die naar de boulevard zijn gekomen om de manoeuvres van de reddingboot in de branding te volgen;"Huig, 't lijkt hier wel Nahum 3 vers 2". "Zo is 't, Floor. Thuisgekomen zoek ik Nahum 3 vers 2 op en lees: "Daar is het geklap der zweep, en het geluid van het bolderen der raderen en de paarden stampen en de wagens springen op".

Alleen voor de Rijke Man.
Op de Stadhouderskade kwam de bereden militaire politie voorbij op haar mooie paarden. Ik was op weg naar het kantoor van de Redding-Maatschappij in het Koloniaal Instituut en bleef er bewonderend naar staan kijken. "Een mooi gezicht, meneer", zei een man naast mij. Hij was een werkman met een handkar, waarop enige planken. "Een prachtig gezicht", herhaalde hij, "maar… 't is niet nodig. Alleen nodig voor de rijke man".Ik kwam in verzet en toonde dit, maar hij bleef er bij. "Kijk nou eens, meneer. Ziet u die kar en die plankjes? Dat is nou mijn enig bezit, verder bezit ik niets. Als er nou een soldaat aankomt, een duitse of een franse en hij gaat op me schieten, dan zeg ik: hou op man, hier heb je me kar. Dat kan een rijke man niet doen." De bewonderde politie was nu voorbij. De man met de kar en ik liepen samen op. Hij op de weg, ik op het trottoir. Wat moest ik antwoorden, ik wist het niet goed, bleef bij mijn bewering, dat een leger nodig was voor de verdediging van het vaderland, maar hij bleef, aldoor met een vrolijk gezicht, bij de zijne, dat een leger alleen nodig is om de rijke man te verdedigen en toen ik er eindelijk de pas inzette en voor de laatste maal zei, dat een leger wel nodig was, riep hij mij nog eens, vrolijk kijkend toe: ""niet nodig meneer, alleen voor de Rijke Man".
Dit gesprek had plaats in 1930.

Aan boord van de " Argus".
1 maart 1898 werd ik geplaatst aan boord van Hr. Ms. Gaffelschoener " Argus", wier taak het was toezicht te houden op onze Noordzeevissers, die toen de haringvisserij uitoefenden. De geneeskunde was toevertrouwd aan een nog niet lang geleden gepromoveerde officier van

gezondheid 2e klasse. De bemanning bestond uit ongeveer twintig matrozen onder een bootsman en een tweetal korporaals, t.w. een kwartiermeester en een konstabel, die voor de twee kanons van 7,5 cm. had te zorgen. Tenslotte was er ook een loods aan boord, die over een grote kennis van de Noordzee beschikte, waarvan de commandant al of niet gebruik kon maken. Ik kwam te IJmuiden aan boord, had een cricketspel aangeschaft met de bedoeling met onze bemanning te cricketen als de gelegenheid het veroorloofde. Ik was vroeger een der oprichters geweest van de cricketclub "zwart en geel" te Haarlem. De bemanning van de Argus had er plezier in en zo oefenden we dan op een veld niet ver van de haven. Ik herinner mij dat de stuurman van een binnenkomend engels schip mij van de bak toeriep dat hij volk zou kunnen leveren voor mijn cricketclub als ik het nodig had. We speelden op ons veld tot we naar zee gingen. Mijn matrozen vonden dat cricket te weinig beweging leverde voor de spelers, vooral wat de "fielders" betrof, zij zelven toonden een gebrek aan de nodige opmerkzaamheid, gingen wel eens op het hoofd staan. Ik denk dat voetbal en hockey meer bij hun aard zouden gepast hebben. Wij verkeerden in een tijd van overgang van de visserij met het schobnet naar die met haringnetten. De bomschuiten waarvan Scheveningen een aantal van ongeveer vijfhonderd bezat hadden elk zestig netten. Het gebruik was dat de vangst op haring met Sint Jan aanving. Die bomschuiten werden van het strand af in zee gebracht en landden met hun vangst op het strand. Daarbij kwamen dan nog de kleinere getallen bomschuiten van de andere vissersplaatsen aan de kust, Zandvoort, Noordwijk, Katwijk en de loggers van de Maashavens, Vlaardingen, Maassluis, die de Waterweg uit- en invoeren. De vissers konden door het hijsen van bepaalde vlaggen mededelen, dat zij het schip van de visserij-politie nodig hadden, voor geneeskundig advies of voor iets anders. Ik herinner mij een verzoek om hulp van de bomschuit SCH 163, die twee vlaggen had gehesen en die ons, toen we dicht langs hem zeilden toeriep, dat hij "een zware zieke had, kommandantje".Onze jonge dokter ging er met de vlet heen en kwam terug met Jacob Roeleveld, die een gezwel had in de borst. De " Argus" had geen hospitaal dus kwam hij in mijn hut en ik, die als oudste officier de hondewacht had, sliep onder de tafel van de officieren in de longroom zolang Roeleveld mijn hut bewoonde.Wij moesten twee nachten zeilen tot bij Egmond, dan dachten wij door het Schulpengat naar de haven van Nieuwediep te zeilen om hem af te geven aan het Marine hospitaal.De eerste nacht was een zee met witte koppen en de gedachte kwam bij mij op om te zien hoe de zieke het maakte. Daarvoor moest ik even omlaag. Eerst gezien of er iets in zicht was; neen er was niets in zicht, de roerganger bevolen goed uit te kijken en dadelijk te waarschuwen als hij iets zag. Een paar treedjes omlaag, het gordijntje van de hut weggeschoven en gevraagd "hoe gaat 't Roeleveld". Hij antwoordde: "'t is of ik in de Hemel ben". Zo is alles betrekkelijk. Roeleveld kwam van de bomschuit waar hij in hetzelfde verblijf waar haring gebakken werd met een drietal anderen in dezelfde kooi lag, ontkleed, wat op de bomschuit betekende met het petje af, het enige kledingstuk dat buiten dienst werd gesteld, zonder matras of dekens en hier aan boord, van de "Argus" lag hij in mijn hut, werkelijk ontkleed, op een matras op en onder een laken en dekens. Zo werd die stampende en slingerende "Argus" een "Hemel" voor hem.Na de tweede nacht kwamen wij in de vroege morgen bij Egmond en verzochten wij de vuurtoren met vlaggen aan het Nieuwediep te seinen dat wij op weg waren naar de haven en verzochten een brancard klaar te hebben bij het loodskantoor om onze zieke te brengen naar het hospitaal. De vuurtoren van Egmond had ons begrepen en zou doen wat wij verlangden. Wij hadden het in de wind naar de haven maar wij hadden het vloedtij mee, zodat wij na betrekkelijk korte tijd de haven van het Nieuwediep binnen zeilden en de patient afgaven aan de mensen van het hospitaal, die klaar stonden met de brancard. Wij hoorden later, dat Roeleveld na een operatie, genezen was ontslagen. De eigenaardige lucht van Roeleveld bleef nog lang mijn hut beheersen.

Radja Brul.
In maart 1894 werd ik geplaatst a/b van Hr. Ms. Ramtorenschip "Koning der Nederlanden".

Nadat Kapitein ter zee Stokhuyzen op 17 november 1893 het commando over de "Koning" en de in de wateren van Atjeh aanwezige Nederlandse scheepsmacht had overgegeven aan Kapitein ter zee F.K. Engelbrecht had het niet lang geduurd of deze had op het schip waarop wij dienden zijn stempel gedrukt. Het duurde ook niet lang of ik had een naam bedacht, die goed bij hem paste. Deze naam was "Radja Brul", een naam waaronder hij weldra op onze gehele vloot bekend was, en die hij tot zijn dood behield, ja zelfs daarna. Hij was de door allen erkende "radja" op het schip dat "Koning" heette en de toevoeging Brul hield verband met zijn alle scheepsruimten doordringende stem. Bij de overdracht aan hem van het commando over een van onze grote schepen met een bemanning van 300 man zeide hij: "Ik heb van mijn voorganger gehoord, dat gij niet een gemakkelijke bemanning zijt en ook aan de wal wel eens aanleiding geeft tot klachten. Welnu, ik waarschuw u, als daarvan iets blijkt, zal ik u in veertien dagen zó tam maken, dat gij gort komt eten uit mijn hand." Wat hij tot de bemanning zeide werd zeer bewonderd.
Ik persoonlijk herinner mij, in de vroege morgen de wacht hebbende, aan dek geluid te horen van een menselijke stem, komende uit het achterschip, een geluid, aanzwellende tot een geluid dat het best kan worden vergeleken, al heb ik het nog nooit gehoord, met het geluid van de ontwakende leeuw, de koning der dieren. Dan een hofmeester van Europees ras, doodsbleek, die aan dek verschijnt, bedreigd wordende door die menselijke stem met het indraaien met een schroef in, ja waarin, ik weet het niet. Wij noemden zulk een vertoning "réveil du lion" en zorgden er voor een der torens van ons schip tussen onze commandant en ons te hebben als, na de doodsbleke hofmeester, de commandant op het halfdek verscheen. Het gebeurde wel eens, dat ik, op snippenjacht lang in de tropenzon gelopen hebbende, met een paar dagen koorts aan boord terug kwam en dan geen dienst kon doen. Ik was toen 26 jaar. Toen, nadat zo iets had plaats gehad, ik weer onderweg was met het voornemen snippen te schieten en op een afstand van zowat honderd meter van het schip was, hoorde ik mijn naam en, omkijkende, zag ik Radja Brul, staande op het achterschip, die mij toeriep: "denk eraan de Booy, je lichaam hoort niet aan je zelf maar aan het schip. En ik heb: "Jawel commandant" geroepen.Velen aan boord zullen zijn stem gehoord en verstaan en begrepen hebben wat hij zeide. Dat elke opvarende de plicht had mede te werken tot de goede naam van het schip, waarop hij dient en zodoende tot de goede naam van onze marine, was een gedachte die onze commandant gemeengoed wenste en die ook tegenover de Atjeher moest worden geëerbiedigd.

Koksmaat Gerrit.
In April 1891 werd ik geplaatst a/b van Hr. Ms. Fregat Ëvertsen", een, in 1857 te water gelaten, mooi houten fregat, dat nu uit zijn zeiltijd nog slechts de drie ondermasten toonde. Het diende voor de opleiding van 600 zeemiliciens, waarvan vele flinke jongens van de vissersvloot waren.Op zekere dag kregen wij bezoek van een bejaarde Katwijker, Kapitein van de zeilvaart, die vele reizen had gemaakt met zijn vrouw aan boord, doch met niets anders dan een "papieren" dokter aan boord. Deze kapitein ,Haasnoot, misschien 70 jaar oud, die op al zijn zeereizen nooit anders dan een "papieren"dokter had gehad, nog nooit op een stoomschip had gevaren, had al een paar maal dingen gezegd, die onze officier van gezondheid 1e klasse, Kloppers, hinderden. Hij vroeg tenslotte permissie een herinnering te mogen ophalen welke zou handelen over anatomie en toen hem daarvoor door de eerste officier vergunning was verleend, begon hij zijn verhaal. Na een lange zeereis het land van Soenda in zicht krijgende, moest hij stoppen daar de wind niet gunstig was. Niet ver van een eilandje viel het anker. Hij dacht toen aan de bemanning. Wellicht zouden er onder zijn, die in lange tijd niet aan de wal waren geweest en dan was het, zo dicht bij dat eilandje, een goede gelegenheid om liefhebbers in de gelegenheid te stellen zich aan de wal te verpozen. Toen hij de bemanning met zijn plan in kennis had gesteld, meldde zich Gerrit, de koksmaat, die gaarne de wal op wilde. "Hoe lang ben je niet aan de wal geweest" vroeg de kapitein. "Drie jaar, kapitein, "antwoordde Gerrit. "Dan vind ik het billijk"zei de kapitein, "dat je wens wordt bevredigd."Een sloep werd

overboord gezet en Gerrit ging aan de wal op het eilandje. Hij had een eind touw meegenomen. Er waren vele klapperbomen waarbij er waren, die zonder veel moeite konden worden beklommen. Zo zat onze koksmaat weldra in de top van een klapperboom en wierp "klapper moeda"(jonge klappers) omlaag met de bedoeling, die straks mee te nemen. Hij had al een aardige hoeveelheid geplukt toen hij plotseling voelde, dat er met hagel op hem was geschoten. Hij keek omlaag en zag, niet ver, een heer, die blijkbaar jagende was en nu kennelijk sterk onder de indruk was van de vergissing, die hij had begaan. "Neem me niet kwalijk, ik dacht…". Maar Gerrit liet hem niet uitspreken. "'t Is niks hoor,"zei hij, "dat was ik er straks aan boord wel uit." En toen die meneer weer begon met zijn leedwezen te uiten, legde Gerrit hem weder het zwijgen op, maar kan hij niet verhinderen, dat die jagende meneer eindelijk zijn zin kon afmaken: hij had Gerrit tot zijn grote leedwezen voor een stinkvogel aangezien, waarop Gerrit, diep beledigd, zich snel liet zakken en toevoegde: "dat je in me kont schiet vind ik niks, maar dat je me aanziet voor een stinkvogel is wat anders". Daarop viel hij op de jager aan met het gevolg, dat kapitein Haasnoot al zijn kennis van anatomie uit de "papieren dokter"moest toepassen om de jager weder in goede staat te brengen
Kapitein Haasnoot had veel succes met zijn verhaaltje in die grote, volle longroom van wel twintig officieren, tafelgenoten. Er was er slechts één, die niet instemde met het applaus en dat was onze brave officier van gezondheid 1e klasse Kloppers.

Aan boord van de Wassenaar.
In 1896 na met de Van Speyck te zijn thuisgevaren, werd ik geplaatst aan boord van de Wassenaar. Hr. Ms. fregat Admiraal van Wassenaar, gebouwd in 1856, het schip, dat met zijn hoge tuig van drie masten met ra's gemeerd lag aan het terrein van de Marine werf tegenover de Prins Hendrikkade te Amsterdam.' Op zijn oude dag werd het gebruikt voor de opleiding van jongens voor de Zeemacht, waarvan er zeshonderd aan boord waren. Zulk een ouderwets houten schip met het ruime, met zand geschuurde opperdek en hoge verschansing, kampanje, hoge masten met ondermars- en bramra's, had, al was het ook ontdaan van zijn batterij, een bekoring, die de nieuwere schepen missen. Des Zondags gingen de jongens van de opleiding naar de kerk. Dan riep de opperschipper, na een langdurig 'alle hens' op de fluit: "Kerkgangers aantreden, protestanten aan stuurboord, katholieken aan bakboord, bijgeloven in de midscheeps". Met de benaming "bijgelovigen" werden de kerken bedoeld, die niet Hervormd of Gereformeerd waren, dus Doopsgezinden, Remonstranten, Luthersen en anderen. De fluit en de in dit werk geoefende stem van de schipper vierden overal in het schip gehoord en spoedig was het opperdek aan stuurboord, bakboord en de midscheeps vol kerkgangers, die tenslotte onder het steeds wakend oog van de opperschipper over de valreep gingen en die dan in het gelid naar de verschillende kerken werden geleid. Als de opperschipper hen zag afmarcheren zei hij: Al worden zij niet zalig, ze bennen tenminste van de vloer"..

De biggen van Berend.
In het begin van deze eeuw woonde op Texel een zekere Berend. Deze man, in moeilijke financiële omstandigheden verkerende, doch in het bezit zijnde van een aantal biggen, kwam bij het aanschouwen van zijn bezit op een gedachte, die hem aanlokte. Hij zou een loterij houden op Vlieland. De biggen, of een deel ervan, zouden de prijzen worden. Zo gezegd, zo gedaan. Op zijn verzoek verkondigde de omroeper te Vlieland, dat Berend zou komen met een aantal biggen om deze te verloten. Ieder lot kostte een gulden. Daarop liet Berend zich met een vlet over het Eierlandse gat zetten en geleidde zijn twaalf biggen over de Vliehors, via het Posthuis naar het dorp, een lange wandeling. Daar aangekomen was iedereen verheugd hem te zien en velen kochten loten. Tevreden met de afloop bracht Berend zijn biggen weer naar het Eierlandse gat en liet zich overzetten naar Texel. Sedertdien vernam niemand op Vlieland iets van Berend, noch van zijn biggen.
Toch lekte de zaak uit, natuurlijk, en Texel was er min of meer trots op, dat Vlieland er zo was

ingelopen. Vlieland schaamde zich, echter met eén beetje respect voor het geniale van de onderneming en klaagde niet. Berend was uit de zorgen.

PS. Deze verhalen zijn door zijn zoon H.Th de Booij gebundeld en uitgegeven als een brochure in december 1970. Stencilwerk werd verzorgd door zijn kleinzoon Tom de Booij met zijn uitgeverij GEOPOL-Baarn

e. Fragmenten uit de herinneringen en dagboeken van Hendrik de Booij, die direct betrekking hebben op het Concertgebouw in de periode, toen Hendrik de Booij van 1904-1905 administrateur was en daarna van 1905 tot 1938 bestuurslid . Ook zijn enkele fragmenten daarna opgenomen tot 1957.

1904-1906

19 januari 1904. Hendrik de Booij benoemd tot administrateur van het Concertgebouw. 24 januari 1904. Voorgesteld aan het orkest door het Bestuur 4 februari en 5 februari in functie kunnen treden. (zie aanhangsel: bestuur Concertgebouw met orkest).29 februari. De heer de Booij deelt mede dat hij van de diensten van den heer Spoor en van mejuffrouw Meyboom op het kantoor geen gebruik meer zal maken en hij dus - in overleg met het Bestuur - deze beiden reeds eervol ontslag heeft gegeven. In verband met het nieuwe reglement herhaalt het Bestuur dat het de dagelijkse exploitatie aan den heer de Booij opdraagt en zich door dezen laat vertegenwoordigen. 4 oktober. De heer de Booij had een memorie ingediend inhoudende verschillende bezwaren tegen zijn tegenwoordige functie. De gegrondheid wordt erkend en den heer De Booij zal worden aangeboden in het Bestuur te treden als gedelegeerd lid. Er kan dan een administrateur direct onder hem benoemd worden. Het door dezen te genieten salaris wordt in mindering gebracht van het door den Heer de Booij te genieten salaris.27 december. De heer Freyer krijgt de titel Adjunct-administrateur. De heer De Booij deelt nu zeer belangrijke zaken mede over het te vormen pensioenfonds. Het blijkt dat het doenlijk zal zijn om tegen een jaar!. premie van f 7 à f 8000.- een pensioen van circa f 400 te geven op 65 jarige leeftijd

Hendrik Freyer, administrateur Concertgebouw

12 jan. 1905. Alsnog komt aan de orde de zaak " De Booij". Z. E. de Min. van Marine heeft hem aangeboden een leerstoel te bezetten in de Geschiedenis der Krijgskunde. Aanvankelijk had die betrekking hem toegelachen, doch per saldo voelt hij dat zijn plaats niet is Nieuwediep. De hoofdzaak is echter de pecuniaire quaestie (...) Toen hij den Hr.Freyer als

hulp voorstelde en aanbood om f 1000.- van zijn salaris aan hem af te staan had hij er zich eigenlijk geen rekenschap van gegeven dat hij die f1000.- niet kon missen. Besloten wordt den Heer de Booij die verhooging toe te staan en hem er op te wijzen dat al kunnen wij van hem natuurlijk geen belofte vergen, wij toch het vertrouwen hebben dat hij ons niet ineens in de steek zal laten en dat hij zal trachten bij ons te blijven.
6 maart De heer De Booij stelt voor het Fondsconcert op 29 april te doen vervallen en te vervangen door een Muziekfeest op 12 en 13 Mei ten bate van het Pensioenfonds, een en ander in verband met een lijvige studie omtrent dit fonds aan het bestuur toegezonden. 22 mei. De Voorzitter constateert het succes van het Muziekfeest met een netto bate van 11000 gulden.
5 februari 1906. Stichtingsakte pensioenfonds tot stand gekomen. Eind 1906 werd de Booij aangesteld als secretaris van de NZHRM, trad hij af als administrateur van het concertgebouw, in welke betrekking hij door Freyer werd opgevolgd. Hij bleef echter bestuurslid. (Uit de notulen van het Concertgebouw bestuur)

Het Concertgebouw begin vorige eeuw

1904
17 dec. Groote agitatie. Mengelberg ziek geworden.

Willem Mengelberg rond 1905 (foto's H. de Booij)

Toonkunst zal daarom gedirigeerd worden door Heuckeroth. Plotseling komt bericht dat Mengelberg toch zal dirigeren. Charles *(Boissevain, zwager van Hendrik de Booij)* woedend. Springt op z'n wiel, zegt dat hij "alle vriendschapsbanden met Mengelberg gaat verbreken" en verdwijnt richting Sillem*(J. Sillem bestuurlid Concertgebouw).*

1906.

14 juli. Kwestie Alberdingk Thijm. Hij daagt mij uit tot een duel.

Tussenvoegsel:

Karel Alberdingk Thijm (schrijver, 1864-1952, pseudoniem: Lodewijk van Deyssel) voelde zich beledigd door een opmerking van mijn grootmoeder en eiste daarvoor genoegdoening, maar mijn grootvader vond dat hij deze zaak maar met haar moest uitpraten en ging niet op de uitdaging in. Deze kwestie veroorzaakte enige opschudding in concertgebouwkringen, maar mijn grootouders schijnen het geval nogal kalm opgevat te hebben en zeiden dat Van Deyssel kennelijk overspannen was. In het dagboek van mijn grootvader H. de Booij van 17 september 1956 is over dit duel nog iets meer bekend geworden zie hier de tekst uit het dagboek:17 september." Tom (zoon van Hendrik de Booij) heeft een brief van Chré (Chré de Booij, priester, neef van Hendrik de Booij) gekregen die hem in kennis brengt met een bericht in een rooms blaadje waarin het bericht staat dat in [1906} de gepensioneerd luitenant ter zee 1 e klasse H. de Booij is uitgedaagd door den dichter Van Deyssel op grond van een belediging welke hij heeft ondervonden van Mengelberg en Diepenbrock. Hij (v. Deyssel) sloeg op het Rokin de hoed van Diepenbrocks hoofd en daagde daarop H. de Booij uit hem met de blanke sabel genoegdoening te geven wegens de belediging hem aangedaan. Ik antwoordde dat ik die uitdaging niet aanvaardde, maar ik weet niet meer in welke woorden ik dit deed. Ik kan mij niet herinneren dat ik Van Deyssel beledigde. Zijn uitdaging heb ik vernietigd en ik bezit geen klad van het antwoord.

Portret van Karel Alberdinck Thijm alias Lodewijk van Deyssel, door Haverman (1903)

Opmerking van E. P. de Booij (*dochter van Hendrik de Booij)* bij deze passage uit het dagboek *:* "Het familieverhaal luidde, dat mijn moeder tijdens een koorrepetitie een brutale opmerking had gemaakt toen Van Deyssel deze de sopranen had becritiseerd. Van Deyssel eiste dat mijn vader daarover excuses zou aanbieden, die echter meende dat dit een zaak van zijn vrouw was en hij niet kon beoordelen wie gelijk had, daar hij er niet bij was geweest. Van Deyssel had de tekst geschreven van een cantate die uitgevoerd zou worden door het Toonkunstkoor. Het verhaal van de hoed herinner ik mij andersom: Diepenbrock zou Van Deyssels hoed hebben afgeslagen. Iedereen bemoeide zich met de zaak: Vaders zwager Charles Boissevain zei in die tijd tegen hem op het terras van Americain "Dit is misschien wel je laatste biertje". Van mijn vader rest alleen een lakonieke aantekening uit 1906:"Kwestie Alberdingk Thijm. Hij daagt mij uit tot een duel". Volgens zijn Herinneringen is Van Deyssel in een open rijtuig naar huize De Booy gegaan om hem uit te dagen, zich daarbij zeer romantisch voelende.)
Lodewijk Alberdinck Thijm *(kleinzoon van Karel Alberdinck Thijm, alias Lodewijk van Deyssel)* schreef mij in 2009 het volgende bericht over onze beide grootvaders: Mijn grootvader moest een lezing geven in het Concertgebouw en daar zou een decor van sparrenbomen worden geplaatst. Uit het dagboek van zijn grootvader: Een ander tegenzittend inconvenient vormden de in de Kleine Zaal te plaatsen sparren. Betsy van Hoogstraten-van Hoytema had zich ooit laten ontvallen dat haars inziens Van Deyssel's gestalte het voordeligst uitkwam tegen een achtergrond van sparren. Deze vermoedelijk als scherts bedoelde en dus niet ernstig te nemen observatie van iemand die geacht kon worden une grande dame te zijn, was Van Deyssel steeds bijgebleven. Ene mijnheer Smies, verantwoordelijk voor de gang van zaken in de Kleine Zaal, was echter niet te porren voor het idee Van Deyssel's lezing te laten plaatsvinden voor een uit sparren opgebouwd achtergrond decor. Vanzelfsprekend beklaagde Van Deyssel zich daarover bij de opperste superieur van Spies, te weten de administrateur van de NV Het Concertgebouw, H. de Booy. Deze beschouwde het plaatsen van een aantal sparren in de Kleine Zaal als niet minder dan een vorm van ontheiliging van die sacrale ruimte. Toen al werd Van Deyssel besprongen door het wilde verlangen deze De Booy, een luitenant ter zee eerste klasse in ruste, een muilpeer of een oorveeg toe te dienen. Hij begreep gelukkig dat hij aan die impuls niet zou kunnen toegeven. De Booy was immers de wettige echtgenoot van Hilda Boissevain, een dochter van Charles Boissevain en E.H.Boissevain-MacDonnell.I n juli 1906 zou Van Deyssel een hevige aanvaring krijgen met Hilda De Booy-Boissevain. Nu verder hierover over blz.747: Niet zonder enig leedvermaak legde Elisabeth Diepenbrock daarover vast dat Bauer zelf voelde hoezeer zijn decor (de sparren) een fiasco moest heten. Ruzie daarna met Thijm, die onmiddellijk partij trok voor Bauer, onhebbelijk was. Hatelijkheid van mevrouw De Booy, Thijm majestueus gekwets af. Gelach van allen, van Fons en Mengelberg

vooral. Op 20 februari 1948, in zijn vier en tachtigste levensjaar, gaf Van Deyssel de bisbille met mevrouw De Booy als volgt weer: Op een gegeven ogenblik verweet zij mij iets of berispte mij over iets,van zeer dichtbij, in een houding die haar zelfs mij bij een knoop van mijn jas deed pakken, en op een toon zoo, dat ik meende haar niet aldus te kunnen blijven te woord staan. Ik zei haar, ook op min of meer boozen toon, het onderhoud te moeten afbreken, en verwijderde mij. De volgende ochtend in werd het American Hotel,door een groom met een naamkaartje, bij Van Deyssel aangediend de Heer De Booy. Hij gedroeg zich correct, strikt vormelijk, zeide dat ik zijn vrouw onvriendelijk had bejegend en eiste, dat ik daarvoor excuses zou maken. Van mening zijnde, dat mijn onvriendelijkheid eenvoudig had beantwoord aan die van Mevrouw De B. zelve, zeide ik tot de heer De B. zijn eis te hebben vernomen en liet hem daarop uit. Ik zou het absurd gevonden hebben met deze verhouding de dingen excuses te maken. Nu achtte ik dat de eis van een militair, een officier. die voldoening verlangt voor iets dat zijn vrouw is aangedaan, bij weigering een duel impliceerde. Ik hield mij dus voor uitgedaagd en vroeg dezelfde dag nog de heren Propf Dr Jhr Jan Six, Jhr Mr J.F.Backer mijn secundanten te zijn.Backer accepteerde deze uitnodiging door mij door zijn knecht een op oud-Hollands postpapier geschreven en met fraai lakzegels gesloten aanneming te doen bezorgen. Daarop toog ik ,in een open rijtuig,zodat de wind van mijn geboortestad heerlijk over mijn wagen en slapen ging, naar vriend De Booy ,en liet, hem niet aantreffend, het verzoek achter de plaats en het tijdstip onzer ontmoeting te bepalen. "Wat Van Deyssel niet vertelde, was dat jhr Backer zich inderdaad bereid verklaarde als getuige op te treden in geval uwe uitdaging tot een tweegevecht met de heer De Booy wordt aangenomen, maar dat hij er tevens opwees dat het tweegevecht volgens de Nedertlandse wet een strafbaar feit oplevert, zelfs voor hem die zijn tegenpartij geen lichamelijk letsel toebrengt. De gehele aangelegenheid werd uiteindelijk in der minne geschikt.

Mengelberg, Mahler en Diepenbrock, bij Ankeveen 1906 (Foto H. de Booij)

Foto door H. de Booij genomen tijdens een wandeling langs de Zuiderzee, dichtbij Valkeveen in 1906, Staand v.l.n.r. Alphons Diepenbrock, Gustav Mahler, Willem Mengelberg, zittend v.l.n.r Tilly Mengelberg-Wübbe, Hilda de Booij-Boissevain, Nella Hissink-Boissevain, Marie Boissevain-Pijnappel.

1908

Mengelberg in een bestuursvergadering in maart 1908 ." Moskou eerst afspreken. 20.000 roebels voor 8 concerten. Hamburg laten loopen 10 concerten f 1500 per concert. 18 concerten 40.000 a 50.000 gulden - ik moet zorgen dat ik op mijn ouden dag rond kom f 10.000 geeft u mij meer, dan dirigeer ik 60 concerten. Ik wil heel graag hier blijven, maar u moet begrijpen dat het voor mij heel moeilijk is. Ik ben bijna 40 jaar. Wat mij geboden wordt niet zoo heel gunstig. Had gedacht het pensioen komt extra er bij anders kan ik het zelf wel betalen. Hier ben ik 15 jaar, heb moreel iets verdiend." ·

1909

27 nov. Vandaag bij Oyens (*H.J. de Marez Oyens bestuurslid Concertgebouw 1882-1914)* geweest om over Mengelberg te spreken. Het is een moeilijk ding, de omgang met onzen Willem Mengelberg. Van Ogtrop *(H.J.van Ogtrop bestuurslid Concertgebouw 1903-1914)* is daarvoor allerminst geschikt. Ik zal trachten een vergadering te krijgen in het Concertgebouw na het concert van morgen en Oyens moet er bij zijn om Ogtrop in toom te houden. Hedenavond uitvoering Toonkunst, Ein deutsches Requiem van Brahms en het Te Deum van Diepenbrock. Diepenbrock heeft het Te Deum omgewerkt, de instrumentatie zwaarder gemaakt en is er nu gans niet mee tevreden. 't Werk van een jaar of langer.
29 nov. Gisteren 's middags concert en 's avonds weer D. Requiem en Te Deum. Wat te veel muziek. Mevr. Noordewier zong schitterend, mooier dan ik ooit gehoord had. Er is veel meer gevoel in hare stem gekomen.
Na het concert met Mengelberg en de solisten etc. op de solistenkamer conferentie over het Pensioenfondsconcert. Onze Willem wordt dan vooral door mensen als Mevr. Beukers aanbeden. Lieve Willem mag toch vooral niet werken, lieve Willem mag zich niet teveel inspannen enz. Het is geen wonder dat zo'n man onhebbelijk wordt. Ik bestelde 2 flessen

champagne en wij dronken op zijn gezondheid en wensten hem een goede reis naar Rusland. Vader en moeder Mengelberg waren er ook bij.
30 nov. Gisteren W. Mengelberg naar Frankfurt, komt niet hier terug voor na afloop van zijn Russische reis. De Hagenaars krijgen 2 concerten, Rasse als dirigent en in de andere steden en A'dam dirigent Dopper.

Aaltje Noordewier Reddingius zangeres (1868-1949)

30 nov. Mevr Thomberg is het huis van Diepenbrock binnengedrongen en heeft hem hartstochtelijk omhelsd - dat het zo klapte - wegens het Te Deum. Ze is een brok natuur , die mevr Thomberg, maar ik hoop dat zij mij nooit uitkiest voor haar omhelzingen. Veel kans is er niet op omdat ik geen Te Deums maak. Vanavond eten bij Fons Diepenbrock..
1 dec. Gisteravond juist op tijd om 6 uur bij Diepenbrock. Hilda kwam iets later. Daar gegeten met de dames Ament, die een reis naar Indië gaan doen. Zeer gezellig. Diepenbrock vindt de kwestie Kuyper heel onbelangrijk. Vindt het heel natuurlijk dat hij een decoratie aan Lehmann heeft gegeven voor .
f 10.000 (langs een omweg), immers partij belang is bij hem staatsbelang. (*De z.g lintjes kwestie, Abraham Kuyper, toen minister van Binnenlandse Zaken, zou hebben bevorderd dat R.Lehmann, die geld in de partijkas van de Antirevolutionairen had gestort, een ridderorde kreeg).*

1910
24 jan Gisteren gegeten bij Van Rees gasten Hilda, Mengelberg (Tilly ziek) ,hr en mevr Pierson, het jongemens Piet (geëngageerd met Jo van Rees), hr en mevr.Van Ogtrop. Deze laatste in een bessensapkleurige zijden japon van minstens f 400.-, het haar op zijn grieks boven haar weinig grieks profiel. Ik zat natuurlijk weer naast haar. Mengelberg ging met ons naar huis en wij rookten ettelijke sigaren en dronken lekkere Moezelwijn, Erdener Auslese tot 2 uur. Mengelberg zou heel wat aardiger zijn zo hij niet zulk een kolossale hoeveelheid eerbied voor zichzelf en zijn kunnen had, ook praat hij erg graag over geld, over wat meer geld verdienen. Ik gun het hem graag, maar hij moet er niet voortdurend zwaar ver boomen. Wat zal het Concertgebouw doen als Mengelberg weg gaat?
15 juni Henri Polak geeft een concert op 21 juni in de tuin van het Concertgebouw. Hij wilde de Internationale laten spelen als slot der Jubelouverture. Dit is door het Bestuur geweigerd. Zeer brutale brief van hem. Wij moeten natuurlijk bij ons besluit blijven. Eigenlijk moesten mensen als Sillem, Van Rees en ik niet aan het hoofd staan van een publieke vermakelijkheid

V.l.n.r. Richard van Rees (1853- ?) bestuurslid en voorzitter Concertgebouw van 1913-1922), Willem Mengelberg (1871-1951),dirigent Concertgebouw (1895-1945)

1911

8 maart. Heb zaterdag 4 mrt met Hilda de uitvoering Toonkunst bijgewoond. Had erge slaap en heb een goed gedeelte van de avond geslapen. "Das Paradies und die Peri". Daarna huldiging van Mengelberg wegens zijn 12 1/2 jarig dirigentschap van het koor. een onbeschrijflijk taaie avond. Mengelberg had 's avonds als cadeau gekregen een portret van hemzelf dat dan moet geschilderd worden door mevrouw Thérèse van Tuyll- Schwartze. Of hij ooit zal zitten betwijfel ik.

27 maart. Gisteren in het Concertgebouw de 1e van Mahler gehoord. Ik sliep enige malen in, dit moet toch daaraan liggen dat ik minder goed dan andere mensen bestand ben tegen bedorven lucht, maar ik hoorde toch veel. De zaal was nogal leeggelopen omdat Mahler zou beginnen. Prachtige muziek. Ik zou die symphonie weder willen horen. Zat naast Alphons Diepenbroek op het balcon. Hij ziet er slecht uit, arme kerel. In de solistenkamer Rachmaninov, die grapjes maakte met Tilly en Hilda en "ik bemin je" moest zeggen.

Sergei Rachmaninovf componist (1873-1943)

20 mei naar Wenen om de begrafenis van Mahler bij te wonen. Van Ogtrop vond het eigenlijk helemaal niet nodig. Ik had steeds grote bewondering voor Mahler, hield veel van hem. Ik ging met Diepenbrock.

Herinneringen aan Gustav Mahler. [maanden later ingeschreven].

Er is geloof ik geen man geweest die op mij zulk een diepen indruk heeft gemaakt als Mahler. Hij was mij bijzonder sympathiek omdat ik hem zo waar vond. Zijn muziek kan dikwijls door ons niet begrepen worden, maar dan treft mij telkens weder een gedeelte dat zo prachtig is, dat ik overtuigd ben dat Mahler naderhand zal behoren tot de zéér grote componisten. Zo vind ik de 4de symphonie prachtig. Wij hoorden die onlangs, 7 september. Mevrouw Alida Loman zong de aria. Zij wordt oud (en heel dik) maar zong lief. Het was aangrijpend Mahlers muziek weer te horen zo kort na zijn dood. Gustav Mahler is tijdens zijn eerste verblijf in Holland

herhaaldelijk bij ons aan huis geweest, wij gingen ook met hem en met mevr. Noordewier naar Drafna. Ik herinner mij een wandeling door Amsterdam, de oude buurten trokken hem niet aan. Hij stond lang stil voor het huis van Rembrandt, hoed af, zoals ook veelal gedurende de wandeling. Het huis van Rembrandt was toen nog niet gerestaureerd, er woonden verschillende Joodse families in. "Durch diese Fenster solI Rembrandt also geguckt haben" zei Mahler en toen zei hij nog wat, dat hierop neerkwam dat hij hoopt "in eens dood te gaan, wanneer hij bemerkte dat hij niet meer vooruitging in kunnen". Het bestuur van het Concertgebouw gaf hem toen een diner bij Van Laer. Van Ogtrop had een prachtig menu samengesteld. Sillem, Van Rees, Van Ogtrop, Mevr. Van Rees, Oyens en ik ontvingen hem. Mahler begon met de candelabres die voor hem stonden weg te brengen naar het buffet, ze hinderden hem, zei hij. Later kwam het gesprek op Multatuli, voor wien Mahler grote eerbied bleek te hebben. Hij werd heftig toen hij bemerkte dat die eerbied hier niet in die mate aanwezig was. Van Ogtrop zei zelfs "Hij was geen goed ambtenaar", dat Mahler bijna deed koken. Eindelijk stond hij op en zeide, dat het hem erg bedroefde dat hij een man als Douwes Dekker in zijn eigen vaderland moest verdedigen en dat hij, zo Douwes Dekker op dit moment tegenover hem stond tegen hem zou zeggen (met een diepe buiging) Mijnheer Douwes Dekker, ik heb grote eerbied voor u en het is voor mij een grote eer dat u met mij aan dezelfde tafel wilt zitten. Daarna zei hij nog iets dat er op neer kwam dat wij "Droogstoppels" waren of zo iets. Hij had bijzonder het land aan concertagenten. Eens toen ik een brief voor Salter, die ik klaar had om te posten, liet vallen zei hij "een brief aan een concertagent kan er niet smerig genoeg uitzien". Bij een volgend bezoek zag hij er minder opgewekt uit. Hij had zijn dochtertje verloren en dit moet hem zwaar getroffen hebben. Hij scheen ook een ziekte onder de leden te hebben, liet zich bij ons wegen, woog 61 kilogram, zeide dat hij blij was dat hij niet afgenomen was. Hij keek lang met bewondering naar Parkwijk, het huis in de Van Eeghenstraat, waar Simons in woonde. Hij vond dat een mooi huis, de keuken aan straat, de schoorsteen met een boog op de keuken aansluitend, alsof hij wilde zeggen, je hoort er ook bij. Mahlers muziek, ofschoon door velen onbegrijpelijk en lelijk gevonden, kreeg een steeds groter wordende kring van vrienden en bewonderaars. Eens liet Mengelberg op een concert voor en na de pauze dezelfde - ik meen de 4de - symphonie van Mahler uitvoeren. Dat was een brutaal stukje. Mahler was een groot man, een naief man tegelijkertijd, een gelovig man, voor hen die hun plicht niet deden, hard. De nieuwe Beurs, evenals Parkwijk door Berlage gebouwd, bewonderde hij, terwijl bijna iedereen dit gebouw lelijk vindt. Hij vond het beter dat een beurs er uit zag als een beurs dan als een griekse tempel. En nu stonden 21 mei Diepenbrock en ik bij zijn graf op het Grinzinger kerkhof te Wenen. Diepenbrock had lang geknield gelegen in de kleine kapel waar Mahlers lijk was geplaatst. Er waren honderden kransen en wij gingen naar de kerk in het dorp Grinzing waar een dienst werd gehouden.Er waren veel mensen , maar geen vertegenwoordiging van het Hof en ook geen der grote componisten zoals Richard Strauss. Mahlers graf was naast dat van zijn dochtertje.

1912

27 januari Concert Pensioenfonds groot succes. Er is nu al 80.000 gulden op boekjes van de orkestleden , dat ik dat pensioenfonds heb opgericht is tenminste één goed ding dat ik gedaan heb in mijn leven

Vrijdag 9 febr. Hilda heeft de laatste dagen Mengelberg voorgelezen terwijl hij door Th. Schwartze wordt uitgeschilderd . Zij leest dan voor uit Faust II

12 febr. Vergadering concertbesturen - zeer langdradig geklets over het engageren van 5 solisten. Die provinciemensen vinden 't hoogst belangrijk. 's avonds diner bij Van Laer, waarvoor Ogtrop het menu heeft gemaakt, prachtig diner. Mr. dr. baron P. Th. (nog een paar voorletters) Creutz, wordt flink dronken. Hij was dit jaar 2e candidaat voor de Rekenkamer. Ik zit tussen Schlegel, die altijd aangename jeugdherinneringen bij mij opwekt, hij looft Mik [*Oudste zuster van Hendrik de Booij*) als zijn beste en meest begaafde leerling, en Hodenpijl, die

een brave kerel is.Mengelberg gaat 10 uur naar London. Na afloop Van Rees, Van Ogtrop, Freyer en ik nog een biertje gedronken in Salvatoro. De tong van Ogtrop werd op het laatst erg dik. We hebben nogal om hem gelachen

Willem Mengelberg geschilderd door Therèse Schwartze

.3 maart zondag's. Middags in het Concertgebouw waar Elisabeth Boeke v. Endert zingt. Zij is nog mooier geworden, heeft een schitterende japon aan. Haar gezicht is iets ernstiger geworden door de ellende die zij door heeft gemaakt toen haar man of haar gescheiden man zich voor het hoofd schoot. Maar aan grappen geen gebrek. Zij is zeer charmerend. Na het concert naar mevr. Schwartze, waar het nieuwe schilderij, het portret van Mengelberg gezien. Wel goed, maar zij maakt toch alle gezichten die ik van haar gezien heb een beetje slap, geeft er iets joods aan. Bij Schwartze uit Lizzie Ansing (*schilderes*) zich tegenover Hilda op bewonderende wijze over mij. Wij nemen afscheid van Elisabeth, die met Hodenpijl, die haar als een politiehond bewaakt, naar het hotel gaat.

9 maart. Uitvoering van de 8ste symphonie van Mahler, die een overweldigende indruk maakte. Nog zelden zag ik het publiek in het concertgebouw zo enthousiast, en dan -nog wel een Toonkunstpubliek, dat bij ons als saai te boek loopt. Ik vind het le deel bepaald mooier dan het tweede. Hilda (*vrouw van Hendrik de Booij*) zong met heel veel vuur mede.
10 maart zondag hadden wij eerst 's middags een hele mooie uitvoering van de 4de symphonie van Mahler, met mevr. Loman voor de solo, en 's avonds was het merkbaar bij de herhaling van de 8ste, dat Mengelberg en het orkest en het koor moede waren.
20 oct. Ontmoette vandaag op het Concertgebouw de heer en mevr. Scriabine, aardige mensen. Hij zeide het zo aangenaam te vinden hier in Holland "geëquilibreerde "mensen te ontmoeten, noemde de Russen "Très profond, nerveux"angstig, zoekend, melancholiek "Oblomows"bestonden er in Rusland niet meer zeide hij, maar gaf toe dat de Russen zeer contemplatief zijn.

Alexandre Scriabine componist (1872-1915)

3 nov.zondag. Hilda en ik naar Concertgebouw, waar 8ste van Beethoven, prachtig, en een concert van Vivaldi door Kreisler, ook prachtig. Een concert van Weingartner kan ons,

evenals de man zelf, niet bekoren. Vandaag nieuwe kelners met blauwe rokken en rode vesten van de nieuwe buffetpachter, die begint met bij ongeluk thee en koffie gemengd te schenken, wat niet lekker is.

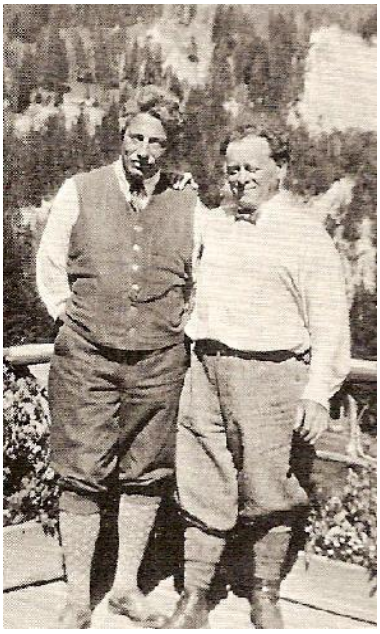

Frits Kreisler violist naast Mengelberg in Zuort (1875-1962)

28 nov. Donderdag. 's Avonds Arnold Schönberg in het Concertgebouw, Pelléas et Mélisande, een werk van hem van voor 11 jaar. Het was lang maar mooi. Door de grote meerderheid van het publiek koel ontvangen. Hij is een klein levendig mannetje. Kaal hoofd, expressief gezicht, flinke ogen, Jood, beweeglijk. Een gunstig uiterlijk.

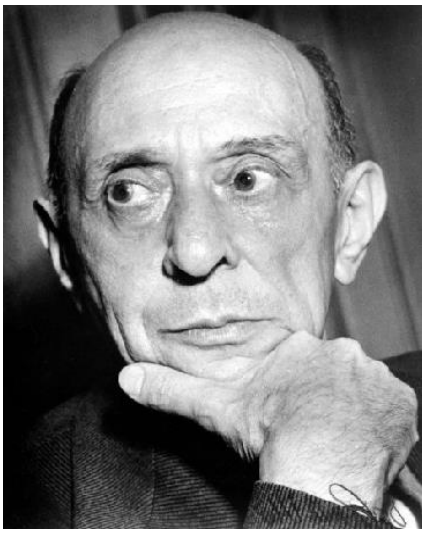

Arnold Schönberg componist (1874-1951)

7 dec.Zaterdag. 2 uur trio met mevrouw Heldring en Canives. Ik speel slecht. Wij spelen 3e trio van Beethoven en 1e trio van Mozart. Moet studeren. 's Avonds uitvoering Requiem van Verdi, de klanken zijn prachtig maar de soort van muziek is volgens mij een beetje laag bij de grond. Het Dies Irae is belachelijk. Nemen Diepenbrock en Elisabeth mede naar huis waar wij broodjes met paté eten van de paté die Charles aan Hilda heeft gegeven, en Moezelwijn drinken. Wij spreken over het orkest. Ik ben verbaasd te horen dat het orkest, dat ik altijd heb

gedacht het mooiste te zijn in Europa volgens D. niet het mooiste is. De strijkers zijn slecht volgens D. Frans orkest beter, veel meer technisch. Hier slechte discipline. Ik vraag of individualiteit in een orkest tot zijn recht kan komen en moet bewaard blijven. Diepenbrock zegt, heel moeilijk te beantwoorden. Hij zegt dat het orkest nog lijdt onder de nalatenschap van Timmer, die alles beschouwde van het standpunt van Mozart, alles betekende.

1913
Zondag 5 januari.'s Morgens repetitie in Couturier en 7¼ diner. Aardige partij, hoewel heel warm. Charles houdt erg onhandige speech waarin hij erop wijst dat het kringetje echte vrienden van Mengelberg eigenlijk heel heel klein is (natuurlijk hoort hij in de eerste plaats tot dat heel kleine kringetje) en in zijn antwoord zegt Mengelberg dat hij het mogelijk mis heeft. Charles woedend, gelooft nu "dat W.M. teveel gedronken heeft".

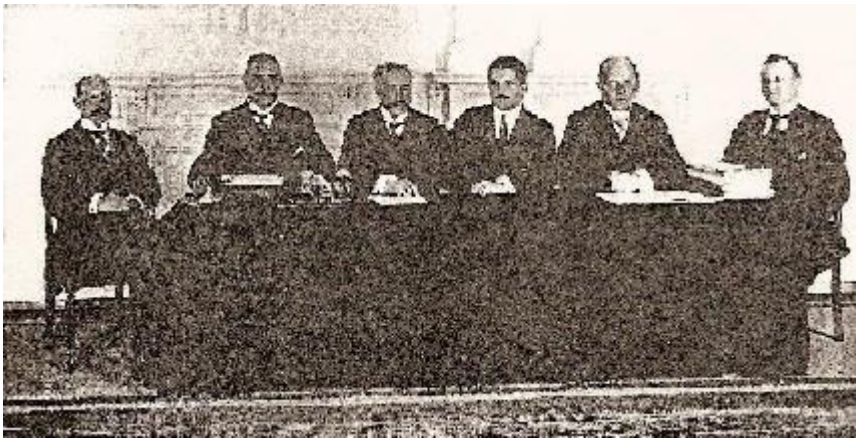

Het bestuur van Het Concertgebouw N.V. in 1913. v.l.n.r. J.Dudok van Heel, mr. H.J. van Ogtrop, mr R. van Rees , G.H,. de Marez Oyens, H. de Booij en de administrateur H.Feyer

1914
30 maart maandag 11e aandeelhoudersvergadering Concertgebouw, verschrikkelijke plannen van Mengelberg. Hij wil inspecteur"grote uitbreiding van orkest, verhoging salaris buitenorkesten, meer repetities enz. enz. alles onmogelijk. Wat te doen met Dopper en Cornelis? Grote moeilijkheid.

16 september. Vandaag naar Diepenbrock, die een goed artikel in de Groene Amsterdammer had geschreven. Gesprek over Mengelberg. Mengelberg heeft voor hem afgedaan. M. geheel onder de bekoring van het geld. Minderwaardig stukje van M. in de courant. Met Diepenbrock naar het Paviljoen, waar wij een oude klare dronken. Op de terugweg ontmoet Anke Schierbeek, die Diepenbrock wat aardig aankijkt met haar vrolijke geestige gezicht. Zij is te Borkum geweest, waar het voortdurend "Deutschland über Alles" was en waar zij uit een café is gezet omdat zij daarvoor niet opstond.
18 september. Van Mengelberg een lange brief gekregen in antwoord op de mijne, waarin ik hem "volslagen Duitser" noem. Gisterenavond Concertgebouw. Tilly zegt dat ze het erg naar zou vinden als ik werd doodgeschoten, "Heus erg naar", daarom ben ik nu maar weer goed op W.M. en echtgenote.

Alphons Diepenbrock componist (1862-1921)(Foto H. de Booij)

Amsterdam, 17 september 1914.165 Joh.Verhulststraat.
Waarde Mengelberg.

Ik heb voor enige dagen het stukje gelezen in de courant, waarin je een en ander mededeelt omtrent je terugreis. Het trof mij dat je blijkbaar niet hebt begrepen, hoe wij Hollanders in spanning verkeerden. In dagen als die wij thans doorleven voelen de Nederlanders sterker dan ooit den band, die hen bindt aan het vaderland. Nog sterker dan anders voelen zij, dat zij gaarne alles over hebben voor de onafhankelijkheid van hun land. Dit gevoel gepaard aan een gedwongen neutraliteit (geen inwendige neutraliteit), die maakt dat zij niet weten tegen wien zij in geval van oorlog zouden moeten optreden, veroorzaakt die spanning. Ik heb groote bewondering voor de wijze waarop Regeering en Volk zich in de dagen van spanning gedragen en zelfbedwang toonen. Dit alles nu in aanmerking genomen zul je begrijpen dat het mij zeer hinderde in je stukje eenige minder aangename opmerkingen over Holland te vinden, opmerkingen die niet hinderlijk zijn in gewone tijden doch nu wel. Daarentegen werd de algemene toestand in Duitschland als bijzonder mooi geschilderd, de schoorsteenen rooken allemaal enz. enz. Enfin, je stukje heeft mij erg gehinderd en ik kan niet nalaten dit te schrijven omdat ik anders misschien zou gaan spreken en dat doe ik liever niet. Ten slotte kan ik alleen dan begrijpen hoe je zulk een stukje hebt kunnen schrijven als ik aanneem, dat je volslagen Duitscher bent en heelemaal geen Hollander. Duitscher zijnde heb je niet gevoeld hoe ons Hollanders zulke uitlatingen zouden hinderen.
Hartelijke groeten, H. de Booy

Hieronder het door Hendrik de Booij gewraakte interview gepubliceerd in het Algemeen Handelsblad september 1914:

Willem Mengelberg vertelt.

We zaten hoog op de bergen aan de Tyroolsche grens in Unter Engadin; in onzen "veestal" woonden we mooi en schilderachtig met z'n zessen,leefden er van eigengebakken brood, kaas, melk en boter; eieren en ham als buitengewone lekkernij en per hoge uitzondering goûteerden we den inhoud van een blikje. We hebben er twee maanden lang, bijna dagelijks gewerkt in den moestuin, gehooid en gemaaid voor den boer, wiens knecht onder de wapenen was en wiens paard, z'n eenig, aan de grenzen werkte in een der kampementen. We hebben gewandeld en 's avonds voordat om negen het beduur sloeg, gelezen, veel gelezen: klassieken, moderne litteratuur en, wat mij betreft, ook partituren. Omdat ik daarboven geen piano heb, geen enkel muziekinstrument. Toen Zwitserland mobiliseerde en, wat later, voorbereidingen worden gemaakt, om de Hollanders die met vacantie er verblijf hielden, naar het vaderland te brengen, heeft men ons, ook van het gezantschap, geraden, kalm te blijven wachten en later uit Genua met de "Prinses Juliana"huiswaarts te stoomen.Toen kwam het mijnen gevaar; kregen we raadgevingen te over om niet de zee op te gaan. In september zou weer een "Hollandsche"trein georganiseerd worden. Maar op dien trein, dat merkten we al gauw, hebben we niet kunnen wachten; ik zou dan nooit Amsterdam gehaald hebben om het concert van vanavond te kunnen dirigeeren. Daarom hebben we op 1 september 's morgens om vijf uur onze stulp verlaten en zijn op weg naar Nederland getrokken. Als 't leven z'n gewonen gang gaat, kan ik van uit m'n Zwitsersch huisje in 24 uren naar Amsterdam komen. Ditmaal heeft de reis negen keer zoolang en nog zes uur daarboven geduurd. Gister, woensdagmorgen, omstreeks elf uur, zijn we gearriveerd. Nu dan, de reis! 't Ging eerst naar Bern; daar moest ik m'n pas laten vernieuwen, die ik nog had, stond vol Russische plakkaten en schrifturen. Van Bern zijn we naar Romanshorn gegaan aan de Bodensee; den volgenden dag met de boot naar Friedrichshafen, per spoor naar Stuttgart. We konden ons natuurlijk niet verplaatsen met de groote sneltreinen, die militairen vervoeren of personen, die hun gewonde familieleden gaan halen; we reisden langzaam, uiterst langzaam; geen stationnetje zoo klein, geen halteplaats zoo nietig of de trein stopte; stopte om de vijf minuten. Maar de reis was goed, heel goed; de treinen vertrokken op de minuut en kwamen even stipt aan, treinen meestal met een sleep van ontelbare wagens, waarvan je het einde niet kon zien en vol krijgslieden. Ongeloofelijk bijna, zoo ordelijk als dat toeging, zoo uiterst punctueel. We bleven in Stuttgart, we moesten blijven in Frankfort, in Keulen, in Emmerik. En om zeven uur dinsdagavond kwamen we in Elten; dat verlieten we om elf uur dien avond en spoorden verder tot Arnhem. Daar moesten we uitstappen – overnachten. En nu – moet ik tot m'n spijt verklaren, dat het Hollandsche hotel héél wat duurder en héél wat minder goed was dan de Duitsche, waarin we logeerden; en dat de treinen in ons land, waar alles rustig is, vrij wat ongeregelder loopen dan in het land, dat in oorlog is.

We verlieten Zwitserland – veel fabrieken stonden er stil, veel zaken waren geheel of gedeeltelijk gesloten, omdat de eigenaar of de bedienden onder de wapenen moesten komen; er was geen goudstuk te bekennen; alles papier en kleine pasmunt. In Duitschland joegen de fabrieksschoorsteenen zware rookpluimen omhoog; rustig werd doorgewerkt aan in aanbouw zijnde huizen, stampvol zaten de restaurants, het goud en zilver vloeide rijkelijk. En ook het muzikale leven in Duitschland gaat door; wordt voortgezet ondanks geweldigen tegenslag. Want daar zijn in de eerste plaats de velen, óók orkestleden, die het vaderland zijn gaan dienen; daar zijn verder de vele, in rouw gedompelde families, die het verlies van een bloedverwant betreuren en die in dezen eersten tijd geen concertzaal zullen bezoeken. Toch zullen de concerten doorgaan, ik heb dat gehoord van de besturen der Gewandhaus Concerte in Leipzig, der Museumconcerten in Frankfort, van de groote Concertonderneming in Keulen. De besturen blijven doorwerken, al zal de groote moeilijkheid zich voordoen, hoe de zalen te vullen in oorlogstijd, hoewel ontegenzeggelijk ook met verlies moeten worden gewerkt. Want één enkel concert in Frankfurt brengt meer dan achtduizend mark onkosten mede. Ook de andere groote instituten; de Conservatoria, de stedelijke theaters gaan door; natuurlijk zullen er

theaterdirecteuren zijn, die de pacht van hun schouwburg op den duur niet zullen kunnen opbrengen.Maar zullen de menschen, vooral de geestelijk hoog staanden, vooral zij, die de emotie van den oorlog diep gevoelen, zullen diegenen niet juist groote behoefte hebben om die emotie te verdringen door een andere emotie? En is de muziek daarvoor niet in de eerste plaats aangewezen? En is daar nu niet de macht van de Pers? De Pers, die de menschen erop kan wijzen, dat zij muziek moeten gaan hooren; dat zij hun concerten niet moeten laten loopen. Maar dat zij ook, en dat zeg ik met het oog op ons Concertgebouw, dat zij medehelpen er toe bij te dragen , dat onzen zaak weer op pooten komt, in de eerste plaats voor henzelven , want goede muziek kan en mag men niet ontbeeren, dan voor onze musici, wier bestaan wordt bedreigd ; maar ook voor het land, voor ons Nederland, dat op muzikaal gebied zich een reputatie heeft verworven in het buitenland, in gansch Europa. Zou Amsterdam niet meer een handvol menschen tellen, die voor onze muziekinstelling wat geld over hebben? Och kom! Wat mijn persoonlijke engagementen aangaat, ik heb ze voor Engeland, Frankfort, Petersburg, Moskou, Weenen, München, Scheveningen, Parijs, Brussel, Rome, Napels, Turijn. Enkele ervan zijn contractueel. Maar natuurlijk, zullen daarvan force majeure, wel sommigen moeten vervallen. Wie kan zeggen of spoor- en bootverbindingen in orde zijn? Doch in de eerste plaats voel ik mij verbonden met het Concertgebouw en met de artisten. Mogen allen, die daartoe in staat zijn gebleken, naar draagkracht medewerken, ons Concertgebouw orkest, wiens leden, die den stadgenooten zooveel uren van groot genot hebben verschaft, in stand te houden. Want medewerking van allen is noodig – dringend noodig!
Einde artikel

Hier volgt de reactie van Mengelberg op de brief van Hendrik de Booij:
17 sept. '14."Cher ami" de Booy,
Je briefje is geschreven op 't misverstand. Ik heb geen stukje in de courant geschreven, en zal dit ook niet doen. Er kwam een dame van 't Handelbl. mij interviewen over m'n reis etc. Ze vroeg me wat ik gezien en opgemerkt had. Wat ik op die vragen antwoorde was niets dan de waarheid. Vindt jij dat ik, nu de gehele wereld vol leugen en onwaarheid is, ook mee had moeten liegen? Ik dank daarvoor. Wat je tot slot schrijft is nonsens . Met 't zelfde recht zou ik jou 'n Japanner of Chinees kunnen schelden. Wat je echter schrijft over onze neutraliteit is ernstig. Mijn meening is dat ieder Hollander, die in den zoo bijzonder ernstige en voor ons land gevaarlijken tijd niet waarachtig neutraal is, 'n gevaar voor ons Vaderland kan zijn. Wat is neutraal? Zeer eenvoudig. Onzijdig zijn - niet partij kiezen, noch voor den een, noch voor den ander. Onze Koningin heeft 't pas duidelijk gezegd: Onze regeering is 't er natuurlijk mede eens. Ieder oprecht en waarachtig Hollander moet nu z'n plicht doen, aan het bevel van onze Koningin voldoen. Degenen die dus inwendig niet "neutraal" zijn (neutraal is: zich buiten den strijd houden, geen kletspraatjes of leugens gelooven, noch van de eene noch v.d. andere partij -) zijn m.i. slechte Hollanders. De couranten geven hier 'n zeer slecht voorbeeld. Op 100 berichten van de eene partij, komen er geen tien van de andere. Is dat onzijdigheid - ? Laten wij daar toch niet aan mee doen - maar ons buiten de partijen houden. De oorlog zal wel uitgevochten worden, ook zonder onze couranten, waarin iedereen maar z'n illustre wijsheden verkondigt. En nog eens. laten we toch goede Vaderlanders blijven en dan den wensch van Koningin en regeering gevolg geven, laten we dus geen leugenaars worden - maar echt neutraal blijven, d.i. ook inwendig neutraal. Zoo zullen we ons Vaderland in dezen tijd beter dienen dan al die kletskousen, die iederen krantenschrijvenden oorlogscorrespondent voor 'n Socrates, en ieder telegram van Wolf, Reuter of Havas voor 'n door God geopenbaarde waarheid houden. Laten we zoo min mogelijk couranten lezen - zoo min mogelijk.. liefst heelemaal niet - ze bewaren tot na den oorlog - dan blijven onze zenuwen frisch en gezond en onze hersenen helder en logisch denkend.

Dag Japanner - houw je taai. 'n flinke poot van je nog altijd waarachtig Hollandsch voelend en denkend vriend. Willem Mengelberg

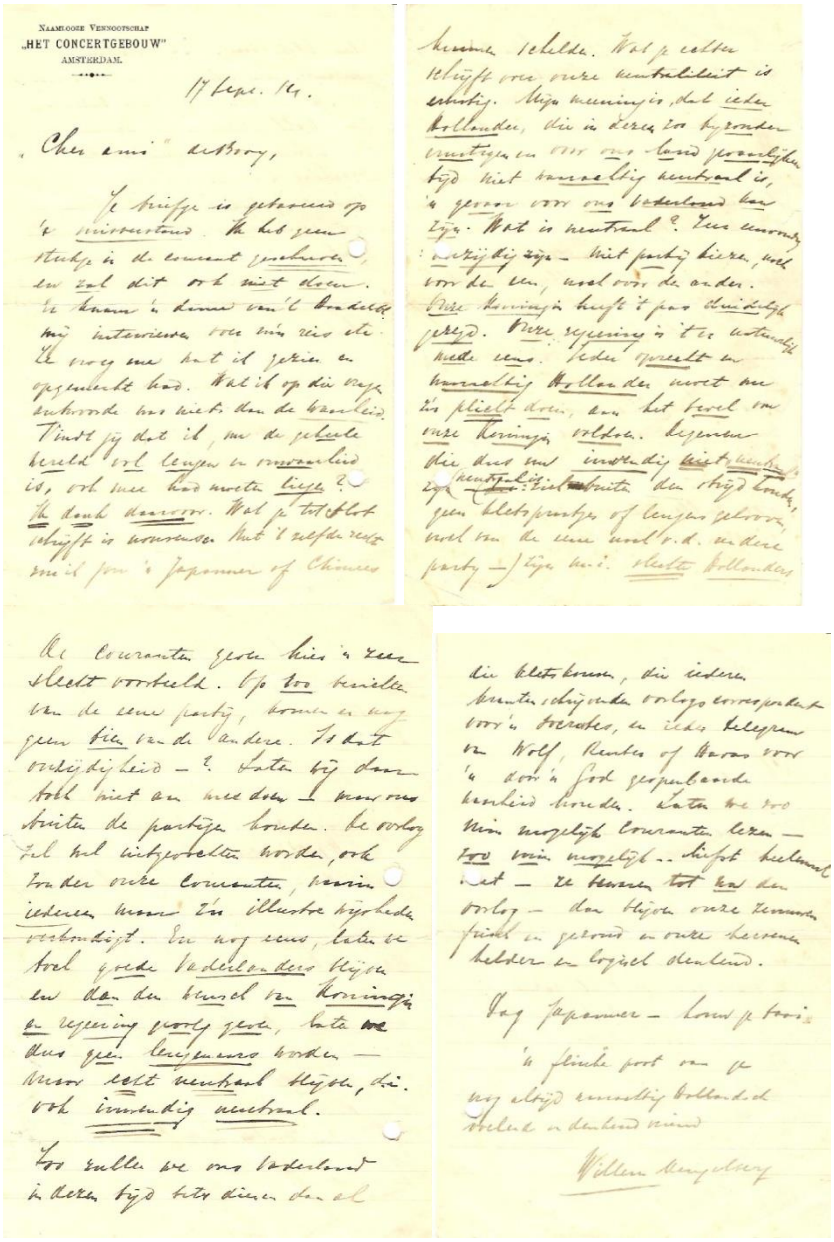

De originelen van de brief van Willem Mengelberg aan Han de Booij van 17 september 1914

29 sept. Gisterenavond Concertgebouwvergadering. Mengelberg spreekt een heleboel verstandiger taal dan toen hij pas aankwam. Hij komt langzamerhand tot bezinning

1915

7 maart. Concertgebouw - Richard Strauss - Tod u. Verk1ärung, Tijl Uilenspiegel, Zarathustra, Don Juan. Strauss zeer sober in zijn dirigeren, wel interessant. Strauss maakt een beschaafde indruk, meer dan Mengelberg. Er is niet veel enthousiasme bij het publiek, maar er is toch een troep Duitsers of Duitsgezinden opgekomen, die brullen. Diepenbrock vertelt mij dat hij het in veel opzichten niet eens is met de muziek van S., maar dat hij hem een heel aardige kerel vindt.

Mengelberg en zijn vrouw Tilly Mengelberg-Wübbe op reis

Richard Strauss dirigent en componist (1864-1949)

1916

22 januari. Werd gisteravond "Dringend" door Hilda gebeld dat ik bij aankomst A'dam een conferentie moest hebben met Mengelberg en met Oyens en met orkestleden over de herrie in het Orkest. Niet alle orkestleden willen lid der Vereniging zijn. De tijden van het Concertgebouwconflict komen mij weer duidelijk voor de geest. Het spijt mij dat het Bestuur de richting Sillem verlaten heeft. Het één of het ander, dat is altijd het beste. Thuisgekomen en daarna naar Mengelberg (kwestie erkenning vakvereniging). Tenslotte maakte ik de redactie van een verklaring die Mengelberg bevredigde. Maar zijn diagnose is, dat het erkennen van de vereniging 25% doet verliezen van het hoge peil van het Orkest en dat hij de verantwoording niet wil dragen. Daarna komt Oyens met Hermans en Elders bij mij om de zaak te bespreken en 's avonds vergadering van het Bestuur over hetzelfde. Wel veel herrie voor iets dat in 2 minuten kan afgehandeld worden en dat in wezen zo eenvoudig is. Maar de omstandigheden

dat wij met artiesten te maken hebben en met de Kunst maakt de zaak ingewikkelder .Ik kom te ½ 1 doorgerookt thuis en met een aardige hoeveelheid Moezelwijn in mijn buik. Amsterdam is een ongezonde stad.
20 maart. Gisteren Diepenbrock bij ons. Hij is een fijne geest, leeft in een heel andere sfeer van denken als wij. Zijn haat tegen Duitsland is buitengewoon groot. Het valt mij op hoe hij alles onthoudt wat hem eenmaal verteld is.
Maandag 3 april. 's Avonds Concertgebouw bestuursvergadering. Van Rees, Oyens, V.Notten *(bestuurslid 1915-1930)*, Vom Rath (*bestuurslid 1915-1939)*, Wibaut (*bestuurslid 1931-1939),* Charles, Freyer. Wibaut gelooft dat toestand reden geeft tot ongerustheid. Heeft in Frankrijk de indruk gekregen van grote ernstige vastberadenheid, verder dat Fr. gaarne vrede sluiten als maar eerst Duitsland uit België en Frankrijk gaat. Alle verdere kwesties arbitraal op te lossen. Duitsland veel ellende, ook aan het front geen boter meer. Families man, vrouw en kind per week pond boter en vet. Oyens gelooft dat Duitsland zal verliezen. Dat vind ik sterk dat Oyens het gelooft. Het is tegenwoordig "chic" om promof te zijn. Promof zijn: de aristocraten, de hoge legerambtenaren, de ministers, de dominees, pro Engels: de intellectuelen, de reders, de middenstand, de lagere volksklasse. In aantal overtreffen de pro Engelsen ver en ver de pro moffen. Besloten wordt in verband met de ernstige toestand dat Diepenbrock op zijn concert van zondag a.s. niet mag uitvoeren de Berceuse Heroïque van Debussy, waarin de Brabançonne voorkomt - 8 maten er van - welk stuk is opgedragen aan koning Albert.
Dinsdag 4 april. Met Charles naar Diepenbrock. Deze erkent dat het een manifestatie van hem is. Zal er over denken wat hij kan doen. Ik zeg dat hij het moet laten voor het "Vaderland", niet voor het Bestuur van het Concertgebouw. Dit schijnt indruk te maken. Charles zegt dat Marie ook zei dat het niet kon, waarop Diepenbrock: voor het gevoelen van een vrouw heb ik respect, voor dat van zakenmensen helemaal niet. Marie moet nu met Elisabeth (*vrouw van Diepenbrock)* gaan spreken en ik ben benieuwd hoe alles zal aflopen. Kregen geen ogenblik ruzie met Diepenbrock. Hij zeide: Van iemand als Mengelberg of Oyens kan je het niet kwalijk nemen dat ze pro Duits zijn, 't zijn Duitsers (hun moeders waren Duits) en als zodanig zijn ze "erfelijk belast".
12 october Vanavond Hilda repetitie Toonkust en ik speel met Johannes Röntgen (*pianist, koordirigent, componist 1898-1969)* , dien zoëven het eerst salaris heeft opgestoken, namelijk f 10,- voor 4 lessen , het geen ik schandelijk veel vind voor zo'n jongen.
18 november. 's Middags 4 uur een vergadering op het Concertgebouw inzake de omwerking van de pensioensregelingen Concertgebouw, een ingewikkelde geschiedenis, maar wel interessant en aardig, zo er iets van terecht komt. De kwestie is dat van de tegenwoordige ouderdomspensioenverzekering moet worden gemaakt een verzekering voor ouderdom, invaliditeit en weduwen en wezen. Hoe dit te doen zonder te tornen aan verkregen rechten.

1918.
15 mei woensdag Gisterenavond tot 12 uur vergaderd bij Van Rees (Concertgebouw), een interessante vergadering over de salarisregeling der orkestleden voornamelijk. Mengelberg is in moeilijkheid. De oude vader Mengelberg is kinds en weigert allerlei stukken te tekenen. Het is een kwestie van curatele. Verder heeft onze Willem geldzorgen in verband met de verschillende krankzinnige leden van zijn familie
5 juni. Lange besprekingen met advokaat Gerritsen en met Wibaut en Charles over het contract der orkestleden. Wibaut doet wel erg pauzig, maar kent blijkbaar niets van de wet op het arbeidscontract, zodat wij kans hebben gelopen een contract te sluiten dat een bron van moeilijkheden had kunnen worden. Ik schrijf 's avonds aan Wibaut en Charles dat ik voor hun contract de verantwoordelijkheid niet kan dragen

Ouders van Willem Mengelberg: Helena Franziska Schrattenholz (1845-1930) en Friedrich Wilhelm Mengelberg (1837-1919)

.

7 juni. Weer besprekingen over het contract met Wibaut, Charles en Van Rees, en daarvoor bij Polman koffiegedronken, waar Wibaut weer erg dik doet, maar 't hem toch niet lukt bediend te worden zonder vetkaart. (*Waarschijnlijk wordt met een vetkaart bedoeld een rantsoeneringkaart zoals ook tijdens de tweede wereldoorlog werd gebruikt. Men had toen kaarten voor allerlei artikelen zoals de aardappelen, kolen , boter, brood etc.)*

3 october. Prins Max van Baden wordt genoemd als nieuwe Rijkskanselier. Mengelberg te Frankfort gerepeteerd met het koor. Volgende dag bom gevallen op zaal waar hij had gerepeteerd en ook de hem aangewezen schuilplaats geheel vernield en werkster gedood.

24 november. Namiddag op het Concertgebouw, de Zuiderzee symphonie van Dopper. Even voor het applaus schreeuwt Matthijs Vermeulen, de recensent van de Telegraaf heel hard: "Leve Souza" (die Amerikaanse dirigent). Grote opwinding in de solistenkamer; Van Rees een beetje besluiteloos, Van Heel wil wachten tot de vergadering van 2 december. Opwinding van Schmuller (*violist Concertgebouw*), Blaser *(lid Concertgebouworkest)*, Bottenheim van vele anderen. Gevolg ten slotte dat Freyer opdracht krijgt Vermeulen te verwijderen, hetgeen geschiedt onder hevig protest van zijn vrienden en vriendinnen, die schelden op het Concertgebouw, op de concerten van Dopper en vragen of je dan je mening niet mag uiten enz. enz (*We hadden een koperen tafelbel, in de vorm van een vrouwtje met lange rok, dat van Vermeulen zou afgepakt zijn omdat hij er tijdens een concert lawaai me had gemaakt).* Nadat eerst nog een politieagent is gehaald gaat Vermeulen eerst nog naar binnen, doch wordt tegengehouden door Van Rees en gaat eindelijk heen. Vermeulen erkent een taktische fout te hebben begaan en belooft beterschap. Daarna naar Mengelberg die nog thuis is na zijn ziekte. Het geval besproken met Mengelberg, Tilly en Beukers. Mengelberg beweert dat hij zijn ontslag neemt als Vermeulen weer wordt toegelaten. Het lijkt weer een beetje op de dagen van het Concertgebouwconflict. *(Matthijs Vermeulen is in zijn tweede huwelijk getrouwd met Thea Diepenbrock , dochter van Alphons Diepenbrock)*

28 november. Half zes vergadering bij Mengelberg. Aanwezig: Van Rees, Wibaut, Vom Rath, Oyens, ik, Freyer. Wij besluiten Matth. Vermeulen slechts toe te laten in het Concertgebouw als hij waarborgen geeft dat een incident als Zondag plaats had niet meer zal gebeuren en als hij dan toch de orde verstoort zal hij voor goed verwijderd worden. Daarop verklaart Mengelberg dat hij niet zal dirigeren als M.V.. in de zaal is. Veel ingezonden stukken en brieven van abonné's die eisen dat M.V. niet meer zal worden toegelaten.

2 december. Zondag grote herrie in het Concertgebouw. Enige manifestanten, redevoeringen houdende vanaf het balkon, worden verwijderd. Evert Comelis (*1884-1931 van 1910-1919 tweede dirigent van he Concertgebouworkest)* houdt een bijzonder ongepaste toespraak tot het publiek vanaf het podium en Oyens spreekt herhaaldelijk. 's Avonds vergadering bij Mengelberg

Matthijs Vermeulen, componist en muziek criticus(1888-1967)

1919

12 december.'s Avonds concert onder Mengelberg die een geweldige contrarevolutionaire ovatie krijgt en met bloemen bestrooid wordt op het podium. Ik zit naast Van Rees om bij mogelijke ordeverstoring op te treden maar het is niet nodig.
6 febr. Dinsdag. 's Morgens komen Van Rees en Freyer op mijn kantoor en Van Rees vertelt mij van de Concertgebouwtoestand, hoe de Orkestvereniging complete medezeggenschap wil in het bestuur van het Concertgebouw enz. Van Rees zenuwachtig. 's Avonds concert Concertgebouw. Hilda blijft thuis. Ik ga met Bram *[van Stockum)* en we horen een mooi nieuw stuk van Zagwijn met eigenaardige mooie klanken en een prachtige Don Juan en op de solistenkamer hoor ik dat Mengelbergs vader is overleden, en Onze Willem is erg onder de indruk maar heeft toch gedirigeerd. Ik merk weer eens hoeveel ik van Mengelberg houd.

1920

4 jan. Gisteren heeft Oyens mij in tegenwoordigheid van Freyer voorgesteld voorzitter van het bestuur te worden. Wij zijn wat dat betreft in moeilijkheid, want als Van Rees aftreedt dan is het moeilijk hem te vervangen, daar Charles niet gewild is, ook Van Heel niet. Vom Rath kan niet. Wat mij betreft is een bezwaar dat ik geen geld heb, niet makkelijk voor de vuist spreek en gauw moe ben. Ik zal er over denken.
24 april 1920. Mengelberg in de grote zaal Concertgebouw. Reusachtig. Minister van Onderwijs spreekt prachtig. Verder was de Prins er, de minister Buitenl. zaken, Fock, voorzitter 2e kamer en vele andere autoriteiten. Wibaut namens gemeentebestuur was weer "geestig" Toch een knappe kerel. Reusachtig veel bloemen, jonge dames met zegepalmen, een cantate van Dopper voor koor met orkest, mooi. Mengelberg zeer onder de indruk, antwoordde goed en flink.

1921

4 april Zondag. Vandaag muziek van Diepenbrock in het Concertgebouw. Elektra, de Hymne voor viool - Zimmermann - en een stuk van "Gijsbrecht" met Royaards en een klein koor. Voor de pauze waren Joanna en Thea Diepenbrock in de zaal, na de pauze ook Elisabeth. Het was alles prachtig maar heel tragisch en toen Royaards declameerde" Vergun, 0 God! op zijne bede, Naar uw belofte, uw' knecht verlof Opdat hij reize in ruste en vrede, Omhoog naar het Hemelsche vredehof; Nadien ik met mijne eigen oogen Den algemeenen Heiland zag. Die als een zon schijnt uit den hoogen, Daar ieder zich in verblijden mag", toen werd het Elisabeth te machtig en snikte zij. En ook later:Nu buig ik mij voor God, mijn lief, mijn uitverkoren! Nu weiger ik geenszins naar Uwe raad te hooren, En leg hier 't harnas af. Hier baat geen tegenweer. Ik mag Diepenbrock misschien nog zien, morgen om 11 uur.
5 april. Vandaag om 11 uur toegelaten bij Diepenbrock. Een treffend gezicht. Een bijna geheel ontvleesd lichaam, geel van kleur, de ogen helder, onveranderd, en Elisabeth sympathiek en bedroefd. Ik sprak met hem over de uitvoering van gisteren, over zijn dochters, hoe ze zo mooi waren door hun uitdrukking en hoe ik hem miste en hij antwoordde dat hij

het heel aardig vond en dat ik niet ongerust moest zijn, hij zei: we zijn niet ongerust. Verder verzocht hij Hilda en de jongens te begroeten. Het was aangrijpend, mooi en droevig.
5 april. Heden is Diepenbrock overleden. Mengelberg komt vannacht terug uit Amerika met veel dollars.
7 april. Heden om ½ 2 met Hilda naar Elisabeth Diepenbrock, die wij vinden met haar twee dochters en met Mej. Tas, heel kalm en sympathiek. Ik ben naar boven geweest en heb Diepenbrock gezien, het was heel mooi en vredig, er was niets menselijks meer aan dat lichaam, alles geestelijk. Hij lag met het hoofd opzijde naar links, de ogen half gesloten. Ik keek een tijd lang naar hem, naar zijn edele fijne trekken, zijn handen in elkaar gevouwen over het crucifix. Naast hem aan de wand het portret van zijn moeder op haar sterfbed en de gelijkenis valt op. Hij was een edel hoogstaand mens, bijzonder begaafd, ontwikkeld een fijne geest. Hij heeft het heel moeilijk gehad, ook dikwijls geldzorgen gehad. Elisabeth Diepenbrock betreurt het dat zijn muziek nog niet gedrukt is, één brandje en alles verbrandt en is voorgoed weg. Er zal f 30.000 bijeen worden gebracht om haar te helpen. Er zal vandaag gebeden worden bij het lijk door de vrienden. Vandaag is Mengelberg teruggekomen. Hij is dadelijk gaan repeteren. Hij is dik geworden, heeft succes gehad en veel geld verdiend. Het programma is: een ouverture van Beethoven, Tod u. Verklärung van Strauss (Diepenbrock vond dit een afschuwelijk werk) en na de pauze het Lied von der Erde. Wij gaan er heen. Olga heeft Connie gevraagd thuis de wacht te houden en dat doet ze gaarne en ik laat mevrouw Cnoop Koopmans en een klein lief Hongaars meisje op mijn plaats zitten en ga naar de loge en val daar gauw in slaap en ga na de pauze weg na even Mengelberg de hand te hebben gedrukt.
Een groot contrast: Mengelberg - Diepenbrock.

Bernard Zweers, componist (1854-1924)

9 april. Om 8 1/4 in de RK kerk Obrechtstraat met Hilda, de mis van Diepenbrock bijgewoond, vervolgens 1/2 10 in het 3de volgrijtuig mede in de stoet naar het kerkhof Buitenveldert. Daar in de kerk weer een plechtigheid - de laatste absolutie. In het rijtuig gezeten met Zweers, Charles en Freyer. Verhalen van Zweers (*Bernard Zweers , componist*) over de Rooms Katholieke kerk, waar hij niet uitgetreden is, zijn antwoord aan Van Ogtrop, die hem aanmerking maakte over zijn niet vervullen van godsdienstplichten en het ook niet eisen van zijn zoon. Hij vertelde dat Diepenbrock en Hubert Cuypers (*koordirgent en componist 1873-1960*) niet in een stad als Nijmegen zouden kunnen wonen. Ze zouden daar door de invloed van de geestelijkheid voortdurend tegenwerking ondervinden, en ondervinden dat de mensen hen liever niet zagen. Verder geestige verhalen over muziekuitvoeringen in de kerken in verband met de toestemming die hij daarvoor moest hebben van geestelijke autoriteiten Van zijn zoon zegt hij: Hij maakt 't best, een kerel als een boom en hij boemelt ook braaf. Nou, dat heb ik ook gedaan, 't is verkeerd, maar ik ben toch blij dat ik ondervinding gehad heb. Daarbij

zijn malle gezicht maakte het geheel heel geestig en onderhoudend. Hij vond Diepenbrock een heel diepe natuur, maar je kon niet met hem omgaan, omdat zijn mening de enige juiste was.

1922

2 nov. 's Avonds de Koningin in het abonnementsconcert. De Koningin ontvangen. Zij spreekt mij aan en Juliana geeft mij een hand. Bauduin, Van Geen, de Prins. Het is jubileum van Wagenaar en het programma werken van leerlingen van Wagenaar, Goudoever en Pijper en de Piet Hein Rhapsodie van Van Anrooy. Goudoever uitstekend cellist. Tango en Foxtrot, heel mooi. Pijpers symphonie een wanhoopskreet gelijk. Na de pauze Wagenaars Getemde Feeks en Cyrano de Bergerac enz. De Koningin vroeg mij of ik nog viool speelde!

Johan Wagenaar componist (1862-1941)

3 november. Ik vergat nog te vermelden dat wij na het concert in de solistenkamer een boterham aten met Wagenaar tot 3 uur. Toespraken van Röell (*voorzitter bestuur n.v. Het Concertgebouw van 1920 tot 1933)*, Mengelberg en Wagenaar.

Jhr Mr Dr A.,Roëll (1864-1940)

Het uiterlijk van Mengelberg: wilskracht. Hij zegt: Ik ben grijs van binnen, Wagenaar is grijs van buiten. Een aardige avond, Mengelberg in zijn speeches natuurlijk steeds zich zelven prijzende.

1924

1 december 's-Avonds concertgebouw vergadering in het doelenhotel en hebben Charles en Bunge een van de meerderheid afwijkende mening omtrent de wenschelijkheid Mengelberg als dirigent van het Concertgebouw te behouden

Chasa bij Zuort, Zwitserland het zomerverblijf van Willem Mengelberg

Willem Mengelberg (met muts) in zijn buitenhuis Chasa in Zwitserland (Links van hem Hilda de Booij en rechts van hem Charles Boissevain, geheel rechts Hendrik de Booij , Rudi Mengelberg voorovergebogen met bril
.

1925

19 januari Vanavond komt Rudi Mengelberg met mij spreken (*Neef van Willem Mengelberg , die later administrateur werd van het Concertgebouw)*

1928

29 januari. Namiddag Concertgebouw, Ivogün, een wonderlijk begaafde zangeres. 's Avonds diner ter ere Bruno Walter en E.[?] in het Arnstelhotel. De ijdele Röell en zijn bekomzame wederhelft. 20 personen. B. Walter vertelt van Ivogün, hoe die melancholiek van aard is, maar heel geestig en komiek. Eigenaardig dat dit veel samen gaat. Hoe zij zonder een taal te kennen, enkel door haar muzikaal geheugen, een rede kan houden in het Hollands en in de andere talen die ze hoort spreken, die op de toehoorders de indruk maken in het Hollands te zijn gehouden, of in de andere taal, zonder dat men verstaat wat ze zegt. Inderdaad zijn het ook

geen woorden, enkel klanken die zij uit. Met een enkel woord als Stadsschouwburg bv. er tussen. Ze moet een heel bijzonder mens zijn.

Bruno Walter dirigent (1876-1962)

1929

20 october. Diner in het Amstel Hotel met Ernest Bloch, componist, z'n vrouw, 2 dochters, Rachmaninov en vrouw, Mengelberg, Tilly, Oyens, Vom Rath, Rudi enz. enz. 31 personen. Hilda was er natuurlijk ook. Ik maak speech klaar maar Mengelberg begint al gauw te spreken en zo komt er niets van. 't Was een tamelijke avond. Waarom Mengelberg de muziek van Bloch uitvoert is een raadsel.

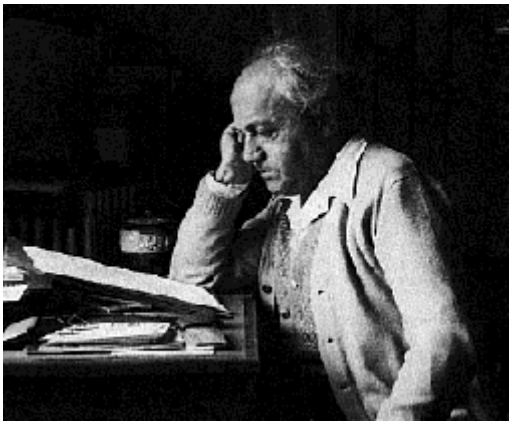

Ernest Bloch componist (1880-1959)

1930

Woensdag 24 september Met Dopper, Rudi Mengelberg en Collot d'Escury (*bestuurslid Concertgebouw)* naar de begrafenis van M. Noordewier, zoon van Aaltje, die zelfmoord pleegde. Hij was lid van het Orkest. Te Hilversum heel veel belangstelling, zag daar Elisabeth Diepenbrock o.a. Ik behoefde niet te spreken, had wel bedacht wat ik zou zeggen. Het zou heel kort geweest zijn.

1931

29 maart. Naar de Mattheus Passion. De uitvoering was prachtig, vooral wat de koren aanging. Onder de solisten was Mia Peltenburg te lief, Carl Erb te gemaniëreerd. De uitvoering was over het geheel ontroerend. We gingen 's avonds naar het diner in het Amstelhotel, 52

mensen, ter ere van Mengelberg. Het diner uitstekend maar ik at weinig en drink nagenoeg niet. Intussen werden wij vermaakt door de Berlin Harmonist society, een zevental mannen die zongen op de manier van de Revellers, heel knap. Dansen met een jazzband en Hilda en ik deden een walsje. Om 3 uur naar huis. Aardig om te zien het plezier van Mengelberg en de aardige wijze waarop hij omging met die Revellers. De speech van Schmuller, vooral heel aardig waarin hij Mengelberg aanspoorde om nu voortaan in Holland te blijven. - Keyserling, die zeide dat men om een philosoof te worden de wereld om moet gaan in tegenstelling tot Kant die een groot philosoof was en Koningsbergen nooit heeft verlaten. De beschaving van Amerika die te meer vervlakt naarmate het aantal verdiepingen stijgt.

Feestelijke bijeenkomst in Amstel Hotel (1931) Mengelberg in het midden vooraan, links van hem Hilda de Booij-Boissevain, .rechts van hem zijn vrouw Tilly. Direct achter hem de alt Ilona Durigo. Verder vele prominenten aanwezig, Heineken, Cornelis Dopper.

29 november, zondag. s-Middags naar het Concertgebouw, half en half verwachtende dat er iets gebeuren zou omdat een deel van het publiek ontstemd is omdat gedurende het concert geen hulde betuigd was aan Evert Cornelis. Er gebeurde echter niets. Mooie Cherubini. Vioolconcert Beethoven van Zimmermann, altijd weinig interessant maar goed gespeeld. Variaties

1933

Donderdag 21 december. Hedenavond is ten 10.40 geboren Johanna Maria, dochter van Tom en Ot. Tom telefoneerde toen het kind 3 minuten oud was. Ik was juist teruggekomen van het Concertgebouw waar ik Erna Rubinstein had horen spelen het concert van Max Bruch. Ze is een uitstekende violiste, zonder ziel.van Reger, mooi maar lang.

Louis Zimmermann violist en eerst concertmeester van het Concertgebouworkest (1873-1954)

1934

12 november, maandag. Gisteren, zondag, een mooie uitvoering van de 3de van Mahler in het Concertgebouw onder leiding van Bruno Walter. Hoe mooi en gevoelig waren de trompetsolo en in de verte de posthoorns in het derde deel. Maartje Offers heeft een mooie stem. Wij dineerden 's avonds in het hotel de l'Europe als gasten van Heineken, voorzitter van het Concertgebouw. (*blijkens de in het dagboek getekende tafelschikking waren er tien mensen. Bruno Walter zat links, mijn grootvader rechts van de gastvrouw).* Bruno Walter is een zeer ontwikkeld man, niet alleen op zijn eigen gebied maar op allerlei gebieden. Hij zegt dat men in het algemeen omtrent Amerika geheel onjuiste begrippen heeft. Door de mening van allerlei rassen is een geheel nieuw, oorspronkelijk ras ontstaan, geniaal, nog onaf.

1935

Foto van Willem Mengelberg opgedragen aan mijn lieve vriend H. de Booij juni 1935

1936

4 februari. Sam Bottenheim (*zaak waarnemer van Mengelberg)* is veroordeeld wegens een belastingdelict. Verder heeft hij voor f 70.000 ongedekte cheques getekend en gaat de kast in. Ook heeft hij Amerikaans geld van Mengelberg opgemaakt, waardoor deze ook misschien in moeilijkheden geraakt omdat hij vroeger moet verklaard hebben in Amerika geen geld te bezitten

13 maart. Met de zaak Mengelberg staat het heel slecht. Een bezoek van Jitta heeft tot niets

geleid. Hij ontkent alle schuld terwijl prof. Russel zegt dat hij zeker in de gevangenis zou komen zo alles bekend werd. Bottenheim zal als het uitkomt chantage plegen.
29 maart Zondag na de preek naar Marthe. Even gesproken over Mengelberg. Zij zegt dat men" zo het land heeft aan Mengelberg, dat men het aangenaam vindt als hem iets overkomt dat onaangenaam voor hem is. Men hoopt dat hij in de gevangenis komt en dat hij er niet in zit verwondert de mensen die overtuigd zijn dat hij geknoeid heeft met de belasting (*Marthe Voorhoeve, de weduwe van professor N.Voorhoeve. Zij musiceerde vaak met mijn grootvader en was aanhangster van de anti-Mengelbergpartij, die Evert Cornelis de voorkeur gaf als dirigent).*
31 maart Dinsdag. Vandaag onze Willem Mengelberg voor de rechter als getuige in de strafzaak Bottenheim. Het lezen van het verslag in het Handelsblad stemt niet aangenaam, aangezien het bijna niet denkbaar is dat hij zo weinig van zijn geldzaken zou hebben geweten als hij voorgeeft.
1 april woensdag '36. Gisteren heeft Mengelberg getuigd voor de rechtbank. De verslagen van deze zitting staan het beste in de Telegraaf van gisteren en hedenochtend. Mengelberg heeft als getuige de eed afgelegd en men kan dus niet aannemen dat hij onwaarheid heeft gesproken zonder hem van meineed te beschuldigen. Toch is het moeilijk zulk een volslagen onbekendheid met de staat zijner financiën bij een mens te aanvaarden. Om 3 uur vergadering van het Concertgebouw, waarin wij bekend worden met de eisen van bezuiniging van Rijk en Gemeente, die zeer ernstig zijn. Moeilijkheden met Mengelberg die een concert heeft afgesloten te Parijs terwijl hij op die datum een concert heeft te Deventer. Oyens stuift op en zegt dat Mengelberg, Tilly en Russel leugenaars zijn en dat hij geen andere banden dan zakelijke meer met hen heeft.
20 april. Gisteravond naar concertgebouw, herdenking sterfdag Mahler. Een prachtig concert. Ik had geen slaap, hetgeen zeer bijzonder is en genoot dientengevolge zeer bijzonder. Er waren twee Franse dames die enthousiast waren zowel over het orkest als over den Duitsen baszanger en over onze Jo Vincent die onovertrefbaar was in de IVde symphonie van Mahler. De Lieder eines fahrenden Gesellen waren zo roerend. Op zulk een avond vergeeft men Mengelberg veel.

Jo Vincent zangeres (1898-1989)

1937
10 februari. Namiddag vergadering Concertgebouw waar het voornaamste punt, hoe het bestuur zal staan tegenover de operaplannen van de Wagnervereniging.
22 februari. Gisteren - Zondag - met Hilda naar Richard van Rees, den 84 jarigen, oud-bestuurder van het Concertgebouw, thans wonende in het hotel Duin en Daal te Bloemendaal. Het is aardig die drie cahiers te lezen, al bevatten ze niet veel bijzonders. Gedurende het conflict in 1904 vertrouwden wij Van Rees niet. Hij is niet van de kwaliteit Sillem. In hem zat meer stijl.

1938

Het is nu 12 mei. Wij zijn dadelijk na onze thuiskomst [op 4 mei, van een reis naar Italië] gevallen midden in de feestelijkheden van het Concertgebouw, uitvoeringen van de 8ste van Mahler, een feestelijke bijeenkomst waarbij de Egmont ouverture en Halleluja van Händel uit de Messias werd uitgevoerd en waarbij een aantal toespraken werden gehouden; de laatste door Heineken (*dr. H.P.Heineken, voorzitter van 1934-1946 van het Concertgebouw en bierbrouwer)*, onze voorzitter, die zich aan het slot ontpopte als een gelovig mens, die zich weet onder een hogere macht; een muziektentoonstelling in het Museum, een uitvoering in Carré, van Pierement tot Mengelberg. Heineken en Oyens kregen de Leeuw, een succes dat niet zonder moeilijkheden schijnt te zijn bereikt daar op beider zedelijk leven aanmerking scheen te worden gemaakt in hofkringen en de Leeuw nu eenmaal het opschrift heeft: Virtus Nobilitat.

Cornelis Dopper componist (1870- 1939) (Gedeelte van foto in Amstel Hotel in 1933)

Donderdag 16 juni. Een bezoek aan Dopper gebracht. Hij krijgt dagelijks inspuitingen om hem te kalmeren, maar de nachten zijn in weerwil hiervan vreeslijk als de inspuiting uitgewerkt heeft. Wij spraken over de oude tijd, over Diepenbrock, Mengelberg, Van Rees enz., over de muziekstukjes die hij voor ons en onze kinders maakte. Ik ben al weer niet hartelijk genoeg voor hem geweest, heb hem veel te zelden opgezocht

1939

1940 Krantenknipsel in het dagboek: Uit het Telegraaf van 10 juli 1940 Mengelberg in gesprek met de"Volkischer Beobachter"

PROF. Dr. WILLEM MENGELBERG, die naar men twee concerten met het Berlijnsche Philharmonische Orkest gegeven heeft, is ter gelegenheid van dit bezoek aan de Duitsche hoofdstad door dr. Hans Erman voor de "Völkische Beobachter" . geïnterviewd. "Eigenlijk," aldus de interviewer, "wilden wij uitsluitend over muziek spreken. Over het Concertgebouw, de "Philharmonie" van Amsterdam, over de jongere Nederlandsche componisten Pijper, Voormolen, Badings en Rudi en Karel Mengelberg, zou er veel te vertellen zijn geweest....En dan kwam men steeds weer op de politiek! Hij kon nóg zoo dikwijls zeggen: "Ik ben, een musicus, politieke dingen kan ik niet bespreken!" - in den volgenden zin was hij toch weer bij de politiek. "En daarbij heb ik de groote gebeurtenissen in Holland niet eens meegemaakt, ik was namelijk al in Duitschland. U kunt zich voorstellen hoe wij aan de radio hingen in die dagen." "Wij" - dat is Willem Mengelberg en zijn echtgenoote, die den dirigent begeleidde. "Toen de wapenstilstand gesloten werd bleven wij den heelen· nacht op; het was te Bad Gastein, en al was ik er tien maal voor de kuur, wij zetten ons met alle vrienden, lieten champagne komen en vierden dit grootsche uur. Het is werkelijk een grootsch uur, de wereldgeschiedenis zal dat bevestigen. Europa komt in nieuwe banen." En of zijn landgenooten. zoo denken? "Natuurlijk waren er in Holland personen en kringen die anders georiënteerd waren, maar naar ik hoor laat zich vaststellen, dat die al rijkelijk veel geleerd hebben. Zeker, ons leven had veel contact met het Westen, dat contact is verstoord, ook de

invloed van de Westelijke cultuur is afgesneden - maar .... "
Hij zet zich achterover in zijn stoel, ziet me doordringend aan: "Maar ik vind dat heelemaal niet zoo erg. Stel u zich eens voor, dat het anders gekomen was. Dat zou veel erger voor het Nederlandsche cultuurleven geweest zijn. Immers wij zijn altijd bijzonder nauw met juist het Duitsche geestesleven verbonden geweest. En wanneer het Westen terugtreedt zal Duitschland nog sterker op den voorgrond komen. Ik heb zoo juist een krantenknipsel ontvangen, met dezen brief."
De brief wordt gehaald, het krantenknipsel wordt voorgelezen: Onze theaters zijn open, de bioscopen geven hun gewone voorstellingen, de trams rijden, de kinderen spelen op straat en wanneer een vliegmachine aan den hemel verschijnt blijft iedereen aan zijn werk, de sirenes klinken niet meer, de menschen ademen op .... Zoo stond het in de Hollandsche krant Mengelberg meent, dat er geen beter getuigenis voor den nieuwen Nederlanschen opbouw bestaat staat dan juist dit praatje in het dagblad: En wanneer nu alle kunstzinnige en wetenschappelijke werk verder gaat als in vredestijd zal Duitschland daar het grootste aandeel aan moeten hebben; ik althans geloof dat."
En plotseling komt hij weer terug op die personen en kringen waar hij te voren gewag van had gemaakt: "Wat zijn het allemaal kortzichtige lieden geweest. En hoe verstoken van alle inzicht waren de politici der Westelijke mogendheden, die de den oorlog veroorzaakt ("heraufbeschworen") hebben. Hoe dikwijls heeft Adolf Hitler bewezen tot vrede bereid te zijn; bijna hield men het voor onmogelijk, dat hij altijd weer de hand uitstrekte tot vergelijk. Zijn tegenstanders moeten blind of kwaadwillig geweest zijn. wanneer zij geloofden dat te kunne negeeren.
Wij willen aan den arbeid gaan. Wanneer ik mijn reeds aangegane verplichtingen in Duitschland vervuld heb dan wil ik in Holland blijven. Holland beeft zijn kinderen thans noodig, het heeft ook mij noodig. Wij willen werken en aan de toekomst gelooven".
En - aldus besluit de interviewer - muziek maken. Heden in de Philharmonie te Berlijn. En dan alle dagen verder in het Concertgebouw van het weer vredige Amsterdam.
Onder het artikel schrijft mijn grootvader : Dit doet denken aan augustus 1914.

Krantenknipsel in het dagboek van mijn grootvader **Interview over een interview**
In een donker Amstel-station stapte de professor uit den trein - den laatsten, en veel te iaat - vergezeld van mevrouw ~Mengelberg en zijn impressario, den .heer Johan Koning. In het Amstelhotel zou hij "even te woord staan"en dit lijde uit tot een regelrecht interview, want hij had vernomen van de ondergrondsche pogingen, in Nederland gedaan, om een campagne tegen hem op touw te zenen, met anonieme pamfletten in brievenbussen gestopt.
"Ik ben niet anders teruggekomen dan ik heengegaan ben. Vele menschen schijnen hier veranderd te zijn- ik ben niet veranderd. Ik behoef niet opnieuw mijn houding te bepalen; deze behoeft geen andere te zijn dan zij altijd was en nu is. Nooit ben ik iets anders geweest dan een goed Nederlander en een musicus. Ik heb mij nooit met politiek bemoeid, doch men probeert mij altijd in de politiek te betrekken. Het merkwaardige is, dat mijn goed Nederlanderschap nooit in twijfel getrokken is dan sedert 1933. Voor zoover ik mij herinneren kan, waren wij toen in vollen vrede met Duitschland. Doch na de intrede van het nationaal-socialistiscne regime in Duitschland, begon men mij te hinderen, te vervolgen, omdat ik in Duitschland dirigeerde. Ik dirigeerde ook in Engeland, doch dit nam men mij niet kwalijk. Ik dirigeerde in Brussel en Parijs, doch dit werd mij toegestaan. Men nam mij zelfs niet kwalijk, dat ik in ltalië orkesten aanvoerde. Duitschland was echter taboe. Waarom? Uw eigen orgaan betoogde altijd, dat wij, Nederlandsche natie, er belang bij hadden, dat Duitschland bloeide, omdat wij achterland van Duitschland zijn en het groote doorvoerland. Geen enkele Nederlander met gezond verstand kan ontkennen, dat wij, met onze groenten, met onze visch, met onze zuivelproducten en vooral met onze koloniale producten belang hadden bij een welvarend Duitschland. Mij persoonlijk gingen deze dingen toch niet aan? Ik dirigeerde, doch

als dirigent geloof ik te mogen zeggen, dat ik steeds den naam en den roep van Nederland heb uitgedragen...
Op eenmaal beging ik de misdaad pro-Duitsch te zijn Ik was pro-Duitseh, met goed recht. Mijn voorvaderen waren Duitschers en sedert wanneer is het in Nederland een misdaad pro- of anti- iets te zijn? De heer Colijn was pro-Engelsch: Heeft men hem verweten een landverrader te zijn? Het was in Nederland nooit een misdaad pro-Engelsch of pro-Fransch te zijn, mits men slechts niet pro-Duitsch was. Ik heb er nooit iemand scheef op aangekeken wanneer hij anti- Duitsch bleek te zijn - dat was zijn goed recht. Doch waarom moest ik belasterd worden omdat ik van mijn sympathieën voor Duitschland liet blijken? En verder was ik een musicus en liet deze sympathieën niet doorwerken op het gebied der muziek. Ik heb overal gedirigeerd. voor alle nationaliteiten, voor alle menschen en had slechts één doel: den roem van Nederland als Europeesch muziekcentrum te verbreiden. Iedere onderscheiding, die ik ontving, was een onderscheiding van deze werkelijkheid
HET GLAS CHAMPAGNE.
Ik ben in mijn leven gewoon geraakt aan haat en afgunst," zoo ging prof. Mengelberg voort. "Sedert 1933 is er tegen mij een ondergrondsche campagne aan het welk - ik heb er mij niet aan gestoord, zoomin als ik er mij nu aan stoor. Ik hoor dat er anonieme pamfletten omtrent mij verspreid zijn, met de schrijfmachine vermenigvuldigd, waarin men mijn interview in de" Völkischer Beobachter" als voorwendsel neemt een nieuwe hetze tegen mij te ontketenen. "Professor Mengelberg drinkt champagne, terwijl Nederland capituleert" is de teneur van deze hetze.
Ik stel voorop dat van deze geschiedenis geen woord waar is. De verslaggever van de "Völkischer Beobachter" was tegenwoordig bij een gesprek, dat wij in het hotel te Berlijn hadden. Er werd over en weer gesproken en uit enkele flarden van het gesprek moet hij verschillende dingen verkeerd verstaan hebben. Ik kom hier nog op terug, want ik wil allereerst het volgende zeggen: Als ik nu eens den avond van de Nederlandsche capitulatie een glas champagne~ gedronken had?
• Wij waren in Duitschland en vernamen daar de tijding. dat ons land in den oorlog betrokken was: Wij wisten van niets en maakten enkele dagen van agonie door van ontzettende spanning om alles wat ons in Nederland dierbaar was. Het zal mijn vijanden wellicht zonderling schijnen, doch ik heb hier ook vele vrienden, verwanten, ik heb hier mijn levenswerk - het Concertgebouworkest - de Nederlandsche muziekcultuur. Het spel der groote politiek is mij vreemd, doch ik dacht aan al die vrienden en verwanten en aan mijn vaderland. Toen kwam plotseling de tijding, dat Nederland gecapituleerd had. Wilt u mij eens in gemoede zeggen, voor hoeveel Nederlanders dit bericht een bevrijding was - hoeveel Nederlanders met vrouwen en kinderen, met jongens en mannen in het leger, met dankbaarheid dit bericht hebben vernomen?
Om nu op het interview in de Völkischer" terug te komen - dit was geen interview, meer een impressie. Dat blijkt wel hieruit: ik was op den dag der NederIandsche capitulatie niet in Bad Gastein doch in Frankfort en mocht er niet vandaan. Wij hebben gehuild van opluchting toen wij hoorden, dat de vreeselijke beproeving voorbij was. En we hebben een kopje thee gedronken. - De redacteur van de "Völkischer" verwart twee data en hij zal dit vermoedelijk al vergeten zijn en het trouwens niet zoo belangrijk vinden als mijn Nederlandsche vijanden, die met anonieme brieven tegen mij hetzen. Den 25den Mei ben ik een kuur gaan doen in Bad Gastein. En het was dáár, dat wij het bericht van de bezetting van Straatsburg door de Duitsche troepen vernamen. Bij die gelegenheid was een onzer vrienden, een Fransch-Duitscher. zoo gelukkig, dat hij een flesch champagne liet aanrukken en toen heb ik een glas meegedronken. Dit detail is door den redacteur van de "Völkischer" verkeerd begrepen en en hij heeft de data verwisseld. Hiermede is voor mij de kwestie gesloten. Mijn vrienden kennen mij voldoende - degenen, die zich door anoniemen laster vroeger en nu hebben laten beïnvloeden, interesseeren mij niet. Het doet er alles zoo weinig toe. Ik blijf nu eenigen tijd in

Nederland om besprekingen te voeren betreffende het Nederlandsche muziekleven en ik hoop nuttig werk te kunnen doen voor den verderen opbouw ervan".

8 augustus 1940 Een brief van Hilda aan Willem Mengelberg:
Beste Willem. Ik las net je interview over een interview en ik wil je even zeggen dat je je vergist over de mentaliteit der vrouwen en ook van de jongens en mannen in het leger. Ik denk wel dat het overgroote deel van ons dacht in de eerste plaats aan ons Vaderland en daarna pas aan onze kinderen en mannen en onszelf. Ik kan voor mezelf spreken : twee zoons en twee schoonzoons onder de wapenen en ik heb geen oogenblik aan hen gedacht. Alleen aan Onze Koningin en Ons Vaderland. Daar je je openlijk als Duitscher bekent, kan ik je gevoelens niet euvel duiden, maar ik voelde behoefte je even doen weten wat er omging in het hart van een oude Hollandsche vriendin. We huilden allen, mannen en vrouwen. Ik weet niet of mijn jongste zoon Alfred nog leeft en ook waar hij zijn Koningin en vaderland dient, ik verlang soms onuitsprekelijk naar hem. Mochten we hem verloren hebben als de Vrede eenmaal komt, dan zal ik getroost worden door de gedachte, dat hij voor zijn Koningin en Vaderland gesneuveld is. Hartelijke groeten aan Tilly. Je Hilda.
Zaterdag 17 augustus. W. Mengelberg heeft Hilda geantwoord op haar brief [n.a.v. een kranteninterview over het eerder verschenen interview met Mengelberg, waarin deze aanneemt dat het merendeel van de Nederlandse bevolking blij was met de wapenstilstand, in het bijzonder de vrouwen]. Het antwoord [niet bewaard] van Willem betekent zeer weinig.

26 oktober 1940 Artikel in Handelsblad:
PROF. MENGELBERG OVER ZIJN CONCERTEN VOOR "VREUGDE EN ARBEID"
"Naar zooiets heb ik mijn leven lang gestreefd."

"TIJDENS DE PERSCONFERENTIE IN HET AMSTEL HOTEL TE AMSTERDAM in verband met de oprichting van "Vreugde en Arbeid" door het N.V.V. Links prof. dr. W. Mengelberg, rechts H.J. Woudenberg, commissaris van het N.V.V.

"Meer dan veertig jaar lang heb ik nu volksconcerten gedirigeerd". zeide prof. Dr Willem Mengelberg gistermiddag op een door het N.V.V. belegde persconferentie ter aankondiging van de organisatie "Vreugd en 'Arbeid". die, naar wij dezer dagen reeds hebben gemeld, hier te lande een soortgelijke functie wil vervullen als de organisatie "Kraft durch Freude" in Duitschland, al wil zij daarvan dan ook geen klakkelooze nabootsing zijn. De heer H. J. Woudenberg. commissaris van het Verbond, had tevoren de bedoeling van deze organisatie uiteengezet, doch daarvan hebben wij reeds melding gemaakt.

De heer Mengelberg nu zeide zeer verrast te zijn te vernemen van al de plannen die "Vreugde en Arbeid" op haar programma heeft staan. "Ik vind ze prachtig", zoo sprak hij; "naar zooiets heb ik mijn leven lang gestreefd. De kunst is er niet alleen voor menschen met veel geld of voor zeer ontwikkelden, zij is een zon. die voor alle menschen moet schijnen. Toen ik zeven jaar was hielp ik al mee in mijn vaders atelier aan muziek en voordrachtsavondjes. Toen ik later dirigent aan het Concertgebouworkest werd heb ik dadelijk in het bestuur gezegd, dat er ook concerten moesten worden gegeven waar alle, menschen naar toe zouden kunnen gaan. Ik wil niet verklappen. wat er alles achter de schermen is gebeurd, maar het heeft veel moeite gekost die volksconcerten er door te rijgen. Ze zijn er echter gekomen en die er naar toe gaan zijn menschen, die een wezenlijke behoefte hebben eens te vertoeven in een mooie, ideëele atmospheer."
Zich nogmaals wendend tot den heer Woudenberg, zeide prof. Mengelberg; "Ik vind het prachtig wat u doet. Als ik u helpen kan doe ik dat graag. U kunt altijd op mij rekenen! De wereld heeft dit noodig."
Men weet, dat op 3 November te Amsterdam en op 9 November in Den Haag de eerste concerten onder auspiciën van de organisatie Vreugde en Arbeid" zullen worden gegeven voor de arbeiders, die lid zijn van de onder het N. V.V. ressorterende vakbonden, Prof.Mengelberg zal beide concerten dirigeeren.

Onderschrift van mijn grootvader: Mengelberg uit zich weder op weinig gelukkige wijze tegenover de pers.
Zondag 15 september. Mengelberg heeft zich door zijn uitlatingen in Duitsland hier onmogelijk gemaakt. Het orkest en ook het bestuur hopen dat hij weg zal blijven.
4 october. Gisteravond het eerste concert onder Mengelberg. Wij bleven thuis en luisterden door de radio. Er gebeurde naar het mij schijnt niets bijzonders. Hoe het applaus is geweest bij het eind weet ik niet, daar na 9 uur geen uitzending meer plaats heeft.

Schilderij van Hendrik de Booij (1867-1964) gemaakt door Bart Peizel in 1942 of 1943

1943

14 oktober 1943. Onze lieve vriendin Tilly Mengelberg is gestorven aan kanker. Wij zagen haar herhaaldelijk bij ons, wat een prettig gevoel is, vooral nu de vriendschappelijke verhouding met Willem Mengelberg onmogelijk is geworden.
2 november. Mengelberg heeft zijn tournee afgezegd, gaat dus niet naar Kopenhagen, waar hij 10.000 Zw. Frs zou hebben verdiend. Hij verkeert in geldnood door de omstandigheden, is weer te Zuort. Hij heeft in een in de Duitse taal gesteld schrijven zijn vrienden, ook de Hollandse, bedankt voor de belangstelling ondervonden bij het sterven van Tilly. Men zegt dat hij geheel verslagen is, en dat het goed zou zijn als hij nu maar stierf.

1945

maandag 1 januari Gisteren waren we met ons drieën op een concert van [Herman] Schey in de woning van bisschop Vrede en zijn vrouw. Bisschop van de Vrije katholieke kerk, en zijn vrouw is feitelijk niet zijn vrouw, want hij is nog gehuwd, wil scheiden, maar z'n vrouw weigert dit. Schey zong prachtig, psalmen van Dvorzak, liederen van Moussorgsky, van Wolff en van Brahms.
10 juni Er was gisteren een concert in de grote zaal van het Concertgebouw, dat stampvol was, waar optraden die vaderlandslievende flinke kunstenaressen zoals To Versteegh en de meisjes Diepenbrock, die zich niet opgaven bij de Cultuurraad en dientengevolge gedurende de oorlog niet konden optreden. Fijner ware het m.i. geweest zo zij zich voor zulk een demonstratie niet hadden geleend, die immers een ietwat farizeeïsch karakter had. "Here, ik dank u, dat ik niet ben als de tollenaar". Bij hen die zich wel opgaven waren het dikwijls omstandigheden zoals gebrek aan geld, die hen daartoe dreven, soms noodzaakten.
25 juli. Gehoord dat het Concertgebouw zijn eerste concert wilde beginnen met het Wilhelmus, maar dat het Militair Gezag die niet heeft toegestaan en dat het orkest nu staakt als het niet wordt toegestaan.
7 oktober. Heineken drinkt een borreltje bij ons. Hij praat graag, is een ontwikkeld man. Bijzonder lelijk, maar met een vriendelijke uitdrukking. Hij vertelt te hebben gehoord dat Willem Mengelberg erg terneergeslagen is en er niets van begrijpt wat men in Nederland tegen hem heeft. Hij kan zich hier niet meer vertonen, welke verdiensten hij ten opzichte van het muziekleven ook toont.
19 november Marthe jarig en bracht haar een bezoek .Daar vond ik Nelly Bodenheim van die aardige kinderboekjes, Willem Andriessen { en anderen}. Andriessen zeide o.a dat hij Rudi Mengelberg veel te zwaar gestraft vond en zo kwamen we op de doodstraf.

1946

2 augustus. Naar de RK begraafplaats Buitenveldert en daar gesproken met grafsteenhouwers in verband met graf Geraldine *[Ierse nicht van Hilda, hier in l945 overleden]* en vervolgens naar de graven van Diepenbrock en Der Kinderen. Als ik voor die graven sta dan voel ik heel weinig, of liever in het geheel niets voor verbranden. Mijn lichaam is een afgelegd pak dat op natuurlijke wijze in stof overgaat. Of dit nu gaat met behulp van wurmen is mij om het even. Er blijft een graf met gedenkteken waarvoor achterblijvenden gedurende een reeks van jaren kunnen staan met liefde in hun hart, een plek waar zij tot bezinning kunnen komen en zich zullen kunnen afvragen: ben ik op de goede weg. Zulke gevoelens komen moeilijker bij het aanschouwen van een urn met as. Zo stond ik dan voor het graf van dien besten Diepenbrock.

1947

5 januari. Gisteren Rudi Mengelberg, vertelt op mijn verzoek een en ander over de financiën van Willem Mengelberg en de wijze waarop hij die beheerde. Hij schonk een belangrijk bedrag aan zijn broeder Hans en ook meer dan *f* 50.000 aan den ouden Gröthe. In Amerika verdiende hij 3000 dollar per concert. thans heeft hij niets of zeer weinig.

31 januari Van Sam Bottenheim gehoord dat Mengelberg niet naar Nederland komt voor zijn zaak, dat Sam's zoon hem vertegenwoordigt, dat het onderzoek niet openbaar is en er van M.s zaak geen enkel dossier bestaat.
18 april. Hilda heeft in de haast getekend op een brief aan de Ereraad Willem Mengelberg. Mengelberg wordt door zeer velen gehaat en als een 1e klasse ellendeling beschouwd, wat hij niet heeft verdiend. Hij heeft door zijn optreden, onhandige uitingen enz. zich reeds vóór de oorlog bij zeer velen gehaat gemaakt, zou onmogelijk weer hier kunnen komen dirigeren, zulk een optreden zou zeer veel tegenstanders, zeker een demonstratie in het Concertgebouw teweeg brengen. Terwijl hij eigenlijk een kind is met een goed hart en zich zeker niet heeft kunnen denken dat er iets kwaads lag in dirigeren voor Duitsers, die zijn landgenoten zijn. Hij was Duitsgezind, maar zeker niet anti-Nederlands. De Koningin heeft hem de huisorde van Oranje ontnomen nog vóór de uitspraak van de Ereraad. Hilda betreurt dat zij tekende, te haastig, toen Elly Heemskerk plotseling met die brief kwam. Ik meende niet te moeten tekenen omdat ik zeer onlangs door de perszuiveringscommissie was gestraft, had het anders misschien ook gedaan, uit vriendschap voor Mengelberg, al vind ik hem ook nog zo onmogelijk. Ik ben met hem begaan, vind dat hij te ongunstig beoordeeld wordt. Bij velen hebben nog altijd gevoelens van wraak te overhand, ook een negatie van de gedachte "wie uwer zonder zonde is werpe de eerste steen".
23 oktober. Mengelberg is nu in hoger beroep veroordeeld tot 6 jaren in plaats van levenslang ontzetting van het recht van dirigeren enz., ingaande juli 1945. Hij zal dus eerst over 3½ jaar zijn schuld geboet hebben en zal dan zijn 80ste jaar hebben voleindigd. Een zware straf, als men rekening houdt met hetgeen hij heeft gedaan en zijn grote verdiensten. Er is veel verteld over Mengelberg wat overdreven of geheel onwaar was. Al die verhalen werden gevoed door de afkeer die velen die hem niet kenden voor zijn persoon hadden. Zij die hem kenden hielden van hem met zijn fouten. Zijn verdiensten als dirigent van het Concertgebouworkest waren schitterend. En al was hij niet gauw tevreden en vergde hij daardoor heel veel van de orkestleden, ook zij zien nu in van welke grote waarde hij voor het orkest en voor het gehele muziekleven is geweest. Onlangs sprak ik Stips, den bassist, in 1904 en later voorzitter van de orkestcommissie, destijds een opstandig karakter. Hij was blij mij weer te zien, sprak van die mooie oude tijd, die tijd onder Mengelberg "Dát was een grote mooie tijd. Hij was geen Jodenhater, zoals ze zeggen". De voortreffelijkheid van het Concertgebouworkest heeft het te danken aan Mengelberg. Het schijnt dat zulke eigenschappen, eenmaal verworven, niet spoedig verloren gaan, een orkest verkrijgt een zekere traditie, verliest die niet zo gauw. Die nauwgezetheid verkreeg het door de grote eisen die Mengelberg er aan stelde. Hij was een harde werker. Na een vermoeiend avondconcert ging hij, na zich te hebben doen masseren, weer aan het werk, het bestuderen van de partituur, nodig voor het volgende, tot laat in de nacht, ja zijn enige lectuur was eigenlijk die partituren. Hoe dikwijls het orkest ook een werk had uitgevoerd, als het weer op het programma kwam dan ging hij het instuderen alsof het nog nooit was ingestudeerd, telkens weer nieuwe passages vindend, waarin hij iets verbeterde in de uitvoering, dikwijls tot wanhoop van het orkest, want hij hield daarbij lange, voor het orkest vervelende uitleggingen. Ja, zeide men mij, hij tergde het orkest, soms met opzet, om het in een staat van woede te brengen, waardoor de uitvoering in glans won. Hij had weinig tact, zijn enige ware belangstelling was muziek, en het kan daarom niet anders of hij moest bijzondere gevoelens van waardering gevoelen voor het land dat die muziek voor het grootste deel had gemaakt - Duitsland. Voor politiek had hij grote minachting, ook voor couranten. Uit zijn prille jeugd zijn aardige verhalen van zijn lieve Moeder die vertelde hoe hij in schoolgevechten nooit dacht aan opgeven, hoe hij als klein kind aan de piano zat te improviseren en dan plotseling in mineur overging. "Hij speelt in mineur" zei zijn Moeder, "dan heeft hij het in de broek gedaan". Men krijgt de indruk van gebrek aan objectiviteit bij de leden van de Ereraad. Dit gebrek maakte het de Ereraad onmogelijk zich vrij te maken van de geest van afgunst en haat om Mengelberg.

1950

15 januari. Gisteren ben ik tegenwoordig geweest bij het afscheid van Von Balluseck*(hoofdredacteur Algemeen Handelsblad 1929-1950),* eerst aan een lunch bij Dikker en Thijs, vervolgens in het Handelsblad bij een receptie. Toen het gesprek op Mengelberg kwam vertelde Von Balluseck enige aardige indrukken van ontmoetingen met Mengelberg. Eerst in Amerika in 1921. Het eerste concert opende met een ouverture Oberon, waarbij de Franse hoorns (zo zeide v.B) beginnen met een geweldige hoornstoot, Een van de hoorns blies daar een geheel verkeerde toon. Volgende dag was v.B. bij de repetitie. M. riep de hoornist bij zich, die erkende fout te hebben geblazen, omdat hij zenuwachtig was door het 1e optreden onder Mengelberg. Neen, zeide M., dat was niet de reden, er was een ander. Welke? Dat uw embouchure niet goed was. Verontwaardigde ontkenning van de hoorn. Ik zal 't U tonen zei M., Geef mij uw instrument eens. En toen zette M. de hoorn aan zijn mond en blies dadelijk de toon die de hoorn had moeten blazen in volle kracht. Verbazing van het orkest dat een dirigent ook met een hoorn terecht kon. En het gevolg was dat hij verder met dit orkest alles kon doen was hij wilde. Een ander geval was met een Frans orkest. Bij een zeker muziekstuk moest veel meer "liefelijkheid" naar voren komen. M. vroeg toen aan het orkest wie hunner getrouwd waren. De getrouwden moesten de handen opsteken. M. zei toen dat hij zag dat er nog te velen onder het orkest waren die de constante liefde van een vrouw niet kennen en dat hij daaraan toeschreef dat de melodie niet lieflijk genoeg had geklonken.

1951

27 januari Concertgebouw. Er waren ernstige verschillen van mening ontstaan over de vraag of Paul van Kempen al dan niet zou mogen dirigeren in het Concertgebouw. Gedurende het concert van zaterdagavond 27 januari hebben reeds ongeregeldheden plaats gehad, maar op het concert van zondag 29 jan. werd het erger, waarbij nog kwam dat de meerderheid der orkestleden het podium verliet omdat zij zich niet in staat achtten in de sfeer van onrust muziek te maken. Het koor was het daarmee niet eens. En slotte ontsloeg het Bestuur van het Concertgebouw de leden van het Orkest die het podium hebben verlaten.

Dinsdag 30 januari. Op 2 uur thuis, waar Heentie (*nicht van Hilda de Booij-Boissevain, haar man Dick Mesman was basklarinettist van het Concertgebouworkest)* bij Hilda zit en vertelt van de gang van zaken om het Orkest. Blijkbaar wordt het nu een revolutie. De 75 orkestleden die niet wilden of konden spelen wensen niet terug te komen onder het Bestuur doch willen een geheel nieuwe organisatie oprichten.

1 februari. Het gesprek draait meestal om het Concertgebouwconflict. Het optreden van het Bestuur, in het bijzonder van De Jongh Schouwenburg, wordt algemeen onbesuisd gevonden.

14 februari. Na het herlezen van een interview in 1940, gepubliceerd in de Telegraaf, is het portret van Mengelberg weder uit onze kamer verdwenen. Gisteren een aantal oude brieven uit mijn concertgebouwtijd, die Mengelberg aan mij schreef, voorgelezen aan Hanna *(Hanna van Eeghen, nicht van Hilda de Booij-Boissevain)* en Engelien (*dochter van Hendrik de Booij)* en ik voel daarna de neiging opkomen zijn portret weder te plaatsen.

29 maart. Willem Mengelberg is op 22 maart j.l. gestorven en ik ben er bedroefd over en geschokt of laat ik zeggen onder de indruk van het heengaan van een man met wien wij zo vast verbonden waren.

Er werd gisteren in het concert op woensdag door Klemperer enige ogenblikken stilte verzocht ten einde hem te herdenken, en zaterdagmiddag is er een herdenkingsconcert in het concertgebouw, waar de vlag halfstok waait. Het concert van hedenavond onder Klemperer bevredigde ons niet

Otto Klemperer, dirigent (1885-1973)

De suite van Bach, slordig uitgevoerd, liet ons horen wat we onder Mengelberg hebben verloren en wat ons te wachten staat zo het orkest zeggenschap krijgt over de leiding van het orkest. Gesproken met H. Stips, oud-orkestlid, thans nog invallend bassist, die als zijn mening gaf dat het enig nodige op het ogenblik zou zijn dat het Bestuur onbuigzaam zou zijn ten opzichte van de wensen van het orkest.

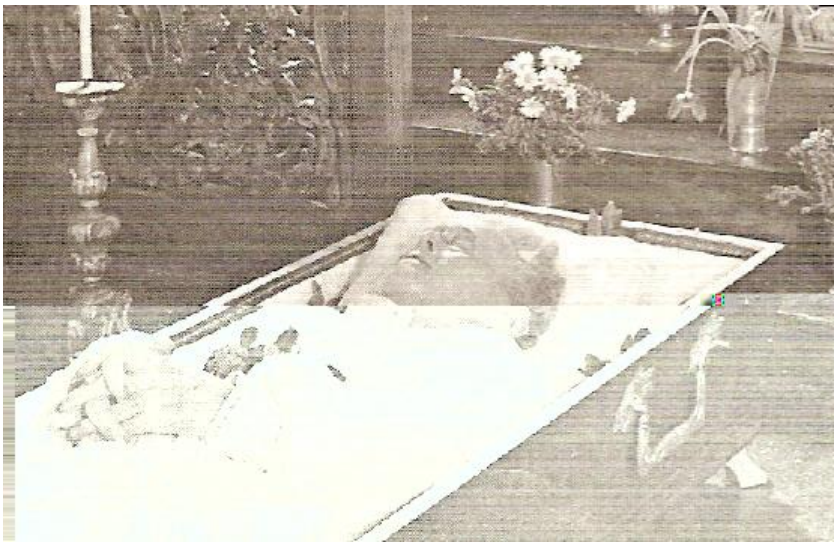

Joseph Wilhelm Mengelberg (Utrecht 28 maart 1871- Zuort, 22 maart 1951)

Ik vond het merkwaardig zulke woorden te horen uit de mond van een man die ons (het Bestuur) in 1905, dus 46 jaar geleden door zijn opstandigheid als voorzitter van de Orkestvereniging hinderde, maar ik geloof niet dat zijn eisen toen gingen over de vraag van overgave van de leiding aan het orkest.

1956

6 februari 1956. *[Bij de ingeplakte overlijdens aankondiging van Hendrik Freyer.]* Freyer heb ik gekend aan het Concertgebouw waar hij administrateur werd toen ik aftrad en en gedelegeerd bestuurslid werd, later bestuurslid..Herhaalde malen heb ik met hem gezeild met de Mavourneen op de Zuiderzee. Ik herinner mij dat wij in de haven van Enkhuizen lagen en 's avonds voor het slapen gaan ik waarschuwde dat om 2 uur moest gepompt worden omdat de Mavourneen *(zeilboot van Hendrik de Booij)* water maakte. Hij was een eerlijke rechtschapen

man, die voor een administrateur de eigenaardige gewoonte had niet te antwoorden op brieven die zich op zijn tafel en in zijn zak vermenigvuldigden. Het was bij hem een systeem, hierop berustende, dat bij het Concertgebouw alles gewoonlijk geheel anders liep dan in de eerste brief werd voorgesteld dan dat dus veel onnodig werk werd verricht door dadelijk te antwoorden. Hij zei altijd: Ja, dame!

Einde dagboek fragmenten Concertgebouw

Supplement 1: Herinneringen aan Gustav Mahler.

Gustav Mahler (1860-1911) wandelend langs de Zuiderzee bij Valkeveen 1906 (Foto H. de Booij)

Toen ik in 1903, na terugkomst uit Indië werd afgekeurd voor verblijf in de tropen en dientengevolge voor de Marine, aanvaardde ik de betrekking van administrateur van het Concertgebouw. Het Concertgebouw was in 1888 tot stand gekomen, opgericht door enige Amsterdammers, en werd, toen ik er op 5 februari 1904 aan werd verbonden, bestuurd door Mr. A.J. Sillem , H.J. de Marez Oyens, Mr. R. van Rees en Mr. H.J. van Ogtrop. Van deze bestuurders behoorden de drie eerst genoemden tot de oorspronkelijke oprichters.
De oprichters hadden voor dit doel geld moeten lenen, het was echter hun gewoonte zich persoonlijk aansprakelijk te stellen voor de betaling van tekorten op de exploitatie. Aan deze gewoonte, geen verplichting, bleef het bestuur, zoals ik het aantrof, getrouw zolang het mogelijk was. Gewoonlijk was echter de toepassing ervan niet nodig daar er geen tekorten waren, maar het kwam voor. Mijn salaris was f 3.000.-, wat destijds niet min was. Willem

Mengelberg was de Dirigent. Zo kwam ik in een omgeving die belangrijk verschilde van die waaraan ik bij de Marine gewend was. Er kwam nog bij, dat bij mijn indiensttreding een conflict bestond tussen bestuur en orkest, concertgebouwconflict geheten, dat had geleid tot mijn benoeming ter vervanging van de administrateur Hutschenräuter, die ontslag had genomen. Ik ben niet van plan over dit conflict veel te vertellen. Aan alle strubbelingen komt een einde, ook bij deze was dit het geval ook al waren ze soms vrij ernstig, doordat een deel van de bezoekers der concerten partij had gekozen tegen het bestuur. Tenslotte stelde een aantal orkestleden zich niet langer beschikbaar bij de afloop van hun :contract. Anderen kwamen in hun plaatsen. De vrede herstelde zich geleidelijk ook onder het publiek.
Mengelberg had reeds geruime tijd de belangrijkheid van de werken van Gustav Mahler begrepen en toonde dit door de uitvoering , ook al ‚moest ons publiek er aan wennen. Als administrateur hoorde ik niet alleen de uitvoeringen maar was ik ook vaak aanwezig bij repetities, zodat ik al spoedig delen van symfonieën uit het hoofd kende. In 1904 kwam Mahler uit Wenen en nam zijn intrek bij Mengelberg, die in de van Eeghenstraat 107 woonde. Hij woonde uitvoeringen~ en repetities bij en waardeerde Mengelberg. Als Georg Kresse en zijn mede trompetblazers hun instrumenten hoog ophiefden en de zuivere klanken luid deden klinken tot achterin de zaal, herinner ik mij zulk een repetitie Mahler met een vreugdevol gezicht te hebben horen zeggen: :"genau so habe ich es mir gedacht".
Voor hij te Amsterdam kwam waren verhalen over zijn persoonlijkheid, zijn karakter tot ons gekomen. We hadden gehoord van zijn wijze van leven in een omgeving van verfijnde eenvoud, in zijn studeerkamer een mooie tekening van Hokusai of een andere beroemde Japanner. Te Wenen was hij ook directeur van de Opera. Hij was daar een belangrijke figuur in het openbare leven, niet gemakkelijk, niet meegaand, maar oprecht, Toen de in dat openbare leven bekende Frau Kantorowitz, benijd door haar soirées, waarop de hoogste chic niet ontbrak hem door een lid van die hoogste kringen deed weten, dat zij het op prijs zou stellen hem te ontmoeten, antwoordde hij slechts dat zijn spreekuur dan en dan was en hij Frau K. gaarne zou ontvangen.
Het kwam ook voor dat iemand uit de kringen van het Hof, verwant aan de Keizerlijke familie hem bezocht met het verzoek een hem bekende dame tot het opera ensemble toe te laten. Dan eiste hij van zulk een dame precies hetzelfde, niet minder dan hij van andere sollicitanten vergde; met het gevolg dat zij niet werd toegelaten zo zij niet aan die eisen beantwoordde.
Dit alles maakte hem niet algemeen bemind, maar wel geëerd in een kleine kring, die hem begreep. Bij Mengelberg, die hij als dirigent bijzonder op prijs stelde vond hij in zijn kamer niet één tekening van Hokusai aan de wand, maar was bijna geen plekje aan de wand onbedekt gebleven door soms middelmatige kunstwerken.
Zo vond ik hem, na de hoge trappen van Mengelbergs bovenwoning te hebben bestegen, zenuwachtig, want zoiets hinderde hem, driftig op en neer lopende in zijn kamer. "Das Geschwätz des Vaters hängt bei dem Sohne an der Wand", zei hij en hij dacht hierbij aan de bijna niet eindigende verhalen van de brave oude Vader van Mengelberg en wees op al die zogenaamde kunstwerken.
Op een dag zonder repetitie zouden we hem een indruk geven van Amsterdam "Wij,betekende Willem Mengelberg, Alphons Diepenbrock en ik. Wij zouden dit te voet doen, wat Mahler wenste. Zo liepen we dan door de van Eeghenstraat, waar Mahler's aandacht werd getrokken door het huis van de heer Simons, dat toen stond naast no. 92 van Charles E.H. Boissevain en dat later met grote zorg is afgebroken en in een andere gemeente weer is opgebouwd. Het bleek moeilijk een wandeling met Mahler te maken, want dan was hij voor, dan weer achter, vervuld van eigen gedachten zodat het voeren van een gesprek niet mogelijk was, Bovendien was hij zonder hoed uitgegaan, iets dat 50 jaar geleden te Amsterdam practisch niet goedmogelijk was, want dan kwam een Amsterdamse jongen- altijd vol belangstelling - en vroeg "baas waar is je hoed" en bleef bij hem staan. Zo stond hij dan geruime tijd voor dat huis van Simons, dat hij bewonderde. Hij hield van de gedachte van de

architect die de schoorsteen van de aan de straatzijde grenzende keuken bouwde in een boog omhoog gaande naar de hoge schoorsteen van het hoofdgebouw. Tenslotte liepen we verder maar dan liep hij alleen vooruit, dan weder bleef hij achter.
Wij kwamen op het Damrak waar de Beurs van Berlage sedert 1903 staat. Die trok hem ook dadelijk en het was merkwaardig, dat het huis van Simon van dezelfde architect is. Hij uitte zijn bewondering voor de Beurs zonder aanvankelijk te weten dat het een Beursgebouw was

Hendrik Petrus Berlage architect (1856-1934) Beurs van Berlage in Amsterdam

Toen Diepenbrock hem dit zei en dorst te zeggen dat hij niet tot de bewonderaars van dit Beursgebouw behoorde, verdedigde hij zijn houding, zeggende, dat een Beursgebouw, een gebouw waarin zaken worden gedaan, allerlei hebzuchtige gedachten de voorrang hebben, niet uiterlijk het karakter moet dragen van een Tempel. Hij vroeg de naam van de architect en noemde Berlage een groot architect. "Sagen Sie Ihm", zei hij,"dat ik hem een groot architect vind" En dat heb ik gedaan. Toen gingen we naar de Jodenbreestraat en het staat mij helder voor de geest hoe Mahler daar voor het huis van Rembrandt stond zonder hoed, omringd door levendige, jonge bewoners van die buurt, die hem vragen stelden. Maar hij luisterde er niet naar, keek naar dat oude huis, zei: "durch diese Fenster hat er geguckt", gevolgd door de verzuchting dat hij hoopte "onmiddellijk te sterven zodra hij niet meer zou vooruitgaan in kennen en kunnen".
Des avonds had het bestuur van het Concertgebouw hem te dineren gevraagd in het Restaurant van Laar en zouden wij met hem aan de op de gebruikelijke wijze versierde tafel zitten. Maar hij, die gewend was aan eenvoud, kon het gezicht op dat hoge middenstuk met vruchten en bloemen niet verdragen en droeg het: zonder iets te zeggen, naar een nabij buffet, een ongebruikelijke daad voor een gast.
Hij onderwierp zich verder aan de gewone eisen, die een gast in acht moet nemen, was een vriendelijke gast, die Amsterdam had bewonderd bij zijn wandeling door de stad, tot aan het dessert het gesprek kwam op Multatuli, wiens werken hij bleek te hebben gelezen en die hij bewonderde. Toen een der bestuursleden zei, dat Multatuli een slecht ambtenaar was geweest, was hij er door getroffen, zo zei hij, dat hij hier Multatuli moest verdedigen. Hij zou het zich tot een grote eer rekenen zo Multatuli aan deze tafel had kunnen zitten, hem te mogen toespreken - hij stond daarbij op en maakte een buiging voor de denkbeeldige gast en dan te zeggen:"Mijnheer Multatuli, ik heb voor U een diep gevoelde de bewóndering en haat alle droogstoppels".
De bestuurders van het Concertgebouw waren gewend aan de omgaan met kunstenaars. Kunstenaars hadden een voorname plaats in hun hart en zo verliep de avond óp de aangenaamste wijze.

Behalve de uitvoering van enige van zijn werken volgde nu nog een bezoek aan Drafna bij Naarden, de woonplaats van Charles Boissevain, de algemeen bekende journalist, directeur en hoofd van het Algemeen Handelsblad. Daar zong onze zangeres Aaltje Noordewier-Reddingius de solopartij van de 4de van zijn symfonieën. De sfeer van Drafna trok hem aan en dat is geen wonder. Met de familie Boissevain aan tafel gezeten in een huiselijke omgang van medeleven en begrijpen, vertelde hij van zijn werk en leven,het "innere Ohr" dat hem leidde bij zijn symphoniën, zijn bewondering voor Japanse kunst, de boeken van Lafcadio Hearn. Hij bewonderde ook de omgeving, die hij met ons doorwandelde, zoals van zelf spreekt soms vooruit lopend, alleen, mijmerend, denkend waaraan. Later zou ik met hem wandelen langs de boorden van de Amstel voorbij het Kalfje en zou hij plotseling uit troepen: "Hier möchte ich wohnen in diesem kleinen Häuschen". We waren op een stil plekje gekomen, de glinsterende Amstel, een bocht van de rivier,een paar kleine huisjes, een paar bomen; dit Hollandse vredevolle tafereel had hem getroffen.:

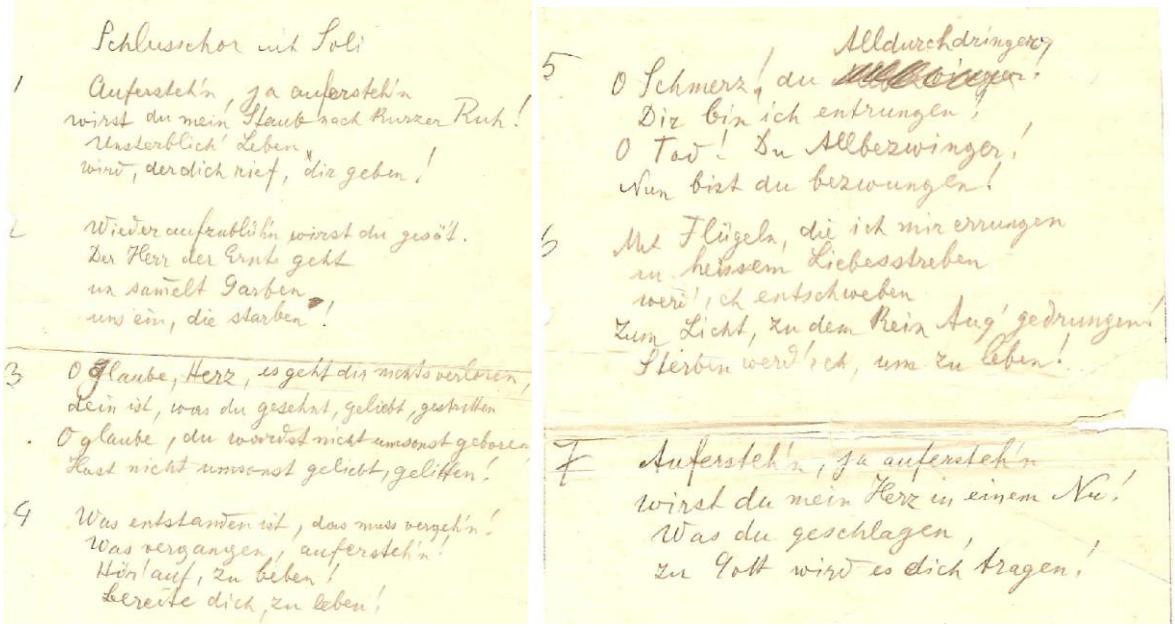

Schlusschor mit Soli

1 Auferstehn, ja auferstehn
wirst du mein Staub nach kurzer Ruh!
Unsterblich Leben
wird, der dich rief, dir geben!

2 Wieder aufblühn wirst du gesät.
Der Herr der Ernte geht
und sammelt Garben
uns ein, die starben!

3 O Glaube, Herz, es geht dir nichts verloren,
dein ist, was du gesehnt, geliebt, gestritten
O glaube, du wardst nicht umsonst geboren
Hast nicht umsonst geliebt, gelitten!

4 Was entstanden ist, das muss vergehn!
Was vergangen, auferstehn!
Hör' auf, zu beben!
Bereite dich zu leben!

5 O Schmerz, du Alldurchdringer!
Dir bin ich entrungen!
O Tod! Du Allbezwinger!
Nun bist du bezwungen!

6 Mit Flügeln, die ich mir errungen
in heissem Liebesstreben
werd' ich entschweben
Zum Licht, zu dem kein Aug' gedrungen!
Sterben werd' ich, um zu leben!

7 Auferstehn, ja auferstehn
wirst du mein Herz in einem Nu!
Was du geschlagen,
zu Gott wird es dich tragen!

Tekst uit slotkoor van de tweede symfonie van Mahler. De tekst is in 1905 door Mahler zelf geschreven voor H. de Booij

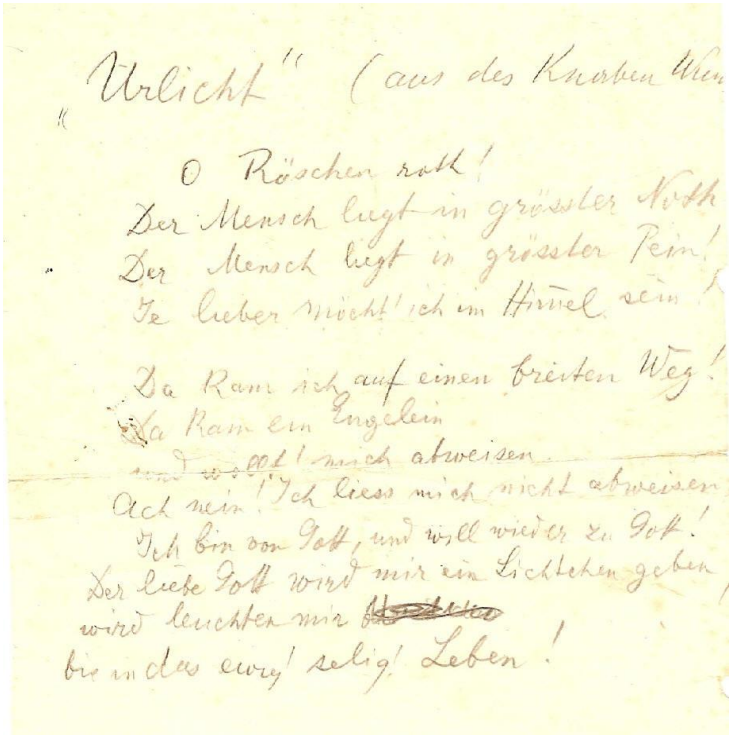
„Urlicht" (aus des Knaben Wu

O Röschen rot!
Der Mensch liegt in grösster Noth
Der Mensch liegt in grösster Pein!
Je lieber möcht' ich im Himel sein!

Da kam ich auf einen breiten Weg!
Da kam ein Engelein
und wollt' mich abweisen
Ach nein! Ich liess mich nicht abweisen
Ich bin von Gott, und will wieder zu Gott!
Der liebe Gott wird mir ein Lichtchen geben
wird leuchten mir
bis in das ewig' selig' Leben!

Tekst uit "Urlicht aus das Knaben Wunderhorn" . De tekst is in 1905 door Mahler zelf geschreven voor H. de Booij

Een jaar later kwam hij weer en zou zijn 2e symfonie worden uitgevoerd met dat indrukwekkende slotkoor. Hij zat vaak op mijn kantoor en eenmaal toen ik de tekst van dat slotkoor nodig had voor het programma, dat ik bezig was klaar te maken voor de druk vroeg ik hem het voor mij op te schrijven. Hij voldeed aan mijn verzoek en zo bezit ik het in zijn handschrift

Tijdens dit bezoek dirigeerde Mahler de 2de en 4de symfonie. Mengelberg had Mahler voorgesteld de 4de symphonie vóór en na de Pauze te spelen, vóór de Pauze onder Mahler, na de Pauze onder Mengelberg en dat vond Mahler een geniale gedachte. Zo gebeurde het. Na de Pauze zat Mahler in de zaal en liet zich zijn symphonie voorspelen Na terugkomst te Wenen zei hij aan Alma, zijn vrouw: "dass es ihm gewesen sei als ob er selbst dirigiere, so genau hatte Mengelberg seine Intentionen erfasst".
Toen hij in 1911 stierf zijn Diepenbrock en ik naar Wenen gereisd om tegenwoordig te zijn bij de begrafenis. Ik laat hieronder nog volgen de solopartij van de 2de symphonie, welke Mahler voor mij opschreef."

Supplement 2: Concertgebouworkest
Het Concertgebouworkest versus de Naamloze Vennootschap Concertgebouw
Hendrik de Booij werd op 19 januari 1904 benoemd als administrateur van het Concertgebouw. De reden van deze benoeming is gelegen in het feit dat zijn voorganger Willem Hutschenruyter door het bestuur van het Concertgebouw werd ontslagen. Ik wil toch even in herinnering oproepen dat het hier ging om een strijd tussen het orkest en de dirigent Mengelberg, die zich daarbij gesteund voelde door het bestuur van het Concertgebouw. Ik wil hiervoor enkele citaten geven uit het boek: Historie en kroniek van het Concertgebouw en het Concertgebouworkest 1888-1988 Deel I Voorgeschiedenis 1888-1945 pagina's 121-130: (de foto's zijn door mij bij de tekst gevoegd)

Het orkest versus de Naamlooze Vennootschap
Uit de vele verzoeken tot salarisverhoging die in de loop der jaren door de orkestleden zijn verstuurd, blijkt inderdaad dat Mengelberg steeds weer het laatste woord had en menigmaal ook het bestuur in verlegenheid bracht door beslissingen te nemen die niet direct verantwoord genoemd konden worden. Dat hij daarbij Hutschenruyter gepasseerd heeft, spreekt welhaast vanzelf: naar Mengelbergs mening stond hij zelf als orkestdirecteur nu eenmaal boven de administrateur. Al zou de persoonlijke verhouding tussen Hutschenruyter en Mengelberg daarop verbeterd zijn, eerstgenoemde was niet uitsluitend uit op het halen van een persoonlijk recht. Want in dezelfde nota kwam hij met een voorstel van geheel andere aard, namelijk een scheiding te realiseren tussen het Gebouw en het Orkest.

Henri Viotta (1848-1933) musicoloog, dirigent en componist

Als voorbeeld daartoe noemt Hutschenruyter de Nederlandsche Opera, maar hij had wellicht ook de plannen kunnen aanvoeren die Henri Viotta reeds in 1888 in deze richting geopperd had, toen hem de functie van eerste orkestdirecteur werd aangeboden. Viotta, die begin 1904 bezig was in Den Haag een nieuw orkest op te richten, schreef Hutschenruyter op 5 februari 1904 hierover: '(...) Uw plannen tot reorganisatie van de zaak berusten op dezelfde gedachte, die ik de Directie van het Concertgebouw heb medegedeeld by de oprichting: scheiding der exploitatie van zaal en orkest. Men heeft het toen niet gewild, men schijnt het ook thans niet te willen, doch men zal er mijns inziens eens toe moeten komen, wil men de zaak niet laten te gronde gaan. (...)'
Met het oog op die vergaande structurele plannen besloot Willem Hutschenruyter in november 1903 nog 'eenige voorstellen in overweging te geven, welke meer in het byzonder betreffen de verhouding van het Concertgebouw-Orkest tot de Naam!. Vennootschap

Zeven punten in deze nota zijn het vermelden meer dan waard:
1. De exploitatie van het Orkest en het Gebouw worden administratief gescheiden.
7. De orkest-exploitatie wordt gecontroleerd door het bestuur, terwijl jaarlijks aan een, door de algemeene vergadering van het orkest te benoemen commissie van 3 leden inzage daarvan wordt gegeven
8. De Algemeene Vergadering van het orkest wordt in de gelegenheid gesteld aan het bestuur wyzigingen in de begrooting der orkest-exploitatie voor te stellen.
10. Alvorens besluiten te nemen, die op de orkestexploitatie van invloed kunnen zyn, stelt het bestuur de Algemeene Vergadering van het orkest in de gelegenheid daaromtrent een adviseerende stem uit te brengen.
11. Uitbreiding van het orkest, waarvan belasting van orkest-budget het gevolg is, zal niet geschieden, dan met toestemming van de Algemeene Vergadering van het orkest.
14. Overeenkomsten tusschen de leden van het orkest en het Concertgebouw worden gesloten volgens een door de Algemeene Vergadering van het orkest ontworpen en door het bestuur

goedgekeurd contractformulier .
16. By vacatures in de functies van orkest-directeuren wordt het orkest in de gelegenheid gesteld candidaten aan te bevelen, zoo mogelijk na proefdirigeeren, waartoe het bestuur zyn medewerking verleent. '
Bijgevoegd was een brief aan de secretaris van het Concertgebouwbestuur, mr. R. van Rees, gedateerd 18 november 1903:
'(...) Aan deze voorsteIlen ligt de overweging ten grondslag, dat - wil een zaak een normale ontwikkeling hebben - het van tyd tot tyd noodig is de verhoudingen en omstandigheden, waaronder wordt gewerkt, in overeenstemming te brengen met het standpunt van ontwikkeling, dat bereikt is.
(...) Het spreekt vanzelf, dat de mogelijkheid niet buitengesloten is, de punten, die ik in overweging geef, te wyzigen. De beginselen, die daaraan ten grondslag liggen, n.!. het orkest in zekeren zin te doen participeren in de meerdere of mindere welvaart van de zaak; het een adviseerende stem te geven in die zaken, waarbij zijn belang ten nauwste betrokken is en den toestand van vogelvrijheid, waarin het thans verkeert, op te heffen, zou ik echter niet kunnen prijsgeven. '
Het bestuur kon zich met deze visie bezwaarlijk verenigen, hetgeen voor-Hutschenruyter c.s. een duidelijk teken was van het 'conservatisme' van dit 'regentencollege'. (...)Het grootste deel van het orkest schaarde zich in het conflict direct achter Hutschenruyter, niet in het minst omdat hij de eigenlijke zakelijke leider was van het orkest en dus verantwoordelijk voor de aanstellingen van salarissen van de musici. Maar ook omdat bij verscheidene orkestleden al geruime tijd ongenoegen bestond over hun positie ten opzichte van de Naamlooze Vennootschap Het Concertgebouw en ten aanzien van de houding van Mengelberg tegenover het orkest. Zo mocht Mengelberg de orkestleden niet alleen geldboetes opleggen (daartoe bestond een uitgebreid reglement met exacte bedragen), maar ook op staande voet ontslaan ('Zonder tucht, gestrenge tucht, is een orkest ondenkbaar', schreef Charles Boissevain in het Algemeen Handelsblad van 11 juni 1904).

Charles Boissevain (1842-1927) hoofdredacteur van het Algemeen Handelsblad

Of zoals het bestuur van de Naamlooze Vennootschap Het Concertgebouw het in een schrijven van 6 december 1903 aan de orkestleden formuleerde: '(...) dat den Orkest-directeur de meest volstrekte zelfstandigheid blijft verzekerd in de leiding der repetitieën en muziekuitvoeringen, de wijze van repeteren, - en tevens ook de bevoegdheid om zodanige maatregelen, met name boeten en ontslag, toe te passen, als hem voor de handhaving van zijn gezag nodig voorkomen, behoudens beroep op ons Bestuur na afloop der repetitie of

uitvoering.'
Tussen de verschillende partijen in het conflict waren over en weer grieven ontstaan. Het ging zelfs zo ver dat Mengelberg door het bestuur van de N. V. een onderzoek liet instellen naar de houding van de eerste violoncellist Mossel: 'Door ons werden successievelijk gehoord 7 getuigen, allen orkestleden, waarvan drie gekozen uit de orkestleden door U aangewezen en drie uit de orkestleden door den Heer Mossel aangeduid.
De hun voorgelegde vraagpunten luidden:
1: 'Is het waar dat de Heer Mossel somtyds opzettelijk hooger of laager speelt dan in de partij staat, op andere wyze zeer hinderlijk is voor den directeur door zyne houding tydens de repetitien, en soms ook tydens de uitvoeringen hinderlijk is voor den goeden gang van zaken?' By dit punt werd tevens telkens de vraag gesteld of de Heer Mengelberg in de laatste maanden speciaal ten opzichte van den Heer Mossel, provoceerend gedurende de repetitien en uitvoeringen is opgetreden.
2: 'Is het waar dat de Heer Mossel, buiten repetitien of uitvoeringen, zich omtrent den orkestdirecteur opruiend uitlaat tegenover orkestleden en dit o.a. gedaan heeft na de strykorkest repetitie op 13 November j.l. door in de repetitiekamer tot de aanwezige orkestleden op hoogen toon uit te roepen: 'het is beneden onze waardigheid om in die kamer (d.i. de kamer van den orkestdirecteur) te gaan, niemand gaat in die kamer.'
Omtrent punt 1 werd door het Bestuur geene zekerheid verkregen, (...).
De onzekerheid, (...), bestaat niet ten opzichte van vraagpunt 2. Door alle getuigen, die er by waren, wordt beslist verklaard, dat de Heer Mossel in de repetitiekamer op 13 November j.l. ongeveer gesproken heeft als in het vraagpunt is aangegeven. (...) Verder heeft het Bestuur uit het verhoor de overtuiging gekregen, dat de Heer Mossel zich ook elders in afbrekenden en ongunstigen zin over den Directeur heeft uitgelaten.
Bovendien wantrouwde Mengelberg de houding van zijn tweede dirigent en concertmeester, André Spoor. Aan de andere kant dreigden de orkestleden eind januari 1904 met een staking. De situatie was gespannen. Dat bleek onder meer uit de geruchten die de ronde deden, uit de verzoeken van orkestleden om met Mengelberg over de situatie van gedachten te wisselen en uit enkele anonieme brieven aan Mengelberg van 'eenige werkelijke vrienden', die meldden dat de Vereeniging 'Sempre Crescendo' op 20 november 1903 een vergadering had uitgeschreven om met Willem Hutschenruyter de manier van repeteren van Mengel berg te bespreken. Zij hoopten dat Mengelberg die vergadering zou kunnen boycotten door juist op dat tijdstip een extra repetitie te plannen

André Spoor (1867-1929) Tweede dirigent en concertmeester van Het Concertgebouworkest

De Vereniging 'Sempre Crescendo' was in 1898 opgericht met als doel de 'geestelijke en stoffelijke belangen' van de orkestleden voor te staan. Achteraf beschouwd, zeker met het oog op de ontwikkelingen rond het Concertgebouwconflict, is 'Sempre Crescendo' de eerste vakbond van orkestmusici geweest. Hutschenruyter was in 1902 gevraagd president van deze vereniging te worden, maar had geweigerd, aangezien deze functie niet verenigbaar zou zijn met zijn positie als directeur-administrateur van de Naamlooze Vennootschap Het Concertgebouw. Daarop werd hem het ere-voorzitterschap aangeboden. In januari 1904 was overigens op initiatief van de componist Julius Röntgen en onder strikte geheimhouding een fonds van ongeveer 40.000 gulden bijeen gebracht om het orkest in zijn geheel te laten voortbestaan wanneer het bestuur van de N.V. besluiten zou de contracten te verbreken.

Julius Röntgen (1855-1932) componist en dirigent

Op 18 januari 1904 werd door een zestigtal orkestleden een verzoekschrift ingediend bij het bestuur van de Naamlooze Vennootschap Het Concertgebouw, waarin zij hun zorgen uitten over het vertrek van Willem Hutschenruyter en met klem aandrongen het op handen zijnde ontslag ongedaan te maken. Tevens brachten de musici hun arbeidscontract ter sprake:
'Meer in het bijzonder hebben wij het oog op de toepassing van het contract, door ieder onzer aangegaan. In dit contract wordt de nadruk gelegd op onze individuele verplichtingen, terwijl rechten stiefmoederlijk ons toebedeeld, zo niet in de schaduw gesteld zijn. De gestrenge letter van dit contract, in onverbiddelijk gestrenge geest gehandhaafd, zou het natuurlijk gevolg hebben dat persoonlijke gevoeligheden gewekt, of ontstaan, bestendigd worden. Tenzij tijdig ontweken, zouden botsingen van die aard lichtelijk leiden tot blijvende verstoring der goede verstandhouding, bij collegiale samenwerking overal, maar zeker bij het uitvoerend deel ener instelling als de onze, noodzakelijk (...)'
Hutschenruyter was volgens de orkestleden in staat geweest de strenge toon van hun contract te verzachten en voor hen op de juiste wijze te bemiddelen. Aangezien hij zijn ontslag had aangeboden, wensten de musici een minder streng contract. Enkele wensen van hun kant had Hutschenruyter reeds in april 1903 in de eerder genoemde nota met voorstellen tot reorganisatie verwerkt. Het schijnt evenwel dat het bestuur pas door het verzoekschrift van 18 januari 1904 ging beseffen dat er onder de orkestleden ontevredenheid bestond over hun contract.
Het bestuur werd daarop tot tweemaal toe verzocht om een onderhoud met een commissie, bestaande uit vijf orkestleden en een buiten het orkest staande zesde persoon. De eerste maal had men als 'buitenstaander' de bekende jurist en trouwe concertbezoeker, mr. J.A. Levy, aangetrokken. Het bestuur van de N. V. weigerde echter principieel een buitenstaander tot de besprekingen toe te laten. Naar hun oprechte mening ging het immers om een intern conflict,

zelfs al was het een en ander reeds in de dagbladen uitgelekt. Als vervanger van. mr. Levy werd vervolgens Willem Hutschenruyter genoemd, aan wie precies op de dag van dit tweede schrijven, 5 februari 1904, eervol ontslag was verleend, waardoor ook hij als een buitenstaander werd aangemerkt. Het bestuur koesterde geen enkele wrok jegens Hutschenruyter, 'doch wij hebben gemeend deze inmenging van buiten bij deze eerste bespreking van de belangen en wenschen van onze orkestleden niet te moeten aanvaarden. Wij verklaarden ons echter telkenmale bereid alsnog een commissie uitsluitend bestaande uit orkestleden te ontvangen: Daar het intusschen natuurlijk onze bedoeling niet kan zijn, kunstenaars die met hun werkkring als orkestleden ontevreden zijn, langer dan volstrekt noodig is aan hun contract te binden, hebben wij aan het orkest bekend gemaakt, dat wie zich dienaangaande vóor of op 16 Mei e.k. verklaart, reeds op Augustus zijn ontslag kan krijgen.' Met Hutschenruyter vertrok uiteindelijk een aantal van de meest vooraanstaande orkestleden, onder wie de eerste concertmeester en tweede dirigent André Spoor, de eerste violoncellist Isaäc Mossel, de solo-fluitist A. Best en de solo-trompettist H. W. Hofmeester (enkelen hielpen mee bij de oprichting van het Residentie-Orkest in datzelfde jaar). Vier maanden later schreef het bestuur van 'Sempre Crescendo' alsnog een lange brief aan het bestuur van de Naamlooze Vennootschap Het Concertgebouw en zette de grieven van de afgelopen jaren onomwonden uiteen.
De volgende passage uit deze brief, gedateerd 27 mei 1904 en ondertekend door Arnold Drilsma en H. Stips, geeft een goed beeld van
het ongenoegen van menig orkestlid en de gespannen verhouding tussen de orkestleden en hun dirigent:
'(...) Dat de hoofdoorzaak hiervan te zoeken is in de slechte verstandhouding tusschen dirigent en orkest is U reeds bekend en dat de oorzaak daarvan op hare beurt bij den eersten gezocht moet worden meenen wij met eenig recht te mogen beweren. Zeer zeker willen wij toegeven, dat in den loop van een negental jaren ook van de zijde van het een of andere orkestlid iets kan zijn gezegd of gedaan, dat liever gezwegen of nagelaten had moeten worden, maar, daargelaten dat men daarvoor een geheel orkest niet verantwoordelijk kan stellen, zijn die gevallen zoo zeldzaam geweest, dat het aantal daarvan zeer gering is, vergeleken bij de grieven welke bij ons bestaan, vooral wanneer men daarbij in aanmerking neemt, dat het orkest bestaat uit een 70-tal personen en dus de kans op het begaan van tekortkomingen onzerzijds zoo veel maal grooter is. (...)In de eerste plaats de repetities: Deze onderscheiden zich van de zijde van den dirigent door eene onzakelijkheid waardoor zij een buitengemeen afmattend en geestdoodend karakter verkrijgen, zoodat het bewaren van orde en rust in het orkest vaak bijna tot onmogelijkheid wordt.
Wanneer het ons vergund is omtrent de oorzaak van dit verschijnsel onze meening te zeggen, dan gelooven wij die te moeten zoeken in 't o.i. niet voldoende bestudeeren van partituren vooraf, waardoor de Heer Mengelberg eerst in de repetitie tempi en nuanceering overweegt en vaststelt, terwijl dan later de oorspronkelijke opvatting dikwijls weder eene wijziging ondergaat. Rekent men daarbij de eigenschap van den Heer Mengelberg van - al naar gelang van tijdelijke gezindheid - met gezochte op en aanmerkingen zijne bijzondere aandacht te wijden aan bepaalde personen, dan zal het Uw bestuur niet moeilijk vallen zich een denkbeeld te vormen van de kwellingen, die het orkest op de repetitie's dikwerf heeft te ondergaan. (...) De programma's bewegen zich binnen steeds engere repertoire-grenzen en het gevaar dreigt, dat - waar vroeger het Concertgebouw repertoire toonaangevend was - in de toekomst aan de vraag naar meerdere afwisseling niet door voldoend voorbereide uitvoeringen kan worden voldaan. Een tweede grief, waarmede het bovenstaande in nauw verband staat, is het weinige vertrouwen, dat de heer Mengelberg blijkt te stellen in de intelligentie en de artistieke kwaliteiten van het orkest, zooals blijkt uit zijn optreden in repetitie's en zijn houding gedurende uitvoeringen. Daardoor ontstaat een gevoel van onzekerheid en miskenning, waardoor schade wordt gedaan aan de opgewekte stemming, vereischt voor eene goede

artistieke uitvoering
Ten slotte stelde het bestuur van 'Sempre Crescendo' het bestuur van de N.V. voor, dat met de komende vernieuwing van de contracten met de orkestmusici in het vooruitzicht, een nieuw contract op te stellen, niet tussen het bestuur en elke musicus afzonderlijk, maar tussen het bestuur en het orkest als maatschappelijk lichaam. Het spreekt bijna vanzelf dat een dergelijk verzoek niet kon worden ingewilligd, evenals de wensen van Hutschenruyter eerder in het seizoen. Er bestonden voor de orkestleden vrijwel geen sociale regelingen. In mei 1901 was er weliswaar een Ondersteuningsfonds opgericht en vijf jaar later zag het Pensioenfonds het daglicht. Maar de musici waren in feite volkomen afhankelijk van de financiële staat van de Naamlooze Vennootschap Het Concertgebouw en dus van de inzet van het bestuur om tot een optimale exploitatie van zowel het gebouw als het orkest te komen. Daarvoor was Willem Mengelberg een onmisbare schakel. Het publiek stond als één man achter hem, adoreerde hem als geen ander. Het bestuur moest dus steeds weer schipperen tussen de belangen van de orkestleden (waarvoor ze zeker niet blind waren), de belangen van hun lastige dirigent, wiens vertrek volgens menigeen het einde van het orkest zou betekenen, en de belangen van het Gebouw. Niettemin kwam het bestuur van de N. V. eind mei 1904 met een nieuw contract. Hierin was de .• rol van de administrateur beter vastgelegd (zoals c:~ in het concept-Hutschenruyter van mei 1903). " De orkestleden kregen meer mogelijkheden tot beroep in geval van strafbepalingen door de orkestdirecteur of de administrateur. De zomervakantie (sinds 1900) werd van twee naar drie weken verlengd, terwijl de bepaling dat de contracten voor onbepaalde tijd opgezegd konden worden in geval van overmacht (oorlog, epidemie) en enig van hogerhand opgelegd verbod om concerten te geven voor een periode langer dan twee weken, geschrapt werd. De strafmaatregelen zijn evenwel bepaald denigrerend gebleven: boetes voor te laat komen, boetes voor het verlaten van de plaats in het orkest zonder toestemming van de dirigent, boetes voor wanordelijk gedrag en oneerbiedige opmerkingen aan het adres van het bestuur, de administrateur en de orkestdirecteur.
Het bestuur was niet erg te spreken over de houding van de orkestleden. '(...) Die houding is geenszins van dien aard geweest als ons Bestuur verwachten mocht na de wijze, waarop onzerzijds steeds tegenover hen is opgetreden en na al de offers die wij ons getroost hebben, om de exploitatie in stand te houden en daardoor ook de belangen der orkestleden te bevorderen. Dit moet in de toekomst veranderen, en wij hebben ernstig overwogen of wij ook met de hier bedoelde orkestleden een nieuw contract mochten aangaan. Nu wij onzerzijds daartoe besloten hebben, achten wij het toch onraadzaam, zoolang geen andere geest onder hen gebleken is te bestaan, sommige der voorstellen goed te keuren die zouden strekken om het gezag van den muziekdirecteur en van ons Bestuur te verzwakken. (...)Eindelijk maken wij U opmerkzaam, dat het grootendeels van de orkestleden zelf zal afhangen of het orkest op den duur zal kunnen voortbestaan. (...) Aan de medewerking van de zijde van den Muziekdirecteur zal het, gelijk wij op goede gronden meenen te mogen verwachten, niet ontbreken. Maar ook de medewerking van alle orkestleden met Muziekdirecteur en Bestuur is onmisbaar om het publiek te overtuigen, dat het ook voor het vervolg op even voortreffelijke uitvoeringen kan blijven rekenen als tot nu toe werden gegeven. (...)'
Op 6 juni 1904 werden zowel de boven geciteerde brief van 'Sempre Crescendo' als de geciteerde vermanende brief met het contract dat door het bestuur van de N. V. aan de musici gezonden was om op 7 juni getekend te worden, op verzoek van 'Sempre Crescendo' in het Nieuws van den Dag gepubliceerd, 'om nu iets anders en wat meer te geven dan de vage geruchten, welke men hier en daar kan lezen. (...)'
Het bestuur van de N. V. reageerde woedend. De Vereniging 'Sempre Crescendo' werd opgeheven. De meeste orkestleden tekenden het contract. De taken van de administrateur werden tijdelijk vervuld door de oud-zee-officier H. de Booy, die in 1905 tot het bestuur van de N.V. toetrad en opgevolgd werd door H. Freyer. Langzaamaan keerde de rust weer terug. Een werkelijke oplossing van deze zeer reële problematiek zou evenwel pas in 1951 gevonden

worden, toen de belangen van het gebouw en van het orkest eindelijk en definitief van elkaar gescheiden werden.
Het is te begrijpen dat Willem Mengelberg zich over de hele affaire bijzonder druk heeft gemaakt. Hoewel niet in zijn ogen, was hij uiteindelijk evenzeer aanleiding als mikpunt van het ongenoegen der orkestleden. Bovendien diende het orkest zijn zware dagelijkse taak gewoon voort te zetten. Juist in deze spannende tijd kwamen enkele van de grootste toonkunstenaars, onder wie Mahler en Strauss, met het orkest werken. Van Rees en Charles Boissevain hebben dan ook met een uiterste aan takt (wat niet bepaald Mengelbergs sterkste kant was) getracht hun dirigent tot kalmte en grootmoedigheid te manen. Zo schreef Boissevain (27 april 1904): (Red. brief aan Mengelberg)
' Ge hebt een moeilijken en ellendigen tijd gehad, maar het bestuur en Uwe vrienden niet minder, maar maak het nu toch niet moeilijker voor U zelf en voor de anderen door na alles wat er gebeurd is olie in het vuur te gaan gooien. Ge zijt Mossel, Dahmen, Gerke en Best kwijt; wees nu grootmoedig tegenover de anderen. Spreek eens met ieder individueel en vergeet en vergeef: denk er aan, dat het voor hen een strijd is voor hun broodwinning en dat bij zelfs veel hooger staande menschen elk middel wordt gebruikt ter zelfverdediging. Ik weet, dat het voor je moeilijk zal zijn - ik vrees zelfs dat het je onmogelijk zal zijn, maar *wees grootmoedig* met een *breeden zwaai;* daal niet te veel af in al de details. Het publiek kent deze trouwens niet en over de details zullen zelfs 'kenners' het niet altijd eens zijn. Verwaarloos deze dus met een breeden zwaai. Er is conflict tusschen U en het orkest (grootendeels tenminste). Het orkest heeft in alles de absolute nederlaag geleden. Hutschenruyter is weg. (...) Mossel doet pogingen tot verzoening. Spoor houdt Uw brief (...) in zijn zak.(...) Er begint kentering te komen in de opinie der orkestleden. Nu een woord Uwerzijds en alles kan weer in orde komen en binnen een jaar kunt ge alles naar Uw hand zetten, zijn Uw groote vijanden van heden Uwe vrienden geworden. Spreek dat woord toch, wat ik U bidden mag. Ik weet, dat de Booy en Diepenbrock, die beide groote bewondering voor U hebben en met hoogst vriendschappelijke gevoelens te Uwen opzichte zijn bezield, deze meening deelen. Zie het zo uit te mikken, dat Mossel er niet is en zeg dan aan het orkest, dat ge alles vergeven en vergeten wilt; dat ge zelf zeker ook fouten hebben [sic] gemaakt, maar dat ge hen verzoekt om ook het verleden te vergeten en met een schoone lei te beginnen.(...) 'Kom mannen laat ons allen elkaar de hand geven en poogt Uwerzijds in mij ook goede eigenschappen te vinden in plaats van al mijn fouten en foutjes breed uit te spinnen. Vergeten wij nooit, dat er nijd en afgunst is en dat er velen mij mijn positie benijden en velen niets liever zouden zien dan dat er in het orkest vele plaatsen vrij kwamen. Laat ons weer opnieuw beginnen en pogen elkaar beter te begrijpen en voor zoover noodig te waardeeren. Dan kunnen we te samen de instelling welke ons lief is weer tot grooten bloei brengen en na de zoo moeilijke tijden die wij allen hebben doorleefd kunnen door eendrachtig samen te werken en in de eerste plaats de kunst en de groote meesters te dienen aan het bestuur toonen hoezeer wij op prijs stellen hetgeen ze al die jaren lang voor het Concertgebouw en zijn orkest hebben gedaan. Zou je dat kunnen doen? Is het je mogelijk om eens die details te verwaarloozen en je op het verheven standpunt te plaatsen, waardoor je een daad zou kunnen verrichten die iedereen - zelfs je vijanden zouden kunnen noemen: den daad van een waarlijk hoogstaand, van een groot man. Beste beste kerel. Ik houd van je - onder alle omstandigheden en altijd. Maar als je dat kan doen ... '

Dr.Ch.E.H. Boissevain, bestuurslid Concertgebouw N.V.1903-1904 en 1915-1931 (zoon van Charles Boissevain, hoofdredacteur Algemeen Handelsblad)

In de notulen van de bestuursvergaderingen van de N.V. wordt nergens vermeld of Mengelberg zich inderdaad tot het orkest heeft gewend. Op 25 april had hij de vergadering wel laten weten dat wat hem betreft zes musici moesten verdwijnen: de eerste violisten André Spoor, Arnold Drilsma en M.B.Seemer, de altist S. L. Wertheim, de violoncellist B. Drilsma en de hoboist Verheggen. En op 11 mei gaf hij het bestuur te kennen dat het moest kiezen tussen hem of André Spoor. Deze laatste werd derhalve ontslag aangezegd. Enkele weken eerder had het bestuur overigens voering zelf een lijst opgesteld met veertien orkestleden, onder wie afgezien van de door Mengelberg genoemden de eerste violist Simon Spoor, de tweede violisten F. Togni, Trompetter en F. Frerichs, de violoncellist Leon Meerloo, de fluitist Best, de trompettist Hofmeester en de slagwerker P. Jeuken. Volgens de notulen hebben tenslotte per 25 april 1904 ontslag aangevraagd de solo-fluitist Best, de tweede concertmeester J. Dahmen, de aanvoerder der violoncelli 1.Mossel, de tweede violist W. J. Gerke en de harpiste mevrouw Hutschenruyter. Bij het vernieuwen van de contracten verdwenen tevens de solo-trompettist Hofmeester, en de heren S. Spoor, S.L. Wertheim en W.G. Robert (eerste violist). In november 1904 volgde nog het ontslag van de hoboïst Verheggen, terwijl in de zomer van dat jaar ook concertmeester Louis Zimmermann vertrok, aangezien hij elders een betere betrekking kon krijgen. Zimmermann kwam overigens in 1910 weer terug bij het Concertgebouworkest en bleef daaraan tot zijn pensionering in 1940 als concertmeester verbonden. In totaal gaat het dus om elf musici (inclusief André Spoor en zonder Zimmermann) die door het conflict het orkest verlaten hebben en niet het dertigtal dat in enkele boeken over het Concertgebouw vermeld wordt. Niettemin bevonden zich onder deze tien enkele van de belangrijkste musici van het orkest en hebben het bestuur en de orkestdirecteur zich de grootste moeite moeten getroosten om in de daardoor ontstane vakatures te voorzien. De orkestvereniging 'Sempre Crescendo' wordt tot in de herfst van 1904 nog in de notulen genoemd en verdwijnt dan geheel van het toneel.

Tot zo ver de citaten uit het boek over de geschiedenis van het Concertgebouw en de reden waarom mijn grootvader werd benoemd in 1904 tot administrateur van het Concertgebouw De Vereniging 'Het Concertgebouworkest' is in 1915/16 opgericht. Haar doel is thans het behartigen van de belangen van de musici en andere personeelsleden van de Stichting

Koninklijk Concertgebouworkest. De Vereniging speelde een cruciale rol in de scheiding tussen het Concertgebouw N.V. en het Concertgebouworkest. In de periode 1951-1952 was zij vertegenwoordigd in de Commissie van Vier (Rijk, Gemeente, N.V. en orkest) die een nieuwe structuur moest voorbereiden. Vanaf de oprichting van de 'Nederlandse Orkeststichting, gevestigd te Amsterdam') in 1952 draagt de Vereniging mede bestuursverantwoordelijkheid. Dus 50 jaar later toen Willem Hutschenruyter daartoe al pogingen ondernam.

---

f. Fragmenten uit de dagboeken , die direct betrekking hebben op het Algemeen Handelsblad in de periode, toen Hendrik de Booij van 1920-1950 commissaris was.

Kantoor Algemeen Handelsblad Nieuwezijds Voorburgwal 323-335

1920
20 juni. ± 3 uur in Amsterdam. Hoor van Alfred *) dat ik zal worden benoemd tot commissaris Alg. Handelsblad, vermeerdering inkomen vast f 200.-, en tantièmes minstens f 1000.- per jaar. Heel aardig.
*)Zijn zwager Alfred Boissevain, toen hoofdredacteur en directeur van het Algemeen Handelsblad
2 juli Vandaag commissaris van het Alg.Handelsblad en ook van de Drukkerij Jacob van Campen. Na de vergadering op het Handelsblad de nieuwe gebouwen van de drukkerij van Campen bezichtigd "Achterburgwal"Vele prostituees . Deed mij sterk denken aan Bredero. In weerwil van het afstotelijke, afschuwelijke , toch mooi door het ontbreken van schijnheiligheid.

1923
25 october. Wordt Heldring benoemd tot Directeur van het Alg. Handelsblad.

1924
25 april Alg. Ver. Handelsblad en ontv. f 375- tantième, namiddag Herengracht 575 met Ernst Heldring,

1931
18 maart. Vergadering bij Charles op diens flat van het Handelsblad en daarna diner bij hem. Zijn bedoeling was zijn medecommissarissen te beinvloeden, maar hij had daarmede geen succes.

1938
Alexander Heldring is **21 september 1938** gestorven. Hij was een zeer begaafd man, fijn van geest, dien wij als directeur van het Handelsblad en als iemand dien wij hoogachtten, zeer zullen missen. Een gebrek van hem was dat hij niet gemakkelijk werk aan een ander overliet. Hij kon niet opschieten met den hoofdredacteur Von Balluseck. Ik vermoed dat dit niet geheel de schuld van laatstgenoemde was. Ik hield van Heldring.

1939
4 december. Naar het Handelsblad waar Planten [directeur van het Algemeen Handelsblad] mij zegt dat een aantal officieren kamerarrest hebben wegens NSB of Duitse neigingen. Dat het optreden tegen de NSB erg zacht is en dat deze zachtheid misschien haar grond heeft in vrees voor Duitsland, dat men niet wil kwetsen. Is De Geer een krachtige figuur vraagt men zich af. De geest van de troepen is goed, zegt Planten, maar zal dit geest goed blijven als de ontberingen komen

1940
28 maart. Naar het Handelsblad. De toestand hetzelfde, d.w.z. slecht, wat de advertenties betreft. Het papier zal niet hoger dan 9,75 worden, wat nog meevalt, daar het papier in het buitenland al 13 kost. Met de abonnementen gaat het goed.
30 april Nederland is nu geheel in Staat van Beleg. Ook de persvrijheid is gebreideld. Het Handelsblad heeft over 1939 een verlies van ruim 1 ton, ofschoon het met de exploitatie behalve de advertenties heel goed gaat. We hebben 2000 meer abonnees dan vorig jaar. Van Tom vernomen dat het al mooi is als wij een Duitse aanval enige dagen kunnen tegenhouden. Dit valt mij tegen en ik kan het mij nog niet goed begrijpen.
11 mei. Naar kantoor en Handelsblad. Op 't Handelsblad gehoord dat om 11 uur een bom is gevallen op een huis aan de Blauwburgwal en dat er vele doden en gewonden zijn. Dat er gevochten wordt in het Noordeinde Den Haag en hard gevochten te Rotterdam aan de Coolsingel. Dat Rotterdam voor een deel in brand staat.
25 mei, de elfde dag van de bezetting. Gisteren vergadering van het Handelsblad en daar o.a. gehoord dat het plaatsen van de joodse medewerkers bij Kunst, Wetenschap enz., op verlangen van de Duitse overheid is geschied; ik hoorde ook dat Joodse annonces van overlijden, kennelijk als gevolg van zelfmoord, niet mogen worden geplaatst, dat de Telegraaf de Joodse medewerkers heeft ontslagen, wat ik volkomen verkeerd acht, de Duitsers uitlokkende tot andere daden van discriminatie. Iedere dag wordt men wakker met het drukkende gevoel: we zijn onder de Duitsers, we zijn niet langer vrije onafhankelijke Hollanders. Het is een rust te denken vat we nog een Koningin hebben met een Regering die werkt voor onze onafhankelijkheid en ook voortvecht met onze Marine.
23 september. De voorzitter van de Ned. Dagbladpers, Henny, heeft op verlangen van het Duitse beheer zijn ontslag genomen. Onze directeur Planten heeft een vergadering bijgewoond waarbij vele directeuren van bladen tegenwoordig waren. Op zijn herhaald vragen is eindelijk gezegd dat de bladen zullen geleid worden in nationaalsocialistische richting en dat de wijze van doen in de Persraad zal zijn volgens het Führerprincipe. Kars is dus de Führer. Toen gevraagd werd of iedereen het ermee eens was, dat Planten de enige die opstond en zei dat hij er zich niet mee kon verenigingen.
7 october Half twaalf Algemeene vergadering Handelsblad Leiding door van Eeghen was heel goed. Een aandeelhouder Opel vereenigt zich niet met de houding van het Handelsblad

dat die z.i geheel vrij van politiek moet zijn. Een andere aandeelhouder : Fennma brengt hulde aan de directie en redactie.

1941

17 maart Op 10.30 vergadering van het Handelsblad. Die vergaderingen zijn dikwijls interessant. Ik ben nog steeds secretaris, reeds sedert 1922.

9 juni. Gisteren was ik te Amsterdam en hoorde in de trein van Planten het droevige bericht van de gevangenneming van Von Balluseck en Boskamp. Ze werden maandagmorgen gevangengenomen na een onderhoud in het gebouw van het Handelsblad. Planten bracht daarna de hoofden van het personeel in kennis met het feit.

12 juli Had een gesprek met Ot (zijn schoondochter) die de stelling verdedigt om vooral vast te houden aan principes, ook als dit de totale ineenstorting of vernietiging van een bedrijf ten gevolge heeft.

15 juli Gisteravond had ik 7.45 een bespreking betreffende het Handelsblad met van Eeghen. Mr P. (*Planten)*brengt daarbij verslag uit omtrent zijn onderhoud met den perschef Drevens in den Haag. De eisch is dat Hoogterp waarnemend hoofdredacteur zal zijn en van Dijk onderdirecteur. Aan P wordt verzocht aan tet blijven als directeur. Commissarissen zijn functionarissen voor welke geen belangstelling wordt gevoeld,. Het Duitsche beheer heeft daarmee niet te maken. Dus rust uitsluitend op P., de verantwoordelijkheid. Hij moet beslissen en wel voor morgen 3 uur . De aanstelling van S.S.Hoogterp en van Dijk zal dan eventueel door P. geschieden. Het is begrijpelijk dat een besluit van commissarissen en directeur om ontslag te nemen dan door het Nederlandsche volk het liefst zal worden gezien Hedenmorgen na het ontbijt naar Planten gefietst vind hem nog thuis Hi is een uitstekende kerel, hoogst betrouwbaar, integer, met een scherp verstand. Wij kunnen dankbaar zijn dat wij hem aan het Handelsblad hebben. Ik denk dat hij zal besluiten aan te blijven wat zeker een opluchting zal zijn voor het personeel.

23 augustus Naar de Algemene Vergadering van het A.H. blad . Er waren 2 aandeelhouders waarvan1 genaamd Opel die een aantal vragen deed, die van E. op de hem eigen wijze werden beantwoord. Zoo vroeg die aandeelhouder waarom 16 juli niet een portret en levensbeschrijving van Hoogterp in het Hbl had gestaan.

8 oktober. Ot [schoondochter] had gisteren in de trein vlak bij NSB'ers gezeten en was onder de indruk van hun enthousiasme, het geloof in hun taak. Ot is zeer principieel en ergert zich aan al het halve werk aan onze zijde, het buigen voor de Duitsers ook als dit niet zou behoeven. Het is natuurlijk waar dat de Duitsgezinde partij het wat het tonen van hare gezindheid betreft heel wat gemakkelijker heeft dan wij. Zodra wij iets tonen worden wij ingerekend. Het grote vraagpunt is denkelijk: moet ik blijven en bukken met de hoop dat dit kort zal zijn of moet ik mij verzetten met prijsgeving van de zaak die men dient. Zo is het bijv. bij het Handelsblad waar de redactie is versterkt of voorzien van een aantal Duitsgezinde redacteuren die de inhoud van het blad volmaakt hebben gewijzigd, althans wat de politieke artikelen betreft. Het aantal abonnees was tot 37000 verminderd (van ruim 59000). Deze vermindering vind ik niet eens groot. Ik zou wel weg kunnen gaan maar vind dat ik het eerst kan doen als ik meen dat het goed zou zijn zo wij allen gingen. Door te blijven kan de directeur nog enigszins de belangen van het oude personeel behartigen en door ons aanblijven blijft althans de courant als instelling behouden.

(Dit is de eerste uiting van het grote onbehagen dat het aanblijven als commissaris van het Algemeen Handelsblad voor mijn grootvader betekende. Hij is er altijd over blijven piekeren, ook na de oorlog).

20 november. 's Avonds een vergadering van het Handelsblad bij van Eeghen

1942

Zaterdag 18 juli Wij logeren sinds gisteren in het huis van Tom en Ot Catslaan 3 Aerdenhout

(...) Hier merkt men niets of weinig van de Joden vervolging te Amsterdam. Als al die moeilijkheden achter de rug zijn en wij weder vrij ademen en kunnen en spreken en onze eigen vlag en onze eigen regeering, dan zullen wij ons afvragen heb je in moeilijke oogenblikken je plicht gedaan, heb je beantwoord aan de de verwachtingen. Wat het handelsblad betreft kan ik daarop naar ik geloof met ja antwoorden al hebben misschien vele zich verbaasd dat wij aanbleven. Er zijn misschien velen die aanblijven goed keuren ja zijn er die het aanblijven bewonderen als een daad van moed en in ieder geval het aanlijven beschouwen als een daad waartoe men na verstandig overleg moet komen Er deed zich nu iets voor waarover wij in twijfel verkeerden en die twijfel is nu opgelost, wat een gelukkig gevoel van zekerheid geeft

29 september Vergadering Handelsblad herbenoemd tot Commissaris in de Alg. Vergadering van het Handelsblad, ook van Heldring Co en Jacob van Campen. Van Handelsblad 35 menschen werden aangewezen voor Duitschland van Telegraaf 86 menschen. Er zijn 3 meisjes bij die van het Handelsblad . Allen zeer onder de indruk.

20 november. 's Avonds een vergadering van het Handelsblad bij van Eeghen.

1943

18 maart Mooi weer. Zon. Naar het Handelsblad. Daar gezien hoe op de NZVoorburgwal een 50tal mensen die dicht bij het Handelsblad hadden staan praten, of wellicht handelen, werden aangehouden en opgebracht door politie in burgerkleding, gewapend met revolvers, die deels duits, voor een ander deel hollands spraken. Vermoedelijk waren onder de aangehouden mensen "zwarte" handelaars die door de jongste verordening op de bankbiljetten grote verliezen lijden. We zagen ook een jood tegen de grond gooien en aanhouden. Het ging gepaard met schieten. Aangezien ik op weg naar het Handelsblad door de groep mensen kwam die werd aangehouden, heeft het maar weinig gescheeld of ik was er ook bij geweest. Het was een droevig gezicht onze landgenoten met de handen omhoog te zien wegvoeren. Ook in de Paleisstraat werd nog geschoten. Er ging toen juist een bruiloftsstoet door de Paleisstraat.

1944

9 maart. Heden een blaadje in de bus gevonden, waarin o.a. het volgende voorkomt: ... er is het besluit genomen (in Frankrijk) na de verjaging van de Duitsers alle bestaande Franse dagbladen die met de vijand geheuld hebben, te onteigenen. Ik denk natuurlijk aan het Handelsblad en mijn band daarmede, al is de uitdrukking 'heulen met de vijand' op ons niet toepasselijk. Maar er zullen zeker mensen zijn, en zeker bij hen die deze blaadjes verzenden, die er anders over denken.

3 september. De blijde verwachting waarin wij leven wordt bij mij bedorven door het onaangename gevoel nog te zijn verbonden aan het Handelsblad, al zijn de motieven die daartoe hebben geleid ook te loven en hebben wij ons niet te schamen. Maar nu is gekomen de begrafenis van Van D[ijk], vooral het feit der kransen die men ons laat geven, terwijl wij er niets van wisten.

4 oktober. Naar Handelsblad waar ik met Planten sprak en te 11.58 vertrokken. Heel hard aangestapt en ten 12.31 thuis, dus 33 minuten, hetgeen mij een mooie tijd lijkt voor een 77 jarige.

13 december Een beroerd artikel in het Hbld en een nog veel beroerder in de Telegraaf doet mij weer met zorg denken aan de toekomst van het Handelsblad, maar als ik goed nadenk kom ik weer tot rust.

1945

28 april. Gisteren om 11 uur een vergadering van het Handelsblad, waarin Von Balluseck hoofdzakelijk aan het woord. [volgt een uitvoerig verslag over de te verwachten maatregelen

na het vertrek van de Duitsers]. Ik bewaar een aangename indruk van de goede leiding door onzen voorzitter Chr.P. van Eeghen, die met onverstoorbaar goed humeur en met geestige (werkelijk geestige) invallen zijn woorden kruidt. Hij heeft een zeer helder hoofd en een stalen geheugen.
4 mei. Had heden een vergadering van het Handelsblad. Zag op weg naar die vergadering verscheidene uitgehongerde mensen van de lagere volksklasse, mensen met vale gelaatskleur, gescheurde kleren, een familie van vader, moeder en 3 kinderen de blijkbaar aan een deur wat brood hadden gekregen en dit verdeelden en verslonden.
19 mei. 's Avonds 8 uur vergadering Handelsblad bij Van Eeghen. Ik wandel er in een uur heen. Daar hoor ik een verhaal van Six die een vergadering heeft bijgewoond gearrangeerd door het Militair Gezag waarin o.a. het zogenaamd plan van Van Mook werd ontvouwd over de oprichting van een In- en Exportmaatschappij voor Indië. Vermoedelijk is het plan van Van Mook ontstaan onder de invloed der Britten en Amerikanen. De Amerikanen bepalen hoe groot het leger zal zijn dat wij zullen overzenden om ons Indië te heroveren. Ze zullen ons later een rekening indienen die wel zal bestaan uit beiden ter verkrijging van bepaalde gebieden. Dit zijn zo ongeveer de klanken die tot mij komen. Niet zo vrolijk maar begrijpelijk. Het hoofdpunt van de vergadering was de oprichting van een los van het Handelsblad staande nieuwe courant, waarvan Von Balluseck de redactie zou leiden. Bos en Van Eeghen (geloof ik) zullen nog naar Stikker gaan om te weten te komen of hij ook een nieuwe courant gaat oprichten (want de Telegraaf is ook geblokkeerd).
21 mei 's Avonds komt Boskamp en vertelt dat de kring Stikker en zijn troep het kapitaal zal fourneren voor de nieuwe courant die als een Stichting onder Von Balluseck en Boskamp onder de naam van "Het laatste Nieuws" zal verschijnen zodra de goedkeuring verkregen is. Daarover zullen wij morgenavond vergaderen.
22 mei. 's Avonds vergadering Handelsblad. Er is een conferentie geweest met Stikker, die het voor een nieuwe courant benodigde kapitaal van 1 ton heeft ter beschikking gesteld, maar die de wens uit de heer Goedemans (ex Telegraaf) aan die courant te verbinden en ook verder een band met de Telegraaf wenst. Wij komen tot de conclusie dat het aanbod zeker in deze vorm onaanvaardbaar is.
24 mei. 's Middags 3.30 vergadering Handelsblad bij Bos op de Herengracht 310. 't Is een wandeling van circa een uur. In de vergadering vertelt Von Balluseck dat de stemming in Den Haag nu weer geheel is gewijzigd. De perscommissie zal niet verschijnen maar een tribunaal. De normen zullen zeer hoog gesteld worden. De kansen op verschijnen van Handelsblad of een nieuwe courant zijn zeer gering. Gerbrandy gelooft dat men in Nederland tevreden is met de Pers in haar huidige gedaante. Wij zullen nu een aantal vooraanstaande Amsterdammers trachten te bewegen tot het doen horen van hun mening in strijd met de gedachten van Gerbrandy.
26 Mei. Ik ontmoet Van Eeghen en hij brengt mij in kennis met enig verheugend nieuws, hij heeft dadelijk weerklank gevonden bij De Boer die bereid is persoonlijk met Stikker naar Den Haag te gaan. Het bleek bij het gesprek dat Stikker Goedemans volstrekt niet wenste. Verder kan er een gentlemens agreement komen tussen Handelsblad en de groep van personen die de nieuwe courant zal oprichten.
8 juli. Rotterdammer en Handelsblad mogen beide een courant uitgeven, maar niet onder eigen naam. Rotterdammer heeft verklaard het dan niet te doen en nu vertelde onze voorzitter dat Von Balluseck nu ook weigerachtig zou zijn om die nieuwe courant, hoe die dan zou heten, 'het laatste nieuws' misschien, uit te geven of liever daaraan als hoofdredacteur te werken. En de combinatie Stikker is het juist om Von Balluseck te doen, een ander wil zij niet hebben.
10 juli. Onderhoud met Van Eeghen *[Chr.P.]* Hij is een heer, dat merkt men telkens als men zijn houding ten opzichte van Planten waarneemt. Zij die het land aan hem hebben nemen slechts rekening met zijn schijnbare ongevoeligheid, het gebrek aan het spontante, het koude,

dat hem kenmerkt, maar rekenen niet met zijn eerlijkheid, zijn bijzondere scherpe verstand en zijn humor..
30 augustus. Het Handelsblad komt zaterdag al uit onder de oude naam van Het Algemeen Handelsblad met D.J. von Balluseck als hoofdredacteur Boskamp is beheerder en het verschijnt in de vorm van een Stichting die bestuurd wordt door de HH Sticker en enige anderen. Wij, commissarissen, Van Eeghen, Bos, Six en ik, en de directeur Planten, zijn voorlopig nog lucht.
10 september. Om 3.30 uur hadden we een vergadering van commissarissen van het Algemeen Handelsblad, waar eerst de moeilijke zaak met Terwee werd behandeld. Deze directeur van Jacob van Campen weigert Boskamp, die tot beheerder van de N.V. het Algemeen Handelsblad is aangesteld, inzage te geven van de stukken die hem een beeld moeten geven van de gang van het bedrijf. In plaats van deze stukken over te leggen heeft hij een klacht over Boskamp ingediend bij de Regeering (de Heer Beekenkamp). Hij beschuldigt hem daarin "de Duitschers te hebben achterna geloopen om gedaan te krijgen dat de Deutsche Zeitung bij het Handelsblad zou worden gedrukt of gezet."Aangezien wij, commissarissen, door de aanstelling van Boskamp buiten functie zijn gesteld moet deze zaak door Boskamp zelve, zonder onze bijstand, worden geklaard. Verder kwam Von Balluseck die wel erkende fouten te hebben begaan inzake het interview dat hij J.H. Huizinga te Londen had toegestaan [In Vrij Nederland gepubliceerd], doch die geen enkele maal zeide dat dit hem zeer erg speet. Hij stelde zich op het standpunt dat de houding van Directie en Commissarissen principieel onjuist was geweest, dat zij dus door af te treden principieel de juiste houding zouden hebben aangenomen en men nu een houding hadden genomen die hij tactisch noemde in contrast met principieel. Dat voor die tactische houding vele verklarende oorzaken en feiten waren te geven doch dat daarmede niet kon worden goed gepraat dat die houding principieel onjuist was geweest. Vergeefs trachten wij hem op die bewering te doen terugkomen doch hij bleef er bij. Ik wees hem op de houding van Generaal Winkelman die capituleerde omdat hij na het bombardement van Rotterdam voorzag dat den Haag en wellicht andere steden hetzelfde lot zouden ondergaan. Colijn heeft in de Standaard over die houding van generaal Winkelman een een ander gezegd. Hij heeft twijfel uitgesproken of zij wel de juiste was geweest . In ieder geval was het een houding van toegeven aan de eischen der Duitschers met het doel daarmee zwaarder leed voor het Hollandsche volk te voorkomen, evenals de Directie en Commissarissen deden t/o van het Handelsblad. " Dat was heel iets anders ", zei von B. Ik zei hem ook het niet met hem eens te zijn, als onze houding slap of meegaand werd genoemd in tegenstelling tot een principieele. Hij had Huizinga een brief geschreven waarin hij een gedeelte van zijn beweerde beweringen trachtte recht te zetten, was bereid een brief aan hem te schrijven met het verzoek die op te nemen in Vrij Nederland maar zij wezen het aanbod van de hand, verkozen dat hij ons een brief zou schrijven, dien we zoo bij de berechting het stuk in Vrij Nederland in het geding zouden kunnen toonen. Het verzoek om die brief vóór de vaststelling mogen zien, wees hij van de hand, zeggend dat hij niet gewend was wat hij schreef aan de goedkeuring van anderen te onderwerpen, tenslotte zou hij dan toch zoo goed zijn er met Planten over te spreken. Planten was afwezig wegens een vergadering van dagbladdirecteuren te Leiden. Van Eeghen was eenige malen met hem (v B) in debat geweest o.a., als hij zeide dat zuivering er moest zijn als maatregel van orde en von Balluseck toonde soms kenteekenen van lichte geraaktheid. Hij zeide ook zijn eigen houding op 15 mei 1940 af te keuren. Hij had, zodra de Duitsers aan het bewind kwamen moeten aftreden, waartegen Six opmerkte dat hij juist door zijn aanblijven en vaderlandslievende artikelen onze bewondering had gewekt. Het resultaat was dat men met hem niet kon redeneren en door dit te blijven trachten, de kloof steeds dieper zou maken. Ik kan mij nu beter de mening van Alexander Heldring begrijpen, die Von Balluseck een "in alle opzichten onbetrouwbaar mens" noemde, niet omdat ik geloof dat hij "kwaad opzet" pleegde, doch omdat zijn karakter nu eenmaal "ontrouw" is. In den brief die hij Huizinga schreef stond "Dat

hij nu het Handelsblad weder op poten had gezet en over een paar maanden zou zien wat hij zou doen" (dit stond aan het slot van de brief, welk slot eigenlijk niet bestemd was voor de ogen van Van Eeghen, maar dat hij toch zag). Hij heeft dus blijkbaar plannen om het Handelsblad te verlaten voor iets anders. Al die jaren van de oorlog heeft hij inkomen van het Handelsblad genoten, nooit heeft hij ons in kennis gesteld met zijn mening over onze houding.
Six bracht mij naar huis met zijn auto. Six heft den geheelen oorlog het archief van de illegale partij in zijn huis gehad. Men kan hem dus werkelijk niet "bang" noemen wat wel eens wordt gedaan. Zijn voorzichtigheid sproot waarschijnlijk voort uit zijn groote kwetsbaarheid.
25 september. Naar Handelsblad om te spreken met Boskamp. Hij toont mij een brief van Von Balluseck aan Planten waarin hij naar zijn mening het interview met Huizinga corrigeert. [. . .] Von Balluseck eindigde zijn brief aan Planten met de verzekering dat hij hem een oprecht warmvoelend Vaderlander achtte, wiens beleid gedurende de oorlog door commissarissen is geëerbiedigd.
21 november. Om 11 uur vergadering in het gebouw van het Handelsblad. De leiding van de vergadering door Van Eeghen was weder voortreffelijk. In Chr.P van Eeghen bewonder ik de volkomen rust bij het leiden van vergaderingen, waarbij dikwijls ingewikkelde vraagstukken van rechtskundige aard vlug tot oplossing moeten worden gebracht. Ik kan hem daarin niet evenaren of op zijde streven, weet slechts van tijd tot tijd door intuïtie of gevoel invloed uit te oefenen. En dat is het wat bij v.E. wel eens schijnt te ontbreken. Met opzet zeg ik "schijnt" omdat ik geloof dat het gevoel er wel is.

1946
10 december Gesprek met Paul den Tex op de hoogte van de Dam. Wij spreken over het Handelsblad en over zijn houding in 1941 en later. Hij zegt dat het wel gemakkelijk is kritiek uit te oefenen als alles is afgeloopen. Hij duidde op de mogelijkheid dat zou zijn besloten het Handelsblad te sluiten, het personeel te ontslaan en de persen onbruikbaar tet maken. Planten vertelt mij uit een brief in het geheime dossier van Goedewaagen blijkt of zou blijken dat Blokzijl; de aanlegger is van het gebeuren bij het Hldsbl het gevangennemen van von B., en Boskamp. Dat de order wat dat Planten zou kunnen blijven als hij dit niet wilde zou hij onmiddellijk als directeur moeten worden vervangen door van Dijk en het Handelsblad zou niet stop mogen worden gezet, Gesproken over en al of niet wenschelijkheid van aanvaarding van een verdediger van onze zaak Hlbd.

1947
5 januari Ik was in het Concertgebouw waar Rutten mij zeide:"we komen binnenkort op 't matje, is 't niet?" en lachte. Ik had hem gaarne dadelijk vermoord
7 januari Wij komen 15 en 16 januari voor de commissie perszuivering op het Stadhuis. Donderdag een onderhoud op het Handelsblad met advocaat Heldring
8 januari Een groote enveloppe met opgave van stukken en advertenties in het Handelsblad zijn gedrukt gedurende het tijdvak oct. 1941 tot de bevrijding. "Het ligt in het voornemen van den voorzitter om bij dezelfde gelegenheid de in art 2 van het Tijdelijk Persbeleid besluit 1945 geregelde procedure tot definitieve ontzetting van recht tet voeren".
10 januari Gisteren om 4 uur een bijeenkomst op het Handelsblad met onzen advocaat mr. Heldring, zoon van Alexander Heldring, wijlen den in 1938 overleden directeur van het Handelsblad. Hij maakt een alleraangenaamste indruk, doet mij in zijn wijze van spreken denken aan zijn Vader. Hij deelt een en ander mede over de wijze van behandeling van onze zaak. Hoe de voorzitter Mr. Vonkenberg een felle man is, antirevolutionair, die vooral niet voor "Zuiveringmoe" wil worden aangezien. Het feit dat commissarissen en Directeur komen uit een kring die men "uitgelezen" zou kunnen noemen, heeft den voorzitter geneigd tot een "flink aanpakken". Heldring vertelt dat het vonnis al klaar is. We krijgen "een flinke douw"

maar krijgt de Commissie een gunstige indruk van ons dan kan daarin verbetering ten goede komen. Hij beveelt verder aan daden die tegen de Duitsers gericht waren, particuliere daden, vooral niet te verzwijgen. Het is wel een eigenaardige rechtspraak waaraan wij zijn onderworpen.
Wij zijn allen zeker van de hoogte van ons standpunt. Heden vrijdag kwamen wij om 11 uur in een klein kamertje waar een aantal NBSer met bewakers aantroffen, mede beklaagden. Wij begaven ons raad daarom niet in dit kamertje, maar wachtten er buiten en ontmoetten de heer van Aalst secretaris van de Commissie die vriendelijk gewezen persman bleek te zijn. Er worden handen geschud en wat later vetrokken de NSBers weder begeleid door hun bewakers, want het bleek dat de stukken nog onderweg waren van Rotterdam naar Amsterdam. Eindelijk kwam een motorrijwiel met de stukken en konden wij, gezeten in het kleine kamertje er kennis van nemen
14 januari Ik werd gehuldigd op de Reddingmij en had ik daarna een vergadering op het Handelsblad me Mr Heldring, onzer verdediger tegenover de Perszuiverings commissie. Hij geeft ons raad en verstrekt eenige inlichtingen omtrent de Voorzitter en andere leden van de Commissie, heeft tezamen met Boskamp met een lid van die Commissie en diens vrouw gedineerd bij welke gelegenheid vrijuit over de zuivering werd gesproken. Dit lid was de heer Pleizier getuige-deskundige, die belast is met het stellen van den eisch. Als gesproken wordt over de mogelijkheid Planten direct in zijn positie te herstellen zegt Plezier: "dat kan ik toch niet verantwoorden tegenover mijn vrienden van de illegale partij".Hedenmorgen om 8 uur per tram naar Stadhuis en daar, nadat een zaal in orde gemaakt, deze binnen gegaan en gaan zitten op de eerste rij. De Voorzitter Mr Vonkenberg is een flinke, krachtige man van omstreeks 50 jaar, advocaat te Gorkum. Verder zitten Woensdag aan de tafel: rechts en links van den Voorzitter een lid, verder aan het ene hoofd de griffier van Aalst en aan het andere hoofd de getuige-deskundige Pleizier. Er moet nog een dame lid zijn, heden niet aanwezig.
22 januari *[over de rechtszitting betreffende het Handelsblad]*. Nu is alles alweer lang voorbij en we kijken terug op twee lange zittingsdagen. Op den tweede dag was ook het vrouwelijk commissielid aanwezig. Dit was een mej. Ebbinge, geloof ik mr in de rechten, zegt men. De eerste dag duurde van 9 uur tot 10.30 's avonds, de tweede dag van 9 uur tot 5 uur n.m. De commissie gedroeg zich van het begin tot het eind fatsoenlijk. Six was zoo vriendelijk mij heen en weer te brengen met zij auto. Op den 2 den dag vond ik thuis Olga en Tom en konden we Six de mooie oorkonde toonen die de Reddingmaatschappij mij schonk. Ja dat was een mooie plechtigheid, waarbij Koning mij hartelijke toesprak. Hij sprak lang en ik kon niet alles verstaan omdat hij vlug spreekt. Ik weet werkelijk niet hoeveel; deugden mij niet werden toebedeeld. Ik was er door geroerd en antwoordde een beetje onbeholpen. Van die vergadering ging ik naar die bijeenkomst met Mr Ernst Heldring in het Handelsblad en ik wist dat ik de twee volgende dage voor het gerecht der Zuiveringscommissie zou moeten zitten. Het was een lange zaak al die verhoren te zien afnemen. Hoogterp is zo'n figuur als je in Dostojewsky tegenkomt. eerlijk, overtuigd en tegelijk onbetrouwbaar. En dan die langdradige manier, bepaald een onsympathiek kereltje. Ik bewonderde het geduld van den voorzitter. Wij kwamen op de tweede dag aan het bod. Herhaaldelijk noemt men ons trouwe of puike vaderlanders of zoo iets dergelijks maar de getuige-deskundige die ten slotte, nadat Boskamp en verscheidene andere allerlei moois van Planten hadden verteld, eischte voor Planten 4 jaar 9 maanden ontzegging van het recht belast te zijn met de leiding van een dagblad ingaande 5 mei 1945 omdat wij maar op het oog hadden gehad op personeel en de zaak dan op het Vaderland of de natio. De beslissing valt over 14 dagen dus dat is op 30 januari en zal ons worden toegezonden. Als de beslissing ons niet bevalt zullen we zeker hoger beroep aanvragen. De hele zuivering is mij een pak van mijn hart. Zeer duidelijk is gebleken dat Planten een beste kerel is. Ik vond de laatste dag een feestdag voor hem, maar ook voor ons. en sterker nog dan ooit waren wijk er van overtuigd dat wij de juiste houding hadden aangenomen. Ernst Heldring was een goede en overtuigende verdediger ook door zijn

rechtschapen persoonlijkheid. Hij wees vooral op de fictie van art. 2 van het perszuiveringsbeleid waaruit zou moeten blijken dat ieder die blijft zitten, daarmee het bewijs levert genoegen te nemen met de nationaalsocialistische inhoud die de courant aannam.
30 januari Van Planten vernomen dat de Commissie van zuivering op den eisch van de getuige deskundige nog wat zal toeleggen. Commissarissen zullen 2 jaar en 9 maanden aan zich zien toebedeeld en Planten naar ik meen te hebben gehoord 5 jaar in plaats van de 4 jaren van den eisch. Hieraan moet men nog even wennen. We waren net gewend aan die eisch en nu zal dit er nog bovenop komen. Het is wel een groot geluk dat er geen kwestie is van wroeging of schaamte dat wij: Planten, van Eeghen, Six , Bos en ik de volle overtuiging hebben goed gedaan te hebben en een goedkeuring van ons beleid hebben verdiend in plaats van afkeuring . Ik ben dankbaar nu dit eenmaal gebeurd is, dat ik daarbij ben betrokken geweest. Het zal mij benieuwen of de Vereeniging van Oud zeeofficieren zal doen waarvan ik lid ben, waarvan naar ik meen ook Jim lid is en Jim is misschien mede verantwoordelijk voor de redactie van het reglement op de perszuivering die mij veroordeelt. Wij hebben een oorlog meegemaakt in een bezetland, daaraan moeten wij al die verschijnselen zoals de perszuivering en ander kenmerken van rechteloosheid toeschrijven
5 februari. Heb getracht heden mijn rechters van de zuiveringscommissie te tekenen, in het midden de imposante figuur van den voorzitter, grijzend haar, een volle kop met haar, een regelmatig gezicht, sterk lichaam, brede schouders, groot van gestalte, oud tegen de 60, rechts en links van hem de leden, rechts een jongeman met rood gezicht, brillenglazen, links het vrouwelijk lid der commissie, rosachtig haar bleek gezicht, niet lelijk, dan een tweede jongeman met een schraal gezicht en naast hem den griffier, een goedige jongen, erg trots op het werk dat hij gedaan heeft door het inrichten van al die dossiers. De voorzitter rookt een sigaar, het vrouwelijk lid cigaretten, waarvan zij de rook in grote wolken boven zich uitblaast, de griffier (Van Aalst) zit met een pijp in zijn mond voortdurend de zaal in te kijken en mengt zich niet in de gesprekken of vraagt niet het woord. *[Later bijgeschreven: de voorzitter had bij de opening van de vergadering verzocht niet te roken, stak daarna rustig een sigaar op.]* Aan het andere hoofd ten slotte de getuige-deskundige, die de eis zal indienen. ook met een pijp, Pleizier, ook een jonge man, met vrouwelijk uiterlijk. Van dit gezelschap zou een geestige tekening kunnen worden gemaakt, maar ik kan het niet, ik heb die tekening wel in mijn hoofd maar niet in mijn vingers. Dan de tragische figuur van Hoogterp de NSB hoofdredacteur.
6 februari Gister belde Boskamp op deelde mede dat hij uit goede bron had vernomen dat commissie van zuivering op de maatregel voorgesteld in den eisch zal toeleggen en wel zo dat Planten 5 jaar ontzegging zal krijgen en commissarissen 2 jaar en 9 maanden beide ontzegging ingaand 5 mei 1945. Hij zal nu nog naar den Haag gaan om te spreken over de mogelijkheid van hoger beroep. Dat wij de volgende week moeten samenkomen om over Planten te spreken: zijn benoeming tot directeur van Jacob van Campen.
11 februari. Als wij slapen gaan zetten wij gewoonlijk om 10 uur even de radio aan en warempel daar kwam het: "de commissie van de perszuivering heeft strenge straffen toegepast op personeel van het Algemeen Handelsblad, dat gedurende de oorlog na l941 tot het einde is blijven doorwerken."Dan volgden de namen van al die NSBers en andere personen die zware straffen kregen van 20 jaren en zonder enige onderbreking volgden daarop de namen van de directeur Planten en van de commissarissen, beginnende met H. de Booy en dan Six, Van Eeghen Bos, die 2 jaren en 2 maanden ontheffing kregen van het recht een leidende functie bij het Handelsblad te vervullen. Het is een merkwaardige sensatie te ondervinden dat je naam over geheel Nederland en de rest van de wereld, tot in Indië en Amerika toe, wordt genoemd als iemand die verkeerd heeft gehandeld en een foutieve houding heeft aangenomen tegenover het Vaderland en dat je daarvoor wordt bestraft Ik sliep zeer goed en ook op mijn lieve vrouw maakte het niet zoveel indruk dat zij er wakker van bleef. Toen ik wakker werd, tegen 8 uur 's morgens, waas het echter niet Indië waaraan ik het eerst dacht. Ik had gedroomd van Six, en ik dacht het eerst aan dat radiobericht van de vorige avond. Daarom vroeg ik Hilda de uitzending

van 8 uur te doen horen, maar het werd niet nogmaals uitgezonden, en ik moet zeggen dat ik dit aangenaam vond, daar ik éénmaal; voldoende achtte. Nu hoop ik, maar dat onze kinderen allen die wij lief hebben zich er niet ongelukkig over maken als ik en dat die bekendmaking geen onaangename gedachten wekt. Wat mijzelf betreft bestaat slechts een gevoel van dankbaarheid. De beslissing acht ik onjuist en ik neem aan dat hoger beroep zal worden aangevraagd als dit mogelijk is. Deze zaak geeft dus geen zorgen. Ik kom nog even terug op de zuivering. Het is weer een merkwaardige coïncidentie dat mijn oude vriend Bremer van de"Zilveren Kruis" thans 85 jaren van Haarlem kwam om mij te bezoeken, medebrengenden allerlei courant-knipsels en daaronder een met een artikel over mij H. de Booij bij gelegenheid van zijn aftreden als secretaris van de Reddingmaatschappij, waarin mij groote lof wordt gegeven, waarin het wordt geweten aam een groote eigenschap van mij: dat ik een "rechtschapen mensch ben", dat ik zoowel op nationaal en international gebied heb bereikt. Ik weet niet wie dit artikel schreef, had het nog nooit gezien en ik plakte het nu achter op de oorkonde die de Reddingmaatschappij mij schonk. "Ja"zal de voorzitter der zuiveringscommissie zeggen "maar ook een rechtschapen mensch kan fouten begaan : en dat kan men natuurlijk niet tegenspreken, zoo hij het werkelijk zegt of terecht denkt.
18 februari In de vergadering v. Eeghen, Six, Boskamp, Planten, de Groot en E. Heldring. Juffrouw Jansen versierd met oranje schenkt verrukkelijke koffie Ze ziet er heel ander uit dan in den oorlog. Van Eeghen is weer zeer zeer ernstig, vol humor van een goede soort. Wij vergelijken onze indrukken van de zuivering en zijn het met Planten eens, dat Mr Vonkenberg ons weloverwogen, een systeem volgende, om den tuin heeft geleid door zij quasi gemoedelijkheid, de gedachte vooraan in zijn hoofd, dat hij, wat wij ook zouden hebben te bewegen, schuldig waren "omdat zij zijn blijven zitten toen de Duitschers een NSBer als hoofdredacteur aanstelden. Hij hield zich daarbij aan artikel 2 van het Persbericht 1945 en dan niet zooals als het kan gelezen worden. Het artikel2 luidt "de redacteurs, redacteur medewerker of verslaggevers van een dagblad die tijdens de bezetting zijn taak op zoodanige wijze heeft vervuld, dat, mede daardoor nationalsocialistische beginselen of denkbeelden dan wel ideologieën van den vijand ingang zouden hebben kunnen vinden, alsmede hij, die door aanblijven in een leidende functie in de dagbladonderneming geacht moet worden tegen een vervulling van de taak op de wijze als hiervoor bedoeld, geen bezwaar te hebben gehad, kan worden ontzet van het recht om bij een zoodanige onderneming werkzaam te zijn of eenige journalistieke of leidende , niet-journalistieke functie". Dit lezende blijkt dat men de aanblijvers kan verdeelen in personen die geen bezwaar hebben gehad tegen de vervulling van de taak, als hiervoor bedoeld, en anderen die daarentegen wel bezwaar hadden. Tot de laatste behoorden wijk zonder eenige twijfel maar "neen' leest Mr Vonkenberg: wie aanblijft heeft getoond geen bezwaar te hebben en kan dus worden gestraft en bovendien leest hij dan nog voor "kan"het woord "moet"en straft. Wij zullen tegen deze straffen in hooger beroep gaan, maar moeten daarvoor wachten op de nieuwe Perswet zoodat het wel Mei of Juni zal worden voor het zoover is. Wat de straf betreft is dat hooger beroep dus slechtst van betekenis voor Planten, maar voor ons alleen is het van groot belang te worden gerehabiliteerd en gezuiverd van de blaam die op ons rust. Onze verdediger Heldring heeft tegen een onjuiste uitlegging van het persbericht gewaarschuwd, maar Vonkenberg zegt dat dit een 'presumptie juris et de jure "stelt en voegt aan zijn verdere beschouwingen grove onjuistheden toe, terwijl hij ons commissarissen de gelegenheid gaf ons te uiten en wij door de wijze van zijn optreden dachten dat alles goed ging. Ik geloof niet dat onze woorden wat wij ook zouden hebben gezegd veel invloed zouden hebben gehad maar toch is het merkwaardig dat, volgens berichten uit goede bron, het vrouwelijk lid der zuiveringscommissie voor vrijspraak heeft gestemd. Er zijn twee zittingen der commissie noodig geweest om tot een besluit te komen, wij hadden daarin ook de getuige deskundige Pleizier op onze hand, wiens gedachten zich bewogen tussen twee denkbeelden : 1 dat het moeilijk was principieel te blijven bij het hooren van de getuigenverklaringen ter ontlasting van Planten. (Pleizier zat toen te huilen en 2e dat

hij bij zijn illegale vrienden toch niet een vrijspraak kon aankomen. Ik meen dat hij bij deze laatste gedachte uitsprak in een gesprek dat hij voerde met Boskamp en Heldring.
Merkwaardig is verder dat het lid secretaris Mr van Aalst die zich naar het Handelsblad begaf om inlichtingen te verzamelen inzake "Jacob van Campen"en daar Boskamp en Planten vond, met zijn eeuwigen glimlach de mening uitte dat de ontzette van 't Hoen, Dieters, Mr de Groot gerust hun oude functie kunnen voortzetten. Dit scheen regel te zijn en ik dacht aan de zwaardgebouwde schipper Bul die ontzet was voor twee jaren als kapitein omdat hij het hem behoorde schip aan de grond had gezet en na twee maanden wederom voor de Raad van de Scheepvaart stond wegens een dergelijk feit, maar nu als "lichtmatroos". Maar Planten moest niets van die vriendelijk woorden en zoeten glimlachen hebben. In het onderhoud met van Aalst gaf deze een geheel verkeerd beeld van het gebeurde door Planten te vergelijken bij een kapitein, die met hem genegen soldaten wordt aangevallen door een gewapende en vijandelijke macht en dan op verzoek van die soldaten zich aan den vijand overgeeft en dan goed voor de soldaten te zorgen.
De kwestie Jacob van Campen kwam verder ter sprake : zullen wij Planten tot directeur te benoemen. Planten adviseert dit niet te doen althans nu niet wat Jacob van Campen betreft een bedrijfszuivering dreigt is nu gebleken dat Terwee een valsche aard had, dat hij zonder ons daarvan iets mede te delen allerlei werk voor de Duitschers heeft verricht. Gelukkig hebben we hem, ofschoon we van die daden niets wisten, ontslagen omdat hij geen opening van zaken wilde geven aan Boskamp in dies kwaliteit van beheerder van het Handelsblad NV. Maar het zal toch inderdaad beter zijn nu nog te wachten met de benoeming van Planten en zijn positie onveranderd te laten. Ook onze positie t/o NV Handelsblad blijft onveranderd. Wij blijven commissaris van de Naamloze Vennootschap. Met deze gaat het heel goed (... Voor de malversaties van Terwee zullen wij, commissarissen ook ter verantwoording worden geroepen misschien, maar ik kan mij niet voorstellen dat wij zouden worden gestraft omdat hij noch aan Planten noch aan ons iets daarvan heeft verteld. Wij beschouwden hem steeds als een eigenaardig mensch doch vertrouwden hem wat zijn verhouding met de Duitschers betreft. Had hij ons van dat werk voor de Duitschers iets verteld, dan zouden we dit niet hebben kunnen toelaten, want het geschiedde nu niet door een ons opgedrongen NSBer doch door een "goede".
8 maart. *[N.a.v. het overlijden van Daniël Goedkoop]*. Ik kwam vroeger als secretaris van de Reddingmaatschappij veel in aanraking met Daan Goedkoop, heb hem steeds op prijs gesteld. Goedkoop heeft met de Nederlandse Scheepsbouwmij de hele oorlog, tot zijn werf werd vernield, voor de Duitsers gewerkt. Het heeft mij wel eens verwonderd dat men daarover zo weinig hoorde en wel over het blijven zitten van directeur en commissarissen van het Handelsblad. Ik kan mij wel voorstellen dat hij tijdens de oorlog een uiterst moeilijke tijd heeft doorgemaakt. Nu tegen het eind van de oorlog zijn werf werd vernield door de Duitsers, vraagt men zich af welk nut zijn aanblijven en doorwerken gedurende de oorlog heeft gehad. Hij zal zich dit alles zeer hebben aangetrokken en is er misschien door gestorven.
27 mei. Vergadering Handelsblad naar aanleiding van een plan tot oprichting van een ochtendblad met Lunshof als hoofdredacteur. Dit blad zou dan door het Handelsblad worden gedrukt. In verband hiermede uitte Six zijn mening over de inhoud van het Handelsblad en wel in ongunstige zin. Hij meent dat het veel positiever moet zijn in zijn uitlatingen en dan natuurlijk in strijd met de mening van Mook, Schermerhorn c.s. en Partij v.d.Arbeid. Er volgt een korte woordenwisseling met Boskamp, die er nog niet zo zeker van is dat Lunshof bij ons "zou passen". Ook Planten verdedigt het Handelsblad. Er zal een onderhoud plaats hebben van Boskamp en Planten met de vertegenwoordigers van de combinatie die het Ochtendblad wil oprichten. Six zeide dat de afkeuring van de houding van het Handelsblad algemeen was. Hij bedoelt waarschijnlijk: in kringen van handelsmensen.

1948

2 augustus. Ik heb de laatste dagen lichte zorgen gehad doordat ik de domheid had begaan 3 aandelen Handelsblad te kopen, die ik goedkoop kon krijgen, terwijl ik als commissaris wist dat een dividend van 4% aan de Algemene Vergadering zou worden voorgesteld. Het feit dat ik dit in mijn kwaliteit van commissaris wist, had mij moeten doen onthouden van aankoop vóór de Algemene Vergadering, maar ik had daaraan niet gedacht of niet genoeg gedacht. Toen het verkeerde van mijn handelwijze tot mijn hersens doordrong heb ik de makelaar opgedragen die 3 stukken weder te verkopen en wel vóór 13 augustus, wanneer de vergadering zal plaats hebben en heden ontving ik zijn mededeling dat de verkoop heeft plaats gehad, zodat het onaangename gevoel weder is verdwenen. Ik kocht die aandelen voor f 2300.- en ik verkocht ze voor f 2430.-, maar dit bedrag wordt verminderd met kosten van aan- en verkoop zodat er tenslotte f 76,47 winst overblijft. Wie staat zie toe dat hij niet vallen.
13 augustus. Gisteren Algemene Vergadering van het Handelsblad, dividend 4 %. Stikker heeft ontslag genomen wegens zijn benoeming tot minister van Buitenlandse Zaken. Ik vernam dat hij voor 70 commissariaten bedankte. Daartoe behoren dan een aantal dochtermaatschappijen van Heineken.
23 juni. 's Morgens had ik algemene vergadering aandeelhouders en vergadering van commissarissen van het Handelsblad. Er waren geen aandeelhouders.

1950
15 januari. Gisteren ben ik tegenwoordig geweest bij het afscheid van Von Balluseck, eerst aan een lunch bij Dikker en Thijs, vervolgens in het Handelsblad bij een receptie. Toen het gesprek op Mengelberg kwam vertelde Von Balluseck enige aardige indrukken van ontmoetingen met Mengelberg. Eerst in Amerika in 1921. Het eerste concert opende met een ouverture Oberon, waarbij de Franse hoorns (zo zeide v.B) beginnen met een geweldige hoornstoot, Een van de hoorns blies daar een geheel verkeerde toon. Volgende dag was v.B. bij de repetitie. M. riep de hoornist bij zich, die erkende fout te hebben geblazen, omdat hij zenuwachtig was door het 1e optreden onder Mengelberg. Neen, zeide M., dat was niet de reden, er was een ander. Welke? Dat uw embouchure niet goed was. Verontwaardigde ontkenning van de hoorn. Ik zal 't U tonen zei M., Geef mij uw instrument eens. En toen zette M. de hoorn aan zijn mond en blies dadelijk de toon die de hoorn had moeten blazen in volle kracht. Verbazing van het orkest dat een dirigent ook met een hoorn terecht kon. En het gevolg was dat hij verder met dit orkest alles kon doen was hij wilde. Een ander geval was met een Frans orkest. Bij een zeker muziekstuk moest veel meer "liefelijkheid" naar voren komen. M. vroeg toen aan het orkest wie hunner getrouwd waren. De getrouwden moesten de handen opsteken. M. zei toen dat hij zag dat er nog te velen onder het orkest waren die de constante liefde van een vrouw niet kennen en dat hij daaraan toeschreef dat de melodie niet lieflijk genoeg had geklonken. Von B. is ook in Indië geweest, ten tijde van Van Mook. Hij vond Batavia een nare stad. Hotel des Indes en de Harmonie waren geheel vooroorlogs. Maar op straat werd men door de Inlanders omver gelopen. Verder waren er die hinderlijke die-hards, die de gehele dag in de Harmonie zaten te mopperen over de gang van zaken. Von B. zeide dat hij altijd belangstelling had gehad, ook voor de mening van de tegenpartij. Door deze aanraking met Von Balluseck is wel een ietwat meer begrijpen van zijn figuur ontstaan. De onbetrouwbaarheid waarvan we wel eens tekenen hebben menen te ontdekken vloeit voort of staat in verband met zijn geringe éénpuntigheid. Interessant. Ik heb zijn artikelen altijd zeer geapprecieerd.

Einde citaten uit dagboek Hendrik de Booij die betrekking hebben op zijn commissariaat bij het Algemeen handelsblad.
Gegevens over Handelsblad in de oorlogsjaren op het Internet:
Omdat verhalen de ronde deden over sabotage bij het Algemeen Handelsblad, viel de Sicherheitspolizei op zaterdagochtend 5 juli 1941 het gebouw van de krant binnen. Redactie-

archieven werden in beslag genomen en hoofdredacteur D.J. von Balluseck en onderdirecteur A.J. Boskamp werden gearresteerd. Om te blijven verschijnen, moest de krant aan vier eisen voldoen: onmiddellijk ontslag van Von Balluseck en Boskamp; benoeming van landbouwredacteur S.S. Hoogterp (lid van de NSB) tot waarnemend hoofdredacteur; de benoeming van de chef algemene zaken A.J. van Dijk (eveneens lid van de NSB) tot onderdirecteur en ontslag van alle joodse personeelsleden. Hoogterp ontslaat zestien redacteuren, van wie twaalf van joodse afkomst, en vervangt ze door medewerkers van zijn politieke overtuiging. Directeur H.M. Planten en de raad van commissarissen gingen op de eisen in, om de werkgelegenheid te redden voor de vierhonderd medewerkers van de krant. Het Algemeen Handelsblad veranderde op slag van karakter; op belangrijke redactieposten werden Duitsgezinde medewerkers aangesteld en hoofdartikelen in de door de bezetter gewenste geest vulden voortaan de krant.

g. Fragmenten uit het dagboek, die betrekking hebben op zijn functie als secretaris, penningmeester en bestuurslid van de Noord- en Zuid-Hollandsche Reddingmaatschappij van 1906-1946

Ter inleiding

Tijdens de hevige storm van 14 oktober 1824 raakte het Nederlandse fregat De Vreede in moeilijkheden. Tijdens de tweede poging heeft de reddingboot met zeven man elf man van het schip in veiligheid weten te brengen. Tijdens de derde poging wisten zij de kapitein, de stuurman en de bootsman van het schip te halen. Maar tijdens de terugweg sloeg de boot om, alle redders en geredden verdronken op een na, de roeier Reindert Willemz Kruk. Door dit vreselijke ongeluk vond de Amsterdamse koopman Barend Spreekens, dat een goed functionerende organisatie nodig was voor het redden van schipbreukelingen langs de Nederlandse kust. Samen met vier anderen: advocaat mr Adriaan de Bruine, inspecteur loodswezen benoorden de Maas kapitein ter zee Jhr Hendrik Jacob Ortt, commandant Amsterdams Schutterij Joan Hodshon en assuradeur Abraham Fock stichten zij op 11 november 1924 de Noord- en Zuid-Hollandsche Redding-Maatschappij. De reden waarom deze maatschappij niet de hele Nederlandse kust betrof is gelegen in het feit, dat de inspecteur loodswezen Jhr Ortt zich niet op het terrein wilde begeven van zijn collega Jhr A.C.Twent, die de departementen van het loodswezen van Maas en Schelde onder zijn hoede had. Rotterdam volgde het goede voorbeeld op en kwam 9 dagen later op 20 november het zelfde jaar tot de oprichting van de Zuid-Hollandsche Maatschappij tot Redding van Schipbreukelingen.

De rivaliteit tussen Amsterdam en Rotterdam is volgens mij de dieper liggende oorzaak. Misschien platvloers gezegd te vergelijken met de rivaliteit tussen Ajax en Feyenoord. Maar na 166 jaar werd de fusie tussen de twee Reddingmaatschappijen een feit en wel op 23 mei 1991 werd de naam van de K.N.Z.H.R.M vervangen door de nieuwe Koninklijke Nederlandse Redding Maatschappij (KNRM) . Ter gelegenheid van het 125 jarig bestaan werd het predikaat Koninklijke verleend. Zowel mijn grootvader als mijn vader hebben in de periode 1906-1963 hun diensten verleend aan de Noord- en Zuid-Hollandsche Redding-Maatschappij. Allereerst geef ik fragmenten weer uit de dagboeken van mijn grootvader Hendrik de Booy en vervolgens zal ik citeren uit de dagboeken van mijn vader H.Th. de Booy

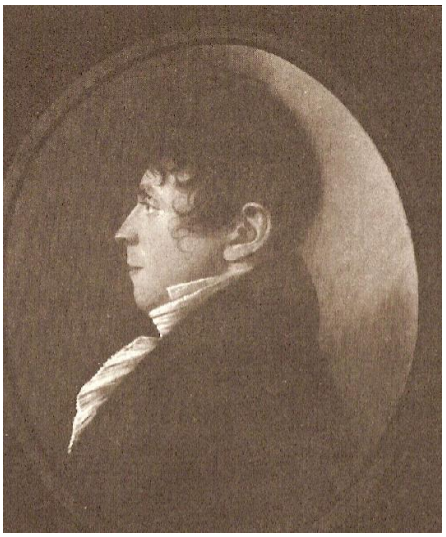

Links:Op 14 oktober 1824 strandde bij Huisduinen het fregatschip 'de Vreede'. Bij de derde reddingpoging verdronken op de terugtocht van het schip alle redders en geredden op een na, de roeier Reindert Willemz Kruk. Rechts: De Amsterdamse advocaat Barend van Spreekens , medeoprichter Noord- en Zuid-Hollandsche Redding-Maatschappij 11 november 1824

Dagboek fragmenten H. de Booy 1906-1964

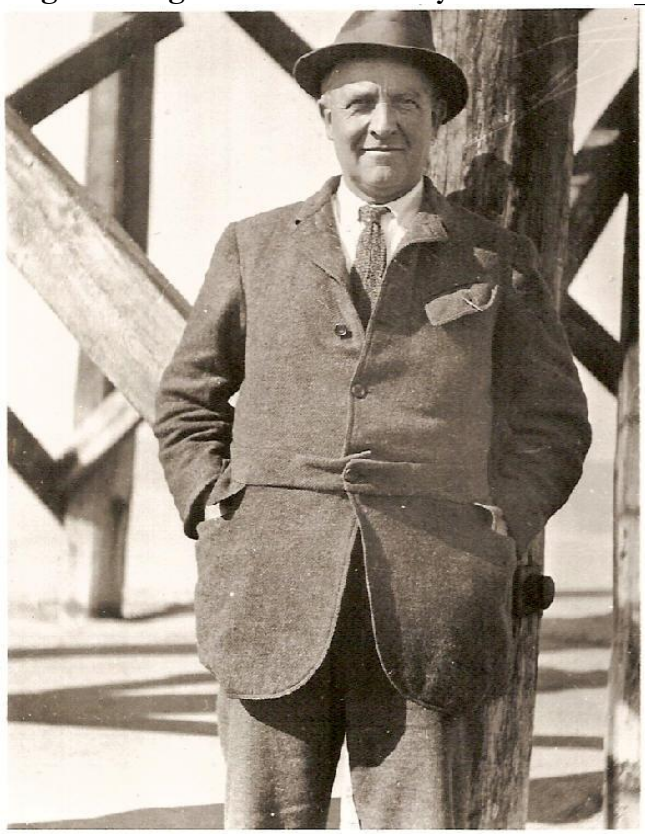

Hendrik de Booy (1867-1964), secretaris-penningmeester en bestuurslid Noord- en Zuid-Hollandsche Redding-Maatschappij 1906-1946

1906

Toen ik in l906 werd benoemd tot secretaris van de Noord- en Zuid-Hollandsche Redding-Maatschappij vond ik daar een bejaard inspecteur van het materieel, die Ouwehand heette.

Kapitein W. Ouwehand kwam, zoals vanzelf spreekt, uit Katwijk en uit een geslacht van zeelieden. Hij had het tot kapitein gebracht.

Kapitein W. Ouwehand, inspecteur van het materieel N.Z.H.R.M.

In die tijd werden de zeilschepen met paarden getrokken door het Noord-Hollands Kanaal naar het Nieuwe Diep. Op de rede van Texel bleven de schepen, bestemd voor Indië, soms geruime tijd wachten op een gunstige wind, nodig om door het zeegat naar buiten en door het Kanaal te komen.

1908

Nov. telegram. Heden nacht schip gestrand Engelsche hoek, havenboot met sleepboot ter assistentie. Reddingboot bij het schip over kop geslagen, drie roeiers verdronken, schipper zwaar gekwetst vijf man van het schip gered, zeven man verdronken, kapitein en één man met gebroken been nog aan boord,. boot van paal VII gerequireerd.
(Redactie: In de avond van 23 november 1908 strandde de Italiaanse driemastbark Fernando .Op de vuurtoren Brandaris werden om één uur 's nachts de noodseinen waargenomen, maar het was niet doenlijk om bij het schip te komen. Om half zes nam een sleepboot de roeireddingboot op sleeptouw. Om acht uur kon de reddingboot met enorme inspanning het wrak naderen en vijf bemanningsleden overnemen. Toen de boot nog maar net bij het wrak vandaan was, werd de boot door een enorme grondzee rechtstandig over de kop geworpen. Van de zeventien man konden er veertien worden gered. Eén roeier overleed in zee, twee werden niet meer gevonden. Dit ongeluk bewees eens te meer de kwetsbaarheid van de roeireddingboten).

1909

27 november. Heden mijn dagboek begonnen. Ik ben 42 jaar oud, ben thans schoolopziener in het arrondissement Amsterdam IV, secr. van de N. en Z.Holl. Reddingmaatschappij, gedeleg. lid v/h bestuur van het Concertgebouw en lid van de Raad voor de Scheepvaart.
3 dec. Vannacht hard gestormd. De wind is hedenmorgen weer ruimende. Harde wind - storm. Gisteren vergadering Reddingmaatschappij voor het eerst onder leiding van Den Tex. Het blijkt dat mijn werken als secretaris op prijs wordt gesteld. Dat doet mij plezier. Ik verklaar mij bereid voorlopig alles te blijven doen, zolang Ouwehand nog leeft (Kapitein W. Ouwehand, inspecteur van het materieel.)
9 december. Naar Ouwehand, die gisterenavond en nacht heel veel bloed is kwijtgeraakt. Ik vind hem uitgeput, erg erg moe, stervende. Hij bedankt mij en zegt dat hij zo prettig heeft samengewerkt met mij, dat ik altijd zo aardig ben geweest en op zulk een ongekunstelde wijze, dat ik me gegeven heb net als ik was. Hij draagt mij het geld af wat hij nog in kas had van de

Reddingmaatschappij, spreekt over een pensioen voor zijn weduwe, hij zwaait net vrij van de vermogensbelasting. Dan zegt hij mij, dat een wagen die gerepareerd wordt door Taat, Vlieland dorp moet en de boot te Schiermonnikoog moet vernieuwd worden en nog een, meen ik. Ik zal hem wel missen.

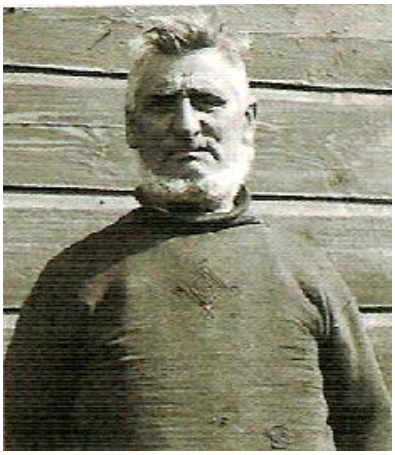

Schipper Klaas Knop van de reddingboot van West-Terschelling. Hij verloor bij de ramp zijn zoon (Archief KNRM)

Hendrik de Booy op het kantoor van de N.Z.H.R.M te Amsterdam (Archief KNRM)

29 dec.. Ouwehand hebben wij op 17 dec. te Katwijk begraven. De arme man heeft vreeselijk geleden. De kist werd gedragen door de bemanning der reddingboot. Bootsman v.d.Plas en alle roeiers met hoge hoeden..

1910

14 januari. Ik krijg opperschipper Kon. Marine Van de Poll als assistent. 't Kan geloof ik niet beter

20 januari. Gisteren vergadering Reddingmaatschappij en besloten motorreddingboot te laten bouwen, f 23000 ruim.

2 april. Ben met Six naar Moddergat en Schiermonnikoog geweest. Burgemeester van Moddergat die met de reddingboot op een oefening meegaat: "Bootsman, je bent nu deftig uit, nietwaar?" Bootsman:"O, ik ben al zo dikwijls met Burgemeesters en zulk rommel fort west".De Prins (*red prins Hendrik gemaal van Koningin Wilhelmina)* wil overal oefeningen bijwonen. Ik vind die hoge belangstelling wel wat lastig.

21 aug. Borkum Hier ben ik gestrand en ik moet naar Rottum maar kan er niet komen. Harde

WZW wind. Gisteren poging niet gelukt. Bootsman Akkerman keerde halverwegen weer om. Vandaag weder een poging. Kolossaal vervelend. Er zijn hier slechts Duitsers. Gisterenavond bij Pastor Sluiter, de secretaris van de plaatselijke commissie der Reddingmaatschappij. Van Borkum gingen vroeger vele mensen als commandeur op de Hollandse Groenlands visserij en de visserij op Straat Davis.

Opperschipper van de Kon. Marine G.J. van de Poll, assistent van Hendrik de Booy (Archief KNRM)

Vandaar nog vele walviskaakbenen, om het huis van Sluiter staan er zestig. Oost Friesland behoort tot de geref. kerk en ontving vroeger zijn Lehrer uit Holland. Vandaar dat vroeger ook op Borkum op de scholen 's morgens in het Hollands en 's middags in de Duitse taal werd onderwezen. Later werd het 's morgens Duits en 's middags Hollands en later alleen bijbellezing in het Hollands. In de kerk werd vroeger alleen in het Hollands gepreekt, doch in l856 werd het verboden. Toen is er nog een tijd geweest dat men wel in het Duits predikte maar Hollands zong omdat de gezangboeken nog Hollands waren. Op Borkum zijn geen Joden. Ze worden er zelfs 'weggepest' als zij komen. Het Borkumlied, waarin voorkomt: "Wer hat platte Füsse und Krumme Nase, der soll hinaus."
20 november. 9 nov. heb ik met Goedkoop de Brandaris naar Terschelling gebracht, de volgende morgen ging Goedkoop weder terug naar Amsterdam, ik bleef en oefende 10, 11, 12 november met stormweder met de Brandaris. Deze hield zich uitstekend. Dat zijn aangename herinneringen in een mensenleven. Toen wij het Thomas Smitgat uitkwamen door de branding, gingen op de sleepboot die er buiten lag alle mutsen en petten in de hoogte.

1911
10 februari. Vandaag Raad voor de Scheepvaart, onderzoek stranding Erica. Interessant.
29 maart. Vandaag naar Hindeloopen. Als ik daar kom en in het ouderwetse karretje van Elselo stap dan voel ik mij verplaatst in een tijd die een paar eeuwen geleden is. En die indruk werd nog versterkt ten stadhuize waar ik in de burgemeesterskamer den Burgemeester van Avenhoorn van Nauta nog gezeten vond tussen zijn twee wethouders, stokoude maar krasse mannen - ik schatte ze op 80 à 90 jaren, een hunner wandelde met een vervaarlijke stok, en in gezelschap van den opzichter der gemeente, een man met een pruik op en een gezicht alsof hij zo is komen wandelen uit een schilderij van Van Eyck of Matsijs. De burgemeester is niets waard. Hij ziet op tegen alle werk. Ik vind Elselo niet ongeschikt. Hij liet echter duidelijk uitkomen dat ik door mijn vroege vertrek, ik ging weder heen met de trein van 1.44, een slechte klant voor hem was geweest.

Prins Hendrik aan boord van de Brandaris I (in wit gekleed) (Archief KNRM)

1, 2 en 3 juni. Op Texel met den Prins (*Red. Prins Hendrik)*. De Prins is een zeer weinig ontwikkeld man, niet ontbloot van gezond verstand, wel sympathiek, zéér eenvoudig. Toen wij te Koog aankwamen juichte het volk hem toe. Hij steeg uit het rijtuig en ... ging een plasje doen tegen een heg. Het gejuich verstomde. Toen hij klaar was begon het weer. Een kat op Rottum was te Riga aan boord van een Hollands SS gekomen. Dit SS liep in het Kattegat op een mijn, de equipage met de kat kwam in een sloep aan wal op Skagen. De kat werd overgegeven aan een Hollandse tjalk De Zwerver, deze strandde op de Rottumerplaat. De kat liep de hele Rottummerplaat over en zit nu op Rottum en spint. Het spijt hem zo dat alle eilanden nu door hem gezien zijn.

1912

11 januari. Ik kwam 's avonds in het donker te Oudeschild aan en kroop op de ouderwetse diligence naast den ouden voerman Jan Kalis die al 49 jaar op de bok van dat voertuig zit. Zo reden wij naar Den Burg, achter ons van tijd tot tijd de vrolijke tonen van de hoorn des postiljons, die met de postwagen volgde. 's Avonds visite gemaakt bij den burgemeester Gaarlandt, die voorzitter geworden is van de plaatselijke commissie. Gaarlandt is in het Indische leger geweest, is zwaar gewond bij de omsingeling van een huis in Atjeh. Een marechaussee schoot hem door het hoofd (hij mist één oog en de Atjeher die uit het huis kwam gaf hem nog een klewanghouw en een por met een rentjing).
12 januari, naar De Cocksdorp met Metz per auto. Daar gesproken met Buys over de plaats van de nieuwe boot voor Eierland en een bezoek gebracht aan de vuurtoren. De lichtwachter, een kromgegroeide oude zeeman, drukt zijn spijt uit over het niet stranden van een stoomschip dat gisteren vlak voor de kust moet geweest zijn, ook over het niet stranden van het zeilschip dat op 1 october vlak bij de gronden is geweest. De auto kan op de terugweg plotseling niet verder omdat er geen benzine meer in is. Met Metz gewandeld naar Oudeschild en vandaar weder met de auto naar Den Burg. De paarden zijn hier nog erg bang voor de auto. Er zijn hier twee auto's.'s Avonds gegeten bij Gaarlandt, die een lieve vrouw heeft. Gaarlandt is een flink ventje, dat wel in de smaak valt te Texel. Een gezellige avond. Mevr. Gaarlandt speelt heel aardig piano van Liszt en Chopin.

Reddingbootstation De Cocksdorp opgericht in 1912 met de reddingboot Eierland (Archief KNRM)

2 februari. Het vriest de laatste dagen weder geweldig maar ik waag het toch om naar Terschelling te gaan. Ben daarom donderdag naar Leeuwarden gegaan omdat Enkhuizen-Stavoren tot nader order gestaakt is. Vrijdagmorgen naar Harlingen, 's avonds vergadering van de commissie te Terschelling. De volgende dag in harde vorst en sneeuwstorm naar Midsland gewandeld, de weduwe Spanjer opgezocht en de smid Swart, naar aanleiding van de sollicitatie naar motordrijver Brandaris van zijn zoon, ook de nieuwe bootsman Dekker van Midsland opgezocht. Bij Swart speelt het dochtertje wat voor mij op de viool.
13 maart naar Scheveningen om een voordracht te houden over het Reddingwezen. Heb daar gelezen voor een 200tal schippers van bommen en loggers, de plaatselijke commissie was er ook - heel aardig. Ik ben 's nachts half twee teruggekomen van Scheveningen.
20 maart. Naar De Cocksdorp. Te Oosterend op Texel woont een oud man die als jongetje alleen in een boot uit zee is komen aandrijven. Hij was Engels, men noemde hem toen maar de "Boy". Hij wordt nu genoemd Simon de Booy.
31 oktober. Naar Nieuwediep waar de vlet bezichtigd met het oog op aanbrengen luchtkisten.
14 dec. Naar het boothuis om de nieuwe vlet voor Gaast te zien, een heel mooi vaartuig. Op het Mariniersplein spreekt een licht beschonken bootwerker met gunstig voorkomen - een grote knappe man - ons aan en biedt sigaren aan, die ik en v.d. Poll niet aannemen, toen bood hij zijn hand aan, die wij ook niet aannemen en vraagt van wat voor klasse of wij zijn. "Ik ben van alle klassen" zegt v.d. Poll. Of wij er wat voor zouden voelen dat hij wat meer kreeg, zei de werkman. Thuisgekomen speet het mij dat ik zijn hand niet aangenomen had. Hij leek mij een flink eerlijk man. Waarom heb ik die hand niet aangenomen. Omdat ik het gek vond of omdat ik huiverig was dien man, die een beetje dronken was, de hand te geven?

1913
Zaterdag 8 febr. Naar Scheveningen met Tom om te kijken naar de Ingeborg, die ± 3 km benoorden Scheveningen is gestrand, en waar onze motorreddingboot de mensen van gered heeft. Prachtig en interessant gezicht!
Maandag 10 febr. Toen ik gisterenavond thuis kwam vond ik een telegram van Bakker uit Scheveningen meldende de redding met grote moeite van 8 man van een op het Noorderhoofd gestrande logger door onze motorreddingboot. Ik ben daarom vanmorgen vroeg naar Scheveningen gegaan, heb de mannen toegesproken, beloningen en medailles toegezegd en heb de plek gezien waar het schip strandde. Het schip is dadelijk uit elkaar geslagen en het is een wonder dat de mensen gered zijn.

W. Bakker, lid van de plaatselijke commissie Scheveningen. Groot voorstander van de bouw van de mrb Rutgers van Rozenburg in Scheveningen

Dinsdag 11 maart. 's Morgens 7 uur naar Zwolle, vandaar per boot naar Zwartsluis, vandaar per fiets naar Vollenhoven, vond daar Arie de Boer en Harmen Visch, voorzitter en secr. der afdeling Vollenhoven van de Visschersbond Juliana. Arie de Boer in een costuum dat ik nog niet gezien had, het lijkt op het costuum der Urkers, maar verschilt er van, en hij legt mij uit dat het het costuum van Schokland is dat in 1856 (?) verlaten werd. Hij werd 1½ jaar later geboren in Vollenhoven. Hij en nog een paar anderen zijn de enige overblijvenden die nog het costuum van Schokland dragen. Naar de boot gegaan die zij gekocht hebben, 't is een lelijke ijzeren bak. Ik betaal hen f 170.- als bijdrage van de Reddingmaatschappij. Het woei hard uit het Westen. Van Vollenhoven gefietst tegen de wind in via Blokzijl naar de Lemmer, waar ik 6 uur aankwam. Daar intrek genomen in het aardige ouderwetse hotel De Wildeman van Faber. Ik ruik te Lemmer dadelijk bokkum en bestel dat aan tafel. 't Is het enige dat eetbaar is.
Woensdag 12 maart. 's Morgens weer vertrokken van de Lemmer, gefietst door Gaasterland en over Galamadammen en Koudum naar Hindeloopen en daarna naar Gaast. Prachtig weer, weinig wind. Boothuis ingewijd met een paar woorden, met de vlet in zee. De bemanning wat les in het roeien gegeven. De vrouwelijke bevolking helpt de boot weder in het huis hijsen. Daarna koffie en grote tulband bij Van der Leij en feest in de school [...] 3 uur 45 naar Workum, 4 uur 30 per trein naar Stavoren en Amsterdam.
Zondag 30 maart. 12 uur naar Callantsoog wegens grondruil. Gefietst van Schagen, daarna met Burg. Hulst naar Callantsoog gereden in een wagen. Prachtig weer, mooie lucht, prachtig en prachtig. Het gezicht op de Zijpe polder, op de duinen, op de zee!! Nooit moeten wij ons laten inpalmen door de Duitsers!
16 sept. Naar Vlaardingen en Katwijk. Overal haringlucht. 3de klasse gereisd. Katwijk sterke haringlucht in de tram. Twee kloeke Katwijkse vissersvrouwen. Een smeerde haar broodje met de vinger. Daarna in de volle tram vouwden ze hunne handen en baden voor het eten, lang en ernstig. 't Waren nog jonge vrouwen.

1914
13 januari. Het hotel Phoenix te Leeuwarden is uitstekend, alles wat men wenst, netjes, huiselijk en uitstekend eten. 11.53 naar Harlingen, 1 uur naar Terschelling. 's Avonds naar Midsland gewandeld. 1 uur bezoek burg., en echtgenote, 11 uur 45 terug te Terschelling West. 's Nachts te weinig dekens, koud. bultig bed. Welk een beroerd hotel is dit toch. Moeder Swart is toch een bijzonder flinke vrouw. Als vroedvrouw helpt ze behalve haar gewone werk nog ca. 45 kinderen p.j. in de wereld komen.

14 januari. Flinke vorst, fraai weder. 9 uur met de Brandaris door Thomas Smitgat en terug door Hansegat. Veel branding op Eng. hoek. Wind ONO SK [stijve koelte]. Cupido [schipper van de Brandaris] heeft het weer over het niet hebben van meer reservedrijfvermogen, wil verlichting, zo mogelijk electrisch. Waterballastpomp zou tevens kunnen dienen voor leegpompen achterste afdeling (verblijf) door aanbrengen van een spruit (idee Swart).12 uur binnen. 1 uur 30 naar Kaart schaatsengereden. 4 u. viool gespeeld met juffr. Wilkens, 6 u.30 op de toren beproeven seinlichten.
7 maart. Ik moet morgenavond naar Schiermonnikoog, kan niet zeggen dat ik er erg naar verlang. Zal mijn viool mede nemen. Wilkens heeft de Brandaris gebruikt voor particuliere zaken, heeft een standje gehad, ik ben benieuwd of hij ontslag zal nemen uit de commissie.
23 juni ben ik jarig. Ik word 47 jaar, ben: oud luit. t/z 1e kl., pensioen 1254,00, schoolopziener 1000,00, secr. NZHRM 3000,00.Lid raad beheer Bouwmij.
18 dec. vertrok Talma en bleef ik nog te Rottum, had een onderhoud met de Voogd en met Romswinckel over de motorboot die we gaan bouwen.

1915
4 nov. heeft de Brandaris een Duitse onderzeeër te Terschelling binnengesleept, hij wordt geïnterneerd. Hoerah!

1916
8 juni 1916. ½ 2 vergadering van de twee Reddingmaatschappijen in het Scheepvaarthuis, in de mooie vergaderzaal. Kort vergaderd en toen het Scheepvaarthuis gezien tot boven op het dak waar een mooi uitzicht op Amsterdam. Met een motorboot van de Nederland naar Zaandam en Wormerveer langs al die fabrieken. Bij Zaandam het aantal molens nog maar een 15tal. Diner heel goed en de wijn ook goed. Couvert f 8.- zonder wijn. Six weet op alles een stempel van verveling te drukken. Over de Reddingmaatschappij en haar werk maar heel weinig gesproken. Het gesprek op laag peil. Hummel vermakelijk. Na het diner met Six en Hummel naar Polen, een paar glaasjes bier gedronken. Hummel zegt dat alles wat hij nu gezien heeft van de oorlog hem erg het land heeft doen krijgen aan het militarisme, dat hij liever zijn zoons de benen zou breken dan ze in de Marine laten gaan enz. enz. Militairen noemt hij een noodzakelijk kwaad, maar ik vraag hem, als het noodzakelijk is, is het dan een kwaad? Geen antwoord, evenals op zovele vragen die je jezelf tegenwoordig stelt. Het aardigste van het diner was ongetwijfeld het biertje met Hummel bij Polen.
4 augustus. Vanavond zitten werken aan een overzicht van de financiële toestand der Reddingmaatschappij van l906 - heden, waaruit duidelijk grote vooruitgang blijkt. Ik doe dit ten einde klaar te zijn voor het geval Six mij aanvalt
10 sept. Op de vergadering Reddingmaatschappij van gisteren werd mij hulde gebracht wegens de toenemende financiële bloei der Reddingmaatschappij. Dientengevolge werd het salaris van de boekhouder van f 400.- op f 800.- gebracht, hetgeen hij dus aan mij te danken heeft.
2 october naar Delfzijl, hotel De Beurs, en de volgende dag conferentie met de Voogd van Rottum die ik had laten komen bij de heer Eybergen. Met hem gesproken over de verankering van de motorreddingboot door middel van een boei. Hij zegt mij toe een tweetal zware stenen en de ketting voor de boei (15 vadem) als ik de boei naar Zoutkamp zend. Daarna 's middags met Voogd van Rottum naar Appingedam gefietst naar de fabriek van Brons. Deze is timmermanszoon, was zelf timmerman, doch heeft helder verstand en daaraan te danken z'n uitvinding van de Bronsmotor. Ook z'n vrouw geheel op de hoogte van motoren. Met haar besprak en bedacht hij dan 's avonds de verbeteringen die hij er geleidelijk in aanbracht. Nu heeft hij een grote fabriek die thans weer wordt uitgebreid en zoveel bestellingen dat hij de eerste 2 jaren vol werk is en geen bestellingen meer aanneemt omdat hij met het oog op de oorlogstoestand niet weet welke prijzen hij moet vragen. Zag grote 4 cil. motoren voor sleepboten die naar Indië gaan en zag deze in werking met de reminrichting. Terug langs het

Damsterdiep, zagen vandaar een aantal Zeppelins, waaronder zeer grote, boven de zee. In Engeland is er weer een omlaag geschoten. Theegedronken bij de vrouw van de Voogd, waar Toxopeus zijn neef Mees Toxopeus laat komen, dien Toxopeus wenst als schipper van de motorreddingboot. Hij beschrijft hem als "een woeste kerel maar zeer bedaard".
31 october. Naar Terschelling. [o.a. wegens een redding door de Brandaris].Visser voordien gesproken, enthousiast over Cupido (de schipper van de Brandaris). Zijn stem klinkt door alles heen, hij commandeert nooit meer dan eenmaal. Grote kalmte en absolute tegenwoordigheid van geest, weet dadelijk wat te doen.
1 november. Wij hebben veel tijd nodig voor de tocht van Terschelling naar Vlieland door de vele omwegen wegens mijnen.[...] Naar burgemeester op Raadhuis. Deze klaagt over de vele tochten naar de Hors. Gisteren is de burgemeester op de Hors bij het terugkomen overvallen door de vloed en wandelde weldra tot de buik in het water. Een der paarden moest bijna zwemmen. Slufters moesten doorgestoken worden, er zijn er nu 3 à 4. Naar overste Timmermans. Hij woont in het oude huis van meester Westra en ik praat met hem over het medenemen van militairen in de reddingboot enz. Hij staat niet toe dat ik het "fort" ga zien op de Oostkant. Daarna naar de heer en mevrouw Akersloot (5 uur) die mij in het opkamertje van het Tromp's huis ontvangen, alleraardigst. Zij raken beiden in vervoering als ze spreken over het bezoek van de Koningin aan hun huis. "U weet misschien", zei hij, "we zijn mensen van de Schrift, wij beiden geloven dat elk woord van de Schrift waar is. Ons gehele leven hebben wij 's ochtends en 's avonds gebeden voor het Koninklijk Huis. Er staat in de Schrift: God neigt de harten der Vorsten, dat wil dus zeggen" (en hierbij richt hij z'n interessante kop op en kijkt mij aan - een aardige kop met die lange witte haren) "dat wil dus zeggen dat er een bijzondere gemeenschap bestaat tussen God en de Koningin, dat de Koningin dus aan niemand op aarde verantwoording schuldig is en dat geeft aan zulk een bezoek zulk een heel bijzondere wijding en zulk een hoge betekenis, 't is iets voor ons hele leven".Hij is iemand die in een roman thuisbehoort, een ouderwetse zeer vormelijke fijnbeschaafde heer van goede familie en - een zonderling waarschijnlijk.
2 november. Op om 7 uur. 8 uur per postkar met Blom naar posthuis, aankomst 9 uur en vandaar met Sieben op de postkar naar de postboot over de Hors. Blom vertelt van Akersloot hoe niemand eigenlijk weet of hij goed is of kwaad. Sieben vertelt dat de voerlui met de paarden bij de laatste stranding, op punt Hors, waar alle mensen van boord zijn gelopen, niet op de Hors zijn geweest, hij had het beter gevonden zo zij althans een wagen de Hors op hadden gezonden en ik vind dit ook. Het hebben van een voerman in de Commissie is wel een nadeel.10 uur in de postboot en 10 u. 15 vertrokken, ½ 12 aan de wal op Texel.
Vrijdag 3 november. Mist. diligence, boot - admiraal. Met admiraal gesproken over de kwestie Reddingmaatschappij - militair gezag. Hij zegt dat hij van mening verschilt met de opperbevelhebber. Deze had gewild dat in het geval van de Loch Ryan a/b Brandaris militairen waren geweest, terwijl volgens admiraal de order was dat dit slechts moest gebeuren als bepaaldelijk bleek dat dit nodig was. Uit de aanwezigheid van een lichtje onder de kust blijkt de noodzakelijkheid nog niet, volgens admiraal. Verder was het tot dusver de order dat het materieel (torpedoboten) 's nachts niet mocht uitgaan omdat dan alle lichten moeten worden ontstoken. Ik uit de wens dat gewapende trawlers of sleepboten worden gebruikt. Geef ze me maar, zegt de admiraal, maar wat belangrijker is: hoe krijg je het volk dat zo vertrouwd is met de gronden dat ze er 's nachts bij elke gelegenheid mee kunnen uitgaan. Ik wijs op de aanwezigheid van bekwame loodsen te Terschelling, maar kom in deze niet verder. De admiraal zegt nogmaals dat de regeling niet van hem komt, beaamt dat het een minderwaardige regeling is, maar dat ten slotte op het ogenblik de reddingboten de enige vaartuigen zijn waarmede de verlangde diensten kunnen worden verleend. Hij zegt: nu moet u eens niet secr. van de Reddingmaatschappij zijn, maar luitenant ter zee, dat bent U immers ook!

1917
24 juli. Gisterenavond teruggekomen van Rottumeroog. Te Rottum prachtig, maar ellendig om te zien hoe wij daar beledigd worden door den Mof, die het gehele Huibertsgat heeft ingepikt enz. enz. enz. De motorboot heel goed. Alles op Rottum maakte een heel gunstige indruk. Mooi het land in Groningen. Wandelde van Noordpolderzijl naar Usquert. Ik ben zo rood gebrand als een kreeft.

1918
29 mei ging ik 's avonds ½ 12 per nachtboot naar de Lemmer, sliep daar op een bank met een kussen. Heel vroeg ongeveer 5.15 te Lemmer en in het hotel wat gegeten in de tuin, later op het hoofd zitten schetsen, de binnenkomende ansjovisvissers en daarna 9 u. naar het Raadhuis, waar gesproken met secretaris Daan en wethouder De Vries over reddingstation te Lemmer, later met havenmeester naar werf De Boer, waar mooie driemastschoener gereed was en daarna heerlijke bot gegeten in hotel en eindelijk met zak op rug om 12.15 op weg naar Hindeloopen, rechte weg, eerst langs boezemgemaal, vervolgens Takozijl, een brug, een molen, een sluis en een paar huisjes, naar Sondel, prachtig het landschap, vol kleuren de zuring, klaver, het gras, veel vogels, de blauwe lucht, in de verte mijn vriend "Sloten" en "Balk" met herinneringen aan het Slotermeer, en Lemmer nog heel duidelijk zichtbaar in de verte, vervolgens langs Nijemirdum met z'n toren, Oldemirdum naar Rijs in Gaasterland, waar de Belgische interneringskampen zijn, die er goed uitzien, veel Belgen kom ik tegen. Wat wordt mijn zak zwaar. Te Rijs uitgerust en een glaasje bier gedronken in een café waarvan een Belgische soldaat de gérant schijnt te zijn, dan zie ik eindelijk de Morra links van mij en kom moe te Galamadammen. Boersma is juist vertrokken en een nieuwe familie die Hoekstra heet is in het huis, en ofschoon alles nog in wanorde is geeft men mij eieren en sla en aardappelen en bier. Een lieflijk gezicht op de Fluessen waar juist een schip op zeil naar Galamadammen. Ik ben moe en geef al de koek die ik te Lemmer kocht aan de familie Hoekstra, aan de aardige jonge vrouw en aan de kinderen en de jonge meisjes en aan de oude statige dame met de gouden kap met het regelmatige gezicht en de zwarte japon. En omdat de logeergelegenheid nog niet in orde is besluit ik maar door te lopen nog een 8 kilometer verder naar Hindeloopen. Zo trek ik door Koudum, het lieflijkste dorp dat ik ken en kijk een tijd lang naar het mooie landschap van het hoge land buiten Koudum. Daar ziet men overal in de rondte op het land neer, op de Fluessen in de verte en het is een pracht van tinten en een zeer vredig tafreel. Dan weer doorgewandeld, moe door de zware zak en nog langs een vaart zonder eind, wel 3 kilometer en eindelijk te ½ 10 te Hindeloopen, in het hotel Buis. Daar nog wat gepraat met Ids Simonides die ik laat komen, en vroeg naar bed. De hele wandeling was 33 kilometer, niet zo ver, maar 't was de zware zak die me moe maakte.
30 mei. Heerlijk geslapen en verrukkelijk ontbeten: lekker brood, lekker roggebrood, lekkere kaas, lekkere jam en lekkere boter. Een mooie wandeling over de dijk heen en terug, 20 kilometer, niet zo ver maar wat moe van de vorige dag.Bij terugkomst in Hindeloopen vergaderd met de Commissie, voorzitter Ids Simonides en Jan Jacob Kooi. Elselo kwam niet. De kwestie van de oefeningen geregeld en van de vaste bemanning. Kooi is nu 78 jaar oud en nog steeds barbier. Hij scheert 2 x per week voor de Hindeloopers, is vlug in zijn bewegingen als een jonge man. Ik herinner aan de brief van de oude Elselo over Kooi, waarin hij dezen aanbeval als een "kloeke knaap, 74 jaar oud, die de puntjes op de ie kan zetten" en Kooi merkte op dat Elselo alle reden had om hem een kloeke knaap te noemen, want dat eens, toen hij 28 jaar was, Elselo hem bij de jas had gepakt om hem uit het café te zetten en dat hij toen zich voorovergebukt had, Elselo bij zijn broekspijpen had gepakt en hem over zijn eigen hoofd had geslingerd. Dat was een kunstje dat hij op de Engelse schepen had geleerd en het was een wonder dat Elselo er goed was afgekomen. Gedineerd met den burgemeester Avenhorn van Nauta met een fles Haute Sauterne. Een zonderling. Hij is van goede familie, ongehuwd, 51 jaar oud, houdt van jagen en vissen en dat is zowat alles. Vroeg naar bed en 31

mei ½ 4 op en naar het huis van Foppe Vrolijk, die nog niet klaar is en met hem en zijn zoon in de jol naar zee om de ansjovisnetten te lichten. Elk net is 7 vaam lang en gewoonlijk zijn er aan een reep 5 netten, maar Foppe V. heeft er 6 omdat hij, volgens zijn zeggen, ankers gebruikt en geen dreggen. Aan beide einden van een reep 16 vaam touw en een joon (?). Vrolijk had ... netten en we hadden deze morgen ongeveer 2000 stuks ansjovis, dus heel weinig. Van het koppen van de ansjovis krijg je gezwollen handen. Er is heel veel ansjovis. De eerste 3 weken werd te Hindeloopen aan 36 vissers 40.000 gulden uitbetaald. De ansjovis zal dit jaar heel veel geld onder de vissers brengen, evenals de haring het deed. Terug ½ 8 ontbeten en daarna boothuis geïnspecteerd, vervolgens naar bakker Elselo en naar de weduwe Elselo. Deze weer levendig, aristocratisch, de oude 86jarige vrouw met haar slappe strooien zwarte hoedje en de grote bril, zittend in de tuin van het huisje bij het hek. Zij vertelt van de tijd toen zij een jong meisje was, toen men Hindeloopen niet verliet. 't Verst was Workum met de kermis en dan Bolsward op schaatsen, en hoe zij in het Hindelooper boek heeft gelezen hoe hier veel kapiteins woonden wier schepen dan op de reede lagen, die van Amsterdam op de Oostzee voeren en die veel welvaart brachten hier. En dan sprak ze van de gevangenen die de Duitsers nu weer gemaakt hadden, 25000 en ze geloofde het niet, "dat zou 25 maal Hindeloopen zijn", zei ze.
12 juni. Avonds te Terschelling. Vergadering met de Commissie - het geval; Cupido-Duif (83 jaar), over schepen met weeflijnen in het bramwant en over de schepen van de Japanners. Overste Brugmans, Cdt. Maritieme middelen, over luit. t/z Brouwer, die 2 mijnen zwemmende onschadelijk maakte. De mijnen in het Stortemelk zijn Engelse onderzeebootmijnen die verkrabt zijn en nu met laagwater boven komen.
13 juni. Met Wilkens per rijtuig (huifkar) de stations paal VII en Oosterend bezocht. Te Midsland tijdsein dat gehesen wordt om ½ 12 en blijft hangen tot ½ 2 voor de schoolkinderen die in het veld zijn. Te Oosterend Smit, flink als altijd, wordt wat doof, spreekt over voordeel korte boven lange riemen. Te Midsland is de schooljuffrouw op straat bezig met vrije en orde oefeningen.

1919
8 febr. Naar Beverwijk voor de overdracht van een stukje land van de Mij "E Pluribus Unum" aan de Reddingmaatschappij en het blijkt bij het verlijden van de akte dat ik de verkoopvoorwaarden slecht of niet gelezen heb, tengevolge waarvan een bepaling wordt opgenomen in de akte die nadelig is voor de Reddingmaatschappij. Hieruit blijkt weer wat ik eigenlijk toch een prul ben. Het geval geeft mij veel zorg. Zal ik Six er mededeling van doen of niet? Welk een lamme indruk zal het maken op Six en de anderen. Ik vind het beroerd. Misschien zie ik de zaak als te zwaar in.
December.Weinig dagboek ingeschreven, als ik denk aan de laatste 2 maanden, dan denk ik aan bezoeken aan Terschelling, aan Rottum, aan Delfzijl enz. Op Rottum is het magazijn der NZHRM nu voorzien van een bord waarop Villa Engelina, ter ere van onze Engelina. Deze laatste is een vermakelijk wezen, erg veel wil, herig, buitengewoon bijdehand, goede memorie, kent alle versjes, zingt Piet Hein enz. enz.

1920
2 april Gisteren te Baarn bij OptenNoort, bij hem gebedeld voor de Reddingmaatschappij en f 5000.- gekregen.
6 mei. 's Morgens 11 uur te Harwich. Kruiser Dunedin, een nieuw schip, oude kruiser Blake, heel veel oud roest, van de oorlog. Naar Liverpool Street station en vandaar naar Charing Cross Road 22, waar ik hoor dat men mij te Worthing wacht als gast van de R.N.L.S. Aankomst Worthing 3.54. Zie bij aankomst Warner Hotel de reddingboot op beach met tractor er bij. Gear case gebarsten, oefening afgelast. Gezellig diner in hotel. Een alleraardigst hotel, versierd met mooie platen en prenten en allerlei reisherinneringen van den (overleden)

eigenaar. Captain Rowley (Chief Inspector van de RNLS) een aardige hartelijke magere Engelsman, die er gezellig slordig uitziet.
7 mei. 8 uur ontbeten, thee, porridge, vis, eggs and bacon, brood met marmelade. Naar het boothuis. De bootsman en seiner in niets te onderscheiden van hun Hollandse collega's, ook de andere mannen net Hollanders. Lange overwegingen of de gear cage al dan niet met lood kon worden opgevuld. 4.58 ging het schot en kwam tractor met boot op wagen langs de esplanade. Bij en op shingle mislukte de proef. Boot op gewone wijze ter zee gebracht. Het was niet een experiment dat een aangename indruk op het publiek maakte. Men vond over het algemeen de tractors "no good". Het boothuis en de boot niet netter dan bij ons. Ook deze maatschappij moet werken met plaatselijke commissies die niet betaald worden en dus dikwijls niet werken.
8 mei, Zaterdag. 7.32 naar Londen. Gesprek met viskoopman over de oefening van Vrijdag. Vroeger paarden. Hij vertelt over het ophalen van zware loggers vroeger, hoe de kustvisserij vervallen is (net als bij ons).
Maandag 31 mei. Naar Hunstanton voor de motortractors, per Harwichlijn. Hotel Le Strange Arms. Captain Rowley. Proeven met de tractor tamelijk. Eigenaar hotel is cook en butler geweest in Magdalen college en krijgt nu uit een fonds uit de tijd van Edward VII 2 sh. per jaar uitbetaald.
2 juni, prachtig weer. 's Morgens weer proeven met de tractor, en 's middags komen general Lake e.a. Zeer goed gelukt proeven.
4,5,6 october. Te Bremen voor de Reddingmaatschappij in verband met de bouw van motorreddingboten. Vertrokken per s.s. Nickerie zaterdagnamiddag 2 oct. en zondagavond 11 uur te Hamburg. Maandagmorgen 4 oct. te Hamburg van boord en 10 uur naar Bremen. In trein 3de kl. vol oorlogszuchtige of wraaklustige mensen. Soldaten met matrozenmutsen met opschrift "Unterseebootflotilje of iets dergelijks. Ik dacht dat Duitsland geen onderzeeboten meer had. Een man met een mooi fanatiek gezicht, mooi figuur, slank. Zulke mensen ziet men in Holland niet.5 en 6 de werven bezocht. Indruk van Duitsland: Voedsel, kleding etc. alles Ersatz. De mensen over het algemeen zeer oorlogszuchtig. "Jetzt haben die Halunken das Ruhr nicht in Handen, bald werden sie es abgeben müssen und dann werden wir die Franzosen zurück zahlen, mit Zinsen" etc. etc."Wir hassen die Franzosen nicht, wir haben immer Mitleid mit den Schwachen".De Duitsers zijn en blijven gevaarlijk.
9 november. Naar Keulen 11.15 en daar aangekomen tegen 5. 's Morgens vroeg naar de Deutz-Brons motorenfabriek aan de overkant van de rivier. Met de tram naar de fabriek. 3000 man. Vele motoren. Gesproken over schroeven met beweegbare bladen - en vaste schroeven.
Zaterdag 20 november. 8.01 naar Stavoren in de 3de kl. gereisd met een aantal Urkers en met hen gesproken over de Kromhoutmotors die ze in hun botters hebben. 12 PK onkosten aan olie, smeerolie etc., f 200.- per week, dat gaat dus af van de besomming , en alle 14 dagen, volgens hen, in reparatie. Reden vermoedelijk slechte verzorging. De oude raderboot brengt mij over, op de brug kapitein Ozinga, die twijfelt of het leggen van de dam van Wieringen naar Piaam wel spoedig zal lukken

1921

9 april Avonds telefoon: boot Schiermonnikoog omgeslagen. Misschien wel hele bemanning vermist. Later blijkt dat 10 man gered zijn en 2 vermist.

Schiermonnikoog Reddingstation in 1914. De reddingboot is later omgeslagen, waarbij 2 man zijn verdronken

11 april. Te Schiermonnnikoog vergaderd met commissie en met kapitein Matroos. [verhaal over het zeilen naar een Duitse schoener, die in moeilijkheden verkeerde, maar waarvan de bemanning nog niet van boord wilde]. ".

Ambrosius Dubblenga, schipper roeireddingboot te Schiermonnikoog, verdronken tijdens redding van Duitse Schoener (Archief KNRM)

We zeilden terug. Intussen was de eb ingetreden. We zeilden nu bij de wind over stuurboord. Toen zei ik tegen den schipper "Zou het niet beter zijn het Friese gat in te gaan, 't is ook niet gewenst in de branding te zeilen". "Laten we maar eens proberen", zei Dubblenga*Toen [...] hielden we af en hadden de wind toen ruim en alle zeilen bij. De eerste zee liet ons met vaart in de wind oplopen. Toen kwam er een 2de. Ik zei: nu gaan we. "Ja, nu gaan we" zei Dubblenga. En we gingen ook om. Eerst lagen we een tijd met de zeilen op het water, toen helemaal om en de masten braken. 11 man lukte het op de kiel te klauteren. Douwe Visser is niet op de boot gekomen, hij was zowat 10 meter te loevert van de boot. Aangezien ik het jackstay niet kon bereiken heeft Dubblenga mij geholpen. Hij zat op de grote kiel. Een volgende brandingzee heeft hem er toen afgespoeld. We zagen hem en Douwe Visser drijven, konden echter niets doen en de boot dreef harder weg dan zij zwemmen konden.* Zo waren we dus met ons tienen op de omgeslagen boot. We stonden op de lijnaar [lijwaarts?] en hielden ons vast aan 't jackstay. Zo stonden we betrekkelijk goed. Als 't jackstay er niet was geweest was er niets van terecht gekomen. Maar de branding liep herhaaldelijk over ons heen en 't was dus zaak goed vast te

houden. Een was ver weg en lag op de kiel tussen ons in. Dubblenga en Visser raakten uit zicht. Douwe heeft verschrikkelijk geschreeuwd. Dubblenga niet, hij heeft niets gezegd. Zo dreven we met de eb om de West over de buitengronden door de zware branding. Een tijdje was het wat beter, toen waren we in het Oude Noordoostgat, maar toen kwamen we er weer in. Op de onderzeeërsbult konden we niet komen. Daarvoor had het ongeluk te ver uit de wal plaats gehad. Hadden we op de onderzeeërsbult kunnen komen dan zouden we hebben kunnen staan en de boot rechten. Nu dreven we door het Oude N.O.gat weer in de branding en verscheiden voelden dat ze het niet heel lang meer zouden kunnen volhouden en zeiden: als we weer in de branding komen gaan we er allemaal aan. Een troost, zei ik, dat we nou misschien het Friese gat halen. En zo kwamen we in het Friese zeegat. De mensen hadden in het Friese zeegat niet veel meer te koop. In het Friese zeegat zette de ebstroom natuurlijk weer naar buiten en daarom vroeg ik aan Thomas de Groot, de voorman, of hij misschien kans zag de dreg los te maken, dan waren wij weer droog gekomen en hadden gewacht tot de vloed weer doorkwam. Maar Thomas de Groot kon er niet bijkomen. Zo dreven we naar buiten en we waren tussen de uiterton en andere tonnen in en zagen dat we weer dreven naar de branding, de branding op de drempel van het Friese gat. Kwamen wij daarin dan zou niemand meer op kunnen blijven. Toen hebben we een riem die ik opgepikt had in een van de loosbuizen gezet en een jas hebben we er aan vastgemaakt. We zagen schepen. Een was die oude schoener of sleper en een tanker en de ander was een trawler. Eerst hield hij aan op de tonnen, maar eindelijk op ons. We begonnen toen al weer in de branding te komen. We riepen:"Je moet goed lij maken en eindelijk lag hij Zuid Oost om met de reddingboot op zij in 12 vt, hij had 't loodje steeds grond gehouden. Hijzelf ging 11 vt diep dus 't is een flinke daad geweest. Nu heb ik nog vergeten te zeggen dat Jan Visser er eenmaal af is geweest, maar we hebben hem een voet toegestoken en hebben we hem er weer opgekregen."
13 april. Vandaag het lijk van Dubblenga gevonden en naar Schiermonnikoog gebracht door de Brandaris.
14 april. Naar Zoutkamp, waar de reddingboot en de sluismeester Kant en de Burgemeester van Ulrum, die niet knap is, maar z'n vrouw die geregeld de hengstenkeuringen bezoekt, wel, en de heer Brand, die leeft van het schilderen en uitvoeren van zeemos. Ik ging per fiets van Oostmahorn, een eigenaardig landschap, via Ezumazijlen, Dokkumernieuwezijlen enz. naar Zoutkamp.
15 april. Harde stormachtige ZW wind, zodat ik met een motorschip terug naar Dokkumernieuwezijl. Schipper Van Dalen, die de Ortten goed kent en hun jacht "De Schobbe". Hij zegt dat Willem Ortt zo zenuwachtig was en dat Steffan Ortt er wel een beetje van kan, van zeilen namelijk. Dat zij de Schobbe verhuurden voor f 200.- de week, als bijverdienste, en dat hij er schipper van was. Van Dalen heeft z'n jonge vrouw aan boord die voor koffie zorgt. Overigens zet hij het schip dat 35 meter lang is en slechts een motor van 28 Paard heeft enige malen aan de grond en ik kom 2.10 te Dokkumernieuwezijl en ik mis de postboot, zodat ik de begrafenis van Dubblenga niet bijwoon. Terug naar huis. 's Avonds thuis. Ondertussen gehoord dat het lijk van Visser gevonden is.
16 april. Weder naar Schiermonnikoog waar ik ongeveer 4 uur aankom en de begrafenis van Visser bijwoon. Eerst in het sterfhuis waar de kist - open - in de gang. In de huiskamer veel vrouwen en mannen. De moeder van Visser, zijn zuster en halfzusters, en dan wordt het lijk naar het kerkhof gedragen, eerst om de kerk heen. Als het neergelaten is spreek ik een kort woord en dan wordt de kuil volgeschept door een heel erg ouden man, die hoe langer hij schept te harder begint te zuchten en te kreunen. Eindelijk vindt hij dat er genoeg zand in is en neemt hij de hoed af met een mooie houding en zie ik zijn afgeleefde verweerde oude gezicht.
17 april. Naar het strand gewandeld en na een bezoek bij weduwe Dubblenga terug naar Amsterdam in gezelschap van den heer Onnes, een houthandelaar en reder van Groningen, reder van vele schoeners en motorschoeners, en een gezellige kerel. De weduwe van

Ambrosius Dubblenga vertelt mij het volgende:
"Ach die oostenwind, die oostenwind, want weet je, als de wind oost is, je hoort de mannen wel eens spreken over een tocht, dan zie je de branding niet zo goed. Is 't niet heel erg, is 't niet héél erg, we waren 36 jaar getrouwd, als een jongen van 19 zat-ie al in de reddingboot, al 40 jaar nu, en nu zou hij 60 worden en wat hebben we altijd moeten werken en zwoegen voor een stukje brood, ja ik weet 't wel, anderen doen 't ook, en nou zou Bruys 60 worden en dan zou hij een pensioentje krijgen van de post en dan zouden we nog een heerlijk tijdje hebben. 't is toch niet gek dat ik 't zeg? Ik ben nooit gaan kijken als de boot in zee was, ik heb dikwijls gezegd:"Hest de nog geen hekel der an?" 't Is zo erg, zo heel erg. Ik hoorde de burgemeester zeggen: Er is een schip in de gronden, en dat Bruys zei:"Dan ga ik me klaar maken". Ik ben niet gaan kijken. En toen zei hij:"Laat wat hard brood halen". Ik met de trommel naar Dobbinga (lid van de Reddingcommissie) en ik zei: Als je er nu hard brood in doet, doe er dan ook een paar pakjes tabak in, dan hebben ze nog wat onder weg".En toen had ik Bruys voor 't laatst gezien. En toen ben ik voor 't eerst gaan kijken toen ze 't kwamen zeggen. Met m'n klompen ben ik naar 't kerkhof gegaan. O ik weet wel, ik zal mijn troost wel krijgen, waar al die anderen troost van gekregen hebben".
21 april. Vergadering Reddingmaatschappij, er is weinig wezenlijke belangstelling, zoals altijd.

Kantoor Noord- en Zuid-Hollandsche Redding-Maatschappij aan de Amstel in de jaren 1920-1930. Vanaf 1930 is het kantoor verhuisd naar het Koloniaal Instituut tot 1940.

13 juni.*[Reis naar Denemarken]*. 's Avonds in Kopenhagen. hotel Weber.
22 juni Wat nu de Reddingmaatschappij betreft, geloof ik dat de volgende verbeteringen moeten worden ingevoerd:1e. moet ik een hoeveelheid hout kopen, laten zagen en 3 à 4 jaren bewaren. 2e. moet een boot als de Klitmöller en een gewone roeireddingboot in Denemarken gebouwd worden. 3e. moeten wij bij de pl. commissies sterk aandringen op het gebruik van de sleepzak. 4e. moet ik in de boot van Schiermonnikoog welke thans in reparatie is het dek open laten. Mijn indruk van het Deense reddingwezen is zeer gunstig.

Betsy Happee, secretaresse op het kantoor van de Rediingmaatschappij (datum?)

De eerste gemotoriseerde strandreddingboot Klitmöller, gekocht in Denemarken, kreeg de naam Eierland en werd op De Cocksdorp gestationeerd

14 juli. Cupido van de Brandaris wordt blind, althans waarschijnlijk. Onderzocht door Ruitinga. Logeerde in Zeemanshuis en dronk thee bij ons. Welk een uitstekende indruk maakt hij. Grote rust en toch is hij gehaat te Terschelling door allerlei eigenaardige fouten die hij heeft.

(Redactie: merkwaardig is dat van dit ongeluk niets in het dagboek van mijn grootvader is terug te vinden, Op 23 oktober 1921 voer de 'Brandaris' voor het eerst uit onder bevel van schipper Wiegman naar de gestrande schoener 'Liesbeth' op de Eierlandse gronden. Aan boord waren F. Kies, A. Tot en R. Dijkstra. De 'Brandaris' vertrok 1.30 uur uit Terschelling, en werd omstreeks 4 uur nog van Vlieland gezien,, en kwam niet terug. Het schip is nooit teruggevonden .De *Cocksdorpers hebben toen met een roeireddingboot de zes opvarenden gered. De kapitein van de 'Liesbeth' schreef daarover: "De reddingbootbemanning heeft buitengewoon gewerkt. Langzaam, zeer langzaam, met groote moeite, kwamen de flinke kerels vooruit. Soms verdween de boot geheel in de zware buien. Over de laatste 50 meter heeft de bemanning een uur moeten worstelen. Met bewonderenswaardige doorzettingskracht kwamen de helden naderbij; wij vreesden echter, dat zij niet langszij zouden kunnen komen. Tenslotte lukte het, zij 't met zeer groote moeite, zoo dichtbij te komen, dat wij er in konden springen…" Mees Toxopeus, toen nog schipper van de Rottumse reddingboot, schreef een brief aan de reddingmaatschappij waarin hij een nieuw type reddingboot voorstelde: 'Het zou een zelfrichtende*

boot moeten zijn van ketelvormig model en in een gevaarlijke zee ook benedendeks te besturen, een soort onderzeeboot boven water'. Hij had het idee al met scheepsbouwer Niestern van Delfzijl besproken en die had het geen slecht idee gevonden. Het systeem om de boot zelfrichtend te maken had Mees ook al bedacht. De boot kreeg een tank in de stuurboordzij die volliep als de boot ondersteboven lag, waardoor de boot dan een helling verkreeg. Door het verplaatste drukpunt en een laag zwaartepunt ontstond een koppel, dat de boot weer richtte. Ook de afsluiters voor de luchttoevoeren werden door Mees bedacht: zwaanshalzen met een zware kogel, die ze in omgekeerde toestand afsloot. Het uiteindelijke ontwerp werd door Professor Vossnack gemaakt. De Insulinde kreeg twee 60 pk Kromhout dieselmotoren in gescheiden machinekamers, twee schroeven en één roer. De schroeven draaiden in tunnels en de kiel bestond uit een brede ijzeren plaat, waardoor het schip ook in ondiep water zonder al teveel risico kon manoeuvreren. De metalen plaat zorgde samen met de motoren voor het richtend koppel. De stuurinrichting was dubbel uitgevoerd: de boot kon zowel vanuit het dichte stuurhuis als vanuit de open stuurstand bediend worden. De Insulinde kreeg een lengte van 18,80 m. breedte van 4,05 m., diepgang van 1,45 m. en waterverplaatsing van 46 ton.)

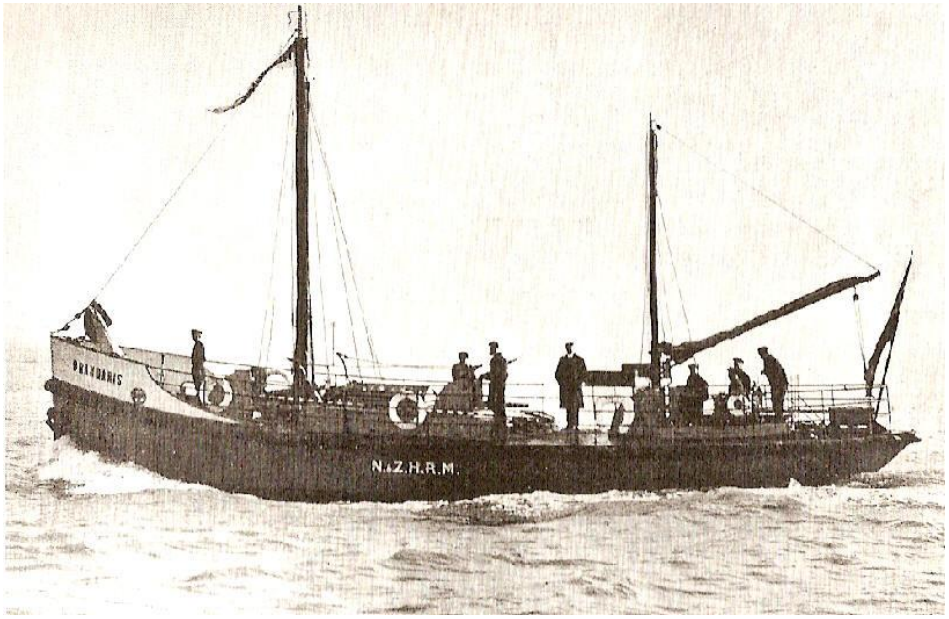

Motorreddingboot van Terschelling Brandaris I , vergaan met man en muis 23 october 1921

1922

10 jan. 's Morgens om 7 uur aan boord van de torpedoboot G 9, ook waren aan boord de schout bij nacht Fock en de adjudant van den Prins, Von Mühlen. Commandant van de torpedoboot was de vroegere commandant van Tom, De Ridder, een echte zeeman, uiterlijk flink, maar onbeschaafd, vetleer. Koud maar goed weer. Naar Terschelling en daar ½ 11 aangekomen en de medailles menslievend hulpbetoon uitgereikt aan de weduwen Wiegman en Kies en aan de ouders van Tot, hetgeen aangrijpend, en gesproken met Cupido, die komt bedanken voor het Broederschap van de Nederlandse Leeuw. Ook aangrijpend dien blinden man te zien, nog zo kort geleden de onverschrokken schipper van de Brandaris en over enige tijd geheel vergeten. Het kerkhof bezocht en verder naar Texel - Oude Schild en vandaar per auto naar De Cocksdorp waar de Prins wederom medailles uitreikt, ditmaal aan de levende bemanning van de reddingboot onder Maarten Boon, schipper. Deze staat op en zegt:"Diep getroffen ... geef me 't papiertje ... Diep getroffen door het bewijs van hulde dat ik en mijn bemanning in ontvangst mocht nemen verzoeken wij Uwe Koninklijke Hoogheid onze dank aan Hare Majesteit de Koningin over de brengen". Alleen "diep getroffen" had hij zonder papiertje gezegd, de rest niet. Vervolgens terug naar Helder en daar gedineerd bij Fock en mevrouw Fock die zeer kalm en aardig recipieerde. 's Avonds terug met den Prins, die van iedere gelegenheid gebruik maakt om patience te spelen, op de torpedoboot en in de trein, met

Von Mühlen, die het tamelijk vervelend vindt. De Prins een eenvoudige natuur, wel zin voor humor, dit is het beste wat men van hem kan zeggen. Hij heeft ook een goed hart geloof ik. 7 maart. Oefening te IJmuiden, een mislukte oefening.

Motorreddingboot "Hilda" (genoemd naar Hilda de Booy-Boissevain, de echtgenote van Hendrik de Booy)

1923

3 januari .Te Schiermonnikoog met de boot in zee, bespreking met de Commissie over de motorreddingboot. De "Hilda" laten komen van Rottum en bespreking met Wobke Fenenga en Mees Toxopeus en 's avonds met de voerlieden

Wopke Fenenga schipper roeireddingboot Schiermonnikoog (Archief KNRM)

18 januari. 's Morgens ½ 10 op bureau. Per tram naar de Rolandwerft Vertens. Mevr. Vertens al dadelijk min of meer bokkig en na enig gepraat over beproeven onderdruk van de dubbele bodem verregaand onhebbelijk. Het kantoor verlaten en de boot bezien. Deze is thans van buiten geschilderd. [...] De boot wordt klaargemaakt om te water te laten. De schilder bezig met het opschilderen van de initialen NZHRM in de zijde en de naam Dorus Rijkers. De patrijspoorten zijn aangebracht. De zeilen gezien, niet veel zaaks. zaterdag 20 naar Prof. Vossnack te Delft om met hem te spreken over de al- of niet noodzakelijkheid van het persen

onder druk van de dubbele bodem der Bremer boot en andere zaken. Maandag naar stad en vind ik brieven uit Bremen die maken dat ik er weder heen moet. *[dit gebeurt 26 en 27 jan., er worden gesprekken gevoerd met een Dr. Edgard en verder Vertens, c.s. en hun advocaat; de inhoud van die gesprekken niet opgetekend].*

De 'Dorus Rijkers'(1923-1965) is een van de oudste Nederlandse motorreddingboten. Zij werd genoemd naar de bekende Helderse redder "Opa" Dorus Rijkers. (Voor de 'Dorus Rijkers' waren reeds zes motorreddingboten en twee stoomreddingboten (Van de 'Zuid') in de vaart gebracht. De oudste motorreddingboot van de 'Noord' is de 'Jhr. J.W.H. Rutgers van Rozenburg', gebouwd in 1907 en in 1908 in Scheveningen gestationeerd)

20 maart. Ik heb Tom's thuiskomst niet bijgewoond want ik moest Zondagavond naar Enkhuizen en ging Maandagmorgen vroeg om 6 uur met de Brandaris naar Terschelling. Fraai weer, wind Oost. We namen boot 26 met Wobke Fenenga mee naar Harlingen, waren daar om 10 en om 12 te Terschelling, waar de vlaggen uithingen van vuurtoren, boothuis, raadhuis enz. enz. maar waar ook de vader van Wiegman op de kaai stond met tranen in de ogen en waar zeker het gemoed van menigeen is bewogen geworden door het terugzien van de naam Brandaris op een scheepje zoveel lijkende op het vorige.
Vrijdag 23 maart. Naar de Rolandwerft. Mentz is daar bezig aan de rekening van het bijwerk, die mij 's avonds erg bijgewerkt wordt aangeboden. Intussen hebben wij gecompenseerd en de boot aan de Tiefer gelegd. De rekening van het bijwerk is ruim 8 miljoen Mark en 150 gld. en ik zet er mijn poot maar onder. Mentz tot het laatst onhebbelijk, zodat men lust heeft hem van de trappen te gooien. De conferentie eindigt met een fles Rijnwijn op kosten van Mentz. Wat een comedie is het toch in de handel.
Zaterdag 24 maart. Olie geladen in Nordenham, dit duurt 4 uren. 's Avonds 12.30 te Wilhelmshafen en de nacht doorgebracht in de kajuit, onder de fok en later op de bank zittend, pratend met Neuhaus over "het Leven". Beroerde nacht. Ik had niet veel lust in de kooien vooruit.
Zondag 25 maart. Het was een dikke mist 's morgens vroeg. Een beetje warm geworden in de kamer van een sterk gebouwde vuile sluiswachter. Diarrhee .Met Neuhaus naar allerlei autoriteiten om gedaan te krijgen dat wij door mogen op Zondag naar het Wilhelmshafen-Emden kanaal. 't Lukt eindelijk. 't Kanaal is afschuwelijk. Nauw en veel bruggen en sluizen. 's Avonds te Wiesede. Vruchteloze pogingen om daar een onderdak te vinden. Geslapen op de bank van de kajuit en volgens mededeling van Neuhaus sterk gesnurkt.
Maandag 26 Maart. Door naar Delfzijl. Prachtige avond. Geslapen bij Toxopeus waar ik heel hartelijk werd ontvangen. Ik was al tamelijk ziek toen.
Dinsdag 27 maart. Een derde man geëngageerd genaamd Berend Kip, een dikke kerel, die ons

door de binnenwateren door Groningen naar Zoutkamp loodst waar wij slapen. Ik in het hotel. Voel mij zeer matig.

Dorus Rijkers (1847-1928) schipper roeireddingboot Den Helder. Motorreddingboot naar hem genoemd

Woensdag 28 Maart. Om 6 uur vertrokken. Koud beroerd weer en om 12 uur aangekomen te Leeuwarden voor het huis van Nella en Theo. Ik voel mij ellendig. Om ½ 3 kwamen vele bewoners van Leeuwarden de motorreddingboot Dorus Rijkers bekijken. 's Avonds een lezing over Reddingmaatschappij in de Leeuwarder bioscoop, een treurige vieze gelegenheid. De plaatjes onduidelijk. Dit en mijn koorts maken dat ik alles maar vlug afmaak. De films zijn in ieder geval mooi en we hebben 's middags en ook nu geld opgehaald en het aantal contribuanten is sterk vermeerderd.
Donderdag 29 Maart is de Dorus Rijkers vertrokken en ga ik namiddag 1 uur per trein in de 1e klasse en ik heb koorts en kom 's avonds thuis.
9 april Maandagmiddag naar de Dorus Rijkers die aan de kop van de Handelskade ligt na het compenseren van het kompas. Dorus Rijkers is er geweest en heeft staan zwetsen aan de wal. "Dat werk deet ik nu vroeger voor niks, daar wordt tegenwoordig f 1300.- voor betaald enz.
17 april kunnen wij op kantoor helpen met inpakken van de Reddingboot no. 22: Tine den Tex, Hilda, Betsy André de la Porte, Miss Grierson, Connie van Hasselt en mevrouw Bastert. Ze maken 2000 exemplaren klaar voor verzending. Mej. Weegenaar zorgt voor koffie, taartjes en thee en Connie fuift op chocolaadjes. Alles heel geslaagd.
21 april. Vanmorgen kapitein Wilkens op kantoor die hier logeert bij zijn schoonzoon. Hij vertelt dat de oorzaak van het vergaan van de Brandaris in l921 is geweest de onkunde en ongeschiktheid van schipper S. Wiegman, met wien niemand uit durfde gaan, dat ook de motordrijver Kies onbekwaam was en daar de 4de man een jonge smidsjongen was, die voortdurend zeeziek was, was de enige man aan boord A. Tot. Deze durfde dan toch wel met S. Wiegman uit te gaan. Verder zegt Wilkens dat als de Doeksens niet zoveel macht hadden op Terschelling, men wat gehoord zou hebben. Dat het een schande was dat de Commissie S.Wiegman had benoemd tot schipper en dat de directeur van het postkantoor woedend was geweest en had gezegd dat een klacht bij de Justitie moest worden ingediend. Verder kwam de Consulgeneraal van Duitsland die mededeelde dat de regering van Duitsland de Brandaris wil eren door het aanbrengen van een bronzen plaat.
28 april werd aan de NZH Reddingmij de De Ruytermedaille uitgereikt in de Kweekschool voor de Zeevaart. Admiraal Colenbrander hield een rede en Tegelberg antwoordde m.i. op ongelukkige wijze, zeggende dat de Reddingmaatschappij geen recht op de medaille had. Ik vroeg mezelve af of ik dan tot geen enkel nut was. Bootsman Smit was er bij uit Oosterend uit Terschelling. Op de Dam merkte hij op, dat de vorige maal dat hij hier (te Amsterdam) was de trams 4 paarden hadden en hoge wielen en niet op rails liepen!!!*(Ariën Pieters Smit is een van de*

oudste schippers die actief waren in de reddingboot. Op 75-jarige leeftijd redde hij en zijn bemanning 17 man van de gestrande Ellen Larsen)

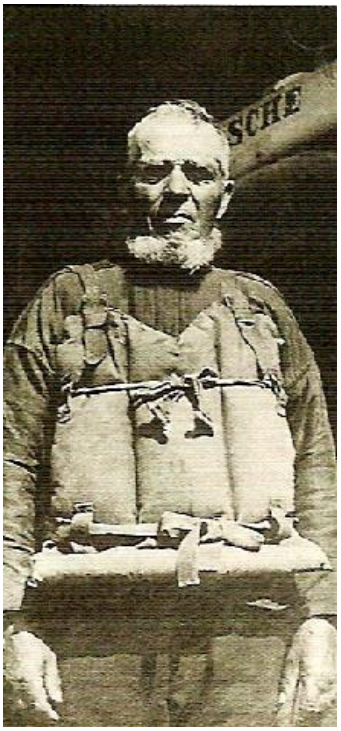

Arien Pieter Smit bootsman roeireddingboot Oosterend, Terschelling.(Archief KNRM)

9 juni. Ik wandelde 9 juni van Oosterend naar West-Terschelling, afstand 15 kilometer. Te Hoorn liep ik het oude kerkje binnen. Ik deed de deur open - Maak dat je weg komt, hoorde ik. Toen zag ik een ouden kerel, model Terschelling. Wij naderden elkander. Ik dacht dat je een jongen was, zei hij, die jaag ik altijd weg. Ben je Protestant. Ja, zei ik. Modern of Orthodox? Modern, zei ik, maar ook Orthodox. Ik heb helemaal geen richting, zei hij, ik ben hier koster en voorzanger. Ik ben 82. Toen begonnen we te praten en vroeg hij wie ik was. Ik zei: "secretaris van de Reddingmaatschappij". "Waarom ben ik dan nooit gepensioneerd", vroeg hij toen, en toen kreeg ik een verhaal hoe hij ongeveer de laatste was van de oude bemanning der reddingboot en eerder in aanmerking kwam voor pensioen dan de leden der tegenwoordige bemanning, die nooit iets doen.
22 juni, naar Noordwijk waar vergadering van de commissie "24 november 1919". Een mooi gezicht op de levendige zee. Overigens heel stil te Noordwijk vanwege het slechte weer.

1924
1 februari. Te Hamburg. *[met prof. Vossnack]*
3 februari. Zondag. Naar Bremen, 11 uur, gegeten in Rathskeller. Vervolgens naar Neuhaus, Georg Grünstr. 102, waar na enig bellen kapitein Neuhaus verschijnt in z'n versleten jas en mij een standje geeft omdat ik niet vroeger gekomen ben aan het middageten waar z'n vrouw zo goed voor gezorgd had enz. enz. Een gezellig Abendessen. Alles veel beter dan vroeger. Neuhaus schenkt weer cognac en ik rook eindelijk een paar sigaren - heel goede. Ook hier krijgt men niet de indruk van gebrek - maar 't is mogelijk dat het hier wel moeilijk is. 's Avonds lang zitten praten over alles en nog wat, over de Rentenmark en over lijkverbranding enz. enz. Geslapen in het hotel Europaeischer Hof.
18 april. 6.39 Naar Rottum met Hilda, Olga, Engelien en John van Marle.
22 april. Dinsdag. Getracht te vertrekken maar niet gelukt. Teruggekeerd en zitten nu weer in het huis van de voogd en zullen morgen weer een poging doen te vertrekken. Het zijn

heerlijke dagen, maar 't is hier wel een beetje ruw voor Hilda.
½ 12. De Hilda ligt gemeerd vlak bij huis. Ik besluit een oefentocht te maken. Er staat veel branding op de Schildgronden en op het Borkumerrif, ja overal. Wind noordelijk. S.K. [stijve koelte]. J. van Marle gaat mee. Steffen T., Schipper Mees T. en Jan Toxopeus zijn de bemanning. Eerst over de Schildgronden, later afgehouden naar Borkumrif en daar geoefend, eerst zonder, later met stopzak en ondervinding opgedaan. Geen heel zware zeeën overgekregen, geen enkele waarbij cockpit geheel vol sloeg. Te ½ 3 terug. Tamelijk nat. John v. M. een flinke kerel, handig en onbevreesd, kalm.

De bevolking van Rottum in 1924.Op de foto: Hilda de Booy-Boissevain met zuidwester helemaal rechts zittend naast Toxopeus. Staand resp 4 en derde van rechts: Olga de Booy (dochter van Han en Hilda) en haar aanstaande echtgenoot John van Marle.

.

Mees Toxopeus (1886-1974) schipper motorreddingboten, C.A. den Tex, Hilda en Insulinde
26 mei. Met Tegelberg naar de Minister van Waterstaat, die een zeer droevige indruk op ons maakt. Sweerts de Landas en Julius waren er ook. Bestuursleden van de Zuidh. Mij tot Redding van Schipbreukelingen, iets later, maar ook in 1824, te Rotterdam opgericht Treurig en treurig die Minister.
5 juni. Mijn moeilijkheden zijn op het ogenblik: de oude redders.
30 juni. Maandag 11.30 bij de gezant De Marees van Swinderen met Tegelberg, Sweerts de

Landas en Julius. De gezant een praatjesmaker, niet veel bijzonders. De Brandaris gaat van het East India dock naar de ligplaats bij het Victoria Embankment. Om 3 uur wordt de vloot van reddingboten geïnspecteerd door admiraal Sir Doveton Sturdie, die van uiterlijk een onaanzienlijk mannetje is.[uit een in het dagboek geschreven concept voor een artikel over de conferentie:Hoe verschilden die reddingboten. Twee houten Engelse reddingboten, waarvan de grootste de kostbare nieuwe "William & Kate Johnston" , 60 voet lang en uitgerust met 2 benzinemotoren , de twee stalen Nederlandse, de "Brandaris" ruim 60 voet lang met 2 oliemotoren en de "Prins der Nederlanden", een Zweed met vol zeiltuig en hulpmotor, een Noor met vol zeiltuig, zonder motor, een kleinere Fransman met twee benzinemotoren en een Deense roei- en zeilreddingboot met hulpmotor. Duidelijk kwam bij het zien van de grote verschillen in het oog dat elke kust haar eigen reddingboten nodig heeft.
1 juli. Dinsdag begint de conferentie in de Westminster City Hall, geopend door de Mayor met een toespraak. en gevolgd door een toespraak van Sir Godfrey Baring. Het is een mooie zaal, half cirkelvormig, gemakkelijke banken met rode leren kussentjes. In het midden van de open ruimte staat het model van de "Insulinde".De conferentie duurde de gehele dinsdag en ook nog de woensdagmorgen. De agenda bevatte vele interessante punten, de bouw van reddingboten en de uitrusting met motoren betreffende. Ik was heel veel aan het woord en toen we de conferentie verlaten hadden werd ik omhelsd door een van de Noren, die mij zeide: Ah! Your country is a wonderful country. How we admired you during the war. The conference would have been nothing at all if you had not been there.'s Avonds hadden wij diner in Lancaster House, aangeboden door de Regering. Het was interessant zulk een Engels diner bij te wonen. Een aardige toespraak van Mr. Sidney Webb, Minister of Trade en een prachtig antwoord van Tegelberg.
25 october. 's Avonds te Haarlem bij de uitvoering in de Schouwburg van het comité voor de Reddingmaatschappij, een kort stukje van de Gravin Van Stirum en een ander stukje van A. Sutro, waarin een dochter Hummel de eerste rol speelde en dat heette "Het eeuwige Trio". Ik zou het niet aangenaam gevonden hebben Olga in dezelfde rol te zien spelen. Het Haarlemse publiek maakte een goed verzorgde indruk, gedistingeerd. Verscheidene aardige jonge meisjes. Tegelberg danste en we gingen met de trein van 11.50 terug naar Amsterdam.
28 october. Heen en terug naar Helder en daar Dorus Rijkers gesproken en Bot. Laatstgenoemde, zowel als D.R. zijn teleurgesteld dat zij niet zijn gevraagd op het diner van 11 november.
4 november. Heden in de vergadering van de Reddingmaatschappij heeft Tegelberg mij met hartelijke woorden medegedeeld dat besloten is mij een ouderdomspensioen toe te kennen van f 4000.- wanneer ik niet meer kan en aan Hilda als weduwe f 2000.- per jaar. Dat is een mooi besluit dat mij ontheft van zorg voor de toekomst.
5 november is de Reddingbootdag. 3 reddingboten rijden door de straten van Amsterdam, 1 oude lelijke boot op de oude wagen van Moddergat bemand met Noordwijkers en geleid door een jongen Schölvinck en 2 mooie boten van ons. Onze nieuwe vlag waait van het kantoor en het is grote drukte op het Hoofdkwartier der collecte op Rokin 114, waar mevrouw Vattier Kraane en vele andere dames hard werken. Ook Hilda. Ik ga er 's avonds dubbeltjes en kwartjes tellen en we eten die dag niet. Om 11 uur komen we thuis en hebben onderweg 1 bot gekocht, die ik opeet. 't Was een gezellige dag. En de opbrengst is ± f 12000.- geweest.
24 november. En nu is de viering van het 100 jarig bestaan finaal achter de rug. [korte beschrijving van de diverse feestelijkheden, ook te Rotterdam, voor het 100 jarig bestaan van de Zuidh. Mij tot redding van schipbreukelingen Op 11 november 1924 vierde de NZHRM haar honderdjarig bestaan. Op 20 november woonde mijn vader een receptie en diner bij te Rotterdam, waar de ZHMRS haar honderdjarig bestaan vierde. Rotterdam is een onaangename stad.

1926

19 januari. Vandaag in een brief van capt. Saxild gehoord dat ik de Danebrogorde heb

gekregen. De machinekamer van de "Zeemanshoop" volgelopen omdat de monteur van Goedkoop de buitenboordskraan heeft laten openstaan en het aftapkraantje van de mantels.

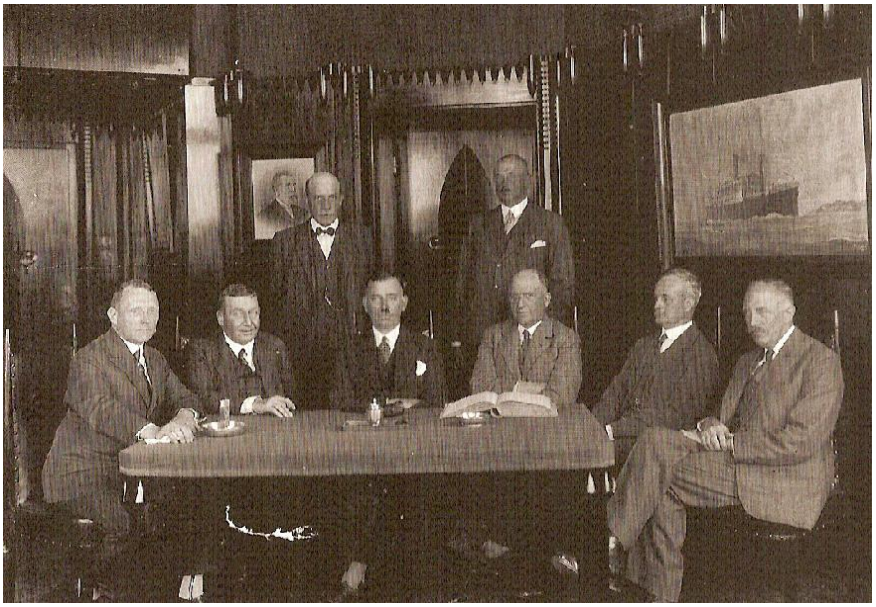

Bestuur van de Noord en Zuid-Hollandsche Redding-Maatschappij in 1924. V.l.n.r.: staande P.H. Gallé en P.L. Lucassen; zittende Mr G.L. de Vries Feyens, J.H. Hummel, P.E. Tegelberg, H. de Booy, P. den Tex, en M.C. Koning (Archief KNRM)

Tocht naar Medemblik en Wieringen.Men gelooft dat Medemblik door de aanleg van het kanaal zal groeien tot een plaats van 600 inwoners. De havenuitgang loopt in NO richting. Bij slecht weder uit het NNO of NO zal een roeiboot er niet uitkunnen. Men is niet zeker van de aanwezigheid van een motorvaartuig, in staat om bij slecht weer een boot naar een gestrand schip te slepen. Wanneer de Wieringermeerpolder tot stand is gekomen wordt daarmede het gevaar van rampen te Medemblik geringer omdat de hoekzak waarin schepen bezet raken op lager wal, dientengevolge vervalt. De vraag wordt gesteld of, wanneer te Lemmer een motorboot is, deze in geval van nood kan worden te hulp geroepen. Ook wordt gewezen op het nut, dat uit de aanwezigheid van een reddingboot op Wieringen kan getrokken worden. De ramp met de tjalk die zonk op 25 of 26 november l925 had plaats ongeveer 4 of 5 kilometer van de wal ter hoogte van Opperdoes. De vrouw van den schipper spoelde in een reddingboei aan tegen de dijk. Zij had een tasje in de hand waarin een polis van levensverzekering. Voor een beetje geld had de schipper deze ramp kunnen ontgaan door de haven van Medemblik binnen te lopen. Ik heb een bezoek gehad van P.J. Jager. Hij is een gemene onbetrouwbare kerel.

1927

11 mei, de dag na de begrafenis *(van zijn schoonvader Charles Boissevain, die op 5 mei stierf)*, begroette ik 's morgens captain Rowley en M. Rubie, die uit Engeland waren overgekomen voor proeven met de Insulinde. We gingen naar Delfzijl, ook met Eden, Goedkoop en Vossnack, en zagen daar in de namiddag de boot omtrekken en zich weer richten, of liever ik zag het niet want ik zat er zelf in met 11 man, mezelf meegerekend. De volgende dag, 12 mei, was het ruw weer, wind NW 7-8 en gingen we om 11.30 met de Insulinde uit, geëscorteerd door de "Hilda". Het plan was het Amelandse gat binnen te gaan maar dit lukte niet. We gingen weer terug en door de hoge branding van het Rif het Paalgat binnen en zo naar Oostmahorn. Dat was een mooi en interessant gezicht.

12 october. Vergadering Reddingmaatschappij, waarop wordt besloten dat ik naar Turkije zal gaan voor 14 dagen

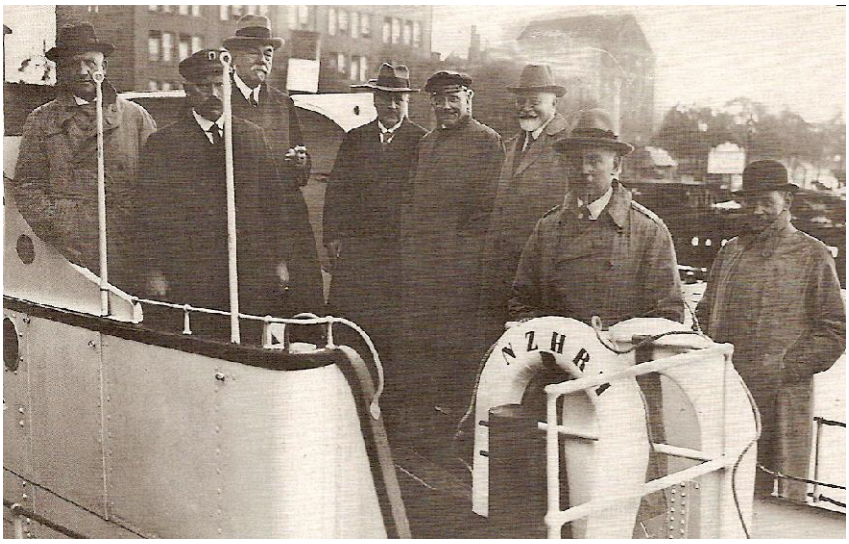

De eerste proefvaart van de nieuwe reddingboot 'Insulinde' in 1927. Van links naar rechts; H. de Booy, Mees Toxopeus, E.A. Zeilinga, Mr G.L. de Vriens Feyens, J. van der Meulen, Prof E. Vossnack, P.E. Tegelberg en G.J. van de Poll. (Archief KNRM)

1928

Hierop volgen slechts korte aantekeningen tot 4 juli, met de mededeling dat het daaropvolgende dagboek, lopende tot september l929, is zoekgeraakt, vermoedelijk op een van de stoomschepen van de Holland-Frieslandlijn.

1929

4 october l929. Vanmorgen 9.17 naar Egmond aan zee. Bespreking met burgemeester Eyma op het raadhuis over behoeftige redders en later met hem naar het boothuis en de grond bezichtigd waarop nieuw boothuis zou kunnen komen, vervolgens naar zijn huis waar ik koffie drink. Zielig te zien die oude zeelui in de Prins Hendrikstichting, mensen die de gehele wereld omzworven hebben en nu wachten op de dood in een gesticht. Per auto naar Alkmaar en naar de "Hilda" die er prachtig uitziet maar voorover ligt. Ik laat de achtertank vollopen en nu ligt de boot er prachtig bij. De bescherming van den schipper is heel mooi en ook het verbouwde en verlengde onderschip. Verder door per auto naar Callantsoog dat zo schilderachtig ligt. Het kleine kerkje met het eigenaardige torentje. Bespreking met burgemeester Breebaard, het schoolhoofd Smit, Govers, de 88jarige, en bootsman Hollander weer over behoeftige oudredders en enige onderstanden vastgesteld. Vertrokken ± 6 uur en oudschipper Hovy geeft mij een haas en Govers bloemen.
5 october. De oude 88 jarige Govers, die bij de vergadering zit te dromen terwijl de anderen opsnijden over de heldendaden der Callantsogers. Dan op eens komt de zwakke stem van Govers:"zie je als 't ruw weer was dan dorsten ze niet in de boot", geheel in tegenstelling met hetgeen door de anderen was gezegd.
16 october naar Callantsoog. Burgemeester en hoofd school per auto afgehaald en naar W. Govers. Hij is 88 jaar oud en 40 jaar commissielid. Ik overhandig hem met een mooie toespraak de wandelstok met gouden knop met het opschrift "aan Willem Govers, lid van de commissie van plaatselijk bestuur te Callantsoog van 16/10/1889-16/10/1929, en hij antwoordt:"Dank je wel voor je drukte".Ofschoon ik burgemeester heb gevraagd er voor te zorgen dat zijn kinderen bij de overhandiging tegenwoordig zijn, is daar volstrekt niet voor gezorgd. 't Zijn mensen zonder verbeelding.
13 november. Vergadering Reddingmaatschappij onder Gallé wegens afwezigheid van Tegelberg in Indië. Ik lees Toms brief voor waarmede hij bericht de betrekking van adjunct-

secretaris te aanvaarden.
(Red. Tom de Booy, zoon van Hendrik de Booy aanvaardde zijn betrekking bij de Reddingmaatschappij mei 1930. Oktober 1933 trad Hendrik de Booy af als secretaris om alleen penningmeester te blijven. Tom volgde hem op als secretaris welke titel in 1947 werd gewijzigd in die van directeur).

18 november. Maandag - mooi weer. Proef gevaren met de "Eierland"' goed. Snelheid ± 6,3 zeemijlen. In de namiddag zegt Van de Poll mij plotseling de dienst op wegens mij onbekende redenen. Hij heeft niet veel ontwikkeling maar we kunnen hem nu heel moeilijk missen. Misschien waait het over.
7 december. Vandaag zijn wij 8 uur naar Delfzijl gegaan. Voorzitter van de Effectenhandel de heer Stroeve J.Ezn, en diverse leden, verder Eden (de zeeschilder) en van ons bestuur Gallé, Lucassen en ik, te samen elf. Met een gezelschapsbiljet. Van Groningen per autobus naar Delfzijl. Op de werf J. Niestern. Toespraak van Gallé in een loods tegenover de rood gemeniede nieuwe boot die er prachtig uitziet, maar ik denk dat prof. Vossnack het zal snappen dat de verschansing achter de stuurstand van den schipper hoger is opgetrokken dan hij had toegestaan. Die buitenkiel is wel kolossaal. Na Gallé die zeer goed sprak, sprak Stroeve die zeide dat op hem de taak rustte de boot een naam te geven, dat hij iemand gekend had die heel veel van de zee gehouden had en die zeer hulpvaardig was geweest in haar leven en dat hij daarom de boot naar haar noemde Neeltje Jacoba. De wijze waarop hij het zeide maakte het ons tot een genoegen de boot Neeltje Jacoba te noemen.

mrb Neeltje Jacoba gestationeerd in IJmuiden sinds 1930

Vervolgens begonnen de werkzaamheden van het wegslaan van blokken en wiggen. Toen kapte Stroeve het laatste touw door en gleed de boot mooi dwars te water. Het was een prachtig gezicht. 's Avonds 8.12 terug. Later belt Eden op en vertelt dat het grote 12.000 ton dok voor de Rotterdamse droogdokmaatschappij, dat door de Witte Zee en de Humber werd gesleept, bij Borkum in twee stukken is gebroken en dat het is gezonken, dat er 2 van de 8 mannen verdronken zijn, dat het lichtschip-Haaks is losgeslagen en de sleepboot Zeeland er heen is gegaan, dat daarvan de brug is ingeslagen.
8 december. Zondag.Het stormt uit het Zuidwesten. Ik ga naar kantoor waar ik werk tot 5 uur, heb Koster te IJmuiden doen weten dat men mij op het kantoor kan opbellen.
9 december. Het stormt uit het ZW, verwachting Zuidwest storm. Doeksen opgebeld 20.30, zegt dat het Engelse stoomschip enigszins verdreven is, zit nu bij paal 11. Volharding heeft verbinding. Ook Texel is er bij. Oceaan heeft een schip naar de Eems gebracht, zal vermoedelijk gaan naar een schip dat met machineschade ten anker ligt 20 zeemijlen W.t.N. van toren.
21 uur. IJmuiden opgebeld, zegt dat Insulinde vanmorgen uit is geweest en buiten onder Egmond een logger heeft aangetroffen met noodvlag, heeft sleepboot gewaarschuwd en is later met die sleepboot weer naar buiten gegaan omdat ze niet zeker wisten of sleepboot wel

buiten kon komen. Men heeft te IJmuiden een uiterst gunstige indruk van de Insulinde. 21.45. Helder opgebeld, niets bijzonders. Wind te Helder WZW 8 à 9, heldere lucht. Had wel een noodbericht gehad van dat schip de Hansa die voor anker ligt.
22 uur. Opgebeld door schoonzoon van schipper Van Urk met de vraag of de Brandaris uit is. Neen. Ik dank u bij voorbaat, zegt schoonzoon.

Hendrik de Booy met zijn dochter Engelien voor het boothuis 'Engelina' op Rottumeroog

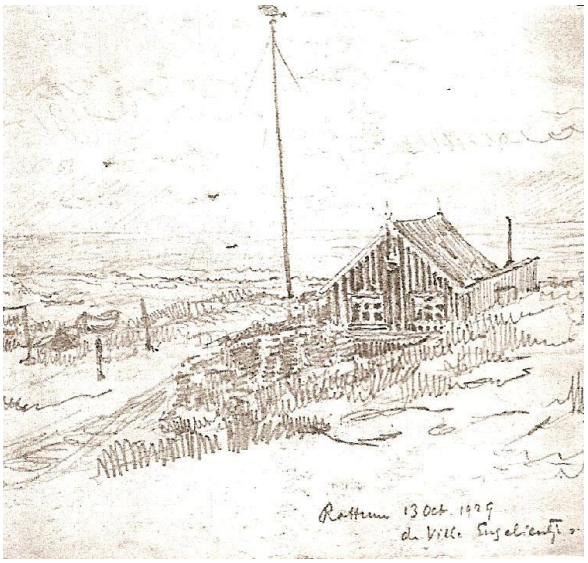

Villa Engelina op Rottumeroog (Tekening van Hendrik de Booy)

(Redactie: Daar het eiland Rottumeroog zich langzaam van West naar Oost verplaatst, moeten de daarop staande gebouwen af en toe verplaatst worden. De voogd had dat nagelaten met het magazijn, de Villa Engelina, tot ontstemming van Hendrik de Booy)
22 december. Zondag. Zag gisteren bij de tewaterlating van de "Marnix" hoe de sloepen van de "Pollux", alle drie in onooglijke staat, werden voortbewogen - roeien kon men dit niet noemen - over het Y, ter opluistering van het bezoek van Prinses Juliana! Bah!.
Kerstmis. Een beetje onrust werd veroorzaakt doordat de "Hilda" in de nacht van 24 op 25 december was uitgegaan naar een stoomschip, gestrand op Simonszand, doch dit niet had

kunnen vinden en dat de Hilda daarop weer was uitgegaan om 12 uur en nu nog uit was. Het had gewaaid uit het NO en waaide nu nog hard uit het ZW. 's Avonds was de barometer rijzende. Ik ben dankbaar dat ik de "Hilda" heb doen verbeteren.
26 december. Hoor van Oostmahorn dat "Hilda" gisterenavond 11 uur is teruggekomen en dat het gestrande schip is losgesleept. De bemanning is aan boord gebleven. "Hilda" heeft op de lange tochten heel goed voldaan. Ik geef de bemanning f 25.- per kop, den schipper f 37.50. De zaak kost dus f 137.50 en de brandstof. Vernam van Schiermonnikoog dat de tractor niet goed liep, liep warm etc. Zou hij niet goed hebben afgetapt voor de vorst? Ik vrees het.

1930

Zaterdag 29 maart ging ik naar Wijk aan zee om de laatste eer te bewijzen aan Van der Zant, secretaris en lid van de pl. commissie der Reddingmaatschappij, die gestorven was aan een korte ziekte. De man had altijd een zwakke borst gehad, leed dikwijls aan bronchitis. Ik ging naar Haarlem per trein en vandaar per auto naar het sterfhuis. Daar lag in de achterkamer in de open kist - het viel mij op hoe dun het hout van die kist was - het overschot van wat was Van der Zant, de schoolmeester, die mij zo menig maal verveeld had met zijn langdradige brieven, maar die uiterst zuinig was in het beheer van de zaken der Reddingmaatschappij. Als leidende kracht bij stranding of ongeval van geen of weinig nut. Ook de schoolkinderen kwamen naar Meester kijken."Niet dringen jongens", zei de jonge geestelijke, een zoon. Anderen kwamen en gingen. In de voorkamer de weduwe, kalm, berustend, met haar lieve ernstige gezicht. Al die Van der Zants zijn donker. Ze komen uit Brabant. Er zijn 10 kinderen, waarvan 3 dochters in het klooster zijn. Een van die drie is stervende in het klooster. De anderen mochten Vader even komen kijken voor hij stierf, toen dadelijk terug. Een zoon is missionaris of wordt dit. Hij, evenals de dochters, is bestemd voor Brazilië en gaat deze dagen naar Spanje om de taal te leren. Twee andere zoons zijn in Indië, beiden bij het Onderwijs. Ik zie nog een jongen en een dochter. Ze hebben allen flinke, ouderwetse gezichten, gezichten die zouden passen in een schilderij van Frans Hals. Van den vader had men een Spaans admiraal kunnen maken. De grote kalmte en berusting en de goede manieren vallen mij op. Geen zweem van aanstelling, overdreven emotie. Men kreeg de indruk dat zij dachten: Nu is hij de rust ingegaan; hij is goed bezorgd. Ik hoop dat men ook bij mijn overschot niet zal ongelukkig zijn maar dankbaar voor wat ik heb kunnen zijn, ook al was het niet zo veel. Er was even twijfel of men wel door de deur kon met de kist. Ja, het kon. Naar de kerk, waar de priester zijn zegen uitsprak en de kist besprenkelt met wijwater. Ik zat naast Roland, de voorzitter van de commissie, en luisterde naar het gezang van het zangkoor (mannen) waarvan Van der Zant de directeur was. Ze zongen goed. Ze wisselden hun zangen af met die van den priester. Een zeker aantal personen (familieleden?) kregen ouwels van de priester en kwamen terug naar hun plaats, de handen gevouwen, strak de gezichten. Weer gezang. Gerinkel van belletje. Blijkbaar verricht de priester een heilige handeling. Het duurde lang. Toen de dienst was afgelopen vroeg ik Roland: "Wat vindt u er van? 't Is of ze besjokke zijn" zei deze. "Dat zijn nou ontwikkelde, geleerde mensen. Ze zijn bepaald besjokke. 't Is toch onbegrijpelijk dat mensen, die toch logisch denken kunnen, zo iets kunnen doen". Als ik zeg dat je er met logisch denken ook niet komt, beaamde hij dit. We gaan nu naar het kerkhof waar onder gezang de kist wordt neergelaten in het graf. En als de leden van het zangkoor, al gebeden zeggende het kerkhof verlaten, schaart zich weer een andere groep personen om het graf en zingt. We gaan nu weer naar het sterfhuis en praten nog wat met de weduwe en kinderen over den overledene, die een week geleden nog voor de klasse stond. Gedurende zijn leven heb ik nooit veel bijzonders in hem gezien dan zijn uiterlijk, nu is hij door die plechtige dienst op een hoger plan gekomen. Hoe weinig kennen wij elkander toch gedurende het leven.
Vrijdagavond 8 mei met consul Von Bülow en Herr Wippersfeld per auto naar Groningen. Zaterdagmorgen te 6 uur op, naar Dokkum. Inspecteerden militaire graven te Warffum en Kloosterburen en waren verrukt over Groningen. Nergens zal men zulk een weelderig rijk

land zien met vorstelijke boerderijen - terpen - de oude dijken. Te Dokkum auto gerepareerd en door naar Oostmahorn waar wij 12.30 aankwamen. Daar de geschenken uitgereikt aan Mees Toxopeus en anderen. Onze mannen zagen er keurig uit. Consul Von Bülow en Wipperfeld door met de "Hilda" naar Schiermonnikoog en Ameland. Het zijn goede geschikte mensen. Hoe verschillend is hun optreden van dit van Duitsers vóór de oorlog.Tom al spoedig te werk gezet aan de "Brandaris" vervolgens aan de "Neeltje Jacoba" en aan de "Zeemanshoop". Dit had vele reizen tengevolge. Ook ging hij naar Helder voor de inspectie van de "Dorus Rijkers" en bezocht Adrianus IJsbrand Kuiper, die 55 jaar getrouwd is.
10 juli. 's Morgens Harwich en met een voortrein naar London, aankomst Liverpoolstr. te 8 uur ongeveer, per taxi naar Charing Cross station en over het nog stille Trafalgar square gewandeld naar 22 Charing Cross road waar ik een penny deed in de bus van de Reddingmaatschappij.
9.15 naar Dover, en bij aankomst ontmoet Sir Godfrey Baring, Shee, Rowley, Barnett. Het platform. Ik zit vlak schuin achter de Prins. De Mayor. Welkomstspeech, speech van Baring, van verschillende anderen ter verwelkoming van den Prins, Rowley, de aartsbisschop van Canterbury, de Prins. Deze zegt o.a. dat hij welkom heet "Mr. de Booy, an old friend of the Institution". Het is een mooie dag. De hoge klip van Dover met het kasteel beheerst het geheel. Er zijn twee Hollandse mijnenleggers en de commandanten maken kennis met mij. Alles is goed geregeld. Padvinders, elegante dames van de propagandacommissie, oudstrijders. Maar hoe zenuwachtig is de Prins. Als hij zijn rede heeft voorgelezen biedt Baring hem een zilveren schaar aan waarop hij dezen een penny overhandigt (tegen het afsnijden van vriendschapsbanden) en wordt de boot te water gelaten.
7 augustus, op Rottum. De Voogd is weinig veranderd, wat magerder geworden hetgeen goed voor hem is. Ik praat met hem over 1ste: de opheffing van Rottum, waarop hij zegt dat het niet nodig is dat Rottum wordt opgeheven, maar hij komt, doorpratende, toch tot de mening dat dit wel aangewezen is, omdat men bij stormweder niet bij de reddingboot kan komen en dat dit ergerlijk is voor de bemanning. Doorpratende komen wij tot de mening dat een lijntoestel, zowel een vuurpijltoestel als een pistool, wel nuttig kan zijn om een lijn te schieten over een tjalk die nabij het eiland komt vast te zitten, of als een boot in het ijs vastraakt. 2de: over Kuiper en het plan wachtgeld, gekoppeld aan dienst bij den Voogd. Kuiper is een uitstekend werkman, smeden, bankwerken, galvaniseren, ook reparatie met hout, bootbouwen, maar als ondergeschikte is bij moeilijk omdat hij zich gegriefd voelt als hem iets wordt opgedragen. Men moet heel voorzichtig met hem omgaan. Als men zegt "Dat heb je tip top gedaan, Jan" dan werkt hij zich in het zweet, maar die overgevoeligheid is moeilijk. De voogd zegt:"Ik ben niet bang voor hem, maar ik heb respect voor zijn lastige karakter". Ik ga om ½ 5 weer terug met de boot van de Voogd met Thijs Toxopeus, die niet uitgegroeid is, en een 2de man, onlangs nog bakkersknecht. Samen verstaan ze niet veel van de motor van 20 PK, een Zweeds motortje, die van tijd tot tijd stopt, ook wel omdat er geen benzine in de tank is of niet toe kan vloeien. Om ½ 8 komen wij binnen bij Noordpolderzijl. 't Was mooi op het wad, de lucht donker, op sommige plaatsen de wal helder groen, de uitgestrekte droogliggende plaatsen bruinachtig paars. Daarop de meeuwen langzaam voortwandelende. Van tijd tot tijd regende het, dan zat ik in de kap.
9 augustus. Van de Poll zegt de dienst op met 1 october. Hij zegt eerst dat hij graag een paar dagen verlof wil hebben en dan dat hij "ook met het oog op de toestand van zijn vrouw" met 1 oct. weg wil. Van de Poll heeft meer dan 20 jaren onder mij en met mij samengewerkt. In de laatste jaren is hij vol grieven tegen mij geraakt, grieven die onbetekenend lijken voor ieder wien ze niet aangaan. Nu loopt het over de rand, nu ik Tom heb gekregen als adjunct en hem de zaken overgeef en niet aan Van de Poll, zoals vroeger als ik wegging.
21 december, Zondag, ga ik met twee verslaggevers van het Volk naar Rottumeroog. 's Avonds te Leeuwarden hotel Phoenix.
22 december. 's Morgens per auto naar Oostmahorn omdat men ons niet had geroepen en per

Insulinde naar Rottum buiten om, doch onder het strand door bij Schiermonnikoog, vervolgens over het rif te Rottum, aankomst ca. 13 uur. Er stond vrij veel zee en branding. Dit gaf mij een enigszins zeeziek gevoel. Ik was blij met de bonten jas van Charles. Ik word wat oud voor dergelijke tochten. Visser van Oostmahorn was ook mee. De verslaggevers waren P. Bakker en Föncke Kupers, een tekenaar, tevens zanger. Rottum ziet er droevig uit en doet meer dan ooit denken aan het "Behouden huis" op Nova Zembla. De schuur is afgebroken en het huis staat enige weinige meters van de rand der duinen, die stijl zijn afgeslagen. Het moet indrukwekkend zijn hier bij hoge zee. De Voogd, de vrouw van de Voogd, Jan Toxopeus, 2 knechten, 2 meiden en enige toevallig op het eiland vertoevende mensen, o.a. een sergeant in verband met de verlegging van de telefoonkabel. De Groninger kaap staat op het strand en zal vermoedelijk over enige tijd in zee staan. 's Avonds zitten we in de kamer van den Voogd en komt het gesprek als vanzelf op "ontwapening", Het blijkt dat ik de enige ben die zich beslist uit vóór een verdediging van het vaderland. Ieder uit zijn mening: De domste is Visser van Oostmahorn die niet gelooft aan het bestaan van gevoelens waaraan hij zelf niet gelooft. Hij kan zich niet voorstellen dat er ooit weer oorlog komt, dus gelooft hij er niet aan. P. Bakker van het Volk valt niet mee. Föncke Kuper is een aardige kerel, een fijne natuur, met een fijn gezicht ook. Dat van Bakker is grof, onbeschaafd. Hij is niet zo kwaad, maar onontwikkeld. Ik vind het moeilijk hun praat aan te horen en dan te weten dat 1/3 van de natie en wellicht meer, net zo praat. Ik ga om 9 uur naar bed, leg de bonten jas op het bed en slaap goed tot ½ 8 volgende morgen.

1931

7 januari. Met Tom naar Wijk aan zee en daar vriendelijk ontvangen door Roland die ons uitstekende koffie schenkt. Ik lees de Commissie de les naar aanleiding van haar gedrag.
17 januari. Proeftocht Tjinegara. Er waait een zware storm uit het NW dus gaan we niet uit doch in stede daarvan naar Amsterdam. Als ik thuiskom hoor ik dat Moddergat 5 man heeft gered. We wilden dit station juist opheffen.
7 maart. Ik naar de begrafenis van Govers te Callantsoog. Het is een erg koude dag. [...] Eindelijk komt de stoet aan. Eigenaardig gebouwde rijtuigen. We gaan naar het kerkhof om de kerk, die er zo aardig uitziet - gerestaureerd - met z'n eigenaardige toren. Mooi het wit van de toren met z'n groene kap en die blonde duinen. We houden de hoeden op. Wat doen die bidders onhandig met de touwen, die ze maar niet van onder de kist vandaan krijgen. De burgemeester Breebaart spreekt eerst en vergelijkt het leven van Govers met een boek dat nu gesloten is. Dan kom ik, en eindelijk burgmeester Lovink, mijn oude vriend. Een bedankje van een familielid. Govers was een boer met een goed verstand en een gevoelig hart, die veel van bloemen hield en mij herhaaldelijk hetzij bloemen of bollen aanbood bij mijn bezoeken aan Callantsoog. Toen ik hem toesprak toen hij 40 jaar lid van de Commissie was en hem een wandelstok met gouden knop aanbood zei hij: dank je wel voor je drukte. Maar hij was erg trots op zijn stok, wees iedereen de knop met de daarin gegraveerde opdracht.
18 maart.Als ik 's avonds 23 maart thuis kom word ik ontvangen met gelukwensen van Hilda en Engelien omdat ik de gouden De Ruytermedaille heb gekregen van de Koningin. Dat is een hoge onderscheiding, die niet veel wordt verleend.
28 maart. Bouvelet vanmorgen afgehaald om 11.30 uur en herkende hem. Naar de Nederlandse Bank om bij te wonen het uitreiken van de De Ruytermedaille aan den kapitein van het Hospitaalkerkschip "De Hoop" door Vissering. Ik ben nu ook in het bestuur van die vereniging. Ik ben nu in de volgende verenigingen en betrekkingen waaraan ik iets te doen heb: NZHRM - Zeemanshuis- Raad v.d.Scheepvaart - Amsterd. Montessorischool - Ned. Bouwmaatschappij - Adderfonds - Oosterse Handel en Rederijen - Hospitaalkerkschip "De Hoop" - Handelsblad - Concertgebouw.
Zondag 25 october. Hoe men onderhevig is aan stemmingen merkte ik weder eens op dinsdag 20 dezer toen ik de vorige dag en 's morgens enigszins op mijn manier gegriefd door Tom, een

gevoel had alsof ik er maar moest uitscheiden. We hadden 's middags vergadering van de Reddingmaatschappij waarop aan het slot Tegelberg het woord nam, zeggende dat hij nog wat had te zeggen. Hij deelde toen mede of liever herinnerde er aan en stelde vast dat ik 31 october a.s. 25 jaar bij de Reddingmaatschappij zou zijn en hoe hij zo gaarne had gezien dat ik dan de Nederlandse Leeuw zou krijgen. Ik had die in l924 reeds verdiend en nu had hij er met Röell over gesproken, die er alles voor gevoelde en toezegde dat ik hem zou krijgen. Maar Tegelberg ging ook naar Fock (Hoofdinsp. van de Scheepvaart) en deze handelde onafhankelijk en bezorgde mij de gouden De Ruytermedaille, ook een hele mooie onderscheiding, maar niet de Leeuw, die gedragen kan worden (dagelijks). Toen zei Röell: nu is het onmogelijk! Natuurlijk. Verder sprak hij mij toe met woorden vol waardering voor hetgeen ik in die 25 jaar had gedaan en ik verliet de vergadering in een heel andere stemming. Ik verzocht dat een mogelijke huldiging in kleine kring zou blijven, maar Tegelberg wilde toch dat de boothuizen zouden vlaggen en dit zal nu gebeuren op Zaterdag 31 october. Ik vind het een hele grote eer.

1932

De 3e Internationale Reddingboot Conferentie werd in Nederland in 1932 georganiseerd. De vloot van de NZHRM lag keurig op leeftijd zodat duidelijk de voortgang in techniek van de C.A.denTex tot de Insulinde te zien was. (Archief KNRM)

1934

18 januari. Gisterenmiddag is het Engelse s.s."Oakford" gestrand op Eierlandse gronden. "Eierland" er heen om ca. 7 uur. Toen die niet terugkwam "Brandaris" er heen. Eierland kwam 's morgens terug. Bemanning wilde niet van boord. Ging ten slotte met eigen sloep van boord waarbij allen verdronken. Tom is vanmorgen naar Texel gegaan. Ik telefoneerde om ½ 12 met hem toen hij op de vuurtoren Eierland was. Vandaag 16 october vergadering Reddingmaatschappij. Er werd besloten tot een 5% salarisverlaging. Tom en ik gaan daardoor elk f 400.- omlaag. Het wordt tijd dat ik weg ga van de Reddingmaatschappij, maar dat meen ik niet.

1935
17 september. Zware storm. Een stoomschip strandt op rif van Borkum en Toxopeus met de Insulinde redt de bemanning terwijl de Duitser er niet bij kan komen.
5 november. Met Tegelberg en Tom naar Egmond om de onderscheidingen uit te reiken die wegens de redding Drenthe en Kerkplein zijn verleend. Tom heeft zich in die nacht van de redding flink gedragen. Hij heeft werkelijk geleid. Zonder hem zou de plaatselijke commissie er weinig van terecht hebben gebracht. Waarschijnlijk zouden er ongelukken zijn gebeurd. We werden ook buiten het hotel gefotografeerd met de Drenthe achter ons. Deze ligt op 80 meter afstand van de duinvoet, een afstand zo klein dat men zich bijna niet kan voorstellen dat die redding zoveel moeite en gevaar heeft gegeven. Toch was dat zo. Het was nacht en de zee sloeg met kracht tegen de duinen.
Zaterdag 13 februari met de tram naar Zandvoort. Om 12 uur bij burgemeester van Alphen, waar ook Tegelberg en Tom. Daar koffiegedronken en vervolgens de begrafenis. Eerst schipper Molenaar, waarbij Van Alphen en Tegelberg spraken. Van Alphen herinnerde aan de houding van schipper Paap en bemanning bij de ramp Salento en leidde daaruit af dat de mannen van de reddingboot te Zandvoort de zee kunnen beoordelen. Hij begaf zich hier op ietwat gevaarlijk terrein met het oog op de aanwezigheid van enige IJmuidenaren, die de poging tot redding Salento medemaakten.

1937
Ds. Tromp sprak goed bij Molenaars graf, er op wijzende dat het hier geen "toeval" was, dat wij allen in Gods hand zijn. Ik weet wel, zeide hij, dat ik hier tegen mensen spreek die niet denken aan een toeval. Bij de begrafenis van Schuiler sprak weer Van Alphen, daarna Tom, heel goed. "Wij zijn geslagen, maar niet verslagen", zei hij. Het was mooi Tom dat te horen zeggen. Bij zulke gebeurtenissen gevoelt men de verantwoordelijkheid zo leider te zijn van een bedrijf waar het personeel grote gevaren loopt.

De lancering van de roeireddingboot van Zandvoort (Archief KNRM)

(Redactie: Mijn vader was in de reddingboot van Zandvoort tijdens een oefening in februari 1937. De reddingboot was uitgevaren onder schipper J. Molenaar Er stond een flinke branding windkracht 4-6 Op de tweede bank brak al een zware breker in de boot. Nog voor het water uit de ontlastbuizen was leeggelopen stortte een tweede grondzee in de boot. Toen een derde de boot oppakte sloeg deze over bakboord om. De meeste roeiers konden zich vastpakken aan de grijpkielen van de omgeslagen boot, die langzaam naar de wal dreef. Helaas bleek schipper J.Molenaar de roeier Schuiten onder boot te zijn geraakt. Beide overleden).

5 maart naar Noordwijk aan zee om Jan van Kan te spreken, die al lang lijdt aan spierontsteking of reumatiek of wat ook, Ik vind hem als een oude man zittend in een stoel. Hij begint al gauw over het geval te Zandvoort te spreken en is dan aangedaan en is niet uitgepraat over Tom. "Wees dankbaar dat je zo'n jongen hebt. We hoorden 't om 8 uur door de radio. Ik lag in bed. Laat me er uit. Wat is het. Goddank is De Booy behouden. Toen kwam de een na de ander, allemaal mensen van de reddingboot, of we 't wel gehoord hadden. Goddank, zeiden ze allen, De Booy is niet verdronken. Ja ze houden allemaal erg veel van je jongen. 't is eigenlijk te gek. Alleen Simon Verloop, de communist, die zegt dan 'De Booy is niet Onze lieve Heer'. En 't is overal zo langs de kust. Ik ben daar geweest te Egmond na de Drenthe, daar zatten die kerels allemaal dronken in dat kroegje, maar ze waren allemaal vol lof over De Booy. En de meisjes zeggen: Ik wou dat ik zo'n knappe jongen kreeg. Ja, je moet dankbaar zijn dat je zo'n jongen hebt. Toen hij [Tom de Booy] me kwam opzoeken liepen de tranen over z'n wangen. Ik dacht, is dat nu een verhouding van een meerdere tot z'n mindere." Z'n dochter Johanna was bezig in de kamer en mij trof de eerbiedige wijze waarop ze hem toesprak. Z'n vrouw magerder nog dan vroeger. Ze staan erop dat ik een visje blijf eten en ik doe het ook na eerst een bezoek te hebben gebracht aan de slagerij van Van den Berg, die gehuwd is met Leentje Cramer, de dochter van Cramer die in l9l9 omkwam met de reddingboot bij de KW 47. Deze slagerij, die dus is gekocht met de f 900.- die Leentje ontving, zag er netjes uit en ze hebben er een behoorlijke boterham van. Arie van Kan wijst mij hoeveel de kust bij Noordwijk is afgeslagen bij de storm in December. Dit is 8 meter en het doet dan weer denken dat deze storm wel iets heel bijzonders is geweest

1938

12 februari [naar Terschelling, wegens het overlijden van Cupido, vroeger schipper van de motorreddingboot Brandaris]. In het hotel horen wij dat Tegelberg in het sterfhuis Cupido is. Ik met Tom naar Cupido. Weduwe met Piet en Marietje en familieleden. Ik zeg dat zij goed op haar man gepast heeft, waarop zij antwoordt dat dit ook zo is en dat zij een goed geweten heeft. Cupido gezien, liggend in de kist, door een venstertje in het deksel. Hij is geheel de oude Cupido, onbegrijpelijk jong. Koffiedrinken in hotel, l.15 met commissie en bemanning Brandaris naar Hoorn. In "Ons Huis" worden we ontvangen. Daar staan twee lange tafels met tafelkleden er op en een dwarstafel aan het hoofd voor de familieleden. De gasten aan de lange tafel elk een kopje met een kandijklontje voor zich. We worden ontvangen door een statige mooie oude dame in de dracht, een verschijning die in de 17e eeuw behoort, een gaaf, blozend gezicht. Er zijn nog meer oude dames in de oude dracht, samen zeven. Hoe goed kleedt die dracht. Niemand zegt iets. De kist staat in het midden van de zaal. Eindelijk komt de dominee en spreekt eenvoudig en goed in verband met Mattheus ... Jezus de bemanning bestraffend als zij vreesachtig zijn gedurende de storm. Eindelijk kwamen de dragers. Enkelen sloegen nog een laatste blik op Cupido en toen werd hij weggedragen en liepen allen rond het oude kerkje. Aan de Noordzijde zijn 2 graven van Duitse matrozen, drenkelingen gevonden gedurende de oorlog. Drenkelingen worden steeds aan de Noordzijde begraven. Er was juist zon, maar het was nog stormachtig. De dominee sprak weer goed, daarop Tegelberg, Cupido lovende als schipper. Een familielid, een onderwijzer, bedankt en het trof me, zo duidelijk hij articuleerde en de uitgangen ook uitsprak. Het was mooi. Daarop zaten we weer aan de tafels in Ons Huis en dronken we thee uit de kopjes.

(Over de zwijgzaamheid van Jan Cupido, schipper van de 'Brandaris I' heeft mijn grootvader Hendrik de Booy het volgende verhaal opgetekend :"Het had hard gestormd uit het Noordwesten gedurende de nacht en 's morgens kreeg ik bericht, dat de Brandaris was uitgegaan op een niet geheel duidelijke mededeling van de vuurtoren. Het was ,onze eerste Brandaris, die uitvoer met de geweldige, stilzwijgende Jan Cupido als schipper. Toen ik te Terschelling aankwam was de reddingboot al in de haven terug en de bemanning was nog bezig met olieladen en het zeeklaar maken van het·schip voor een volgende tocht. Al zeiden

ze het niet, het was aan de mensen te zien, dat zij een zware tocht achter de rug hadden. Zij hadden lang gezocht, maar niets gezien. Ze deden hun werk stilzwijgend, want Cupido hield niet van praten. Toen ze gereed waren met het zeeklaar maken van de Brandaris, zei Cupido, met de hand aan de pet, tegen een lid van de reddingcommissie "Klaar om uit te gaan ". Toen gingen ze, ieder naar z'n eigen huisje. Het was indrukwekkend geweest Cupido, die vrijwel nooit sprak, die korte woorden te horen spreken, zijn ernstige gelaatsuitdrukking waar te nemen en zijn zware stem te horen. Drie en een half uur later belde de vuurtoren weer op, gaf nu nauwkeuriger berichten omtrent de plaats van het in nood verkerende schip. Het sprak vanzelf, dat Cupido en zijn bemanning wederom uitvoeren in de storm en de mensen redden, die zich nog op het in twee stukken gebroken schip bevonden . "Klaar om uit te gaan", zei hij nogmaals met dezelfde zware stem, toen hij de geredden aan wal had gebracht en alles zeeklaar had gemaakt. "Klaar om uit te gaan", zou men de zinspreuk kunnen noemen van onze reddingbootbemanningen, waaraan zij steeds getrouw bleven).

Jan Cupido , schipper mrb Brandaris I, 1912

We gingen met de bus weer naar het hotel. Ik heb een kachel op mijn kamer. Tegen de avond ging de wind naar het Noordoosten en werd nog krachtiger. Tom zei dat hij, als er iets gebeurde en de Brandaris was nodig, hij mee zou gaan. Ik zei, dat mot je doen. Ik had gisteren al gezien dat de bemanning Toms stoerheid bewonderde. Ik twijfel er echter aan of hij bestand is tegen een nacht op zee met de Brandaris bij zulk weer in deze tijd van het jaar. Hij zal er wel levend van afkomen, maar het heel armoedig hebben. Het beste is beneden te gaan zitten, zo lang mogelijk.
Zondag 13 februari. Er is gelukkig niets gebeurd gedurende de nacht. Naar Dekker waar gesproken met juffr. Dekker en Sipke. Juffrouw Dekker spreekt over Cupido en over z'n tweede vrouw, die volgens haar een 'uutsochte' vrouw voor hem 'war', want toen die meisjes Pietje en Marietje nog klein waren moesten ze van Cupido altijd klompen dragen, terwijl alle andere kinderen schoenen droegen. Dan liet de Moeder hun klompen dragen en daar liepen ze dan mee over het stenen straatje, zodat C. het goed hoorde, maar bij het hek deden ze de schoenen aan. Ze 'verneukte' hem. Ja 't was een 'uutsochte' vrouw. Nou, is dat dan niet zo? Naar het hotel om te eten. Het sneeuwt van tijd tot tijd. De wind vermindert wat. Gesprek met een Terschellinger zeeman. Hij is zeeman geweest, behoorde tot de buulgasten, heeft drie schepen verloren, is daarna 28 jaren bij de politie geweest te Amsterdam, brigadier-wachtmeester in de Jordaan. Over het karakter van de Jordaners die het politiebureau

beschouwen als de plaats waar oplossing te vinden is voor al hun moeilijkheden. Hij zegt dat er erg bezuinigd is op de politie te Amsterdam. Alles en alles samen 2400 man. Daarom blijft dan voor agenten op straat 1800 man. Gezien het aantal diensturen is dat 600 per ploeg. Dit verminderd met verlofgangers, zieken enz. dan rekent hij dat er niet meer dan 300 agenten op straat lopen (dit lijkt mij weinig). Die mensen weten dat er niet veel hulp is op de bureaux, hetgeen de stemming niet verbetert. Mijn vriend acht de revolver van de politieagent een wapen dat hij alleen voor lijfsbehoud mag gebruiken, niet om bij kleine overtredingen schrik aan te jagen. Een gewone politieagent verdient circa f 2100.-, maar daar gaat 10% vanaf. Er is zeer op het personeel bezuinigd. Er zijn nu evenveel mensen als in l922. Mijn vriend heet Groendijk
13 september. Vergadering van de Reddingmaatschappij waarbij ik mijn mening uit over de houding die wij tegenover het Dorus Rijkersfonds behoren in te nemen. Mijn mening is dat de Reddingmaatschappij verplicht is goed te zorgen voor allen die diensten hebben verleend in hare reddingboten. Wanneer een ander hetzelfde werk gaat doen dan kunnen wij dit niet beletten. Wij kunnen dan slechts overwegen of wij soms te kort zijn geschoten in de wijze waarop wij onze taak uitvoerden en maatregelen nemen die leiden tot verbetering. Nooit mogen wij een deel van onze taak overgeven aan een ander. We zullen natuurlijk wel hulp mogen aanvaarden, ook van het DR fonds. Ik heb op de vergadering duidelijk mijn mening gezegd. Mijn standpunt is echter niet aanvaard, noch door den voorzitter, noch door een der anderen. Het is voor mij, die zovele jaren de zaken der Reddingmaatschappij heb geleid, eigenaardig te moeten ondervinden dat op zulk een belangrijk punt mijn standpunt niet aanvaard wordt
De Reddingmaatschappij zal nu dus met het Dorus Rijkersfonds, dat gedurende vele jaren een geheel onjuiste indruk van ons werk ingang heeft doen vinden bij het publiek, een onjuist beeld ook van de toestanden aan de kust, een overeenkomst aangaan volgens welke wij een deel van ons werk aan het DR fonds overdragen. Dit acht ik beneden onze waardigheid. *(Dit is de enige opmerking van mijn grootvader die hij uitspreekt over de zo voor hem zo netelige kwestie. Zie hierover veel meer details: hoofdstuk 3 herinneringen van mijn vader H.Th. de Booy*).

1939

Gisteren 13 januari naar Noordwijk en daar in de kamer van de burgemeester afgerekend met Hellenberg, die 21 jaar is geworden en die daarom in het bezit komt van zijn deel van het Fonds Ramp Noordwijk 24 november l9l9. Het is van f 3800 aangegroeid tot ruim f 10.000 in 20 jaar. Daarna naar Noordwijk aan zee en in de bazaar van Jan van Kan zaliger zijn zoon Arie ontmoet met z'n vrouw, Hij was juist klaar met de balans, zei hij, zag er niet uit als iemand die met een balans is bezig geweest, daar hij aan het smeden was geweest, dus geheel onder de olie en roet zat. Aardig om te zien hoe hij brieven van z'n vader altijd bij zich draagt, ook een briefje van mij aan Jan van Kan.

1940

8 febr. Ik vroeg Niël hoe de stemming is in de Wittenburgerstraat. "Ik vraag excuus", zegt hij, "Bitter". En toen legde hij uit dat het te begrijpen was dat de stemming bitter is wanneer men bedenkt dat het moeilijk is voor een gehuwd paar van f.10,80 steun per week rond te komen en tevens iets te kunnen doen aan herstelling of vernieuwing van huisraad en kleren. Die mensen zien dat ze zakken. Worden ze communist? vroeg ik. Neen, zei hij, ze zijn socialist, maar communist worden ze niet. Ze zien te goed het voorbeeld van Finland. En worden ze nationaal socialist?

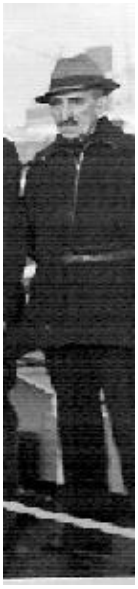

P.B.Niël, magazijnmeester Grote Wittenburgerstraat te Amsterdam

Dat helemaal niet, zei Niël, Faksist, daar moeten ze helemaal niets van hebben. Er was een groentehandelaar in de Wittenburgerstraat, die was faksist. Nu die kreeg iederen dag vast een pak slaag en is moeten verhuizen.maandag 13 mei De vergadering der Reddingmaatschappij werd door niemand bezocht. De Zeemanshoop was de reddingboot van Scheveningen, die in de nacht van vier op vijf mei door vier studenten was bemachtigd en uiteindelijk met veel vluchtelingen aan boord in Engeland arriveerde.
8 oktober. Namiddags vergadering van de Reddingmaatschappij. [wij hebben] besloten dat wij onze reddingboten niet geven voor tochten verder dan 15 mijl uit de kust.

1943

3 juli Ging naar de oude heer Rose, die onze Reddingmaatschappij zijn vier apotheken schonk. Hij diende lang met mijn broeder Chrik in Indië. Doet gaarne verhalen uit het verleden. Op zeer jeugdige leeftijd ging hij naar Hellevoetsluis, werd tenslotte machinist bij de Marine. Toen hij te Hellevoetsluis aankwam zag hij bij aankomst de afstraffing van bootsmaat Baangooyer, die veroordeeld was tot 85 slagen. De mensen die moesten slaan, zijn collega's, kregen zelf 12 slagen als ze het niet goed genoeg deden. De provoost geweldige stond erbij en dirigeerde met zijn staafje, hardop tellende. Rose vond het vreselijk. Een van zijn herinneringen. Kwartiermeester van Wijk, bijgenaamd Hampie. Toen die met de Van Galen naar Indië ging had hij twee zoons en toen hij na 3 jaar terugkwam vond hij zijn familie vermeerderd met 3 dochters. Toen Rose hem (nieuwsgierig) vroeg hoe het wederzien was geweest antwoordde hij: dat zal ik je zeggen, Rose. Heb je mijn zoons wel eens gezien? Ja. En hoe vond je ze? Flinke jongens. Ja, ze heeft goed voor ze gezorgd. Nou heb ik tegen haar gezegd: je hebt goed voor mijn kinderen gezorgd, nou zorg ik goed voor de jouwe. "Een fideel man":, ze Rose. Toen Rose in de West was, in Paramaribo, was Van Asch van Wijck daar goeverneur, een nobel mens, die alles over had voor de kolonie, zozeer zelfs dat hij zijn salaris niet wilde aannemen."De gouverneur," zegt Rose, "wilde mij in aanmerking brengen voor een schip dat in Holland voor de West zou worden gebouwd. Ik had er plezier in en nam ontslag uit de Marine. Maar in Holland stond de Kamer tegen verwachting de bouw van het schip niet toe en zo was ik zonder inkomsten. Ik zal ongeveer dertig geweest zijn. Toen ontmoette ik in de Kalverstraat mijn oude vriend Blad van de Stenge Kompanie. Wel Blaadje, wat doe je hier, zei ik. Hij legde mij uit dat hij bode was van een levensverzekeringmaatschappij en ik, die nooit van zulk een maatschappij had gehoord, liet mij de werking uitleggen, want ik kon maar niet begrijpen dat men door betaling van een premie er zeker van kon zijn dat men geen dakpan op zijn hoofd kreeg, Maar wat doe jij nou, zei ik, en toen Blad mij had uitgelegd dat hij

als bode postjes moest aanbrengen en daarvan dan provisie genoot, toen zei ik, wat ben je een stommeling, is dat nou een werk een ander rijk te maken. Waarom doen wij het niet zelf? Dat kon niet, zei Blad, daar waren millioenen mee gemoeid, enz. enz. Maar ik bleef op mijn stuk staan en hoewel we samen maar zevenhonderd gulden bezaten richtten we, na lang tegenstribbelen van Blad, de Nederlandse levensverzekering van 1879 op. Hij woonde bij zijn ouders op de hoek van de Keizersgracht en op zijn slaapkamertje boven hadden we het kantoor. We zaten op de rand van het bed en werkten aan de tafel. Op een dag liep ik door de Kalverstraat en jawel, daar kwam ik een ouden vriend tegen, bijgenaamd de Gammele. Hij had, met het voorbeeld van Hampie voor ogen, het veiliger gevonden bij zijn vrouw te blijven, op deze wijze wakende tegen gezinsvermeerdering waarin hij geen hand had gehad, had gesolliciteerd bij de Spoorwegen en was benoemd, omdat hij een zeeman was, had de Directie gezegd, op de lijn Amsterdam via Zaandam naar Den Helder. Maar na korte tijd stond hij weer op straat, want van een vrolijk humeur zijnde had hij als conducteur grapjes gemaakt met een aantal Zaandamse meisjes, die uit waren met hun jongens. Die grapjes namen ten slotte zulk een vorm aan dat aan het station te Zaandam die meisjes een kring vormden om de conducteur en om hem heen dansten, zingende, "conducteur laat ons niet gaan, wij zijn de mooie meisjes van de Zaan" of iets dergelijks, waarop een van de begeleidende jongens, jaloers zijnde, zijn beklag deed, wat zijn ontslag tengevolge had. "Ik heb een betrekking voor je" zei Rose", je bent bode bij de Nederlandsche Verzekeringmaatschappij van 1879". Tien jaar later kochten we het grote huis op de Keizersgracht waar de burgemeester in woonde. We hadden toen al een ander huis op de Keizersgracht gekocht en een op de Leliegracht. Doordat ik een goed gezond verstand had en opgewekt was stroomde het geld naar me toe. Ik kreeg eerder te veel dan te weinig en de zaak breidde zich voortdurend uit. Van het een kwam het ander. Zo kwam ik op ziekteverzekering en ten slotte tot de oprichting van zes apotheken. Daarvan zijn er nu nog vier over, een ervan heb ik gesloten omdat de hoofdapotheker mij bestal. Ik heb het personeel verzocht de apotheek te verlaten en toen ze allemaal buitenstonden heb ik de deur gesloten en de sleutel in mijn zak gestopt." Toen ik vertrok zei ik dat ik hoopte hem nog eens te mogen bezoeken. "Zoals U belieft", zei hij.
14 juli Het bestuur van het Dorus Rijkersfonds is ontslagen en vervangen door een NSB bestuur. Van den Bergh brengt verslag uit over de apotheken. Dit is, wat de personeelstoestanden betreft, niet gunstig. Verbetering is dringend nodig. Aan Van den Bergh is dit werk zeker toevertrouwd, maar het zal hem veel zorg baren. Zal de heer Rose zijn toezegging nakomen dat hij bij zijn dood aan de Reddingmaatschappij de rest van zijn bezit al nalaten, voornamelijk bestaande uit huizen?
18 oktober. Schipper Bot heeft na zijn vrijlating uit de gevangenis alweer een redding uitgevoerd. Hij redde twee Duitsers. Hij heeft het de laatste tijd goed gehad in de gevangenis, moest werken in de keuken, daarna in de tuin en toen hij wat dikker werd, werd hem plotseling gezegd: Heraus! Sie müssen gehen! Gisteren vergadering van de Reddingmaatschappij, waarbij de apotheekkwestie weder ter sprake kwam. Wij schreven een mooie brief aan Rose, maar wat die brief zal opleveren is nog niet bekend. Het advies van mr. Masthof luidt dat wij niet van onze schenking af kunnen

1944
25 februari. Heden kwam Mees Toxopeus, die met de "Insulinde" te Nieuwendam ligt en bracht boter en olie mee als cadeau. Hij ziet er goed uit, praat aardig en opgewekt en bleef bij ons middageten. Hij kreeg aardappelen met veldsla en bieten met jus en geweekte pruimen, vertrekt Dinsdag weder naar Oostmahorn. De komst van Mees was als een frisse wind in onze gevangenis. Hij is wat meer gezet dan vroeger, maar niet veel ouder geworden. De veldsla interesseerde hem, hij had zoiets nog nooit gezien, vertelde van iemand in Oostmahorn, die had gezegd dat we na de oorlog zouden zeggen dat "niemand zou gezegd hebben dat gras zo lekker is". Hij vond dat de veldsla een beetje op klaver leek en was verbaasd te horen dat die

veldsla twee gulden per ons kostte. Mees wilde zijn handen telkens aan zijn sokken afvegen, vond het jammer zijn servetje vies te maken, gebruikte toen Engeliens servet. Hij vertelde van de tocht die hij met Tom had gemaakt toen hij werd overvallen door een orkaan. Ze waren dwars van Schiermonnikoog, hadden de wal helemaal niet gezien. Hij schat de brandinggolven die over de Insulinde heenliepen op 6 meter hoogte, ze zaten soms helemaal onder water.
12 april. Vandaag eerst tarwe gemalen, 1¼ uur, vervolgens groente (raapstelen) gehaald bij Van Gelder, vervolgens het Zweedse brood gehaald bij "De Spar" en toen ik thuis kwam was Rolff er met z'n zoon en z'n glundere gezicht met een welbepakte wagen waarmede hij enige malen was aangehouden. Maar dan wees hij op z'n trui en de letters NZHRM erop en dan zeiden ze "Ga maar door". De Dorus Rijkers was gekomen met tarwe en de Twenthe met aardappelen. Wij kregen twee flinke zakken aardappelen en een flinke hoeveelheid tarwe (10 kilo). Schipper B. bracht het bericht dat op Texel de mongolen een aanval hadden gedaan op de Duitsers en deze hebben vermoord, dat daarop assistentie is gekomen uit Den Helder, dat Texel vanuit Den Helder is beschoten en dat er 300 doden zijn.

1946
7 juli. Namiddag vergadering Reddingmaatschappij, waarbij Tegelberg belangrijke verhogingen van salaris voorstelt, zodat Tom nu f 12000.- ontvangt. Freule van Asch van Wijck naar ik meen 2800.- Reusachtige salarissen. Ik meen dat zo'n meisje f 600.- verdiende en dat ik het al buitengewoon vond toen ik de helft verdiende van wat Tom nu verdient. Alles is ook heel veel duurder. Hebben wij al inflatie?

Hendrik de Booy op latere leeftijd op het kantoor van de N.Z.H.R.M.(Archief KNRM)

Dinsdag 12 november '46. 2 uur naar Reddingmij. Ik heb mijn ontslag gevraagd en dit wordt dadelijk in behandeling genomen. Aanwezig waren: Tegelberg, Hudig, v.d.Bergh, Tom, Quarles en Koning, later ook nog Van Riel. Tegelberg sprak mij zeer hartelijk toe, zeide dat ik in die 40 jaren ontzaglijk veel voor de Reddingmaatschappij had gedaan, dat bij mijn komst het bestuur eigenlijk zeer weinig deed en dat na mijn komst alles was veranderd. Hij zeide dat zowat alles aan mij te danken was, dat hij dit nog beter kon gevoelen dan de andere aanwezigen. Het was een aangename bijeenkomst, al was het de laatste die ik bijwoonde. Ik dankte Tegelberg voor zijn gevoelige woorden, zeide dat ik hem steeds had bewonderd als een voorzitter van groot formaat, die op waardige en koninklijke wijze de Reddingmaatschappij had geleid.

8 maart. *[N.a.v. het overlijden van Daniël Goedkoop]*. Ik kwam vroeger als secretaris van de Reddingmaatschappij veel in aanraking met Daan Goedkoop, heb hem steeds op prijs gesteld. Als bouwer van grote schepen kon hij geen reddingboten ontwerpen, zoals herhaaldelijk bleek. Dit is een speciaal werk dat men moet leren. Hij dacht zich te veel een groot schip te bouwen, maakte grote fouten, zoals o.a. bij de "Zeemanshoop", waarvan hij de bovenbouw veel te zwaar (van te dikke platen) maakte, zodat ik, om de nodige stabiliteit te waarborgen, kort na de aflevering een zware kiel moest aanbrengen. De door hem gebouwde "Rutgers van Rozenburg" gaf mij grote zorgen door de grote ruimten die benedendeks vol water konden lopen. Dit bezwaar werd zoveel mogelijk, maar niet geheel, verbeterd door een grote ruimte te vullen met houten luchtkisten. De oude Brandaris had ook veel te grote compartimenten die vol konden lopen. Dit alles klinkt niet als een begrafenisrede maar is wel waar. In l9l7 riep ik professor Vossnack te hulp. Toch hield ik van Daan Goedkoop wegens zijn humor. Goedkoop heeft met de Nederlandse Scheepsbouwmij de hele oorlog, tot zijn werf werd vernield, voor de Duitsers gewerkt. Het heeft mij wel eens verwonderd dat men daarover zo weinig hoorde en wel over het blijven zitten van directeur en commissarissen van het Handelsblad. Ik kan mij wel voorstellen dat hij tijdens de oorlog een uiterst moeilijke tijd heeft doorgemaakt. Nu tegen het eind van de oorlog zijn werf werd vernield door de Duitsers, vraagt men zich af welk nut zijn aanblijven en doorwerken gedurende de oorlog heeft gehad. Hij zal zich dit alles zeer hebben aangetrokken en is er misschien door gestorven. Ik ga niet naar de crematie heden, daar ik weldra 80 ben. Er is nog een aardige anekdote over Daniël Goedkoop te vertellen

Daniël Goedkoop (1874-1946) scheepsbouwer

"Onder leiding van de heer Daniel Goedkoop, die in 1879 een schip voor Hoorn heeft gebouwd, heeft zich de volgende historie voorgedaan volgens de archiefstukken die zich in het ministerie van Marine bevinden. Een aantal notabelen uit Hoorn had namelijk order gekregen een schip te bouwen voor de dienst van Hoorn naar Amsterdam, welke afstand volgens contract in 3½ uur gevaren zou moeten worden. Het schip kwam gereed, doch bij de eerst proeftocht bleek zij over die afstand wel 3 3/4 uur te doen. Daniel Goedkoop deed er aan wat er te doen was, en ten tweeden male ging men op proeftocht. Het werd toen 3 uur en 40 minuten. Ten slotte voer men ten derden male proef. Toen men halverwege was keek Daniel Goedkoop aan bakboord naar de groene oever van de Zuiderzee en zei:"Dat wordt 5 minuten te laat heren en meer haalt geen mens er uit." "Zo", zeiden de notabelen, "Dan accepteren wij het schip niet". "Juist", zei Goedkoop, "dus dan blijft het schip aan mij". "Zeer zeker", zeiden de notabelen. "Juist", zei wederom Daniel Goedkoop, "dus dan heb ik te zeggen wie er aan

boord komt". De notabelen zwegen. "Dan allemaal als de weerlicht van boord", en aldus geschiedde. De Hoornse notabelen, met hoge hoeden, hebben zich toen enige uren lang hoogst eigenhandig in een vletje naar de groene oever van de Zuiderzee moeten roeien omdat zij het schip geweigerd hadden".

1949
19 maart. Tom doet verhalen over de jongste gebeurtenissen op het gebied der Reddingmaatschappij. Wij maken de voorschriften, maar de bemanningen storen er zich niet aan. En ook niet de plaatselijke Commissie. Bij de tochten met de Brandaris droeg de bemanning geen zwemvesten.. Ook werd er bij het binnenkomen van het Stortemelk geen sleepzak gebruikt. Te Schiermonnikoog liet men de boot te water op vele kilometers bovenstrooms van het gestrande schip, terwijl men wist of kon weten dat dit dicht op de kust zou zitten. Men wilde de Insulinde voor zijn.

1952
Maandag 21 januari kwam de weduwe Cupido, die toen zijn geest in de war begon te raken, dikwijls over mij sprak. *[Cupido was schipper van de Brandaris, op Terschelling]*. Hij stelde zich voor dat hij onder onmiddellijk bevel van mij verkeerde. Als het dan stormde en Cupido, die blind was, dit merkte door het gehuil van de wind en het kletteren van de regen, dan riep Cupido:"Piet (of Marie), haal gauw mijn zuidwester en oliejas, want meneer de Booy zal me straks uitzenden en dan moet ik klaar zijn". En als hij dan geschoeid en gekleed was ging hij in een stoel zitten wachten. "Zijn de boeren er al met de paarden? vroeg hij dan en als Piet of Marietje dan antwoordden dat ze er nog niet waren, dan werd hij boos en riep:"ik zal die lammelingen een pak slaag geven" of zo iets.

1954
27 december. Heden werd Tegelberg begraven. Tegelberg werd in 1916 lid van het hoofdbestuur *[van de NZHRM]*, in 1919 voorzitter en sedert heb ik tot mijn ontslag in 1946 met hem samengewerkt en hem goed leren kennen. Hij heeft mij altijd medewerking verleend en grote vrijheid gelaten in mijn werk. Ik heb hem gewaardeerd wegens zijn royale, letterlijk koninklijke wijze van bestuur. Hij was nooit klein.

> *Hier volgt een lange beschouwing over de veiligheid van een motorreddingboot, door mijn vader overgenomen uit een aantekenboekje, waarin hij een gesprek met prof. Vossnack had opgetekend, die zijn adviseur was in de jaren twintig bij de bouw van reddingboten*

1957
1 aug. geschreven aan P.B.Niël. Gorontelosstr.(?) 45 hs Amsterdam Oost. *[gewezen magazijnmeester van de NZHRM]*
Waarde Niël, Enigen tijd geleden heb ik bericht ontvangen van uwe echtgenote op een briefje van mij waarin ik had geschreven dat ik U wenste te bezoeken en ik heb daarop geantwoord. Het is nu echter zo, dat het mij thans minder schikt te komen en ik mijn komst dus nog eens wil uitstellen. Ik schrijf U dit omdat het anders den indruk zou maken dat ik U vergat. Ik zou het aangenaam vinden U weder eens te ontmoeten, maar zal nog wat moeten wachten. Ik hoop dat het, in het bijzonder, goed vooruit gaat met U. Ontvang de beste groeten van H. de Booy.
Dinsdag 6 augustus. We stonden bij de Neeltje Jacoba waaraan een en ander was veranderd. Jaap van der Meulen is niet meer schipper. De vrolijke jonge zeemilicien die zo lang geleden aan boord van de Insulinde was benoemd, had zich geleidelijk ontwikkeld tot een wel moedig en bekwaam schipper, maar tevens tot een mens die het de bemanning zeer moeilijk maakte, een man met een zeer moeilijk humeur, die zich niets aantrok van den toestand waarin het

schip verkeerde. Hij is vroeger dan op de bepaalde leeftijd van 60 jaar gepensioneerd. Het is een eigenaardig gevoel dat ik vroeger de leiding heb gehad van al die reddingboten en nu mijn zoon, die de Reddingmaatschappij in ere heeft gehouden, en dat niet alleen, maar ook nog gezorgd heeft voor de aanwezigheid van geldsommen die dit steeds meer eisende bedrijf nodig had. Ik herinner mij nog den tijd toen met f 40.000 alles was betaald. Dit bedrag moet thans, denk ik, met 10 worden vermenigvuldigd.

1958
Zondag 14 sept. , fraai weder, stil. Hilda telefoneert met Tom en hoort:1. dat hij meer en meer gelukkig wordt over zijn keuze van v.d. Zweep voor de betrekking van directeur van de Reddingmaatschappij. V.d. Zweep is vol belangstelling, verder een echte technicus, op de hoogte van motoren en ook wat daarmede samenhangt. Hij heeft iemand ontmoet die hem zeide dat hij geen betere vervanger had kunnen uitzoeken. Tom zelf is in het algemeen geen technicus, heeft zijn verdiensten die vele zijn, uit andere bronnen. Tom heeft de "Zeven Provinciën" gezien.
Heden Woensdag 24 september Tom kwam hier gisteren, sprak met mij over dingen de Reddingmij betreffende, vooral over het aanst. Kerstnummer van de Reddingboot waarin hij een artikel wil plaatsen over de "Fernando" welke stranding de stoot gaf tot de bouw van een motorreddingboot, de 1ste "Brandaris". Tom vertelde welke indruk de "Zeven Provinciën" op hem gemaakt had. Deze was zeer onaangenaam. Geen patrijspoorten, kleine verblijven, alles ijzer en staal

1963
6 november. 8.15 namiddag kwam Tom jr. met wien ik de elfde en daarna de vierde sonate van Mozart speelde. Hij is vol leven, ook als begeleider, misschien als wat minder leven beter zou zijn. Hij deed ook mij toeschijnende fantastische verhalen over de door Vader Toms optreden verkregen toename van het bezit der KNZHRM, dat miljoenen zou bedragen in guldens, hij sprak zelfs over tien miljoenen. Het is niet onmogelijk dat hij, evenals zijn piano, zijn vaders mededelingen over de toename van het kapitaal der reddingmaatschappij te fors aanpakt.

Hendrik de Booy stierf 8 september 1964

Gebruikte literatuur:
Spaans, Drs.M. (1993) De 'Noord'. De geschiedenis van de Koninklijke Noord-en Zuid-Hollandsche Redding-Maatschappij 1924-1990. De Bataafsche Leeuw Amsterdam, ISBN 90 6707 3229
Vandersmissen, Hans en Siep Zeeman , Kees Brinkman (1999) Redders. 175 jaar Koninklijke Nederlandse Redding Maatschappij. KNRM
Werkmanm, Evert (1974) Redden. 150-jarig jubileum K.N.Z.H.R.M en K.Z.H.M.R S. Uitgever Ploegsma Amsterdam. ISBN 90 216 0036 6

Noot: Mijn grootvader Hendrik de Booij gebruikte meestal aan het eind van zijn naam de Griekse y, soms de lange ij zowel met of zonder puntjes. In de Burgerlijke Stand staat hij echter ingeschreven met twee puntjes op ij. Reden is misschien dat de Engelsen, waarmee hij veel contact had in zijn loopbaan de Griekse y beter overkomt. Ik zelf hou me sinds 1969 zoals sta ik ingeschreven, daarvoor schreef ik mijn naam zoals mijn grootvader het deed.
Met dank aan de KNRM voor het gebruik van het fotoarchief. Vooral veel dank verschuldigd aan de heer Kees Brinkman, hoofd van de afdeling publiciteit van de KNRM, die mij een CD stuurde met gedigitaliseerde foto's. Het fraaie fotoarchief is aangelegd door de voormalige secretaresse Jkvr. H.J. van Asch van Wijck (1941-1975), die na haar pensionering zorgde voor

een goed geordend fotoarchief

---

h. Citaten uit dagboek met betrekking op de Jodenvervolging, waaruit blijkt zijn grote betrokkenheid bij het lot van de Joden in de oorlog.

1940
Zaterdag 25 mei Gisteren vergadering van het Handelsblad en daar o.a. gehoord dat het plaatsen van de joodse medewerkers bij Kunst, Wetenschap enz., op verlangen van de Duitse overheid is geschied; ik hoorde ook dat Joodse annonces van overlijden, kennelijk als gevolg van zelfmoord, niet mogen worden geplaatst, dat de Telegraaf de Joodse medewerkers heeft ontslagen, wat ik volkomen verkeerd acht, de Duitsers uitlokkende tot andere daden van discriminatie.
Woensdag 12 juni Rede van den Burgemeester W. de Vlugt bij de opening van de raadszitting. De onordelijkheden waarop hij doelt waren blijkbaar georganiseerd door personen die Duitsche Joodsche uitgewekenen en andere Joden wilden hinderen. Ze bestond uit het inwerpen van ruiten o.a van het Café de Paris aan de Beethovenstraat waar Joodsche uitgewekene samenkomen,. en van Joodsche windelzaken, soms des nachts. Een aantal van die personen werden door de politie in arrest genomen
Donderdag 11 juli Vanmorgen zei de portier van het Koloniaal Instituut mij, dat "de Jodenvervolgingen waren begonnen". Joden mochten niet meer in de luchtbeschermingsdienst en ook niet in de openbare bedrijven, zei hij. We zullen zien.
Vrijdag 16 augustus Krantenknipsel: Joodsch grondbezit moet worden aangegeven.
Maandag 30 september Van Tom *(zijn zoon)* gehoord dat met de ontjooding van den Raad v.d Scheepvaart is begonnen De leden van den Raad voor de Scheepvaart moeten opgeven of zij geheel of gedeeltelijk van joodschen bloede zijn
Zondag 6 oktober 1940 Krantenknipsel:Verordening die de benoeming en bevordering van Joden in openbare bestuurs-organen verbiedt
Zaterdag 27 oktober Krantenknipsel: Joodsche ondernemingen moeten worden aangegeven
Vrijdag 1 november Vanmorgen vergadering van het Zeemanshuis. Bij de aanvang van de vergadering moesten wij allen een verklaring ondertekenen, luidende als volgt:De ondergeteekende... geb. te... wonende te ... verklaart dat naar zijn beste weten nog hijzelf, noch zijn echtgenoote (verloofde) noch een zijner ouders of grootouders ooit heeft behoord tot de Joodsche geloofsgemeenschap. Den ondergeteekende is bekend dat hij zich, ingeval vorenstaande verklaring niet juist blijkt te zijn, aan onmiddellijk ontslag blootstelt.
Zaterdag 9 november Om half drie komt Tom jr en ga ik met hem naar een concert bij mevrouw van Blaaderen ten bate van behoeftige Joodsche kunstenaars. Deze kunstenaars worden thans namelijk wegens hun ras gehinderd in optreden in het openbaar.
Woensdag 27 november De zwaarste vernedering is het ontslag van Joden of halfjoden uit betrekkingen bij de Justitie, het Onderwijs, bij hospitalen enz. enz. Dit is schandelijk, ondraaglijk. Zo is bijvoorbeeld de voortreffelijke mevrouw Joosten van de Montessorischool ontslagen, iemand die onvervangbaar is, en verscheidene professoren van de Amsterdamse Universiteit. In de couranten staan van al die ontslagen niets, n i e t s .
November De maatregelen die de Duitschers hebben genomen tegen de Joden heeft bij zeker 90 % van ons volk sterke afkeuring gewekt. De kenteekenen van ons volksaard karakter zijn vrijheidszin en verdraagzaamheid . Wij kunnen niet verdragen dat Joden die niets misdragen hebben onder welke hoogst verdienstelijke enkelen met wereldfaam uit hun werk worden gestooten. Zij krijgen een brief waarin staat dat zij oplast van den Rijkscommissaris uit hun functie zijn ontslagen , voorlopig (dit schijnt twee maanden te zijn) met behoud van hun gage. Zoo werd de groote Meyers ontslagen in Leiden,Cohen in Amsterdam en nog

onnoembaar. Frans kan geen aanstelling als assistent krijgen aan een ziekenhuis dat door Staat of gemeente wordt gesubsidieerd. Waarschijnlijk zullen ook een twintig tal Joden uit het orkest van het Concertgebouw worden ontslagen. Onze verontwaardiging berust niet op groote liefde van de Joden, die in ons Nederland toch nog altijd een bijzondere gemeenschap hebben gevormd, doch op het rechtsgevoel.
Donderdag 28 november Te Leiden heeft Professor Cleveringa een indrukwekkende rede tot de studenten gehouden waarna hij is gevangen genomen.
Donderdag 28 november . Hedenmorgen het bericht in de courant dat de Joden in openbare betrekking waren geplaatst met het oog op openbare rust en orde zijn ontslagen. Het is een ontstellende mededeeling ook door haar leugenachtigheid want wie zijn kalmere burgers dan juist Joden.
Donderdag 28 november Krantenknipsel:: Joden uit openbare ambten ontslagen. Ter verzekering van veiligheid rust en orde. Studenten te Delft en Leiden hebben partij getrokken voor de Joden en het bezoeken der colleges voor den tijd van 48 uur gestaakt. Hierop zijn de TH te Delft en de universiteit te Leiden gesloten tot nader order2 december
December De oorzaak van al die ellende is de onverwachte, onverdiende aanval van Duitschland op ons land van den 10 mei op dit onrecht is het recht gebaseerd om te onderdrukken en te beledigen. Ben ik dus anti-duitsch. in zeker opzicht ja! want we zijn immers nog in oorlog met Duitschland maar overigens? Wij weten immers dat er honderdduizenden Duitschers veel danken aan mooie boeken en mooie muziek. Het is de wijze waarop dit land wordt geregeerd die wij haten: de onverdraagzaamheid tegen anders denkenden dan de misdadige wreede wijze ten opzichte van de Joden, het gebrek aan vrijheid van meningsuiting. Hoe nu een aantal ontwikkelde Nederlanders zich tot een Cultuurkring kunnen vereenigen onder Duitsche leiding is mij volkomen onbegrijpelijk *(28 september 1940:Eerste bijeenkomst van de Nederlandsche Cultuurkring onder leiding van Prof. G.A.S. Snijders. Deze organisatie had het uitgangspunt, dat haar werk "wordt gedragen door de overtuiging dat een nieuwe orde en een nieuw ritme zich in Europa aankondigen").*

1941
Zaterdag 11 januari De houding tegen Joden is verscherpt Ongeregeldheden in bioscopen worden geheel aan de Joden geweten en deze mogen daarom in het geheele land de bioscopen niet bezoeken. Het verbod van het bezoeken van vele cafés van Joden heeft verontwaardiging gewekt.
Vrijdags 17 januari Vernomen dat nog verschillende maatregelen t/o van de Joden in voorbereiding zijn Dat het niet onmogelijk is dat een Ghetto wordt ingesteld.
Donderdag 6 februari Er is weer een nieuwe verordening die verbiedt dat Joden die een ambt uitoefenen waarvoor het afleggen van een eed gevergd wordt, dit ambt uitoefenen op Ariers. Zoo kan Sanders zijn ambt van tandarts niet meer uitoefenen op mij als client. Wel mag hij Joden behandelden. Het begrip Joden is omschreven, Frans *(Frans Polak is getrouwd met zijn dochter Engelien)* valt er buiten omdat hij slechts twee vol joodsche grootouders heeft.
Woensdag 12 februari. Berichten gehoord van ongeregeldheden in de Jodenbuurten van de binnenstad. Verschillende bruggen zijn opgehaald en er staan mitrailleurs in de straten.
Dinsdag 25 februari Er zijn moeilijkheden te Amsterdam geweest ontstaan door de behandeling die de Joden moeten ondergaan en door de pogingen van het Duitsch beheer Nederlandsche fabrieksarbeiders te dwingen naar Duitschland te gaan. Het gevolg is geweest een staking die zich thans schijnt uit te breiden Wij mogen hedenavond niet na half acht op straat zijn.
25-26 februari 1941 Als protest tegen de eerste razzia op joodse mannen ontstaat de Februaristaking
Woensdag 26 februari In de stad plakkaten van den hoogsten politiechefs de reden inhoudende waarom 400 jonge Joden naar een concentratiekamp in Duitschland worden

gevoerd. De rede is dat de afzichtelijke moord op de Nederlandsche nationaal socialist Koot een aanval heeft plaats gehad in de Jodenemigratie wijk van Woustraat, waar een politie patrouille die een huis binnenkwam waar een geheime bijeenkomst plaats had met een bijtend vergiftig vocht werd bespoten. Er is in de stad. er wordt geschoten.
Donderdag 27 februari Krantenknipsel: Een Jood is wegens geweldpleging ter dood veroordeeld. Het vonnis zal op 3 maart door de kogel worden voltrokken De verordende had met een spuit met zure vloeistof een aanslag gepleegd op manschappen van de Sicherheitspolizei, die ter uitvoering van een politioneel onderzoek zijn lokaal in het Jodenkwartier te Amsterdam wilden doorzoeken. Het lokaal was de verblijfplaats van een terreurbende, welke volgens te voren beraamde plannen overvallen op Nederlandsche nationaal-socialisten deden . De veroordeelde had ook een deel der terreurbende met slagwapens uitgerust. Zijn medeleden van de bende werden wegens verstoring van de rust in het land gevangenisstraffen en tuchthuisstraffen tot tien jaar opgelegd. Talrijke schiet-, slag- en steekwapens konden in beslag worden genomen.
Woensdag 5 maart 1941. Er werden een 400 tal Joden (volle joden staat in de kennisgeving die aangeplakt is) opgepakt en naar een concentratiekamp in Duitschland gevoerd ! Er zullen er nog wel meer volgen
Woensdag 12 maart Krantenknipsel:Cafés verboden voor Joden, cafés restaurant, hotels en zgn automatieken, alsmede bad en zweminrichting aan joden verboden.
Zaterdag 10 augustus Krantenknipsel. Contant geld, cheques enz. moeten worden gestort bij de bankiersfirma Lippmann en Rosenthal en Co te Amsterdam Geen tegoeden en deposities meer bij andere banken, sparkassen, geld en credit instellingen.
Vrijdag 29 augustus 1941 Krantenknipsel : Joodsche leerlingen en - leerkrachten worden opscholen gescheiden van niet-Joden
Maandag 15 september Krantenknipsel Verordening over het optreden van Joden in het openbaar Bezoek aan inrichtingen voor ontspanning, voorlichting e.d. verboden.
Vrijdag 24 oktober Krantenknipsel: Joden niet vrij in de uitoefening van beroep De arbeid in Joodsche huishoudingen is niet- Joden verboden.

1942
Woensdag 28 januari. Gehoord dat de D. overheid evenals te Zaandam nu ook begonnen is te Hilversum de Joden te evacueren naar Amsterdam, waar zij zich dan met achterlating van hun bezittingen in hun vroegere woonplaats - ze mogen slechts een aantal kilogrammen meenemen - moeten vestigen in de z.g. Jodenbuurt, zoals Sarphatistraat.
Dinsdag 3 februari. Gehoord dat er 3 ghetto's zullen komen in Nederland: te Amsterdam, in Drenthe en op een 3de plaats. Het ghetto te Amsterdam komt in de Rivierenbuurt. De duitse en andere vreemde Joden zullen naar Polen worden gebracht.
Zondag 3 mei Vandaag moeten de Joden beginnen et de ster te dragen.
Maandag 4 mei Naar huis gewandeld en zeer vele Joden gezien, getooid met gele ster, die de Duitsers Davidsster noemen. Op zichzelf beschouwd is die uitmonstering niet zo lelijk en doet denken aan een demonstratie op een Oranjedag.
Donderdag 28 mei Nieuwe verordening tegen de Joden. De Joden moeten al hun geld goud, zilver, edelsteenen enz inleveren bij de bank Lippmann en Rosenthal.Voor tafelzilver mogen zij per persoon behouden een stel van 4 stuks. Het goud van in gebruik zijnde valsche gebitten behoeft niet te worden ingeleverd. Verder mogen zij niet meer dan f 250 aan contanten bezitten per maand niet over een hooger bedrag dan f2250 bij Lippmann en Rosentahl; beschikken. Dit zal voor het vele Joden noodzakelijk maken hunne huizen te verlaten daar het mij niet mogelijk schijnt dat zij van dit geringe bedrag kunnen leven. Gehoord hoe in een tram toen iemand opstond voor een Joodsche dame een drager van NSB speldje aanmerking maakte wat aanleiding gaf tot een twist gesprek en tenslotte tot inmenging van de politie. Hoe de zaak afliep weet ik niet. Er bestaat nog geen verordening tegen het

aannemen van een vriendelijke houding ten opzichte van Joden Daar tegenover gezien hoe in de tram een Duitsche matroos in uniform opstond voor een Joodsche dame.
Dinsdag 16 juni Gehoord dat Joden niet meer in groetenwinkels en slagerijen mogen koopen waar ze dan wel mogen koopen werd niet gezegd! Verder moeten de Joden hun fietsen aangeven. Joden mogen niet in concertzalen in openbare parken, in café's komen, niet in een zwembad zwemmen, niet in schouwburgen, hotels, ze mogen niet reizen, in verschillende steden wonen. Ze mogen geen zaken doen, geen bloemen verkoopen op staart, binnenkort niet fietsen. Velen moeten hun huizen verlaten. Hun waarden worden geadministreerd door de bank Lippmann en Rosenthal.
Donderdag 2 juli. Op de Stadionkade zijn de bordjes met "voor Joden verboden", die nagenoeg overal waren verwijderd, opnieuw geplaatst. Mooi nieuw, en geschilderd. Het is droevig 's avonds de kade zo leeg te zien. Na 8 uur 's avonds mogen de Joden niet op straat zijn, dus mist men al die met hun sterren uitgedoste mensen. Men vertelt mij dat een aanvang is gemaakt met het overbrengen van de Duitse Joden naar een soort ghetto benoorden het IJ en dat men verder bezig is de Joden te keuren voor werkkampen. Dat het uiteindelijk doel wel zal zijn, deportatie naar Polen?
Vrijdag 10 juli Gehoord dat vele Duitsche Joden zijn gedeporteerd, geheele families als dit met den leeftijd uitkomt maar het komt voor dat een dochtertje van 15 jaar van een weduwe alleen naar het station moest gaan in den nacht die daarvoor is aangewezen. Zij die vertrekken moeiten gekleed zijn in een werkpak, mogen geen geld mede nemen, moeten meenemen dekens, verschoning, nap en lepel en leefkost voor 3 dagen. Gister bezoek van "neef"van Hilda Wij spraken over de Joden en over het Joden vraagstuk. Hoe indertijd Roell van gedeputeerde staten een groot vriend was van A.C. Wertheim Zij tutoyeerden elkaar. Maar we komen toch niet bij elkander eten zei W. tegen R " Neen dat niet. Het verschil in ras is een beletsel voor een volkomen samensmelting".
Dinsdag 14 juli 1942 Wij hoorden van een joodsche familie waarvan de man naar Polen, de vrouw naar Silezie en het kind naar een gesticht in Utrecjt werd gevoerd. Al die verhalen zijn misschien niet veel meer dan geruchten in zoo ver dat ze onjuist zijn. De hoofdzaak is echter juist en die is dat wij in den hand van de bezetter zijn en veel leed van hem ondervinden en vooral het joodsche deel van het volk. In de komende nacht zal het groote transport van Joden plaats vinden. Men zegt dat vele Joden zich niet ter registratie hebben gemeld en dat het daarom was dat gedurende den geheele dag wagens met soldaten politie door de stad hebben gereden om Joden van de straat op te pikken. In vele gevallen nog kinderen.
Donderdag 16 juli Bij de deportatie van Joden hebben zich vele tragische taferelen afgespeeld van wanhoop. Het is en beknellende gedachte dat wij deze menschen en landgenooten niet kunnen helpen zonder niet alleen ons eigen, maar ook het leven van kinderen in gevaar te brengen. Wij zijn op het ogenblik slaven.
Zaterdag 18 juli Wij logeren sinds gisteren in het huis van Tom en Ot Catslaan 3 Aerdenhout (...) Hier merkt men niets of weinig van de Joden vervolging te Amsterdam. Als al die moeilijkheden achter de rug zijn en wij weder vrij ademen en kunnen en spreken en onze eigen vlag en onze eigen regeering, dan zullen wij ons afvragen heb je in moeilijke oogenblikken je plicht gedaan, heb je beantwoord aan de de verwachtingen.
Maandag 20 juli Het deporteren van Joden gaat door. Als zij zich melden moeten zij o.a. een verklaring teekenen inhoudende dat zij zich vrijwillig melden voor werken elders. De Joden mogen geen telefoon meer hebben, dit verlangt de secr gen. P.T.T. van iedere aangeslotene en een verklaring of hij al dan niet Jood is.
Donderdag 6 aug. 2 jaren en 82 dagen. Vandaag worden Joden van de straat opgepikt en weggevoerd in wagens door de Duitse politie. Als men medelijden toont wordt men als Christen ook opgepakt. Toen ik heden op het uur dat Joden mogen kopen in de winkel kwam, was daar niemand - geen Jood durft meer op straat te komen. Het is heel moeilijk dit alles te verdragen.

Woensdag 30 september De joden mogen in den middag van 3-5 uur inkoopen doen. Hun aantal is belangrijk gesmolten, maar in die uuren ziet men er in deze buurt toch nog veel.

1943

Dinsdag 19 januari Er worden weer vele Joden opgehaald. Het schijnt dat vooral oude mensen en zij die in rusthuizen verpleegd worden, aan de beurt zijn. T. zag gisteren een oude Jodin uit zulk een rusthuis dragen en neerleggen op de planken vloer van een vrachtauto. A. zag hetzelfde heden gebeuren en het publiek ziet het gebeuren. En wat doen wij, Hollanders? Niets. Wij doen niets.

Dinsdag 2 februari 1943. De verhalen omtrent wat met Joden gebeurt, en wat onze Joodse landgenoten moeten verdragen, zijn te schokkend om hier op te schrijven.

Woensdag 23 juni. Naar de Bronckhorststraat en ons oude huis weer eens gezien. Mevrouw Meyer-Philips vertelde mij dat de dames Hoek hedenmorgen zijn weggehaald en dat men ook haar en de heren G. wilde weghalen, hetgeen echter niet is gebeurd omdat zij een pas heeft met gemengd huwelijk en de heren G. slechts 2 joodse grootouders hebben. Er waren twee hollandse rechercheurs gekomen, van welke er één zeer grof was, de dames Hoek zijn wanhopend geweest toen ze werden gehaald. Zij hebben hun leven lang zieken opgepast, waren daarmede oud geworden en leefden van het met hard werken verdiende. [ze laten nu achter] te Amsterdam hun keurig onderhouden bovenhuisje, waaruit de inboedel weldra door de Duitse overheid zal worden verwijderd en ten eigen bate aangewend. In Amsterdam-Oost waar vele Joden wonen worden die inboedels nog voordat de Duitsers ze weghalen door de straatjongens uit de woningen gehaald. Ze redeneren: anders doen de duitsers het.

Zaterdag 18 september Men vertelt dat Westerbork ledig is, allen zijn vervoerd naar Polen en dat ook Barneveld zal worden weggevoerd. Steeds gaat het opsporen van ondergedoken Joden voort en worden ze weggevoerd en hun weldoeners worden gestraft. Droevige verhalen van Joden die uit hun schuilplaatsen zijn ontvlucht en op straat lopen.

Supplement: Jodenvervolging 1940-1945

1940

(10 mei: Duitse invasie in Nederland.**15 mei**:Capitulatie van de hele Nederlandse strijdmacht. Begin van de Duitse bezetting in Nederland.

1 juli: De joden dienen de Luchtbeschermingsdienst te verlaten (eerste anti-joodse maatregel).

2 juli: In Nederland woonachtige joden mogen niet langer in Duitsland werken

31 juli Verbod op ritueel slachten. Van kracht vanaf 5 augustus.

28 augustus College van secretarissen-generaal krijgt informeel de opdracht geen persoon van 'Joodschen bloede' in overheidsdienst te benoemen, te kiezen of te bevorderen.

13 september Verordeningen betreffende het werk van joden en anderen in overheidsdienst

14 september: Joden worden geweerd van de markten in Amsterdam

30 september: Er wordt een circulaire gezonden naar de plaatselijke overheden waarin 'een jood' wordt gedefinieerd als "iemand met één joodse grootouder die lid is geweest van de joodse gemeenschap".

5 oktober: Ambtenaren worden verplicht een ariërverklaring te tekenen.

20 oktober Joodse ondernemingen krijgen het bevel zich aan te melden bij de Wirtschaftsprüfstelle.

21 november Joden worden uit de functies bij de overheid gezet.

26 november Toespraak van prof. mr. R.P. Cleveringa als protest tegen het ontslag van de joodse hoogleraar prof. mr. E.H. Meijer. Hierop breekt een studentenstaking in Leiden uit.

28 november Prof. Van Dam wordt secretaris-generaal van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming (DOWC). De joodsche Coördinatie-Commissie wordt ingesteld. Dit was een initiatief vanuit de joodse gemeenschap om joden te adviseren en hun belangen bij Nederlandse autoriteiten te bepleiten.

19 december: Duitsers mogen niet langer in joodse huishoudens werken. Bestaande dienstverbanden moeten uiterlijk per 1 Februari 1941 beëindigd zijn.

1941
7 januari De Nederlandse Bioscoopbond besluit dat joden niet langer bioscopen mogen bezoeken.
10 januari Seyss-Inquart decreteert de registratie van alle joden en personen met joods bloed.
5 februari Artsen worden verplicht te verklaren of zij jood zijn.
9 februari Relletjes in de Amsterdamse jodenbuurt.
11 februari Afkondiging beperkende maatregelen voor joodse studenten.
11 februari W.A-man Koot overlijdt in Amsterdam na een vechtpartij met een joodse knokploeg.
12 februari De Amsterdamse 'jodenhoek' wordt door de bezetters afgesloten
13 februari Vorming van de Joodsche Raad voor Amsterdam
19 februari De Grüne Polizei doet een inval in een verzamelplaats van joodse knokploegen: ijssalon "Koco" in Amsterdam-zuid. Dit loopt uit op relletjes.
22-23 februari Als represaille voor de onlusten rondom de inval in ijssalon "Koco" voert de bezetter de eerste razzia's uit in de 'jodenhoek' te Amsterdam. Ongeveer 400 joodse mannen worden opgepakt en naar het concentratiekamp Mauthausen getransporteerd.
27 februari Joodse bloeddonoren worden van de lijsten geschrapt.
28 februari Er worden maatregelen afgekondigd tegen joodse organisaties zonder economisch doel.
12 maart Verordening waarin wordt bepaald dat in joodse bedrijven een Verwalter wordt aangesteld.
13 maart Executie van vijftien leden van de verzetsgroep "De Geuzen" en drie Februaristakers; de zgn. achttien doden.
31 maart Oprichting van de Zentralstelle für jüdische Auswanderung (bureau voor emigratie van joden). Onder het voorwendsel dat joden zouden mogen emigreren werd door dit bureau de deportatie voorbereid.
11 april :Eerste nummer van het "Joodsche Weekblad" verschijnt.
1 mei Joden mogen geen radio meer bezitten. Beroepsuitoefening door joden in de vrije beroepen beperkt. joodsche artsen, apothekers en vertalers mogen niet langer voor niet-joden werken.
2 mei Journalistenbesluit. Journalisten werden o.a. verplicht zich aan te sluiten bij het Verbond van Nederlandsche Journalisten. Joden mochten daar geen lid van zijn. Tevens dienden de journalisten loyaal mee te werken met de bezetters.
6 mei Joden mogen de effecten en handelsbeurzen niet meer betreden.
6 mei :Bepaalde straten in Amsterdam worden aangemerkt als 'joodse straten'

Amsterdam tijdens de bezetting: de Jodenbreestraat met het Rembrandthuis, *een van de toegangen tot het ghetto, zoals het door de Duitsers in het leven was geroepen. Het bord 'Juden Viertel' was slechts het begin van een reeks plagerijen en kwellingen, die tenslotte uitmondden in de massale uitmoording van de gehele buurt in het vernietigingskamp Auschwitz in Polen.*

15 mei Joden dienen de (niet-joodse) orkesten te verlaten.
27 mei Afkondiging van de verordening betreffende de aangifte en verzorging van landbouwgrond in joods bezit.
31 mei Joden mogen geen gebruik meer maken van zwembaden en openbare parken en geen kamers meer huren in bepaalde toeristen- en badplaatsen.
3 juni Alle Nederlandse joden zullen een J in hun paspoort gestempeld krijgen.
11 juni Razzia's op joden in Amsterdam

Razzia's. Joden worden weggevoerd

Midden juni Joodse advocaten mogen geen niet-joodse klanten meer hebben.
26 juni Verbod om winkels op zondag open te hebben. Dit treft met name de joodse winkeliers**.**
1 augustus Joodse makelaars mogen niet langer voor niet-joodse klanten optreden.
8 augustus Verordening waarin bepaald werd dat "Volljuden" - met een vermogen boven de f 10.000 en bovendien in 1940 een inkomen van tenminste *f* 3000,- hadden - al hun contante geld en cheques, indien meer dan *f* 1000,-, dienden te storten op een rekening bij de bank.
29 augustus Joodse leerlingen worden van Nederlandse scholen verwijderd en op joodse scholen geplaatst.
1 september Joodse kinderen mogen alleen nog maar naar aparte joodse scholen. In

Amsterdam ging deze maatregel per 1 Oktober in.
14 september :Jodenrazzia in Twente.
15 september Bewegingsvrijheid van joden verder beperkt. Zij mogen niet langer parken, dierentuinen, schouwburgen, cabarets, bioscopen, concerten, bibliotheken en leeszaken betreden. Op deze plaatsen worden bordjes met de tekst "Verboden voor joden" geplaatst.
15 september Verplichte registratie van joods grondbezit bij de bank Lippmann-Rosenthal.
16 september Joden mogen niet langer reizen zonder reisvergunning.
19 september Alle Duitse joden vanaf 6 jaar zijn verplicht de davidster te dragen.

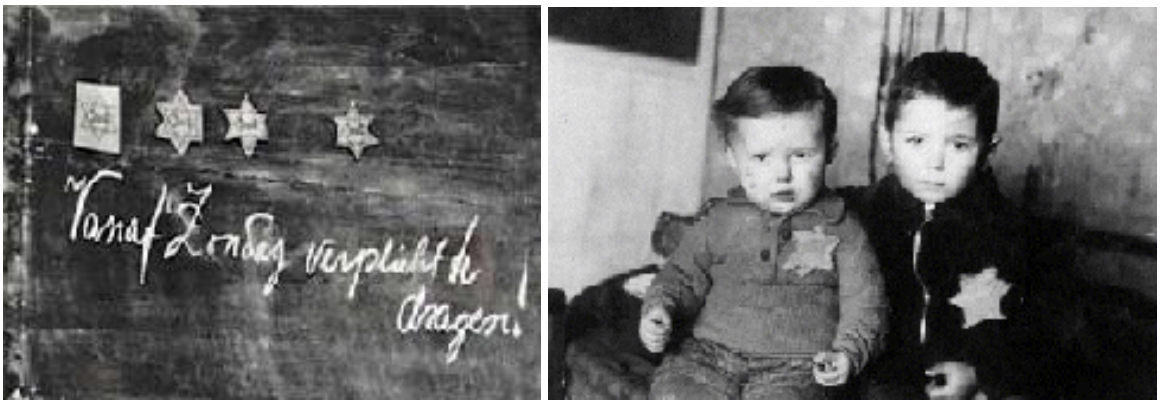

Zondag 20 september moeten alle Joden een ster dragen. Zelfs kinderen onder 6 jaar dragen een ster.

12 september Joden mogen niet langer actief zijn in stichtingen en verenigingen zonder economisch doel.
24 september Afkondiging van de verordening dat joden voor de uitoefening van bepaalde beroepen en ambachten een vergunning dienen te hebben.
7 en 8 oktober Jodenrazzia's in de Achterhoek, Arnhem, Apeldoorn en Zwolle.
20 oktober Verdere beperking van uitoefening van beroepen door joden.
20 oktober Presidium Joodsche Raad aanvaardt de opdracht om een jodenkarthotheek op te bouwen.
22 oktober Verordening verschijnt dat de joden de niet-joodse verenigingen moeten verlaten.
28 oktober De Joodse Coördinatie Commissie moet verdwijnen.
1 november Op basis van het besluit van 20 Oktober worden 1600 werkvergunningen van joodse textielhandelaren ingetrokken.
3 november Instelling joodse markten in Amsterdam.
7 november Joden mogen niet meer verhuizen of reizen zonder vergunning.
7 november Joden worden geweerd uit bridge-, dans en tennisclubs.
5 december Alle buitenlandse joden in Nederland moeten zich melden voor 'vrijwillige emigratie'.
1942
1 januari :Joden mogen niet langer niet-joods huishoudelijk personeel hebben
9 januari De zgn. 'Benoemingsverordening' met betrekking tot het bijzonder onderwijs verschijnt. joden mogen niet langer benoemd worden.
10 januari Vanuit Amsterdam wordt de eerste groep joden naar joodse werkkampen overgebracht.
17 januari Joden uit Zaandam moeten naar Amsterdam verhuizen.
17 januari :Begin van de concentratie van joden in Amsterdam.
23 januari Besloten wordt dat op Persoonsbewijzen van joden twee keer een J wordt gestempeld
23 januari Joden mogen geen auto meer rijden.
9 februari 150 staatloze joden uit Utrecht worden overgebracht naar Amsterdam of

Westerbork.
20 maart :Joden mogen hun meubels en huisraad niet meer verkopen.
25 maart Verbod op huwelijken tussen joden en niet-joden. Buitenechtelijke relaties van joden worden aan strenge straffen onderworpen
27 maart Invoering van de anti-joodse Neurenberger wetten
24 april Meeste joodse slagerijen gesloten
3 mei Invoering van de jodenster.
12 mei Joden mogen niet langer een rekening hebben bij de postgiro
21 mei Tweede verordening betreffende het plaatsten van joods vermogen bij de bank Lippmann-Rosenthal. Voor 30 Juni moet al het bezit en vermogen boven de *f* 250,- worden ingeleverd bij deze bank.
21 mei Joden mogen geen bankkluizen meer huren.
29 mei Joden mogen niet langer vissen
5 juni Joden mogen niet meer reizen zonder voorafgaande toestemming.
11 juni Joden geweerd van de vismarkten.
12 juni Joden mogen geen groente en fruit meer kopen in niet-joodse winkels.
12 juni Besluit dat joden hun fiets en andere vervoermiddelen moeten inleveren.
12 juni Alle vormen van sport worden voor joden verboden.
26 juni De Joodsche Raad van Amsterdam krijgt van de bezetter te horen dat de joden worden gedeporteerd.
30 juni De joden moeten tussen acht uur 's avonds en zes uur 's morgens in hun eigen woning blijven
30 juni Joden mogen niet meer fietsen en geen gebruik meer maken van het openbaar vervoer.
30 juni Verdere restricties aan het uitoefenen van beroepen door joden
Begin juli Kamp Westerbork - in 1939 opgericht als onderkomen voor gevluchte Duitse joden - wordt door de Duitsers ingericht als Polizeiliches Durchgangslager.
4 juli Eerste oproepen voor 'arbeidsinzet in Duitsland' worden verspreid onder de joden.
6 juli Joden mogen niet langer telefoneren en mogen geen niet-joden meer bezoeken.
14 juli Vanuit Amsterdam vertrekken de eerste transporten met joden naar Westerbork.
14 juli Begin uitvoering van de "Endlösung der Judenfrage" met grote razzia's op joden in Amsterdam-centrum en -zuid
15 juli Vertrek van de eerste trein met gedeporteerde joden uit Amsterdam in het kader van de 'Arbeidsinzet' in oost-Silezië (Polen).
16 juli Eerste transport van Nederlandse joden naar Auschwitz.
17 juli Joden mogen alleen nog maar tussen 15.00 en 17.00 uur boodschappen doen. In tijd van distributie betekent dit dat veel artikelen niet langer door joden gekocht kunnen worden, omdat die snel zijn uitverkocht.
26 juli In alle kerken - behalve de Nederlands hervormde - wordt een protest tegen de jodenvervolging voorgelezen.
30 juli In Nederland wordt voor joden de avondklok ingesteld.

Polizeiliches Durchgangslager Westerbork.

Augustus Joodse straatnamen worden vervangen.
De hele maand augustus :In het hele land vindt een groot aantal razzia's op joden plaats.
2 augustus Razzia op katholieke joden als vergelding voor de kanselboodschap van 26 Juli.
3 augustus General Kommissar Schmidt zegt in een rede te Waubach (Limburg): "De Nederlandse joden zullen Nederland even arm verlaten als ze zijn binnengekomen".
6 augustus :Razzia op joden in Amsterdam-zuid.
9 augustus Opnieuw een razzia op joden in Amsterdam-zuid.
11 september Gemengd gehuwde joden moeten zich melden voor registratie.
15 september Joodse studenten worden uitgesloten van onderwijs.
16 september Eerste uitgifte van zogenaamde 'vrijstellingsstempels' aan joden. Deze stempels zouden de betreffende personen vrijstellen van deportatie. In de praktijk boden ze echter slechts een beperkte tijd bescherming.
2 en 3 oktober Razzia op joden. In totaal worden 14.000 joodse mannen, vrouwen en kinderen naar werkkampen in Opper-Silezië gedeporteerd.
24 november De Nederlandse regering in Londen waarschuwt tegen de aankoop van uitreisvergunningen ten behoeve van vervolgde joden (i.v.m. deviezenblokkade tegen Duitsland.

1943
16 januari Eerste joden komen in het Judendurchgangslager Vught aan.
21 januari Ontruiming van de joodse psychiatrische kliniek. Het Apeldoornsche Bos. Joden mogen geen verzoekschriften meer richten aan de Duitse autoriteiten, maar dienen dit uitsluitend te doen aan de Joodsche Raad.van gaskamers in concentratiekampen.
5 februari Joden mogen geen verzoekschriften meer richten aan de Duitse autoriteiten, maar dienen dit uitsluitend te doen aan de Joodsche Raad.
2 maart Begin van de deportaties van joden naar het vernietigingskamp Sobibor.
Begin april De joden 'uit de provincie' moeten zich melden in Kamp Vught.
10 april Joden mogen niet langer verblijven in de provincies Friesland, Groningen, Drente, Overijssel, Gelderland, Limburg, Noord-Brabant en Zeeland
23 april De Nederlandse provincies worden 'Judenrein' verklaard.
15 mei Gemengd gehuwde joden krijgen de keus tussen deportatie of sterilisatie.
19 mei Kerkelijk protest tegen het steriliseren van gemengd-gehuwde joden.
21 mei De Joodsche Raad krijgt de opdracht 7000 'vrijgestelde' stafleden te selecteren voor deportatie

26 mei Grote jodenrazzia in het centrum van Amsterdam.
20 juni Grote jodenrazzia's in Amsterdam-zuid en -oost.
29 september Laatste grote jodenrazzia in Amsterdam. 10.000 personen, waaronder de voorzitters van de Joodsche Raad opgepakt.
5 oktober Seyss-Inquart geeft richtlijnen voor de behandeling van de 'legale' joden.
Midden december In Amsterdam worden de eerste gemengd-gehuwde joden opgeroepen voor tewerkstelling in werkkampen.

1944
3 september Vanuit Westerbork vertrekt de laatste deportatietrein met joden naar Auschwitz.
4 september Uit Westerbork vertrekt de laatste deportatietrein met joden naar het concentratiekamp Theresienstadt.
Naschrift:
Voor de oorlog telde men in Nederland rond de 140.000 joden. Men schat dat er in totaal 107.000 Nederlandse joden zijn gedeporteerd, van wie circa 102.000 zijn vermoord. Na de oorlog keerden er slechts 5000 mensen terug uit de concentratie- en vernietigingskampen. In Auschwitz-Birkenau
werden bijna 40.000 joden direct na aankomst vergast. In Auschwitz zijn er meer dan 60.000 Nederlandse joden vermoord, waarvan iets meer dan 1.000 de oorlog overleefden. Van de ruim 34.000 joden die naar Sobibor werden gedeporteerd, kwamen er nog geen 20 terug. Ongeveer 1.750 Nederlandse joden zijn gedeporteerd naar Mauthausen. Van hen overleefde er slechts één. Waarschijnlijk zijn er ook zo'n 2.000 joden omgekomen in Nederland zelf, door moord, zelfmoord of ontberingen.
Een van de oorzaken dat er veel joden opgespoord konden worden was omdat Nederland over een goed persoonsregister beschikte. Toen de registratieplicht voor joden ingevoerd werd, werkte het Nederlandse bevolkingsregister gewoon mee aan de verordening van de Duitsers. Zonder enig verzet werden alle registraties doorgegeven. Hierdoor konden alle joden goed opgespoord en later gedeporteerd worden.
(Alle foto's en gegevens ontleend aan internet)

---

i. Hoop doet leven. Brief aan Alfred de Booy van zijn vader. Begonnen 4 september 1944, geëindigd 9 mei 1945

Och verlangen, verlangen,
Hoe hebdy mi omvangen.
Hadde mi hope niet ernêrt,
Verlangen hadde mi gants vertêrt
Gesneden in den wand van een vertrek in den Drommedaris te Enkhuizen door een gevangene op 9 November 1575.
AMSTERDAM MCMXLVII

Van dezen brief werden 50 genummerde exemplaren gedrukt bij N.V. Drukkerij Jacob van Campen te Amsterdam
Dit exemplaar is No. 8

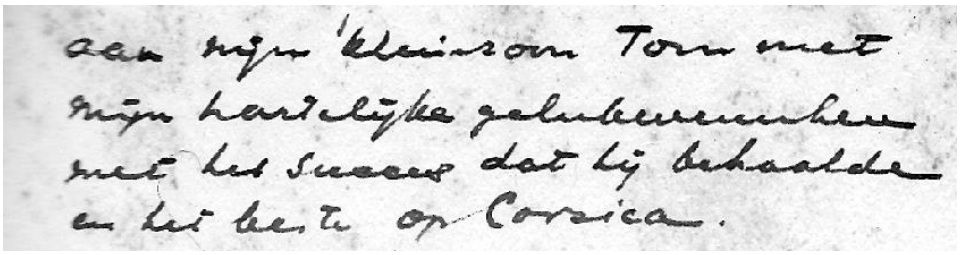

Op onzen Gouden Bruiloft. 16 Juni 1947, schenk ik mijn lieve vrouwen mijn kinderen en kleinkinderen en anderen dierbaren verwanten en vrienden, als een herinnering aan den tijd waarin wij leefden onder de bezetting der Duitschers, een exemplaar van den brief, dien ik op 4 September 1944, aan mijn zoon Alfred begon te schrijven. Wij waren toen in de overtuiging, dat wij spoedig van het juk der onderdrukkers zouden worden verlost en zoo begon ik mijn brief in de verwachting, dat de verzending over enkele dagen zou kunnen plaatshebben, maar het uitblijven van de bevrijding deed hem langer worden en ten slotte eindigde hij eerst negen maanden later, toen de bevrijding eindelijk kwam. Zoo geeft dan deze brief een beeld van ons leven te Amsterdam of, in het algemeen, een beeld van het leven van een bejaard echtpaar gedurende den oorlog, vooral in den laatsten winter van dit tijdperk van vijf jaren. Nu het achter den rug is kan men zich moeilijk voorstellen dat men vijf jaar in een soort van gevangenis heeft geleefd, in knechtschap. Wij waren gelukkiger dan velen: wij mochten onze kinderen en kleinkinderen behouden, werden niet uit ons huis verwijderd en er vielen geen bommen op, wij geraakten niet in de gevangenis of in het concentratiekamp, wat alles zeer goed mogelijk zou geweest zijn, en we kwamen niet van honger om. Ook waren wij bejaard en konden wij daarom niet doen wat van jongeren kon worden verwacht. Zoo gebeurde er in dien tijd, wat ons betreft, veel meer niet dan wel en kunnen wij aan die jaren terugdenken als aan een tijdvak waarin we wel veel ongemak moesten verduren en leed moesten deel en met anderen, maar er gebeurde ook veel wat men zich thans weder gaarne voor den geest brengt. Ik denk aan den terugkeer van het ouderwetsche eenvoudige huiselijke leven, aan den band, die ons allen bond, aan de algemeene hulpvaardigheid van menschen, die elkander noodig hebben, de afwezigheid van auto's en het schoone gezicht van de eenzame, besneeuwde straten van ons eenig Amsterdam en dit alles met het nimmer ontbrekende vertrouwen in een gelukkig einde van dien bitteren oorlog.

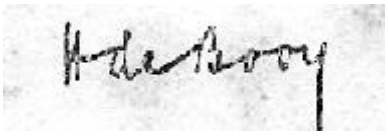

Amsterdam, 4 September 1944 Stadionkade 38 II

Beste Alfred. Het is 7.30 's avonds. Om 5 uur hebben wij gehoord, dat Tilburg vrij is, nadat wij al vroeger hetzelfde hebben gehoord aangaande Maastricht. En Eindhoven, Terneuzen zouden ook vrij zijn. Frans die te Tilburg als patholoog-anatoom assistent is aan het St. Elisabeth Ziekenhuis, heeft om 5 uur Engelien te Amsterdam opgebeld en haar de aanstaande bevrijding van Tilburg aangekondigd. We zullen, hoop ik, ook spoedig verlost zijn van het juk, dat wij nu vier lange jaren torsen, 4 jaren en vier maanden bijna. De snelheid waarmede de geallieerde legers oprukken is verbluffend. De Duitschers zijn, naar het schijnt, volkomen verslagen en vluchten zoo snel mogelijk in de richting van hunne Heimat. De N.S.B.er, die naast ons woont in de benedenverdieping en dien wij dikwijls van ons balcon af konden gadeslaan als hij, lekker in de zon, in zijn tuin zat, is verdwenen. Velen van zijn partijgenooten zijn over de grens. Rijksduitschers vertrekken per auto of per trein en aan het Centraal Station is het erg druk, er heerscht bijna een paniekstemming. Leden van den SS en van de N.S.B.

hebben den voorrang. Tom kon Amsterdam niet bereiken van Aerdenhout. En het gelukte Engelien, die naar Tilburg wilde gaan, niet er heen te gaan. En nu komen berichten, dat al de genoemde steden of plaatsen nog niet bevrijd zijn maar wel bijna. Straks gaan we naar bed en zullen morgen zien wat er gebeurt.

Dinsdag 5 September 1944. In den nacht heeft Frans om 1 uur getelefoneerd met Engelien uit Tilburg. Hij deelde mede, dat het nog niet vrij is en dat de hoofdmacht der geallieerden naar Breda was gegaan, dat nu volgens berichten vrij zou zijn. Wij vermoeden, dat je als commandant van de Johan Maurits van Nassau vecht tegen de Japanners, samen met de Amerikanen. We vernamen omtrent je, dat je zou zijn bevorderd tot schout-bij nacht, zijn verlangend te hooren of dit bericht waar is. Ook al zou je maar zijn bevorderd tot kapitein ter zee, dan zouden wij het mooi vinden, ook al zijn wij er van overtuigd, dat je verdiensten ver uitgaan boven welken rang ook. Ze zijn wel lang geweest, die vier jaren. Als we je weerzien, wat we hopen niet heel lang meer zal duren, dan zul je merken, dat we ouder zijn geworden, ik bedoel je ouders. Moeder is geestelijk nog precies dezelfde d.w.z.moedig, opgewekt, optimistisch, voortreffelijke kokkin, voortvarend voorzitster van het Montessori Lyceum, ook geen gemakkelijk baantje in een bezet gebied, maar ze heeft verschillende lichamelijke onvolkomenheden, die ik niet zal opnoemen, omdat die, in woorden uitgebeeld, een te ongunstigen indruk zouden wekken, ook omdat zij, zoo zij zich houdt aan de voorschriften en zich rustig houdt, zich heel goed voelt. Ze heeft nu nagenoeg wit haar. Ik ben een beetje hardhoorend geworden en ongeveer 25 kilogram minder in gewicht maar overigens dezelfde, en nog als commissaris verbonden aan het Handelsblad. Toen de bezetter kwam is het Handelsblad de courant geweest, die van alle couranten het langst den strijd tegen de Duitschers heeft volgehouden met de vaderlandslievende artikelen van von Balluseck en wel tot ongeveer half Juli 1941. Toen werden von Balluseck en Boskamp gevangen gezet, na te zijn ontslagen. Vervolgens kwamen zij in een kamp, waar ze nu nog zijn. Waar althans von Balluseck nu nog is. Op last van de Duitsche overheid werden toen een aantal leden van de N.S.B., die door haar waren aangewezen, tot hoofdredacteur en tot leden van de redactie aangesteld. De directeur Planten, in wien wij volkomen vertrouwen stelden en nog stellen, had te beslissen of hij ontslag zou nemen of zou aanblijven. Hij koos het laatste omdat hij de zaak en het personeel van meer dan vierhonderd menschen, dat op twee na, geheel tot de goede richting behoorde, niet wilde overlaten aan de willekeur der Duitsche overheid. Toen Planten bleef, bleven ook de commissarissen, die niet het in gevaar verkeerende schip wilden verlaten. Gemakkelijker ware het geweest ontslag te nemen, waarbij men dan de mooie rol had gespeeld, echter slechts schijnbaar. Zoo hebben wij nu ruim drie jaren den smaad ondergaan van het zien verschijnen van ons Handelsblad met Duitsche berichten en artikelen en al zijn er velen, die Planten een held vinden en die ons aanblijven volkomen begrijpen, de meesten begrijpen het niet, weten ook weinig, natuurlijk. Als je de motieven van je handelwijze eerbiedwaardig acht moet het oordeel van anderen je natuurlijk onverschillig laten. Als ik hierover uitwijd wordt mijn brief te lang. Ik zal in een zwart boekje, waarop staat "laatste wenschen" opschrijven waarom ik commissaris ben gebleven, uitvoeriger dan hierboven, zoodat je het zult kunnen lezen, zoo ik mocht sterven voor je terugkeer. Ook voor de andere kinderen zal het interessant zijn. Even stoppen met mijn verhaal. Tilburg is nog niet bevrijd. Breda wel. De geallieerden trekken in de richting Dordrecht. Is de brug over de Moerdijk opgeblazen? Men zegt "Ja". Menschen, die met vacantie in Gelderland zijn geweest, vertellen, dat zij eindelooze, of laat mij zeggen, groote hoeveelheden motorwagens e.d. zijn tegengekomen, koersende in oostelijke richting en beladen met duitsche soldaten en hunne bezittingen. Amsterdam is in staat van beleg. We moeten hedenavond om 8 uur binnen zijn. Er zijn gisteren weer eenige Nederlanders terecht gesteld, onder hen een vriend van onze bovenburen. De melkboer vertelt, dat den geheelen nacht door, langs zijn huis, duitsche soldaten Amsterdam hebben verlaten. Er kunnen nog slechts weinig militairen te Amsterdam

zijn.
Vervolg. Tom heeft zich in zijn moeilijke positie van secretaris of liever leider van het reddingwezen aan de kust, kranig gedragen. Hij had gelukkig met de duitsche Marine te maken en maakte daar kennis met menschen met wie men kan omgaan als mensch met mensch. Hij heeft strenge lijnen getrokken, die door hen werden geëerbiedigd. De Reddingboot (het blaadje "de Reddingboot") is geregeld uitgekomen. Ot heeft hem krachtig gesteund en tezamen hebben zij van hun huis een milieu gemaakt waar hun vele vrienden en kennissen gaarne kwamen. En van hun kinderen kan je ook niets dan goeds vertellen, van Tom junior is een heele boel te vertellen, te veel voor dezen brief. Zijn niet teekenen van de zoogenaamde "loyaliteitsverklaring", zijn niet melden, onderduiken, ten slotte gepakt worden in een onderaardsch hol, zijn opsluiting in de gevangenis te Arnhem, vervolgens in het kamp te Amersfoort, een ellendig verblijf onder leiding van sadisten, zijn tewerkstelling op een boerderij in Duitschland en zijn terugkeer naar Nederland, waar hij nu werkt benoorden het IJ op het laboratorium van de B.P.M., naar men zegt om te worden "umgeschult" tot wat, weet ik niet en hij zelf ook niet. Het verhaal, dat hieruit zou kunnen worden opgesteld zou boekdeelen kunnen vullen van spannende lectuur. Wat Tom junior heeft meegemaakt zal hem zijn heele leven in dankbare herinnering bijblijven. Ik zie hem al in gedachten als grootvader, verhalen doende aan zijn kleinkinderen en hun gezichten vol spanning en hoor hun vragen: "leefde je toen in een hol, grootvader en speelde je daar op een orgeltje?" We hadden namelijk ons kofferorgeltje van Wijde Blik voor dat hol afgestaan. En we hebben het, wonder boven wonder, weer teruggekregen. Zijn Vader heeft hem in die moeilijkheden krachtig geholpen, heeft alles voor hem gedaan wat maar mogelijk was en met succes. Stop. Daar komt de waschbaas om de wasch te halen. Hij zegt dat de N.S.B.-ers zich ergens op een plaats in Drenthe moeten verzamelen, maar hij hoopt, dat ze niet allen zullen gaan want "wij moeten er toch ook wat lol van hebben". Vervolg . John en Olga hebben ook hun deel gehad van de emotie. Eerst deed John zijn plicht als officier. Hij heeft met liefde gediend in die moeilijke oorlogsdagen. In die dagen werd over het algemeen veel meer gedaan, dan dat men er over vertelde. Daarom is er veel wat wij niet of nog niet weten. Als gewezen reserve-officier heeft hij, als velen, eenigszins het leven van een opgejaagde geleefd, overnachtende aan andere adressen dan zijn eigen huis en zoo is het eenmaal gebeurd, dat toen de Duitschers hem 's nachts thuis kwamen halen. Olga werd medegenomen naar het politiebureau te Haarlem, waar ze, en dat is weer echt Hollandsch, in den voormiddag,na een slapelooze nacht werd genoodigd op een feestje, namelijk het jubileum van een der werksters, schoonmaaksters van genoemd bureau. Olga zat mede aan den feestdisch en kreeg van een der feestvierende werksters een stuk koek. Later kwam Tom haar bevrijden met een bevel van den commandant van de Feld Gendarmerie, wien hij duidelijk had gemaakt, dat het oppakken van de echtgenoote van een officier, niet netjes was. Al deze verhalen verdienen toelichting. En nu Donderdag j.l. werden John en Olga uit hun huis gezet. Om 11 uur kregen zij bericht, dat zij het om 5 uur met al hun bezittingen moesten hebben verlaten. Dit wonder is vewezenlijkt en om 5 uur kwamen er tafels en bureaux van de Duitschers in want er zouden vele troepen komen en het huis zou dienen voor de administratie. John en Olga kwamen onder dak in de Merellaan no. 3 te Aerdenhout. Bij zulke gebeurtenissen helpen alle buren mede met sjouwen. Wat gebeurde nu echter. In den nacht van Zondag op Maandag vertrokken plotseling alle troepen, vermoedelijk naar de Heimat en met hen de administratie, zoodat het huis nu weer leeg is. Dergelijke ervaringen hebben vele menschen gehad. Er was een familie te Aerdenhout, wonende in een vorstelijke woning, die ietwat ontevreden was, volgens de Duitschers, toen de aanzegging kwam om het huis te verlaten. U is ontevreden, werd gezegd. We zullen schildwachten plaatsen die er voor hebben te zorgen, dat niets uit het huis wordt gehaald en U verlaat het nu terstond, zonder iets mee te nemen. Geen prettige ervaring. Ik hoop, dat ze dit huis nu ook weer verlaten hebben, maar hoe het dan met den inboedel staat is twijfelachtig. Stop. Het is nu 12.30 en ik ben naar het distributiekantoor geweest voor nieuwe bonnen maar

vond het kantoor gesloten tot Maandag e.k. Een stroom van voertuigen gaat langs den Stadionweg achter ons, in oostelijke richting, alle beladen met zoogenaamde eigendommen van Duitschers. Gehoord, dat Rotterdam bevrijd is, dat de Engelschen te Leiden zijn, dat Prins Bernhard heeft gelast de uniformen gereed te leggen. Een van onze achterburen heeft de Hollandsche vlag te drogen gehangen over de leuning van het balkon, een bescheiden uiting van vaderlandsliefde. Deden velen het, dan zou dit aanleiding geven tot schietpartijen. In de Dapperstraat is ook geschoten omdat men daar de soldaten die vertrokken, uitlachte. Begrijpelijk. Vervolg... Olga,'s kinderen zijn, evenals die van Tom en Ot, heel aardig. Willem is onlangs geslaagd voor het eindexamen H.B.S. Hij is 17 jaar. Hij zou vandaag bij ons komen omdat de Kweekschool voor de Zeevaart zou beginnen waarvoor hij is ingeschreven Maar hij komt niet, door de omstandigheden. De cursus waarvoor hij is ingeschreven is een éénjarige waarin hij moet leeren wat de tweejarige in twee jaren leert met uitzondering van enkele vakken, die hij als H.B.S.-er niet behoeft te leeren. Hij is een aardige jongen met een goed verstand. Zijn bedoeling is waarschijnlijk niet gezagvoerder bij de koopvaardij te worden, misschien zal de Marine hem wel trekken, maar er is nu weinig op het gebied van onderwijs voor een jongen van zijn leeftijd en ontwikkeling. De Universiteiten zijn gesloten, zoo niet feitelijk dan toch doordat het teekenen van de loyaliteitsverklaring daarvoor noodig is. Die verklaring was als volgt: De ondergeteekende , geboren. .. .. te , wonende te verklaart hiermede plechtig dat hij de in bezet Nederland geldende wetten, verordeningen en andere beschikkingen naar eer en geweten zal nakomen en zich zal onthouden van iedere tegen het Duitsche Rijk, de Duitsche weermacht of de Nederlandsche autoriteiten gerichte handeling, zoomede van handelingen en gedragingen, welke de openbare orde aan de inrichting van hooger onderwijs, gezien de vigeerende omstandigheden, in gevaar brengen..... Door nu op de Kweekschool voor de Zeevaart te komen leert hij een hoeveelheid nuttige kennis en blijft hij vrij van den Arbeidsdlienst. De gang der gebeurtenissen zal hierin misschien wel verandering brengen. Hij zou bij ons wonen dat jaar. Zijn zusjes Hilda en Henriette zijn beiden alleraardigste meisjes; Hilda is een groote vriendin van Elsbeth van Tom en Ot, Henriette van Maria de Booy. 't Is een alleraardigst stel van zes kleinkinderen. Zoo als ik al schreef is Frans te Tilburg aan het St. Elisabeth Ziekenhuis aldaar. Engelien zou hem daarheen volgen maar er zijn geen huizen te krijgen. Dit zal nu, na het vertrek der Duitschers wel anders worden en dan zal ze wel vertrekken van de Vossiusstraat 28 waar ze op de bovenste verdieping van het huis van Mevrouw Voorhoeve woont. Het tweetal is heel gelukkig met elkander. Frans is bezig geweest met een wetenschappelijk onderzoek over Gele Koorts en heeft het nu druk met interessant werk. Engelien heeft vele bezwaren ondervonden bij haar studie voor den graad in de historie. Al die bezwaren kwamen voort uit den staat van bezet gebied waarin wij verkeerden, maar waaruit wij misschien over enkele uren zullen zijn verlost. Ze moet nu nog een tweetal tentamens afleggen en dan is ze er. We hebben met Frans en Engelien vele genoeglijke oogenblikken gehad in die vier jaren. Stop ... De gevangenen van de gevangenis te Amstelveen of liever aan de Amstelveensche weg zijn ontzet door patriotten. Zij hebben de gevaarlijke onder hen meegenomen en de overige de vrijheid gegeven. Dit gebeurde zooeven. De N.S.B.-ers te Amsterdam zijn verzameld aan het Centraal Station en worden naar Westerbork vervoerd. Dit was het kamp der Joden in Drenthe. Waar de Joden heen zijn is niet bekend. Men vertelt wel verschrikkelijke verhalen maar ik weet niet of die waarheid bevatten. Laatste bericht. Er wordt geen beurs gehouden heden. Ik ga nu naar een vergadering van het Handelsblad, niet in het huis van de courant maar op een ander adres. Het schijnt dat de Duitschers met groote snelheid vluchten.

Woensdag 6 September 1944. Zooeven (9 uur v.m.) het bericht vernomen, dat Dick van Leeuwen is doodgeschoten, gisteren avond, toen hij even voor 8 uur een huis aan de de Lairessestraat verliet om naar zijn huis, dat dicht bij is, terug te keeren. Wij verkeeren in staat van beleg, moeten om 8 uur binnen zijn. Dick van Leeuwen is een zoon van Toek van Leeuwen en Emily van Eeghen, kleinzoon van je tante Mary. Deze moord geschiedde door

een lid van de Landwacht, bestaande uit Hollanders in Duitschen dienst. De Landwacht is zeer gehaat bij ons. Zij loopen deels in burger, deels in militair uniform en zijn gewapend met jachtgeweren. Ze zijn, nu de militairen voor een groot deel weg zijn, in sterke actie. Gisteren avond zag ik nog hoe een landwachtman een auto vorderde. De eigenaar kon er uit stappen en wegwandelen en de auto moest dienen om vluchtende Duitschers naar de Heimat te brengen. Het is verstandiger in deze dagen niet op straat te komen. Op de Singel, vlak bij het Muntplein is een zaak in touw en vlaggedoek enz. Gisteren werd die winkel bestormd door menschen die vlaggedoek wenschten en ook vlaggestokken om te gebruiken als wij vrij zullen zijn. Maar we zijn in staat van beleg. Dus gooiden de Duitschers een paar handgranaten onder die opeenhooping van menschen en schoten een paar jongens dood. De zaak werd in beslag genomen en de menschen, die de zaak leidden, werden gevangen genomen. Op verschillende plaatsen werden menschen doodgeschoten. Over den voortgang der geallieerden loopen wilde geruchten. Ten slotte weten we nu allen zeker, dat ze in Breda zijn. Wij hopen, dat ze spoedig komen Ik heb je nu iets verteld van je allernaaste familieleden. Nu nog wat van de Ooms en Tantes. Tante Nella en Oom Theo wonen in Leeuwarden. Hij is gepensioneerd. Zij hebben hun zoon Evert verloren te Berlijn door een bomaanval van de Britten. Teautie en Aladar met hun kinderen waren in Indië en zijn, wie weet waar, onder de macht der Japanners. Tante Mary is uit haar huis gezet en woont nu vlak bij ons op no. 34, 3de etage van de Stadionkade. Ze zal dat verlies van haar kleinzoon heel erg voelen. Oom Fik en zijn vrouw, Hans van Raamsdonk wonen op de Hooge Kley. Hij verloor zijn zoon Hans, die te Dijon werd terecht gesteld met de kogel. Hij had een poging gedaan een Jood over de grens van Zwitserland te brengen, had misschien nog iets anders gedaan. Uit de gevangenis van Dijon schreef hij een prachtigen brief aan zijn Vader op den dag voor zijn terechtstelling. Fik's dochter Nella was in Indië met haar drie kinderen en is nu waar? Ook onder de Japanners. Van haar man zal jij misschien meer weten te vertellen. We hebben wel eenige berichten van hem, bijv. dat hij op Ceylon is geweest en later in Engeland, dat hij commandant was van een onderzeeboot. Je tante Olga is in Amerika evenals je Oom Eugeen en tante Edna en Oom Jan en tante Charlotte. Correspondentie met hen is onmogelijk geworden sedert Amerika's deelname aan den oorlog. Waar Willem van Stockum is zal jij beter weten dan ik. Zijn broer Jan Maurits is nog steeds in die inrichting waar hij wordt verpleegd. Ik heb hem dikwijls bezocht maar kan dit nu niet meer doen. In het je zoo geliefde Hattem is alles goed, maar we zagen tante Hessie in geen drie jaren. Een familie die zwaar getroffen is, is de familie Jan Boissevain en Mies van Lennep, zijn vrouw. Hun zoons, Janka en Gie waren al gauw bezig met het bouwen van een vaartuig, waarmede zij bijzondere voornemens hadden. Het bestond voornamelijk uit een groot wijnvat, waaraan aan voor- en achtervlak, een voor- en achterschip was gebouwd. Aan de onderzijde hadden ze een kiel bevestigd en aan de bovenzijde hadden zij er een mangat in gemaakt waardoor zij in het schip konden komen. Verder hadden zij het voorzien van een zeiltuig en van een roer. 7Toen ze het mij wezen, zei ik: "daar kan je mee naar Engeland" zonder dat ik wist, dat dit juist hun plan was. Later namen ze proeven met hun vaartuig en op zekeren dag gingen ze er een grooten tocht mee maken. Hun ouders lieten hen kalm gaan. Ze hadden de overtuiging, dat je die jongens niet moet tegenwerken als ze zulke plannen hebben en dat was nobel van hen, evenals hun heele optreden gedurende den oorlog nobel is geweest. Op hun tocht kregen de jongens averij bij den afsluitdijk over de voormalige Zuiderzee en logeerden ze een veertien dagen bij een smid te Andijk om hun vaartuig weer zeewaardig te maken. Toen dit het geval was gingen ze verder en dreven ze met de ebbe uit het zeegat van Terschelling naar zee, maar buiten gekomen kregen ze tegenwind en werden ze ontdekt van den toren, waarop men de reddingboot "Brandaris" uitzond en die pikte ze op. Ze waren ontdekt ook door de Duitschers en zoo kwam het einde van hun tocht. Tom was toevallig te Terschelling en kon hun advies geven en de Duitsche Ortscommandant stond toe dat zij hun vaartuigje mede namen naar Amsterdam. Het kwam niet in zijn hersenen op, dat zij van plan waren geweest daarmede naar Engeland te gaan. Ik geloof, dat het hun zou zijn gelukt zoo ze

niet waren ontdekt en een goede gelegenheid hadden gehad. Zoo konden wij nog geruimen tijd hun vaartuigje zien liggen bij de Nieuwe Brug over het Damrak te Amsterdam. Hoewel ik het in het algemeen goed vind, dat een vuurtoren goed uitkijkt, zou ik wenschen dat ze in dit geval slecht hadden uitgekeken. Er bestaan verschillende meeningen omtrent hun kansen, ik geloof, dat die kansen op het bereiken van Engeland er waren, als de wind een beetje wilde meewerken, want het was niet een vaartuig, waarmede je kon gaan opwerken tegen een harde bries in. Enfin, het was een mooie poging van die. aardige jongens. En zoo kwamen ze weer thuis bij hun familie, die aldoor ijverig bezig was met het doen van dingen, die tegen de Duitsche orde waren. Ze herbergden Joden en andere onderduikers en de jongens waren met hart en ziel medewerkers in de illegale beweging. Zoo werd dan hun Vader Jan gevangen genomen en hij zit nu al
2 1/2 jaar in het kamp te Vught, heeft zich daar op een bewonderenswaardige wijze gedragen, is velen tot steun geweest door zijn optreden, herhaaldelijk ziek door ondervoeding. Eindelijk kwam er een inval van de Duitsche politie in hun huis, met het gevolg, dat Mies Boissevain, de Moeder van die jongens, ook gevangen werd genomen en naar Vught werd gebracht en de twee jongens werden ter dood gebracht met de kogel. Op de binnenplaats van hun gevangenis te Amsterdam lieten zij op den muur de woorden na "ni regret du passé, ni peur de l'avenir". Ze mochten geen brief schrijven. En nu zijn hier nog Annemie en Sylvia, die beide heel flink en natuurlijk zijn. Ze komen dikwijls bij Tom en Ot logeeren, wat ze bijzonder op prijs stellen. De derde jongen, Frans, is naar een kamp in Duitschland gebracht. Er zijn korten tijd geleden ongunstige berichten omtrent hem gekomen, hij zou erg ziek zijn Stop. Er komt nu bericht, dat op verschillende plaatsen de spoorwegen zijn opgeblazen door wat de Duitschers terroristen noemen. Verder komt iemand mij nu mededeelen, dat de directeur van de Incassobank hem heeft gemeld, en hij heeft het vernomen van iemand die van Rotterdam kwam, gisterenmiddag, dat de geallieerden niet te Rotterdam zijn, maar er omheen trekken en dat de brug over de Moerdijk intact is. Ik geloof niets meer. Men vertelt ook, dat de Britsche vloot voor den Waterweg is. We zullen het wel merken Vervolg. Die spreuk van de Boissevains werd op dien gevangenismuur aangetroffen door Menso, die later ook in de gevangenis was in verband met iets dat gebeurd was of niet gebeurd was aan de Fordfabriek, waarvan hij directeur was. Menso's broer Robert was sedert September 1943 zoek. Hij woonde met Sonia te Haarlem in de Spruijtenboschstraat. Het bleef tot zeer onlangs een raadsel waar hij kon wezen. De ijverigste nasporingen leidden tot niets. Wel had iemand hem gezien, met eigen oogen, in de gevangenis te Scheveningen, maar men kon geen zekerheid krijgen. Nu is hij dan eindelijk opgedoken in het kamp te Vught, waarheen hij van Scheveningen was gezonden wegens den staat van zijn gezondheid (later bleek dat zijn overplaatsing naar Vught evenals van alle andere gevangenen te Scheveningen, verband hield met de landing der geallieerden in Normandië). Robert heeft zeer langen tijd te Scheveningen in een cel opgesloten gezeten, alleen, zonder te worden gelucht en zonder bijvoeding zoodat hij in ernstige mate leed aan hongeroedeem. Wat hij nog aan kleeren aanhad waren draden. Hij had te Vught bloedtransfusie noodig. Maar hij ontvangt nu geregeld pakken met levensmiddelen. Door Dr.van Det, die onder ons woont, konden wij hem vitaminetabletten zenden. Het Roode Kruis treedt ook in deze op bewonderenswaardige wijze op. Zoo is hij nu al veel beter geworden. Zijn geest is in al dien tijd, negen maanden lang, krachtig gebleven. Hij is zeer gezien in het kamp te Vught omdat hij door zijn opgewekte verhalen, den moed er in houdt. Zijn Moeder, tante Marie, woont nog steeds alleen in het kleine huis vlak bij het Witzand, maar dit laatste bestaat niet meer, is namelijk verbrand. Heentie woont te Amstelveen met haar man, Dick Mesman, die mij al die vier jaren vioolles heeft gegeven en met succes. Ik heb hem onlangs bezocht, te voet, kwam kort voor hun huis op een plaats waar de weg was afgesloten en waar stond vermeld dat het "Streng Verboten" was verder te gaan. Enfin, ik zag niets en probeerde het toch maar, maar werd aangeroepen door een soldaat: "Hier kommen, hier kommen". Ik kwam, moest op de Ortskommandantur verschijnen.

"Haben Sie das nicht gesehen". ;„Ja schon" antwoordde ik. "Dan müssen Sie Busze bezahlen". "Wie viel" vroeg ik. "Zwei Gulden". "Dass finde ich sehr teuer" zei ik en tot mijn verbazing zei de man: "dann machen wir es ein Gulden". Mijn optreden was eenigszins ondoordacht want hij had evengoed "hundert Gulden" kunnen zeggen of mij kunnen arresteeren wegens ongepast gedrag, want zoo zijn ze. Mogelijk waren ze al een beetje aan de liquidatie. Ook ben ik een bejaard, om niet te zeggen: oud mensch. Je weet misschien, dat ik in mijn 78ste jaar ben. Nu, als je me langs de straat ziet loopen, zou je het niet zeggen. Mijn verlangen is dan ook na den oorlog, als ik dan nog geld heb, een wandeling in Zwitserland te maken op de wijze als wij samen in 1919 deden. Ik wil dan echter wat langer blijven. Ga je mee. Ik denk aan Gstaad. Vandaar kan men een mooie wandeling maken van een dag of zes, iederen dag op een andere plaats en weer terugkomen te Gstaad, waar Moeder dan in dien tijd blijft zitten Ik zou liefst derde klasse reizen naar Bazel, maar Moeder heeft daar iets op tegen en om nu in de derde klasse te gaan zitten terwijl zij in de tweede zit, vind ik overdreven. Wij zullen zien. Gedurende deze vier jaren geraakten we langzamerhand in een ondervoeden staat of liever in een staat van ondervoeding, tengevolge waarvan wij in de noodzakelijkheid verkeerden gebruik te maken van de gelegenheid, geboden door den zwarten handel om ander of mee voedsel te krijgen, bijvoorbeeld meer boter, of vruchten, groenten enz. Zoo is het er dan langzamerhand toe gekomen, dat we, zooals velen, genoodzaakt werden stukken van onzen inboedel te verkoopen, niet de belangrijke stukken, die wij niet konden missen, maar andere dingen bijv. een oud gouden horloge van een overleden familielid, oude broches, schilderijen of platen, die we niet bijzonder op prijs stelden, een of ander kleedingstuk enz. Zoo bracht een Afghan kleed, dat ik in 1927 uit Turkije meebracht en waarvoor ik f 390 had betaald, na 16 jarig gebruik, zijnde sterk versleten, netto f 850.- op. Alles ging in het huishouden. Maar de prijzen zijn dan ook: boter f 30.- het pond, suiker f 10.- het pond, thee f 400.- het pond. De opbrengst van die overbodige artikelen hebben ons door een moeilijken tijd heengebracht. Nu nog wat over jouw financiën, voor zoover die hier zijn. Je effecten waren bij de Nederlandsche Bank. Als een mensch alles vooruit kon weten, had je ze natuurlijk meegenomen naar Engeland. Want nu heeft de bezettende macht je effecten geblokkeerd en in dien toestand bevinden ze zich nog bij de Nederlandsche Bank. Ze werden al die jaren geadministreerd door de Duitschers, die daarvoor een vergoeding in rekening brachten, niet hoog, ik geloof elf gulden. De inkomsten uit die effecten werden overgeschreven naar een adres in Den Haag, dat "Treuhand" en nog iets heet, in ieder geval een Duitsche instelling is. Een der effecten hebben de Duitschers op de markt gebracht, na het eerst naar die "Treuhand" te hebben overgebracht onder mededeeling, dat het voorshands eigendom van A. de Booy zou blijven. Het effect was een aandeel Blauwhoedenveem, waarvoor de Duitschers om een of andere duistere reden, waarbij hebzucht waarschijnlijk een rol speelde, belangstelling hadden . De opbrengst van dat aandeel werd op de rekening bij de "Treuhand" geschreven. Het ziet er dus naar uit, dat je effecten, tenzij zij er nog andere gaan verkoopen, wel veilig zijn, maar ik ben niet zoo zeker van de opbrengst ervan en van de opbrengst van den verkoop van dat aandeel Blauwhoedenveem. Je bezit aan onroerende goederen bestaat gelukkig nog en is niet medeneembaar. Je opzichter te Hulshorst zendt mij ieder jaar een nota voor toezicht. De laatste maal deelde hij mij mede, dat hij geld had af te dragen van een houtverkoop maar ik heb nog niets ontvangen, en kan ook, indien ik het ontvang, niet controleeren of het juist is. Ik vind nu zijn bericht: 2 Mei 1944 ... "even als van vele boscheigenaren (let wel) heeft ook het bosch van uw zoon erg van de rups geleden, met het gevolg dat nogal veel boomen dood gaan, welke ik zal verkoopen en het bedrag aan U overmaken. J. van Hoorn". Op dit bericht is tot heden toe niets gevolgd. Stop. Wij zouden hier heden een bijeenkomst hebben gehad van een aantal personen, die zouden komen luisteren naar een voordracht van een zeker Heer, wiens naam wij niet kennen, die met een fictieven naam rondloopt, zooals tegenwoordig vaak het geval is. De toespraak zou handelen over de toekomst van Nederland. Hij schreef op het laatste oogenblik, dat hij niet zou kunnen komen en zoo kwamen dan ook een aantal

menschen, een stuk of zes op het voorgeschreven uur. Tom was er ook. Van een van hen hoorden wij dat Breda nog niet bezet is, dat het echter zeker is, dat Tilburg wel bezet is, dus vrij is. Er is gisteren veel geschoten door landwachten. Er was een gerucht, dat de N.S.B.-ers weder terug zouden worden gedirigeerd naar Amsterdam. Te Aerdenhout heeft een N.S.B.-er zijn vrouwen dochter en tenslotte zichzelf doodgeschoten, overigens zijn zij gevlucht. Het schijnt dus, dat wij nog eenigen tijd in de onzekerheid zullen verkeeren. De voedseltoestand is intusschen te Amsterdam niet gunstig. Er kunnen dus nog moeilijke dagen komen. Vervolg. Het is een heele rek geweest die vier lange jaren door te komen. Toch was er ook veel wat prettig was en sympathiek aandeed. De aloude huiselijkheid en eenvoud waren teruggekeerd. Geen auto's, geen feesten tot vroeg in den morgen, over het algemeen heerschte er matigheid. Er was een aardige omgang van menschen van verschillende rangen en standen met elkander, meer hulpvaardigheid en natuurlijkheid. Maar er was ook veel zorg, angst, verdriet. Men zegt, dat circa 50.000 landgenooten in kampen en gevangenissen verblijf houden. En denk eens aan al die jonge menschen, die zijn doodgeschoten. Het zijn er veel meer, dan zij wier namen zijn gepubliceerd. Ik bracht zooeven een bezoek aan Tante Mary, die bezig was met een brief aan haar dochter Emily. Ze had zich door Korthof, een gewezen tramconducteur, in haar karretje naar het Binnengasthuis doen rijden, waarvoor een uur noodig was. Daar aangekomen vond ze Maurits, die haar opwachtte, wat haar rust gaf omdat er geschoten werd door landwachts in de richting van de Dam. Het bleek, dat men zich vergist had en het lijk, dat in het Binnengasthuis was gebracht, van een anderen jongen man was. Zij moest naar het Wilhelmina gasthuis, weder geduwd door Korthof, een langen tocht. Ze werd daar, evenals in het Binnengasthuis, heel vriendelijk ontvangen en gebracht in een gedeelte van het gebouw, dat voor het ontvangen en opbaren van lijken, die op straat worden aangetroffen, op bijzondere wijze is ingericht. Daar zag tante Mary het lichaam van haar geliefden kleinzoon, nog geheel onder het bloed, want het lijk was nog niet vrijgegeven door de politie. Hij had een schot in de kin gehad. Zij knipte een beetje haar van zijn hoofd en heeft dit nu gewasschen. 't Is een vreeselijke slag voor haar en voor zijn Moeder.
Donderdag 7 September. Zoo als ik reeds schreef was Tom hier ook gisteren. Wij kregen den indruk, dat hij met dit bezoek een bepaalde bedoeling had en wel om ons nog even te zien voor de dagen aanbreken waarin zeer veel kan gebeuren. Tom was in de Marine-reserve, John was Reserve Officier. Voor zulke menschen bergt de toekomst dingen waarvan wij geen wetenschap hebben, maar die wel zullen neerkomen op een actie die tegen de bezettende macht gaat. De verzetsbeweging is goed georganiseerd. De Duitschers hebben de militairen van het voormalige leger en van de Marine aangezegd, dat zij zich moeten melden bij de bezettende macht, zoo zij gevoelen niet genoeg kracht te hebben om zich te verzetten tegen de neiging aan een actie tegen Duitschland mede te doen. Wat er wordt gedaan met hen, zoo zij zich melden, wordt geloof ik niet gezegd. Ik denk, dat niemand op dit voorstel zal ingaan en liever de kans zal loopen te worden doodgeschoten bij gevangenneming. In den vroegen morgen van heden is Mevrouw der Kinderen gestorven. Zij heeft vrij lang geleden. Wij en allen, die haar kenden, verliezen in haar een trouwe vriendin. Zij was een hoogstaand mensch. De crematie, die zij wenscht, zal vermoedelijk niet kunnen plaatshebben, omdat de treinenloop gestoord is. Ook wordt er hevig op treinen en auto's geschoten door geallieerde vliegtuigen. De vlucht van de N.S.B.-ers houdt aan. Men ziet verhuiswagens waarin hun goederen worden geladen. Sommigen plegen zelfmoord. Het volk in de volksbuurten rooft uit de huizen waarin zij goederen hebben achtergelaten. Wij zijn in spanning over de gijzelaars te Moergestel en op den Ruwenberg en dergelijke kampen. Van Von Balluseck is nog geen bericht gekomen. Het zou mooi zijn zoo hij direct kon aantreden voor het Handelsblad. Vervolg. Dat wij lichamelijk goed door die vier jaren zijn gekomen hebben wij zeker ook te danken aan de pakjes, die wij geregeld uit Lissabon ontvingen, meestal met sardines, ook met vijgen, rozijnen en amandelen. Ze waren een welkom aanvulsel bij den schralen disch. Wij hebben wel eens gedacht, dat die pakjes van twee adressen kwamen. Wij verdenken er jou van

een van de schenkers te zijn. Hartelijk dank. Stop.
Er waait heden een gereefde marszeilkoelte uit het noordoosten met regen. 4.10 nu wind Zuid, Storm, geen regen. Er zijn weder vele N.S.B.-ers gevlucht. Er is een trein, die voornamelijk kinderen van N.S.B.-ers vervoerde beschoten door geallieerde vliegtuigen en er zijn een aantal lijken van N.S.B.-kinderen in het Wilh. Gasthuis gebracht. "Opgeruimd staat netjes" zei iemand, wat wel erg hardvochtig klinkt. In de Milletstraat achter ons, heeft een vrouw met haar kind zichzelf en haar kind gedood door gas. Haar man was ondergedoken. Zij waren verkapte N.S.B.-ers d.w.z. zij deden zich voor als "goed" maar leefden van roof. De vrouw was een Deensche. De schillenman vertelde, dat hij gisteren niet was gekomen omdat zijn paard was gevorderd maar hij had zijn paard natuurlijk niet afgeleverd, maar kan er nu niet mee op straat komen. Nu verscheen hij weer met zijn paard, een oude hit. Hij zeide, dat er nog aardappelen te krijgen waren als je naar de Kalfjeslaan ging, als je dat tenminste durfde want fietsen worden je afgenomen, en dan de derde laan rechts, daar was een boer en die had ze en daar kon je misschien ook nog wat melk krijgen. Het loopt hier spaak met de voeding. De stad zal ons helpen door het verstrekken van een warmen maaltijd per dag. Dat is Voûte, die zijn best doet. Ik denk wel dat hij zal blijven, maar als Amsterdam vrij is, niet lang meer. Wij hooren, dat de Jeugdstorm is ontbonden en dat de leden van die vereeniging, die 18 jaar waren en ouder, zijn ingedeeld bij de Landwacht. Overigens, zegt men, is die Landwacht voornamelijk samengesteld uit boeven en gevangenen uit de cellulaire gevangenis te Leeuwarden. In de Cornelis Schuytstraat hebben zij een van hun hoofdkantoren, ook zitten zij in het voormalige huis van de van Nierop's. We worden nu dus doodgeschoten en geïntimideerd door een partijtje gewapende schurken, die n.b. Hollanders zijn van geboorte. De wraak op deze menschen zal verschrikkelijk zijn, zoo zich daartoe de gelegenheid voordoet. Vervolg. Wat hebben we nu gedaan al dien tijd. We hebben des zomers en in den winter met bewondering gekeken naar het nooit vervelende gezicht op de groote zandvlakte, waarop dikwijls soldaten van den verdrukker oefenden en kinderen van den jeugdstorm, maar die meestal onbevlekt was. In den zomer was er bij mooi weer altijd een groote drukte van kinderen en jonge menschen, die de zandvlakte tot een soort Zandvaart maakten en baadden en zwommen in het kanaal voor ons huis, dat meer westwaarts voorbij de brug een soort meer wordt en in den winter was dat kanaal bedekt met honderden schaatsenrijders. Je herinnert je het uitzicht van onze flat, toen je deelnam aan het bruiloftsdejeuner van Engelien en Frans op 9 Januari 1940 en toen je op de receptie bent geweest op 6 Januari. Uit mijn dagboek schrijf ik over: "gedurende de receptie hadden we van uit onze kamer een schitterend gezicht op de groote zandvlakte met haar duinvorming, wit besneeuwd, in de laagten bevroren plassen, alles heel teer van kleur en op den voorgrond de talrijke schaatsenrijders. Daartegen de silhouetten van Bruid en Bruidegom." Wat lijkt dat alles lang geleden en wat is er veel gebeurd. We kunnen niet dankbaar genoeg zijn, dat we in deze flat wonen en niet in de duistere en onaantrekkelijke Bronckhorststraat, ook al was ons huis daar wel aardig. Hier licht en. zon en den omgang met gezellige en prettige buren.

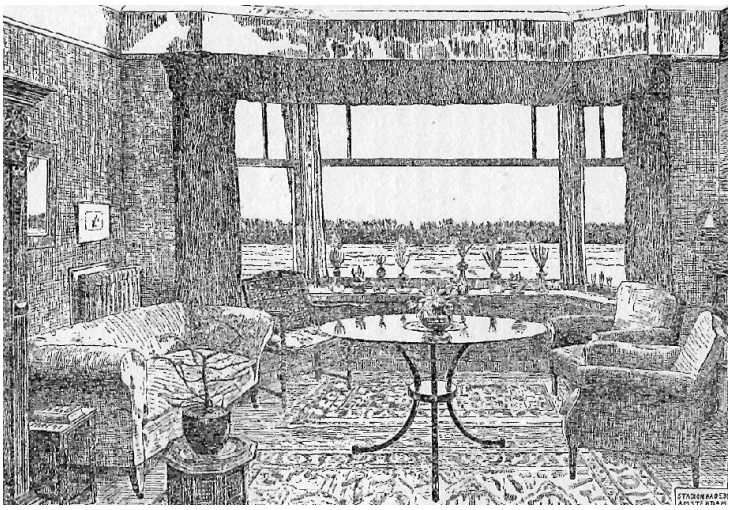

Het uizicht van onze flat

Aanvankelijk hadden we een weinig aantrekkelijke familie boven ons en de Jolles'en, die aardige menschen waren, beneden ons. Op no. 37 3de étage woonde de joodsche familie van Minden, onder hen de brave Fonger de Haan met zijn vrouw met al zijn mooie schilderijen en rariteiten. Maar er kwamen groote veranderingen. De arme van Minden werd door het barbaarsche optreden van de Duitschers uit zijn positie van makelaar in assurantieën ontslagen. Hij had die zaak opgericht en door hard werken in vele jaren tot bloei gebracht op een fatsoenlijke, eerlijke wijze. De bezittingen van zijn zaak werden goede prijs verklaard. Dit werd hem aangezegd door een Hollandsche N.S.B.-er. "Waaraan heb ik dit te danken?" vroeg hij. "Dat hebt U te danken aan uw voorvaders" antwoordde de N.S.B.-er. Hij ontruimde zijn flat op de groote stukken na, omdat het anders te veel in het oog was geloopen en ging onderduiken. Wat er van hem is geworden weten wij niet. Wij hebben nog een tweetal perzische kleedjes van hen in bewaring en ik hoop, dat we hun die kleedjes weder zullen kunnen afdragen. Maar misschien. zijn zij, wat Goebbels noemt, hun "mörderische Zukunft" tegemoetgegaan en zullen wij hen dus nooit meer zien. Even als wij verscheidene van onze Joodsche vrienden en kennissen nooit meer terug zullen zien omdat ze door de Duitschers vermoord zijn. Er kwamen groote veranderingen. De Jolles'en vertrokken en we kregen Mevrouw Kramers beneden ons en de Gouda's boven en ten slotte nog in de flat van de van Minden's de familie van Rees. En dan hadden we nog op no. 33 Maurits en Hanna van Eeghen en tante Mary op no. 34. Als ik in de jaren der bezetting den indruk heb gekregen, dat het Hollandsche volk een moedig volk is of in ieder geval een volk van moedige menschen, dan hebben opgewekte, altijd hulpvaardige buren, die ik noemde, in sterke mate tot het vestigen van dien indruk bijgedragen. Want wat hadden ze niet, elk voor zich, een zorgen, wat dreigden hun niet gevaren en hoe doorstonden zij die blijmoedig, zonder iets te laten merken. Je ouders zijn bejaarde menschen. Ons dreigden die gevaren in geringer mate, al diende ons bovenkamertje ook voor schuilplaats van menschen, die gezocht werden. Wij zelven waren bejaard en daardoor voor den bezetter een minder aantrekkelijke buit. Wij zagen elkander dikwijls, hielpen elkander met vele onbelangrijke en belangrijke dingen, waren als het ware samen op een schip op een lange reis met een onbekende bestemming, al waren wij dan ook zeker van de bevrijding. We maakten veel muziek. Donderdags kwam Fiep Kwast om te zingen met Moeder en Engelien en om mij te accompagneeren en op den middag was het altijd een gezellige tafel want dan verscheen ook Lex Osterkamp, de rectrix van het Montessori Lyceum en dikwijls ook Mevrouw der Kinderen, die we nu moeten missen en dan de gast die bij ons inwoonde. Want we hadden dikwijls logeergasten, John of kleinkinderen of anderen, teveel om te noemen, om niet te spreken van de onderduikers. Verder hadden we de maandelijksche bestuursvergadering van het Montessori Lyceum, gepresideerd door Moeder,

altijd een opgewekte vergadering van enthousiaste menschen, en we hadden muziekavonden waarop Moeder en Engelien zongen en ik viool speelde, soms met onzen parterre buur Dr. van Det, een zeer muzikaal man, en dan werden onze beste burenvrienden gevraagd om te luisteren. Het leven was zoo kwaad nog niet. Het eenige wat hinderlijk was en bleef, was het drukkende gevoel te zijn geknecht, het zien der Duitsche soldaten op straat en te moeten gehoorzamen aan Duitsche bepalingen. Maar de hoop op een spoedige verlossing en het vaste geloof, dat die spoedig zou komen, waren altijd aanwezig. De tijd waarbinnen die verlossing zou komen varieerde ongeveer van drie dagen tot 2 maanden. We werden in die verwachting gestijfd door de Oranje Radio en door Hare Majesteit en ook door je zelf door je antwoorden op Roode Kruisbrieven van ons. Hoe heeft nu ons volk, het Nederlandsche Volk, zich gedragen. Stop. Als het lang duurt voordat onze verlossers komen, dan komen we hier te Amsterdam in een moeilijke positie. Er komen geen kolen aan, zoodat binnenkort de gas en electriciteitstoewijzing wel zal worden verminderd, misschien wel geheel afgesloten van de wereld. Er is geen postverbinding naar plaatsen buiten Amsterdam; we mogen van ·de banken slechts f 100,- .per week ontvangen. Verder moeten we om 8 uur 's avonds binnen zijn en moeten op straat goed uitkijken en luisteren en gehoorzamen, willen wij niet worden doodgeschoten.
Dinsdag 12 September 1944. Toen ik mijn brief eindigde Donderdag jl. waren wij nog in de hoopvolle stemming spoedig te worden bevrijd. Intusschen begonnen de berichten minder mooi te worden en ten slotte kwam de waarheid door, dat de geallieerden nog op geen plaats over de grens waren, terwijl men ons had verteld, dat Eindhoven, Maastricht, Tilburg, Breda, Terneuzen, ja zelfs Rotterdam bevrijd waren. Op een oogenblik bleef het nog van Breda zeker, dat het bevrijd was maar ook dit bleek een illusie en dat was wel een heel erge tegenvaller. Haarlem en Leiden waren n.b. ook vrij geweest en ze waren vlak bij Den Haag. "Luister maar in de telefoon, dan kan je ze hooren" , hadden menschen in Den Haag of Haarlem gezegd en dan had men ze gehoord of had gehoord, dat men ze gehoord had en sommigen gingen op 5 September naar den Dam waar ze om 4 uur zouden zijn. In Haarlem en Den Haag gingen menschen, die zich met oranje hadden versierd de geallieerden tegemoet terwijl auto's en trucks vol Duitschers en NSBers, die op de vlucht waren, langs hen snorden. Men vertelde ons dat in een van die auto's een Duitsch officier was opgestaan en een buiging had gemaakt, als ware dit een huldebetoon voor hem bedoeld. Na die vroolijke dagen van blijde verwachting en het vertrek van de meerderheid der Duitschers en van de NSBers maken de Landwacht ons het leven moeilijk. Het is een klein waagstuk de binnenstad te bezoeken, gaat men op een trein zitten dan krijgt men kogels van de mitrailleurs der Engelschen en Amerikanen. En dan dreigt de honger. Maar gisteren werden wij weder verblijd met betere berichten. We zijn weer uit de put en zien het oogenblik der bevrijding weder in een nabije toekomst. De geallieerden zijn werkelijk over de grens bezuiden Eindhoven. Vervolg. Ik was gekomen tot de vraag hoe het Nederlandsche volk zich gedurende de bezetting heeft gehouden. In mijn Roode Kruis brieven heb ik herhaaldelijk gezegd: "Dirk houdt zich goed" en je hebt begrepen, dat ik met Dirk ons Volk bedoelde. En ik ben nog steeds de meening toegedaan, dat ons Volk zich goed heeft gehouden. Ik begrijp heel goed, dat ik mij met een poging om op die vraag te antwoorden op een moeilijk terrein begeef en dat ik misschien beter zou doen nog wat te wachten en de indrukken te doen bezinken of het woord te laten aan menschen, die knapper zijn dan ik bijv. Huisinga. Huisinga heeft al iets gezegd in een van zijn boeken, dat in 1941 uitkwam "Nederland's beschaving in de XVII de eeuw" maar al is het mooi, ik zal het niet herhalen omdat het te lang is. Ik heb zeer vele moedige menschen om mij heen gezien en ben nog veel meer dan vroeger van Dirk gaan houden. Hij heeft een goed verstand, kan goed denken, wint het in deze van den Duitscher. Ik vergeet nu een beetje, dat jij ook een "Dirk" bent. We zijn een beetje van elkander af geraakt, jullie in Engeland en wij, maar we gelijken natuurlijk precies op elkander. Ik geloof, dat je dankbaar mag zijn, dat je op 25 April 1940 naar Engeland bent vertrokken. Hoe duidelijk herinner ik me je vertrek van Schiphol, dat we later

zoo menigmaal zagen branden. Ik had vijf vragen opgeschreven over de politieke situatie en je antwoordde mij er op en steeg in je vliegtuig. En nu vraag ik mij af wanneer we je weer zullen zien. Er is één Hollander dien ik niet bewonder en dat is de Geer en een ander, die een veer heeft gelaten namelijk Colijn, die na het vertrek van de Koningin en de Regeering daarover zijn ongenoegen uitte in de Standaard en die later in zijn brochure "aan de grenzen van twee werelden" dingen zeide, die hij toen niet had behooren te zeggen, bijv. dat we er nu - toen de Franschen waren verslagen - rekening mede moesten houden, dat Duitschland de leidende macht zou zijn in Europa. Churchill dacht gelukkig anders. Ik ben dezen brief begonnen in de verwachting, dat de bevrijding zeer nabij zou zijn. Nu gaat het weer goed. De vlag en wimpel staan weer klaar. Zoodra het groote oogenblik aanbreekt gaat deze brief op de post naar Engeland aan het Departement van Marine, dat wel zal zorgen voor de doorzending. Je weet nu het een en ander; die vier jaren zijn niet aangenaam geweest, maar ik zou ze niet gaarne hebben gemist. Hierbij een gedichtje van Daniel Heinsius, die leefde van 1580 - 1655. Hij schreef dit toen Heemskerck te Gibraltar sneuvelde. Het is geheel toepasselijk op het heden - zoo men maar het woord ."Spanjaarden" verandert in "Duitschers".

AAN DE SPANJAARDEN
Al daar de hemel strekt en daar de wolken drijven
't is even waar men woont, als kinders ende wijven,
Zijn buiten slavernij, zijn verre van uw hand:
Al daar gij niet en zijt, daar is ons Vaderland.
De vogel is alleen: geboren om te snijden
Met vleugelen de lucht, de paarden om te rijden
De muilen om het pak te dragen, of de lijn
Te trekken om den hals, en wij... om vrij te zijn.

Deze woorden gaan tot het hart van elken Nederlander. Zooals je weet hen ik nu in mijn 78ste jaar. Hoe lang zal ik nog op deze aarde blijven. Mijn Vader werd bijna 81, mijn oudste broeder 81, mijn overige broeders en zusters gingen allen vroeger heen. Word ik even oud als mijn Vader en oudsten broeder, dan resten mij dus nog 3 jaren, maar het kan ook anders zijn, zoowel in de eene als in de andere richting. Ik zou gaarne met Moeder nog heel oud willen worden. Ik heb nog veel te lezen en stel belang in dingen waarin ik vroeger geen belang stelde. En jij hebt mooi, maar waarschijnlijk gevaarlijk werk. Ik reken er vast op dat wij elkander weerzien. Mocht dit niet gebeuren, je behoeft je niet te schamen voor je Vader en wat Moeder gedaan heeft in die vier jaren en hoe zij een steun is geweest voor mij en voor velen, daarover zou nog een veel langer epistel kunnen worden geschreven. Tot ziens dus. Wat verder volgt is aanhangsel. Deze brief zou eindeloos lang kunnen worden. Ik zou bijvoorbeeld kunnen gaan schrijven over het straatbeeld: het verdwijnen van de auto en de wedergeboorte van het paard, de vreemdsoortige paardentaxi's met Shetlandsche paardjes, waar komen die paardjes plotseling vandaan, de in eer herstelde klomp en het houten schoeisel, dat gedragen wordt door kinderen en vrouwen en dat doet denken aan dat van de Japansche vrouwen. En dan het beeld van den Hollander zonder sigaar. Enkele bevoorrechten beschikken nog op een vooroorlogschen voorraad. Zoo iemand zat rookend in den trein, toen zijn overbuurman hem aansprak met de woorden: "U rookt daar een lekker sigaartje. Hm. Daar zou ik wel 150 gulden voor over hebben. Hm. Hebt U nog meer van die sigaren". Toen kwamen ze eindelijk in gesprek. "Meent U het", vroeg de rooker en ja, de man meende het en zoo werd hij eigenaar van tien sigaren voor *f* 1500.-. Ik heb net vanmorgen een buitenkansje gehad, heb 60.000 gulden verdiend en ik weet niet wat ik er mee moet doen. Dit geeft je een beeld van den toestand hier op dit gebied. Zooeven heb ik een pond boter gekocht voor f 32.- en een flesch raapolie voor f 40.-, dat heet "zwarte handel" waar erg op gescholden wordt maar iedereen maakt er gebruik van waardoor zij mede schuldig zijn aan de instandhouding van dien zwarten

handel. Ik vind het gedrag van groote zwarte handelaren, die groenten en peulvruchten naar Duitschland uitvoeren, terwijl wij er hier gebrek aan hebben, natuurlijk zeer min maar overigens heb ik den indruk gekregen, dat de zwarte handel geld brengt onder de armen, die ook voor alles duur moeten betalen en dat die dus als een soort ondersteuning werkt. Maar ik vergis mij misschien. Het hangt er van af waar komen de levensmiddelen vandaan. Als ze gestolen zijn van de Wehrmacht is het in ieder geval goed. Na den oorlog zal wel eens een studie over dien zwarten handel verschijnen. In ieder geval is het stijgen van den prijs van een zeldzaam artikel een natuurlijk verschijnsel. Lees maar eens II Koningen VI vers 24 waarin verteld wordt hoe een ezelskop in het door Koning Benhadad belegerde Samaria tachtig zilverlingen kostte en een beetje duivenmest vijf zilverlingen. Dat zal zoowat 30 eeuwen geleden geweest zijn. Maar Elisa zeide: "Morgen zal een pond meelbloem maar een sikkel kosten en de gerst nog minder in de poort van Samaria", want als profeet wist hij dat de Syriërs het beleg zouden opbreken.
Woensdag 13 September 1944. Heden worden noodkaarten uitgereikt, met welk doel is nog niet bekend. Trier is genomen en le Havre, maar op ons gebied schijnt de tegenstand sterk te zijn en dan komen nog die breede rivieren. Ik schrijf nu maar alles op met hoop op een spoedige bevrijding, tot dusver waagde ik het niet zoo openhartig te schrijven met het oog op het gevaar dat daaraan verbonden is. Mussert heeft zijn "Volksgenooten" toegesproken in een rede, die erg op een afscheidsrede lijkt. Welk een fiasco is die N.S.B. geweest, maar hoe onaangenaam kan zoo een kleine groep menschen het je maken wanneer die groep wordt gesteund door den bezetter. Mevrouw André de la Porte is gestorven 26 Juni. Pim en Madelon maken het goed. Pim heeft altijd werk gehad, "maar alles voor den Duitseher" zei hij mij eens met een zucht. Het is wel zoo, dat alle, of nagenoeg alle, fabrieken in Nederland ten deele of geheel voor de Duitschers moeten werken. Bovendien werken nog een half miljoen Nederlanders in Duitschland. Het is niet vroolijk tot een bezet gebied te behooren. Maar de Nederlander blijft in sterke mate anti-Duitsch en uit die gezindheid soms op humoristische wijze. "Krijg 't eikenloof" zegt een arbeider tegen zijn maat wien hij iets onaangenaams wenscht met een herinnering aan Hitler, die zekere generaals eerst met het eikenloof begiftigt en ze daarna doet verdwijnen door ze uit een vliegtuig te doen gooien. Wat van die verhalen waar is zal later wel eens blijken. Ik hoop, dat Nederland na den oorlog een sterkere eenheid zal vertoonen, dan voor den oorlog. Nooit werden zoovele bijbels verkocht. Dit doet, vooral in kerkelijke kringen de hoop rijzen, dat er in den geest van de menschen iets veranderd is. We zullen zien. "Nood doet bidden" is een spreekwoord. Treffend en aandoenlijk en vol religieus gevoel zijn brieven van jonge menschen, die ter dood werden gebracht, die ze den dag voor hunne terechtstelling schreven. Zoo is er een heele mooie brief van Hans de Beaufort. Zeker zal er bij menschen, die veel geleden hebben, iets veranderd zijn. Intusschen is in de Gereformeerde kerk, die ongeveer 500.000 leden telt, een strijd ontstaan over de besluiten van de Synode van 1915. De strijd gaat over verschillende dogma's, bijvoorbeeld over de Wedergeboorte, zoo als die plaats heeft door den heiligen Doop, en over een aantal andere leerstellingen. Volgens de Synode van Utrecht in 1915 zouden kinderen, die gedoopt zijn, geacht moeten worden schoon gewasschen te zijn van zonden, terwijl Professor Schilder en eenige anderen, die het daarmede niet eens zijn, beweren, dat zulke kinderen niet "geacht" moeten worden doch "zijn" schoongewasschen. Nu hebben Prof. Schilder c.s. zich met hunne bezwaren gericht tot de Kerkeraden instede van tot de Synode en het gevolg is een groote ruzie, die nog voortduurt en naar aanleiding waarvan een scheuring dreigt en verschillende predikanten wegens de zonde van! scheurmaking uit hun ambt zijn ontzet. Het is merkwaardig, dat midden in den tijd waarin wij leven, dergelijke conflicten ontstaan. Men denkt terug aan den tijd van het twaalfjarig bestand, aan de Synode van Dort, toen de Arminianen en Gomaristen elkander bevochten. Zulke vraagstukken gaan bij menschen als Professor Schilder boven den wereldstrijd. In hun verzet behooren de Gereformeerden intusschen tot de krachtigste Nederlanders. Wij behooren tot een krachtig volk, ontembaar

zijn wij. Maar ik vraag mij wel eens af of wij het evenals onze voorouders 80 jaar zouden uithouden. Het juk van de Spanjaarden was veel lichter dan het juk der Duitschers. Wat hebben wij niet veel tot stand kunnen brengen gedurende dien 80-jarigen oorlog. Onlangs vroeg ik aan een kind op onze kade, wijzende op: de Duitsche soldaten, die op het veld aan het oefenen waren: "Wat zijn dat voor menschen?" "Soldaten" zei het kind. "Wat voor soldaten?" "Gewone" zei het kind. Toen dacht ik "hoelang zouden zij die na ons komen, gesteld dat de Duitschers hier bleven, nog het besef houden Nederlanders te zijn". Kort waarschijnlijk, want de Duitscher zou ons land eenvoudig zooveel noodig ontvolken en de weggevoerde menschen zou hij vervangen door Duitschers. Ik las onlangs een boek van Dr. Johan Wöller, een Deen, die als officier van gezondheid in ons Indië diende en zijn ervaringen opschreef. Een interessant boek, ook met het oog op zijn oordeel over het Hollandsche Volk. Hij zegt: "een Nederlandsche arbeider staat in verlichting en beschaving doorgaans onder zijn Deenschen standgenoot en hetzelfde geldt voor den eenvoudigen middenstand, maar wanneer wij in de hoogere burgerlijke kringen komen, de academische wereld en de bovenste lagen der Maatschappij, dan is het tegenovergestelde het geval. Dan bemerkt men, dat Holland in financieel en kolonisatorisch opzicht, een wereldmacht is, en het ook eeuwen lang geweest is, dat het groote rijkdommen vergaard heeft en schatten van oude, solide kultuur bezit. De hoogstontwikkelde Nederlander is een man van de wereld, in den regel een uitstekend linguist met een werkelijk overzicht en inzicht in buitenlandsche verhoudingen. Dat blijkt het duidelijkst in de Pers en de Tijdschriften. In vergelijking hiermede is Denemarken provinciaaL..... Geestelijk en lichamelijk zijn de Hollanders misschien wel het krachtigste ras van Europa." Denk er nu aan, dat als wij samen weer gaan wandelen in Zwitserland, dat je dan niet weer zoo idioot staat te grinniken, als ik, zooals op de Buet, op een glibberige plaats in levensgevaar verkeer of meen te verkeeren. Ik verlang er naar zoo'n paswandeling te maken en in een hotelletje te overnachten en dan niet zelf te hoeven dekken en omwasschen maar alles te krijgen wat je bestelt en een sigaar te kunnen rooken. Zooeven bracht ik den vuilnisemmer, een erg zwaar voorwerp, ook vies, naar beneden want Woensdags komt de vuilniswagen. De werkster van de gezamenlijke flats, die de trappen verzorgt, richtte eenige onvriendelijke woorden tot mij, zij beweerde dat ik met den schillenemmer, dat is weer een andere emmer met vuiligheid, de trap bevuild had. Ik dacht aan een tijd in mijn leven, te Buitenzorg, waar jij geboren bent, dat wij negen bedienden hadden en ik iederen morgen met een grooten wagen, getrokken door twee Sydniërs, een met goud bestikte koetsier op den bok naar het paleis van den G.-G. werd gebracht, maar ik vroeg haar alleen maar of zij zich tot iemand anders wilde wenden als zij klachten had over schillenemmers. Dat komt er van als je vuilnisemmers naar beneden brengt. Onze medekadebewoner van Valkenburg, die door zijn aristocratisch uiterlijk cachet geeft aan de Stadionkade, zie ik wel eens in de rij staan, in regen of kou, een uur lang, om 8 kilo aardappelen te bemachtigen. Hij zal ook wel eens denken: "Waar ben ik toe gekomen". Zooeven gehoord, om 5.30, dat de gijzelaars van Vught, behalve die van den Ruwenberg, zijn vrijgelaten. Max Kohnstamm, die geëngageerd is met Kathleen Sillem, is aangekomen ten huize van zijn aanstaande schoonouders. Ik schudde hem daar de hand. Het spijt mij dat die van den Ruwenberg niet zijn vrijgelaten want ik zou Von Balluseck gaarne hier hebben voor het Handelsblad.
Zondag 17 September 1944. Mooi weer, stil, gewicht 65 Kilogram. Gisteren bericht gekregen van tante Heleen, die het had van Oom Karel te Genève dat je Jan den Tex te Cairo zou hebben ontmoet en dat jullie het beiden goed maken. Wanneer deze ontmoeting plaats had, wordt niet gemeld. Was je op een oorlogsschip op weg naar Indië, we weten het niet. Verder stond in dien brief van Heleen: ook waren er allerlei berichten neen, allerbeste berichten, van Mia, haar dochters en kleinkinderen en van Daisy, de vrouw van Gie en haar zoon Willem. Van Frans, Jan's derde zoon, kwam aan Karel bericht: Frans malade. Anders niets. Wij weten niet wie het bericht afzond en of het een voorbereiding was voor een doodsbericht. De meisjes zijn nu in spanning. We hebben gisteren een dag vol emotie gehad, want overal

werden fietsen gevorderd of laat me zeggen, gestolen, want je krijgt niet eens een kwitantie. Er stonden landwachten en een Duitscher bij de Rubensstraat en wij en de andere bewoners van de kade, hingen uit de ramen om fietsers, die in die richting reden, te waarschuwen. Soms waren er vele fietsers en sommige vroegen: mogen we onze fiets bij U stallen. Ja, zei ik en dan brachten ze hun fietsen binnen, tot wij hoorden, dat een onderzoek in de huizen zou worden ingesteld, waarop we alle fietsen naar het dak sleepten en daar verstopten, Dit alles gaf veel vroolijke drukte. In den namiddag was het groote jacht op mannen tusschen 16 en en 50 jaar. Zij worden opgepikt, in wagens gezet en, nadat een selectie heeft plaatsgevonden, naar Amersfoort en vervolgens naar Duitschland gevoerd. Dergelijke maatregelen worden met toenemende driestheid toegepast en wij gevoelen den staat van slavernij waarin wij leven. Maar ... de geallieerden zijn bij Hulst over de grens, de strijd bij het Albertkanaal waar hard gevochten werd, schijnt ten slotte ook goed te verloopen en Maastricht is bevrijd. Ook bij Aken gaat het goed en in de Siegfried linie. Omtrent het tijdstip van onze naderende bevrijding kan nog niets gezegd worden. Willen de Duitschers zich krachtig verzetten, dan bieden de breede rivieren, Maas, Waal en Rijn, daarvoor een goede gelegenheid. Men zegt, dat zij zich ook achter den IJssel willen verdedigen en dat Zwolle bijvoorbeeld sterk verdedigd zal worden, Ik hoop, dat tante Hessie, die niet meer zoo sterk is, niet uit haar huis zal worden verwijderd. Het gaat hun daar allen goed. Andree heeft een tijd lang gesukkeld met een ontstoken voorhoofdholte, waarvoor hij alleronaangenaamste operaties heeft moeten ondergaan. Dat gaat nu wat beter, al is hij er nog niet geheel af. Als je hem ontmoet, vraag er hem dan maar niet naar. Maurits woont nog in Bentveld en schonk ons gisteren een aardige hoeveelheid tarwe en roggebloem, wat in verband met den nood der tijden een heerlijk geschenk is. Gisteren heb ik mooie vlaggen gefabriceerd om voor de ramen te hangen als de bevrijders komen. Onze nationale vlag staat klaar, maar bovendien heb ik nu de Union Jack en de Stars and Stripes, gemaakt van karton en papier.
Maandag 18 September 1944, lichte bewolking, stil, oostelijke wind. Gisteren veel emotie. In den voormiddag maakte Engelien haar voornemen bekend naar Tilburg te gaan om, vereenigd met Frans de naderende bevrijding mede te maken. Er komt bij, dat, wanneer wij bevrijd zijn, Frans vermoedelijk dadelijk in dienst zal komen bij het Leger als officier van gezondheid. Dus naar Tilburg, maar hoe. Afstand circa 120 kilometer. Per trein? Zeer gevaarlijk met het oog op de beschietingen door onze vrienden. Bovendien is het onzeker of treinen loop en hoever. Dit kan men morgen vragen aan het bureau "inlichtingen". Het laatste besluit was, dat ze per fiets zou gaan, over Abcoude, langs achterwegen naar Vianen, vooral niet dicht bij het Merwedekanaal, dat voortdurend beschoten wordt, over Gorkum, waar ze zou worden overgezet, ook weer gevaarlijk wegens de beschietingen en zoo verder. Dat wilde ze in één dag doen. Ze zou vermoedelijk vele Duitsche strijdkrachten ontmoeten, wat de tocht mogelijk niet gemakkelijker zou maken. Maar eerst moest ze nog naar het huis van Mevrouw der Kinderen, die haar verschillende dingen had gelegateerd. Die haalde ik met haar met het karretje, dat we van Terschelling hebben laten komen om dienst te doen ingeval van een gedwongen evacuatie. Dus met het karretje met zijn oranje wielen en onderstel en groenen bak - de Terschellingsche kleuren - van genoemd huis naar de Vossiusstraat waar Engelien woont. Vandaar bracht ik het karretje terug. We zijn wel wat veranderd in den oorlog, zijn minder conventioneel, natuurlijker geworden, vinden het niet vreemd, als wij een Amsterdammer, dien wij vroeger altijd zeer deftig en strak vonden, met een zak aardappelen zien loopen of in de rij staan voor een half brood. Maar in den namiddag kwam het geweldige bericht van landing uit de lucht met een sterke macht van de geallieerden in de buurt van Arnhem met behulp van zweefvliegtuigen en dat wierp Engeliens plannetje in duigen. En wij vinden het wel rustig, al bewonderen wij haar durf. En later kwam het bericht van het bevel van onze Regeering tot de staking van het spoorwegpersoneel. En nu verneem ik dat het Centraal Station gesloten is, dat menschen in den nacht veel geraas hebben gehoord van auto's en motorwagens, gaande in oostelijke richting. Dat is de goede richting, maar het is voor ons niet prettig, dat ze zooveel

medenemen. Gehoord. dat op het Olympiaplein vele mededeelingen van de zoogenaamde "illegale pers" zijn aangeplakt. Daarin wordt verteld wat er gebeurd is. Maar het is gevaarlijk die dingen te gaan lezen want we zijn in staat van beleg en worden voor een kleinigheidje doodgeschoten. Dus moet je uitkijken. Wat vroeger sterke stellingen waren beteekent nu veel minder met die nieuwe middelen als zweefvliegtuigen, zware bommen enz. Duitschland schijnt in de lucht nog maar heel weinig te presteeren. Toch stelt Goebbels zich nog altijd voor, hij zegt het tenminste, dat hij door de indienststelling van een nieuw model vliegtuig de kans zal doen keeren. Hij is zoo verstikt in de propaganda, dat hij niet anders kan dan leugens vertellen. De propaganda, die hij in Nederland heeft gemaakt, heeft niets uitgewerkt. Integendeel heeft zijn propaganda ons dikwijls steun gegeven. Hij schreef voor de Duitschers en die slikken nu eenmaal dien onzin. Een Hollander heeft daarvoor een te helder doorzicht ... Ik heb bij het uitbreken van den oorlog mijn dagboek voortgezet en voortdurend bijgehouden. Daar het niet geraden, zelfs gevaarlijk was, dingen op te schrijven, die den Duitscher onaangenaam zouden kunnen zijn, is dit dagboek niet zulk een aangename lectuur als het in gewone omstandigheden had kunnen zijn. Maar het bevat de meest belangrijke mededeelingen uit de couranten en een verhaal van onze ervaringen in die ruim vier jaren. Gisteren zijn vele mannelijke landgenooten bij het verlaten van de kerken, vooral de katholieke kerken, opgepikt. In sommige kerken waarschuwde de pastoor de gemeente midden in den dienst en verzocht de mannen van 50 en jonger de kerk te verlaten voordat de SS aanwezig zou zijn. Een predikant van de gereformeerde kerk op de Keizersgracht en de koster van die kerk zijn doodgeschoten omdat zij in de kerk wapens hadden verborgen. Ik ben in den oorlogstijd vrij vaak in de kerk geweest. Het liefst ga ik naar de Oude Kerk, waar het graf van Heemskerck is, niet daarom, doch omdat het zulk een mooie kerk is maar omdat er tegenwoordig Zondags geen trams rijden, moet men loopen, een uur heen en een uur terug. Dat heb ik verscheidene malen gedaan, maar men krijgt tegenwoordig niet teveel voedsel, daarom blijf ik nu maar thuis. De Kerk heeft zich kranig gehouden, zoowel de Hervormde als de Katholieke. De laatste is een sterker eenheid, kon daarom ook grooter kracht toonen. De predikanten en andere voorgangers hebben van den aanvang tot nu toe in hun gebeden God gevraagd om verlossing uit de verdrukking waaronder wij leven, zij hebben steeds gevraagd onze geëerbiedigde Koningin te steunen evenals de leden van het Vorstenhuis; zij hebben steeds gevraagd de Joden, het uitverkoren Volk, te helpen in hun ellende en zij hebben dikwijls psalmen doen zingen, welker beteekenis voor de Gemeente geen twijfel liet. Als in een volle kerk met gloed werd gezongen Psalm 33 vers 9: het brieschend paard moet eind'lijk sneven hoe snel het draaf in 't oorlogsveld, 't kan niemand d'overwinning geven, zijn groote sterkte baat geen held. Neen, de Heer der Heeren doet ons triomfeeren. Hij geducht van macht, slaat elk gunstig gade, die op zijn genade in benauwdheid wacht. Dan wist ieder dat met het brieschend paard Hitler bedoeld werd en dan ging men sterker en meer hoopvol naar huis. Er zijn nog verschillende andere psalmen, die nog meer toepasselijk zijn op onzen huidigen toestand. Daar komt Jacky Engelkens binnen en wenscht ons, onder aanbieding van bloemen, geluk met je benoeming tot Minister van Marine en Scheepvaart. Wij aanvaarden de bloemen dankbaar en leggen haar uit, dat er verscheidene de Booy's zijn, die zich hebben onderscheiden en die hooge posities aanvaardden doch dat de positie, die zij noemde niet behoort tot die welke jou zijn te beurt gevallen. 't Is een aardig denkbeeld, dat we Jim weldra in Holland zullen zien en dat hij misschien wel zijn mooie huis aan de Sophialaan weder zal betrekken. Dat Liesbeth en Mary beide met foreigners zijn getrouwd, treft ons... Daar komt iemand binnen en vertelt, dat de geallieerden door Arnhem en Renkum zijn getrokken, dat te Arnhem veel is gevochten en een groote uittocht van Duitschers in oostelijke richting plaatsvindt. Maar we moeten nu ietwat voorzichtiger worden en niet alles gelooven wat men ons vertelt ... Wat ik zeker weet is, dat Schiphol in brand staat want ik kan het hier zien branden. Men zegt, dat de Duitschers de olie en benzine in brand gestoken hebben. Mijn brief is nu weder onderbroken door iemand, die kwam vertellen - hij had het zelf vernomen van een ingenieur van de waterleiding - dat de

waterverstrekking om 2 uur zou worden stopgezet. Ons bad was reeds vol. Ofschoon de persoon, die het kwam vertellen zeer impressionabel is, hebben we het zekere maar voor het onzekere genomen en alle pannen, vaten, emmers met water gevuld, tot 1.55 n.m. het bericht kwam, dat alles berustte op de fantasie van den verspreider. Nu weer vernomen, dat Eindhoven en Tilburg bevrijd zijn. We zullen zien. Het is nu 5 uur. Ik kwam zooeven terug van het distributiekantoor, zag een troep mannen, tusschen 16 en 50 jaar, wegvoeren door groene politie en motorwagens met tien gewapende soldaten voorafgegaan door een bewapende motorfiets door de straten trekken. Ten 8 uur zag ik een vuurstraal slingerende bijna recht omhoog gaan in de peiling ongeveer Schiphol zoowat zuidwest, maar veel verder, hoog in de lucht. Men zeide mij, dat dit een V -één was op weg naar Engeland.
Dinsdag 19 September 1944. Mooi weder, flauwe koelte uit het Z.O. Wij hooren herhaalde ontploffingen uit de richting Schiphol waar waarschijnlijk startbanen worden opgeblazen. 's Morgens viool gestudeerd en om 11 uur komt Maurits van Hall en doet interessante verhalen en gaat daarna naar Sonia (van Benckendorf), die gehuwd is met Watze Ruitinga, zoon van den Professor en die kort geleden haar eerste kindje heeft gekregen Zij woont op no 34 van onze kade. 5.30 gehoord, dat Eindhoven door de geallieerden is genomen en dat gevochten wordt te Arnhem, ook dat morgen 15.000 menschen uit Beverwijk en Velsen worden geëvacueerd naar Amsterdam. Er komt een meneer van den evacuatiedienst bij ons, die komt controleeren of wij plaats hebben voor de herberging van eenige geevacueerden. Ik praat wat, heb bezwaren en kom er goed af we zullen geen evacuees krijgen. Later blijkt, dat ik rustig had kunnen zeggen; we krijgen een M (een machinist). De evacuatiedienst is heelemaal goed, dat schijnt bekend te zijn. Anderen hebben het gezegd en dan zei de controleur: "Natuurlijk, als U een M. krijgt, dan krijgt U geen evacuees". Intussen lijkt mij de aanwezigheid van vier M's in onze flatafdeeling niet zo gelukkig met het oog op de kans op ontdekking en de straf, die er op staat (de doodstraf). Het schijnt, dat de Duitschers een aanval op IJmuiden verwachten, vandaar die evacuees uit IJmuiden en Beverwijk. Wij vernamen, dat onze Regeering te Londen tevreden is over den loop van de spoorwegstaking ... De gewone stedelijke politie ziet men bijna niet meer, niets dan die gevaarlijke Landwachts. Onze gewone stedelijke politie is al spoedig na de overweldiging van ons Land in een nieuw pak gestoken. De uniform van Marineblauw met rood afgezet, werd vervangen door een uniform naar Duitsehen smaak, zwart en leelijk, zooals men kan verwachten. De politie werd Staatspolitie, wat misschien wel een verbetering is, en kreeg militaire rangen. Het aantal nationaal-socialisten was in de politie even gering als onder de rest van de bevolking. Ons politiebureau op den Stadionweg is heelemaal "goed". In het algemeen voert de politie de bevelen van den bezetter uit, echter vergezeld van een groote mate van sabotage. Er zijn natuurlijk ook politieagenten die onderdoken en actief in de verzetsbeweging medewerkten. Moesten Joden worden weggehaald uit hun huizen, dan werden zij van te voren door de politie gewaarschuwd, de politie waarschuwde ook van op handen zijnde razzia's. Hetzelfde deed de politie wanneer studenten, die zich niet hadden aangemeld of reserve officieren of anderen moesten worden opgepakt. Men wist wat er ging gebeuren en was op zijn hoede. Maar er was ook kwade Politie, die lid waren van de NSB en de kwaadste zijn de Schalkhaarders die te Schalkhaar een bijzondere opleiding ontvangen in nationaal-socialistische geest. Zij dragen helmen en geweren en zingen, als ze marcheeren, op de Duitsche wijze maar met Hollandsche woorden nationaal-socialistische liederen wat een afschuwelijk gezicht en gehoor is. Het eenige waaraan men hun Hollandsche aard nog kan herkennen is hun tragen stap. Ook het gezang van de Wehrmacht vind ik afschuwelijk. Neen, dan hoor ik liever onze soldaten uitgalmen: Mijn Vader is een ouwe knul, hij is stapel dol op mijn; hij werkt alleen voor de flauwe kul en ik ben precies as hij enz. enz. Maar men zegt algemeen, dat ook van die Schalkhaarders maar een derde gevaarlijk is, de rest is goed. Met de marechaussee is het ook ongeveer zoo, alleen is het percentage goede daar nog grooter, of veel grooter. Dan heb je natuurlijk nog de Grüne Polizei, de Gestapo, daarmede is niets te beginnen. Gelukkig hebben de Duitschers hier niets

gedaan om zich bemind te maken. Wij hebben eenmaal een bezoek van een Duitschen officier gehad. Het was Dr. Neumann, een psycho-therapeut, die te Giessen langen tijd Jan van Stockum heeft gehuisvest en die veel voor hem heeft gedaan. Hij houdt veel van Jan en nu, in dienst zijnde als officier, kwam hij eens naar Amsterdam om te vragen hoe het met Jan ging. Toen hij opbelde kwam Moeder aan de telefoon. Hij deelde ons mee, dat hij ons wilde bezoeken om te hooren hoe het met Jan ging. (Wij kenden hem van vroeger) "Kommen Sie in Uniform", vroeg Moeder. "Wie so", vroeg hij. "Weil wenn Sie in Uniform kommen, wir Sie nicht empfangen können", moest hij hooren. Maar hij was niet boos, vond het alleen maar "komisch" en zei, dat hij in "civil" kwam. Dus hij kwam binnen en wij ontvingen hem in de salon, en Moeder had een heerlijke tea voor hem klaargemaakt, echte thee, echte suiker en echte melk en beschuitjes met echte jam. Al heel spoedig ontspon zich een levendig gesprek, dat voornamelijk tusschen Neumann en Moeder werd gevoerd, waarbij hij de vele grieven moest aanhooren, die wij tegen de Duitschers hebben, ook moest hooren, dat wij vast gelooven in een overwinning van de geallieerden. Ik wees hem op het bankje, dat voor ons huis staat en waarbij een bordje is opgericht met de woorden "Verboden voor Joden" en ik zei: "daar mogen Freud en Adler niet meer op zitten". Hij heeft van die twee Joden heel veel geleerd. Hij mompelde wat, keek me recht aan en zei: "Sie können wählen, wass wählen Sie Deutschland oder Russland" waarop ik dadelijk zei "Russland" , waarop hij bleek en trillend opstond en met bevende stem zei: "Ich glaube dass ich hier nicht länger bleiben kann". Dat vond ik jammer, ik dwong hem te zitten, wees hem op de thee en beschuitjes en dat lukte. We kwamen in een veiliger vaarwater ofschoon hij nog eenige malen zijn standpunt verdedigde: Europa was nu voor de vierde maal in de wereldgeschiedenis in een toestand, waarin het zijn Kultur moest verdedigen tegen vernietiging door Barbaren, hij noemde de gevallen met jaartallen erbij. Thans was aan Duitschland door de Voorzienigheid de zware taak toebedeeld Europa te verdedigen tegen de Russen. Uit louter liefde voor Holland was de Führer enz. enz. Tegen het einde van het bezoek, zeide ik hem dat het mij speet, dat hij onder ons dak wellicht eenige onaangename oogenblikken had doorgebracht, dat onze Jeugd algemeen zegt, dat er geen enkele goede Duitscher bestaat, maar dat ik het daarmede niet eens was en dat ik geloofde dat er miljoenen goede Duitschers bestonden. Toen begon hij plotseling te huilen, de tranen liepen over zijn wangen maar toch zei hij- nog tusschen twee snikken: "Berlin oder Moscou" en ik weer "Moscou". Dit gebeurde in April 1943. Later kreeg ik een brief van hem, toen hij Jan van Stockum in Vught had bezocht. Aan het slot daarvan schreef hij: "Es hat mir natürlich Leid getan, dass entgegen unserer so guten Verständnisse der Vorkriegszeit die Spannung der Gegenwart unsere persönliche Beziehung belastete. Ich verstehe Sie recht wohl und begreife, dass es für Sie schwer ist. Doch müssen wir danach streben der Situation ins Auge zu sehen. Nur viermal war Europa so gefährdet wie heute: in der Abwehr gegen die Perser durch die Griechen, in der Verteidigung gegen den Islam unter Karl Martel in Spanien, in der Abwehr der Horden Dschingishkans bei Liegnitz und bei der Verteidigung Wiens gegen die Türken. Jedesmal wurde Europa, sein Bestand und seine Kultur gerettet. Dasselbe ist die Aufgabe der Stunde, die auf die Schultern Deutschlands gelegt ist: uns alle, auch Sie und unser von Ihnen und mir geliebtes Holland zu schützen. Unter dieser weltgeschichtlich Perspektive wird manches was schmerzlich ist zurücktreten und uns unter höherem Gesichtspunkt einen." Ik antwoordde hem met een kort briefje waarin ik hem zeide, dat ik alleen zou schrijven over wat ons vereenigt, dat is Jan van Stockum. Ik hoorde niets meer van hem, ben benieuwd of hij nog leeft. Hij heeft verscheidene boeken in het hollandsch geschreven. Er is in die ruim vier jaren zeer weinig maatschappelijken omgang met Duitschers geweest. Ik sluit hierbij de N.S.B.-ers uit. Zeer zelden of nooit zag men Duitsche officieren met Hollanders loopen, wel meisjes van de laagste klassen der bevolking met Duitsche soldaten. Dit is een verschijnsel, dat internationaal is. De zinnelijkheid is bij die meisjes sterker dan het gevoel voor het Vaderland. Eenmaal, toen wij terugkwamen van Hattem, vertelde, in de coupee een Duitsche soldaat er staaltjes van hoe hij, als hij te Amersfoort uitstapte, aan iedere vinger van zijn hand wel een

meisje kon meekrijgen, en hoe, meisjes uit naburige dorpen en steden naar een kamp trokken, dat zij betrokken hadden. "Die Mädchen hier sind nicht treu", zei hij, waarop ik hem vroeg of hij bedoelde, dat die meisjes niet trouw waren aan de soldaten. Neen, hij bedoelde aan hun land. Dat zou in Duitschland niet gebeuren, maar daarin vergiste hij zich want ik heb zelf gezien, hoe te Keulen, in 1921, toen het bezet was door Engelsche troepen, vele Tommies met Duitsche meisjes liepen. Boven die zekere klasse van meisjes zag men er geen met Duitschers loopen. Het zal natuurlijk zijn voorgekomen, dat door de aanwezigheid van een ingekwartierden aardigen Duitschen soldaat een liefdesverhouding ontstond met een aardige dochter van de familie, dit ook is niet meer dan natuurlijk. Diezelfde soldaat vroeg ons wat we geloofden van den afloop van den oorlog, waarop wij hem antwoordden, dat wij geloofden dat Duitschland zou verliezen. Hij zei daarop, dat alle Hollanders dat gelooven, maar hij niet. Hij dacht niet dat Holland onafhankelijk zou blijven, maar dat het zou behooren tot het groote Duitsche Rijk en zekere vrijheden zou krijgen. Dat was in 1942. Ik heb het nog niet over de Joden gehad. "Sufferance is the badge of all our tribe" . t Is vreeselijk wat de Joden hebben moeten lijden en het is bewonderenswaardig hoe zij zich onder dat groote leed hebben gedragen Verschillende van de vroolijke bruiloftsgasten met wie je aanzat op 9 Januari 1940 aan het bruiloftsdejeuner van Engelien en Frans hebben veel geleden. Tante Renee, tante van Frans, werd 20 Juni 1943 weggevoerd. Zij was een energieke, intelligente en moedige persoonlijkheid, gepromoveerd in de letteren. Zij woonde dicht bij ons in Michelangelostraat 51, gaf les op scholen voor Joodsche kinderen. De geheele wijk werd afgezet door groene politie, zoodat ze niet vluchten kon en met vele anderen werd zij in tramwagens naar de Hollandsche Schouwburg gebracht, vanwaar dan, na een week van groote ellende, de reis naar Duitschland of Polen werd ondernomen. Ik hoop, dat wij haar zullen terugzien en ook de Allmayers en andere Joden, die we kenden en die ons soms bezochten en wij hen. Mevrouw Allmayer was een steun op zielkundig gebied voor velen, die daaraan behoefte hadden. Maar ik twijfel er aan of we hen of wie ook van de weggevoerde Joden zullen terugzien. De schandelijke wijze waarop de Joden werden behandeld is wel de grootste misdaad van Duitschland of van Hitler. Wij hooren heden, van Mevrouw X van de verzetsbeweging, dat wij onzen machinist niet zullen krijgen. Ik had haar ook nog f 100.- gegeven, maar kreeg dit bedrag tot mijn aangename verrassing terug. De machinisten, die in staking waren gegaan, hadden allen geld gekregen van de Directie en gingen zich liever verschuilen bij hun soortgenooten wat wel begrijpelijk is en in plaats van dien machinist zullen we nu een politieagent krijgen. De Duitschers beramen namelijk de uit hun oogpunt onbetrouwbare politie weg te voeren, ook om voor de komst van de bevrijders een staat van wanorde te scheppen. Zoo vertelt men. Daarom gaat de politie onderduiken en zullen wij een politieagent herbergen en voeden. Je begrijpt wel dat het een spannende tijd is. Op de rangeerterreinen der spoorwegen staan vele wagens vol geroofde levensmiddelen, boter, vleesch, meel enz. van alles, geroofd door de Duitschers om mede te nemen naar Duitschland maar er kunnen geen treinen meer loopen door de staking en nu heeft een deel van de bevolking van Amsterdam dit in de gaten en begint van die voorraden weg te halen, soms met goedvinden van de daarbij wachthoudende soldaten, soms tegen hun wensch en dan wordt er geschoten. Je kunt je wel voorstellen hoe noodig het is, dat in den tijd tusschen het vertrek van de Duitschers en de komst van de bevrijders een ordelijke toestand bestaat. Daarvoor zijn maatregelen genomen. Vrijdag 22 September 1944. Mooi weder, stil. Om 6 uur 's morgens luchtalarm en dadelijk daarna begonnen de ontploffingen. Men zegt, dat de Nederlandsche Scheepsbouw reeds vernield is, heden gaat de Fokkerfabriek. Men kan die verhalen natuurlijk niet controleeren. Ook de veemen worden opgeblazen, soms vol waren. Men zegt, dat het Centraal Station zal volgen en het gebouw van de Handelmaatschappij in de Vijzelstraat. Ik vraag mij af wat er met het gebouw van het Handelsblad zal gebeuren. Intusschen zijn de geallieerden door het brandende Arnhem en gaan naar het gebied van de Ruhr. Zullen wij te Amsterdam nog in het brandpunt van den strijd komen; men gelooft het niet, maar kan zich vergissen.

Zaterdag 23 September 1944. Bewolkte lucht, regenachtig, stil. Wij verkeeren in spanning over den toestand te Arnhem, waar luchttroepen van de geallieerden - parachutisten - zonder aanraking met de luchtmacht, de brug over den Rijn verdedigen tegen de Duitschers. Er wordt zeer zwaar gevochten, men zegt, dat nog nergens de afweer der Duitschers zoo zwaar is geweest, dat zij over een groote macht beschikken en dat de toestand der parachutisten critiek is. Hoevelen er zijn weten wij niet, ook niet welke brug over den Rijn bedoeld wordt, de schipbrug in de stad of de spoorwegbrug bij Oosterbeek. Er loopen ook verhalen over Tilburg, dat door de geallieerden zou omsingeld zijn en waar in de straten zou worden gevochten door leden van ons verzetsleger. Gisterenavond weer groote drukte op de kade tusschen 7 en 8 uur. We moeten voorzichtiger worden want duidelijk staat aangeplakt, dat samenscholingen van meer dan 5 personen zullen worden beschoten zonder waarschuwing, en er vormen zich dikwijls samenscholingen van soms wel 8 personen, die elkander de laatste nieuwtjes vertellen. Onze buren kwamen aan een kluitje, toen de klok al acht geslagen had, aanstormen. Ze waren te laat en er waren landwachts op het trottoir verschenen, die fietsten en gevaarlijk deden met hun revolvers. Ik moest nog even uit, maar naar de deur naast ons, Dr. van Det, om met hem af te spreken muziek te maken, hetgeen dan ook gisterenavond van 8 tot 10 uur geschiedde. Toen de dokters vervolgd worden zijn we bevriend met hem geworden en nu maken we van tijd tot tijd muziek. Hij speelt viool met veel techniek en is een aardige man met een aardige vrouwen kinderen. Wij denken voortdurend aan Arnhem, dat nagenoeg verwoest moet zijn, maar we moeten niet bezorgd zijn als er eens een tegenslag komt.
Zondag 24 September 1944. Wind Z.O. stijve koelte, bew. lucht. Gisterenavond zagen we een flinke vloot van bommenwerpers overtrekken, koersende naar Engeland. Ze waren laag, naar schatting 2000 meter en werden dan ook eenigszins beschoten echter zonder resultaat. Er waren veel menschen op de kade, die met het oog op het schieten een beetje dekking zochten. Ik ging gisteren naar de familie XX en vond daar den onderdirecteur van een groote bank, bezig met aardappelschillen. Hij zat in een fauteuil met een groot schort voor, een pan op zijn knieën en schilde. Dergelijke dingen doe je als je onderduiker bent. Hij gaf mij advies over mijn effecten want men maakt zich wel eens ongerust dat de Duitsehers misschien de banken ook zullen opblazen. Hij adviseerde de mantels te scheiden van de coupon- en dividendbladen en de mantels thuis te nemen of op een andere plaats te bewaren. Met jouw effecten kan ik dat niet doen, omdat die vijandelijk vermogen zijn en geblokkeerd. Maar men gelooft niet, dat de banken het lot zullen deel en van de koelhuizen, veemen, dokken, loskaden, kranen enz. Maar er kunnen ook bommen op zulk eenl bankgebouw vallen en dan zal het beter zijn, dat die waarden gescheiden zijn. Bij de familie XX zijn twee ondergedoken M's. Ze doen allerlei nuttig huiswerk. Toen ik gisterenmorgen het museumplein passeerde waren daar werklieden, Hollandsehe, bezig met het maken van een prikkeldraadbescherming voor de kazematten, die op het terrein gebouwd zijn. De berichten uit Arnhem zijn, geloof ik, nog niet mooi. Wel heeft de hoofdmacht nu contact met een gedeelte van de parachutisten, die aan den zuidelijken oever van het terrein zijn, maar de brug is nog in handel van de Duitsehers. Ook wordt de corridor tusschen Eindhoven en Nijmegen hevig aangevallen. Gisteren aardappelen geruild tegen uien bij Mevrouw v. d. Groen, een trap lager op no. 37 en bieten gekocht bij Mevrouw van Rees voor 1 gulden 25 de 2 kilo en deze weer verstrekt aan een bezoeker, die er mede naar huis ging. De huidige toestand moet niet te lang duren want dan komt er gebrek. Het gebrek is er al, dan ontstaat een noodtoestand. De ontploffingen duren voort en die geven troost, daar elke ontploffing ons zegt: we gaan gaan vertrekken, maar als men ziet dat in de stad nieuwe versterkingen worden afgewerkt en dat een nieuwe commandant van Amsterdam is benoemd, dan krijgt men den indruk, dat men de stad toch zal willen verdedigen. Intusschen is nog slechts een week verloop en sinds de geallieerden hun schitterend uitgevoerde landing op Holland deden. We moeten niet te ongeduldig worden. Verwondering wekt het hier, dat Rusland niet met groote kracht beproeft Pruisen binnen te dringen. Straks komt Engelien

misschien om met mij naar het landje te gaan om groenten te plukken. Het bezit van dat landje is een groote winst voor ons.
Dinsdag 26 September 1944. Wind West tot Noordwest, gereefde marszeilskoelte. wolken en zon. De geallieerden bij Arnhem bevinden zich nog altijd in een moeilijke positie. Hun opzet is niet gelukt. Zij hebben Arnhem willen bezetten en door de Veluwe willen trekken naar de Zuiderzee en tevens willen oprukken naar de Ruhr. De weg naar de Ruhr ligt open, zegt men, als men door Arnhem is, wat mij niet duidelijk is want dan heb je den Ijssel toch nog. Waarom niet bij Huissen den Rijn over dan heb je geen IJssel meer. Enfin, Monty of Eisenhower zullen het wel weten. Vanmorgen naar de Nederlandsche Bank. Het personeel is daar zeer goed, op de hoogste chefs na. Rost van Tonningen is er nog, hij is meest te Deventer, maar hij is in ieder geval niet verdwenen en Robertson hebben ze ook in het gebouw gezien .De man heeft al twee zoons verloren aan het Oostfront. Wat je fortuin betreft is het zooals ik dacht. De Duitschers hebben dat aandeel op rekening bij de Treuhand gestort, evenals de opbrengst van je coupons en de geheele afdeeling naar Arnhem overgeplaatst. Het is nog je eigendom evenals de opbrengst van de coupons, maar na den oorlog zal je moeten zien, dat je het krijgt. Dan komt het op de algemeene rekening. Ik neem aan, dat je effectenbezit verder intact blijft. Wij krijgen nu bevroren groente op de bon. een zeer smakelijk voedsel. Ik denk dat ze die groente niet langer in bevroren toestand kunnen houden wegens gebrek aan stroom en dat ze daarom maar tot verdeeling zijn overgegaan. Let wel. Zooeven, 3.20 nm. is een groote macht vliegtuigen overgevlogen, komende uit het Noordwesten en koersende in de richting van Arnhem. Het zicht is goed. De luchtmacht van de geallieerden is iets geweldigs. Er keerde een bommenwerper naar Engeland terug en ik bekeek hem van ons balkon door den Zeisskijker. Hij was niet ver weg en schitterde in de zon. Mooi wit. Waarom keerde hij terug. Ben voor deze aangelegenheid even opgehouden met studeeren. Ik studeerde de 8ste sonate van v. Beethoven in G majeur, prachtig is die door de Duitschers ons geschonken muziek. Ik speel werkelijk beter dan vroeger. Wat Duitschland ,de wereld aan muziek geschonken heeft ... Let wel. Een afdeeling van circa 60 bommenwerpers komt terug 4.35 nm., koersende naar Engeland. Ik hoop dat ze succes gehad hebben. Zoolang de menschen niet op een andere wijze gaat denken zullen de oorlogen blijven. 4.40 weer een groep van circa 60, 4.45 weer een groote groep. Gehoord dat Churchill op de Queen Mary naar Canada vertrokken is en daar is aangekomen. Dat is een mooi bericht. En nu ga ik weer door met mijn sonate. 4.50 weer een groote groep.
Woensdag 27 September 1944 wind WZW regenachtig, bewolkte lucht. Om 8.50 Engelien ontmoet op den Zuidelijken wandelweg waar de weg naar het landje afgaat. Op het landje tot 10 uur groenten geplukt, snijbiet, zilverbiet, bieslook, tomaten, bieten, en het landje van onkruid gezuiverd. Er waren groote vloten van vliegtuigen in de lucht, koersende Zuidoost. Van tijd tot tijd hoorde men het geluid van mitrailleurs. De berichten waren gisteravond niet zoo gunstig voor de geallieerden. Te Elst waren weer Duitschers en de parachutisten benoorden den Rijn bij Oosterbeek hadden het heel moeilijk. Verder was de brug bij Nijmegen aangevallen door 100 Duitsche jagers. Wij zouden nu enkele dagen geen bericht ontvangen. Het was prettig met Engel op het landje. Toen het ging regenen zijn we vertrokken, vonden thuis Moeder en Hilda van Marle, die boeken en andere dingen kwam halen voor Willem. Hijzelf kon niet komen omdat het voor'een jongen van zijn leeftijd gevaarlijk is te Amsterdam te komen. Wij zagen menschen, die bezig waren, boomen die op last van de Duitschers zijn geveld, aan stukken te zagen en te hakken voor brandstof. We krijgen geen brandstof en de winter staat voor de deur. Nog onlangs zeiden we: "een ding staat vast, we behoeven geen winter meer door te maken". Maar nu beginnen wij er weer erg aan te twijfelen. Engelien moet morgen aardappelen rooien bij den Oudekerkerdijk, aan den overkant van den Amstel. Het land is gehuurd door dezelfde combinatie die ons landje bezit en is met aardappelen bepoot. Alle leden kunnen nu komen rooien en 10 kilogram medenemen tegen 10 cents het kilo. 10 cents is heel goedkoop maar 10 kilogram is een zware

vracht om mee te nemen want je durft je fiets niet te gebruiken omdat hij je wordt afgenomen door menschen met geweren. Engelien is gisteren uit Tilburg opgebeld door Frans. De telefoon was in handen van de Duitschers maar een zakengesprek mocht gevoerd worden. Het werd erg kort. Gehoord dat de Nederlandsche Scheepsbouwmaatschappij geheel is verwoest en dat Daan Goedkoop een gebroken man is. Daar komt de bakker. Moeder of haar maag kan niet tegen het brood waarin regeeringsbloem verwerkt wordt, daarom maakt de bakker nu wit brood voor haar. Zulk een brood kost f 6.50 in plaats van 16 cents van het vooroorlogsche tarwebrood. Wat zal je doen als je vrouw geen goede voeding kan krijgen. Zooeven gehoord. dat het er met de voeding te Amsterdam droevig uitziet. Wij zouden bevroren groenten krijgen, maar deze groenten zijn door de Duitschers gevorderd. Er is nog voor 6 weken broodgraan. Gaslevering moet over 3 weken worden beperkt tot een zeer kleine hoeveelheid per dag. Electrische stroom zal geheel ophouden. En zoo zal de toestand wel in vele steden van Nederland zijn. Het platteland heeft het wat beter. Gehoord dat er morgen een gelegenheid bestaat voor de verzending van brieven naar Friesland. Alle treinverkeer staat stil, hetgeen niet wil zeggen, dat de Duitschers geen treinen doen loopen voor hun militair bedrijf, vermoedelijk met Duitsch personeel of met verraders, maar dit Duitsche verkeer zal toch wel zeer bepèrkt zijn want er is meer noodig dan machinisten en stokers. Het is een groote tegenslag, dat deze staking zooveel langer moet duren dan aanvankelijk verwacht werd. De oorzaak is de tegenslag, dien de geallieerden bij Arnhem hebben ondervonden. 8 uur nm. De courant van hedenavond vermeldt van Duitsche zijde de nederlaag, welke de geallieerden bij Arnhem hebben geleden door de vernietiging en gevangenneming van de restanten van de divisie parachutisten en air-born forces ten Noorden van den Rijn bij Oosterbeek en de radio bevestigt dit bericht. Het is een zware tegenslag, die zeker den moed der Duitschers zal doen herleven en het vertrouwen in Hitler zal doen stijgen. De toekomst van Duitschland wordt op Nederlandschen bodem uitgevochten. En de winter nadert. Voor het spoorwegpersoneel, dat op bevel van onze Regeering in Engeland in staking is gegaan, is de toestand wel bijzonder moeilijk. Gehoord, dat bij Hilversum een bom is gelegd op de rails, welke bom bestemd was voor den door Duitsch personeel bestuurde trein en dat daarop de Duitschers twee villa's hebben in brand gestoken. De bewoners hadden een kwartier om hunne huizen te verlaten. Vrijdag 29 September 1944. Bedekte lucht, wind NW., hooge barometer, droog. Naar de algemeene vergadering van het Handelsblad om 1 uur en genoten van de wijze waarop onze voorzitter aandeelhouders beantwoordt, en van het gezelschap van den dapperen Planten. Onder het naar huis wandelen, weder in een uur, lees ik een aanplakbiljet van onzen Rijkscommissaris gedateerd heden, waarin wordt medegedeeld, dat alle bewoners van een Gemeente worden aansprakelijk gesteld voor de beschadiging van spoorweginstallaties, waterwerken, met hun inrichtingen, telefoonkabels en postkantoren. Ter vergelding zullen eigendommen worden verbeurd verklaard en huizen en huizengroepen worden verwoest. De Rijkscommissaris raadt Gemeenten aan patrouilles te vormen, die zorgen voor een afdoende bescherming van het verkeer en de verkeersmiddelen. . . . .. Ik denk wel niet, dat er een Gemeente zal zijn, die zulke patrouilles samenstelt. Dan liever mijn huis zien verbranden, zullen de menschen zeggen of denken. Intusschen wordt het leven hier dagelijks meer romantisch. De Radio-Oranje heeft, aangaande den jongsten tegenslag der geallieerden een bericht verzonden, dat allerminst geschikt is om weifelmoedigen een hart onder den riem te steken, - zoo is de uitdrukking immers-. Ze zijn te Londen te emotioneel, "himmelhoch jauchzend" of "zum Tode betrübt", kunnen nog veel van B.B.C. leeren. Wat wij hier te Amsterdam zien gebeuren doet sombere gedachten opkomen als men denkt aan de toekomst van ons dierbare Vaderland. Scheepshellingen, dokken, elevators, kranen, kaden, etablissementen, fabrieken, zijn of worden vernield. Daaruit moet groote armoede en werkeloosheid voortkomen. Men vraagt zich af of men niet verplicht zal zijn den weg in te slaan, ons door Londen gewezen en als schadeloosstelling van Duitschland een gedeelte van zijn grondgebied te aanvaarden, of te eischen.

Zondag 1 October 1944, mooi weer, stil. Beste Alfred. je begrijpt wel, dat onze gedachten dikwijls bij je zijn. We denken je dan gewoonlijk in het verre Oosten. Je neef in het klooster te Oosterwijk is druk bezig aan een genealogisch onderzoek betreffende onze voorvaders. Je zult de uitkomsten van dat onderzoek later met genoegen lezen. Ze worden gevoegd bij de brieven van mijn Moeder, die ik gebruik voor het samenstellen van een familieboek. Olga heeft daarvan een exemplaar en Engelien heeft er een. Chré is hard aan het werk, toont zelfs grooten ijver. Hij zal het de laatste weken wel niet erg rustig gehad hebben in verband met de nabijheid van de geallieerde troepen. De geallieerden zijn nu op een mijl of 7 van den Bosch.
Dinsdag 3 October 1944, regen, wind ZW., bewolkte lucht. Er zijn weder verschrikkelijke dingen gebeurd. Bij Putten op de Veluwe is een auto, waarin gezeten een officier en 2 minderen beschoten. Daarbij werd de officier gedood, een mindere werd zwaar, een tweede licht gewond. Als vergelding wordt nu het geheele dorp Putten verbrand, de mannelijke bevolking tusschen 16 en 50 jaar moet dwangarbeid verrichten in Duitschland en de overige bewoners worden geevacueerd. In het Gooi zijn op verschillende plaatsen huizen verbrand. hetzij omdat geroofd was uit huizen waarin vroeger NSBers woonden, die gevlucht zijn of om andere redenen. Het gaat zoo: er komt iemand van de Wehrmacht met eenige soldaten. Mevrouw doet de deur open. "Das Haus wird angesteckt, Sie müssen das Haus verlassen, dürfen nichts mitnehmen". Mijnheer is naar Amsterdam op de fiets. Als Mevrouw even is bekomen van den schrik, vraagt ze of ze de bonnen niet mee mag nemen. "Nichts mitnehmen" En dan verlaat ze het huis, met de andere bewoners als die er zijn. De soldaten komen dan binnen, bestrijken de vloeren en andere plaatsen met een teerachtige zelfstandigheid, gaan vervolgens weer naar buiten, gooien eenige handgranaten door de ramen en weinige oogenblikken later staat het huis met alles wat er in is, in lichte laaie. Mijnheer is intusschen op de fiets naar Amsterdam. Hij kent zijwegen waar het gevaar minder groot is dat zijn fiets in beslag zal worden genomen, maar plotseling staan toch weer twee mannen met geweren voor hem en moet hij zijn fiets afstaan en de 15 kilometers, die hem nog resten, te voet afleggen. Zijn huis is nu verbrand maar dat weet hij nog niet ... De jacht op fietsen gaat maar altijd voort, vooral in het Gooi schijnt mij. Dat gaat nu zoo. Er belt iemand aan van de Wehrmacht. "Hebt U fietsen in huis". Het gewone antwoord is "Neen". Wehrmacht: "Ik zal U nog eenmaal vragen of U een fiets in huis hebt, zoo U daarop met Neen antwoordt en ik vind er een, dan wordt U onmiddellijk doodgeschoten. Ik herhaal nu dus mijn vraag: "Hebt U een fiets in huis"? Je begrijpt wel wat het antwoord dan wordt van hen, die een fiets listig hebben opgeborgen ... Wij hebben nu weer een gezelligen onderduiker, zouden een machinist gekregen hebben, later een vrouw met twee kinderen, maar noch de machinist, noch de vrouw met twee kinderen zijn verschenen. Onze OD - het was Gijs van Hall, die moest zorgen, dat de stakende machinisten geld kregen voor levensonderhoud waarvoor wekelijks 1 miljoen gulden noodig was, niet zoo makkelijk in een bezet land. - is iemand van onze soort en dat is veel aangenamer. Hij verricht heel belangrijk werk.
Woensdag 4 October 1944. Afwisselend regen en zon, goed weer. Er is bericht gekomen. dat de zeedijk tusschen Arnemuiden en Westkapelle op Walcheren doormiddel van bommen gedeeltelijk is vernield door de Britten en dat het zeewater met kracht naar binnen stroomt. Het zal wel hoogwater geweest zijn, of stijgend water, toen de vernieling plaatsvond. De bedoeling zou zijn Duitsche geschutstellingen onbruikbaar te maken, die Antwerpen kunnen bestrijken . Van het dorp Putten zijn niet alle huizen, zooals men vertelde, doch 20 huizen door de Duitschers verbrand en 1000 mannen gevankelijk naar Duitschland gevoerd. Het is een groote gemeente. Te Apeldoorn liggen de lichamen van 40 menschen, die doodgeschoten zijn, op straat met een bord erbij, waarop het woord SABOTEURS. Zij moeten drie dagen blijven liggen. Dit zijn zoo de jongste opwekkende berichten. Op het terrein van de Nederlandsche Scheepsbouwmaatschappij is alles stelselmatig vernield. De vernielers zeiden, dat ze van de Russen hadden geleerd, dat men ook de kleinste zaken moet vernielen, want dat

anders zoo een zaak toch weder binnen korten tijd een beetje aan het werk is; daarom werd in den kleinsten motor een dynamietpatroon gelegd. Er waren eenige machines of motoren, die de Duitschers zelf wilden bezitten en daarom niet vernield mochten worden. Aan werklui van de werf werd opgedragen die machines of motoren uit elkaar te nemen en op een schip te brengen maar ze deden het niet waarop Goedkoop senior werd gevangen genomen. Korten tijd daarna werd hij weder los gelaten en kwamen ze 's avonds bij het huis van zijn jongsten zoon. Deze vluchtte op het dak en Mevrouw G. zeide, dat hij niet thuis was, hetgeen niet werd geloofd, maar, werd er bijgezegd, ze kwamen alleen voor zijn handtekening, verder niets. Zoo hij niet kwam zou het huis in brand worden gestoken. Toen kwam hij, maar er was geen handteekening te zetten. Hij werd meegenomen.
Maandag 9 October 1944. Bewolkte lucht, flauwe oostelijke koelte. De electrische stroomlevering is nu stopgezet, 's avonds dus geen licht meer, de huisbellen werken niet meer, waarvoor we een ingenieuse belinrichting in werking stellen. Eerst bracht ik onze twee logees een eind op weg naar school. Ze moeten een uur loopen naar het 's Gravenzandeplein bij het Oosterpark. Het zijn aardige meisjes, dochtertjes van een stakenden machinist uit een fatsoenlijk burgergezin. Ze zijn gereformeerd, zoodat we voor en na den maaltijd bidden aan tafel. Ze eten heel veel. Ze heeten Tinie en Cobie, zijn 10 en 8 jaar oud, dochtertjes van een machinist, die ondergedoken is met zijn familie. Op het feit van het geven van huisvesting aan zulke kinderen staat vermoedelijk een zware straf, misschien wel de doodstraf. Na die kinderen den weg te hebben gewezen, moet de melk gehaald worden. De melk wordt niet meer bezorgd omdat de huisbellen - benedeningang - niet meer werken en je niet kan verwachten, dat de melkboer, die met een kar komt, de trappen opkomt. De lift werkt niet. Dus melk halen in twee pannetjes, wat je zelf moet doen omdat wij zoo vroeg geen hulp hebben. Vervolgens bonnen halen in de Dufayschool en vervolgens in de Govert Flinckstraat bonnen ruilen, wegens ons dieet en nu ben ik juist, om 11.30 terug gekomen. De toekomst ziet er niet zoo vroolijk uit. De berichten van het front geven immers, wat Nederland betreft, geen reden tot verheugenis. De Britten zeggen weinig, maar men krijgt den indruk, dat het bereiken van den noordelijken Rijnoever veel moeilijker is dan aanvankelijk werd gedacht. En intusschen wordt het koud, de centrale verwarming is niet in gebruik en als we nog wat kolen hebben mogen we ze niet gebruiken, hetgeen niet wil zeggen, dat we niet een klein vuurtje aansteken in een klein potkacheltje als het te koud wordt. En 's avonds is de eenige oplossing maar met donker naar bed te gaan. Ook de gaslevering zal binnenkort ophouden, dan zijn wij voor het koken van spijzen aangewezen op genoemd potkacheltje en op een primus waarvoor we nog wat petroleum hebben. De Stad zal dan nog een tijdje voor ons zorgen door de verstrekking van eten uit de gaarkeuken, maar dit eten zal vermoedelijk bij aankomst thuis koud zijn en slechts kunnen worden verwarmd door hen, die daartoe de middelen hebben. Er zijn vele flatwoningen waar in geen der kamers een schoorsteen wordt aangetroffen, zoodat men, bij buiten werking zijnde centrale verwarming, niets kan aansteken. Voor een zeer korten tijd kan men zooiets nog doorstaan, doch duurt het lang en de berichten van het front luiden uit dit oogpunt bekeken, niet gunstig, dan wordt de toekomst bepaald zwart. Moeder en ik mogen, daar wij een zoutloos dieet moeten volgen, het voedsel uit de gaarkeuken, dat goed moet zijn, niet eten. Onze Engelien zal natuurlijk met haar gedachten dikwijls bij Frans zijn te Tilburg. Men zegt, dat onze bevrijders er niet meer ver vandaan zijn. Onze twee machinistenkinderen zijn niet 8 en 10, zooals ik zeide, maar 10 en 12 jaar oud. Ze geven een sympathieken indruk van Hollandsche volkskinderen, zijn heel handig, intelligent, bereid tot alles, in staat tot alle huishoudelijke bezigheden. Vooral de 10-jarige Cobie is een bijzonder kind. Ze is zeer vlug van begrip, heeft een groot opmerkingsvermogen. Ze zijn beiden vrijmoedig maar vriendelijk en hebben een kolossalen eetlust. De aanwezigheid van twee van die jonge kinderen en van onzen volwassen onderduiker geeft natuurlijk drukte. Het wordt al vroeg donker. Dan zitten wij aan de ronde tafel met een heel klein petroleumlampje, waar je nauwelijks bij kunt zien en de kinderen maken hun sommen waarbij ik ze moet helpen, en

soms, als ze veel werk hebben, moet ik ze heelemaal maken en dan hoor ik tot mijn groote voldoening den volgenden dag, dat ik zonder reden angstig ben geweest en ik geen enkele fout heb. "Maar 't belangrijkste is," zeg ik dan " dat jullie die sommen begrijpt". "Ja, ja, natuurlijk" zeggen ze dan. Die kinderen spreken razend vlug. Je kunt er geen speld tusschen krijgen en het dialect is, zooals vanzelf spreekt, Amsterdamsch, maar niet hinderlijk. Even voor 8 uur, want dan moet een ieder binnen zijn, op bevel van den bezetter, komt de OD met zijn donkere uiterlijk en zachte stem en krijgt wat te eten. Hij is een fijne kerel, die heel wat zorgen heeft. Dan worden de kinderen naar bed gestuurd en wij voelen ons als ouders, die nog jonge kinderen hebben en dan praten we nog wat en om 9 uur naar bed, want dat lampje, waarbij je toch niet kunt lezen, verbrandt petroleum en daarvan hebben we maar heel weinig. Nu hebben we gasolie gekregen van de Reddingmaatschappij en branden we een grooter lampje, dat iets meer licht geeft. Zoo'n flesch gasolie kost f 30 in de zwarte handel.
Zaterdag 13 October 1944, dubbel gereefde marszeilskoelte uit het zuidwesten. De najaarsstormen zijn in aantocht. Tilburg is nog niet bevrijd. We vernemen, dat Riga is genomen door de Russen en dat Boedapest zeer dicht benaderd is. Ook dat Hongarije een wapenstilstand zou hebben aangeboden. Ook in Italië wordt weer hard gevochten en de Britten zijn in Griekenland. Alleen bij ons vorderen ze nog niet hard, maar we mogen niet ongeduldig zijn ... Gisteren om half zeven op en om zeven uur met Mevrouw XY, die in ons flatgebouw woont en het Terschellinger karretje naar den Zuiderwandelweg om hout te halen of te roven. Bijna iedereen heeft behoefte aan brandstof. Het gevolg is dat velen op houtroof uitgaan. De boomen moeten het ontgelden, ook leuningen van bruggen als ze van hout zijn, banken in de parken of op kaden, enfin alles wat van hout is. Het feit, dat de politie bijna geheel afwezig is doordat zij voor een deel in gevangenissen of kampen verblijft of naar de noordelijke provincies is overgeplaatst waar soms hevige strijd wordt gevoerd tusschen boeren, die lid zijn van de N.S.B. en goedgezinden, bevordert dien houtroof. Met ons karretje met zijn groenen bak en oranje onderstel en wielen de kleuren van Terschelling - zijn we dus op weg. Wij zien er velen, evenals wij met bijlen en zagen met hetzelfde doel. Er is ook een agent van politie op de fiets, die den wandelweg op en neer rijdt. Men waarschuwt ons, dat wij hem in de gaten moeten houden, want hij is een kwaaje, een N.S.B.-er. Hij moet er voor waken, dat de boomen, die gemeente eigendom zijn en waarvan er reeds vele zijn verdwenen, niet worden gekapt. Maar die jongens zijn hem te slim. De wandelweg is een lange weg. Als hij voorbij is zitten ze vlug boven in een boom en als hij terug komt, is de kroon er af en staan die jongens met een onschuldig gezicht kleine takjes te sprokkelen, wat veroorloofd is. "Ik ben den heelen tijd bij U geweest" zegt er een en legt wat takjes op de kar en ik beloof hem, dat ik hem niet zal verraden. De kroon, een lange stam van wel 10 meter lengte, is er af, maar ze durven toch niet dadelijk bij den boom te komen zoodat anderen hun takken weghalen. Ook wij brengen een zwaren tak thuis ... Een paar jaar geleden is hier over een afstand van een paar honderd meter een nieuwe kade gemaakt langs ons kanaal. Om dit werk mogelijk te maken is het kanaal daar uitgebaggerd en de bagger is over de zandvlakte gespoten. Die bagger was veen en de oppervlakte waar die bagger is opgespoten is nu bedekt met turf, die door velen gestoken worden. Alle standen zijn daar aan het turfsteken, wat een zwaar werk is. Wij hebben er ook een kar van, niet zelf gestoken, een kleine handkar met turf, gekocht van een man, die wel stak en er 100 gulden voor vroeg, die hij ook kreeg. Die turf brandt best. Gisteren zagen we alle turfstekers op de vlucht voor een afdeeling van de Gestapo, "Grüne Polizei" , die hen met geweren bedreigden. Ik ging er heen om te zien wat er gebeurde en zag de Gestapo, die zich gereed maakte voor vertrek. Men vertelde mij, dat zij voor hun vertrek tegen de turfstekers hadden gezegd "Wenn wir zurück kommen, jagen wir Allen weg, wenn wir weg sind können Sie ruhig weiter arbeiten". En zoo gebeurde het. Toen zij den hoek om waren begon alles weer rustig te steken. Wat moet je nu van zulke menschen denken.
Dinsdag 24 October 1944. Er zijn verschrikkelijke dingen gebeurd in onze buurt. Gisterenavond werd een Duitsche SD (Sicherheits Dienst) chef terechtgesteld in de

Beethovenstraat dicht bij de Apollolaan waar je neef Menso woont. Die man werd namelijk doodgeschoten, maar het is niet zeker of dit gebeurde door iemand van de verzetsbeweging of door een vijand van zijn eigen natie. De Duitschers namen aan, dat hij was doodgeschoten door een, zooals zij zeggen, terrorist en hebben daarop twee villa's in brand gestoken. De eene villa werd, zonder dat de Duitsche overheid dit wist, bewoond door een N.S.B.-er, die echter afwezig was. Beide villa's zijn tegenover elkaar gelegen op den hoek van de Beethovenstraat en Apollolaan. Maar daar bleef het niet bij. In den nacht om circa drie uur werden een aantal menschen van hun bedden opgelicht en opgesloten. Daarbij was je neef Menso. Lies, zijn vrouw, was thuis met haar dochters Sacha en Els.'s Morgens van den 24sten om half zes ongeveer zagen zij een wagen naderen, die vlak voor hun huis stilhield tegenover een schuilkelder, die zich daar bevindt. Zij merkten al gauw wat de bedoelingen waren. Ze keken daarom goed uit, voor zoover licht dit veroorloofde om te zien wie er uit de kar zouden komen. Want ze begrepen heel goed, dat een terechtstelling zou plaats hebben. Lies en haar dochter Els lagen op de knie en voor het venster, dat uitziet op de Apollolaan. Zij wilden zien of Menso er bij was. Eerst kwamen er vier uit den wagen. Nauwelijks stonden ze voor den schuilkelder of ze werden met een mitrailleur doodgeschoten en als ze nog teekenen van leven gaven, met een revolver afgemaakt. Daarop kwamen er twee en zoo kwamen ze allen, soms drie, dan weer zes en werd er een eind aan hun leven gemaakt. Er was niet veel licht. Er was er slechts een bij, die zich niet kon bedwingen en herhaaldelijk riep, dat hij onschuldig was. Lies had er vijf en twintig geteld en Menso niet gezien. Later bleek, dat er meer waren geweest, negen en twintig. De lijken bleven liggen en Lies ging er heen en bekeek ze een voor een om zich ervan te overtuigen dat haar man er niet bij was. Neen, hij was er niet bij. Al die jonge mannen kwamen uit de gevangenis aan de Weteringschans waar ze waren opgesloten wegens een of ander delict, behoorden waarschijnlijk tot de verzetsbeweging. Zij hadden met den dood van den SD-man Oelschlager niets te maken. Later in den morgen kwam een open wagen waarop de lijken werden geladen en weggebracht.
Zaterdag 28 October 1944. Menso werd uit de hechtenis ontslagen, zag er slecht uit. Hij was al minder goed den laatsten tijd, bleek en mager. In korte woorden werd door den politiepresident Rauter door middel van aanplakbiljetten het feit vermeld, dat ter vergelding van den moord op Oelschlager een aantal terroristen en saboteurs volgens het standrecht waren terechtgesteld. Men is bezig het puin van de verbrande huizen op te ruimen. De bloedvlekken voor den winkel van Vana in de Beethovenstraat zijn opgedroogd en alweer uitgewischt door de schoenen van de menschen, die er over liepen.
Donderdag 2 November 1944. Het weer is mooi, stil, zon, goed weer voor de geallieerden. Er kwamen van morgen vele vliegers over, mooie witte vogels, koersende Zuidoost. Viool gespeeld, die mooie sonate no. 7 van v. Beethoven, die ik gisteren met Dick Mesman speelde. Er zijn dezer dagen 600 man van de Herman Goring-divisie te Amstelveen aangekomen, wat er over was van een veel grooteren troep. Er was een generaal bij, die "Luxus gewöhnt" was en daarom een mooi huis moest hebben met mooie dingen erin. Deze werden door zijn ondergeschikten uit andere huizen gehaald. Er werden vele huizen gevorderd en de menschen hadden li- uur om ze te verlaten. Ze moesten er alles in laten, behalve kleeren, beddegoed en levensmiddelen. Zoo stonden ze na korten tijd op straat zonder dat ze antwoord konden geven op ,de vraag "waarheen"? Wij hebben het langzamerhand bij ervaring, dat wij elk oogenblik een bevel kunnen verwachten het huis, dat wij bewonen, met al de dingen waaraan wij gehecht zijn, de boeken, portretten, herinneringen, te moeten opgeven. Hoevelen hebben het niet moeten doen en klagen niet als men met hen spreekt. Mij lijkt het heel moeilijk maar als het eenmaal zoover mocht komen dan zullen wij zeker ook niet klagen. Engelien gaat dezer dagen een tentamen afleggen waarvoor ze zes uur moet loopen, een heele onderneming, met een rugzak en boterhammen. Ze moet naar Aerdenhout en trein noch tram loopt, er zijn geen autos en per fiets durft ze niet te gaan met het oog op de kans dat die haar wordt ontnomen. Den volgenden dag weer zes uur terugloopen. Belangrijk bericht. Tilburg is nu vrij en Frans is

nu dus een vrije Nederlander. Ook Den Bosch is vrij, Bergen op Zoom, Breda en zelfs Vlissingen. Onze vriend Planten is opgepakt en vermoedelijk aan het graven gezet. De menschen die te Bussum werden opgepakt, eenige duizenden, moesten een lange marsch doen en kregen twee dagen nagenoeg geen eten. Ik hoop, dat Planten niet te lang wegblijft, maar hij houdt er van ervaring op te doen, klaagt niet gauw, is een flinke, moedige kerel. Ik geloof niet, dat hij bestand is tegen de vermoeienis van zwaar graafwerk. 't Is merkwaardig dat jij nu uit de lucht zou kunnen neerdalen te Eindhoven of Tilburg en zelfs, zoo als schijnt te gebeuren, een bezoek aan onvrij Nederland zou kunnen brengen, misschien. Hoe verlangen wij naar onze vrijheid, niet meer wanneer er wordt gebeld of op de deur wordt geklopt na bezetten tijd te schrikken en vlug dezen brief - zoo ik er mee bezig ben te moeten verstoppen, vrijuit te kunnen spreken, verlost te zijn van het gezicht op onze bezetters. Dirk houdt zich goed, al zijn er ook landgenooten wier gedrag bevreemding wekt. Ik denk maar naast de kleine macht der Boeren van misschien 50.000 man bestond een troep van 6000 handsuppers onder generaal Pieter de Wet, broeder van Christiaan, die voor de Engelschen streden. Dan lijkt het getal van 100.000 N.S.B.-ers niet groot. Toch waren de Boeren een dapper volk.
Vrijdag 3 November 1944. Barometer standvastig, bewolkte lucht, wat regen gedurende den nacht. Er waren gisteren den heelen dag vele vliegers in de lucht en mooi was het hun witte rompen in de zon te zien schitteren. De berichten zijn goed. Antwerpen is nu bereikbaar voor de geallieerden langs de Schelde en dat is prachtig. Oosterhout bij Breda is ook bevrijd dus zullen er wel katholieke Engelschen zitten te eten in de refter bij Chré. Vanmorgen was Engelien er al vroeg. Daar zij de sleutels van het huis heeft kan zij binnenkomen zonder dat wij het bemerken en ja daar stond ze om half zeven - donker nog - in de slaapkamer en deelde mede, dat ze het karretje kwam halen. Dit is ons wijdebliksche karretje, dat ze wou gebruiken om er mee naar den Texelschen beurtschipper te gaan, nota bene bij het Centraal Station om er groenten te halen, gezonden door haar vriendin Eem Dijt uit Texel. Ze was alom half negen terug, had dus sedert 6 uur toen ze opstond 12 kilometer afgelegd, gedeeltelijk onder het trekken van een karretje met een zware kist er op. Schipper Zuidewijn had gezegd, al lachende: "Ha, daar kommen ze weer om de sprokkelhoutjes van Eem Dijt". De meeste dingen, die hij voor particulieren vervoert mag hij niet vervoeren ... Wij hooren, dat er plannen bestaan bij de groote mogendheden en bij onze Regeering om Nederland met een stuk te vergrooten ten koste van Duitschland, hetzij in den vorm van een mandaat of in den vorm van een werkelijk bezit. Het stuk zou ongeveer loop en met inbegrip van Bremen zuidwaarts oost van Osnabruck, ten zuiden van Münster en dan verder zoo ongeveer naar Wesel en daar aansluiten bij de Hollandsche grens. Ik ben benieuwd wat het Hollandsche Volk daarvan zal zeggen. Op een kaartje ziet het er wel aardig uit, maar hoe zal het zijn in werkelijkheid. Als het werkelijk bezit wordt zouden de Duitschers uit dit gebied moeten verhuizen naar een ander oord ... Wat we hier totaal verslagen hebben is de Winterhulp, een Duitsche instelling, waarvan men in de eerste jaren van de bezetting zeer veel hoorde. Alle vereenigingen van liefdadigheid, zooals "Liefdadigheid naar Vermogen" e.d. mochten hun werk niet langer uitoefenen, alles moest door de Winterhulp geschieden. Om deze instelling geliefd te maken, gaf de overheid of Winterhulp zoogenaamde "Eintopf" maaltijden, die in zoo verre aan het doel beantwoordden, dat vele menschen, voornamelijk behoorende tot de Volksklasse, al zaten er dan ook hooge Duitsche machthebbers aan het hoofd van de tafel, de hun gratis geboden kost met smaak nuttigden, maar als het op geldelijke bijdragen aankwam dan kwam Winterhulp voor een dichte deur. De collectes, die op straat gehouden werden, waren een bron van vermaak voor velen, want zij geschiedden onder begeleiding van muziek en versierde trams maar niemand gaf iets, hoe de verontwaardigde collectanten ook schudden met hun bussen. Toen kwamen huiscollectes waarbij dwang werd uitgeoefend. De collectanten hadden lijsten bij zich, waarop de namen van de bewoners van de wijk waren geschreven. Daarachter werd genoteerd of men iets had gegeven of niet. Er waren natuurlijk menschen, die geintimideerd werden, maar de groote meerderheid gaf niets. Toch kreeg Winterhulp groote sommen wat geschiedde door

dwang uitgeoefend op de groote werkgevers. Zoo moest de B.P.M. 450.000· geven, Rost van Tonningen, die directeur was van de Nederlandsche Bank, gaf ook belangrijke bijdragen en zoo zal Winterhulp zeker wel wat gedaan hebben. De bedragen, die Rost van Tonningen gaf, nam hij eenvoudig van de Nederlandsche Bank. Winterhulp is een instelling waarvoor Hitler heel veel voelt, dus moest er met geweld voor gezorgd worden dat het financieele resultaat mooi zou zijn. O ja, er is ook nog een loterij aan verbonden. Die draait of draaide op de Dam en er staan of stonden steeds menschen bij, die loten koop en of kochten. Maar overigens hoort men nooit meer van Winterhulp..... Ik vertelde nog niets van den Arbeidsdienst. Ik weet er zelf niet veel van. Ik weet, dat er op verschillende plaatsen kampen zijn, maar ik zie die menschen nooit, veel minder dan vroeger, waarom weet ik niet. Ze droegen groene pakken en kaplaarzen en exerceerden met een schop. In die kampen krijgen ze veel instructie in de beginselen van het nationaal socialisme, maar ik geloof niet dat dit onderwijs erg beklijft. Eenmaal heb ik een groote troep gezien voor het Centraal Station. Ze kwamen uit een trein, misschien 300 man, zagen er goed onderhouden uit, netjes gewasschen en gekamd en hun houding was onberispelijk, wat niet wegneemt, dat het een afschuwelijk gezicht was zulk een groote troep jonge Nederlanders te zien gehoorzamen aan bevelen, die, hoewel in de Hollandsche taal gegeven, toch Duitsch waren. Wat goed deed was te kunnen opmerken hoe veel knapper ons Volk er uit ziet dan die logge Duitschers. Zoo beide volken Germanen zijn, welnu dan zijn wij Germanen van een edeler soort. Maar ik geloof dat de meeste Duitschers geen Germanen zijn. Daarvoor zijn hun hoofden veel te rond. Maar het zien van dien troep gaf toch ook een gevoel van angst, angst voor wat er van het Hollandsche volk zou terecht komen zoo het eens zeer lange jaren onder een Duitsch regiem moest leven. Nooit zag ik bij ons leger een troep zoo goed exerceeren, nooit zulk een goede houding als bij dien troep van den Arbeidsdienst.
Zondag 19 November 1944. Het praatje ging, dat Tiel bevrijd is, ik hoor er niets meer van dus zal het wel een praatje zijn. Met Tiel ben ik op financiële gronden verbonden. Ieder jaar ontvang ik van den notaris te Tiel de renten van hypotheken tot een be.drag van circa f 10000,-- maar dit jaar zijn ze niet gekomen. Is Tiel in puin. We leven als waren wij in de zeventiende eeuw. We weten niets van elkander.... Wat bijvoorbeeld te Utrecht gebeurt of te Haarlem, we hoorden het slechts van menschen, die er geweest zijn of van brieven. die er ook al lang over doen. Sommige streken van ons land zijn zoo goed als onbereikbaar. Treinen en trams zijn er niet, auto's evenmin, dus wordt er veel gewandeld want fietsen worden afgenomen.

Engelien gaat tentamen afleggen in Aerdenhout, vertrekt 4.50 's morgens, 6 uur wandelen

Onze Engelien heeft haar tocht naar Aerdenhout moeten uitstellen maar vertrok eindelijk 10 November om 4.50 's morgens. Het was stikdonker en het waaide en regende. Rugzak op den rug. Alleen. Ik dacht aan ontmoetingen met soldaten, Duitsche soldaten op dien eenzamen weg naar Haarlem. Ze bleef een beetje bij Olga in Aerdenhout en kwam 15 November terug, vertelde dat ze over de heenreis 6 uur en over de terugreis 6 1/2 uur gedaan had. Ze beschreef haar tocht naar Aerdenhout, het eerste uur in het donker. Tusschen Halfweg en Haarlem schuilde ze in het Restaurant van een Speeltuin, omstreeks 8 uur, ontmoette daar twee dames, die te Haarlem woonden en iederen dag melk kwamen halen bij een boer in de buurt waarvoor ze om half zes opstonden. Dan waren ze om 9 uur weer thuis met een hoeveelheid melk. De eene dame had een echtgenoot met een maagkwaal. Engelien deed haar examen met succes en de professor had bewondering voor haar energie. Die professoren doen dat clandestien, dat afnemen van examens en de Regeering te Londen heeft toegezegd, dat zij als gewone examens zullen gelden. Ik zal zijn naam maar niet noemen. Engelien bracht het bericht mee, dat de voedseltoestand in Noord-Holland zeer ongunstig is. Er zullen binnenkort geen aardappelen meer te krijgen zijn. Er is bericht gekomen, dat minister Colijn 15 September in Duitschland is gestorven. De Duitschers vorderen kleedingstukken tegen door hen vastgestelde prijzen. Levert men te weinig in, dan krijgt men een D op zijn ontvangstbewijs wat beteekent dat je huis zal worden "durchsucht". En dan kom je er niet goed af. Dan gaan een paar man mee naar je huis en nemen van ieder bed een deken af. Die vordering heeft te Amsterdam nog niet plaatsgevonden, wel te Aerdenhout en andere plaatsen. Donderdag kwam onze kleindochter Hilda van Aerdenhout per fiets in den regen in 2 1/2 uur hier met een welkome lading hout. Daar wij al vier logees hadden (de onderduiker, Engelien, en ·de twee kinderen) sliep ze in de salon op een matras in de lekkere warmte van de kachel. Ze vertelde hoe Olga aan versterkingen van haar aardappelenvoorraad was gekomen. De knecht en de tuinman, de laatste circa 60 jaar, vertrokken per bakfiets naar Heer Hugowaard 50 kilometer ver. Op de bakfiets was een handwagen geplaatst en op den handwagen zat een hunner, elkander afwisselende. Zonder bezwaar kwamen ze te Hugowaard bij een boer, waar zij de boerin er na veel praten toe kregen voor een lap wol voor een japon, 4 mud aardappelen te geven. Ze brachten de rest van den dag door met het laden van de aardappelen en zetten intusschen hun ruilhandel door. Voor geld was immers niets te krijgen. Zoo kregen ze nog voor 5 flesschen stookolie 4 mud aardappelen en nog voor 3 chocoladereepen 1/2 pond boter en ten slotte nog

voor 1 reep chocolade 50 kilo aardappelen. Ze sliepen in de stal bij de koeien, die geen last hadden van constipatie. De terugreis was moeilijker want een van de twee, meestal de jongste, moest nu den handwagen, waarop 300 kilo aardappelen onder een zeil, voortduwen en de tweede. meest de zestigjarige op de bakfiets die langzaam reed, van tijd tot tijd stoppende om den handwagen op te wachten. Ze kropen door de oogen van vele naalden want ambtenaren van den C.C.D. (crisis controle dienst) inspecteerden de wagens en het vervoer van aardappelen is verboden. Maar ze ontweken die ambtenaren en zoo kwamen ze in 13 uren, duwende en fietsende te Aerdenhout. De oude man was nog nooit zoo moe geweest. De aardappelen werden in twee helften verdeeld. 1 mud voor een werkster, 3 mud voor de twee man, die ze haalden en 4 mud voor Olga, die alles betaald had of liever, die de ruilmiddelen had verschaft. Hoezen, Lise's man, kwam ons lampje terugbrengen en vertelde verder, dat onze kindertjes over een dag of tien weder naar hun ouders zouden vertrekken. We zullen vooral het jongste der kindertjes missen. Dat is een bijzonder hulpvaardig en knap kind met uitstekende hersenen. Het oudste kind is heel gewoon. Maar voor Hilda was die aanwezigheid van die twee kinderen op den duur te vermoeiend. Dus is het goed dat ze weggaan. We zullen ze dan circa twee maanden gehad hebben. Nog geen bericht van de invrijheidstelling van Planten. Die tocht om aardappelen te halen was een aardige onderneming van Olga. Ja, als het niet zoo'n beroerde tijd was, vol zorgen en verdriet om niet te spreken van het knechtschap - maar dat hebben we nog nooit als blijvend gevoeld - dan zou deze tijd een bar aardige tijd zijn. Het is een sportieve tijd waarin de menschen zich in hun natuurlijke gedaante vertoonen en wat dit betreft denk ik met een gevoel van onrust aan de toekomst met zijn smokings, bars. auto's en gezelschapsmanieren en onnatuurlijkheid. Ik begin den dag altijd met cokes kloppen Als ik klaar ben is het tijd om te ontbijten. 8 uur. Dan is het hier tegenwoordig net licht. Het Zuideramstelkanaal staat heel hoog en zoo is het ook met de grachten in de stad. Op het veld hebben zich groote meren gevormd en er bestond gevaar voor de boerderijen ten Zuiden van het veld. Daarom worden nu dijken gemaakt. Het water staat nog maar even onder de kade. Er zijn vele visschers. Ik vroeg aan een heel klein jongetje waarop hij vischte. "Op snoek" zei hij. Hooge aspiraties voor zoo'n klein ventje. Hij zal het ver brengen in de wereld. Als de snoek hem tenminste niet in het water trekt. Ik ging met de kinders en met de nichtjes van Eeghen het veld op. Het was er prachtig. Wij liepen er over, langs en door de plassen, springend van het eene eilandje op het andere, tot de Amstelveensche weg en vandaar terug Er wordt nu heel wat ongerief geleden door menschen, zooals onze werkster Hillie, waar ze niets hebben voor verlichting van de donkere uren van avond en nacht. Door menschen zooals het onderwijzeresje, dat zich bij ons komt warmen en bij velen, die te weinig eten krijgen, vooral te weinig vet. Boter, vet, margarine, krijgen we nu in het geheel niet meer. In plaats daarvan kunnen we morgen raapolie halen, een halve liter per persoon, welke hoeveelheid moet duren tot Januari. In blaadjes wordt erg op den zwarten handel gescholden. Mij dunkt is daarbij veel schijnheiligheid want iedereen maakt er gebruik van, moet er gebruik van maken, wil hij in leven blijven. Juist in volkskringen wordt er veel geld mee verdiend. 't Is een moeilijk vraagstuk. De menschen, die nu eenmaal niet deelnemen aan den zwarten handel en geen geldmiddelen hebben om er gebruik van te maken hebben het heel moeilijk.
26 November 1944. Een dag vol emotie. Ongeveer om half twee hoorden we het geluid van een ontploffenden bom, heel dichtbij, daarbij geraas van vliegtuigen. Daarna nog een, beide waren ze in Noordelijke richting. Ik zei: "dit is de laatste geweest", maar dat was niet zoo, er kwamen er zeker nog wel twaalf, zoo niet meer, wat wel indruk maakte. Maar het duurde kort. Toen verdwenen de vliegtuigen in Zuidelijke richting. Ik zag ze laag over het veld scheren. Wat zouden ze hebben aangevallen. Heel kort daarna kwamen Peter en Alexander Sillem bij ons met hun zusje van acht jaar, de kleine Tito. Ze was licht gewond. Alle drie waren onder den indruk. We legden Tito op een bank, vroegen Dr. van Det om te komen kijken en hij constateerde, dat het een lichte verwonding was. Het haar van Tito was vol met een grijs stof; Peter vertelde, dat hun huis verwoest was, dat het plafond naar beneden was gekomen. Ze

wisten niet veel meer te vertellen. Hun vader had hun gezegd naar ons te gaan met Tito. Ze wonen in de Anthonie van Dyckstraat no 6. Het was een Britsche aanval geweest op de kwartieren van de Gestapo in de Euterpestraat. Later bleek, dat van de familie Sillem hun dochter zwaar gewond was, een been was er af, Ethel Gomer, die directrice is van het Burgerziekenhuis, was ernstig gewond, een mannelijke logé gedood. Overigens kwamen zij er allen goed af. Het huis is zwaar beschadigd. Alle meubels zijn vernield maar van den inboedel, van kleeren, voorraden, komt nog veel terecht. Vele jonge menschen van den luchtbeschermingsdienst waren aan het redden o.a. ook Maarten von Balluseck. Den volgenden ochtend bezochten de ouders hun dochter Attie in het ziekenhuis. Ze was zeer opgewekt, het been was onder de knie afgezet. Het resultaat van dezen aanval der Britten is, dat een van de gebouwen waarin de Gestapo gevestigd was, zoo goed als vernield is. Op het andere is in het midden een bom gevallen, het is zeer zwaar beschadigd. Er zijn eenige Duitschers gedood maar veel meer landgenooten. Mevrouw Suringar verloor haar man en twee zoons, blijft nu achter met een zoon en een verwoest huis. In de Memlinckstraat zijn dooden, men spreekt van 28 vermisten. We weten nog niet hoe alles gegaan is. Onze kindertjes zijn gisteren, den dag voor den luchtaanval vertrokken en ik ben blij, dat ze wegwaren en ook, dat ze weg zijn. Het waren allerliefste kinderen, kinderen waarop elk land trotsch zou kunnen zijn, maar wij d.w.z. Moeder en ik, zijn langzamerhand op een leeftijd gekomen waarop men meer in aanmerking komt om te worden verzorgd dan om te verzorgen. Die kindertjes waren, vooral voor Moeder, te vermoeiend en bovendien aten ze heel veel van onze voorraden, die niet heel groot zijn. Nu is Engelien bij ons ingetrokken en dat is heel gezellig en een groote hulp voor Moeder. Je begrijpt, dat wij verlangen naar het einde van den oorlog, al begrijpen we heel goed, dat er nog veel zal moeten worden geleden. Het boek Rigteren geeft onzen toestand goed weer: "Toen deden de kinderen Israëls wat den Heer mishaagde en hij gaf hen in de hand van de Midianieten, zeven jaar lang. En de hand der Midianieten drukte zwaar op Israël, en uit vrees voor de Midianieten maakten zij zich holen en spelonken en rotsvestingen. Zoo dikwijls Israël gezaaid had, kwamen de Midianieten tegen hen op en verdierven de opbrengst van het land tot Gaza toe; en zij lieten in Israël geen leeftocht over, noch schaap, rund noch ezel,. want zij kwamen op met hun vee en hunne tenten als sprinkhanen in menigte, Zoo werd Israël door de Midianieten zeer verarmd. En de kinderen Israëls riepen tot den Heer vanwege de Midianieten."
Donderdag 30 November 1944. Mooi weer, bedekte lucht. Gisteren kwam Tom ons bezoeken wat een aangename verrassing was. Hij was weer, naar gewoonte, zeer actief geweest, had per fiets zeer vele kilometers afgelegd en ook den toestand in de omgeving van de ramp opgenomen. En hij had veel te vertellen wat wij nog niet wisten. Toen de aanval begon waren Theo met den kleinen Gie, de logeergast Franco en Ethel Gorner in de huiskamer, een trap op. Toen begonnen de bommen. Alles gebeurde toen tegelijkertijd wat je in een brief niet duidelijk kan maken omdat je dan alles boven elkaar zou moeten tikken. Theo zag Franco vallen, hij was dood. Ze wierp den kleinen Gie van het balkon in de armen van Attie, die op straat stond voor het huis, zijzelf en Ethel Gorner, die gewond was, sprongen van het balkon op straat. Willem, die beneden stond omdat ze op het punt waren naar het groentenlandje te gaan, zei tegen Peter en Sander, die ook beneden waren: "ga naar tante Hilda". Tito, die boven was; viel door den schok van de trap naar beneden, was licht gewond, zag haar broeders wegloopen en liep ze hard na, want er vielen toen voortdurend bommen. Willem vond later in een portiek van een huis van de Dürer straat, vlak bij, Attie met een afgeschoten been, met Gie in haar armen. Hij bond met een zakdoek het been boven de slagader af en zij werd vervolgens door Ethel Gorner, die ook gewond was, naar een dokter in de buurt gebracht. Dat was Dokter Kloosterburen, waar al een elftal lijken waren binnengedragen en die langen tijd bezig was met Attie voor ze naar het Binnengasthuis kon worden gebracht. Van Olga Sillem's wedervaren heb ik tot dusver nog niets gehoord, maar ze is behouden en Kathleen is, zooals je weet, getrouwd met Max Kohnstamm. Gisteren van onzen dokter Huges gehoord, dat er 60

doden zijn en 30 vermisten, behalve de Duitschers..... Tom had weer goed voor zijn familie gezorgd. Hij kwam met mooie voorraden bij zijn hongerige vrouwen kinderen in het nest terug. Ook ons zal hij nog bedenken... ... Ik ben sedert een week op non-activiteit wegens buikloop, wat ze hier tegenwoordig dysenterie noemen. Mijn gewicht is nu gedaald tot 61 1/2 kilo. Tom zei, na zijn verhalen over de ramp: "en dat is nu nog maar een heel klein gebeurtenisje, 't kan tien, twintig, ja honderd maal erger worden." Wie weet wat jij al bijgewoond hebt. Op het oogenblik is het half een. Zoo even een brief van Cateau uit Den Haag. Ze woont nog in haar oude huis en lijdt veel misère door de omstandigheden, maar ze schrijft een geestigen brief. En nu eindig ik voorloopig want we gaan middageten. Daaraan zullen aanzitten: je Ouders, Engelien, Alexandrine Osterkamp, hoofd van het Montessori Lyceum en Mej. Wilbrink, leerares, die geen brandstof heeft en niet genoeg voedsel. Ik moet mij vergenoegen met aardappelpurée.
Vrijdag 1 December 1944. Mijn toestand nog weinig beter. Wij ontvingen gisteren op het theeuur een bezoek van Hr. en Mevr. von Balluseck en toen zij er waren, bemerkten wij, dat electrische stroom was ingeschakeld en wij het huis dus konden verlichten. Dit is een stedelijke maatregel ten bate van de bewoners in deze buurt die ruiten hebben verloren en dientengevolge over dag in het donker zitten want ze moeten die gaten dichtmaken met hout, anders ga je dood van de kou. Het is heerlijk en we hopen, dat deze heerlijkheid lang zal duren. We kunnen stofzuigen, de W.C. is weer verlicht enz. enz. We zijn in een eenigszins sombere stemming. "Een ding is zeker", zeiden wij "we hoeven geen winter meer door te maken" en nu kondigt Churchill de beëindiging van den oorlog aan tegen den zomer van 1945.
Zondag 3 December 1944. 't Ging nog een beetje anders bij de Sillems. Alles gebeurde gelijk of in zeer korte opeenvolging: Franco viel dood, Attie sprong van balcon, Gietje werd in armen Willem S. geworpen door Theo. Theo, Ethel, Olga S. sprongen van balcon want trap was weg. Tito was even te voren van de trap gerold. Willem gaf Gietje aan Attie. De rest was als voren ... Een belangrijk bericht. De geheele famliie Romee Boissevain is met hun logé's opgepakt in den nacht. Lies werd gisteren al opgepakt. Men vertelt, dat de dienstboden niet zijn opgepakt. Radio Oranje waarschuwt er voor, dat de geallieerden door zullen gaan met het bombardeeren van Duitsche kwartieren. Er vallen dan steeds slachtoffers onder de Hollarrdsche bevolking evenals 26 November hier. In verband hiermede wordt aangeraden *zoo spoedig mogelijk te verhuizen* indien men in de buurt van zulk een kwartier woont. Dit is nu weer zoo'n raad waarvan men niet weet wat ervan te denken. In de eerste plaats zijn er te Amsterdam weinig huizen leeg. Als bewoners dien raad opvolgden, beteekende het dus dat - stel dat de kwartieren van de Sicherheits Dienst in de Euterpestraat bleven, deze straat, de Anth. van Dijck, Händel, Memlinck, Dürer en vele andere in die buurt gelegen straten, ontruimd zouden moeten worden. En als dan, zooals nu het geval is, die kwartieren worden overgeplaatst naar de Rubensstraat, dan komt de Rubensstraat en omgeving in aanmerking voor ontruiming. Het is beter geen raad te geven dan raad, die alleen onrust veroorzaakt en niet kan worden opgevolgd . Over de voedselpositie hoort men, dat het broodrantsoen misschien binnenkort zal dalen tot 600 gram per week, dat in plaats van aardappelen suikerbieten en voederbieten zullen worden verstrekt.
Woensdag 7 December 1944. Mooi, stil weer, koud, zon onbewolkte lucht. De razzia's in vele plaatsen gaan voort. Hier nog niet. Men vertelt, dat er een aanmeldingsbevel zal komen voor mannen van tusschen 17 en 40 jaar Wij hadden gisterenavond met ons drieën, Hilda, Engelien en ik, een gezelligen St. Nicolaasavond. Mevrouw de Haan had mij een blik Californische vruchten, perziken, geschonken en het was net of de Hemel openging, we aten verder ons eenvoudig maal van puree van aardappelen en brood en na tafel kwamen warempel presentjes, die Hilda en Engelien van treffende versjes hadden voorzien. We dronken een kop verrukkelijke chocolade zoodat wij het niet kwaad hadden in het 5de jaar van het bezette Amsterdam. En om 8 uur ging Hilda moe naar bed en om 10 uur volgden Engelien en ik.

Mijn gewicht is nu 60 kilogram en ik ben nagenoeg genezen van mijn kwaal, die in verband staat met de voeding, die gebrekkig is .... Planten is nog niet vrij. Van Romee, Lies en de overige gepakten weten wij niets. Eenige prijzen te Amsterdam: boter f 60.- per pond, melk f 4.- de liter, een tarwebrood vroeger 16 cents, nu f 9.50 per brood. .
Donderdag 8 December 1944. We hadden gisteren een feestdiner want onze onderduiker kwam voor het laatst. Ik wist niet wat ik zag: aardappelen, sperciebоontjes, pannekoekjes, een verrukkelijke flesch wijn uit den kelder van Frans Polak, die te Tilburg was en gestoofde peertjes toe. 't Was meer dan heerlijk. We dronken op den onderduiker en op zijn werk en op elkaar en ook op den afwezigen Frans, wiens wijn wij opdronken. Er heerscht typhus te Amsterdam en in het geheele land. De Betuwe is onder water door het doorsteken van den zuider Rijndijk door de Duitschers. Nella Hissink te Leeuwarden heeft evacué's op doortrek naar Groningen, zwervende van Arnhem, een man van 70, vrouw van 68, en een dochter van 26 jaar. Ze hadden alles verloren, slechts gered wat zij aan het lijf hadden. Mijnheer had 2 pakken aan, Mevrouw 3 japonnen en de dochter ettelijke kleedingstukken en mantels. Ik weeg nu nog 60 kilogram wat in de toekomst nog wel minder zal worden, want de voedseltoestand is slecht. Onze werkster Hillie komt nu niet meer dan twee dagen omdat ze, bij de onvoldoende voeding die ze krijgt, het heen en weer loopen van huis tot huis, wat haar iederen dag 3 uur kost, niet kan volhouden .. Vele menschen lijden onder gevolgen van ondervoeding. Een van de verschijnselen is hevige buikloop, zooals ik had en pijn in den rug.
Woensdag 13 December 1944. Frans Cruys ontmoet op het Museumplein. Hij loopt op klompen, omdat hij geen schoenen heeft en ziet er slecht uit en sjofel in zijn kleeren. Hij gaat trachten in het American hotel wat eten te krijgen. Er staat een lange rij menschen voor dat hotel, die allen dezelfde gedachte hebben.
Zaterdag 16 December 1944. Koud, goed weer. Dr. Huges komt en spuit ons in tegen typhus. In den namiddag met Moeder naar Daisy Cnoop Koopmans waar Sonia zat, die op onderhoudende wijze vertelde van haar tochten om levensmiddelen te bemachtigen voor haar talrijk gezin. Ze trok tot 15 kilometer van Den Helder, kon niet meer voort op den terugweg toen ze te Alkmaar was, werd daar opgenomen door een welwillend mensch, die controleur van de Crisis dienst bleek te zijn, een goed. adres dus. Engelien heeft op vernuftige wijze een cahier ingericht om daarmede onzen voedsel- en brandstofvoorraad te kunnen controleeren. Om 9 uur naar bed en we hopen, dat wij het niet koud zullen hebben.

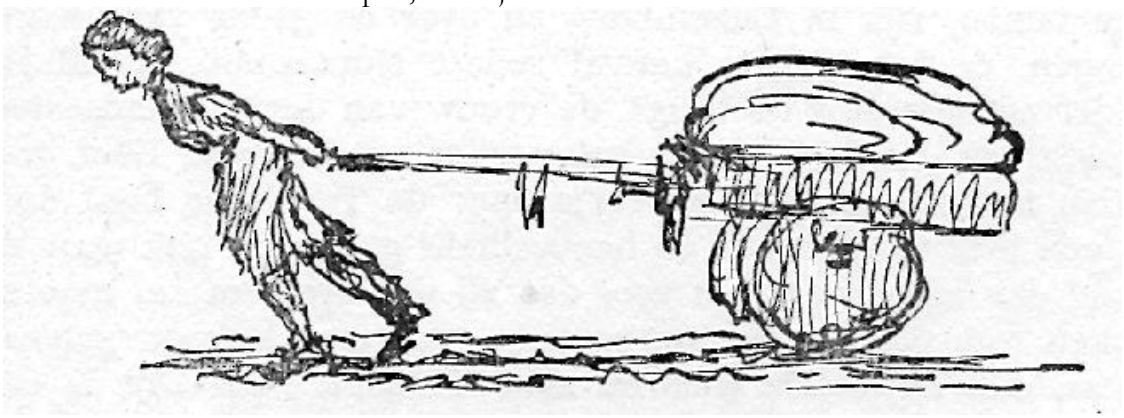

Engelien haalt aardappelen van de Texelsche boot.

Zondag 17 December 1944. In den namiddag mijn lichaam gewasschen met zeep en warm water in de badkamer, welk water was gewarmd op de kachel, en daarna komen Valtie en Dick van Leeuwen en brengen ons een bezoek. Ze komen den "Dek" rijstkoker halen, de uitvinding van Bram van Stockum, dien wij hun .hebben beloofd. 't Is een allergezelligst bezoek. Dick zit voortdurend bij het raam om de fietsen in het oog te houden, die anders worden gestolen. Herman Boissevain, zoon van Mies, komt en vertelt van zijn voedseltocht naar Schagen, over de moeilijkheid van het nachtlogies, zijn slapen met 300 menschen in een schuur op stroo

zonder dek. Hij hoorde van drie jongens en een ouden man, die van Den Haag waren komen loopen in drie dagen met een handkar. Eindelijk moest de oude man het opgeven en ging op de kar liggen. Toen hij zich heelemaal niet bewoog, bemerkten zij, dat hij dood was en brachten hem in drie dagen weer thuis. Herman ruilde een paar beenkappen voor een kaas en kocht nog een kaas voor f 30,-. Wij krijgen nu van de distributie 1000 gram brood per week, 1 kilo aardappelen per week, 75 gram vet per week, 1 1/2 ons kaas per week. Dit beteekent ongeveer 584 calorieën, wat veel te weinig is. Het beteekent honger. Er zijn vele menschen, die er niets bij hebben. Een mensch behoort te hebben circa 3000 per dag voor een man, 2500 voor een vrouw.
Maandag 18 December 1944. Goed weer, zachter. In den voormiddag naar de Jordaan en terug met 3 kilo renetten appels à f 6,-- het kilo. Verder een pakje haring gekocht, heele kleine vischjes en die aan Marthe Voorhoeve gegeven, die er heel slecht uitziet. Onderweg ook nog een zak hout gekocht voor f 20,-.wordt morgen bezorgd. Er kwam vandaag 1 pond vet en 1 pond boter met de "Hilda" (de reddingboot van Lemmer). Dat was een prachtig geschenk.
Dinsdag 19 December 1944. De Duitschers zijn een tegenoffensief begonnen, zijn in Luxemburg en over de grens van België gedrongen, de krachtigste aanval sedert Normandië Maria Schröder en Mevrouw de Vlugt, de vrouw van den burgemeester, zijn gestorven. Er is weer een belangrijke zending van Eem, wat Engelien morgen met het karretje naar de Texelsche boot doet gaan, een heel werk, want de hoeveelheid goederen, ook door de veelheid der adressanten is zoo, dat zij een systeem zal moeten bedenken van deponeeren op een niet ver van de boot gelegen adres en dan herhaalde tochten naar de boot. Eem Dijt is een onschatbare vriendin.
Woensdag 20 December 1944. Stil, goed weer, frisch maar niet koud. Engelien om half negen met het karretje waarop een mand voor Texel naar den beurtschipper om daar verschillende vrachten in ontvangst te nemen. Wij hopen een eerbiedwaardige hoeveelheid aardappelen in ontvangst te nemen en behalve deze ook eieren. Ik naar de post en zend f 150,-- aan Eem op afrekening. Engelien zal misschien tot laat in den middag bezig zijn. Een vraagstuk is waar we die aardappelen zullen bergen.
Zaterdag 23 December 1944. Wij hebben eergisteren de groote hoeveelheid aardappelen, wortelen en ook eieren ontvangen ... Cissie Crommelin geb. Boissevain, is gestorven ... Heden kwam Huges voor de tweede typhus inspuiting

Zondag 24 December 1944. Het weer is zoo mooi, dat het zeer zeldzaam is. Wij zijn blijkbaar in het centrum van een gebied van hooge druk. De barometer staat op 790, hooger dan ik mij herinner gezien te hebben. Het vriest een paar graden en het is volmaakt stil. Op het veld glijden, loopen en rijden kinderen op bevroren plassen. We hebben een klein Kerstboompje met 3 kaarsen. Eenige buren kwamen van bevriende flats en Engelien zat aan den vleugel en zong mooie kerstliederen, fransche en andere en daarop las ik een kerstsprookje voor en spraken we over de landszaken, wat meestal neerkomt op de moeilijkheden van de voedselvoorziening. Maar nu was er nog iets bijgekomen, want Engelien en ik waren na tafel naar een familie geloopen waar op bepaalde avonden met de kinderen muziek wordt gemaakt. Het was een mooie wandeling in de maneschijn, de maan zoowat negen dagen oud en een groote planeet in het Zuidwesten, waarschijnlijk Jupiter, en toen we bij de familie kwamen, hoorden we dat er een plakaat was aangeplakt met nieuwe bevelen omtrent aanmeldingen van mannen tusschen 16 en 40 jaar voor den "arbeidseinsatz," wat ze tegenwoordig in het Hollandsch "arbeidsinzet" noemen, een van die nieuwe woorden, die schrik verspreiden in menig hart. Met straf van inbezitneming door de Duitsche overheid van den inboedel, het huisraad, wordt gestraft wie zich niet aanmeldt. Daarmede is natuurlijk ook het huisraad van de ouders van een onwilligen jongen bedoeld. Toen we weder naar huis gingen om kwart voor achten, want we moeten om acht uur binnen zijn, hebben we even met behulp van een zaklantaarn getracht het plakaat te lezen. Het bevat de Duitsche kerstboodschap. Maandag 25

December 1944. En nu zijn we weder opgestaan en hebben wij elkander gelukgewenscht. Engelien kwam ons wekken met een kop thee en een brandende kaars, zingende "Christians awake ... " en ik las aan het ontbijt uit Lucas II,.want ziet ik verkondig U groote blijdschap, die al den volke wezen zal, dat U heden geboren is de Heiland welke is Christus de Heer, in de stad Davids. En dit zal U een teeken zijn: gij zult het kindeke vinden in doeken gewonden en liggende in de kribbe. En plotseling was daar met den engel een menigte van het hemelsche heirleger, die God loofden en zeiden: Eere zij God in de hoogste hemielen, en vrede op aarde, in den menschen een welbehagen." We gaven elkander cadeautjes. Moeder gaf mij een beetje postpapier en enveloppen van een kwaliteit waarmede je in vredestijd niet aan zou durven komen, en ik gaf haar eenige kilo's appelen, voor eenige dagen in de Jordaan voor 6 gld. het kilo gekocht en Engelien gaf ik een van die aardige boekjes van de Heemschut serie, die gedurende den oorlog zijn uitgekomen en wel dat over het Brabantsche dorp met het oog op de aanwezigheid van Frans in Brabant. Enfin. Engelien behoeft nu niet meer ongerust te zijn over Frans in verband met het plakkaat, zooals zoovelen over hun dierbare mannen of zoons in onze omgeving. Hij is in bevrijd gebied ... Wij hebben het nu goed, al moeten we nog veel ontberen. Wij hebben bijvoorbeeld geen licht dan van een lampje, dat met stookolie wordt gevoed, we hebben slechts één verwarmde kamer waarin we des daags allen huizen en onze voeding is niet of nauwelijks voldoende. Aan de toekomst denken we maar niet. De vraag hoe -de brandstof- de verlichtings- en voedingstoestand er zullen uitzien in Juni, stellen we ons maar liever niet. Al is het dan warmer, we zullen toch brandstof moeten hebben om te kunnen koken. En hoe zal het zijn met de watervoorziening. Als deze moet ophouden zijn we aangewezen op het kanaal voor onze deur, waarin vele menschen tegenwoordig, omdat de Gemeentelijke reinigingsdienst niet of niet goed meer werkt, hun vuilnisemmers ledigen. Ja, we kunnen dat water dan weer reinigen met bleekpoeder en norit, we hebben er alles voor in huis ... Al die ontberingen zijn nog niet zoo erg als het gevoel nog steeds onder den hiel van den Duitscher te zijn. Zoo'n oorlog is wel een tijd waarin je om je heen ontelbare voorbeelden ziet van moed en opgewektheid in moeilijke omstandigheden en de vrouwen hebben het in vele opzichten nog moeilijker dan de mannen. Moeder maakt het best, veel beter dan voor de komst van Engelien. Deze verricht allerlei krachttoeren, waartoe wij niet meer in staat zijn. Deze brief is heel anders en veel langer geworden dan ik mij aanvankelijk voorstelde in September 1944, toen wij dachten weldra bevrijd te zijn. Denken de Drummonds wel eens aan ons. Wij iederen dag aan hen. Ze zullen misschien wel eens zeggen: hadden ze ons aanbod maar aangenomen en met de kinderen en kleinkinderen naar Engeland te komen, maar ik zeg: alles liever dan niet in je vaderland, ook al merken we niet zooveel van de kinderen en kleinkinderen door de omstandigheden. Tom kan hier nogal eens komen en overlaadt ons met weldaden. Kort geleden kwam hij weer met een vrachtje hout en met een flesch raapolie. Zoo'n flesch raapolie kost in den zwarten handel 40 à 50 gulden. Ook op bonnen krijg je raapolie maar in zeer kleine hoeveelheden en met groote tusschenpozen.
Woensdag 27 December 1944. Een beetje koud. Vroeg op en Engelien geholpen, die met het karretje naar de Texelsche boot gaat om emballage te brengen en misschien iets te halen. Ze verlaat ons met het karretje bij het aanbreken van den dag, nadat we hebben ontbeten, zal misschien lang wegblijven. De barometer is standvastig 780, geheel stil en het vriest een beetje, circa 5 graden Celsius. Hoe zouden wij ons in staat van vrijheid verheugd hebben op komende dagen van schaatsenrijden. Nu ligt op die genoegens een sluier van droefheid. Bovendien ben ik 77 jaar oud, maar ik ben toch van plan het rijden nog eens te probeeren. We zullen geen groote tochten kunnen maken want er zijn geen treinen, die je in het donker kunnen terugbrengen. En je kan ook onderweg niet of heel moeilijk te eten krijgen. Zooeven 10 v.m. bericht van het oorlogsterrein. De Duitschers zijn bij Dinant. Als dat juist is, schijnt het mij zeer ongunstig. Zouden zij voornemens zijn Antwerpen weder terug te winnen? Zijn de geallieerden weer te zorgeloos geweest, hebben ze weer te veel vertrouwen gehad in hun overmacht en te weinig achting voor de kracht van Duitschland, die nog niet gebroken is?

Wanneer men bij dit bericht voegt dat van de komende ontvoering van mannen, dan heeft men zijn moed en opgewektheid noodig ... Er wordt gereden op het kanaal voor ons huis. Het ijs is schitterend daar het volkomen windstil is geweest. Engelien gaat nu schaatsenrijden, is om 11.15 teruggekomen. Ik ging om 2 uur rijden op de Boerenwetering en kwam om 4 uur terug. Het ging uitstekend, ik kreeg den indruk, dat ik nog best naar Leiden kan rijden, als het weer tenminste mooi is en zoo als nu zonder wind of met een flauwen wind mee. Ik ben nog voldoende lenig. Er waren verscheidene goede rijders onder de jeugd, verscheidene ijshockeyspelers, die een groote behendigheid en soepelheid toonden. Onderweg vele mannen gezien, die met bijl, zaag en bijtel bezig waren stompen van gehakte boomen te sloopen voor brandhout.
Donderdag 28 December 1944. Barometer standvastig 780. Mooi weer. 's Morgens met Engelien naar het landje om boerenkool te snijden. Over het veld op de sloot opgebonden. Als we bezig zijn op het landje vliegtuigen en luchtalarm, ook schieten. Engelien terug naar huis en ik per schaats naar Kalfjeslaan over de Boerenwetering. IJs gevaarlijk onder de bruggen. Ik rijd niet minder goed dan 3 jaren geleden, zou best naar Leiden kunnen ... Gisteravond kwam Tom met een zak aanmaakhout, deed interessante verhalen, slaapt op zijn kantoor. Hij ondervindt veel bewijzen van vriendschap van de mannen aan de kust. Ze houden allemaal van hem en hebben respect voor hem. Wat was het mooi op het ijs vanmorgen. Als men het Hollandsche landschap zoo aanschouwt, vergeet men alle narigheid ... De Sillem's zijn nu in hun nieuwe huis, no. 10 van dezelfde straat.
Vrijdag 29 December 1944. Vanmorgen een pond boter gekregen van Nella uit Leeuwarden, ongelooflijk heerlijk. In den voormiddag gereden op de Boerenwetering. Als ik thuiskom om 1 uur, krijg ik pannekoeken, gemaakt van rauwe geraspte aardappelen, uien, gehakte prei, pieterselie en een beetje bloem, gebakken in raapolie. Er was ook een Texelsch ei in. Het gaat wat beter aan het front. Echternach is genomen en ook Bastogne zegt men.
Zaterdag 30 December 1944. We kregen de derde inspuiting tegen typhus van Huges.
Maandag 1 Januari 1945. Nieuwjaarsdag, barometer hoog 785. Zon, lichte vorst, een weinig sneeuw. Gisterenavond opgebleven en copieus gesoupeerd. Om 12 uur even naar de van Rees'en boven om hen geluk te wenschen. Bezoeken bij verschillende vrienden. Met Engelien naar Marthe Voorhoeve, naar de Boon's, Oma van der Goot, de Sillem's en naar Mary. De Sillem's in hun in wording zijnde huis, vlak bij al die verwoestingen. Mary is aan de lunch. Ze snijdt plakken af van een groot stuk kaas en ik denk: Ik wou, dat ze mij een stuk gaf en warempel ze biedt mij en Engelien een flinke plak aan, waarvan we genieten ... Engelien is bij tante Mies geweest, heeft deze erg neerslachtig gevonden, zij kan het niet meer aan, moet den heelen dag koken enz., is oud en niet sterk, heeft nog maar weinig brandstof, ziet zich in Februari zonder brandstof. Robert was overgeweest, was met Hans, een pleegzoon van haar dochter Olga, die met Herman van Lennep is getrouwd en de noodige ruilobjecten naar Schagen geweest, had 100 pond tarwe gekregen voor een horlogeketting en bemachtigde ook een kaas, logeerde met Hans in een vies hotel te Schagen, lag met hem in een bed in een vieze kamer, waarin nog een bed, eveneens met twee mannen. Den volgenden nacht sliep Robert in een slaapgelegenheid die door een R.K. vereeniging was ingericht, waar men voor f 1,.- kon slapen in een verwarmd lokaal op stroo op den grond, zonder dekens. Men wordt 's morgens om half zeven op straat gezet. Daar stond dus Robert met zijn fiets waarop zijn buit, bestaande uit 100 pond tarwe en een kaas en de fiets had zich begeven dus moest hij loop en van Purmerend naar de pont en verder naar huis. Hij had een zweer aan zijn voet dus viel het hem moeilijk en kwam hij uitgeput aan de pont waar hij de controle moest passeeren. "Wel, wat heb je, oude?" vroeg de controleur. Hij kon nauwelijks antwoorden, mocht doorgaan, ging op de pont lang uit op het dek liggen. Toen hij thuis kwam keek tante Mies haar vermoeiden zoon aan en zag ze hoe vermagerd hij was. Hij had zware dagen achter den rug. Eerst gefietst van Den Haag naar Amsterdam en Schagen, boeren bezocht, terug gefietst, van Purmerend geloop en en ze wilde, dat hij in bed zou blijven en de dokter hem zou behandelen. Maar den

volgenden dag was hij alweer uitgerust en hij dus weer op de fiets naar Den Haag. Daar woont hij dicht bij de boschjes waar hij iederen dag gaat houthakken, wat verboden is. Geen wonder dat je mager wordt. Tante Mies heeft ook geen aardappelen meer ... Vandaag een bezoek van Paul Boom, die morgen naar Den Haag gaat en 50 kilo bloembollen mee moet nemen voor vrienden. Die bloembollen zullen worden "gegeten", zijn voedzamer dan aardappelen. Ze worden gekookt met aardappelen en dan samen tot een soort stamppot gemaakt.
Woensdag 3 Januari 1945. Barometer sterk gedaald, het dooit 5 graden Celcius. In de rij gestaan bij de Boerenstulp, een winkel, voor één ons kaas en geluisterd naar de gesprekken van lotgenooten. Ik hoor een juffrouw zeggen, dat het voornamelijk op karakter aankomt, waarover zijzelve blijkbaar beschikt. Zij was er een van zes, haar vijf oudere broeders en zusters waren allen gehuwd "nou ben ik niet gehuwd en daarom zorg ik voor Vader, die 82 jaar oud is. Je mag m' gerust zien hoor, zoals hij in de kleeren zit, soms morst hij wel eens, nou alla dan maak ik het schoon". Ze zit op een kantoor den heelen dag en moet, als ze thuis komt in den donkeren avond zorgen voor het eten enz. enz. enz. Een oud heertje is vol lof, ook juffrouwen zijn vol lof. Uitroepen van "dat zie je zelden" en het oude heertje- belooft haar een plaats in den hemel "gerust daar kunt U op rekenen". Maar de juffrouw wijst dien lof van de hand: „'t komt alleen op karakter aan, en wat die plaats in den hemel betreft,. zoo'n vaart zal 't niet loopen "
Donderdag 4 Januari 1945. Vorst gedurende den nacht. Planten is terug te Bussum. Aanvankelijk te werk gesteld met graven kwam hij in een ziekenhuis te Arnhem dat, toen de hoofddokter vertrok nagenoeg geheel onder zijn leiding kwam..... Er is een nieuw bevel aangeplakt. De mannen van 16-40 moeten zich van 5-8 Januari bij het arbeidsbureau aanmelden. Onze Regeering te Londen heeft bepaald, dat alle medewerking verboden is, zoowel voor den overheidsdienst als voor alle werkgevers. Zij die medewerken zullen gerechtelijk vervolgd worden. Verder heeft de Regeering verzocht geen "Ausweise" aan te vragen. Het is gemakkelijk voor de Regeering zulke bevelen te geven maar veel moeilijker voor onze landgenooten, die honger hebben, die bevelen op te volgen. Ik verneem, dat velen voornemens zijn zich te melden, gedwongen door den nood... Wij hebben 1500 turven gekocht voor f 150,-. Er komen vele bedelende menschen die om eten vragen, aardappelen, brood enz ....
Vrijdag 5 Januari 1945. Mooi weer, een beetje vorst. De glazenwasscher vertelt mij, dat velen zich melden, wat hij gezien heeft bij het gebouw Atlanta. Het is de slechte voedseltoestand, die de mens eh en drijft. Het aantal menschen, die om eten komen vragen, vrouwen en kinderen, is reeds vrij groot. Wij verstrekken reeds ruime voeding aan onze werksters en aan twee hongerige leeraressen van het Montessori Lyceum, kunnen niet veel meer doen.. . . .. Er is een V bom gekomen op een wijk van Den Haag, die volkomen verwoest werd met verlies van vele menschenlevens. Hetzelfde gebeurde te 's Graveland waar Emile den Tex woont. Hij woont in de Orangerie Hilverbeek waar zware luiken door de ruiten werden gedrukt. Emile en zijn zoon Kees bleven ongedeerd al scheelde het weinig. Vele anderen werden gewond of gedood en hun huizen verwoest Met den oorlog gaat het den geallieerden, dunkt mij, nog niet voor den wind. Mij dunkt is de toestand eenigszins stationair, aan de Saar ongunstig..... Een mud aardappelen kost thans f 250,- als het te krijgen is ... Het blijkt, dat uit een zending boter aan mij, uit Leeuwarden, per post verzonden - groot 2 pond - bijna 1 pond is ontvreemd; een dergelijk pak van 2 pond aan Maurits en Hanna kwam niet aan het adres. Alleen Mary kreeg haar pak van 1 pond. De post is tegenwoordig volstrekt onbetrouwbaar.
Zaterdag 6 Januari 1945. Het wordt al wat lichter 's morgens. Om 8.30 een V bom in ZZO richting, een dikke rechtopgaande streep van rook achterlatende. Het heeft wat gevroren. Stil. Het veld wit. Bar. 773. Mijn gewicht 61 Kgr .... Een hoeveelheid van 6 Kilo aardappelen bij van Vliet gebracht voor f 1,- omdat het voor hen prettiger is als ze wat betalen. In den zwarten handel zouden deze 6 Kilo f 25- kosten. Hilda kocht vanmorgen groenten voor f 13,-. 1 kilo uien, 2 kilo lof, 1 kilo spruitjes, 2 pakjes gedroogde soepgroenten en 3 kilo aardappelen

van de bon. Prijs van dit alles vroeger misschien f 1,-. Het menu voor vandaag is: ontbijt: 3 sneetjes brood met boter, 1 appel; koffiedrinken: 1 sneetje brood, 1 kleine warme hap; avondeten: pannekoeken en 1 kop tomatensoep. Lang niet kwaad De Spieghelschool, waar de menschen zich moeten melden voor den "Arbeidsinzet" is"verbrand, of er is brand ontstaan. Er zijn daar negen mannen doodgeschoten, die daarvoor van de straat of uit de gevangenis werden gehaald Weer een V bom om 5 uur in Zuidwestelijke richting... . .. Men vertelt, dat vele jonge mannen thans trachten in bevrijd gebied te komen..... Vandaag 3 Koningen, maar we herdenken den dag niet op de sinds vele jaren gebruikelijke wijze. We hebben niet het lekkere wittebrood met de boon er in en ook geen groen om te verbranden. We eten een pannekoek waarbij pulp van voederbieten een van de ingrediënten is... Engelien at heden bij de Boom's tulpenbollen, heel smakelijk, smakende naar zoete kastanjes. Ze waren gekookt als aardappels, als stamppot met spruitjes. Dit is een nieuw voedsel dat de nood der tijden heeft doen kennen.
Zondag 7 Januari 1945. Omstreeks 8.30 sprong een oude vrouw vlak voor ons huis, daar waar vroeger het bordje stond met "verboden voor Joden" (dit bordje is door hout jagers weggehaald), te water, of liever op het ijs, waar ze doorzakte. Mevr. de Haan zag het gebeuren, waarschuwde van Rees, Ema belde de politie op en Mevr. v. d. Groen ging naar beneden en haalde de vrouw met behulp van een ander weer op de kade. Dr. van Det kwam en Lientje van Det. Ze werd bij van Det binnengebracht. Het was er niet diep. Zij was bij kennis, is een 64-jarige Joodsche vrouw, die Goudstikker heet en in de van Breestraat woont. De politie kwam haar halen en wij gaven ons Terschellingsche karretje waarop ze werd getransporteerd. Daarna kwamen verschillende flatbewoners bijeen voor een "koempoelan" in onze huiskamer, Ema en Jan en wij en werd de vraag besproken of je iemand, die zelfmoord wil plegen, wel mag redden en of je dan verder voor zoo iemand verantwoordelijk bent, na de redding. Ze vonden van Det wat al te zakelijk. Want van Det had gezegd: Ze is wat onevenwichtig, meestal is het pose, dan loop en ze te water vlak voor het huis van den dokter waar ze weten goed te worden geholpen. Toen we nog op de Keizersgracht woonden gebeurde het herhaaldelijk, soms wel zeven op een dag. "U kent ze niet" voegde Mevrouw van Det er aan toe, met "ze" de zelfmoordenaars in het algemeen bedoelende. Vanavond om half vijf weer een V bom in· ZWest, hoog in de lucht. Ik zag de V zelf, een kleine puntje, dat zich snel in de richting van Engeland bewoog. Ik kan mij voorstellen, dat die V bommen vreeswekkend zijn. Als het kan gaat Engelien morgen naar Opperdoes met verschillende artikelen om in te ruilen tegen voedsel.. .... Men vertelt, dat de illegale beweging in kracht wint, in die mate, dat zij tegenwoordig ook in gesloten formatie met vuurwapenen optreedt, waarbij het dan wel eens komt tot een vuurgevecht.
Maandag 8 Januari 1945, sneeuw, regen, wind WZW. Engelien gaat nog niet naar Opperdoes. Wij ontvingen een welkome zending van schipper Dekker te Terschelling doormiddel van den beurtschipper Borsch. Op Terschelling is men zeer begaan met onzen toestand. Dekker zond ons 7 1/2 kilo aardappels, 1 kilo bruine boonen, 1 kilo roggemeel. 1 kilo tarwemeel, 1 potje jam, 1 pond bruine suiker, 1 pond boter, 1 roggebrood, 1 brood en 1 pak kaarsen ... Het was een vreugde die zending te mogen uitpakken. Die Dekker is een beste kerel.. Ik spreek Mevrouw v. d. Groen van no 37, die vraagt "hoe lang leven we nog". Ze hebben daar heel weinig. Ik bracht haar twee boterhammen met boter en roggebrood van de Terschellingsche zending. Ze waren er erg dankbaar voor, zeiden later, dat ze hadden willen probeeren die boterhammen 's avonds op te eten maar dat het hun niet was gelukt . De berichten van het oorlogsterrein zijn niet zoo goed, de Duitschers hebben een bruggehoofd benoorden Straatsburg aan den Westelijken oever van den Rijn en ook een aan den Westelijken oever van de Maas nabij Roermond.
Dinsdag 9 Januari 1945. Lichte vorst, er wordt gereden op het kanaal. Het is de trouwdag van onze lieve kinderen, Engelien en Frans, nu 5 jaar geleden en we denken aan dien dag terug . Wij vieren dien dag door 's morgens een Texelsch ei te eten en wat meer brood en 's avonds

komen Maurits en Hanna bij ons eten. Engelien is al bij ons en dan hebben we een vorstelijk maal, met een flesch wijn uit de kelder van Frans, tomatensoep, lof van aardappelen en een ei en een verrukkelijke pannekoek toe.
Woensdag 10 Januari 1945. Stil, vorst. Vergadering van de Reddingmaatschappij, s' morgens om 11.30 en om 2.15 weer thuis. Alle afstanden moet je natuurlijk te voet afleggen. Tom ziet er wel erg mager uit, moet hard werken om de Reddingmaatschappij gaande te houden. Hij is een Vader voor het personeel. Als ik thuis kom hoor ik dat Moera Veth in een wanhopigen toestand verkeert, een toestand van verhongering. Moeder heeft haar nu eenmaal in de week op het middagmaal gevraagd. Wij hebben dan al Lex Osterkamp en Marijke Wilbrink en de werkster Hillie. Gelukkig hebben wij voldoende aardappelen ... We gaan misschien eenige meubels verkoopen om nog wat voedsel te kunnen koopen ... Gehoord, van den directeur van een groote fabriek, die door de Duitschers is ontdaan van de belangrijkste machines, dat hij de zeer kostbare machines had verborgen door ze te doen inmetselen, maar dat toen de Duitschers kwamen deze geheel op de hoogte bleken te zijn. Er was verraad geweest. Wij hoorden van een zuster van Paul Boom, die (gehuwd, met 5 kinderen, het jongste (21) was geevacueerd uit Arnhem op 26 Sept. Zij is nu in hotel Zilven bij Loenen, waar ze het erg koud hebben want ze hebben maar een deken. Ze zijn gaan kijken te Arnhem naar hun huis, vonden het nagenoeg verwoest. Duitsche soldaten waren bezig meubels naar buiten te halen, op den grond lag nog wat ondergoed en ander goed, vervuild. Het was een. aardig huisje toen ze er in woonden, waar ze heel gelukkig waren ... Terwijl we aan tafel zitten om 1 uur met Lex Osterkamp, M. Wilbrink en Moera, komt Sientje, dienstbode van Romee en deelt mede, dat het huis van Romee moet worden ontruimd d.w.z., de inventaris blijft er in en er komen andere menschen in. Ze mogen albums met photo's houden maar overigens wordt ongeveer alles door de Duitschers in beslag genomen... Hoe hartelijk zijn we menigmaal in dat huis ontvangen. Altijd waren we welkom en zaten we aan den gezelligen disch of maakten muziek, ik vooral met Iet Walrave is 19 April 1944 overleden, een groot verlies ... Er wordt veel schaatsen gereden op het kanaal. Er zijn meisjes, die heel sierlijk rijden. Als men die rijdende jeugd ziet, dan begrijpt men niet, dat te Amsterdam een toestand is, die grenst aan hongersnood. Kijk maar eens naar onze vriendin Moera Veth. 't Is, heel erg zoo als zij er uit ziet, ze kan nog nauwelijks loopen en is heel sterk vermagerd ... Onze schoorsteen is geveegd door een zeer grappigen schoorsteenveger, die Ravelli heet. Hij was een type zooals men in Holland zelden ontmoet, vol vroolijkheid. Toen Ema van Rees hem vroeg Robert's (haar zoon) laarzen bij de kachel te doen staan omdat Sinterklaas er dan misschien wat in zou doen, zei hij - dadelijk er op dat Sinterklaas bij hem ook geweest was maar een veter uit zijn laars had gestolen... Veters zijn heel schaarsch. Ze kosten 75 cents per stuk.
Vrijdag 12 Januari 1945. Dooi, niet koud in bed. Van Blerik, die Brabantsche jongen, komt Engelien begeleiden. Ze zingt liederen van Wolff, heel mooi. Hij blijft op de koffie, eet twee borden met soep en een pannekoek en geniet daarvan op zichtbare wijze. Er komt geen einde aan het leegschrapen van zijn bord. Nog nooit heb ik het zoo gezien. Hij heeft een typisch Roomsch gezicht, komt uit Tilburg, is een goede jongen, geloof ik, heel muzikaal. Natuurlijk ondergedoken.

Zondag 13 Januari 1945. Engelien vertrekt om 9 uur op de fiets naar Opperdoes met tasschen en rugzak, inhoudende ruilmiddelen. Onder die ruilmiddelen neemt een groote kamerpot een belangrijke plaats in. 't Is een vurige wensch van Neeltje Bloem. De afstand is ongeveer 60 kilometer. Ze gaat logeeren bij Neeltje, die gehuwd is met Piet Molenaar, die een 45 tal koeien heeft. Ze hoopt boter en tarwe terug te brengen.
Maandag 15 Januari 1945. Engelien is gisteravond niet teruggekomen van Opperdoes. Wij zullen blij zijn als zij er weer is. Moeder ging gisteren slapen met hoofdpijn, neuralgie, kou in het hoofd, bleef wat te bed liggen, waardoor alle huishoudelijke bezigheden door mij moesten worden verricht. We hadden geen hulp. Hard gewerkt. Het is 1 uur en ik zit wat uit te rusten ...

Een vloerkleed geleend aan de v. d. Groen's die er hun suite mede in tweeën gaan deelen waardoor ze het warmer zullen hebben ... Om 4 uur komt Engelien terug, blij door ons ontvangen. Ze heeft zware pakken op haar fiets, die blijken te bevatten: 20 pond tarwe, 20 pond boonen, een kaas, 1 pond boter en 2 kilo uien. De afstand tot Opperdoes is ongeveer 58 kilometer. Ze heeft twee nachten bij Neeltje geslapen en veel gegeten, zoodat ze bijna niet meer kon: varkenscarbonade en peertjes en aardappelen en heerlijke jus en pap en melk en lekker brood met veel boter en kaas.
Dinsdag 16 Januari 1945. De berichten van het front. zijn gunstig. De Russen zijn een groot offensief begonnen, namen o.a. Kielce op 200 kilometer van Warschau, ook voor de geallieerden gaat het goed in België.
Woensdag 17 Januari. Warschau is gevallen. Engelien nog erge spit of pijn in den beneden rug als gevolg van haar zwaren tocht.
Donderdag 18 Januari 1945. Den geheelen dag geteekend aan mijn aquarel van de salon in oorlogstijd - tot donker -. Op den middag Lex 0., M. W,... Moera en Hillie aan tafel. De Russen hebben Warschau en Krakau, komen met een zeer geweldige macht opzetten. Iedereen gevoelt weer hoop op vrijheid. in de naaste toekomst. Men rekent op half Maart of 1 April.
Vrijdag 19 Januari 1945. Storm uit Noordwesten. Sneeuw gedurende den nacht. Gekleed met winterjas, oliejas, ijsmuts en hoed en wanten naar de Heerengracht voor een vergadering van het Handelsblad, een wandeling van een uur. De Russen trekken met een overweldigende macht om de West ... Er zijn vele verschijnselen van verzwakking tengevolge van ondervoeding te Amsterdam. De rectrix van het Montessori Lyceum vertelt van ondervoede kinderen, ja ook van ondervoede leeraren. Marijke W. is vrij van dienst wegens ondervoeding. Er komt nu ook nog een leeraar bij ons eten op Donderdag, en wel Walther ... Robert B. is over uit Den Haag op een voedseltocht. Hij wilde naar Schagen maar is wegens den storm teruggekeerd van Purmerend. Hij komt ons bezoeken, ziet er bleek en mager uit ... Om 6.30 komt Jur Haak, wiens ouders in Duitschland zijn. Ze zijn opgepakt na de debacle Jan Canada. De kinderen hooren niets van hun ouders. Haak, de Vader, was leeraar aan het Montessori Lyceum, is nu vermoedelijk te Dachau, de Moeder is vermoedelijk te Oranienburg. Van beide kampen komen goede berichten wat de voeding betreft. Het wordt nu weer tijd dat alle mannen van 16--40 zich gaan verstoppen want er komen razzia's ... 's avonds zingt Engelien mooie liederen van Moussorgski. Om 9.30 naar bed.
Zaterdag 20 Januari 1945. Sneeuw, lichte vorst. Robert B. zal niet naar Schagen kunnen. Hoe afgetakeld ziet hij er uit. Hij gaat nog maar eenmaal.per week naar zijn kantoor ... Hilda van Marle kwam ons bezoeken. Ze had een vrouw ontmoet onderweg, die haar aansprak. Ze liep met haar zoon, vertelde dat ze uit het Noorden kwam. Haar man was onderweg gestorven, maar "gelukkig had ze de boonen en de tarwe" zei ze. Zoo iets geeft een kijkje op den invloed van honger op den Menseh..... Op ons veld en op de straten ligt een dikke laag sneeuw. De boomen met hun fijne takken mooi en teer tegen de lucht. We zien de Sillem's die met een sleetje groenten gaan halen van hun veldje te Amstelveen. Peter, Alexander en Olga zijn het. 't Is een actieve familie, altijd bezig. 't Zal hun wel een 2 1/2 uur kosten. Tilsit is genomen, de Russen zijn over de grens van Silesië, dicht bij Posen. komen uit het Noorden Slowakije binnen. Zijn nog 350 kilometer van Berlijn. Churchill heeft in zijn rede gezegd: "de overwinning is zeker" ... 's morgens een wandeling, lekker mooi weer door de sneeuw, geteekend aan de aquarel en mijn lichaam gewasschen. 's Avonds komen weer berichten. Gumbinnen is genomen, verschillende plaatsen ten Oosten van Breslau, ze zijn op weg naar Danzig. Aan het Westelijk front zijn de Franschen over een front van 25 kilometer opgerukt ten Noorden van Colmar..... ik heb voortdurend honger, word niet zwaarder hoewel ik veel eet. Om 9.30 naar bed, blij met de berichten.
Maandag 21 Januari 1945. Lichte vorst, besneeuwde straten. In den namiddag een bezoek aan Menso in de ziekenverpleging. Mooi die wandeling door de besneeuwde stad, zoo stil en rein.

Ik passeerde de Apollohal, waar de laatste melding plaats heeft. Er zijn, naar het mij schijnt, weinig melders, maar er is veel belangstelling ... Gehoord, dat Romee's huis nu is leeggehaald ... Ik ontmoet Peter Sillem, die zijn zuster Attie, wier been is afgeschoten, op een slee naar huis brengt... Morgen zullen alle mannen, of de meeste, die tusschen 16 en 40 jaar zijn. onderduiken. Op vele scholen, en op vele bedrijven zullen de mannen en op de scholen ook vele leerlingen niet meer komen. En dan zullen de Duitsche razzia's beginnen ... Engelien nam het karretje mee naar de Vossiusstraat en kwam met kolen terug. Het was zwaar trekken geweest door de sneeuw waarbij hulpvaardige menschen haar hielpen bij een brug. Tom kwam en deed mooie verhalen van de groote hulp, die de vrienden der Reddingmaatschappij op verschillende stations aan de kust bieden door het zenden van levensmiddelen. Ook worden door het verzamelen van levensmiddelen de proef tochten van nieuwe reddingbooten gebruikt. De opbrengst wordt door Tom verdeeld onder het kantoorpersoneel enz. enz. te Amsterdam. Ook de Eenhoorn apotheken, die het eigendom zijn der Reddingmaatschappij, deelen mede en zijn zeer dankbaar .... Insterburg, Allenstein, Tannenburg, zijn gevallen. De Russen zijn nu op 270 kilometer van Berlijn. De Britten zijn een aanval begonnen in de richting van de Ruhr ... Men vertelt, dat het getal der aanmeldingen klein is geweest. Dit in weerwil van den honger. Menschen, d[e in pensions wonen verhongeren.
Dinsdag 23 Januari 1945. Heel mooi bericht van het front. De Russen zijn op 40 Kilometer van Koningsbergen. op 25 kilometer ten Zuiden van Bromberg, Allenstein en Gnesen genomen op 50 kilometer ten Oosten van Posen. Ze vorderen 65 kilometer in 24 uur, zijn nu op 70 kilometer van de Oostzee, de Duitschers trekken in de Ardennen terug, zulk mooi nieuws hebben we nog niet gehad.... . . Er wordt gebeld: een net heer, keurig gekleed, die een mooie buiging maakt en vraagt "kunt U mij misschien aan een aardappel helpen". Engelien geeft hem een aardappel. Als hij zeven buigingen maakt heeft hij zeven aardappels, ruim een kilo ...
Woensdag 24 Januari 1945. Den heelen dag lichte sneeuw, temperatuur om het vriespunt. Gewandeld naar Valtie van Leeuwen op de Keizersgracht 717 die ik een brief van Moeder overhandig en die ons gist bezorgt, die ik ga halen aan het pakhuis de Zon en de Maan op de Reguliersgracht. Het huis waarin ze nu woont op de zolderverdieping is het huis, dat Oom Jan Boissevain bewoonde voor hij de Heerengracht 386 betrok. In haar kamer staat een groote Brabantsche kachel met gaten voor een groot aantal pannen. Er is een hek omheen waarop waschgoed te drogen hangt waardoor die kamer het gewone beeld vertoont van huidige woonkamers. .. Daar er thans geen sneeuwruimers zijn en de tram niet rijdt, zijn alle straten van Amsterdam bedekt met een dikke laag sneeuw, die bevroren is. Men ziet vele sleedjes waarvan gebruik wordt gemaakt voor het vervoer van artikelen en voorraden.
Donderdag 25 Januari 1945. Temp. min 6° Cels. mooi weer. De geheele stad ligt onder en dikke, stijve laag sneeuw, de wasch, die van der Groens, die mij mededeelden, dat zij hun logeerbed gingen sloopen voor brandhout waarop ik hun aanbeval evenals ik een rooftocht te ondernemen... Minister Burger heeft ontslag genomen wegens zijn "conciliante houding ten aanzien van de collaborateurs", zoo heet het. Hij zegt, dat hij slechts excessen heeft willen vermijden. Het schijnt dat onze Regeering erg onder de Verzetsbeweging zit. Burger heeft in een radiorede op 14 Januari gezegd. dat het zuiveringsprobleem in Nederland in beginsel een zeer eenvoudig vraagstuk is. "Het is een vraagstuk van recht, het vinden namelijk van de juiste maatregelen tegenover hen, die in tijden van nood het Nederlandsche volk in de steek hebben gelaten, ja zelfs zich tegen dat volk hebben gekeerd. De vraag, of iemand in zijn houding tegenover den vijand van meer of minder moed heeft blijk gegeven, van meer of minder tact of meer of minder succes heeft behaald, is voor het vraagstuk van de zuivering van geen enkele beteekenis. Men kan namelijk weinig moedig zijn en toch nationaal betrouwbaar, tactloos en toch van goeden wille voor de vaderlandsche zaak. Nauwelijks is ook van beteekenis de vraag of goedwillende en goedbedoelende Nederlanders van tijd tot tijd niet geslaagd zijn in het vinden van de juiste houding tegenover den vijand en mede door henzelf

betreurde fouten hebben begaan. Een volk bestaat nu eenmaal niet uitsluitend uit helden en niet uitsluitend uit diplomaten maar voor het grootste deel uit gewone menschen met gewone zorgen voor het dagelijksch bestaan van henzelf en de hunnen. Wanneer dan ook sommigen het zuiveringsvraagstuk tot stokpaardje kiezen en daarmede willen treffen en verwijderen die Nederlanders, die niet de meest volmaakte houding van moed en beleid hebben ten toon gesteld, dan acht ik dit uitgangspunt ten eenen male onjuist. Want het gaat niet om het vinden van bepaalde fouten maar om het vinden van hen, die foutief geweest zijn". Deze woorden hebben de woede van Gerbrandy opgewekt zoodat hij werd ontslagen maar twee ministers schijnen het met hem eens te zijn, hebben namelijk ook ontslag genomen. Dit zijn de ministers Alberda en van den Tempel. De toekomst zal uitmaken wie in deze over de grootste wijsheid heeft beschikt. Gerbrandy of Burger. Vanmorgen 5 kilo aardappelen uit vriendschap voor 12 cts het kilo verkocht aan van Vliet, die ze, erg dankbaar, komt halen met een emmertje en van de gelegenheid gebruik maakt om me voor f 25,- af te zetten ten bate van slachtoffers van het een of ander. Hij keurt mijn aquarel, geeft aanwijzingen ... Op de thee de Blok van Laer's, broeder en zuster, hij in een deftig visite toilet dat vreemd aandoet in onze rommelige huiskamer-keuken en ook contrasteert met mijn broek, die groote gaten heeft op de knieën ... De Russen bereiken de Obra, op de grens tusschen Polen en Brandenburg, afstand van Berlijn 160 kilometer. Vijf groote industriesteden aan de Poolsche zijde van Silesië zijn bevrijd Gie Boissevain is gestorven, alleen in zijn pension. broeder van Tin, Caroline en Jan, werd dood in zijn bed gevonden. Heeft honger geleden en is dientengevolge gestorven." Dinsdag 30 Januari 1945. Wind Zuidoost, stijve koelte, vorst 6 graden celsius, guur weer. Van Gelder heeft geen bieten, zijn niet gekomen. Kyra komt, die echt Russisch sloom is en veel te lang blijft. Hij rookt sigaretjes, die hij zelf draait met behulp van een smerig goedje, dat hij onder uit een broekzak haalt, en die hij, wat nog erger is, ook oprookt. Wij geven hem wat eten mee voor , Moera, wat aardappelen en wat brandhout Om 4.30 kwam Engelien met een schitterende zending van Eem Dijt uit Texel: eieren, aardappelen, roggemeel, tarwemeel, boter. De aardappelen worden voor den kostprijs overgedaan aan hongerige onderwijzeressen. Al die kostbaarheden waren bezorgd bij Engelien en door haar per slede bij ons gebracht. Woensdag 31 Januari 1945. Wind Zuidwest, sterke dooi. Buiten warmer dan binnen. In den namiddag komt Frans Cruys. Hij is op klompen, die hij, volgens den regel buiten laat staan, zoodat zijn armelijke sokken zichtbaar zijn. Hij ziet er uitgeteerd uit, zoodat ik, als hij binnenkomt denk: "wat moet ik straks met het lijk doen". Hij erkent ook, dat hij zich uiterst slap gevoelt en al geruimen tijd ondervoed is. Hij kan door zijn pension niet langer worden gevoed en is nu bij zijn Moeder en zijn tante Geraldine, op de Zuider Amstellaan 197 .. Ook daar is heel weinig eten en bijna geen brandstof meer. Wij geven hem wat te eten en vragen hem om geregeld te komen op den dag voor hongerlijders, d.i.Donderdags, voor de eerste maal dus morgen en misschien voor nog een dag en zullen hem morgen wat brandstof meegeven. Hij doet natuurlijk weer fantastische verhalen à la Micawber maar blijft zooals steeds een gentleman, nu echter een sjofele, gore, op klompen en op het punt den dood door ondervoeding te sterven ... 's avonds hooren we dat de Russen op 90 kilometer van Berlijn zijn en op 60 kilometer van Stettin. Het Duitsche bruggenhoofd Geertruidenberg is opgeruimd... Onze buur van der Groen moet wacht loopen op last van de Duitschers omdat transformatorhuisjes zijn opgeblazen ..

Het ontladen der aardappels

Donderdag 1 Februari 1945. Dooi, wind Zuidwest, temp. 6, graden celsius plus. De sneeuw is van de straten verdwenen ... Op den middag aan tafel Lex 0., M. Wilbrink, Frans Cruys. Kyra komt met een pannetje voor zijn Moeder die niet kan loopen en vraagt om eten wat hem wordt meegegeven. Hillie de werkster is niet gekomen ofschoon het weer niet zoo slecht is. Mevrouw van Leeuwen komt anthraciet halen voor tante Mary, die niets meer heeft, wat wordt verstrekt, 20 kilogram, onder voorwaarde, dat wij er later hout voor zullen ontvangen. We aten ieder twee borden voedzame dikke erwtensoep. Het is gek, dat, hoeveel men ook eet, men direct weer honger heeft. Frans Cruys geniet van het maal, dat hij krijgt maar hij heeft dysenterie en moet zich vele malen verwijderen maar we zijn natuurlijke menschen geworden en zijn aan die verwijderingen van menschen. die je komen bezoeken en die dikwijls min of meer aan tegenwoordig veel voorkomende kwalen lijden, gewend geraakt. Zijn klompen staan voor de deur. Het kostte hem groote moeite van de Amstellaan hier te komen. Hij gebruikt twee stokken waarop hij steunt. Zijn voeten bloeden... Men zegt dat de Russen op 90 kilometer van Berlijn zijn en dat de Britten en Amerikanen een nieuw groot offensief zijn begonnen met 40 divisies bij Monscha. Men is in verschillende kringen bezig kinderen te evacueeren naar streken waar geen voedselnood is. Onze benedenburen kochten heden een brood voor f 26,--. Er was er vroeger een aangeboden voor f 40.-. Door bijzondere aanbeveling konden ze er een voor f 26.- krijgen, wat ze erg weinig vonden. De gewone prijs is 16 cents ... Onze zij-benedenbuur van der Groen is met anderen, allen leeraren e.d. aangewezen om gedurende zekeren tijd wacht te loopen bij transformatorhuisjes, die door leden van de verzetspartij zijn vernietigd. Hij moet 's avonds naar het hoofdbureau van politie wandelen, 1 uur, daar na 4 uur wachtloop en en komt om 3 uur 's nachts thuis. Vrijdag 2 Februari 1945. Wind Zuidwest, storm, temp. 6 Celcius plus. Ik ga heden naar de Amstellaan 197 om den toestand bij Emily op te nemen. Ik vind daar Frans op de sofa, geheel gekleed onder een aantal dekens, die mij mededeelt, dat hij niet kan loop en wegens zijn bloedende voeten. Er heerscht een toestand van armoede. Geraldine, die de eenige is, die wat doet, deelt mij mede, dat Emily en zijzelf leven van de gaarkeuken en van het broodrantsoen, maar voor Frans is dit absoluut onvoldoende. Het eten van de gaarkeuken wordt door de vriendelijke hulp van bewoners boven hen, opgewarmd. Zelf hebben ze geen brandstof. Hulp hebben ze ook niet. Het is een toestand van absolute armoede, koude en smerigheid. Geraldine, die zwak is, moet Frans, die aan dysenterie lijdt, verzorgen, zijn bevuilde kleeren wasschen, in koud water, want er is geen gas of brandstof om het te verwarmen. Je weet misschien niet goed wie

Emily is. Emily is een dochter van een zuster van je grootmoeder Boissevain. Die zuster heette Aunt Mary, huwde eerst een Ier, of bewoner van Ierland, die Henn heette, die de vader van Emily werd en later een Engelschman, die Dickenson heette en die de vader werd van Geraldine en haar zusters. Emily is een mooie, aristocratische verschijning ... Van Emily naar de Saenredamstraat om hout voor haar te bestellen f 35,-- per zak, vermoedelijk minder dan 35 kilo hout bevattende. Er zijn daar een viertal mannen bezig met het zagen van geroofd hout, "alleen om te eten", zeggen ze en wijst er een. Ze zullen het bestelde hout morgen voor 1 uur bezorgen. Vervolgens naar huis en daarna weer naar Emily met 5 kilo aardappelen in een rugzak op mijn rug. Er waait een zware storm waartegen het moeilijk is op te komen. Als men over de brug van de Boerenwetering loopt, waarvan de leuningen voor een groot deel als brandhout zijn gebruikt, loopt men gevaar van de brug in het water te waaien . Gehoord, dat Feitsma, vroeger procureur-generaal van politie, is doodgeschoten, vermoedelijk door menschen van de verzetsbeweging. Vroeger had er ook reeds een aanslag op zijn leven plaatsgehad. Na dien aanslag, waarbij ook zijn zoon gewond werd, stond er steeds een politieagent bij zijn huis.

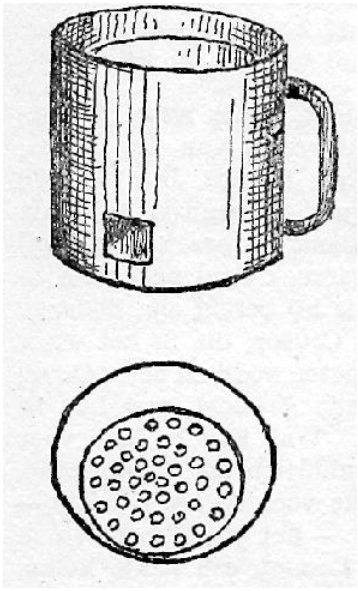

Wonderkacheltje

Plaatijzer. Hoogte en middellijn 15 *cm. Onder een gat voor luchttoevoer. Binnen den cylinder een tweede, excentrisch geplaatst, wat lager. Daarin een rooster voor brandstof, propjes papier, kleine stukjes hout en dan kleine stukjes anthraciet. Wordt geplaatst boven op gat kachel, die overigens dicht is. Ontsteken en pan er op. Geen rook. Deze trekt over rand binnencylinder naar beneden en dan naar schoorsteen die goed moet trekken. Doel: besparing brandstof, vooral practisch als men slechts vuur nodig heeft voor koken. Kostte f 11.50.*

Zaterdag 3 februari 1945. Een beetje kouder, 4 graden Celsius plus. Hoe lang zal Duitschland het nog uithouden. Mij schijnt het een hopelooze strijd Emily Cruys komt vragen om een pakje virogeen voor Frans ,die "much better" is, zegt ze. Ik help haar de trap af met haar pakjes en zakjes. Ze heeft gegeten bij een vriend, bij wien Frans gewoonlijk eet, heeft wat aardappelen bij zich en een stuk brandhout wat nogal zwaar is ... Ik heb darmstoornis, een veel voorkomend verschijnsel, ga op dieet, maar na het ontbijt, want we krijgen een ei van Texel en ook reserveer ik nog de pannekoeken voor den middag. En ik schrijf een brief aan Sissy de Vries-Cruys, dochter van Emily, om haar op de hoogte te stellen van den toestand van ellende, die bij haar Moeder heerscht. Haar man is directeur van de Twentsche Bank in Den Haag. . . . .. In den namiddag concert bij ons. Van Det, viool en alt, Van Hel klarinet, van Blerik piano.

Engelien zang. Engelien's stem heel mooi, zingt liederen van Chausson, Wolff, Lotti en Van Det, van Hel en Blerik speelden een trio van Mozart, heel mooi...

Maandag 5 Februari 1945. Zware mist, stil. Bericht dat Manilla is genomen. Daar was ik 57 jaar geleden. 't Is een mooi bericht met het oog op Indië ... Ik ben op diëet, eet slechts aardappels en appels.
Dinsdag 6 Februari 1945. Goed weer, zacht. Een wonderkacheltje besteld. Tom brengt ons tarwe en capucijners. Luchtalarm en hevig mitrailleurvuur in het noordwesten, later gehoord, dat een trein bij Halfweg is aangevallen... De fietsenkelder van no. 33 en 34 leeggeroofd. Fietsen van Maurits, Hanna, Grace Binsbergen verdwenen. Maurits ziet er slecht uit, lijdt honger. Wat ze hebben geven ze aan de kinderen... De Russen komen; vooruit aan de Oder en bij Küstrin. Een bezoek van A. Q. Mees, een neef van mij, die mij vertelt, dat plannen bestaan om alle Staatsschuldpapier op 2 1/2!% te brengen waardoor we wel minder rente zullen ontvangen maar ook minder belasting zullen betalen. Schatkistpapier wordt niet afgelost, vermoedelijk ook op 2 1/2 % gebracht. Alle bankpapier wordt ingeleverd en geruild tegen nieuw bankpapier. Het geld der zwarte handelaars wordt door den Staat onteigend. Iedereen kan in het door Duitschland afgestane gebiedt land en huizen koopen en ter betaling Staatsschuld gebruiken, waardoor de Staat van zijn schuld-afkomt. A. Q. Mees is getrouwd met Anna de Mol van Otterloo, daarom is hij een neef van mij want mijn Moeder en Anna's Grootvader Justus de Mol van Otterloo waren broer en zuster.
Woensdag 7 Februari 1945. Goed weer, zacht. Den heelen morgen Moeder geholpen bij de bereiding van stroop uit suikerbieten, ook in den namiddag zijn wij er nog mee bezig ... Er is hier een groot gebrek aan hout voor lijkkisten. Men vertelt, dat de meest bekende verzorger van begrafenissen Sax slechts "zwart" lijkkisten kan leveren en dan tegen betaling met 2 mud aardappelen of een zekere hoeveelheid tarwemeel.
Donderdag 8 Februari 1945. Bedekte lucht, zacht weer. De gewone maaltijd voor hongerlijders plus Mevrouw van der Groen, die het ook moeilijk heeft wat de voeding betreft. Dus zijn wij met ons achten en eten capucijners. Na den maaltijd komt de Heer van der Mey van de Twentsche Bank en overhandigt mij namens Bram de Vries f 500,-- met verzoek daarmede iets te doen voor de familie Cruys. Zoonoodig is hij bereid zijn bijdrage te herhalen. Ik gevoel mij als Robinson Crusoe, die in het wrak van zijn schip een hoeveelheid gouden munten vond en zei: "Goud, goud, wat zou ik er vroeger blij mee zijn geweest, wat heb ik er aan hier op een onbewoond eiland." Wat kan je hier voor f 500,-- krijgen. De prijzen van levensmiddelen zijn fabelachtig. Engelien ging er mee naar Geraldine, die voor de helft f 250,- een beetje hout en wat boonen van f 30,- het pond kocht en ik kreeg door bemiddeling van Olga van Lennep een zakje kolen, die er uit zagen alsof ze bij de spoorwegen waren gestolen, voor f 250,-- en tóen waren de f 500.- op en vroeg ik om een tweede bijdrage, die de Heer van der Mey mij kwam brengen. En toen hadden ze nog bijna niets want Frans, die ruim zes voet lang is, heeft veel noodig. Intusschen lag hij voortdurend op de sofa, geheel gekleed, ontkleedde zich nooit, had voortdurend honger en leed koude. Emily en Geraldine aten bijna niets maar schenen er beter tegen te kunnen. Geraldine werkte als een paard en bleef altijd vriendelijk. Daar Frans toch niet kon loopen verkocht hij zijn klompen voor een beetje zout. Ik geloof, dat je klompen tegenwoordig niet onder de f 25,-- kan krijgen, als je ze krijgen kan. Zijn Moeder heeft nu een soort schoenen of sloffen voor hem gefabriceerd, die echter niet bewonderenswaardig zijn wat de afwerking betreft. Maar ze bedoelt het goed. Zoo kwam het dat ik binnen korten tijd ruim f 1700,-- bij de Twentsche Bank had opgenomen ten behoeve van de familie Cruys..... Maurits van Eeghen komt van de stad terug met het droevige bericht,·dat het geheele pakhuis, waarin zich ook een door Nella Hissink, tante Nella, gezonden pak bevond, gedurende den nacht is leeggestolen. Weg boter enz. enz. enz .... Daar komt de groentenman, hij biedt 20 kilo lof aan voor f 120,-. Hij levert niet beneden de 20 kilo ... Het gaat niet goed met Mevrouw van Valkenburg op onze kade no. 40. Gisterenavond 39.9

... Er zijn weder verscheidene burgers gefusilleerd wegens den moord op Mr. Feitsma o.a. Mr. Dons, President van de Rechtbank, Mr. Hülsmann, Raadsheer aan het Hof, Dr. lttmen o.a.... er zijn weinig militairen meer te Amsterdam, althans men ziet er geen. De burgerij wordt bedwongen door de Grüne Polizei, die er nog in voldoende mate is. Was die er niet, dan zijn de omstandigheden nu zoo, dat we waarschijnlijk door ons eigen volk zouden worden vermoord of uitgeplunderd want er heerscht honger te Amsterdam. Men ziet hier menschen, die er ellendig uitzien, mager, bleek en haveloos ... De Gemeente-reiniging haalt het vuil al geruimen tijd niet op met de bekende wagens maar met handkarren en dat niet geregeld zoodat velen er toe komen hun vuilnisemmers op de straat of in een nabij plantsoen te ledigen ... Engelien is vandaag bezig ons landje om te spitten om er binnenkort te kunnen zaaien, een zwaar werk.
Maandag 12 Februari 1945. Bewolkte lucht, regenachtig. Er wordt over bijna niets anders dan voeding gesproken. Men zegt, dat uit Zweden iedereen een brood en 125 gram margarine zal ontvangen en dat er van de distributie ook verbetering zal komen. We zullen een pond vlees krijgen en 3 kilo aardappelen, maar 't is alles "zullen krijgen". Wij persoonlijk hebben het niet kwaad, de Gouda's, van Eeghen's, van der Groen's, Kramers, Mevrouw de Haan, lijden allen min of meer gebrek, slechts van Rees en wij hebben het ruim, zegt Moeder en toch hebben wij voortdurend honger, pijn in den rug enz. en kwaaltjes, zoodat er toch iets aan de voeding mankeert. Gehoord dat Kleef is ingenomen, dat de geallieerden door het Reichswald zijn en dat de Russen op Dresden aanrukken. Olga bezocht ons, zag er goed uit. We hadden haar in 7 maanden niet gezien, terwijl ze in Aerdenhout woont, wat een beeld geeft van de toestanden. Ze deed amusante verhalen van het omhakken van boomen met haar zoon Willem bij het vallen van den avond. Er stonden heden zeer vele menschen in de rij voor de bakkerswinkels, maar zeer velen kregen niets ....
Woensdag 14 Februari 1945. Mooi weer, zon, lichte bewolking, flauwe koelte uit het zuidwesten. Vele vliegtuigen gedurende den nacht en een zware bom. Het droevige bericht komt, dat onze neef Walrave van Hall is gefusilleerd op Dinsdag 13 Februari. Hij was een veelbelovend man, moedig, intelligent, gehuwd met Tilly den Tex, vader van drie kinderen ... Toen ik gisteren door de Leidsche straat kwam zag ik een meisje van ongeveer zeven jaar, stil huilende, vermoedelijk van honger. Ons Volk lijdt zwaar van alles wat het moet ondergaan. Ik houd heel veel van ons Volk ... Onze familie heeft heel zware verliezen gehad: Hans de Beaufort, Jan en Gideon Boissevain, Walrave Van Hall, gefusilleerd, Evert Hissink, getroffen door een bom, Jan Boissevain, en zijn vrouw Mies, ouders van Gideon en Jan, jarenlang in een Duitsch kamp, Frans, hun derde zoon, gestorven in Duitschland, Romee met twee dochters en 1 nichtje (Annemie, dochter van Jan en Mies) in de gevangenis, Robert Boissevain in een kamp in Duitschland, na lang in de gevangenis te zijn geweest, Attie Sillem een been afgeschoten, en dan al die familieleden in Indië: Nella van Boetselaer met haar vier dochtertjes, Tilie, Hilda, Oda en Greetje, Nan en haar man Robert Veth en hun dochtertje, Antoine met zijn vrouw Martha Mauve en hun kind en Jon met zijn familie, wie van hen zullen wij terugzien. .. Dezer dagen een alleraardigst boek gelezen: "the Enchanted Voyage" van Robert Nathan, waarin de hoofdpersoon is een mislukte timmerman, romantisch van aard, die een boot heeft gebouwd, die niet te water kan waarin hij 's avonds ligt te droomen van verre landen. Eindelijk verkoopt zijn vrouw, wie dat droomerige leven begint te vervelen, de boot aan een slager, en ze plaatst 'm op een onderstel met wielen, want de slager wil 'm gebruiken als een restauratie waar hij mee rondrijdt. De boot heeft ook een zeil. De timmerman kan niet tegen zijn vrouw op maar als hij er de laatste nacht voor de overdracht in gaat slapen, komt er een rukwind en gaat de boot onder zeil en voelt hij zich dadelijk met zijn rijke fantasie als ontdekkingsreiziger. Dan krijgen we het verhaal van zijn zeiltocht langs de breede wegen van de United States, terwijl hij zich voorstelt, dat hij op zee is. Hij krijgt een passagier, later stuurman Mary Kellyen nog een ander mee, een dentist enz. enz. enz. Je moet het maar lezen... Gisteren een troep mannen zien wegbrengen onder geleide van groene politie.

Donderdag 15 Februari 1945: Mooi weer, flauwe koelte uit Zuidwest. Behalve Walrave van Hall is ook de man van Anna Lieske Nieuwenhuis gefusilleerd, d.w.z. hij heet Nieuwenhuis of huizen. Verder is gefusilleerd de president van het gerechtshof te Leeuwarden, Binnert van Harinxma, een groot vriend van Theo en Nella Hissink. Ook is te Utrecht een groote groep van de verzetspartij terechtgesteld .
Vrijdag 16 Februari 1945. Bedekte lucht, later zon, mooi weer. Den heelen dag aquarels gemaakt voor Neeltje Bloem, voorstellende boerderijen in de buurt van Formerum op Terschelling, met het doel haar hart te vertederen zoodat ze Engelien veel zal medegeven als die haar te Opperdoes komt bezoeken.
Zaterdag 17 Februari 1945. Bedekte lucht, goed weer, zeer koud. Drie uur in de rij gestaan In de P. C. Hooftstraat bij den bakker van Muiden voor één brood. Wat een geduld en wat een koude voeten. Woonde een relletje bij, veroorzaakt door een juffrouw, die zich wederrechtelijk in de rij had gedrongen. Na eenige malen te zijn gewaarschuwd en een brutaal antwoord te hebben gegeven, werd ze er met kracht uit verwijderd. "Laat ze naar de achterbuurt gaan waar ze woont" riep een juffrouw die ver achter stond maar ze had er direct op terug en zei: "U daar met uw roode lippen zal ook wel niet in de van Eeghenstraat wonen" ... Als ik thuis kom ontmoet ik op straat van Valkenburg, die mij mededeelt dat zijn vrouw is gestorven. Zij was begaafd met een groote opgewektheid, terwijl ze bijna voortdurend ziek was. Wij brachten hem 's middags een bezoek. Hij heeft door protectie een lijkkist kunnen krijgen... Zijn schoonzoon van Lennep heeft iets met de afdeeling hout te maken. Gehoord dat in de Zuiderkerk lijken wachten, hun beurt afwachten, om te worden begraven... Om 5 uur komt Annie Schelterna, weduwe van den dichter bij ons eten en logeeren.
Zondag 18 Februari 1945 Annie Scheltema is een gezellige logee. Om. 5 uur komen de von Balluseck's bij ons eten ... We hadden gisteren nog een bezoek van een politieagent uit Den Haag, genaamd Poel, die kwam namens je tante Cateau om 40 kilo aardappelen. Hij was in uniform, vertelde dat hij zonder permissie van Den Haag naar Amsterdam was gegaan per fiets want "als je permissie vroeg dan kreeg je die niet." Daarom was hij maar van zijn post gegaan, maar hij wou graag gauw terug. Wat een band is er gekomen tusschen de verschillende lagen van de bevolking. Wij gaven hem 30 kilo aardappelen mee, witte en bruine boonen, veldsla, pieterselie enz.... Men vertelt, dat het te Amsterdam voorkomt, dat het lijk van een overledene naakt op straat wordt gelegd om de levensmiddelenkaart verder te doen dienen voor het onderhoud van de kleiner geworden familie. Gisteren weer een bezoek gebracht aan de Zuider Amstellaan en daar gesproken het het drietal. Weder getroffen door den toestand van armoede, waarin het verkeert. Op de sofa ligt Frans, die er wat beter uitziet doch niet kan loop en wegens zijn bloedende voeten. Hij is als steeds optimistisch als Micawber "als de oorlog uit is, krijg ik bij Werkspoor een betrekking als interpreter d.i. tolk en handelsreiziger, dan kom ik weer in Engeland, in Londen, dat een droog klimaat heeft en waar mijn voeten dan dadelijk beter zijn" enz. enz. enz. Emily ligt in bed uit te rusten van zware vermoeienissen van den vorigen dag. Het geld dat ik aan Geraldine heb gegeven is al weer op en besteed aan tarwe, witte boonen, bloem, tegen ongelooflijke of liever zeer hooge prijzen zoodat ze hebben moeten leenen van de bovenburen en ik dus gedwongen ben hun het restant van wat ik nog in kas heb, zijnde f 487.- te overhandigen, waarvan een deel dadelijk naar de bovenbuurman gaat. Ik bezichtigde nog even de steenkolen en vond het een miserabel klein beetje... Gehoord, dat in den laatsten tijd vele menschen zijn gefusilleerd tegen den dijk aan het eind van de Zuiderwandelweg, 20 en 30 tegelijk... '
Woensdag 21 Februari 1945. Mooi frisch weer, westelijke koelte ... Een bezoek van van Rees. Ze hebben een mannelijke bediende genaamd Frits, die een tabak dief is. Hij kan niets, dat aanspraak maakt op den naam tabak, alleen laten. Hij pikt het in. Nu heeft hij dat weer gedaan, al de tabak van Jan en hij erkent hij kon er niet afblijven ... En ze durven hem niet wegzenden omdat hij sterke kaarten in handen heeft. Hij weet, dat zij iederen avond naar de radio luisteren, dat zij groote voorraden hebben, dat zij anti-Duitsch zijn enz. enz. Daarom durven

ze niet .. :
Vrijdag 23 Februari 1945. Bew. lucht, goed weer, kouder ... Tom komt en doet spannende verhalen over de voorziening met levensmiddelen van personeel van de Reddingmaatschappij. Wij zullen krijgen 23 pond tarwe, 10 pond gedroogde tuinboonen, 25 pond gedroogde erwten. Tom vertelt dat Tegelberg en Emile den Tex verschijnselen van verhongering vertoonen .... Er is een nieuw Ministerie gevormd in Engeland. Jim is Minister van Marine geworden.

Zondag 25 Februari 1945. ZW. wind stormachtig. Engelien gisteren een drukken dag. Ze vertrok om 8 uur naar de Texelsche boot met het karretje en kwam om 4 uur terug met twee zakken aardappelen. De overige zakken, veertien, zullen aan een adres te Amsterdam door de eigenaars worden afgehaald. Ze had heel lang in de rij gestaan en een boterham gegeten ten huize van Hillie; die ook in de rij stond. Heden kwam Mees Toxopeus, die met de „Insulinde" te Nieuwendam ligt en bracht boter en olie mee als cadeau. Hij bleef koffiedrinken, was verbaasd over onze veldsla, had zooiets nog nooit gezien, vertelde van iemand te Oostmahorn die had gezegd, dat "niemand zou gezegd hebben, dat gras zoo lekker is". Hij vond dat veldsla een beetje op klaver leek en was zeer verbaasd te hooren dat die veldsla twee gulden per ons kostte. Zijn bezoek was als een frissche zeewind in onze gevangenis ..
Maandag 26 Februari 1945. Wind geruimd. beter weer, lucht gebroken, later zon. Engelien weer naar de Texelsche boot om te zorgen voor de veertien zakken aardappelen. Om 10.30 vertrok tante Mary op een open wagen getrokken door één paard naar St. Michael. Zij zat boven op den wagen in een van haar leunstoelen, achter zich al haar hebben en houden, voor zich op den bok haar gezelschapsjuffrouw, Mevrouw van Leeuwen, op het schamel Willem de stoker van de flats en de koetsier of boer. Ze kwamen in 3 1/2 uur te St. Michael. .. De levensmiddelen van de Reddingmaatschappij kwamen en later een partijtje hout van den Fijnhouthandel door de zorgen van Eugeen van Hall.

Schrijver van dezen brief gaat op verjaardagsvisite met geschenken: planken en tarwe

Om 4 uur kwam Engelien terug. Alles in orde. De aardappelen zijn nu bij de van der Goot's in de Banstraat in de kelder en zij waarschuwden alle veertien adressanten. Toen we telefoon hadden zou dat niet zoo tijdroovend geweest zijn, nu wel. Toen ze thuis was ging ik naar de Amstellaan met 9 1/2 pond tarwe en twee planken om Frans Cruys geluk te wenschen met zijn verjaardag, gaf hem de planken als cadeau. Ik vond het vermoeiend met die tarwe en die planken te loop en, het schijnt mij dat ik eerder moe ben dan vroeger.
Dinsdag 27 Februari 1945. Bew. lucht, goed weer. Men zegt dat de Duitschers 15 Maart zullen vertrekken. Wij hooren in de laatste dagen weer dikwijls het geluid van ontploffingen wat zou duiden op. voortzetting of hervatting van de vernielingen maar ook op een naderend vertrek. Tom vertelde dat in zijn buurt startbanen of startplaatsen voor V bommen zullen worden

gebouwd, wat weer zou duiden op blijven der Duitschers. De distributie van het Zweedsche brood is begonnen. De brooden zijn mooi wit en de margarine is bijzonder goed. Ieder krijgt een brood. We zijn er bijzonder dankbaar voor, het is een groet van het vrije Zweedsche Volk, wij staan er om heen, kijken er naar, aangedaan .

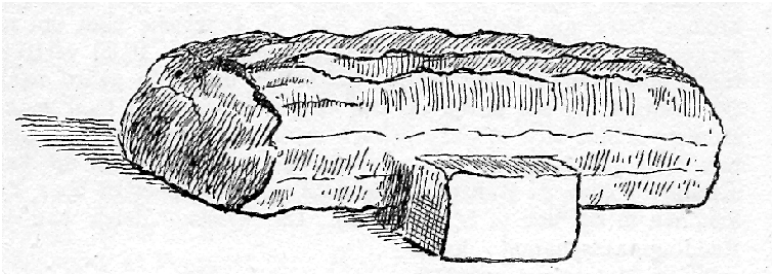

Het brood met margarine dat Zweden ons schonk op 27 Februari 1945.

Woensdag 28 Februari 1945. Bew. lucht, stil. Vandaag kwam de lading hout van het Vondelpark, mij aangeboden door het bestuur voor f 75,-- omdat ik zoolang behoor tot hen; die het Vondelpark helpen in stand houden .Ik geloof, dat ik al veertig jaren of langer f 2.50 's jaars contribueer. Het zijn 500 blokken, die naar boven worden gebracht en opgetast in de logeerkamer. We gaven de mannen, die ze brachten wat aardappels waarmee ze erg in hun schik waren, "dat zie je niet iederen dag", zeiden ze ... Engelien is steeds hard aan het werk, ze hoorde nu al sinds September niets van Frans, die naar we hopen gezond en wel te Tilburg is..... Gisteren weer gist gehaald op de Reguliersgracht, een heele wandeling, en een bezoek gebracht bij Valtie op Keizersgracht no 717. 't Is een aardig oud huis, dat mij eenigszins doet denken aan mijn ouderlijk huis, wat minder mooi. Op de bovenste verdieping, op zolder, hebben ze hun kamer, met groote ramen aan ·de straatzijde, die open staan waardoor de zon binnen stroomt. Beneden ziet men die mooie, stille Keizersgracht. De kamer was versierd en het bleek dat Valtie jarig was en haar mooie dochter Ingrid schonk mij koffie en ik kreeg een groot stuk heerlijke koek. Valtie was enthousiast over haar tegenwoordige verblijf en ik dacht aan haar mooie rijke huis te Delft en hoe de mensch zich onnoodig het leven moeilijk maakt en dat we in eenvoud levende even gelukkig zijn, waarschijnlijk gelukkiger dan in de pracht en weelde van vroeger... teruggewandeld met Ina van Eybergen Santhagens. Ze vertelde dat de fiets van haar vriendin de Stoppelaar onlangs in beslag was genomen door een Feldwebel. Ze ging een onderzoek instellen, omdat ze die fiets niet kan missen daar ze iederen dag moet fietsen naar die inrichting voor de opleiding van honden voor blinden, en zag toevallig dien Feldwebel. Ze sprak hem aan, zeide dat hij haar veel verdriet had gedaan door haar fiets af te nemen, die ze niet kon missen, waarop hij heel beleefd en vriendelijk antwoordde dat hij haar fiets dadelijk zou teruggeven, wat hij ook deed, "maar", voegde hij er aan toe "wat maken die Hollanders toch een drukte voor een fiets; ik heb mijn vrouwen kind verloren door een aanval van de Engelschen en mijn huis is verbrand, dan schijnt het verlies van een fiets niet zoo erg" . Donderdag 1 Maart 1945, storm uit het Zuidwesten, bew. lucht, bar. 770. Vandaag komen de hongerlijders weder stamppot eten: Lex 0., M. W., Frans Cruys, Moera, Hillie Ipema, en zijn we acht aan tafel. Frans Cruys loopt nog heel moeilijk met behulp van twee stokken op de door zijn moeder vervaardigde sloffen (of zijn het schoenen?)... Wij ontvingen een Roode Kruis brief uit Amerika, meldende de dood van Carry, Just's weduwe. Just was mijn broeder, die omstreeks 1882 naar Amerika ging. Hij woonde te Elk river in Minnesota. Henri Thomas is een zoon van hem ... Moera zag er beter uit dan tot dus ver. Het is niet juist dat Frans Cruys aanwezig was, hij kon niet tegen den storm op... De Duitschers willen startbanen bouwen voor V bommen, eerst te Vogelenzang, maar omdat het daar te drassig is, misschien in het Naaldenveld. Dan ontstaat groot gevaar, dat Olga en Tom hun huizen zullen moeten verlaten. Olga vertelde ons dat Woensdag. Omdat de voedseltoestand te Aerdenhout·niet gunstig is werden haar wat aardappelen en ook gist meegegeven .

Vrijdag 2 Maart 1945. Koud weer, later zon. Onze vroegere onderduiker, Gijs van Hall komt ons bezoeken. Het is prettig hem weer te zien, al is er ook veel treurigs gebeurd ... München Gladbach is veroverd, er wordt gevochten in de straten van Trier en de geall. zijn tot 70 kilometer van Dresden genaderd ... Gehoord, dat Binnert de Beaufort is terechtgesteld of doodgeschoten. Hij was opgesloten te Scheveningen, ontvluchtte vandaar en werd te Amsterdam herkend. Inez Hissink is 16 Februari j.l. getrouwd met Carel Stheeman ..
Zaterdag 3 Maart 1945. Wolkdrijvend, zon, koud, later bedekte lucht, hagel. Gisteren de verjaardag van Maurits van Eeghen, gingen hem gelijk met bevriende flatbewoners gelukwenschen. We zaten in een kring om de kachel en werden onthaald op vorstelijke wijze met een kopje cacao (surrogaat), pannekoekjes en boterhammetjes met worst. Gingen om 10 uur weg en de paar meter, die onze huizen scheiden, over straat, na in de duisternis te hebben gegluurd of er iets aankwam. Want we mogen niet buiten zijn op dat uur. Aan den hemel de onvolprezen pracht van het sterrenbeeld Orion, en de schitterende Sirius... Gisteren razzia's, het Damrak was afgezet en de menschen die daar werden gevangen genomen werden in de Beurs opgeborgen. Wij zijn nog in de wreede knechtschap van een meedogenloos meester. Maar eindelijk zullen wij weer vrij zijn ... Crefeld, Neusz en Trier zijn genomen door de geallieerden. Roermond en Venlo zijn bevrijd ... Een wonderkacheltje gehaald bij Blokker, dat f 11.50 kost .
Zondag 4 Maart 1945. Koud weer, den heelen dag niet uitgeweest. We hebben Zaterdag bliek ontvangen van de Inkoopcentrale van het Nijverheidsonderwijs, waarbij ik betrokken ben wegens mijn lidmaatschap van het bestuur van het Zeemanshuis. Ik ging de bliek halen in een pannetje op de N. Amstellaan 194, waar ik werd ontvangen door Mevr. Verwey in een kamer waar een dochter te bed lag met een maagzweer, naar mij werd medegedeeld. Maagzweren komen tegenwoordig zeer veel voor door de gebrekkige voeding ... Heden kwamen van Det. Gerard van Blerkum en van Heli muziek maken. Moeder en Engelien zongen een duet van Dvorak, Engelien zong van Schubert, Mozart, Wolff en Dvorak. Van Det en Van HeIl speelden een trio van Mozart. 't Was weer een heel mooie middag. Mevrouw Van Det en Marthe behoorden tot het luisterende publiek. Zoo iets doet een mensch goed... De berichten van het front blijven gunstig voor de geallieerden. Ze naderen Keulen en Dusseldorf, staan over een groote streek aan den Rijn. Er is een debacle in de Rijnstreek, vele burgers vluchten in Oostelijke richting.
Maandag 5 Maart 1945... Het wonderkacheltje is inderdaad een wonder..... men vertelt, dat de geallieerden vechten in de binnenstad van Keulen. De Russen zijn op 25 kilometer van Stettin ... Men vertelt, dat een zwaar bombardement op Den Haag heeft plaats gehad vooral op het Bezuidenhout kwartier en de Prinsessegracht. Ik maak mij óngerust over Cateau, ben ongerust over haar.
Woensdag 7 Maart 1945. Bed. lucht, stil, wat warmer ... Keulen is gevallen, vertelt men. Hedenmorgen komt de zoon van Bierenbroodspot mij mededeelen telefonisch bericht te hebben ontvangen van een familielid te Zoetermeer, dat Cateau zich daar bevindt in het gesticht "de Goede Herder" en dat ze alles kwijt is, als gevolg van het bombardement ... Romee, Lies, en Mia en Annemie zijn getransporteerd naar een ander oord, men denkt Den Haag ... Een jongen Wibaut, zoon van den oogarts, een oploopje ziende op de Weteringschans, ging er heen doch werd door zijn zuster, die op een fiets was, gewaarschuwd dat het een razzia was. Toen hij zich op de fiets van zijn zuster wilde verwijderen werd geschoten. Het schot trof zijn zuster in de knie... K.D.W. Boissevain, vader van Jan, die in een Duitsch kamp is, is te Génève gestorven ..
Vrijdag 9 Maart 1945. Lichte bewolking, later zon. We hadden gisteren Planten ten eten en Engelien tracteerde ons op een Servische rijstschotel, voorafgegaan door een kop soep, heerlijk toebereid en abrikozen met een vanillevla toe, alles zeer fijn en ruim. Planten was zichtbaar onder den indruk ... Ik liet hem mijn apologie lezen met welke hij instemde. Gisteren kwam generaal Patton over den Rijn bij Remagen, wat een heel mooi bericht is. De tegenstand

was niet groot..... Er waren gisteren ernstige razzia's op fietsen. Onze buur Hanna van Eeghen kwam in moeilijkheden. Ze vluchtte met haar fiets een tuin in, zette hem daar neer en ging op de stoep zitten. Toen kwam een "Grüne" en nam de fiets weg .. ‚Was machen Sie da?" riep Hanna, waarop de "Grüne" zei: "Was machen Sie da?". "Ich bin hier auf Besuch". "Ja, dass kennen wir", zei de "Grüne" en hij wilde de fiets weg nemen, waarop Hanna, die haan fiets niet wilde verlaten - het was de fiets van Moeder - zei, dat ze hem zelf wel zou brengen, waarop de "Grüne" die al genoeg had aan zijn geweer, zei: "Gut, aber dann will ich sehen, dass Sie es wirklich tun". En zoo ging ze dus met de fiets, gevolgd door 3 "Grüne" naar de inleverplaats. Maar toen kwam een heel groote Duitsche motorwagen tusschen haar en haar begeleiders in, vlug zooals ze is, zonder na te denken, zonder te denken aan het groote gevaar dat ze liep, is ze er toen snel van door gegaan een zijstraat in, toegejuicht door bewoners. en werkelijk, ze is ontsnapt ... Ik bracht gister een brief over Cateau naar het kantoor van van Rees op de Heerengracht 262 en daar vier hooge trappen op. Al die tochten moeten, let wel, loopende worden gedaan want vervoermiddelen zijn er niet, maar die wandelingen houden ons gezond, al merk je wel eens, dat je niet zoo sterk bent als vroeger. In mijn brief vroeg ik Tom naar Cateau te gaan. Op een vergadering van het Handelsblad, die ik bijwoonde zeide de Voorzitter van Eeghen van de Politie te hebben vernomen, dat een groot aantal Nederlanders als straf op den moord van Rauter zouden worden doodgeschoten. Dit gebeurde ergens in het Noorden van ons land en hij is de hoogste politieautoriteit. De Politie voegde den raad er aan toe, te zorgen niet thuis te zijn. Van Eeghen zei, dat hij tot dusver bij het ontvangen van dergelijke boodschappen altijd was thuisgebleven Ik geloof ook dat dit het beste is in dit geval want hoe gevoel je je als ze je vrouw of zoon meenemen als je niet thuis bent. Daarom is dunkt me het beste:verstoppen en te voorschijn komen als het noodig blijkt.... Er zijn op verschillende plaatsen al vele menschen doodgeschoten te Haarlem, te Apeldoorn, men zegt, dat er te Amsterdam nog zestig moeten volgen ... Gehoord, dat over 3 weken de centrale keuken moet ophouden wegens gebrek aan voedsel en brandstof.
Zaterdag 10 Maart 1945. Wij leven in een periode van Noordwestelijke winden en hooge barometerstanden en over het algemeen lage temperatuur. Het wordt echter wel warmer ... Heden morgen vijf blokken hout gebracht naar de hoedenmaakster omdat deze slechts bereid was een hoed te repareeren zoo ze vijf blokken hout kreeg ... Het brood in de bakkerijen was uitverkocht... De geallieerden zijn bij Remagen over den Rijn gekomen omdat de Duitschers de brug niet hadden kunnen opblazen of hadden nagelaten dit te doen .
Zondag 11 Maart 1945. Noordelijke wind, hooge barometer 790 lichte bew. 's avonds stil.De Zondag is altijd een feestelijke dag want dan eten we 's morgens een eitje van Texel en daarbij heden ook nog sardientjes, cadeau uit Portugal doormiddel van het Roode Kruis. Ze zijn uitgedeeld door middel van het Gemeentebestuur, dat een deel bestemde voor menschen, die aan het Onderwijs verbonden zijn en aan kinderen die onderwijs krijgen. Zoo kregen dan, zoowel ik als Engelien, sardientjes, ik wegens mijn lidmaatschap van het bestuur van de Zeevaartschool en Engelien omdat ze les geeft aan het Montessori Lyceum. Engelien is een vroolijke opgewekte huisgenoot ook als ze zorgen heeft 's avonds hadden we een heerlijk diner, een kopje soep en aardappelen met schorseneeren en prei en een blikje abrikozen met custard toe, wat een tractatie was uit den voorraad·van Engelien.
Maandag 12 Maart 1945. Stil, hooge barometer. Engelien vertrok om 7.15 met Amee Gouda op de fiets naar Opperdoes, o.a. medenemende een brief en twee aquarellen voor Neeltje als cadeau van mij. We zijn nu weer op ons zelf aangewezen. Hard gewerkt. Alle vuile boel omgewasschen, waartoe eerst water warm gemaakt op het wonderkacheltje. Dit wordt tegenwoordig door duizenden Amsterdammers gebruikt. Het is. zeer practisch, is gemaakt van ijzer, 15 cm hoog, heeft een middellijn van 15 cm. onder een gat waardoor de lucht binnenkomt. Het wordt boven op het gat van de kachel geplaatst, die verder dicht moet zijn. Binnen den cilinder vindt men een tweede, die excentrisch is geplaatst en wat lager - ongeveer 3 cm - dan den buitencilinder. In een rooster waarop men de brandstof legt, eerst een paar

propjes papier, vervolgens kleine stukjes hout en ten slotte kleine stukjes anthraciet. Als men het vuur heeft ontstoken plaatst men de pan er op. Het is merkwaardig. dat men geen last heeft van rook. Vlammen en rook trekken over den rand van den binnencilinder dadelijk naar beneden naar de schoorsteen. Het kacheltje dient als bespaarder van brandstof. De korte afstand van het vuur tot de pan bespoedigt het koken. Een nadeel is, dat men voortdurend het vuur moet voeden Na het omwasschen heb ik cokes geklopt, een dagelijksch werk evenals het hakken van de kleine houtjes voor het wonder kacheltje, turven opgetast, bed opgemaakt. Moeder liet intusschen een brood aanbranden doordat de kachel harder brandde dan ze dacht dat hij zou doen. Voor dat brood had ik gisteren twee uren meel gemalen op Zondag .Wij hopen, dat Tom ons heden iets komt vertellen over Cateau . De waschman kwam met een nota voor f 9,-.- en eenige stukken te weinig en nam een nieuwe bezending mede, die wij over 3 weken wel terug zullen krijgen minus het mankeerende. Hij rook het aangebrande brood en merkte op, dat hij hier "getergd" werd door lekkere geuren. waarop ik hem een tiental aardappels en nog een paar gekookte aardappels gaf, welk laatste hij direct opat, de andere rechts en links in zijn zakken stoppende. Daarop kwam juffrouw Tepe, een flinke jonge dame, die Cateau had ontmoet bij Dr. Steur, dorpstraat te Zoetermeer. Ze was met een bakfiets onderweg voor f 60,-- naar Zoeterwoude, waar ze in het gesticht "de Goede Herder". waar ze vele jaren liet wasschen, hoopte een onderkomen te vinden. Cateau ontroerde de familie Steur. Ze liet de menschen afwisselend huilen en lachen, lachen door haar humoristische gezegden. Ze kon nauwelijks loopen, had verteld dat ze aanvankelijk, toen het bombardement begon, had willen blijven maar toen het te erg werd, op de vlucht ging in een kamerjapon met een koffertje waarin kostbaarheden en andere dingen. Ze ging den drankwinkel binnen aan het einde van de van den Boschstraat waar ze het koffertje neerzette maar daar raadden ze haar aan weg te gaan omdat ze zelf ook wilden vluchten. Het werd ook daar te erg. Toen heeft ze het koffertje vergeten. Ze had juffrouw WiltonPeggie - bij zich en de hond, werd toen eerst door menschen allervriendelijkst ontvangen en huurde toen een bakfiets. Van Dr. Steur ging ze door naar "de Goede Herder" en Mej. Tepe dacht, dat ze het daar wel goed zou hebben en misschien wel zou kunnen blijven, voorloopig ... Na Mej. Tepe kwam Tom die vertelde dat hij Cateau Zaterdag had bezocht. Hij had haar niet meer in de "Goede Herder" gevonden, waar nu 200 kinderen waren en ze niet langer kon blijven maar in een rusthuis te Leiderdorp, genaamd "de Grenshoek" , waar ze voor f 2,- per dag onder dak was, inclusief voeding. De indruk, die Tom van dit z.g. Rusthuis kreeg was uiterst luguber, 't deed hem denken aan de gestichten beschreven door Dickens. Ze krijgt 's morgens één boterham en 's avonds één boterham, overigens eten van de gaarkeuken. Cateau was eenigszins overstuur. De overige bewoners van het Rusthuis zijn oude mannen en vrouwen van de burgerklasse, die veelal hoogloopende ruzie hebben, al zijn ze dan ook van nature goedhartig. Het zal dus noodig zijn dat ze zoo spoedig mogelijk bij ons komt en de eenige gelegenheid is een boot van Leiden naar Amsterdam, Dinsdag vertrekkende van Leiden om 7 uur en aankomende te Amsterdam om 1 uur. aan het Singel 307, Reederij Groenewegen. Te Leiderdorp is iemand gevonden, genaamd Zaalberg. van beroep pottenbakker, wien zal worden gevraagd er voor te zorgen dat ze op de boot komt en dan komen wij haar Dinsdag halen en brengen haar thuis bij ons. Ze heeft f 900,- bij zich, vergat het koffertje, zoodat dit wel zal zijn verbrand ... Vandaag bracht Elsbeth haar kleeren en eten: ontbijtkoek, kaas, boter, jam, een kaars... Dus Cateau komt bij ons ... Tom's kijk op de toekomst, op de naaste toekomst liever, is nog niet vroolijk. Hij ziet de kans grooter worden, dat hij de "Duinpan" zal moeten verlaten en zal nu trachten een en ander van zijn inboedel te Amsterdam of te Haarlem te bergen. Hij ziet er mager uit.
Dinsdag 13 Maart 1945. Mooi weer, lichte bew. stil. Om 1 uur komt Cateau met een pony-tax van het Singel, kosten f 19.plus een boterham. Hij had, zeide hij, een uur moeten wachten, daarom was hij zoo duur. Ze was gekomen met de boot van Leiden met een klein taschje en een deken, dat is alles. We hoorden ongeveerr 11 uur tevoren dat ze onderweg was en brachten haar kamer in orde, sjouwden mijn bed naar haar kamer enz. enz. Ze vertelde hoe

den Haag op Vrijdag 2 Maart al hevig was gebombardeerd, het huis had bijna geen ruiten meer maar Zaterdag 3 Maart werd het nog veel erger. Eindelijk moest ze vluchten maar ze had toch nog den moed op een bovenkamer een koffertje vol te pakken met kostbaarheden, waarde ongeveer f 10.000.- voornamelijk Nan toebehoorende. Verder was het verhaal ongeveer gelijk aan wat ze vertelde aan de familie Steur. In "de Goede Herder", waar ze niet kon blijven schonk de MoederOverste haar allerlei nuttige dingen. kleeren, toiletbenoodigdheden enz.... We vinden Cateau, kalm, moedig. Ze is wel erg mager maar ziet er niet heel zwak uit. Ze kan moeilijk loopen, heeft geen bril en nagenoeg geen kleeren of andere bezittingen .Op de boot was ze zenuwachtig want ze had geen permissie en was bang, dat de controle haar aan land zou zetten. Er kwamen een paar juffrouwen aan boord, ook zonder permissie, die haar geruststelden door te zeggen: "als de controle aanmerking maakt zullen we zoo te keer gaan, dat hij er niet tegen op kan en U ook kan blijven"... Tegen het vallen van den avond kwam Engelien terug van haar tocht. Zij en Amee hadden moeilijkheden met banden gehad., wat veel vertraging veroorzaakte en zoo hadden ze de laatste 5 uren hard moeten fietsen tegen den wind in. Ze waren zwaar bepakt, voornamelijk met uien maar ze bracht ook de boter mee waarop ze recht had. De ruil van kaliloog blijkt een heel goede te zijn geweest. Voor die kaliloog die f 2.78 kostte. kregen we namelijk 10 pond boonen, d.ie nu in den zwarten handel f 300,-- zouden hebben gekost. Ze kreeg ook nog wat eieren en twee flesschen melk, maar die laatste artikelen wilde de boer Piet slechts afstaan zoo hij er een zoen voor kreeg, aan welke eis en in tegenwoordigheid van Neeltje werd voldaan.
Donderdag 15 Maart 1946. 's Morgens wat mist, later zon, lekker zacht weer. Gisteren was Olga's verjaardag en lazen we den l03den Psalm. Cateau is onder behandeling van van Det. Eerst moest ze van papieren worden voorzien want ze bezat niets, geen persoonsbewijs, geen stamkaarten, niets. Dus gisteren naar het politiebureau op den Stadionweg en vervolgens naar het hoofdbureau van Politie Marnixstraat. Passeerde op weg daarheen de Spiegelschool en keek even naar de vele kogelaanslagen in de muur van die school waar een aantal menschen zijn doodgeschoten, die even van te voren op straat wandelden, als straf voor den aanslag op die school, die als aanmeldingsbureau van den "Arbeidsinzet" zou dienen. Die aanslagen zijn alle gemerkt met cirkeltjes, geteekend met krijt..... Het politiebureau is vol menschen. Ik kom op een lange bank te zitten tusschen menschen op een rij, die allen vragen te stellen hebben tot den tegenover hen zittenden ambtenaar of rechercheur. Ze doen dit met luide stemmen, zeer rad sprekende onder vermelding van alle bijzonderheden "en toen zeg ik Piet, blijf nou met je handen van me persoonsbewijs" en ze beginnen allen met "nou moet U es luisteren". Ik zeg het ook en vertel het geval en de rechercheur schrijft op en overhandigt mij ten slotte wat hij van mijn verhaal heeft opgeschreven met de woorden "hier heeft U het bewijs". Met dit bewijs moest ik den volgenden morgen naar het distributiekantoor Amstel 1... Zie op den terugweg hoe Groene Politie bezig is met een fietsenrazzia .. Frits van Nierop is Donderdag jl. doodgeschoten bij Rozenoord aan den Amstel. Zijn zaak was nog niet behandeld. Hij was gehuwd met Hanneke Gouda, dochter van Henk Gouda, die haar vierde kind verwacht... Ons Vaderland verkeert in een vreeselijken toestand van terreur. Vele jonge mannen worden doodgeschoten. Ze worden eenvoudig uit de gevangenis gehaald waarin ze soms den vorigen dag waren opgesloten, ergens aan den zoom der stad bijvoorbeeld aan den Amstel tegen een dijk of schuur geplaatst en doodgeschoten. Voorbijgangers worden gedwongen dit aan te zien. De lijken blijven liggen als afschuwwekkend voorbeeld. Terwijl de Duitschers onze jonge mannen dooden, beschieten en bombardeeren de Britten en Amerikanen onze steden, zooals onlangs Den Haag, uit de lucht. Voeg daarbij de honger, de onvoldoende voeding van de bevolking en al de ongemakken die het gevolg zijn van den toestand, geen electrisch licht, geen telefoon, geen telegraaf, geen tram, geen trein, razzia's op fietsen en op menschen en nog zooveel meer, dan kan men zich voorstellen, dat zij verlangen naar het gelukkig einde van den strijd ... Op het Leidsche plein is het volgende opgeplakt.

Bekendmaking.
De Höhere SS und Polizeiführer NW maakt bekerid: Tengevolge van een in den nacht op 7 Maart 1945 door een groep terroristen verrichte laffe en arglistige aanval op de inzittenden van een Duitsche auto werden op 8 dezer eenige honderden terroristen en saboteurs in het openbaar standrechtelijk doodgeschoten.

Vrijdag 16 Maart 1945, mistig, O. wind. Om half negen naar Amstel 1, dat ik in een uur bereik. Daar een noodkaart gekregen voor Cateau ... Bij de Weteringschans zie ik een man, geleund tegen een kiosk, die stervende of hevig lijdende is of lijkt. Ik zocht naar politie maar vond die niet... In de buurt van de Kinkerstraat werd op 14 Maart een Duitscher van de SD doodgeschoten. Daarop zijn door de Duitschers vier mannen op straat opgepakt en tegen een muur geplaatst. Zoo na zekeren tijd de moordenaar van den Duitschen SD man zich niet zou hebben gemeld, zouden de vier mannen worden doodgeschoten... Niemand kwam zich aanmelden en op het bepaalde tijdstip werden de vier mannen doodgeschoten... Willem Taat is in Duitsche gevangenschap gestorven. Hij is de oudste zoon van den scheepsbouwer Willem Taat van Katwijk aan Zee, die vele reddingbooten voor de Reddingmaatschappij bouwde. Zijn zoon werd ter dood veroordeeld wegens het in bezit hebben van wapens. Ik schreef toen, evenals anderen, een brief aan den Generaal Christiansen, wees er vooral op, dat hij lid was van de bemanning van de reddingboot, die velen en ook Duitschers het leven had gered en zeide verder, dat, nu hijzelf in gevaar was, hij m.i. in aanmerking kwam voor hulp van Duitsche zijde. Ik weet niet of het door dit schrijven kwam maar hij kreeg gratie en tuchthuisstraf, ik meen 15 jaren en is nu in de gevangenis gestorven. Hij was 26 jaar oud ... Zondag 18 Maart 1945. Goed weer, Oostelijke wind ... Vandaag een schoon onderhemd aangetrokken, het vuile had ik een maand gedragen. Het was werkelijk vuil... In een van de blaadjes (Vrij Nederland) werd gesproken over ons Volk, dat zich "onder het zware leed zoo manmoedig had gedragen". Het deed mij goed zoo iets te lezen in plaats van de critiek, die men dikwijls aantreft.
Maandag 19 Maart 1945. Goed weer, wind West, frissche koelte ... Nu voor Cateau naar het Bevolkingsregister in Artis, weer een lange wandeling. Daar staan wachten aan loket 10 en geluisterd naar het verhaal van een juffrouw, die een tijdlang was geweest in een rusthuis te Nunspeet. Ze was nu dezer dagen met haar dochter die een fiets en een karretje bij zich had voor de bagage, naar Amsterdam gekomen, te voet, den eersten dag tot Nijkerk, een afstand van 30 kilometer. Ze had daar geen onderdak gevonden aan twee adressen, die ze had maar wel bij een boer, die haar brood en koffie en melk had gegeven en haar had laten slapen op den deel boven de koeien, op stroo. Die koeien hadden wel erg veel lawaai gemaakt met hun kettingen. Den volgenden morgen gingen ze verder, na van den boer ontbijt te hebben gekregen. Toen ze Laren naderden, zagen ze een jonge dame aan den kant van den weg zitten met een zware rugzak, die zei, dat ze van plan was ter plaatse te sterven. "Met moeite hebben wij haar toen overreed haar rugzak, die zoowat 15 kilo zwaar was, op ons karretje te leggen en zoo trokken we verder tot we werden ingehaald door een man, die een kar met paard bestuurde. Hij vroeg of wij een eind mee wilden rijden naar Amsterdam en met vreugde beklommen wij de kar, wij drieën en de fiets en het karretje en de rugzak, alles op de kar. Maar 10 kilometer verder was het uit want toen ontmoette de man, die wel wat veel beloofd had, den man, die hem gehuurd had en moesten wij uitstappen om plaats te maken voor andere menschen en verder loopen naar Amsterdam" . .. Er had zich een andere juffrouw in het gesprek gemengd, die o.a. vertelde, dat haar broeder uit Koevorden had geschreven, dat hij haar 10 mud aardappelen had gezonden (ze waren met hun vieren thuis) en dat ze die zending zeker zou hebben ontvangen, maar dat ze niets had ontvangen... Dit gaf de eerste juffrouw aanleiding te verklaren dat schippers de grootste dieven waren die op de wereld bestonden, dat ze aan den IJssel de menschen bedrogen door afspraken te maken met de Duitschers, de menschen met hun waren voor veel geld over te roeien en dan met de Duitschers den buit te

deelen... Toen was ik aan de beurt en moest ik hooren, dat ik niet aan het goede adres was maar mij eerst zou hebben te vervoegen aan het bureau evacuatie Keizersgracht 611, waar ik Cateau als evacuee zou hebben aan te melden ... Dus naar de Keizersgracht. .. Op weg daarheen, op het Frederiksplein was een relletje. Een politieagent, een groote Hollandsche agent, had een jongen geslagen en daarover was hevige verontwaardiging onder een groepje menschen waarbij een vrouwtje met een kinderwagen waarin een heel jong kindje, die heftig haar misnoegen uitte: "as me kind geslagen ,moet worden, zal ik het zelf wel doen" enz. enz. Maar er was ook een man, die, ook heftig, er op wees, hoe die jongens bezig waren een huisje van de Shell af te breken en er de ruiten van in te gooien en dat de politieagent die jongens al had gewaarschuwd maar ze gingen toch door. In zulk een geval, vond hij, was het uitdeel en van een paar klappen zoo kwaad nog niet. Maar hij was verre in de minderheid, werd NSBer gescholden en "daar gaat 't niet over", werd gezegd, "hij mot van onze kinderen afblijven. Hij mag geen kind slaan". 't Is eigenaardig, dat terwijl ons Volk alle vernedering, alle smaad, honger, ziekte, zelfs het doodschieten van zoons en mannen, geduldig verdraagt, zich zoo opwindt over die paar klappen gegeven door een de Hollandsche taal sprekende politieagent. Misschien had die politieagent wel eenige lessen van Duitsche collega's gehad want in·Duitschland is het slaan een zeer gewoon iets, ook bij het leger en tegenover onze gevangen landgenooten. Deze kunnen er van meespreken hoe ze soms worden geslagen met vuistslagen midden in het gezicht, soms met een zweep. Dat een kind niet mag worden geslagen door andere menschen dan de ouders, is blijkbaar een punt van overtuiging bij het hollandsche volk, en ik hoop dat het zoo blijven zal... In de Rapenburgerstraat en omgeving zag ik verscheidene huizen in puin. Men zegt, dat het huizen zijn, die vroeger door Joden werden bewoond. Er is heel weinig Politie te Amsterdam. Dan komt de straatjeugd en ook oudere mannen komen, die zoo'n huis beginnen te sloopen. Ze sloopen er al het hout uit totdat het instort, als ze niet genoeg steunen hebben laten staan ... In de wachtkamer van Keizersgracht 611 gekomen, zat ik daar op een bank naast een dame, die er netjes uitzag en vertelde dat ze voor eenige dagen van Rotterdam naar Amsterdam was komen wandelen. Ze had er twee dagen over gedaan, was alleen, omdat ze alleen met zichzelf wil te maken hebben wat de snelheid vanl den gang betreft. Zoo liep ze, met een rugzak op den rug, 64 jaar oud, van Rotterdam over Nieuwerker, Zevenhuizen, Waddinxveen, Boskoop, naar Alphen, sliep daar bij menschen, die ze nog nooit had ontmoet en bij wie ze ook geen introductie had, en verder over Ter Aar, Nieuwveen, Amstelveen naar Amsterdam, legde in twee dagen ruim 67 kilometer af, had wel wat veel van haar voeten gevergd, die erg moe waren... Ik ontving het evacuatie-bewijs van Cateau. Moest daar nu weer mede naar het bevolkingsregister in Artis ... Op weg naar huis in de Noorder Amstellaan, zag ik in een winkel tomatenkoekjes te koop voor 12 cents het stuk. Ik besloot er een te proeven, at het op, maar proefde nog nooit iets dat zoo onsmakelijk is. .. We aten vandaag bruine boonen met aardappelen, dat is beter ... Anna Mees komt en biedt ons aardappelen aan voor Cateau, erg hartelijk en royaal van haar maar we nemen ze niet aan want we hebben er genoeg. Ook komt Fik uit Amersfoort en schenkt ons vier eieren, die dankbaar werden aanvaard... De ziekenhuizen moeten het nu zonder electrischen stroom doen, men zegt dat daarop nu zullen volgen de rioleering en de waterleiding en ten slotte de voedselvoorziening. Dat is dan het slot. Wij kunnen slechts kolen krijgen als Duitschland ze ons verstrekt... Het aantal Nederlanders dat op 8 Maart bij Rozenoord werd doodgeschoten was 63, in het Weteringplantsoen op 12 Maart 36. Het vuurpeleton schoot in de richting van de Stadhouderskade, verscheidene schoten troffen de huizen aan de overzijde .

Woensdag 21 Maart 1945. Mooi weer, Noordelijke wind ... Heden zes halve brooden afgehaald, die we van het Roode Kruis ten geschenke kregen... 's avonds zou Planten bij ons hebben gegeten maar hij kwam niet wegens den aanval van Britsche vliegtuigen op het hotel Bosch van Bredius waar hij dicht bij woont... Belangrijke berichten van het front: Worms is genomen en Mainz. De Duitschers zijn tusschen Saar en Rijn verslagen, de geallieerden

maakten 38000 gevangenen. Kaiserslautern is genomen, Kreuznach, St. Wendel en verscheidene andere plaatsen... Niet ver van ons in westelijke richting is een school waarin mannen, Nederlanders, die in Duitsche uniformen zijn gekleed. Ze behooren vermoedelijk tot de Landwacht, misschien tot een andere afdeeling van ontrouwe landgenooten. Nu er zoo weinig Wehrmacht is te Amsterdam, ziet men vele dergelijke figuren ... Ik zag onlangs, toen ik op weg was naar Artis, zoo'n man, het geweer op den rug, een klein kindje dragende, wandelende met zijn Hollandsche vrouwtje, "alsof er geen vuiltje .aan de lucht ware".
Donderdag 22 Maart 1945, mooi weer, fl. koelte NW, hooge barometer, 780. Weder naar Artis in 1 3/4 uur en daar gewacht bij loket 10. De man die voor mij stond was uit Duitschland gekomen waar hij gewerkt had, hij had geen papieren. Men kon hem niet helpen. "Maar ik moet toch eten" zei hij. Ik gaf hem den raad naar het Hoofdbureau van Politie te gaan ... Heden bij den maaltijd voor hongerlijders, Moera, Frans Cruys, Hillie de werkster en verder Cateau en Hans van Lennep, die haar kwam opzoeken.
Zondag 25 Maart 1945, mooi weer, lichte bewolking. Zwaar geschutvuur of bomontploffingen in Zuidwestelijke richting. Belangrijke berichten van het front. De geallieerden zijn bij Mainz over den Rijn gekomen zonder verliezen en gisteren ook bij Wesel. Zij maken vele gevangenen. Men verwacht hier een spoedige verlossing. De Koningin is 10 dagen in de bevrijde provincieën geweest, vooral in Zeeland en heeft lang en veel met de mannen van de verzetsbeweging gesproken... Dezer dagen werd ik op straat, op den Stadion weg, aangesproken door een jonge dame, die met haar fiets midden op den weg stond. "Moet U misschien naar buiten", vroeg ze. "U ziet er uit of U naar buiten wilt" - ik droeg een trui en had een tasch om den hals hangen .. "Neen" zei ik, maar waarom vraagt U dat. "Ik heb hier een tweede fiets" er stond, een fiets tegen een boom - "zoo U mee wilt rijden kunt U daarvan gebruik maken". "En waar gaan we dan heen" vroeg ik. "Naar Putten", zei de jonge dame
Vandaag weer muziek met van Det: een trio van Beethoven : van Mozart "la Clemenza di Tito" waarvoor van Det een tweede vioolpartij voor mij heeft gecomponeerd. Engelien zingt en ook de klarinettist van Hel komt. Verder beginnen Hilde en Engelien met een duo van Purcell. Na de pauze liederen, Caravane en andere; gezongen door Engelien waarbij van Det een viool en klarinetpartij heeft gecomponeerd. Er komen 's avonds zeer belangrijke berichten van het leger van Montgomery. Wesel is genomen, 8000 man gevangen, zes luchtdivisies zijn beoosten den Rijn gedaald. Men vecht in Duisburg. Er zijn nu drie belangrijke bruggehoofden over den Rijn, bij Wesel, Remagen en Mainz. Het einde schijnt te naderen. De Directeur van de Waterleidingen richt dringende waarschuwingen tot het publieke toch zuinig te zijn met het water, vooral met de spoeling in de W.C."Gebruik de daar aanwezige waterspoeling alleen wanneer dringend noodig. Reeds dan is de beoogde sparing bereikt! Begin er direct mede want.. ."Waterdistributie zal U niet meevallen"..... Inderdaad... waterdistributie zou iets verschrikkelijks zijn Aschenburg is genomen, men zegt ook Wiesbaden, Frankfurt a/d Main van W., Z. en O. bedreigd, de wegen afgesneden, een Mainbrug intact in handen gekregen. Er zijn 249.000 gevangenen in den tijd van 1-24 Maart. De bruggehoofden van Bonn en Coblenz zijn nagenoeg vereenigd ... Uit ons raam kijkende zagen we hoe eenige Landwachts, die de nabijgelegen school tot kazerne hebben, eenige mannen aanhielden, die groote pakken op hun fietsen vervoerden. Zij fouilleerden hen, onderzochten hun bagage, alles onder bedreiging met revolvers en namen ze ten slotte mee naar de kazerne. Het waren Hollanders, die landwachters ... Ik bracht 5 kilo aardappelen en eenige plankjes naar Emily. Geraldine ontving mij, Emily lag ziek te bed en de arme Geraldine had haar weer moeten oppassen, zelf heel zwak, had de lakens moeten wasschen terwijl ze geen brandstof had om het water warm te maken. . ;„Happily there was sun" zei ze.; Zei hebben nog 5 kilo ;aardappelen van de hoeveelheid, die ze van Texel kregen, met hetgeen ik bracht hebben ze dus nu 10 kilo en daar Frans nu is gerantsoeneerd op 1 kilo per dag, komen ze daarmee 10 dagen verder, zoo ze alleen Frans ervan laten eten. Frans zag er weer mager en sjofel uit, die goede Geraldine is een heldin, Emily in bed, zag er zwak uit, had net een brief geschreven aan haar schoonzoon Bram de

Vries in den Haag en aangezien zoo'n brief, als je hem op de gewone wijze op de post doet, misschien over een maand bij den geadresseerde aankomt, neem ik hem mee en overhandig ik hem's avonds aan iemand van wien ik weet dat hij morgen per fiets naar den Haag gaat. Sissie en Bram zijn nog niet over geweest ...
Dinsdag 27 Maart 1945. Mooi weer, Noordelijke wind, fl. koelte, wat kouder. 's Morgens naar het Textielbureau in de Vijzelstraat voor Cateau en daar erg beknot op de aanvrage van kleeren, die Cateau indiende. Tenslotte kreeg ik een machtiging voor het verkrijgen van een kleine hoeveelheid maar een bezwaar is, dat de dingen, die je dan mag koopen, er niet zijn, niet te koop zijn. Dus geeft het niets. Ik was er van 10 uur tot 11.30, zat op een bank naast aardige menschen uit Arnhem, een Moeder met twee aardige kinderen van een jaar of 12 of 13. Zij vertelden mij dat ze vroeger een groote apotheek hadden te Arnhem op den hoek van de Rijnstraat, Hillen is de naam. Toen de Duitschers Arnhem bezetten moest geheel Arnhem binnen zeer korten tijd de stad verlaten. Ze gingen meest naar Velp doch werden daar ook uit hun huis verdreven. Als ze niet gauw gingen zou de eigenaar van het huis worden doodgeschoten en het huis verbrand. Ze vertrokken met wat ze aan het lijf hadden, van de apotheek te Arnhem is niets meer over, en gingen eerst naar Dieren en vervolgens naar Apeldoorn en daarna met Roode Kruis wagens naar Hilversum en eindelijk naar Amsterdam waar ze introkken bij een zuster, wier huis was leeggekomen door het vertrek van andere inwonenden. 't Waren nette, vroolijke menschen en als ik je wel eens schrijf, dat "Dirk" zich goed houdt, dan denk ik niet het minst aan dit soort van menschen, die je vaak ontmoet, die in weerwil van allerellendigste ervaringen den moed er in houden ... De berichten van het front zijn, dat het bruggehoofd van Remagen 50 kilometer in Oostelijke richting is verplaatst, hetzelfde deed Wesel met 30 kilometer. Er zijn zeer vele gevangenen gemaakt en Eisenhower meent, dat de laatste reserves van Duitschland beginnen op te breken. De geallieerden zijn nu voorbij Asschaffenburg, Karlsruhe is genomen. De Russen zijn 50 kilometer van de grens van Oostenrijk Paul den Tex is ernstig ziek. Men vreesde dat hij zou sterven, maar het gaat nu iets beter. De oorzaak van zijn ziekte is ondervoeding-verhongering. Dr. Delprat deelde mede, dat hij onder zijn patiënten uit welvarende kringen, en daar behoort Paul den Tex toe, acht dergelijke gevallen van verhongering kent.. .... een R.K. brief aan Olga in Amerika gezonden: "Jan vermoedelijk Vught geen contact sedert September wij allen gezond hoopvol zeer mager blij met je brief Engelien hier Frans Tilburg denken veel aan je.
Woensdag 28 Maart 1945. Bedekte lucht, kil. De geallieerden maken in Duitschland snelle vorderingen, zijn niet meer ver van Würzburg. Wij verkeeren in spanning over de plannen, die de Duitschers hebben wat ons land betreft. Wanneer zij niet binnenkort vertrekken worden zij door de Britten en Amerikanen van Duitschland afgesneden en wat zal er dan gebeuren... Olga komt en vertelt van de voorbereidingen in het nabije Naaldenveld tot het maken van afvuurplaatsen van V bommen ... In den namiddag vergadering van het Handelsblad waar Bos vertelt van zijn zuster te Winterswijk die door een bom is getroffen gelijk met eenige evacuees die bij haar inwoonden. Van haar lijk is niets gevonden. Zij wachtte een kindje. Haar man en zoon waren niet thuis. Doetinchem is ook zwaar gebombardeerd. Teruggewandeld met Planten, die bij ons komt eten en die geniet van wat Moeder en Engelien hem bieden: een lekkere erwtensoep en verrukkelijke pannekoeken, waarvan hij in het bijzonder de citroensmaak apprecieert. Hij zal nu eiken Woensdag komen eten ...
Zaterdag 31 Maart 1945. Stijve bries uit het westen... Moeder woont een razzia op fietsen bij en hoorde ook hevig mitrailleurvuur. Dit scheen van een Britsch vliegtuig te komen, dat een auto bestookte die op den Stadionweg stond. Het is niet veilig op straat. .. Met een zakje witte boonen ging ik naar Paul den Tex, die op de sofa lag en veel beter was. Hij was een maand geleden - en daaruit blijkt alweer hoe weinig wij van elkaar merken - plotseling buiten bewustzijn geraakt. Dr. Delprat kon hem aanvankelijk niet tot bewustzijn brengen en voelde geen pols meer. De dokter zegt, dat hij te weinig eiwit in zijn voeding heeft gehad, minder dan zijn constitutie eischte ... Gisteren ging ik met eenige planken en 5 kilo aardappelen op mijn

rug naar Emily Cruys, vond haar in bed maar veel sterker. Frans had geld noodig om schoenen te koopen of te betalen, dat is een goed teeken ... De geallieerden zijn ver in Duitschland gedrongen, men zegt, dat zij op één punt nog 400 kilometer van de Russen zijn verwijderd .. Gehoord, dat dezer dagen iemand, die in Amsterdam Zuid woont aan de Duitschers werd verraden wegens het herbergen van onderduikers. Dat hij daarop met alle inwonenden de wijk nam en dat het huis den volgenden morgen verzegeld was door de Duitsche overheid. Dat verraders nu nog hun droevig bedrijf kunnen voortzetten, is wonderlijk. Want we gelooven allen dat het niet lang meer zal duren voor de beslissing komt. De profiteurs vreezen, dat ze met hun voorraden blijven zitten: tarwe is nu f 16.- het pond, aardappelen f 200,- het mud, spot goedkoop... Moeder heeft nu een nieuwe pédicure. Ze wil geen geld aannemen, wordt beloond met 1 kilo aardappelen per bezoek ... Er komen soms vele vloten vliegtuigen over Amsterdam ... Een zekere Mr. de Groot is gefusilleerd ... De geallieerde schijnen ons Land van Duitschland te willen afsnijden, ze gaan in de richting Groningen. Wat zullen de Duitschers daarna doen. Ik denk, dat, als de afsnijding een feit is, de verzetsbeweging een bevel zal ontvangen van Eisenhower ... Wij zien uit onze ramen Britsche of Amerikaansche - of Hollandsche - vliegtuigen, die aanvallen doen op auto's en deze met mitrailleurs bestoken. Wij hooren het geluid der ontploffingen ratatata ratatata ratatatata of pàpàpàpà als ze omlaag gedoken zijn. Dit doet wel denken dat ze ons spoedig komen bevrijden.

Zondag 1 April 1945. Vandaag is 1e Paaschdag. De van Det's vieren hun zilveren bruiloft. Van Det is aan het vioolspelen in zijn hemdsmouwen, zonder boordje, staande tusschen groote boeketten witte seringen en andere bloemen. Wij brengen hun een zilveren lepeltje met een molentje aan het eind, dat we vroeger van dien armen Willem Mengelberg kregen, maar we zeggen dat hun niet. Mevrouw van Det zag er bekoorlijk uit in een nieuw jurkje en schonk ons een glaasje likeur, sherry-brandy, heel zoet, "ersatz" natuurlijk, maar zoet. Daarop in den storm naar Blok van Laer, die ziek is met een maagzweer en die een dure patiënt is want hij moet hebben, legt zijn zuster mij uit: 2 liter volle melk à f 9,-- de liter f 18-, 1 ons kandijsuiker f 14-, 2 eieren à f 5,-, f 10.- en een achtste liter room voor f 4.- samen f 46,- per dag. En dan nog de pleegzuster, die ook nog moet eten, al is ze pleegzuster. Maar hij is beterend.. . Wij hooren 's avonds dat de IJssellinie is overvleugeld, dat de Canadeezen ons land binnenstroomen ...
Dinsdag 3 April 1945. De geallieerden zijn in Enschede, Oldenzaal, dicht bij Deventer en 30 kilometer van de Zuiderzee. Vele Duitsche troepen zijn in Oostelijke richting verdwenen ... De Aerdenhouters zijn door het oog van een naald gekropen. Alles was daar klaar om met het vuren van V. bommen te beginnen toen bevel kwam, dat de afvuurbanen moesten worden vernield en de troepen moesten vertrekken. Voor dit vertrekken waren fietsen noodig en zoo kwam het dat ook Olga's nieuwe fiets, pas voor f 1050,-- gekocht, werd gevorderd. Olga's jerimieeren hielp niets maar een vriendin trad krachtig op, bood allerlei lekkers, tabak, schnaps, geld - 500 gulden - De man bleef onverzettelijk. Hij wilde geen geld, geen jenever. Toen ze eindelijk chocolade reepen noemde - John heeft iets met cacao te maken en heeft daarom dergelijke dingen - werd de uitdrukking van zijn gelaat zachter en ten slotte bezweek hij voor 8 reepen. Voor 8 reepen kreeg Olga haar fiets terug, niet voor 500 gulden. Onze broodbezorger heeft met zijn zuster een bezoek aan Petten gebracht gedurende de Paaschdagen. Hij bezichtigde een bunker die verlaten was, vond daarin munitie die achtergelaten was, ook een blik benzine, dat hij meenam, ook een pan vond zijn zuster. Blijkbaar was die bunker eenigszins overhaast verlaten. Hoe meer Duitschers ons Land verlaten, hoe liever ik het heb, want hun aantal wordt op circa 100000 geschat. Zoo die zich gaan verdedigen tegen de geallieerden blijft er niets van Holland over... Een optimistische fietsenzaak in de Beethovenstraat maakt bekend, dat op 16 April nieuwe fietsen kunnen worden besteld .

Woensdag 4 April 1945, lichte bewolking, de zon breekt door ... naar Tine den Tex waar ik door Hessie wordt ontvangen in de keuken en verhalen doe over ons wedervaren, etende een stukje koek, gebakken uit suikerbietenpulp, niet kwaad, wat ten gevolgen heeft - de verhalen namelijk - dat ik een paar dameskousen maat 10 meekrijg voor Cateau en twee zakdoeken en nog 4 zakdoeken voor mezelf. Toonde hun zijn eenig overgebleven gore zakdoek, waarvan ze schrokken... Hedenmorgen waren - alsof er geen vuiltje aan de lucht is - een aantal landwachts aan het oefenen op het veld, veldoefeningen. Verspreid, allen geknield, staan ze op sein vlug op en rennen vooruit, laten zich op sein weer vlug vallen, staan op sein weer vlug op enz. enz. enz. Alles geschiedt op de Duitsche grondige manier. Waar halen die menschen hun enthousiasme: vandaan. En dat in de huidige omstandigheden ... Zomertijd. We hebben in den nacht van Maandag op Dinsdag de klok een uur vooruit gezet.
Donderdag. 5 April 1945. Bew. lucht. regenachtig ... Dezer dagen is een jongen Ruys gefusilleerd, die blaadjes rondbracht na 8 uur 's avonds en daarbij betrapt werd. In het huis der ouders werden toen illegale dingen gevonden met het gevolg dat zij tot zware gevangenisstraffen werden veroordeeld. Zij verloren twee zoons door den Duitschen kogel... Er wordt hard gevochten in de straten van Zutphen. Zullen wij dat hier ook krijgen. Wie weet ... Een bezoek aan Anna Mees wegens het gebeurde met haar zoon Wouter, die is aangeschoten door een landwacht, werd ingerekend, naar de gevangenis gebracht en weer vrijkwam door het optreden van een vriend van Aat, heel bijzonder ... Als ik thuis kom, begint de kamer zich te vullen met de gewone Donderdagsche gasten: Moera, Frans, Lex O. en nu ook Cateau en dan nog Moeder, Engelien en ik en Hillie, maar die eet nu in de keuken wegens gebrek aan plaats. We eten erwtensoep ...

Dinsdag 10 April. Heel mooi weer, Noordoostelijke koelte, lekker in de zon. Met den oorlog staat het nu zoo, dat de geallieerden steeds dieper Duitschland binnendringen en slechts matigen tegenstand ontmoeten. Ze zijn dicht bij Bremen en Hannover, aan het Oostfront zijn de Russen nu Koningsbergen binnengedrongen en ooit Weenen staat op het punt te vallen, of te worden bevrijd. Nederland is zoo goed als afgesloten van alle verbindingen met Duitschland. Misschien kunnen de Duitschers nog over den afsluitdijk trekken, hoewel deze voortdurend bestookt wordt door vliegtuigen, maar dat is niet zeker. Zwolle wordt beschoten door de artillerie der geallieerden, Meppel is bevrijd, de geallieerden zijn echter, naar het schijnt, nog niet over den IJssel... De gang van zaken heeft een slechten invloed op onze voeding in het bezette Vaderland. We krijgen nu geen levensmiddelen meer uit de Oostelijke provincien, of veel minder. Het broodrantsoen is tot op de helft verminderd. De steenkolen raken op. De centrale keuken zal binnenkort nare werkzaamheid belangrijk beperken en ook een minder voedzaam voedsel moeten leveren. Tenslotte zullen de in Nederland opgesloten Duitschers wier aantal op 100000 wordt geschat, zich wel niet zonder tegenstand overgeven. Men zegt, dat den Haag, Haarlem, IJmuiden, Amsterdam, Utrecht, Bussum zullen worden verdedigd, natuurlijk in betrekkelijke mate, heel krachtig kan die verdediging niet zijn. Maar toch, we gaan misschien moeilijke dagen tegemoet. Het is ook mogelijk, dat wij instede van de vrije beschikking over duinwater, een waterdistributie zullen krijgen, die allen burgers een bepaalde maat, bijv. 10 liter of minder, per dag geeft tegen inlevering van bonnen, welk water dan afgehaald moet worden. Hiermede staat ook de afvoer van faecalien in verband, want deze houdt daarmede op. Het gevolg van een en ander zal zeker groote ellende zijn, werkelijke ellende. zooals wij nog niet hebben gekend Men hoort herhaaldelijk ontploffingen, men vertelt, dat de ondergrondsche beweging bezig is Duitsche bunkers te vernielen, maar het kan ook zijn dat de Duitschers zelf aan den gang zijn ... Naar Neville Hart om een gerepareerde jas te halen - je moet tegenwoordig alles zelf halen, bezorgen gebeurt niet, en aan den coupeur Sanders een brief gegeven voor Dick Mesman. Deze coupeur loopt iederen dag 3 uur en wel, op en neer naar Amstelveen, waar hij woont... Naar de verkooping van Frederik Muller, aldaar gezeten naast Rudi Mengelberg en den makelaar Zwaal en gezien hoe mijn geliefd schilderijtje

werd verkocht voor f 1000,--. Voor gewone tijden is dat een goede prijs, voor deze bijzondere een lage. In November 1944 zou ik er vermoedelijk f 2000.- voor gekregen hebben. Netto ontving ik dus na aftrek van 15% f 850.-. Ik kocht dit schilderijtje misschien 25 jaar geleden voor f 60-, had er ongeveer f 100.- onkosten aan dus totaal f 160,-. Het is dus voor ruim 5 maal de inkoopsprijs verkocht. In den catalogus is het aanvaard voor een Jan Porcellus, hoewel het niet getekend is met zijn naam. Een leelijke Jan Steen bracht f 10000 op, een Jan Molenaar f 6200.-. Ik mis mijn schilderijtje aan den wand, het was een aardig ding, schepen op de Zeeuwsche wateren. Een er van is juist ten anker gekomen,. heeft juist zijn zeilen geborgen, heel mooi geteekende figuren van zeelieden, de bemanning, die staat te kijken naar schepen die binnenkomen en die ik als het ware hoor spreken. Het zijn kleine vaartuigen met een spriettuig. Een boot wordt naar het schip, dat ten anker is gekomen, geroeid. Er zit een deftig heer in die boot, kenbaar aan zijn mooie kraag. Het water zeer breed, de horizon erg flauw met kerktorentjes in de verte. Honig kocht het, bestuurder van het Concertgebouwen hij is er erg blij mee. Gelukkig komt het dus niet in Duitsche handen. Ook aan de afwezigheid van Duitschers op die veiling was merkbaar dat het hun niet voor den wind gaat... Hillie, de werkster, vertelt ons, dat zij geen eten meer heeft, thuis. Zij zorgt voor haar ouders. De vader is ziek, misschien stervende. Wij geven haar wat aardappels ofschoon wij er zelf niet zooveel meer hebben met het oog op al die menschen, die er van eten ...
Woensdag 11 April 1945. Mooi, stil weer, lekker in de zon. We beginnen weer hoop op ons voortbestaan te krijgen door die zon ... Willem de stoker deelt mee, dat hij verleden week nog goedkoope aardappelen had kunnen krijgen maar dat ze nu alweer duurder waren. Die "goedkoope" aardappelen kostten f 450.-. het mud en nu waren ze weer f 550,-. Aangezien, 1 mud 70 kilogram weegt, kost 1 kilogram aardappelen dus ongeveer f 8,- en als er 15 aardappelen op 1 kilogram gaan, 50 cents per aardappel. Toch zijn er menschen, die ze koopen.

Donderdag 12 April 1945. mooi weer, stil, zon. Gisteren at Planten bij ons, wat gezellig was. Hij kwam nogal bezweet en buiten adem aan, omdat hij had geprobeerd mijn record te breken, dat stond op 34 minuten voor de wandeling van het Handelsblad Nieuwe Zijds Voorburgwal tot de Stadionkade 38. Dit was hem op verre na niet gelukt. Vlug wandelende heeft hij er ongeveer 50 minuten voor noodig gehad, maar ik heb toen ook wel heel hard geloopen! Men rapporteerde gisterenavond, dat de geallieerden over den IJssel zouden zijn en dat zij in Westelijke richting oprukken ... In het Handelsblad weer een artikel van Hoogterp dat getuigt van zijn onveranderden eerbied voor het Volk van Duitschland en het genie Hitler. Wat moet er met die menschen gebeuren. Ze kunnen niet meer weg en ook in Duitschland zijn ze niet veilig .... Een arbeider met wien Moeder spreekt zegt, dat de bevrijding spoedig komt, die ploffen "dat doene wij", dat z'n broer, een neef en een vriend bij het Concertgebouw zoomaar op een mesthoop zijn doodgeschoten, dat nou weldra "de school" (die waar de land wachts zijn, wijst hij) er aan gaat. "U zal 't zien" zegt hij, "mijn machinegeweertje staat klaar en dan is 't "pom, pom, pom" ... In den groentenwinkel is het algemeene gesprek de komst van de bevrijders en beschouwingen daarover. Ieder is hoopvol en vroolijk ... Vandaag eerst tarwemalen 1 1/4 uur, vervolgens groente gehaald bij van Gelder, daarna het Zweedsche brood bij "de Spar" en toen ik thuiskwam was daar Rolff met zijn glundere zeemansgezicht en zijn zoon met een welbepakte wagen waarmede hij eenige malen was aangehouden. Maar dan wees hij op zijn trui en de letters NZHRM er op en dan zeiden ze "ga maar door". De "Dorus Rijkers" was gekomen met tarwe en de "Twenthe" met aardappelen en we kregen twee flinke zakken en 10 kilo tarwe. Schipper Bot bracht het bericht mee, dat op Texel de Mongolen - zoo zei hij - een aanval hadden gedaan op de Duitschers en dezen hadden vermoord, dat daarop assistentie was ontboden uit den Helder, dat er weinig ambitie bestond voor die dienstverleening, dat Texel van uit den Helder is beschoten en dat er 300 dooden op Texel zijn. Emy Dijt, Engelien's vriendin, woont op Texel met haar Moeder en

zusters en er zijn vele Amsterdamsche kinderen heengezonden om gevoed te worden..... Vandaag weer de gewone Donderdagsche maaltijd, een dikke bruine boonensoep ... 12.30 Radio Oranje heeft medegedeeld, dat de geallieerden op 5 plaatsen over den IJssel zijn en dat zij in de richting van de havenplaatsen trekken! Het gerucht gaat, dat hedenavond de watertoevoer zal worden afgesloten. Ik geloof het niet omdat eenige voorbereiding noodig is voordat tot zulk een geweldige maatregel wordt besloten... Ik wandel naar het Handelsblad om daar om 2 uur Planten te ontmoeten, kom langs het Concertgebouw en zie, dat er niets is gebeurd met die bunkers daar, wel lees ik een bekendmaking waaruit blijkt, dat er aanslagen met dynamiet op instellingen van de bezettende macht zijn gepleegd en dat we daarom om 7 uur 's avonds moeten binnen zijn. Er wordt ook gedreigd met andere maatregelen maar ze hebben niet veel macht meer ... In Duitschland gaat de opmarsch van de geallieerden schitterend. Het verzet schijnt in het algemeen gebroken. Men gelooft dat Hitler zich met een aantal getrouwe volgelingen in de bergen van Beieren zal verdedigen en doodvechten ... Cateau klaagt 'savonds over den toestand van haar gezondheid. Wat moeten wij er tegen doen. Engelien zegt, dat de hoeveelheid vet, die wij gebruiken, nog altijd heel klein is .
Vrijdag 13 April 1945. Mooi weer, stil, zon. Wij hooren, dat Roosevelt is gestorven, een groot verlies voor Amerika en voor de Wereld. Gisterenmiddag gist gehaald aan het pakhuis van de Gist. en Spiritusfabriek op de Reguliersgracht, een uur loopen en een uur terug. Ik liep langzaam, was moe, kreeg een pond gist voor f 0.35 terwijl de prijs in den zwarten handel misschien f 25.- is. Daarom vroeg de chef "is 't voor uw gezin" en dacht er bij "ik hoop, dat 't niet in den zwarten handel terecht komt". Ja, de Hollander is een geboren koopman, maar hij vertrouwde mij en terecht want ik bracht alles bij mijn vrouwen die bakte er brood mee met de tarwe, die we voor dien waterpot geruild hadden ... Op den terugweg zag ik, dat de "Groene" erg bezig was met de fietsenjacht. Hun optreden werd met veel belangstelling door de straatbevolking gadegeslagen.
Zaterdag 14 April 1945, mooi weer. Tegen den middag komen, onafhankelijk van elkaar, Elsbeth en Hilda. Ze worden door Hilda natuurlijk op onze middagtafel genoodigd. Ook juffrouw Ellerman is er, de naaister van Cateau dus zijn wij met ons zevenen: Cateau, Ellerman, Hilda van Marle, Elsbeth, Engelien en wij beiden. Eerst bruineboonensoep daarna hutspot, dus werden we goed gevoed. We. hadden Elsbeth in langen tijd niet gezien. Ze zag er best uit en aardig en is een allerliefste kleindochter. En dan die gezellige Hilda, die we meer zien, haar te zien is ook altijd een feest. Ze had reepen bij zich om te nuttigen gedurende de moeilijke dagen, die ons misschien wachten of na de bevrijding, weet: ik het. Het is een geheim, dat er reepen in huis zijn. Ja, we verlangen erg naar iets zoiets.
Zondag 15 April 1945. Bedekte lucht, goed weer, stil. Er wordt gevochten in de straten van Apeldoorn. Amersfoort is in staat van beleg. Assen is bevrijd, ook het kamp Westerbork met 1000 Joden... Cateau heeft niet veel reden tot vroolijkheid. Drie van haar kinderen met aangehuwde kinderen en kleinkinderen in Japansche gevangenschap, een zoon bij de Marine, ergens, haar huis en al haar bezittingen verbrand, en: een slechte gezondheid. Toch houdt zij zich flink..... De geallieerden trekken met een razende snelheid Duitschland binnen. Zullen wij over een week vrij zijn?!!
Maandag 16 April 1945. Mooi weer, fl. koelte uit Zuidwest. Moeder staat in den nacht plotseling bij mijn bed, ik slaap op mijn werkkamer, en zegt dat ze niet kan slapen omdat ze zich ongerust maakt over den door mij voorgenomen tocht naar Amstelveen om 50 kilo aardappelen te halen bij Dick Mesman met het karretje. Heb haar zooveel mogelijk gerustgesteld. Om 9 uur met het karretje plus vier zakken vertrokken en 10.15 bij Mesman aangekomen. Onderweg gezien, dat er verscheidene bunkers waren opgeblazen wat het breken van ruiten van de nabijgelegen huizen heeft tengevolge gehad. Ook is er een brug vernield in den dijk om Amsterdam, Westelijk van het viaduct. De ijzeren brug is naar beneden gevallen en ik vraag mij af of de Duitschers dit gedaan hebben of de illegalen. Ik las onderweg een oud biljet over de inlevering van kleedingstukken ten behoeve van de Wehrmacht. Dit gold voor

Amstelveen, in Amsterdam is het er nog niet toe gekomen. Ieder gezin of iedere onafhankelijke mannelijke inwoner moest het volgende inleveren en ontving daarvoor vergoeding als volgt: 1 wollen deken f 25-, 1 heerenhemd f 5.-, 1 heerenonderbroek f 5.-, 1 paar wollen heerensokken f 2.50, 1 paar sportkousen f 5.-, 1 heerenpullover f 10.-, 1 heerenvest f 5.-, f 5.-, 1 heeren winterjas f 50.-, 1 heeren regenjas f 30.-, 1 paar hooge rijglaaren f 30.-. Heentie, die er goed uitzag, kort geleden uit het Burgerziekenhuis was ontslagen waar ze geopereerd werd, vertelde, dat zij niets hadden ingeleverd, dat ze daarna bezoek kregen van een soldaat, die in zulk een staat van oververmoeidheid verkeerde, dat hij volkomen ongevaarlijk was . Om 11 uur met de kar vertrokken en langzaam naar Amsterdam gewandeld, trekkende het karretje, dat wel nogal zwaar was. Van tijd tot tijd gestopt en op het karretje zitten lezen in een boek van Chesterton, een critiek over Dickens. Om 1 uur thuis, lekker gegeten en geslapen en daarna vertelt Hilda mij, dat kort na mijn vertrek bericht was gekomen van het sterven van Geraldine, welk bericht door den heer Franken werd gebracht en dat aan Maurits van Eeghen is verzocht voor de regeling van een en ander te zorgen. Hij heeft dat voortreffelijk gedaan en Donderdag zal Geraldine worden begraven op Zorgvlied en de kosten zullen niet zoo groot zijn. De kosten van een lijkkist van karton met houten versterking was f 75-.-, van een houten lijkkist f 175,-. De begrafenis zal zoo eenvoudig mogelijk zijn, derde klasse ... Wij zijn zeer getroffen door het sterven van Geraldine. Ze was beneden bij de buren, de Tazelaars, geloof ik, die een feestelijke bijeenkomst hadden, er was iemand jarig, en: daar is ze plotseling gestorven. Zij is een offer van den oorlog en de moeilijke omstandigheden, die er' het gevolg van waren. Ze had een warm hart, veel plichtgevoel maar een zwak lichaam en zoo is zij niet bestand geweest tegen de zware vermoeienissen. Ik heb vroeger al beschreven wat ze alles moet doen Het water stijgt in het Amstelkanaal en maakt plassen op het land voor ons. Blijkbaar zijn de Duitschers bezig het waterpeil te verhoogen en de Hollandsche waterlinie onder water te zetten. Leeuwarden, Heerenveen en Dokkum zijn bevrijd Maurits deed verhalen van den staat waarin hij alles bij Emily had gevonden. Frans lag te bed met een blaasontsteking of iets dergelijks .... 's Avonds schonk Engelien, die practisch is en een goed hart heeft ons een flesch wijn om ons uit den put te helpen waarin we gezakt zijn, zoowel door den dood van Geraldine als door den langzamen gang van onze bevrijding en de prospecten in verband daarmede.

Dinsdag 17 April 1945. Mooi, stil weer, warm. We zijn in den put wegens den gang van onze bevrijding, die zorg geeft. De tegenstand wordt in Duitschland sterker en ook in Nederland is de tegenstand sterk en door de plaatselijke gesteldheid, de onderwaterzettingen, is de verdediger in een goede positie. Wij twijfelen niet aan een overwinning van de geallieerden maar die gevechten in steden en dorpen kunnen nog veel ellende veroorzaken en lang duren. Dan komt daarbij nog de voeding, die weer slechter is geworden doordat de gaarkeuken nu slechts om den anderen dag levert en dan nog voedsel van een mindere kwaliteit. Men begrijpt niet waarvan de menschen leven... Er komen nu weer goede berichten van het front: het Roergebied is nagenoeg geliquideerd, 150.000 gevangen. De geallieerden zijn bij Otterloo, de Russen 'zijn een offensief begonnen tegen Berlijn.
Woensdag 18 April 1945. Stil, zacht, mooi weer Uit een brief van Marie E.P.: "Mensa mocht met het zachte weer voor het eerst weer op straat en kreeg toen van een buurman vier eieren. Ze leerden elkander kennen in het gevang ... Dieuke zit nu in een kamer met alkoof bij de ouders van haar gedienstige in een werkmansbuurt. Hun huis staat wel maar is onbewoonbaar, puin, scherven, geen ruiten, waterleiding kapot en zoo is de heele straat. Bij haar overburen ging de achtergevel van het huis af. Toen het bombardement een beetje bedaarde liepen ze met de drie kinderen naar Voorburg naar kennissen. Dieuke mocht blijven maar Carie niet. Volgenden morgen moest ze ook weer terug omdat het huis nog stond en toen kwam de werkman met een bakfiets vragen of hij helpen kon ... " Deze brief was van 29 Maart '45 ...Er is nog tot 1 Mei eten te Amsterdam, daarna houdt de distributie op Namiddag. Harlingen,

Apeldoorn, Putten zijn bevrijd, ook Sneek. Er zijn vele soldaten gekomen in de omgeving van Bloemendaal, vermoedelijk voor de verdediging van IJmuiden. Er zijn in West Nederland ongeveer 100000 man Duitsche troepen, meest SS en politietroepen, dus van het kwaadste soort. De geallieerden hebben gezegd, dat nu de aanval op Amsterdam en Rotterdam begint. Tom was hier tegen den middag terwijl ik aan het tarwemalen was boven op zolder. Hij begrijpt niet wat de geallieerden moeten doen als zij alles onder water vinden ... Door den dood van Geraldine blijven Emily en Frans onverzorgd achter want zij kunnen niet voor zichzelf zorgen. Na overleg: en denken zal er nu een wijkzuster kom€n voor het dagelijksche werk en de oppassing van Emily ter:wijl Hilda, Theo en Mies voor het eten zullen zorgen, ieder tweemaal in de week. Dat eten moet dan naar da Zuider Amstellaan gebracht worden ... Het Parool voorziet een heel moeilijke tijd voor de bewoners van Amsterdam gedurende den aanval der geallieerden op de stad Ede is genomen-bevrijd. Heden op onze kade weer een auto van de Landwacht vernield. Er zijn vele NSBers naar Amsterdam gekomen o.a. Woudenberg en andere vooraanstaande functionarissen.
Donderdag 19 April '45. Mooi, stil, zacht weer, zon. Een mooie voorjaarsdag. Wij lezen aan het ontbijt kapittel 6 van den tweeden brief aan de Corinthiërs en bespreken de wijze, waarop wij noodgedwongen ons huis zullen verlaten. Wat we zullen meenemen. Dat wij het huis eerst zullen verlaten als het huis naast ons brandt... De naaste toekomst ziet er voor Amsterdam niet mooi uit. De centrale keuken houdt 24 April op, het broodrantsoen is 400 gram geworden ... Maar daar komt het bericht, dat de geallieerden op 35 kilometer van Amsterdam zijn, dat is den afstand van Bunschoten. ongeveer. .. Om 11.30 wordt Geraldine begraven en ik wandel met Engelien naar Zorgvlied. Er waren enkele buren, Mevrouw Tazelaar en Mevr. van Twisk en de Heer Peper, die Geraldine veel vriendelijkheid en hulp hadden bewezen en veel van haar hielden. Ook Olga van Lennep was er. Ik sprak in de Aula, had liever in de open lucht bij het graf gesproken maar de vertegenwoordiger van de begrafenisvereeniging vond het beter met het oog op de situatie van het graf, dat het in de aula geschiedde. Geëindigd met Psalm 103. Naar het graf gewandeld, dat zich bevond aan het eind van wat op een lange breede loopgraaf leek en wat feitelijk een aaneengesloten grafkuil was. Aan het eind van die loopgraaf stonden de laatstbegraven kisten zichtbaar opgestapeld. Met het oog op de schaarschte van werklieden heeft men naar een eenvoudige werkwijze gezocht en deze gevonden. Daar aan het eind werd de kist neergezet en sprak ik nog korte woorden. Het was prachtig weer, alles spruit uit tot nieuw leven en in de verte in Zuidoostelijke richting hoort men voortdurend geschutvuur. Er zijn bloemen op de kist van Emily en Frans, van de buren en van ons ... Het was een mooie begrafenis, alles liep heel goed en eerbiedig, het is droevig dat zij nu moet sterven terwijl wij iederen dag onze bevrijding verwachten en haar zoon in Engeland is... Daarna met Engelien en de buren langs den Amstel en den wandelweg naar Emily geloopen om daar een zakelijk gesprek te hebben en den uitslag bracht ik ter kennis aan de Tazelaar's, die opgelucht waren want ze hadden zich wel wat ongerust gemaakt. Geraldine hadden ze gaarne geholpen maar nu deze was gestorven moest er een regeling getroffen worden, die waarborgde dat hun hulp niet voortdurend zou worden ingeroepen Men vertelt, dat de geallieerden nu op 30 kilometer van Amsterdam zijn. Als de onderwaterzettingen zijn geslaagd vraagt men zich af hoe zij ons dan kunnen ontzetten. Wij hooren ook, dat het Koloniaal Instituut en omgeving in sterken staat van verdediging is gebracht en we verkeeren in spanning. Nog een gerucht: de Duitschers zullen in den komenden nacht Amsterdam verlaten naar Hoek van Holland .... Intusschen staan onze koffertjes klaar. Zij bevatten de dingen, die we in de eerste plaats moeten redden zoo we ons huis moeten verlaten. Boeken kunnen we in zakken uit het raam gooien... 's avonds hooren we, dat de geallieerden: op 20 kilometer van Amsterdam zijn, dat zij de buitenwijken van Amersfoort hebben bezet. Later weer, dat van al die verhalen van het oprukken der geallieerden weinig waar is.
Vrijdag 20. April 1945. Mooi, stil weer, wat frisscher. Weer drie brooden uit Zweden. Gisteren een brief geschreven aan Sissie de Vries over het sterven van Geraldine en hare begrafenis. In

den namiddag een bezoek bij von Balluseck en gesproken over de toekomst van het Algemeen Handelsblad. die op het oogenblik niet mooi schijnt. Er schijnen op het oogenblik zelfs plannen te bestaan een einde te maken aan het bestaan der groote couranten voordat de Directies door de Commissies zijn gehoord, die de Regeering zal benoemen.

Zaterdag 21 April 1945. Gedurende den nacht is de Parnassusbrug vlak bij ons door bewonderaars van Roosevelt herdoopt in Rooseveltbrug, zooals blijkt uit bordjes die erop zijn aangebracht. Er zijn bloemen bij gelegd en iedereen, wij ook, jong en oud, komt met bloemen: tulpen, seringen e.a. 't Is een ontroerend gezicht, zoo zijn we nu eenmaal tegenwoordig, en de berg van bloemen wordt al hoger totdat een meneer, die er vlak bij woont bang wordt voor represaillemaatregelen van de Duitschers en de bloemen verwijdert. Als ik om 3 uur ga kijken zijn ze er niet meer... Heden niets gehoord van het front. Het weer is wat veranderd. De hemel is zwaar bewolkt. Regenwolken, er waait een harde koelte uit het Noordwesten, later gereefde marszeilskoelte. Cateau verlangt naar Godsdienst, Christian Science of de RK. Kerk, in het algemeen naar geestelijke waarden ... Men zegt, dat de geallieerden bezig zijn met de Grebbelinie maar dl;tn moeten ze nog door de onderwater staande gebieden. Intusschen wordt de voedingtoestand te Amsterdam beangstigend. De naaister, die bij ons werkt voor Cateau, zegt dat in het gesticht waarin zij met haar Moeder woont nog voor 14 dagen eten is. En in vele gezinnen zal het wel erger zijn. De rustige houding van de bevolking is treffend Er zijn vele soldaten te Amsterdam gekomen. De Marinierskazerne is in gebruik genomen. Men zegt, dat Kattenburg wordt geevacueerd.

Zondag 22 April 1945. Stormachtige Noordelijke tot Noordwestelijke wind. De Russen bereiken de buitenwijken van Berlijn.
Maandag 23 April 1945. Bew. lucht, wind N. regenachtig. Om 9.20 naar de Z. Amstellaan met een pannetje met eten. Vind daar Grethe, later Frans en spreek met Emily, die te bed ligt en er zwak uitziet. Frans maakt den indruk vol van zorg te zijn voor zijn Moeder. Emily geeft mij een kettinkje van Geraldine voor Hilda mede. Verder een mooie wandeling naar de Leidschegracht 54 waar ik von B. niet thuis vind en verder naar Tine den Tex en onderweg op een aanplakbiljet gelezen, dat de bevelhebber van de Wehrmacht aan zijn troepen bevel heeft gegeven " alle sabotage door terroristen en onderduikers en dergelijk gespuis met alle beschikbare middelen den kop in te drukken". In den namiddag komt de makelaar Zwaal met de afrekening betreffende de verkoopingen bij Frederik Muller en de Zon. Op beide zijn goede prijzen gemaakt. De Porcellis bracht 1000 op, de bronzen vijzel 260.-, de famille verte 320.-, het kofferorgeltje 525.-, een leunstoel 190.-, een oude microscoop 110.-. Ontving in totaal na aftrek van 388.47 veilingkosten f 2146.53.
Dinsdag 24 April 1945. Lichte bew, goed weer, zachter. Het gaat hard aan het front in Duitschland. Frankfurt a/d Oder is genomen, ook Cottbus, de Russen dringen verder Berlijn binnen, er bestaat kans, dat zoodra Russen en Amerikanen elkander hebben ontmoet,

Eisenhower den oorlog als geëindigd zal verklaren en degenen die doorvechten niet meer als soldaten van een weermacht zullen worden beschouwd en behandeld... In Holland, zegt men, zijn de Canadeezen in de Grebbelinie gedrongen en staan zij benoorden Amersfoort bij de Eem. maar om 4 uur hooren wij dat dit niet waar is. Thans komt het belangrijke bericht, dat Hitler te Berlijn is en de verdediging van Berlijn leidt, en dat het front daar al dwars door de stad gaat. Het kamp Oranienburg is bevrijd ... Men vertelt, dat de Landwacht is opgeheven, dat aan de mannen van de Landwacht de keus is gegeven terug te gaan naar hun familie of naar het Oostfront te gaan. Sommige menschen hebben doodsbleeke landwachts, geheel bepakt, gezien bij het Lyceum van Gunning. Men zegt, dat van de 150 landwachts die in de school dicht bij ons waren, 120 naar hun familie zijn gegaan en 30 naar het front.
Woensdag 25 April 1945. Er is bericht gekomen dat de Britten zullen beginnen met het neerlaten of neergooien van pakken met levensmiddelen op ons land. Zoo de Duitschers willen medewerken tot een billijke verdeeling onder de bewoners, is dit goed; nemen ze echter de levensmiddelen weg ten eigen bate, dan gaan de Britten er toch mee door.
Donderdag 26 April 1945, mooi weer, flauwe WNW koelte, zon, frisch ... Er zijn aanplakbiljetten waarin de Rijkscommissaris de Britsche plannen tot het neerwerpen van voedingsmiddelen verwerpt, er op wijzende, dat zij aan zoo iets niet kunnen medewerken omdat die vliegtuigen evengoed wapens omlaag zouden kunnen werpen en Duitsche versterkingen bespieden enz. De Duitschers willen voedingsmiddelen uit Brabant en andere deelen van het land doen komen... In het algemeen lijken de bezwaren van de Duitschers logisch, of het hun ernst is wat hun voorstel betreft, is twijfelachtig. Vervolgens naar Valtie van Leeuwen, en alweer kom ik op een verjaardag, nu van Willem van Leeuwen en weer zit ik in de gezellige zolderkamer met de ramen open en de zon naar binnen stroomende en krijg ik melkchocolade en een heerlijke pannekoek. Thuisgekomen was het de gewone maaltijd voor hongerlijders en wij met ons drieën. We hadden een lekkere boonensoep. Daarna naar de Spar om het Roode Kruisbrood te halen en peulvruchten en margarine. Vervolgens naar Olga van Lennep om over de moeilijkheid met Emily Cruys te spreken. De buren zijn komen klagen, over al het werk, dat Emily en Frans hun geven. Emily heeft lichamelijke onvolkomenheden waar de meisjes Peper voor worden geroepen en Frans die een onverzadigbare honger heeft, komt bij de buren vragen om eten. De buren denken vermoedelijk: ze hebben familie, laat die voor hen zorgen. De familie die voor hen moet zorgen, zit in Den Haag en zoo rust die plicht nu op ons en heb ik Olga van Lennep gevraagd Dr. Delprat te overtuigen, dat Emily in een rusthuis moet worden opgenomen waar ze goed wordt verpleegd, wat ook erg noodig is voor haar... Ten slotte ga ik naar de Sillem's want Attie, die haar been verloor, is 21 jaar geworden. Ze wordt erg in het zonnetje gezet, heeft prachtige cadeaux gekregen en al moet ze op een houten stompje rondspringen, ze kijkt vroolijk en ik geef haar wat van die Belgische hyacinthen, die de kleur hebben van haar oogen Zoo heb ik dan vandaag heel wat kilometers afgelegd... Hilda heeft vandaag in de Bronckhorststraat een man zien loopen, midden op den weg. die hard schreeuwde en bleef schreeuwen "Ik heb zoo'n honger, ik heb zoo'n honger, wie heeft er een boterham voor mij, wie heeft er een boterham voor mij enz. enz. enz." Men kan er zeker van zijn, dat vele bewoners van de Bronckhorststraat hun hoofden uit de ramen hadden kunnen steken en, volkomen in overeenstemming met de waarheid hadden kunnen roepen "Ik heb zoo'n honger, ik heb zoo'n honger, wie heeft er een boterham voor mij". In '40 zongen de kinderen al:

Ik heb zoo'n trek, ik heb zoo'n trek
In een boterham met spek
(en dan met treurige stem)
Maar 'k krijg 'm niet
'k krijg 'm nooit....
en hoe zijn we sedert dien achteruitgegaan.

Vrijdag 27 April 1945. Bew. lucht, barometer gedaald, stil. Het veld ligt bezaaid met biljetten, die blijkbaar door vliegtuigen zijn neergeworpen. Zij bevatten een boodschap aan de Duitsche soldaten. . . . .. Moeder heeft al 47 inschrijvingen voor den nieuwen cursus aan haar Lyceum en heeft geen plaats meer voor de leerlingen.
Zaterdag 28 April 1945. Lichte bewolking, zeer flauwe koelte, stil, goed weer, bar. 764. Ik kom om 2 uur thuis van een vergadering van het Handelsblad en ga na het eten en na wat te hebben gerust, met twee bossen bloemen - witte en blauwe irissen - naar twee verjaardagen, eerst naar Attie Knapper (dochter van Robert en Rosie) waar ik, stel je voor, een sigaar krijg, een voor-oorlogsche, en dat maakt dat ik niet weet hoe ik het heb. Ik beloof aan Mevr. v. d. Hoop, die een Oostenrijksche is, haar het boek de "vijf laatste uren van Oostenrijk" ter lezing te zenden. Het is een interessant verhaal van de overweldiging van Oostenrijk op 12 Maart 1938. Ik zie er ook die lieve Anna Lieske, die haar man (Nieuwenhuis) verloor doordat hij werd gefusilleerd, nog niet lang geleden. En nu komt ze weer, dapper, op de verjaardag van Attie. Verder komen Valtie en Dick van Leeuwen en de Sillem's en vele anderen. Daarna naar den verjaardag van Noortje Mengelberg ... Six vertelde mij, dat in verband met den hongersnood, die weldra zal heerschen, plannen bestaan van' distributie van melk, die alle voor de voeding noodige bestanddeelen bevat. Melk is thans in overvloed aanwezig, moet slechts worden vervoerd naar Amsterdam maar daar zit hem de kneep. Want Amsterdam heeft dagelijks, als melk de hoofdvoeding is, 400000 liter noodig. Dat vereischt de aanwezigheid van tanks geschikt om die melk te bewaren, schepen, die de tanks kunnen vervoeren en die geschikt zijn, wat hun afmetingen betreft, hun hoogte met het oog op de bruggen; die schepen moeten motoren hebben en deze vereischen goede brandstof; waar geen motoren zijn moeten paarden de trekkracht leveren, die paarden kunnen komen uit de ondergeloopen Wieringermeer; voor die paarden moeten stallen worden gebouwd of ingericht te Amsterdam enz. enz. De vraagstukken, die moeten worden opgelost zijn legio. Ten slotte zal de melk in zuren staat in handen van de gebruikers komen, ook in ongekookten staat. dus zal zij moeten worden gekookt, wat velen zeker niet zullen doen, niet achtende de gevaren van t.b.c., typhus. Dit alles is een vraagstuk' waarvan de oplossing en uitvoering is opgedragen aan een instelling die Akkerbouwcentrale heet..
Zondag 29 April 1945. Bew. lucht, koud. Het einde van het drama nadert met groote snelheid. Stettin, Bremen zijn genomen, ook Augsburg en te München heeft generaal von Epp bevolen, dat geen weerstand zal worden geboden. Göring is ontslagen en men zegt dat hij dood is. 't Is alsof de oorlog hier is afgeloopen. Men hoort, dat verschillende politieke gevangenen worden vrijgelaten. Generaal von Dittmar is met zijn zoon de Elbe overgestoken in een roeiboot en heeft zich bij de Amerikanen gemeld. Hij dacht, dat de oorlog nog maar enkele dagen zou kunnen duren. Er is een voorstel tot capitulatie, onvoorwaardelijke overgave, ingediend door Himmler bij de Engelschen en Amerikanen (niet bij de Russen). Het feit, dat de Russen buitengesloten zijn, maakt het voor de Engelschen en Amerikanen onmogelijk het aanbod te aanvaarden. Zij beschouwen het als een laatste poging om tweedracht te zaaien Naar Olga van Lennep in de Lomanstraat 21 en daar gesproken met je tante Mies, die gedaan heeft gekregen, dat Emily naar een rusthuis gaat in de Apollolaan met een duwwagentje... Om 6.10 komt Rob van Rees ons opgewonden vertellen, dat de capitulatie aan alle drie, Engelschen, Amerikanen en Russen is aangeboden, welk bericht even later voorbarig blijkt te zijn. De geallieerden hebben van Duitschland binnen 48 uur antwoord verlangd op hun eisch tot capitulatie aan Engeland, Amerika en Rusland. Ik kijk uit het raam en zie alsof er niets gebeurt, een lachenden Duitschen matroos, die met een meisje, vermoedelijk een Hollandsch meisje, wandelt. De Landwachts. die nog wonen in de school niet ver van ons, zingen nog de Duitsche liederen al is het dan in de Hollandsche taal, evenals zij tot dusver deden. En toch is de ondergang van Duitschland nabij.
Maandag 30 April 1945. Regen, Westen wind ... De voedselvoorziening doormiddel van vliegtuigen is begonnen, echter nog niet te Amsterdam. Er is voedsel neergeworpen op

Rotterdam en op Walcheren en wij wachten hier in spanning op de capitulatie van Duitschland. Graaf Bernadotte reist heen en weer van Zweden naar Himmler en terug. Hier is het zeer rustig. Moeder ligt te bed, moet een tijdje uitrusten.
Woensdag 2 Mei 1945. Lichte bewolking, westelijke koelte, zon. Om 9 uur beginnen bommenwerpers te komen, die boven Schiphol stroomen pakjes neerwerpen. Met een bewogen hart gaan we allen naar boven om van de bovenste verdieping bij de van Rees'en het wonderschoone schouwspel te genieten van reusachtige bommenwerpers, die bij groepen van tien uit het Zuidwesten verschijnen en hun last omlaag gooien. Heel klein komen zij aan den gezichtseinde opzetten, ze worden grooter en boven Schiphol gekomen, is het alsof er onder elk vliegtuig iets verstuift. Het zijn de stroomen van pakjes, die zij omlaag gooien. De distributiedienst heeft in opdracht van het gemeentebestuur maatregelen genomen. Er zijn bepaalde terreinen aangewezen waarop de pakjes moeten neerkomen en menschen, die in dienst der Gemeente zijn, rapen ze op en brengen ze op een plaats waar ze worden verzameld. Iedereen, die pakjes vindt op andere plaatsen, is verplicht ze in te leveren. Zijn er pakjes beschadigd en liggen voedingsmiddelen verspreid over het veld, dan mag men er van eten. Onbeschadigde pakken mag men niet open maken. Den heelen dag keken wij en wuifden: wij naar de voedsel brengende vliegtuigen, soms van boven, dan van de brug dicht bij ons huis en ik dacht aan de herders, die luisterden naar de menigte van het hemelsche heerleger, die zeiden: Vrede op aarde onder menschen een welbehagen. De kade is vol menschen, heele scholen hebben de klassen verlaten en scharen zich op de brug bij den Parnassusweg en juichen ... Er is bericht gekomen, dat Hitler dood is, dat hij Admiraal Dönitz tot zijn opvolger heeft benoemd. Op een vergadering van het Zeemanshuis ontmoet ik Tom, die vertelt, dat te Aerdenhout roofpartijen plaatshebben door Duitsche soldaten, dat ze o.a. een aanval hadden gedaan op het huis van de familie van der Stad, waar de Heer van der Stad voet bij stuk had gehouden en de deur niet had geopend. De roovers schoten, wilden f 5000 hebben. Ten slotte wierp van der Stad zijn portefeuille, waarin f 200.-- door het raampje van de deur naar buiten. Er kwam een patrouille op het schieten af, die echter de zaak nog erger maakte door op huizen te gaan schieten o.a. op het huis van een familie dicht bij Tom en op het huis van de Strumphler's ..... Churchill heeft in het Lagerhuis omtrent den oorlog gezegd, dat "the situation in respect of the war is definitively better than 5 years ago" ... . . . Er zijn ernstige moeilijkheden tusschen Britten en Amerikanen en de Russen bijv. over de uitnoodiging aan Argentinië tot de conferentie te San Francisco, de benoeming der regeering van Polen, idem van Oostenrijk. de toekenning van vlootsteunpunten in NederI. Oost Indië. De Duitschers hopen nu zelfs nog op een breuk tusschen Engelschen eh Amerikanen aan een zijde en de Russen aan de andere zijde.

Donderdag 3 Mei 1945. Bewolking, Westenwind, goed weer. Om 9.15 beginnen de bommenwerpers weder te komen in groepen van tien en werpen hun paketten uit. Als ik dit een tijdje heb aangezien ga ik boven tarwe malen en vertelt Ema mij wat de inhoud is van de pakken, die neerkomen, althans van een pak gemerkt V, dat bestemd is voor vijf personen en dat met een parachute neerkwam. Het bevatte onderverdeeld in twee pakken: varkensgehakt met eierdooier, cheese and bacon, oranje marmelade, limonade powder, reepen, 50 sigaretten, boter, biscuits, havermout, zeep, koffie, melk, suiker, W.C. papier en servetjes, kalknorit, vitamine bonbons, lucifers, 2 blikopeners, alles op keurige wijze verpakt ... Vervolgens naar de Holbeinstraat in verband met een pension voor Cateau. Als ik terugkom biedt Moera mij bloempjes aan en vertelt mij, dat zij wegens hongeroedeem van het Zweedsche Roode Kruis heeft gekregen: 3 pond margarine. 4 pond grutten, 2 pond meel, 6 blikken sardines, 1/2 pond smeerkaas. Ze is in de wolken erover. De courant brengt het bericht dat Hitler is gesneuveld bij de verdediging van Berlijn, verder een dagorder van Generaal Blaskowitz, commandant van de vesting Holland aan zijn soldaten: "Met ongebroken wil strijden wij voor Duitschland, voor onze Moeders, vrouwen en kinderen. Commandanten, verzamelt uw manschappen rondom U

in den geest van den Führer. Hij is en blijft onze Führer. enz." Van Ema gehoord, dat Berlijn heeft gecapituleerd, Hamburg tot open stad is verklaard en morgen door de geallieerden wordt bezet, Rostock, Lubeck, Warnemünde zijn genomen en dat de troepen in West Oostenrijk en Italië hebben gecapituleerd, 1 miljoen man. Hitler is niet gesneuveld maar op andere wijze om het leven gekomen, Ribbentrop afgezet, vervangen door von Schwerin Krosseck, Laval geïnterneerd in Spanje. Men is vol verbazing als men bedenkt dat de geallieerden zes weken geleden over den Rijn trokken... Ons lot hangt nu af van het besluit van generaal Blaskowitz, namelijk of hij zal capituleeren of vechten. Doet hij het laatste dan blijft er niets van Amsterdam, Haarlem en in het algemeen van ons Land over en wacht ons namelooze ellende..... Moeder blijft nog wat in bed liggen, is wat moe ...
Vrijdag 4 Mei 1945. Bewolkte lucht, stormachtige Zuidwesten wind zeer koud, guur. Gisteren een voordracht bijgewoond bij de dames Diepenbrock van een meneer Baart, naar aanleiding van de voordracht van van Duinkerken over het verschil tusschen het Brabantsche en Hollandsche volkskarakter. De slotsom van zijn voordracht was, dat de Hollander meer abstract is dan de Brabander. Een beschrijving te geven van den Hollander is veel moeilijker dan een beschrijving te geven van den Brabander en Limburger omdat die, Roomsch Katholieken zijnde, veel meer een eenheid vormen, terwijl bij de Hollanders - ik bedoel de Nederlanders boven de rivieren - de verschillen zeer groot zijn. Van Duinkerken gaf in zijn voordracht een aardig beeld van de Brabanders maar toch verkoos ik ten slotte, in weerwil van hun stijfheid, de Hollanders. Van Duinkerken heeft eens van den Hollander gezegd, "de Hollander neemt reeds op 25-jarigen leeftijd de houding aan van het standbeeld, dat, naar hij hoopt, na zijn dood voor hem zal worden opgericht"... Heden een vergadering van het Handelsblad op de Heerengracht bij Bos, hoorde daar, dat Seyss Inquart bij een bespreking met de Canadeezen zou hebben bedongen, dat hij niet voor den Hollandschen rechter zou terecht staan doch als krijgsgevangene naar Engeland gaan. Ik zag op weg naar die vergadering verscheidene uitgehongerde menschen, menschen met een vale gelaatskleur, gescheurde kleeren, een familie van Vader, Moeder en 3 kinderen, die blijkbaar aan een deur wat brood hadden gekregen en dit verdeelden en verslonden ... Voor Cateau is de keuze nu bepaald op het Maria rusthuis een katholieke inrichting in de Koningslaan met achteruitzicht op het Vondelpark. Door medewerking van Dr. van Det hebben we haar daar een kamer met verzorging voor een maand kunnen aanbieden, later zullen we weer zien ..Dr. van Det deelde ons mede, dat, met het oog op haar toestand, verblijf in een rusthuis gewenscht was omdat wij haar niet genoeg verpleging konden geven. Hij raadde het rusthuis in de Koningslaan aan en vond daar plaats voor haar. 's Avonds ongeveer 8 uur werd bekend, dat alle Duitsche troepen in West Nederland, Denemarken, Helgoland en de Friesche eilanden hebben gecapituleerd. Dat gaf een groote opwinding en we staken onze vlag uit om hem even later weer in te halen want de Duitschers schoten op de vlaggen. Verder dronken we onze flesch champagne op, die we den heelen oorlog voor dit doel hadden bewaard.
Zaterdag 5 Mei 1945. Regen. Nu steekt iedereen zijn vlag uit en wacht af wat er zal gebeuren. Wat een gezicht al die vlaggen. Je begrijpt wat dat een indruk op ons maakte Om kwart over tien komen de vliegtuigen met voedsel..... Maar de Duitschers, al hebben ze dan gecapituleerd, jagen met overvalwagens vol groene politie de menschen op straat uit elkander. De Deutsche Zeitung Ld. Niederländen verkondigt: "Keine Capitulation. Es ist nicht wanr enz." In de Banstraat is geschoten door de Groene Politie Bij de Sillem's is een voedselpakket door het dak in huis op tafel gevallen. Het viel door het zeil, dat nu het gat in het dak nog bedekt ... Een van de voedselrapers, die er van mogen eten als het pakket beschadigd is en de inhoud over het veld ligt, is zich komen melden bij den dokter. Hij voelde zich niet lekker, een raar gevoel in zijn maag. Zoo kwam hij bij Chris Knapper, die bevond dat zijn maag gescheurd was door het vele eten. Chris heeft zijn maag weer gerepareerd. Maurits v. E. vertelde van relletjes op den Dam waar het volk opdrong tot de vroegere Groote Club waarin "Wehrmacht" woont en deze uitschold. Het gevolg was, dat eenige handgranaten werden gegooid door de Duitschers

en menschen werden gewond. Hij had geluncht in Savoy, waar bezoekers aardige toespraken hielden. Voor Savoy was een fietsenstalling waarbij een jonge man zat te suffen en te dutten. M. stootte hem aan en zeide: "pas op je honderd fietsen" maar hij gaf nauwelijks antwoord en viel met zijn krukje achterover waarop M. hem hielp op te komen en den indruk kreeg, dat hij dronken was. Van den gerant hoorde hij, dat dit onmogelijk kon. Later werd plotseling om een dokter geroepen en bleek. dat de jonge man gestorven was. Waarschijnlijk was het hier weer een geval van honger..... Engelien is gaan kijken in de stad op haar fiets. Bij de Berlage brug staat een groote menigte te wachten op de komst van de bevrijders. Men zegt dat hun komst nog wat is uitgesteld omdat eerst de landmijnen moeten worden opgeruimd en de bruggen moeten worden ontdaan van de ontploffingsmiddelen, die de! brug moeten opblazen. Maandag komen ze, zegt men... Het is mooi te kijken naar al die met oranje getooide menschen en kinderen, waarvan sommigen in compleete oranje pakken, en naar al die vroolijke gezichten ... Om 6.30 's avonds landt een Hollandsch vliegtuig op ons veld. Het volk stroomt toe en omringt het. Engelien en later ook Moeder, vergezeld van de kinderen van Eeghen, gingen er heen en zongen mee het Wilhelmus wat heel mooi was en ontroerend voor, ons allen, die vijf jaren in een Duitsche gevangenkooi hadden gezeten. In het vliegtuig zaten twee bekende Hollanders: Hoekstra en Nienhuis of huizen. Engelien volgde met de menigte den vlieger Nienhuis naar een huis in de Patroclesstraat waar een man stond van de B.S. (binnenlandsche strijdkrachten) met een stengun om de menigte op een afstand te houden. De bevrijding, die er nu is, al zijn wij feitelijk nog onder de macht der Duitschers, is een dubbele bevrijding voor onze bovenburen. Piet en Amelie Gouda, want zij is Joodsch, heet Elzbacher. Al die vijf jaren hebben zij ernstig gevaar geloopen te worden ontdekt of verraden, bijvoorbeeld door een dienstbode of ander mensch met wie men ongenoegen had gehad, die dan door wraakzucht gedreven, gepaard aan een gebrekkige ontwikkeling, overgingen tot zoo een laaghartige daad. Dit is dikwijls voorgekomen. Amelie liep altijd, ook nadat de Davidster werd ingevoerd, zonder ster op straat evenals haar gehuwde zuster Bedette. Ze had natuurlijk valsche papieren, die op bijzonder zorgvuldige wijze door ondergrondsche werkers werden vervaardigd. Ze ging op reis als er aanleiding toe was, wat niet dikwijls het geval was, bezocht avondjes zooals voordrachten van ondergedoken kunstenaars, die uiteraard niet toegestaan waren en kwam dan wel eens in moeilijkheden als er een inval van politie plaatshad maar ze glipte er doorheen. Daarbij was ze een voorbeeldige huismoeder voor haar man en drie kinderen. Soms dreigden zeer ernstige gevaren bijvoorbeeld sterilisatie en dan waren wij erg bezorgd voor het tweetal en hun aardige kinderen maar Amelie heeft een temperament dat er tegen kan en bleef, voortdurend hard werkende en haar huis en kinderen met groote zorg verplegende, altijd kalm, althans naar het scheen. Haar Moeder, ondergedoken in den Haag, heeft, toen zij was ontdekt en gevangengenomen, een eind aan haar leven gemaakt en men kan haar dat niet kwalijk nemen. Onder ons woont Mevrouw Kramers, gescheiden vrouw van een dominee, een zeer actief en moedig mensch, die zeer veel deed voor Joden en voor kinderen en die ook een ondergedoken Czechischen Professor, genaamd Fischer huisvestte. Ook woonde daar Mevrouw Bokrna, die ons dikwijls kwam bezoeken. Al lang vermoedden wij, dat zij onder een gefingeerden naam leefde maar als ze vertelde dat ze te Breda woonde in een groot huis en dat haar man een beroemd medicus was en weet ik wat aL meer, dan geloofden wij dat, totdat ze zich nu plotseling ontpopte als de echtgenoote van een Joodsch tandarts van Turksche nationaliteit of afkomst, genaamd Mussav (een verbastering van Mustapha) , met wien zij gedurende elf maanden ondergedoken was geweest bij Addie Kramers. Den man zagen wij nooit en hoe hij zich steeds verborgen heeft gehouden als men denkt aan de beperkte afmetingen van de flat, is onbegrijpelijk en dat elf maanden lang. En dan nog die Professor. Deze had vroeger met een gezelschap van een vijftal anderen, een poging gedaan naar Engeland te ontkomen doormiddel van een vliegtuig. Gebrekkige organisatie of voorbereiding maakte dat hun voornemen bekend werd en zoo werden zij, behalve de Professor ingerekend. Deze kroop in een aardappelkist, werkte zich daaronder d.w.z. onder de

aardappels en zoo kwam het, dat hoewel ze tweemaal kwamen kijken, zij hem niet vonden. En nu is hij dus bevrijd en kan hij misschien weldra naar zijn vrouwen kinderen te Brno terugkeeren. Hij gaf wel eens colleges voor liefhebbers over Plato bijvoorbeeld en ik luisterde ook een tijdje naar hem, echter niet met veel profijt, aangezien hij een spraakgebrek had en ik hardhoorig ben. Had ik gehoord wat hij zeide, dan had ik het misschien niet begrepen ... Behalve Minnie Bokrna, alias Blijdenstein, alias Mussav, haar Turkschen man en de professor was de flat van Addie een toevluchtsoord voor allerlei ondergedoken menschen meest Joden maar ook ontmoette ik daar communisten, altijd natuurlijk onder valsche namen en menschen van de verzetsbeweging en Addie deed bovendien nog veel voor kinderen en zoo is het dat zij wel een plaatsje in ons hart heeft gekregen ... Vele malen waren wij bij haar 's avonds en vergastte zij ons op genotmiddelen, vervaardigd van pulp van suikerbieten of andere ersatzmiddelen, dingen, die we heerlijk vonden maar waarvoor we waarschijnlijk later den neus zullen optrekken. Maar waar was toen op al die avonden en middagen de Turk Mussav. Dit blijft een raadsel .. Minniè Bokma was, voordat ze bij Addie kwam met haar man ondergedoken geweest in de Chopinstraat. Daar hadden ze een schuilplaats waarvoor ze eerst in een kast moesten kruipen. Door het wegnemen van het achterschot van de kast kwamen ze in een ruimte van 2 x 3 meter waarin ze zich moesten verbergen, soms met hun drieën want ze hadden toen hun dochter ook bij zich. Hun dochter, die 20 jaar is, is nu te Leeuwarden en was verloofd met een jongen man, die Zwart heette en die te Oldenzaal verbonden was aan een textielfabriek. Hij werd, toen te Oldenzaal kabels waren doorgesneden, naar Duitschland gevoerd en daar door de Duitschers doodgeschoten. Zijn verloofde gelooft nog altijd, dat hij leeft maar Mussav heeft zijn doodsbericht ontvangen. Die Mussav heeft een intelligent, aardig, echt Turksch gezicht. ..
Zondag 6 Mei 1945. Stijve koelte uit het Westen. Er staat veel water in het kanaal. Er landden weder twee vliegtuigen op het veld en binnenlandsche strijdkrachten van de verzetsbeweging gingen erheen, flinke kerels met helmen en stenguns... Heentie komt ons bezoeken en vertelt, dat Menso Boissevain weer is ondergedoken want de plaats vlak bij hun huis waar op 26 October 1944 29 menschen zijn doodgeschoten is nu bedekt met bloemen. Lies, zijn vrouw, heeft daar veel aan gewerkt wat werd opgemerkt door de Duitsche Politie. "Immer wieder dieselbe" hadden ze gezegd en toen vond Menso het maar beter weder te verdwijnen. "Wij leven op een vulkaan" heeft de nieuwe waarnemend Burgemeester Feike de Boer gezegd. Hij heeft dadelijk na de capitulatie den door de Duitschers aangestelden Burgemeester Voûte, die ook zeeofficier is geweest, evenals de Boer, vervangen. Een Raad van zeven vooraanstaande Amsterdammers staat hem terzijde. Al geruimen tijd geleden was hij voor deze post aangewezen maar dat was een geheim, al wisten velen het ... Heentie vertelde nog, dat te Amstelveen zestig meisjes, die met Duitsche soldaten vriendelijken omgang hiadden door de bevolking met een tondeuse in het openbaar van hun lokken waren ontdaan, die onder de menigte werden gegooid. Als het meisje kaal was werd het den volke getoond. NSBers werden gehoond, bij een hunner werden de ruiten ingegooid..... Seyss Inquart had gehoopt, evenals Wilhelm II op een kasteel in Nederland te kunnen blijven wonen, onder Nederlandsche bewaking, maar dit is niet toegestaan, hij staat op de lijst der oorlogsmisdadigers... Toen we vrij werden bleek, dat Engelien al geruimen tijd connecties had met de illegale beweging, waaromtrent we wel eenig vermoeden hadden, en dat zij aan illegale werkers onderdak verstrekte. Terwijl zij bij ons woonde, sliepen zij in haar slaapkamer in de Vossiusstraat. Ze kreeg nu, bij het scheiden van de markt een geschenk in den vorm van kaas en meel, ik geloof 1 kilo kaas en 10 kilo tarwemeel.. Vele menschen komen ons gelukwenschen en we geven brieven en briefkaarten mede aan vliegtuigen die op ons veld dalen en daarvan vertrekken ... We mogen nu tot 9 uur 's avonds op straat zijn maar velen blijven langer buiten.
Maandag 7 Mei 1945. Veel warmer, zomerweer, zon. We gaan s morgens wandelen om wat van de beweging te zien. Eerst naar het Montessori Lyceum waar Moeder een toespraak houdt tot leeraren en leeraressen en de rectrix tot de leerlingen. Ze maakt tevens bekend, dat

Mejuffrouw Barth sedert Februari Mevrouw Hupka heet, zijnde zij toen clandestien door Ds. Buskes in den huwelijken staat verbonden met Felix Hupka. Daarna loopen wij door de rijk met vlaggen versie'rd, de straten en kijken naar al die blijde menschen en kinderen, allen op de eene of andere wijze met oranje of de nationale kleuren getooid. Daartusschen bewegen zich, als contrast, aanvalswagens van de Duitschers, bemand met grimmige Duitsche soldaten, die het geweer in den aanslag houden en de mitrailleur klaar om te schieten. Ook flinke jongens van de verzetsbeweging zien wij, in overalls met helmen en stenguns. Het is dus wel waar, wat de burgemeester zeide over die vulkaan waar we nog op zouden leven. We gaan eerst naar Tine den Tex. die ons wijn geeft en daarna naar Marthe Voorhoeve, die we gelukwenschen en omhelzen en die ons verrukkelijke thee geeft met veel suiker. We eten daar onze boterhammen op. Daar is ook Jan Voorhoeve, haar neef, die zoo blij is, verlost te zijn uit zijn kooi van onderduiker. Jaren lang kwam hij niet op straat. En dan hooren we bij de familie Meyer, die in ons oude huis in de Bronckhorststraat woont, dat nog aan ons toebehoort, van Tom en Engelien, die daar komen over het ongeluk dat Hilda van Marle, onze kleindochter heeft getroffen. Tom is er speciaal voor van Aerdenhout gekomen om het ons te vertellen. Hilda was op Vrijdagavond toen de eerste berichten omtrent de capitulatie der Duitschers doorkwamen, naar een bevrijdingsfeestje gegaan, dat op straat zou plaatshebben met een vreugdevuur en veel enthousiasme en vandaar terugkeerende met eenige anderen, had zij zich niet gestoord aan de bevelen om te stoppen van een Duitsche post, die, na driemaal in de lucht te hebben geschoten, ten slotte raakschoot, waarop ze door de Duitschers werd opgepakt en naar Cariool werd gebracht. Cariool is het groote huis van Bunge, dat als ziekenhuis is ingericht. Ten slotte kwam zij in het St. Elisabethsziekenhuis te Haarlem. Gelukkig is het slechts een vleesch wond, maar een kaakspecialist zal dit nog eens onderzoeken . Er is door de Duitschers geschoten op een menigte van menschen op den Dam. Maurits v. Eeghen vertelde mij, dat hij had gehoord, dat de B.S. (binnenlandsche strijdkrachten) op den Dam. de groote Club, waar zich Duitsche soldaten bevonden, hadden willen binnengaan, waarop de Duitschers dit hadden willen beletten door te schieten. Dat daarop gedurende ongeveer een minuut geschoten was en intusschen een paniek was ontstaan onder de menigte waardoor een veertigtal menschen waren gewond . Het is heerlijk zacht weer. Men zegt, dat de geallieerden morgen komen. Het is heerlijk zacht weer. 's Avonds Watse Ruitinga en Sonia ontmoet, die vertelt dat de paniek op den Dam ook wel moet worden geweten aan onvoorzichtigheid van de B.S. waaronder vele jonge menschen zijn.
Dinsdag 8 Mei 1945, heerlijk zomerweer, wind NO, flauwe koelte. Na het ontbijt met Engelien de stad ingeloopen om het binnentrekken van het Canadeesche leger te zien. Er is een aardige drukte op straat en weldra zien wij auto's met Canadeezen er in maar met veel meer Amsterdamsche meisjes en jongens beladen, later grootere motorwagens weder met Canadeezen maar met nog veel meer jongens en meisjes in vroolijke stemming. Men zegt, dat dit patrouilles zijn en niet het hoofdleger. Moeder bracht intusschen Cateau naar haar rusthuis, waar ze een aardige kamer heeft. De directrice is een vriendelijke dame. Wij ontmoetten haar weder bij Tine den Tex waar we koffiedronken en veel praatjes hoorden over de verwachte komst van het hoofdleger. Daarna naar de Apollolaan waar we op het muurtje klommen van een van die door de Duitschers verbrande huizen. Ik zat naast een intelligente dame, die ik tracteerde op een stuk scheepsbeschuit en Taudin Chabot, die voorbij komt vertelt, dat het hoofdleger pas morgen komt. Maar intusschen komen er groote Canadeesche tanks voorbij die volkomen onder de Amsterdamsche jeugd zitten. Ik had mij het binnentrekken van een leger geheel anders voorgesteld. Op den terugweg zien wij Annemie Boissevain, die kort geleden uit de gevangenis is ontslagen. Zondag werd ze ontslagen en kwam met een auto van Scheveningen. Romee, Lies en Mia zijn ook ontslagen... Iedereen is in een vroolijke stemming. De bakker op dep hoek van de Minervalaan en Euterpestraat heeft, uit louter vreugde op zijn deur de bekendmaking gehecht: "Gesloten wegens dronkenschap".
Woensdag 9 Mei 1945. Warm zomerweer, Oostelijke wind. Tracteerde op aardbeien, 1 pond

voor f 25,-. Heden kwam de hoofdmacht. Ik had me voorgesteld een vormelijke entree met een muziekcorps met groote trommen, een imposanten tamboer majoor en misschien een geit of hert voorop en gebruinde soldaten maar zag weer hetzelfde vertoon van trucks en wagens met Amsterdamsche jeugd. Ik heb er nu genoeg van... Er is een cordon om de stad om het vluchten van NSBers te beletten. Madelon Smith, die ons bezoekt wil naar buiten en denkt wel door het cordon te komen omdat ze als aanbeveling heeft een ontslagbrief uit de gevangenis. 's Avonds stopten twee motorfietsen voor ons huis. Van een van die twee stapte een in bruin uniform gekleed man. Ik dacht eerst aan een Canadees maar zag plotseling dat het Frans was in de uniform van het Nederlandsche leger. Dat was een blij weerzien van Engelien. En een van de eerste dingen, die hij vertelde, was, dat hij jou te Tilburg had ontmoet. Daar je nu dus niet meer ver weg bent eindig ik dezen brief. die op 4 September 1944 is begonnen en die langer is geworden dan de oorspronkelijke opzet was.
Hartelijke groeten van ons allen, Vader

j. Hendrik de Booij als tekenaar

Behalve dat Hendrik de Booij een fanatiek violist was, heeft hij ook zich bezig gehouden met andere vormen van kunst en wel met het maken van vele tekeningen. In het bijzonder heeft hij veel pentekeningen gemaakt die hij als prentbriefkaarten naar kennissen en familie zond. Zijn zoon Hendrik Thomas (Tom Sr) heeft dit voorbeeld van zijn vader gevolgd.
De ontwikkeling van zijn stijl van schetsen in de periode van 1897 tot enkele maanden voor zijn overlijden in september 1964 kunnen we hieronder zien.

1897 *Hilda, zijn vrouw tijdens hun huwelijksreis in Zwitserland*

1903 *Hilda, met hun zoon Tom*

1914 *Hilda lezende "de socialisten van Quack ".*

1937 *Terschelling*

1937 *Zijn vakantiehuis De "Wijde Blik" bij Formerum, Terschelling.*

1937 *Tijdens zijn voetreis in Zwitserland: op weg naarde Eggishorn*

Zitkamer van het huis Crailoo in Naarden van zijn dochter Olga van Marle-de Booij

Uitzicht van hun zitkamer aan de Stadionkade 38 II in Amsterdam.

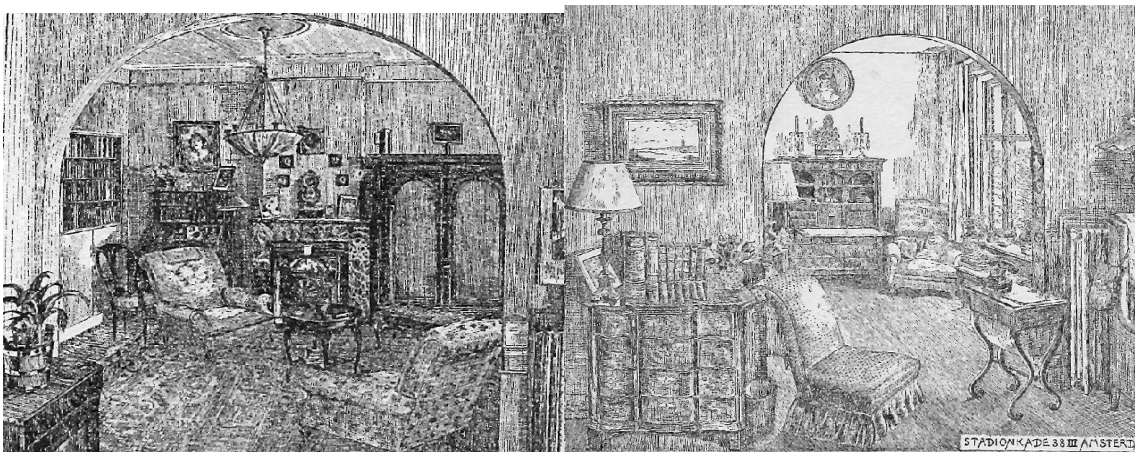

Hun zitkamer op de Stadionkade

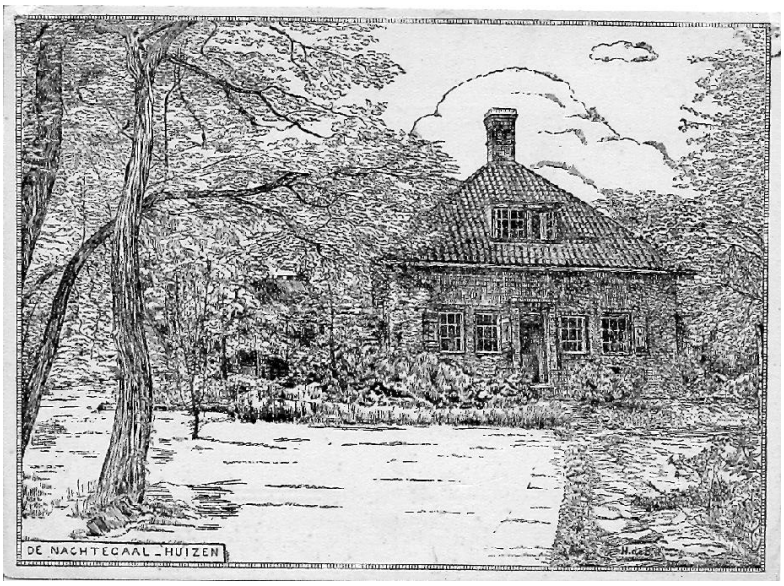

Huize 'de Nagtegaal' in Huizen

1937 *De reddingboot van Oosterend (Terschelling) oefenende ..de laatste duinrij*

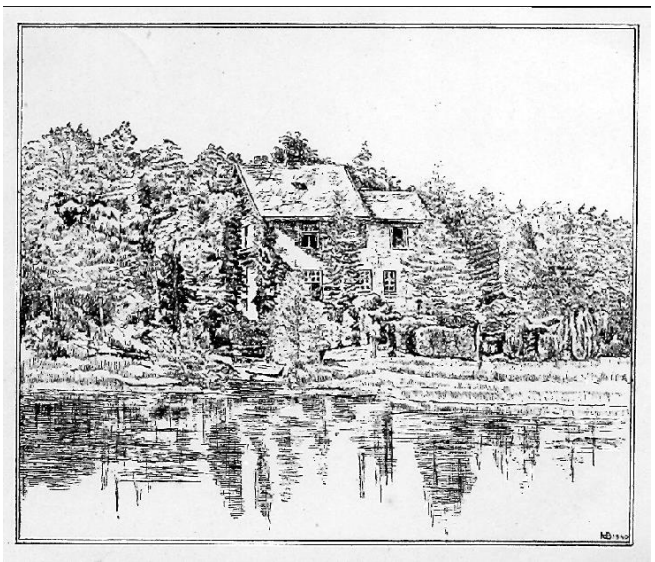

1940 *Het Kolkhuis, Hattem . Huis van zijn schoonzuster Hester van Hall-Boissevain*

1942 *Huizen 'de Duinpan' in Aerdenhout. Het huis van zijn zoon Hendrik Thomas*

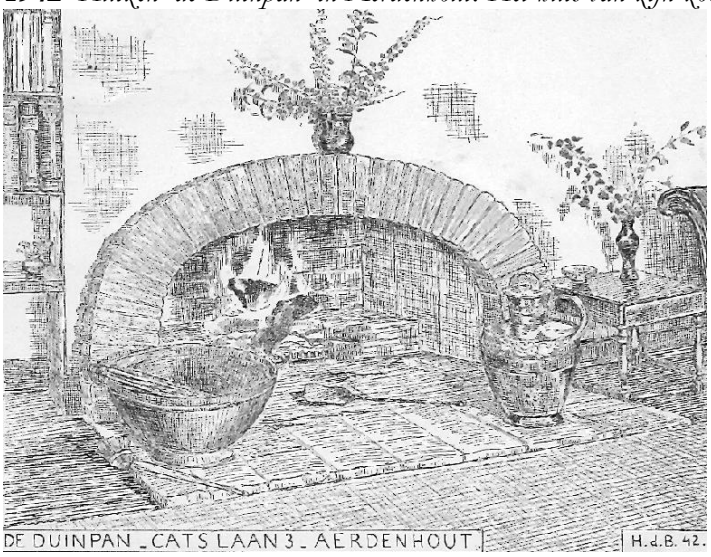

1942 *De haardpartij van de zitkamer van de 'Duinpan '.*

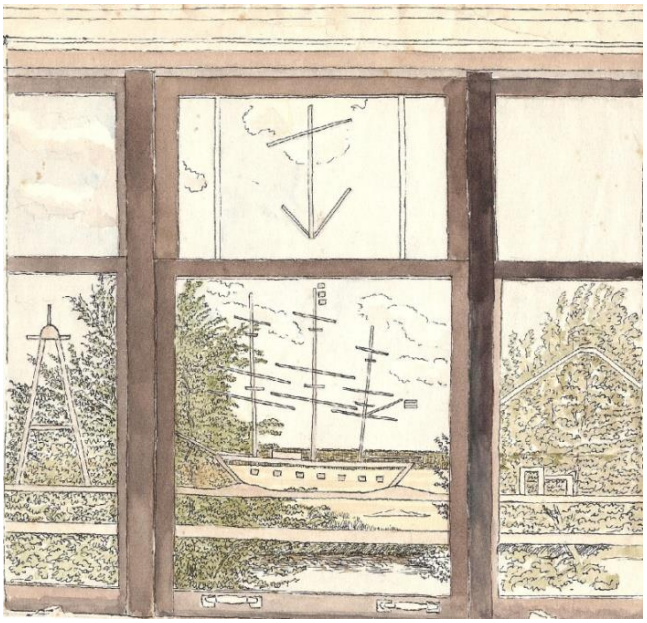

1944 *Twee tekeningen van de beplakte vensters van zijn kamer aan de Stadionkade tijdens de oorlog.*

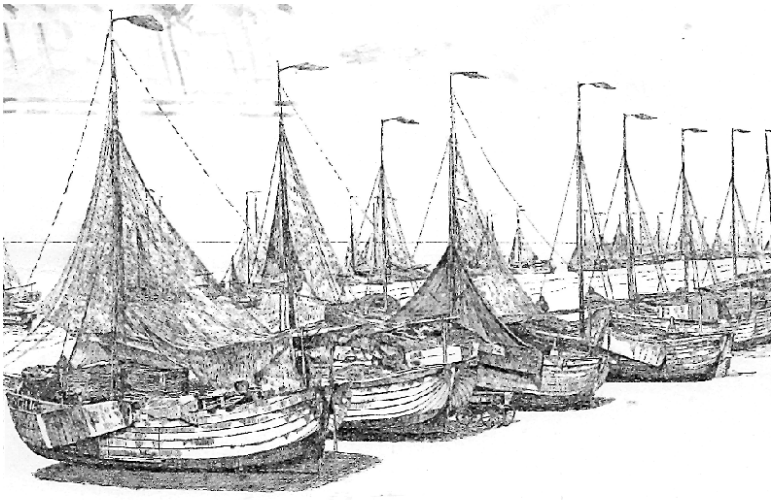

1959 *De Oude Tijd. Een deel van Scheveningse vissersvloot, naar een foto van 60 jaar geleden*

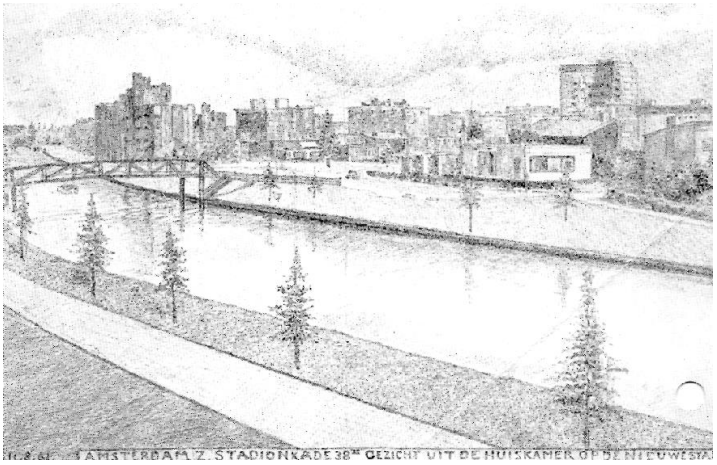

1961.*Uitzicht van zijn huis aan de Stadionkade op de nieuwe stad*

1964*. Tekening van Hendrik de Booij op 96e jarige leeftijd*

k. Werkstuk van Rutger van Houwelingen en Janneke Verheij voor het vak Egodocumenten aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam: Hendrik de Booij 1867-1964

Ter inleiding

Donderdag 10 december Brief van Rutger van Houwelingen

Beste Tom de Booij, Ik mail u naar aanleiding van uw website met de egodocumenten met onder andere gegevens over uw grootvader Hendrik de Booy 1867-1964. Ik ben met een andere studente geschiedenis bezig Hendrik de Booy te onderzoeken voor het vak Egodocumenten*). We zijn al in het archief te Amsterdam geweest. We zijn nieuwsgierig naar wat voor man het was, zijn karakter, hoe hij dacht over de man-vrouw verhouding, opvoeding van hem zelf en van zijn eigen kinderen of hij humor had en nog veel meer. Kortom: we willen graag een beeld vormen rondom deze man. Heeft u misschien nog tips? Vriendelijke groet, Janneke Verheij en Rutger van Houwelingen.

*) Het vak egodocumenten waarvoor zij dit werkstuk hebben geschreven is voor het keuzevak dat wordt gegeven door Arianne Baggerman van de Erasmus Universiteit.

Dinsdag 5 januari 2010 Op mijn werkkamer heb ik in een 4 uur durende gesprek Rutger en Janneke zoveel mogelijk informatie gegeven over mijn grootvader. Het bleek dat ze al heel goed op de hoogte waren en zich goed hadden voorbereid. Toch kon ik ze nog veel documentatiemateriaal te hand stellen.

Donderdag 11 februari 2010 Geachte heer de Booij, Bedankt voor de tip. Wij hebben deze week het werkstuk terug gekregen met een mooie 9 als beloning voor het resultaat. We zijn er dan ook wel een beetje trots op en willen het graag aan u laten lezen. Ik wil nog heel even de paar aantekeningen, die onze docent heeft gemaakt verwerken zodat u een nagenoeg foutloos exemplaar krijgt. Ik zal u niet lang in spanning houden en het zo snel mogelijk naar u opsturen.

Met vriendelijke groet, Janneke en Rutger

Vrijdag 19 december 2010 Geachte heer De Booij, In bijlage stuur ik ons egodocumenten rapport. Wij hopen dat u net als ons tevreden bent met het resultaat. In de voetnoten vindt u referenties naar secundaire literatuur over het onderwerp egodocumenten en informatie over de periode waarin uw grootvader leefde. Zelf vind ik het onderdeel familiearchieven in het algemeen ook interessant, in hoeverre is dit archief van belang voor het behouden of vormen van een familie-identiteit? Wat voor waarde of doel heeft het houden van zo'n archief? Over twee maanden heb ik tijd om me daar meer op te richten want dan begin ik met het schrijven van mijn werkstuk; dit rapport is daar eigenlijk al een voorproefje van. We hopen dat alles goed met u gaat en we wensen u veel plezier met het lezen van ons werkstuk. Met vriendelijke groet, Janneke en Rutger

Dinsdag 23 februari 2010 Geachte heer De Booij, Ik zie dat u een erg kritische lezer bent, bedankt voor het commentaar! We zijn blij dat u tevreden bent met het resultaat en hebben er geen bezwaar tegen als u het werk op uw website plaatst. Rutger schreef in zijn e-mail dat hij vereerd was met uw verzoek. Wij hebben gekozen om ons op het jaar 1931 te richten omdat we graag het dagelijks leven van de familie wilde onderzoeken en daarom de jaren van de oorlog hebben vermeden. Achteraf denk ik dat juist ook de jongere jaren interessant zullen zijn, zo rond 1900, maar ik heb nog tijd om me daar later verder in te verdiepen. Onze professor is Arianne Baggerman. Zij wordt waarschijnlijk alleen genoemd in de voetnoten, dat is niet zo netjes van ons. Zij doet veel onderzoek naar egodocumenten en heeft een hele lijst met boeken en artikelen over het onderwerp geschreven. http://www.egodocument.net . Ze werkt ook mee aan deze website waar u veel informatie over egodocumenten kunt vinden.

Met vriendelijke groeten, Janneke

Hieronder volgt het werkstuk van Rutger van Houwelingen en Janneke Verhey. Met hun toestemming heb ik een aantal aanpassingen gedaan

Hendrik de Booij werd op 23 juni 1867 te Haarlem geboren als de jongste zoon van Chrétien Jean Gérard, een nobele en zeer gewaardeerd notaris en Adriana Johanna de Mol van Otterloo, een lieve moeder die veel heil vond in het geloof. Over zijn ouders heeft hij in zijn herinneringen niets dan lof. Hij was de jongste van een gezin van 10 kinderen, van wie hij er slecht 6 heeft gekend. Op jonge leeftijd stierf zijn moeder aan een hevige koorts. Zij leed ook aan astma, '*waartegen zij een bijzonder soort sigaretten rookte'*.***(1)*** Hendriks oudere zus, Mik, nam de taak van de opvoeding over. Zij leerde hem zelfs lezen en schrijven. Evenals twee van zijn broers werd hij marineofficier. De eerste helft van zijn leven werd gekenmerkt door zijn grote reizen op zee. Al in zijn vroege jeugd hield hij van avontuur. Zijn geheime hut of zijn huis in de kastanjeboom die wel 5 meter boven de grond was gelegen prefereerde hij boven de lange zondagse wandelingen met zijn vader. Als adelborst voer hij met het schip 'Het Zilveren

Kruis', waarmee hij de wereld over zeilde. Havens in Japan, China en Honolulu werden aangedaan. Hij had ook andere ervaringen met de Marine: een verblijf voor de kust van Atjeh, het commando over de "Argus", inspectievaartuig voor de visserij op de Noordzee en tenslotte een verblijf in Nederlands-Indië als adjudant van de toenmalige gouverneur-generaal Willem Rooseboom. Bij deze laatste reis ging zijn gezin ook mee. Dit is zeker geen saai curriculum vitae te noemen, maar zoals zijn leven in zijn jeugd al was: zeer avontuurlijk. Helaas moest Hendrik zijn overzeese avonturen beëindigen door een zonnesteek en malaria en werd hij gedwongen terug te keren naar Nederland waar hij werd afgekeurd voor tropendienst en jammerlijk in 1903 werd ontslagen uit de Marine.
In 1897 trouwde Hendrik De Booij met Hilda Gerarda Boissevain (1877-1975), dochter van Charles, hoofdredacteur van het Algemeen Handelsblad en Emily Héloïse MacDonnell. Er kwamen vier kinderen: Hendrik Thomas (Tom), in 1898, Alfred (1901), Olga Emily (1905) en ten slotte Engelina Petronella (1917). Zij kwam weliswaar laat maar zeer gewenst, een echte engel. In zijn dagboeken spreekt een betrokken, trotse, maar ook bezorgde vader die zijn kinderen nauwlettend in de gaten houdt op hun manieren en prestaties. Toen De Booij naar werk moest zoeken had hij dus een vrouw met twee kinderen te onderhouden. Hij begon als administrateur van het Concertgebouw. Als muziekliefhebber en verdienstelijk amateur musicus beleefde hij hier veel plezier. In 1906 legde hij deze functie neer toen hij secretaris kon worden van de Noord- en Zuid-Hollandse Reddingmaatschappij. Dit was zijn grootste passie. Hendrik was een bezige bij en had dan ook vele andere functies, zoals die van schoolopziener, voorzitter van de Nederlandse Bouwmaatschappij, lid van de raad voor de Scheepvaart, bestuurslid van het hospitaal-kerkschip 'De Hoop' en commissaris van het Algemeen Handelsblad. Na zijn aftreden als administrateur bleef hij aan het Concertgebouw verbonden als bestuurslid. Zijn volledige curriculum Vitae is bijgevoegd als bijlage I.
De naam De Booij wordt soms met een lange ij aan het einde geschreven, soms met een y en in andere gevallen met een ij zonder puntjes. In het gemeenteregister is de familienaam geregistreerd als De Booij met lange ij met puntjes en dat is dan ook de spelling die wij in dit verslag aanhouden. In het stadsarchief in Amsterdam wordt de naam in het familiearchief met een y geschreven.

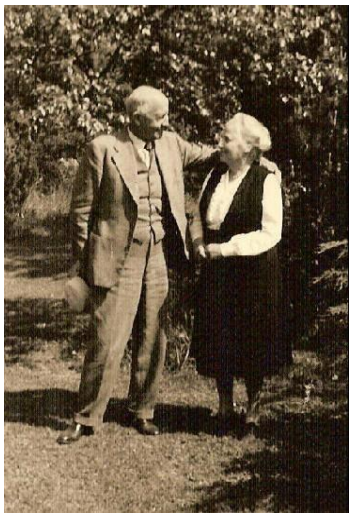

Hendrik trouwt op 16 juni 1897 met Hilda Boissevain. Op de tweede foto is het echtpaar 50 jaar getrouwd.

Het dagboek

In 1909 begon Hendrik De Booij dagboeken bij te houden, die hij tot 1964, kort voor zijn dood, voortzette. Het dagboek van De Booij is handgeschreven. Hij gebruikt waarschijnlijk een vulpen. Het bewijs hiervoor vinden we in de inktvlekken die hier en daar in de pagina's zijn

getrokken. Het dagboek is een schrift met harde, gevlekte kaft en etiket. Naast heel veel tekst maakt de Booij af en toe een tekening ter illustratie of portretten die zomaar tussen de bladzijden zijn gestoken. Sommige portretten zijn overigens niet door hem zelf gemaakt maar door Hilda van Stockum. De Booij tekent erg graag, hij maakt ansichtkaarten en andere potloodtekeningen (zie foto hiernaast), een hobby die hij aan zijn zoon Tom doorgeeft. De onderwerpen zijn vaak huiselijke taferelen, de woonkamer met open haard, portretten of landschappen. Ansichtkaarten waren geliefde verzamelobjecten in deze periode. ***(2)***.

Een aantal door Hendrik de Booij getekende ansichtkaarten

De tekeningen bestaan uit allemaal kleine streepjes en getuigen van een geduldig en precies karakter. Verder plakt De Booij krantenknipsels in en bewaart hij memorabilia zoals de naambordjes die Engelina maakte voor de kerst of een uitnodiging die Engelina typte voor de jaarlijkse picknick. Hendrik de Booij beschrijft veel ontmoetingen zonder dat te achterhalen is wat zijn mening over het onderwerp is. Het lijkt alsof hij de woorden van de persoon die hij ontmoette neerzet zonder te oordelen, misschien kunnen we daaruit opmaken dat hij het er mee eens was of in ieder geval niet geheel mee oneens. Hendrik heeft een boek geschreven over mensen die hij ontmoette. Hieruit blijkt dat hij een erg beschouwend karakter had; de wereld was niet zwart-wit voor hem. Als iemands karakter hem niet aanstond, schuwde hij het niet om dit zonder ophaal in zijn boek te noteren. Het dagboek begint op 26 december 1930 met het kerstfeest. Hij geeft een beschrijving hoe de kerst wordt gevierd en wat er op het kerstmenu staat. Op sommige dagen schrijft hij erg uitgebreid, een hele of twee pagina's, en andere dagen worden in twee regels genoemd, hij slaat ook wel eens dagen over. Het dagboek eindigt met de jaarwisseling 1931-1932, hij schrijft precies een jaar in 100 dagboekpagina's, inclusief kaft. Hendrik schrijft het dagboek grotendeels in het Nederlands maar gebruikt hier en daar ook Engels en Duits. We leren zelfs een aantal Chinese woordjes van hem.

Schatplaats
De jongste dochter van Hendrik, Petronella Engelina de Booij, heeft een selectie gemaakt van dagboekfragmenten die ze heeft getranscribeerd en voorzien van aantekeningen. Ze bracht de originele documenten onder in het Centraal Register van Familiearchieven van het Algemeen Rijksarchief te Den Haag. In 1988 is het familiearchief verhuisd naar het Utrechts Archief waar P.E. de Booij hoofd van was. In 1998 zijn de documenten verhuisd naar het Stadsarchief van Amsterdam waar het nu grotendeels is gedigitaliseerd. In totaal heeft De Booij 110 dagboeken geschreven, welke allemaal zijn gedigitaliseerd. Hij is begonnen met het schrijven in 1909 op 42-jarige leeftijd en hij schrijft tot zijn overlijden in 1964. De jaren 1928 en 1929 zijn verloren gegaan. Naast de dagboeken vind je in het familiearchief ook reisverslagen van hem en zijn vrouw Hilda, onder andere van hun verblijf in Nederlands Indië. Voor de volledige inventaris van het familiearchief, zie bijlage II. Hendrik heeft op verzoek van zijn neef Chré de Booij, Benedictijns priester van de St. Paulus Abdij te Oosterhout, zijn jeugdherinneringen opgeschreven als laatste hoofdstuk van een familiedagboek waaraan deze neef heeft gewerkt. Door het toedoen van deze neef is de familie de Booij in 'het blauwe boekje; van het Patriciaat opgenomen.***(3)*** Dit familieboek is later in drievoud uitgegeven waarvan één exemplaar in het bezit is van de kleinzoon Tom de Booij. Deze herinneringen heeft hij later nog een keer herzien. Beide versies zijn bewaard gebleven, zowel in handgeschreven versie als uitgetypte versie op een ouderwetse typemachine.
Voor deze opdracht hebben wij de herziene herinneringen gebruikt archiefnummer van het Amsterdams Stadsarchief: A071510000001 t/mA071510000134 en het dagboek uit 1931 archiefnummer A07275000002 t/m A07275000100. Daarnaast vonden wij een website waarop de kleinzoon van De Booij fragmenten uit verschillende dagboeken heeft geplaatst. Deze kleinzoon,Tom de Booij, is zo vriendelijk geweest om ons uit te nodigen bij hem thuis waar we nog veel meer te weten kwamen over de familiegeschiedenis en waar we een groot deel van het originele materiaal hebben gezien.

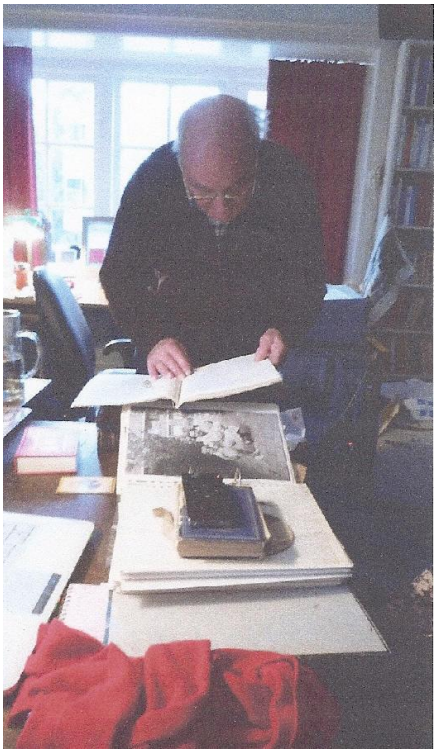
Tom de Booij in zijn werkkamer met alle familie boeken

Tom de Booij heeft zijn grootvader goed gekend. Tot aan zijn dood speelden ze samen verschillende stukken van Mozart en van andere grote componisten. Hendrik op de viool en

Tom op de piano. Dit samenspel werd meestal gevolgd door diepgaande gesprekken over verschillende onderwerpen.

In deze foto, Tom en Hendrik de Booij sonates van Mozart spelend

Voor welk type onderzoek is dit dagboek, of op grotere schaal het familiearchief, geschikt?

In de periode rond 1850 vonden er zoveel veranderingen plaats in Nederland dat de wereld in de eerste helft van de negentiende eeuw nagenoeg onbegrijpelijk was geworden voor de mensen die in de tweede helft van de negentiende eeuw leefden.***(4)***. Historici zoals Peter Gay gingen ervan uit dat de opkomst van het dagboekschrijven in deze periode voortkwam uit de behoefte aan introspectie. Deze behoefte aan introspectie zou weer te maken hebben met de individualisering van de samenleving door verstedelijking en het geloof. De kerk legde veel nadruk op de zonden en de noodzaak tot introspectie in de strijd tegen deze zonden. Door de verstedelijking kwamen er een nieuwe relatie tussen het publieke- en het privéleven wat individualisering en introspectie tot gevolg had. Dankzij het omvangrijke inventarisatieproject van Rudolf Dekker is er meer onderzoek gedaan naar het motief voor dagboekschrijven in Nederland. Dit project omvatte egodocumenten geschreven door een groot aantal verschillende mensen, behorende tot hoge en lagere klassen uit de bevolking. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat veel dagboeken tamelijk onpersoonlijk waren en helemaal niet introspectief. Dit is een heel ander beeld dan Gay schetst. Reinhardt Koselleck, een Duitse historicus, merkte op dat er door grote politiek-sociale en economische veranderingen een breukervaring ontstond in het historisch bewustzijn in de periode 1750-1850. Er kwam een toenemend besef dat de wereld maakbaar was en dat mensen de toekomst, zelf in handen hadden. De toename in het aantal autobiografieën dat geschreven werd kan wellicht worden gezien als een poging om de snel veranderende tijd te documenteren, betogen Arianne Baggerman en Jeroen Blaak.***(5)***. Volgens Baggerman wordt de breukervaring die Koselleck beschrijft in Nederland pas teruggevonden in egodocumenten in de tweede helft van de negentiende eeuw en niet in de tweede helft van de achttiende eeuw. Het kan zijn dat de reactie op Koselleck's 'Sattelzeit' later kwam, of dat veranderingen die in de negentiende eeuw plaatsvonden tastbaarder waren dan eerdere gebeurtenissen in de achttiende eeuw waardoor het voor mensen eenvoudiger te constateren en te documenteren was. Er veranderde in deze tweede periode vooral veel op het gebied van infrastructuur en techniek.***(6)***. Er zijn meerdere voorbeelden te geven waarin De Booij schrijft over de trein, de klasse waarin gereden werd en de personen waarmee hij een coupé deelde. *'Dinsdag 5 april, in de trein 3e klas..... ..13 juli vertrokken Hilda en Engelina 2e klas slaapwagon naar Zurich met de trein van 1556'.* (pagina 32 en 67

van het dagboek). De trein was geen nieuw verschijnsel meer, de bouw van spoorwegen was al in 1838 begonnen, bijna dertig jaar voor De Booij geboren werd. Het spoorwegennet breidde zich nog wel uit, in 1898 werd er gewerkt aan de spoorlijn naast het IJ in Amsterdam.***(7)***. De trein was voor de familie De Booij de belangrijkste vorm van transport voor langere afstanden maar binnen de stad gingen ze vaak met de 'benenwagen'. De Booij deinst er niet voor terug om een uur te lopen om bij een vergadering aanwezig te zijn. De nieuwe benadering van egodocumenten die Baggerman en Blaak bespreken is ook van toepassing op 'ons' dagboek. We *komen bijna geen introspectie tegen; hij is geen speurtocht begonnen naar zijn ware ik en vertrouwt geen gewetenswroegingen toe aan het* papier. Met het geven van zijn persoonlijke mening over politieke situaties is De Booij spaarzaam. Dit blijkt onder andere uit de manier waarop hij over de politieke situatie in de wereld schrijft. Op bladzijde 17 van het dagboek schrijft hij: *'De toestand in het buitenland is als volgt: Engeland in grote financiële moeilijkheden. Snowdon, toenemende werkeloosheid Spanje in grote politieke moeilijkheden. De koning doch vele pogingen een Kabinet samen te stellen. Rusland hard bezig aan het 3 jaren plan, is dan zijn goedkope werkkracht een reusachtige prestatie een groot gevaar.'* Het dagboek en de herinneringen zijn uitermate geschikt om het dagelijks leven in de tweede helft van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw te onderzoeken. Dit type onderzoek zou een aanvulling kunnen zijn op het artikel van Pieter Stokvis, *Het intieme burgerleven, Huishouden, huwelijk en gezin in de lange 19e eeuw,* of het boek *1900, The Age of Bourgeoisie Culture* van Jan Bank en Maarten van Buuren. Voorbeelden voor deze bewering zijn te vinden in alle anekdotes die in het verslag genoemd worden over opvoeding en andere dagelijkse bezigheden van de familie..

Voor wie zijn al deze dagboeken en herinneringen geschreven?

Uit het dagboek en de herinneringen blijkt dat Hendrik de Booij zijn dagelijks leven neerschrijft voor zichzelf en zijn nageslacht. In zowel zijn herinneringen als zijn dagboeken schrijft hij dit letterlijk.*'13 november. Vandaag aan tafel sprak ik met Hilda over een boek van W. Glover "Know your own mind" en hetgeen daarin staat over bijv. het rangschikken van onze gedachten door onze wil, schijnt Tom te hinderen. Wij moeten eigenlijk niet spreken over zulke dingen in Tom's nabijheid, waar hij onder de invloed van Ds Kuiper naar mij voorkomt zeer vaste denkbeelden heeft over godsdienst en het zou jammer zijn als hij nu begon te twijfelen, vooral omdat voor twijfel geen reden is. Hij zeide dat het hem in het geheel niet interesseerde (dat gedachten dingen zijn enz***.) waarop ik zeide dat ik dat in mijn dagboek zou schrijven en hem dan over 15 jaren voorlezen.' (****vet gedrukt door de schrijvers).* De Booij schrijft 55 jaar lang bijna elke dag trouw, misschien is het uiteindelijk ook een gewoonte geworden. In het interview met zijn kleinzoon wordt dat beaamd. Er moet niet te veel achter het schrijven van dit dagboek worden gezocht, volgens Tom de Booij, het was zoals het lezen van de bijbel een gewoonte en net als het maken van muziek een prachtige hobby. Nadat De Booij heel vertederend over zijn dochter Engelina heeft geschreven maakt hij de volgende aantekening op 4 november: *'Zondagavond 4 november. Onze kleine Engelina is een grote vreugde voor ons. Zeker hebben wij ook veel geluk gehad van onze Tom, Alfred en van Olga toen ze zo klein waren als Engelina, maar het is vreemd dat ik mij eigenlijk alleen van Tom iets herinner als baby.....* ***Ik schrijf dit op om het niet weder te vergeten.'*** *(vet gedrukt dor de schrijvers)i* Uit dit citaat blijkt dat hij het niet alleen schrijft voor zijn nageslacht, maar ook als geheugensteun voor zichzelf. Er komen veel vrienden en familieleden in het dagboek voorbij en hij is niet bang om zijn ongezouten mening te geven over de mensen om hem heen.*' Frans is heel begaafd muzikaal, kunstzinnig maar niet geheel normaal'. (pagina 47 van het dagboek) 'Ik vind Charles eigenlijk een wanhopige kerel, ontoerekenbaar, een gevaarlijk mens in zekere zin.' (pagina 67 van de door Engelien uitgewerkte dagboeken van haar vader)*

Op 15 december schrijft hij*: 'Gisteren vonden wij thuiskomende Van Randwijck, die wij zeker in 3 jaar niet hadden gezien. Hij heel hartelijk en hetzelfde aristocratische gravenbakkes. Was in Konstantinopel geweest gedurende de oorlog, aan de legatie, vertelde daar wel aardig van. Hilda, ofschoon over geen hulpmiddelen beschikkende, zorgde voor een prachtig diner, zij het dan zonder vlees. De graaf was zeer tevreden en eenvoudig.*

Toch blijft hij raadselachtig en is soms wat vervelend. Hij gaf geen fooi bij het heengaan, ik geloof dat hij 'pas de sous' heeft'. (pas de sous betekent: geen geld), Hendrik is zoals eerder gezegd een zeer beschouwend persoon. Hij merkt veel op over de mensen om hem heen, wat hem er uiteindelijk toe beweegt om deze opmerkingen en verhalen over personen te bundelen in het boekje, *Mensen die ik ontmoette.* Hij gebruikte zijn dagboeken om deze anekdotes samen te stellen. Of de anekdotes in het dagboek en het boekje van elkaar verschillen gaat te diep om in dit verslag te behandelen. Over de familieleden schrijft De Booij veel goeds, hij prijst zijn vrouw voor haar werk bij de Montessorischool en ook voor de kinderen heeft hij veel goede woorden over. Hij is zeer met zijn kroost begaan maar hij bekritiseert ze ook. Zo noemt hij Tom en Alfred, lui in het huishouden en Olga is een grote zorg voor hen. Hij schrijft over haar op 25 april: *'Een zorg voor ons is Olga, die met al haar begaafdheid een grote karakterfout vertoont, namelijk gebrek aan toewijding en ernst in 'alles', ja letterlijk 'alles' wat zij doet. Dit maakt dat zij op school op een na het slechtste rapport heeft. Ze wordt nu wat geholpen door Kettner, een leraar voor wien ze groot ontzag heeft'.*Al deze familieverhalen wijzen erop dat het dagboek niet is geschreven ter publicatie. Waarschijnlijk zou hij minder bot zijn mening geven over mensen uit zijn omgeving als dat het geval zou zijn. Op een verslag dat hij schrijft over zijn reis naar Indië schrijft hij heel expliciet: niet voor de pers.
Er zijn geen sporen van meelezers in het dagboek te vinden maar van de herinneringen is wel een herziene versie getypt. De originele herinneringen zijn zelfs handgeschreven. Het dagboek en de herinneringen zijn geschreven met een ander doel. De herinneringen schreef De Booij, op verzoek van zijn neef Chré, als laatste hoofdstuk van een familieboek. Het dagboek lijkt alleen bestemd voor het gezin en nabestaanden. Thomas Hendrik, Hendrik's zoon Tom, zet het dagboekschrijven voort tot hij trouwt en daarna neemt diens zoon Tom de pen over.

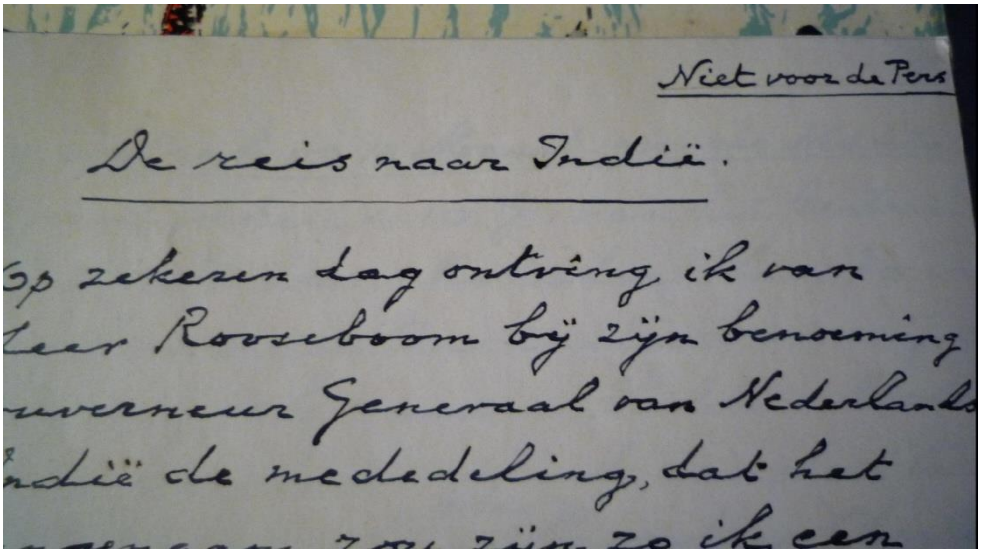
Niet voor de Pers

De reis naar Indië.

Op zekeren dag ontving ik van
Heer Rooseboom bij zijn benoeming
overneur Generaal van Nederlands
Indië de mededeling, dat het
Gedeelte uit een artikel van Hendrik de Booij

Volgens Tom de Booij heeft zijn grootvader niet uitgesproken wat er met de dagboeken moet gebeuren na zijn overlijden. Er wordt in de dagboeken niks bijgeschreven in een ander handschrift en de woorden die zijn doorgehaald zijn op het moment van schrijven doorgehaald. De egodocumenten-website van Tom de Booij is een ander verhaal. Hier zijn de dagboekfragmenten aangevuld met commentaar van zijn tante Engelina de Booij en van hemzelf. Tom de Booij vult het dagboek van zijn eigen vader Hendrik Thomas de Booij aan met dagboekfragmenten van Hendrik de Booij en hij vult de tekst verder aan met gegevens en foto's die betrekking hebben op bepaalde personen of gebeurtenissen. Tijdens het interview met Tom de Booij komen wij te weten dat zijn tante Engelina bij het transcriberen en becommentariëren van de dagboeken wel censuur op deze egodocumenten heeft toegepast.

Tom de Booij heeft deze hiaten ontdekt en probeert ze weer op te vullen. Wellicht heeft ze dit gedaan om de familie-identiteit die door dit archief is gevangen te perfectioneren zodat het als voorbeeld kan dienen voor toekomstige familieleden De Booij***.(8)***. Een van de onderwerpen die uit de selectie was weggelaten was de Jodenvervolging tijdens de bezetting. Hilda bleek als hoofd van het bestuur van de Montessorischool een lijst van joodse kinderen te hebben opgegeven aan de Duitsers, in gevolg werden deze kinderen gedeporteerd. Ook Hendrik werd door de Zuiveringscommissie veroordeeld omdat hij tijdens de bezetting in het bestuur van het Handelsblad is aangebleven. Ook hier werden joodse personeelsleden ontslagen en werd een NSB'er in de directie geplaatst. Hendrik schrijft over deze procedure en veroordeling in zijn dagboeken van 1945-1946. Alle commissarissen waaronder de heer Six, Van Eeghen, Bos en hij mochten 2 jaar en 2 maanden geen leidende functie bekleden bij het Handelsblad. Zie bijlage IV
Buiten dat er dagboeken van de jaren1928 en 1929 verloren zijn gegaan, komen we geen bewijs tegen dat er ander materiaal is verdwenen of vernietigd. Tom de Booij zelf, de huidige beheerder van het familiearchief, zegt zelf nooit iets te hebben weggegooid en hij is ook niet bang om pijnlijke details te tonen.

De inhoud van het dagboek
De Booij bespreekt veel dagelijkse gebeurtenissen in zijn dagboek. Veel vergaderingen bij commissies en visites bij familie en vrienden worden genoteerd. Ook het weer is een terugkerend onderwerp, maar dat is door zijn bezigheden bij de Reddingmaatschappij geen verassing. De visvangst en zijn eigen gewicht worden ook keurig bijgehouden. Hij eet veel buitenshuis met verschillende mensen. In zijn dagboek komt al een aantal maal de rol van de vrouw in de samenleving ter sprake die in de tweede helft van de negentiende eeuw ter discussie werd gesteld, De Booij schrijft in een van zijn dagboeken dat hij nog niet zo zeker is over de plaats van de vrouw in de samenleving. ***(9)***. Hij weet niet of vrouwen minder zijn omdat ze altijd in de verdrukking hebben gezeten, zoals zijn vrouw Hilda zegt, of dat ze van nature minderwaardig zijn.
Het onderstaande artikel heeft De Booij ingeplakt in zijn dagboek, het is een stukje uit het boek; De Toekomst tegemoet, beroepsmogelijkheden voor meisjes.

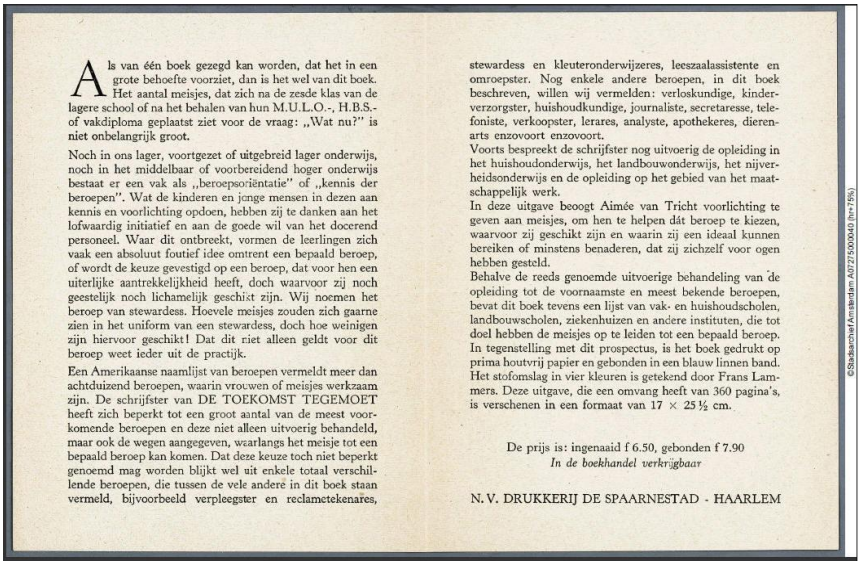

Als van één boek gezegd kan worden, dat het in een grote behoefte voorziet, dan is het wel van dit boek. Het aantal meisjes, dat zich na de zesde klas van de lagere school of na het behalen van hun M.U.L.O.-, H.B.S.- of vakdiploma geplaatst ziet voor de vraag: „Wat nu?" is niet onbelangrijk groot.

Noch in ons lager, voortgezet of uitgebreid lager onderwijs, noch in het middelbaar of voorbereidend hoger onderwijs bestaat er een vak als „beroepsoriëntatie" of „kennis der beroepen". Wat de kinderen en jonge mensen in dezen aan kennis en voorlichting opdoen, hebben zij te danken aan het lofwaardig initiatief en aan de goede wil van het docerend personeel. Waar dit ontbreekt, vormen de leerlingen zich vaak een absoluut foutief idee omtrent een bepaald beroep, of wordt de keuze gevestigd op een beroep, dat voor hen een uiterlijke aantrekkelijkheid heeft, doch waarvoor zij noch geestelijk noch lichamelijk geschikt zijn. Wij noemen het beroep van stewardess. Hoevele meisjes zouden zich gaarne zien in het uniform van een stewardess, doch hoe weinigen zijn hiervoor geschikt! Dat dit niet alleen geldt voor dit beroep weet ieder uit de practijk.

Een Amerikaanse naamlijst van beroepen vermeldt meer dan achtduizend beroepen, waarin vrouwen of meisjes werkzaam zijn. De schrijfster van DE TOEKOMST TEGEMOET heeft zich beperkt tot een groot aantal van de meest voorkomende beroepen en deze niet alleen uitvoerig behandeld, maar ook de wegen aangegeven, waarlangs het meisje tot een bepaald beroep kan komen. Dat deze keuze toch niet beperkt genoemd mag worden blijkt wel uit enkele totaal verschillende beroepen, die tussen de vele andere in dit boek staan vermeld, bijvoorbeeld verpleegster en reclametekenares, stewardess en kleuteronderwijzeres, leeszaalassistente en omroepster. Nog enkele andere beroepen, in dit boek beschreven, willen wij vermelden: verloskundige, kinderverzorgster, huishoudkundige, journaliste, secretaresse, telefoniste, verkoopster, lerares, analyste, apothekeres, dierenarts enzovoort enzovoort.

Voorts bespreekt de schrijfster nog uitvoerig de opleiding in het huishoudonderwijs, het landbouwonderwijs, het nijverheidsonderwijs en de opleiding op het gebied van het maatschappelijk werk.

In deze uitgave beoogt Aimée van Tricht voorlichting te geven aan meisjes, om hen te helpen dát beroep te kiezen, waarvoor zij geschikt zijn en waarin zij een ideaal kunnen bereiken of minstens benaderen, dat zij zichzelf voor ogen hebben gesteld.

Behalve de reeds genoemde uitvoerige behandeling van de opleiding tot de voornaamste en meest bekende beroepen, bevat dit boek tevens een lijst van vak- en huishoudscholen, landbouwscholen, ziekenhuizen en andere instituten, die tot doel hebben de meisjes op te leiden tot een bepaald beroep. In tegenstelling met dit prospectus, is het boek gedrukt op prima houtvrij papier en gebonden in een blauw linnen band. Het stofomslag in vier kleuren is getekend door Frans Lammers. Deze uitgave, die een omvang heeft van 360 pagina's, is verschenen in een formaat van 17 × 25½ cm.

De prijs is: ingenaaid f 6.50, gebonden f 7.90
In de boekhandel verkrijgbaar

N. V. DRUKKERIJ DE SPAARNESTAD - HAARLEM

©Stadsarchief Amsterdam A0727500040 (het-756)

Misschien is De Booij bezig met de rol van de vrouw in de samenleving omdat zijn vrouw actief is in de vrouwenkiesrechtbeweging, die in 1919 zijn hoofddoel bereikte.***(10)***. Hij laat zijn vrouw vrij in haar keuzes; zo wordt Hilda hoofd van het bestuur van de Montessorischool en studeert ze Theosofie. Zijn dochter ontwikkelt zich op intellectueel niveau en wordt historica.

Uit zijn handelen blijkt dat hij respect heeft voor vrouwen en dat hij open staat voor verbetering van de positie van de vrouw. Het onderstaand citaat uit zijn dagboek geeft juist weer een twijfelachtig beeld. Het wordt niet duidelijk of dit de woorden zijn van de vrouwelijke passagier die hij citeert of dat hij het ermee eens is. Citaat dagboek: *Dinsdag 5 April '31 naar Vlieland in den trein 3e kl ..... en een getrouwde vrouw met krachtig gezicht. Eerst over de tegenwoordige jeugd. Zij is getrouwd met een Fries. heeft haar dochtertje van 15 jr op een kostschool in Gelderland gedaan om te ontkomen aan de moeilijkheden die men tegenwoordig heeft in de opvoeding van jonge meisjes. Het teveel aan vrijheid enzovoort.*

Stand en het ' blauwe boekje'

De meeste personen worden met voor en achternaam in het dagboek beschreven, met uitzondering van de naaste familieleden. Er volgt geen uitgebreide genealogische beschrijving bij het noemen van een naam zoals dit in het begin van de negentiende eeuw gebruikelijk was. ***(11)*** Een persoon wordt eerder aangeduid met zijn functie en als het kan met het inkomen dat hij maakt. Hendrik de Booij beoordeelt de meeste mannen op prestatie en karakter terwijl bij vrouwen de persoonlijkheid en uiterlijk voorkomen vaak wordt genoemd, veel minder de afkomst tenzij het adel is. Dit past in de tijdgeest. In het begin van de negentiende eeuw was prestatie belangrijker dan afkomst, de tijd van de adel was voorbij en de 'self made man' werd geprezen. Een aantal citaten uit het dagboek waaruit dit blijkt volgen hieronder. Het was voor de lagere burgerij nu ook mogelijk om op te klimmen in de hiërarchie waardoor mensen die 'deftig' werden gevonden, tot het patriciaat konden gaan behoren. In 1903 werd het rode boekje voor het eerst uitgegeven. In dit boekje stonden alle families die door Koning Willem I opnieuw in de adel waren verheven nadat Napoleon de adellijke titels had afgeschaft. In 1910 volgt het blauwe boekje waarin in eerste instantie de families werden opgenomen die wel tot de adel behoorden maar niet door de Koning voor de tweede keer een titel hadden gekregen of voor de eer hadden bedankt.

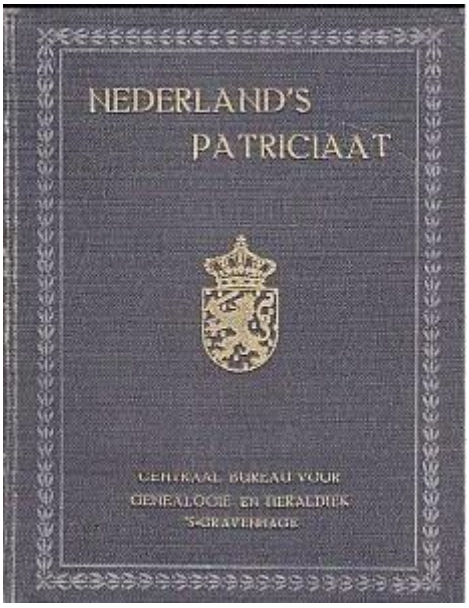

Kaft van het 'Blauwe Boekje'

Maar het boekje breidde snel uit met de opname van families die in dezelfde stand leefden en 'deftig' genoeg waren.***(12)***.

15 Januari 1931, pagina 10 dagboek*: Aan het gebabbel van Connie komt geen eind en Hilda verstomt de gebruikelijke zelfverloochening.*
8 Januari 1931, pagina 11 dagboek: *Jim een gesloten karakter, volgens Tom en Ot heeft hij een houten*

kop. We komen niet veel nader tot Jim en Emelie maar boven is hij wel aardig. Hij is in ieder geval een eerste klasse man. Is hoofd van de organisatie des Baribbean en .....heeft een salaris van 50.000,- gulden behalve nog verschillende andere financiële inkomsten.
29 maart 1931 (A072750000019, archiefnummer)pagina nr niet gegeven *We hebben een zachte herinnering aan dezen fijnen zwakken man die wij door de .... de laatste dagen zo weinig gesproken hebben. Hij heeft een fijnen geest, een grote beschaving, is meer beschouwend van natuur dan handelend, melancholisch hij is gepsychoanalyseerd dan Dr.Maeder in 1917.*
In het werk *In Veilige Haven van* T.A.H de Nijs wordt een indeling gegeven in klassen zoals in deze tijd gebruikelijke was. Deze nieuwe indeling in klassen werd gemaakt aan de hand van het soort kapitaal. Er waren hier drie mogelijkheden: de eerste was economisch kapitaal, dit zijn goederen en geld, de tweede was cultureel kapitaal zoals voorkeuren, smaak, kennis; verworven bijna volledig tijdens de opvoeding maar niet volledig en de derde klasse was sociaal kapitaal, hieronder verstaan we het familienetwerk, de vriendenkring en lidmaatschappen van verenigingen. In de negentiende eeuw was het sociale kapitaal erg van belang. Men kon dit verwerven door deel uit te maken van een groep, dit kostte tijd, bezoeken en soms geld. ***(13)***. Hendrik besteedde veel aandacht aan zijn sociale kapitaal, hij nam zitting in verschillende commissies en legde veel bezoeken af bij vrienden, familie en kennissen. Zijn dagboek staat vol afspraken voor vergaderingen, diners en samenkomsten met verschillende mensen, het lijkt alsof hij het netwerken heeft uitgevonden. Hij bezoekt met zijn vrouw en andere mensen vele toneelstukken en muziek- en dansuitvoeringen, hij is voorzitter van het Concertgebouw maar ook persoonlijk laat hij graag zijn mening over de uitvoeringen horen. Als je het opsomt dan zijn zijn bezigheden bij de Reddingmaatschappij, de Montessorischool en het Concertgebouw een visitekaartje voor morele karakter.
De Booij toont bewondering en respect voor andere culturen. Dit kunnen we opmaken uit het feit dat hij heeft getracht om Atjees te leren. Het volgende schrift met deze poging vonden we in het familie archief bij Tom de Booij. Over een dansvoorstelling van Balische dansen merkt hij het volgende op: *'Alles prachtig ook het orkest, iets om nooit te vergeten. Het stemt weemoedig als men beseft hoe die cultuur zal verdwijnen door de aanraking met het Westersche.'* (pagina 47 van het originele dagboek uit 1931).

Hendrik schrijft in zijn dagboek over de politieke situatie in de wereld, in veel gevallen weerhoudt hij zich ervan zijn eigen mening te geven over de situatie. Hij laat wel hier en daar doorschemeren dat hij erg vaderlandslievend is. Hij noteert in zijn dagboek op 1 april 1931 dat hij als jongeman ontmoet in de trein (derde klas) hij is verbaasd als deze hem vertelt dat hij niet tot de padvinders wil toetreden omdat zij op het standpunt staan hun vaderland te verdedigen. Hendrik herinnert zich dat toen hij jong was, je zoiets niet durfde te zeggen terwijl het nu lijkt alsof het moeilijk is om te zeggen dat je wel je vaderland wil verdedigen De familie de Booij is in het blauwe boekje opgenomen nadat het familieboek door Chrétien de Booij is samengesteld. Aangezien het blauwe boekje pas in 1910 voor eerst werd uitgegeven, staat voor deze tijd niet zwart op wit tot welke stand de familie behoorde maar omdat vader De Booij notaris was en in het mooiste huis van Haarlem woonde waar het bellenmeisje de deur beantwoordde, gaan we er van uit dat de familie al tot de kringen behoorde.

Hendrik de Booij tussen een groep Atjee-ers

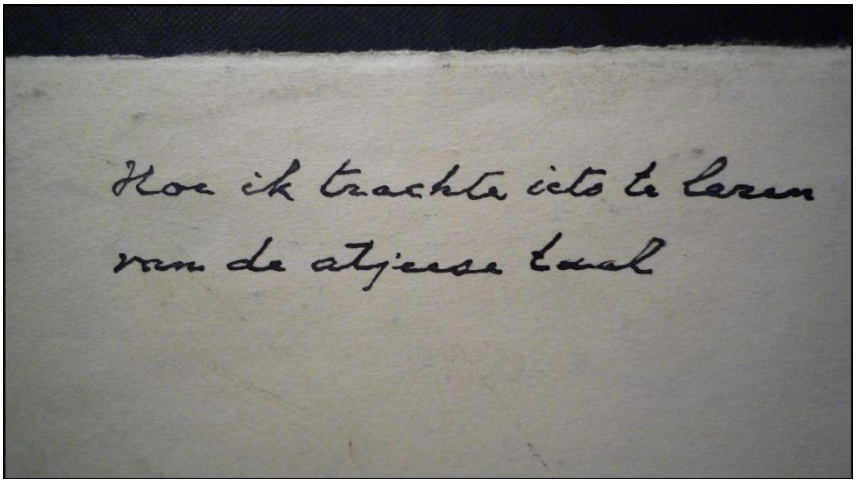

Gedeelte uit het dagboek van Hendrik de Booij

Hendrik de Booij trouwde met een Boissevain die ook in het blauwe boekje stonden. Uit de boekhouding blijkt dat De Booij het minder breed had dan zijn familieleden. De huur van het bovenhuis in Amsterdam was een grote kostenpost. Toch schrijft hij in zijn herinneringen dat alle kinderen van zijn vader bijna een ton meekregen. Het was gebruikelijk in die tijd om niet van het kapitaal te snoepen dus wellicht kwam de zorg over het niet rondkomen hiervandaan en was er dus wel kapitaal. *'Mijn inkomen is dus 5854 + 4700 van effecten = f 10554.-. Hierbij komt nog de tantième Bouwmaatschappij ± 1000 en van de Raad v.d. Scheepvaart f 100. Met dit inkomen kom ik met veel moeite rond of eigenlijk niet rond in een bovenhuis te Amsterdam van f 650.- en de Sparren. Het is moeilijk, omgeven door veel rijke familieleden goedkoop te leven. '*
Uit het dagboek en andere geschriften blijkt dat De Booij niet neerkeek op de lagere klasse. Hij schuwt het niet om met de gewone burger in gesprek te gaan en natuurlijk waren de werknemers van de Rederij ook geen jonkheren. Soms steekt hij zelfs iets op van zijn aanraking met de gewone man zoals in dit amusante gesprek op straat over het leger: *'Op de Stadhouderskade kwam de bereden militaire politie voorbij op haar mooie paarden. Ik was op weg naar het kantoor van de Redding-Maatschappij in het Koloniaal Instituut en bleef er bewonderend naar staan kijken. Een mooi gezicht, meneer", zei een man naast mij. Hij was een werkman met een handkar, waarop enige planken. Een prachtig gezicht", herhaalde hij, "maar… 't is niet nodig. Alleen nodig voor de rijke man".Ik kwam in verzet en toonde dit, maar hij bleef er bij. "Kijk nou eens, meneer. Ziet u die kar en die plankjes?*

Dat is nou mijn enig bezit, verder bezit ik niets. Als er nou een soldaat aankomt, een duitse of een franse en hij gaat op me schieten, dan zeg ik: hou op man, hier heb je me kar. Dat kan een rijke man niet doen." De bewonderde politie was nu voorbij. De man met de kar en ik liepen samen op. Hij op de weg, ik op het trottoir. Wat moest ik antwoorden, ik wist het niet goed, bleef bij mijn bewering, dat een leger nodig was voor de verdediging van het vaderland, maar hij bleef, aldoor met een vrolijk gezicht, bij de zijne, dat een leger alleen nodig is om de rijke man te verdedigen en toen ik er eindelijk de pas inzette en voor de laatste maal zei, dat een leger wel nodig was, riep hij mij nog eens, vrolijk kijkend toe: "niet nodig meneer, alleen voor de Rijke Man". Dit gesprek had plaats in 1930.'
We moeten er wel rekening mee houden dat dit gesprek is overgenomen uit het boekje *'Mensen die ik ontmoette'* ***(14)***. Dit zijn anekdotes die hij later uit zijn dagboeken heeft samengesteld, of hij iets heeft aangepast, zijn wij niet nagegaan.
De Nijs schrijft dat personen, om tot een groep te behoren, sociaal wenselijk gedrag moesten vertonen. Volgens de auteur zijn de eigenschappen die hierbij horen, hardwerkend, godsdienstig, fatsoenlijk, huiselijk, spaarzaam en gericht op het Algemeen Nut. ***(15)***. In het geval van Hendrik de Booij worden deze eigenschappen niet klakkeloos overgenomen. Al deze eigenschappen worden in de familie duidelijk nagestreefd maar wel met een liberale ondertoon. Zo was hij wel godsdienstig maar schuwde hij niet het kerkbezoek over te slaan om een toneelstuk bij te wonen. Hardwerkend was hij zeker wel, maar door dit harde werken was hij ook vaak buitenshuis voor het diner en lunch wat weer niet overeenkomt met het huiselijkheids ideaal. Fatsoenlijk was De Booij ook en hij berispt in zijn dagboek andere mensen die niet fatsoenlijk genoeg waren. *'Wij hebben zaterdag 7 october met de jongens in het Grand Theater een uitvoering bijgewoond van de Spaansche Brabander van Brederoo. De leraars aan de HBS hadden de jongens aanbevolen er heen te gaan, maar zij hadden dit te lichtzinnig gedaan zonder te bedenken wat in dit stuk wordt opgevoerd en gezegd. Zo werd dus voor een grote hoeveelheid Burgerscholieren, jongens en meisjes,opgevoerd een stuk dat heel erg plat was, waar "snollen" in voorkwamen, die elkander vertelden hoe zij op het slechte pad waren geraakt enz. Ik vind het bar en bar dat zulk een stuk wordt aangeraden door leraren van een HBS en telefoneerde de volgende dag met de directeur, die in het vervolg beter zal oppassen. Het enige wat van dit stuk gezegd kan worden is dat het niet pervers is maar gezond. '*
"s Avonds feest bij Van den Bergh, die benoemd is tot directeur Javasche Bank. De hoofdschotel vormen Pisuisse en Blokzijl en ik vind het verschrikkelijk dat in zogenaamde deftige kringen zulke schuine en smakeloze liedje kunnen worden gezongen. Ik vind het walgelijk, walgelijk, walgelijk! Waar gaat ons land heen? Kunst 10de rang.'(dagboek getranscribeerd door Engelien pagina 70, 1913).
Hendriks vrouw draagt bij aan het algemeen nut op verschillende manieren, Hilda helpt de Belgische vluchtelingen in de Eerste Wereldoorlog en is hoofd van het bestuur van de Montessorischool. Hendrik zit in het bestuur van het Hospitaal-Kerkschip, een schip dat zendelingen naar onder andere Hong Kong brengt en ook een plek is voor vissers om naar de kerk te gaan ***(16).*** Hij is spaarzaam, wat we op kunnen maken uit de financiële aantekeningen die hij in zijn dagboek maakt. De Booij woont bijvoorbeeld niet erg groot en hij reist met de trein 3e klas als andere mensen al een auto tot hun beschikking hebben, dit kan gedeeltelijk als reden hebben dat hij niet graag pronkt, maar waarschijnlijk had de financiële situatie hier meer mee te maken. De manier waarop de verjaardagen en andere feestdagen worden gevierd wijst er op dat bewust of onbewust gewerkt wordt aan de emotionele band die in deze periode belangrijk werd gevonden binnen de familie ***(17)***. Er wordt ook een ritme opgebouwd door zondag naar de kerk vervolgens te gaan en te gaan wandelen. Op 12 juli wordt Hilda's verjaardag gevierd, Hendrik wacht haar op met bloemen en leest haar psalm 103 voor. Hij schrijft over zijn vrouw: *'Hilda is opgewekt, moedig en vol van werklust, ze is voorzitster van het bestuur van de Montessorischool, ze wordt 54 jaar. Er komt veel bezoek met bloemen en geschenken, ze sjouwen de hele dag. Een heerlijk diner met grape fruit, en soep en zalm en vleesch, groente aardappels en heerlijke taart pudding.'*
Hendrik's verjaardag op 23 juni:*' Heden word ik 64 jaar oud. Ik ben nog vlug ter been en ben nog jong voor mijn leeftijd, begin echter soms naar rust te verlangen. Hilda leest den 103den psalm en mijn stoel is*

versierd als ik beneden kom onder het gebruikelijke gezang, 's avonds diner van 14 menschen, de tafel prachtig versierd met donkere rozen door Ot. Theo en Cateau, Tom en Ot, Jo, Johan en Olga, Betsy de Mol van Otterloo, oud 78 jaar, Marthe Voorhoeve, Mies Boissevain, Erminie, Hilda, Engelina en de jarige.....'

Religie

Zoals veel families in Nederland uit de hogere kringen bezoekt de familie De Booij op zondag de kerk. Van huis uit is Hendrik de Booij hervormd opgevoed en hij ging elke zondag naar de kerk. Hij schrijft over zijn moeder in zijn herinneringen: '*Zij was in haar godsdienst niet als de strenge calvinisten. In een van haar brieven bijvoorbeeld, van 1 juni 1881 uit Renkum, schrijft zij over de preken van ds. Gewin en keurt het niet goed dat deze de hel in zijn preken in steeds feller kleuren schildert, daarbij met de vuist op de bijbel slaande. Ik herinner mij die preken en de in snikken losbarstende boerenvrouwen. Te Haarlem heb ik zoiets nooit bijgewoond*'. Hendrik kreeg als kind zelf de Bijbelleraar aan huis en hij ging in zijn jonge jaren naar de kinderkerk. Later als De Booij getrouwd is gaat hij nog steeds naar de kerk en leest hij in de bijbel. Zoals uit het onderstaande citaat blijkt, bezoekt hij niet alleen de hervormde kerk alhoewel hij deze wel verkiest. Hilda studeert theosofie en samen bespreken ze theosofische werken. ***(18)***. *Citaat uit dagboek: 2e paasdag 1931 'We gingen zondag en maandag met Hilda VS (*van Stockum*) naar de kerk. Zondag naar de Gereformeerde en Maandag naar de Hervormde kerk. De laatste beviel ons het meest'*.

De favoriete vrijetijdsbesteding van de familie de Booij is het bezoeken van het theater. Aan het eind van de twintigste eeuw werd het toneelbezoek populair en werden er een aantal toneelverenigingen opgericht. Deze manier van vermaak was vooral voor de rijkere burgers omdat de kostprijs van een kaartje vrij hoog was. De Amsterdamse schouwburg brandde af in 1890, in 1894 was de heropening van een prachtig luxe nieuw theater. De regels waren wel iets aangescherpt, zo mochten vrouwen geen hoeden meer dragen in het auditorium en het serveren van drankjes tijdens de voorstelling werd verboden. Er waren ook wat goedkope zitplaatsen met harde houten banken en smalle trappetjes en gangetjes voor het armere volk.***(19)***.

Opvoeding

Uit het feit dat De Booij en zijn vrouw allebei lid waren van het bestuur van de Montessorischool kunnen we afleiden dat hij een pedagogische manier van opvoeden verkiest. In zijn dagboek noteert hij niet alleen de schoolprestaties maar ook vooral hoe ze met elkaar

omgaan en hoe ze ontwikkelen. De opvoeding van families is soms moeilijk te onderzoeken; bij het lezen van egodocumenten kan de indruk ontstaan dat er niets anders dan vreugde en harmonie was in het gezin. De Nijs geeft hier in zijn werk *In Veilige Haven* drie redenen voor: 'Ouders en kinderen woonden onder hetzelfde dak en fronsten blikken, streng uitgesproken vermaningen en in het uiterste geval een pak slaag zijn dan directe en effectieve communicatiemiddelen die nauwelijks sporen achterlaten voor de historicus.' Een tweede reden is het spontane karakter van opstootjes binnen het gezin, waardoor zij anders dan vreugdevolle gebeurtenissen, minder snel het dagboek halen. Een derde reden is dat de mens van nature geneigd is al dat niet wenselijk is te vermijden uit dagboeken. Vaak worden alleen de leuke herinneringen opgeschreven.***(20)***. Maar dit is niet iets van toen, wanneer men vandaag de dag in fotoboeken zal kijken, zullen vreugdevolle momenten ook oververtegenwoordigd zijn. Wat opvalt, is dat De Booij opmerkelijk open is wat betreft de opvoeding van zijn kinderen. Hoewel er meer vrolijke noten staan opgeschreven, is hij ook erg kritisch. Wat we ook weten is dat hij zelf als kind een losse opvoeding heeft gehad. Hij kreeg weinig tot geen standjes van zijn moeder. Hier moet alleen bij worden gezegd dat deze kennis uit zijn herinneringen komt, en het is juist bij herinneringen dat nare gebeurtenissen worden gewist en vreugdevolle gebeurtenissen worden aangedikt. Hij lijkt geïnspireerd geraakt door deze opvoeding, maar zoals eerder gezegd, moeten we oppassen aan te nemen dat alles koek en ei was. Hieronder volgt een mooi voorbeeld waaruit blijkt dat hij waarschijnlijk een liefdevolle vader was die erg genoot van het samenzijn met zijn kinderen.

(Het volgende citaat komt uit het door Engelina de Booij getranscribeerde dagboek uit 1910)

'15 juni. Ik heb zaterdag en zondag met Tom alleen gezeild met de Mavourneen. ..... Wij sliepen aan boord, maar ik sliep niet veel, want het was drukkend warm, onweer en veel regen. Bovendien gaf Tom mij van tijd tot tijd stompen. Tom heeft heerlijk geslapen. Wat heeft die jongen genoten. Het is aardig zo vertrouwelijk ik met hem word op zo'n zeilpartij. Zondag terug maar er was bijna geen wind, gezwommen in de Zuiderzee. Tom met een zwemvest en aan een touw'.

En als het nodig was, hield hij mensen uit de buurt van zijn kinderen. Uit de volgende citaten blijkt hoe netjes en kalm hij blijft onder een toch zeer verontrustende situatie.

(De volgende citaten komen uit het door Engelina de Booij getranscribeerde dagboek uit 1910)

'11 juli. Een zekere Aug.J. Sillmann bemoeit zich mijns inziens te veel met Tom en zijn vrienden bij het cricketen, geeft hem veel prijzen, schrijft Tom brieven enz. Hij is 25 jaar ongeveer en mij komt zijn optreden enigszins onnatuurlijk voor. Heb er gisteren. (20) met André de la Porte over gesproken, die informaties over hem laat inwinnen. [...] Het blijkt dat Sillmann de jongens ook herhaaldelijk van school kwam afhalen. Tom gaat nu logeeren bij Pim André de la Porte op Noordwijk, zodat Sillmann hem niet terugziet voor September. Ik vertrouw dien Sillmann niet helemaal op sexueel gebied.'

'Augustus. Aan de bezoeken enz. van Sillmann heb ik een einde moeten maken. Hij kwam Tom nu zelfs op de Sparren opzoeken. Ik heb S. bezocht Valeriusstraat en hem gezegd dat alles uit moet zijn.'

Zijn kritische houding ten opzichte van zijn kinderen en het feit dat hij ze nauwlettend in de gaten houdt blijkt ook uit opmerkingen van de volgende strekking:

(De volgende citaten komen uit het door Engelina de Booij getranscribeerde dagboek uit 1912)

1 januari. Tom en Alf zijn aardige jongens, maar nogal lui in het huishoudelijk werk, zoals pompen, hout halen enz. Ze zouden dat liever door een ander laten doen.

2 nov Tom is bezig aan een schermcursus met andere padvinders. Hij en Alfi vorderen aardig met de muziek.

Het enige echt linke moment dat wij hebben kunnen vangen, is het hier onder gegeven citaat waaruit blijkt dat de vader lijfstraffen niet schuwde maar ze zo goed mogelijk probeerde te vermijden. In de manier waarop hij zijn zoon kalm toespreekt zien we het pedagogische opvoedingsideaal terug.
'Zondag 10 november. (naar kerk). Bevond bij thuiskomst dat Alfred niet met Tom en Olga zoals bevolen was aan de Amstel was gaan wandelen, maar daar dadelijk was omgedraaid. Hij was nog niet thuis. Kwam later. De snoodaard was de De la Portes tegengekomen, die hem mede hadden genomen naar Artis. Gaf hem een standje en hij beloofde zo iets niet meer te doen. Ik was boos op hem, had zelfs een wicket in mijn kamer gezet met het doel hem iets te laten voelen op zijn achterwerk, gebruikte de wicket 21 echter niet, doch sprak hem kalm toe en met effect'. ***(21)***

Het lijkt alsof de ouders meer bezorgd zijn om het welzijn van hun kinderen dan om het schoolrapport en natuurlijk bezoeken de kinderen de Montessorischool waarbij de persoonlijke ontwikkeling van een kind op het eigen tempo een van de idealen is.

(De volgende citaten komen uit het door Engelina de Booij getranscribeerde dagboek uit 1913)
'Zondag 9 febr. Tom na ontvangst van zijn rapport helemaal opgefleurd, hij had geen enkele onvoldoende en 7 voor meetkunde. De arme jongen is er erg benauwd voor geweest en zag er dientengevolge zeer slecht uit de laatste dagen, zodat we ons ongerust maakten over hem en hem thuis hielden. Nu bleek bij het ontvangen van het rapport wat de oorzaak was geweest en stelden wij ons bezoek aan dr. Beyerman, die wij wilden consulteren, uit.'

Conclusie
Het dagboek en de herinneringen van Hendrik de Booij bevestigen veel van de secundaire literatuur die wij tijdens het college hebben gelezen. Het motief voor het schrijven lijkt in lijn te zijn met de beweringen van Baggerman en Blaak; wat inhoudt dat dagboeken werden geschreven voor het nageslacht en in de strijd tegen het vergeten. We moeten er wel bij vermelden dat waarschijnlijk gewoonte hier ook een rol speelt. Het leven van De Booij werd gekenmerkt door veel rituelen rondom, kerkgang, verjaardagen, bezoeken en daar kan het schrijven van het dagboek ook bijhoren. De pedagogische manier van lesgeven is in het leven geroepen door een tijdgenoot van De Booij, Maria Montessori genaamd. Zij verbreidde haar manier van lesgeven over vele landen en kreeg ook ingang in Nederland. Vermoedelijk heeft De Booij deze pedagogische methode in de opvoeding van zijn kinderen doorgetrokken. De twijfels die hij krijgt over de plaats van de vrouw in de maatschappij komen in een periode waarin vrouwen vechten voor meer rechten. Zijn liberale houding hiertegenover kan komen door de actieve houding van zijn vrouw, zijn beschouwende geest waarin niks zwart/wit was of een combinatie hiervan. De religie van De Booij is lastig te onderzoeken, hoewel hij schrijft over de kerkgang en het lezen van de bijbel zijn we er niet achter gekomen in hoeverre hij werd beïnvloed door de theosofische studies van zijn vrouw. De beleving van tijd hebben wij niet opgenomen in het onderzoek, hij kijkt soms met nostalgie terug op zijn jeugd, wat volgens Baggerman alleen kan door de vorming van een nieuw historisch besef, maar hij realiseert zich ook dat kinderen het op sommige vlakken in deze periode beter hebben. Hij heeft een duidelijk besef van verleden en heden maar over de toekomst schrijft hij maar spaarzaam. Na de kleinzoon van Hendrik is er helaas geen De Booij om de pen over te nemen en zal het familiearchief tot de geschiedenis gaan behoren. Tom de Booij is de laatste in lijn die het archief aanvult en als onderdeel van de familie-identiteit behandelt. Wat wij hebben onderzocht is slechts het topje van de ijsberg. Dit familiearchief biedt een schat aan informatie dat heel nuttig kan zijn voor verder historisch onderzoek.

Bijlage I

Curriculum vitae Hendrik de Booy (opgegeven aan zijn zoon Alfred na l950)
Adelborst le klasse 2 augustus 1887, luitenant ter zee 2e klasse l mei l990, luitenant ter zee 1e klasse, l november l902, pensioen 16 oktober l903, weder in dienst 10 mei l9l5, l9l5-l9l6 belast met het bevel op Texel, weder ontslagen en gepensioneerd 1 oktober l9l9. 1904-1905 administrateur van het Concertgebouw te Amsterdam, 1905-1938 bestuurslid .1905 nautisch chef van een wetenschappelijke expeditie onder leiding van Dr. M.C.Dekhuyzen (de expeditie beoogde physiologische onderzoekingen bij de vissen van de Zuiderzee en de Waddenzee en faunistische studiën in verband met het zoutgehalte te verrichten alsmede het plantaardig leven daar ter plaatse te bestuderen). 1906. Benoemd tot lid van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen te Utrecht en daarvan heden nog lid.
1906-1946 Secretaris, penningmeester en bestuurslid van de NZHRM te Amsterdam. 1907. Voorzitter van het Amsterdamse comité ter herdenking van de geboortedag van M.A. de Ruyter op 24 maart 1607. 1907-1921. Schoolopziener in het arrondissement Amsterdam IV. 1912-1949. Secretaris en bestuurslid van het Adderfonds te Amsterdam. 1913-1934. Secretaris en bestuurslid, daarna bestuurslid van het Zeemanshuis te Amsterdam, tot l946. 1913-1943. Bestuurslid van de Nederlandse Bouwmaatschappij, van l9l6-l943 bestuurslid van genoemde maatschappij te Amsterdam. 1913-1950. Secretaris-penningmeester en bestuurslid van de stichting Fonds voor de De Ruyter medaille, gevestigd te Amsterdam. 1919-1937. Plaatsvervangend lid van de Raad voor de Scheepvaart te Amsterdam. 1920-1950. Commissaris van de N.V. Algemeen Handelsblad. 1925-1942. secretaris van de Oosterse Handel en Reederijen te Amsterdam. 1933-1964, Honorary Life-Governor van de "Royal National Life-boat Institution" te Londen onderscheidingen:(o.a.), Nederlandse Leeuw, Oranje Nassau, De Ruyter medaille , Witte Olifant van Siam, Danebrogorde

Bijlage II

Inventaris familiearchief zoals bewaard in het Stadsarchief in Amsterdam onder nr 1423,.
1. CHRÉTIEN J.G. (1820-1901) X ADRIANA J. DE MOL VAN OTTERLOO (1827-1882)
2. CHRÉTIEN J.G. (1853-1934) X MARY J. HOBSON (1859-1923)
3. JEANNE MARIE (1856-1927)
4. ADRIANA JOHANNA (1863-1937)
5. ENGELINA PETRONELLA (1869-1907)
6. HENDRIK (1867-1964) X HILDA G. BOISSEVAIN (1877-1975)
6.1 Persoonlijk
- Jeugdherinneringen van hem tot 1900. 1654-1955
- Dagboeken van hem. 1928-1929 is verloren gegaan. 1909 – 1964 111 delen.
-Aantekeningen uit notitie- en kasboekje 1925-1946.
- Diverse aantekeningen door hem. 20e eeuw.
- Aantekeningen door hem over dagelijkse gebeurtenissen. 1940-1950.
- Agenda's van haar met dagelijkse notities. 1896-1957.
- dagboek van hen voor zijn vader van hun reis naar Indië en verslag van terugreis. 1900-1902
- Verslag van haar van hun verblijf in Indië 1900 1902.
- Krantenartikel door hem over hun terugreis uit Frankrijk bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog en brief en briefkaart van hen aan
hun neefje te Hattem.
- Brieven aan elkaar.1897 - 1949
- Brieven aan hen van zijn vader.1879 - 1901
- Brieven aan hen van zijn familieleden.1896 - 1937
- Brieven aan hen van haar ouders.1906 - 1929
- Brieven aan haar van haar familieleden.1891 - 1964
- Brieven aan hen van hun kinderen.1922 - 1969

- Brieven aan hen van hun neef Cré de Booy OSB.1942 - 1966
- Brieven aan hen van niet-verwanten.1895 - 1964
- Kopieën van zijn brief aan Willem Mengelberg en van diens antwoord.1914
- Brieven aan hem van zijn neef Jan den Tex en doorslagen van diens antwoorden.1953 - 1961
- Kopiebrieven aan haar van Kartini, concept en doorslag van haar lezing en krantenartikel over deze schrijfster met briefkaarten van het
Indisch Huis op de tentoonstelling "De Vrouw 1813-1913".1900 - 1987
- Brieven van haar en hem aan haar moeder. Aan haar teruggegeven1890 - 1914
- Handschriftanalyses van hen, met bijlagen.1926 - 1929
- Gedeelten van brieven van haar zus Olga aan haar moeder.1896 - 1929
- Trouwboekje van hen, met bijlagen.1897 - 1926
- Stukken betreffende hun huwelijk, 12 1/2, 25, 40, en 50-jarige bruiloft en andere familiefeesten.1897 - 1961
- Journaal van het schip "de Mavourneen" door hem en zoon Tom bijgehouden, met kopie van zijn artikel "Op weg naar Wiewerd" over dit
schip.1907 - 1914
- Foto's van hun huisje "De Sparren" te Naarden.1915
- "Waarnemingskaart voor de zonsverduistering" in 1912.1912- Vers op haar met tekening van haar door Jo der Kinderen-Besier.1915
- Vers voor hem op zijn 70e verjaardag door Willem Ortt en brief van hem aan Willem.1880 – 1937
- Dagboeken van hem en zijn gasten in het huisje "De Wijde Blik" op Terschelling, met - verslagje van een verblijf op het eiland 1934 - 195
- en tekeningen gemaakt tijdens hun vakanties op Terschelling.1934 - 1940
met bijlagen betreffende hun reis, met Engelien, door Schotland met de zusters Drummond.1936
- Verslag van Cherry Drummond van haar bezoek aan Holland. Getypt. 1947.
- Verzamelde stukken uit de Eerste en Tweede Wereldoorlog 1918-1945.
- Huishoudkasboek van haar. 1897-1957.
- Album van haar met ingeplakte foto's, programma's, uitnodigingen e.d. 1888- 1898.
- Programma's van toneelvoorstellingen te Amsterdam en Nieuwediep. 1897 – 1975.
- Album met verzamelde gedichten door haar. 20e eeuw.
- Aantekeningen van hem inzake de afwikkeling van hun nalatenschap, verdelingslijst door haar en taxatierapport van haar nalatenschap
1951-1975.
- Mensen die ik ontmoette, verhalen door hem. 1960 – 1970.
- Tekeningen door hem. 1903 – 1966.
- Foto's en tekeningen van hem en haar op verschillende leeftijden. 19e-20e eeuw.
- Foto's van haar op verschillende leeftijden. 19e-20e eeuw.
- 6.2 Maatschappelijk zie stadsarchief Amsterdam nr. 1423
- 6.3 Familie van echtgenote zie stadsarchief Amsterdam nr. 1423
- 6.4 Verwante families zie stadsarchief Amsterdam nr. 1423
- 6.5 Foto's zie stadsarchief Amsterdam nr. 1423

7. HENDRIK THOMAS (1898-1976) X OTTELINA GOOSZEN (1898-)
8. ALFRED (1901-1997) X SONIA DE BENCKENDORFF (1913-)
9. OLGA EMILY (1905-1960) X JOHANN GOTTLIEB VAN MARLE (1901-1979)
10. DOCUMENTATIE)DELEN UIT HET FAMILIEBOEK, CORRSPONDENTIE)
11. ENGELINA PETRONELLA (1917-) X MARIUS FRANS POLAK (1916-)

Bijlage III
Transcriptie van de eerste 1689 woorden van het dagboek van Hendrik de Booij 1931

26 december. Hilda eerst 's morgens naar Moeder op het Houten huis. ***(22)***. (zij is 86) Ze ging per trein en daarna per auto heen en terug naar het Houten huis, vond Moeder in bed, liggende, wel achteruitgegaan in uiterlijk, maar geheel helder. Ze weet echter niet dat het Kerstmis is en ook niet hoe laat. Hilda heeft haar met opzet niet gezegd dat het Kerstmis is. "I'll soon get up, zegt Moeder, the hot water is ready".Hilda gaat ook naar het Witzand, waar ze de talrijke met vele cadeaux begiftigde familieleden aan de ontbijttafel vindt, erg vrolijk en hartelijk. Dan vraagt Charles of ze weet dat Jan en Charlotte zullen overkomen en als Hilda zegt dat dit wel mogelijk is, zegt Charles dat hij niet "on speaking terms" met Jan is. Hilda zegt dat hij mogelijk wel zal logeren in "zijn moeders huis". Dan nog een altercatie met Charles over het feit dat ze hem niet om een auto heeft gevraagd en nu een taxi heeft gehuurd en dan zegt Hilda dat "we nou maar niet boos moeten zijn en elkander een zoen geven".
28 december. De sneeuw is weer verdwenen en het is mooi zacht weer. Wij kregen Jan Maurits bij ons,die bleef logeren en met wien wij heden naar het Houten huis en Witzand gingen per auto. Jan Maurits was getroffen door het uiterlijk van Moeder, die hij erg achteruitgegaan vond. Hij blijft logeren op 't Witzand. Bij Olga zijn wij in afwachting. In de nacht van 29 op 30 december te Amsterdam is de kleine Henriette Constance geboren, wegende 7 pond. Ik zag het kindje en Olga 30 dec. in de namiddag en vond het een heel mooi meisje. Alles gaat voorspoedig.
31. december. Oudejaarsdag. 's Avonds waren Hilda en ik en Engelien thuis. Ik las uit de brieven van Mama en ook Corinthe XIII. We aten oliekoeken en hadden een gezellig huiselijk avondje, gingen om ½ 12 naar bed. In bed liggende hoorde ik om 12 uur nog enige schoten en toen was het nieuwe jaar l931 begonnen.*(*22)

1 9 3 1
Het begint niet mooi. De belangrijkste kenmerken van dit nieuwe jaar zijn wel:
1. De bijna overal heersende werkeloosheid, het ergste in Amerika, Duitsland, Engeland, toenemend bij ons en in Frankrijk. Ook in Australië.
2. De drang naar onafhankelijkheid van Brits Indië, waaraan Engeland zal moeten toegeven en hetwelk zijn invloed zal doen gelden in ons Indië.
3. De houding van de sociaaldemocraten in Nederland, die hun land liefhebbende dit niettemin niet met de wapenen willen verdedigen.
1 januari l931. Een vervelende dag. Enkele gelukwensen van kleinkinderen en van Tom en Ot. 's Avonds met Hilda en Engelien naar de Gijsbrecht in de front bovenloge. Muziek van Diepenbrock ook bij de reien, tengevolge waarvan de woorden van de reien verloren gaan. Arntzenius dirigeert. Kloris en Roosje heel aardig. De 1ste maal dat Engelien het ziet. Slemp die naar niets lijkt en waarover Hilda zich schriftelijk beklaagt bij den heer Merckelbach, op welke klacht zij geen antwoord ontvangt. De pummel!!!
7 januari. Met Tom naar Wijk aan zee en daar vriendelijk ontvangen door Roland die ons uitstekende koffie schenkt. Ik lees de Commissie de les naar aanleiding van haar gedrag..'s Middags muziek met mevrouw Kempen geboren Van Heukelom, een aanvallige nicht van Hilda, die wat degelijker amusement of bezigheden wil hebben dan vroeger en die nu zal vinden in muziek met mij. Ze speelt heel muzikaal.
17 januari. Proeftocht Tjinegara. Er waait een zware storm uit het NW dus gaan we niet uit doch in stede daarvan naar Amsterdam. Maak kennis met De Kat Angelino ***(23),*** die ik als tafelbuur heb. Hij is de schrijver van een groot werk over Indië. Richtlijnen van het koloniaal beleid; wil dat wij een practische politiek voeren, geen universiteiten oprichten op een onderbouw van niets. Laat de Javaan zelf tonen. *(23)* wat hij kan. Niet spreken van weggaan, maar werken uitvoeren in het belang van de economische opbouw van het volk. Landbouwscholen. Engeland is een voorbeeld van hoe het niet moet. Hij meent dat Engeland India verloren heeft. De Kat Angelino is ambtenaar aan dept Koloniën voor Chinese zaken. Het Chinees heeft 40.000 tekens. Kent men er 10.000 dan is dat mooi, met 4000 kan men

zich behelpen. *[volgen voorbeelden van chinese karakters, tijdens de maaltijd opgetekend]*. Als ik thuiskom hoor ik dat Moddergat 5 man heeft gered. We wilden dit station juist opheffen.
18 januari, zondag, eten wij 's avonds bij Jim en Erminie in het Carlton hotel met 2 Amerikaanse vrienden, Mr. en Mrs. Mac Keller, de vervelendste mensen die ik nog ooit heb gezien. Het publiek in Carlton over het algemeen weinig elegant. Er zat een partijtje Six-en. De weduwe professor Six, oude Jan Six met z'n zuster en nichtjes. De muziek van Strauss, 40 man, die walsen speelde.
25 januari zondag. NW wind, een beetje ruw. Hilda heeft de laatste dagen griep, ligt te bed met pijn in het gehele lichaam. Engelien ligt ook weer te bed, intussen ontzaglijk etende, ook lachende. 't Is een vreemde ziekte. Ik ben heden naar het Houten huis gegaan en ik sprak met Moeder. Gisterenavond heeft zij tegen Charles gezegd:"I'm off. Where am I going". Toen heeft Charles gezegd:"Where you will find rest; to a very good place". "That is good", heeft ze toen gezegd.
26 januari, maandag. Heden is Moeder te ongeveer 3 uur gestorven. Hilda ging vanmorgen naar het Houten huis, heeft haar nog levend gezien, maar toen had de dokter reeds een morphine inspuiting gegeven. Ik ging met de trein van 5 uur met Mies *[Boissevain-Hooglandt]* en zag Moeder, het gezicht heel fijn en teer. Heel mooi, maar niet het gezicht dat wij kenden, meer lijkend op een plaatje uit haar jeugd.
18 februari. De toestand in het buitenland is als volgt: Engeland in grote financiële moeilijkheden. Snowdon. Toenemende werkeloosheid. Spanje in grote politieke moeilijkheden. De koning doet vele pogingen een kabinet samen te stellen. Rusland hard bezig aan het 3 jarenplan, is door zijn goedkope werkkrachten en reusachtige productie een groot gevaar.
19 februari. Een man die lang werkeloos was heeft een schilderij van Rembrandt in het Rijksmuseum ernstig beschadigd met een bijl.
7 maart. Ik naar de begrafenis van Govers te Callantsoog. Het is een erg koude dag. [...] Eindelijk komt de stoet aan. Eigenaardig gebouwde rijtuigen. We gaan naar het kerkhof om de kerk, die er zo aardig uitziet - gerestaureerd - met z'n eigenaardige toren. Mooi het wit van de toren met z'n groene kap en die blonde duinen. We houden de hoeden op. Wat doen die bidders onhandig met de touwen, die ze maar niet van onder de kist vandaan krijgen. De burgemeester Breebaart spreekt eerst en vergelijkt het leven van Govers met een boek dat nu gesloten is. Dan kom ik, en eindelijk burgmeester Lovink, mijn oude vriend. Een bedankje van een familielid. Govers was een boer met een goed verstand en een gevoelig hart, die veel van bloemen hield en mij herhaaldelijk hetzij bloemen of bollen aanbood bij mijn bezoeken aan Callantsoog. Toen ik hem toesprak toen hij 40 jaar lid van de Commissie was en hem een wandelstok met gouden knop aanbood zei hij: dank je wel voor je drukte. Maar hij was erg trots op zijn stok, wees iedereen de knop met de daarin gegraveerde opdracht.
18 maart. Vergadering bij Charles op diens flat van het Handelsblad en daarna diner bij hem. Zijn bedoeling was zijn medecommissarissen te benvloeden, maar hij had daarmede geen succes. Als ik 's avonds 23 maart thuis kom word ik ontvangen met gelukwensen van Hilda en Engelien omdat ik de gouden De Ruyter medaille heb gekregen van de Koningin. Dat is een hoge onderscheiding, die niet veel wordt verleend. We zijn de laatste dagen in correspondentie geweest met Johan Bouvelet, een ouden Fransen vriend van l904 te Adelboden. Hij komt zaterdag logeren. Deze winter is een winter van heel veel griep. We hebben in het geheel niet kunnen schaatsenrijden.
28 maart. Bouvelet vanmorgen afgehaald om 11.30 uur en herkende hem. Naar de Nederlandse Bank om bij te wonen het uitreiken van de De Ruytermedaille aan den kapitein van het Hospitaalkerkschip "De Hoop" door Vissering. Ik ben nu ook in het bestuur van die vereniging. Ik ben nu in de volgende verenigingen en betrekkingen waaraan ik iets te doen heb: NZHRM - Zeemanshuis- Raad v.d.Scheepvaart - Amsterd. Montessorischool - Ned. Bouwmaatschappij -Adderfonds - Oosterse Handel en Rederijen - Hospitaalkerkschip "De

Hoop" - Handelsblad - Concertgebouw.
29 maart. Naar de Mattheus Passion met Hilda, Engelien en Bouvelet. De uitvoering was prachtig, vooral wat de koren aanging. Onder de solisten was Mia Peltenburg te lief, Carl Erb te gemaniëreerd. De uitvoering was over het geheel ontroerend. We gingen 's avonds met Bouvelet naar het diner in het Amstelhotel, 52 mensen, ter ere van Mengelberg. *[opsomming van de meeste aanwezigen]*.
Het diner uitstekend maar ik at weinig en drink nagenoeg niet. Intussen werden wij vermaakt door de Berlin Harmonist society, een zevental mannen die zongen op de manier van de Revellers, heel knap. Dansen met een jazzband en Hilda en ik deden een walsje. Om 3 uur naar huis. Aardig om te zien het plezier van Mengelberg en de aardige wijze waarop hij omging met die Revellers. De speech van Schmuller, vooral heel aardig waarin hij Mengelberg aanspoorde om nu voortaan in Holland te blijven. - Keyserling, die zeide dat men om een philosoof te worden de wereld om moet gaan in tegenstelling tot Kant die een groot philosoof was en Koningsbergen nooit heeft verlaten. De beschaving van Amerika die te meer vervlakt naarmate het aantal verdiepingen stijgt. Maandag 30 maart. Gezellig geluncht, waarna Bouvelet vertrok. We hebben een zachte herinnering aan dezen fijnen zwakken man, dien wij door de drukte van de laatste dagen te weinig gesproken hebben. Hij heeft een fijne geest, een grote beschaving, is meer beschouwend van natuur dan handelend, melancholisch. Hij is gepsychoanalyseerd door dr. Maeder in l9l7.

Bijlage IV
Dit zijn correspondentiestukken en notulen van een vergadering van de Montessorischool waarin er gesproken wordt over Joodse mensen op de Montessorischool.

Aan het Bestuur van de Gemeente Amsterdam

12 September 1941

In opdracht van den Secretaris-Generaal van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming zendt ondergetekende, Secretaresse van de Stichting voor Middelbaar en Voorbereidend Hooger Montessori Onderwijs, U een staat van de leerlingen van Joodschen bloede op het Montessori-Lyceum te Amsterdam.

Secretaresse.

Tekst van bovenstaande brief : "In opdracht van de Secretaris-Generaal van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming zendt ondergetekende, secretaresse van de Stichting van Middelbaar en Voorbereidend Hooger Montessori Onderwijs, U een staat van de leerlingen van Joodschen bloede op het Montessori Lyceum te Amsterdam
w.g A.D. Cnoop Koopmans -van Tienhoven secretaresse

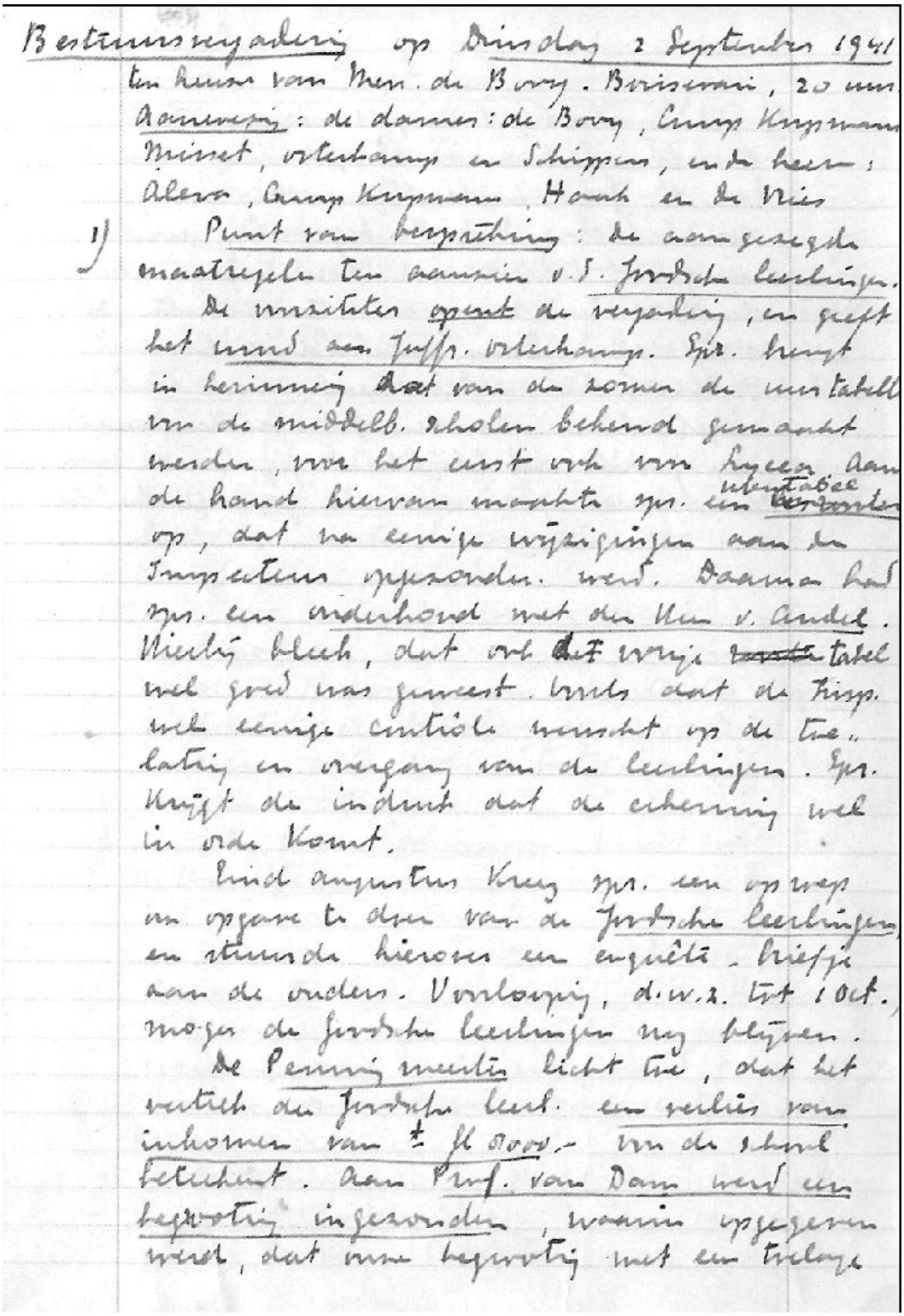

Bestuursvergadering op Dinsdag 2 September 1941
ten huize van Mev. de Bovy. Boissevain, 20 uur
Aanwezig: de dames: de Bovy, Camp Kuyman
Misset, Osterkamp en Schippers, en de heeren:
Aleva, Camp Kuyman, Haak en de Vries

1) Punt van bespreking: de aangezegde maatregelen ten aanzien v.d. Joodsche leerlingen.

De voorzitter opent de vergadering, en geeft het woord aan Juffr. Osterkamp. Spr. brengt in herinnering dat van de zomer de uurtabelle van de middelb. scholen bekend gemaakt werden, voor het eerst ook voor Lyceum. Aan de hand hiervan maakte spr. een uurtabel op, dat na eenige wijzigingen aan de Inspecteur opgezonden werd. Daarna had spr. een onderhoud met den Heer v. Andel. Hierbij bleek, dat ook het vorige tabel wel goed was geweest. Voorts dat de Insp. wel eenige controle wenscht op de toelating en overgang van de leerlingen. Spr. krijgt de indruk dat de erkenning wel in orde komt.

Eind augustus kreeg spr. een opwep om opgave te doen van de Joodsche leerlingen, en stuurde hierover een enquête-briefje aan de ouders. Voorloopig, d.w.z. tot 1 Oct., mogen de Joodsche leerlingen nog blijven.

De Penningmeester licht toe, dat het vertrek der Joodsche leerl. een verlies van inkomen van ± fl 8000.- voor de school beteekent. Aan Prof. van Dam werd een begrooting ingezonden, waarin opgegeven werd, dat onze begrooting met een toelage

Dinsdag 2 september 1941 Notulen bestuursvergadering Montessori Lyceum

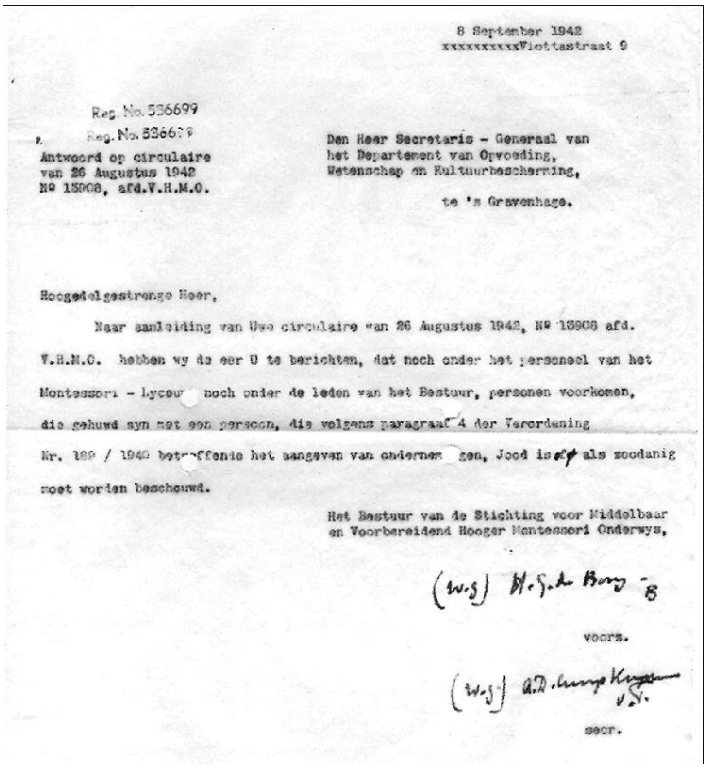

8 September 1942
xxxxxxxxxxVlottastraat 9

Reg. No. 536699
Reg. No. 536699
Antwoord op circulaire
van 26 Augustus 1942
No 13908, afd.V.H.M.O.

Den Heer Secretaris - Generaal van
het Departement van Opvoeding,
Wetenschap en Kultuurbescherming,

te 's Gravenhage.

Hoogedelgestrenge Heer,

Naar aanleiding van Uwe circulaire van 26 Augustus 1942, No 13908 afd. V.H.M.O. hebben wy de eer U te berichten, dat noch onder het personeel van het Montessori - Lyceum noch onder de leden van het Bestuur, personen voorkomen, die gehuwd zyn met een persoon, die volgens paragraaf 4 der Verordening Nr. 189 / 1940 betreffende het aangeven van ondernemingen, Joods is of als zoodanig moet worden beschouwd.

Het Bestuur van de Stichting voor Middelbaar
en Voorbereidend Hooger Montessori Onderwys,

(w.g) H.G. de Booy

voors.

(w.g) A.D. Cnoop Koopmans-v.T.

secr.

Tekst van de bovenstaande brief:
Hoogedelgestrenge Heer, Naar aanleiding van Uwe circulaire van 26 augustus 1942, No 13908 afd V.H.M.O. hebben wy de eer U te berichten, dat noch onder het personeel van het Montessori Lyceum noch onder leden van het Bestuur personen voorkomen, die gehuwd zijn met een persoon, die volgens paragraaf 4 der verordening Nr 189/1940 betreffende het aangeven van ondernemingen, Jood is of als zoodanig moet worden beschouwd
w.g H.G. de Booy, voorz. en A.D. Cnoop Koopmans-v.T. secr.

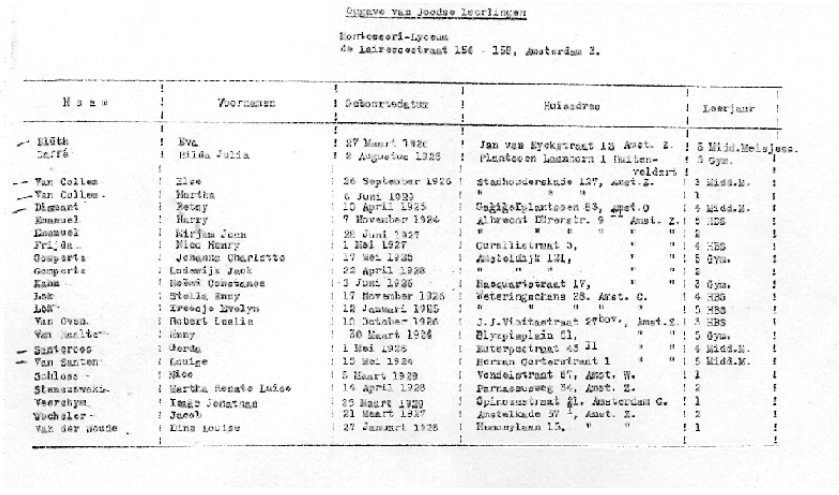

Opgave van Joodse leerlingen

Montessori-Lyceum
49 Lairessestraat 156 - 158, Amsterdam Z.

N a a m	Voornamen	Geboortedatum	Huisadres	Leerjaar
Blüth	Eva	27 Maart 1920	Jan van Eyckstraat 13 Amst. Z.	5 Mid.Meisjes.
Cerfé	Hilda Julia	2 Augustus 1923	Plantsoen Laanzorg 1 Hilversum	5 Gym.
			Velderk	
Van Collem	Elsa	26 September 1919	Stadhouderskade 137, Amst.Z.	3 Midd.M.
Van Collem	Martha	6 Juni 1923	" " "	1
Dimsant	Betsy	10 April 1925	Sarphatiplantsoen 83, Amst.O	4 Midd.M.
Emanuel	Harry	7 November 1924	Albrecht Dürerstr. 9 Amst. Z.	5 MDS
Emanuel	Mirjam Juan	28 Juni 1927	" " " " "	2
Frijda	Nico Henry	1 Mei 1927	Curaçaostraat 3, " "	4 HBS
Gomperts	Johanna Charlotte	17 Mei 1925	Amstelkade 131, " "	5 Gym.
Gomperts	Ludewijk Jacob	22 April 1928	" " " " "	2
Kann	Meëk Constance	3 Juni 1926	Bloemgracht 17, " "	3 Gym.
Lak	Stella Henry	17 November 1926	Weteringschans 28. Amst. C.	4 HBS
Lak	Evecelo Evelyn	18 Januari 1925	" " " " "	5 HBS
Van Oven	Robert Emile	12 October 1926	J.J.Viottastraat 29bov, Amst.Z.	3 HBS
Van Amelsv.	Henny	30 Maart 1924	Elzevierplein 21, " "	5 Gym.
Santcroo	Gerda	1 Mei 1925	Ruysdaelstraat 43 II " "	4 Midd.M.
Van Santen	Louise	15 Mei 1924	Herman Gorterstraat 1 " "	5 Midd.M.
Schloss	Nico	5 Maart 1929	Vondelstraat 87, Amst. W.	1
Stenzaswski	Martha Renate Luise	14 April 1928	Parnassusweg 36, Amst. Z.	2
Veerschyn	Isaac Jonathan	25 Maart 1929	Spinozastraat 21, Amsterdam C.	1
Wechsler	Jacob	21 Maart 1927	Amstelkade 97 I, Amst. Z.	2
Van der Woude	Dina Louise	27 Januari 1928	Hemonylaan 15, " "	1

Lijst van Joodsche leerlingen van het Montessori Lyceum . Opgestuurd in 12 september 1941 door het bestuur van het lyceum aan het bestuur van de gemeente Amsterdam (maar recent door een historica aangetroffen in het stadsarchief van de gemeente Amsterdam en aan het Montessori Lyceum ter beschikking gesteld)

(Onderschriften van deze bijlage IV zijn toegevoegd bij het werkstuk en overgenomen van de website egoproject.nl)

Noten

1. http://www.egoproject.nl/archief-debooijfamilie/Her%20H%20de%20Booij.htm (26-01-2010)
2 Alain Corbin, 'Achter de schermen', in Michelle Perot, ed., *Geschiedenis van het persoonlijke leven 4. Van de Franse Revolutie tot de Eerste Wereldoorlog* (Amsterdam 1989) 436.
3. http://www.egoproject.nl/archief-debooijfamilie/Hendrik%20%20de%20Booij%20%281867-1964%29.htm (24-12-2009)
4. Arianne Baggerman en Jeroen Blaak, 'Reizigers in de tijd, 19de-eeuwse autobiografen en hun strijd tegen vergeten'*, Spiegel Historiael themanummer Egodocumenten'40 (2005) nr.3/4, 156, 157.*
5 Idem, 158
6 Arianne Baggerman, *'*Zo een vrijheid begeer ik nimmer meer te beleven. Het witwassen van het verleden in Nederlandse egodocumenten *(1800-1850)', De negentiende eeuw 33* (2009) nr. 2, 85.
7 Jan Bank en Maarten van Buuren, *1900, The Age of Bourgeois Culture,* (Houndsmill, Basingstoke, Hanpshire, 2004) 23, 108.
8 Arianne Baggerman*, '*Het geheugenpaleis van de familie Blussé, een uitgever met dynastieke ambities', *Kunstschrift* 44 (2000) nr. 2 (themanummer 'Egodocumenten') 42.
9 Thimotheus Adelbertus Hendrikus de Nijs, 'In veilige haven, het familieleven van de Rotterdamse gegoede burgerij, 1850- 1890', *Historische publicaties Roterdamum* 141(2001) 100.
10 Jan Bank en Maarten van Buuren, 1900, The Age of Bourgeois Culture, (Houndsmill, Basingstoke, Hanpshire,2004) 23,108.
11 Henk Nicolai, 'De Genealogie van het voorwerp, Dierbare voorwerpen en familiecultuur bij Kingsma's te Makkum;, in Peter te Boekhorst, Peter Burke, Willem Frijhoff, Cultuur en Maatschappij in Nederland 1500-1850, Een historisch-antropologisch perspectief (Heerlen 1992).
12 http://www.dbnl.org/tekst/mont023leve01_01/mont023leve01_01_0002.htm
13. Timotheus Adelbertus Hendrikus de Nijs, 'In veilige haven, het familieleven van de Rotterdamse gegoede burgerij, 1850- 1890', *Historische publicaties Roterdamum* 141(2001) 20.
14. http://www.egoproject.nl/archief-debooijfamilie/Verhalen%20van%20Hendrik%20de%20Booij.htm (26-01-2010)
15 Thimotheus Adelbertus Hendrikus de Nijs, 'In veilige haven, het familieleven van de Rotterdamse gegoede burgerij, 1850- 1890', *Historische publicaties Roterdamum* 141(2001) 20.
16 http://nl.wikipedia.org/wiki/Hospitaal-Kerkschip_De_Hoop
17 De Nijs, 'In veilige haven'het familieleven van de Rotterdamse gegoede burgerij, 1850-1890', *Historische publicaties Roterdamum* 141(2001). 191. 201
18 Dagboek van Hendrik de Booij 13 november 1931.
19 Jan Bank en Maarten van Buuren, *1900, The age of Bourgeois Culture*, (Houndsmill, Basingstoke, Hampshire 2004) 488.
20 De Nijs, 'In veilige haven, het familieleven van de Rotterdamse gegoede burgerij, 1850-1890', *Historische publicaties Roterdamum* 141(2001) 108,109.
21 Het instrument dat bij cricket wordt gebruikt om de bal te slaan. Vergelijkbaar met een honkbalknuppel alleen dan wat vlakker afgewerkt.
22 Houten huis: huis op het terrein van het Witzand waar mijn grootmoeder haar laatste levensjaren doorbracht.
23 A.D.A. de Kat Angelino, 1891-1967. Schrijver van "Staatkundig beleid en bestuurszorg in Nederlandsch-Indië"(1929-1930).

Hoofdstuk 14. Levensloop van Hilda Gerarda Boissevain.

Hilda Gerarda Boissevain, geboren Amsterdam 12-7-1877**,** gestorven Amsterdam, 15-4-1975, 3:30. Haar ouders waren **Charles Boissevain en Emily Héloise MacDonnell**

Veel van haar leven is al verwerkt in het leven van haar echtgenoot en mijn grootvader Han de Booij,

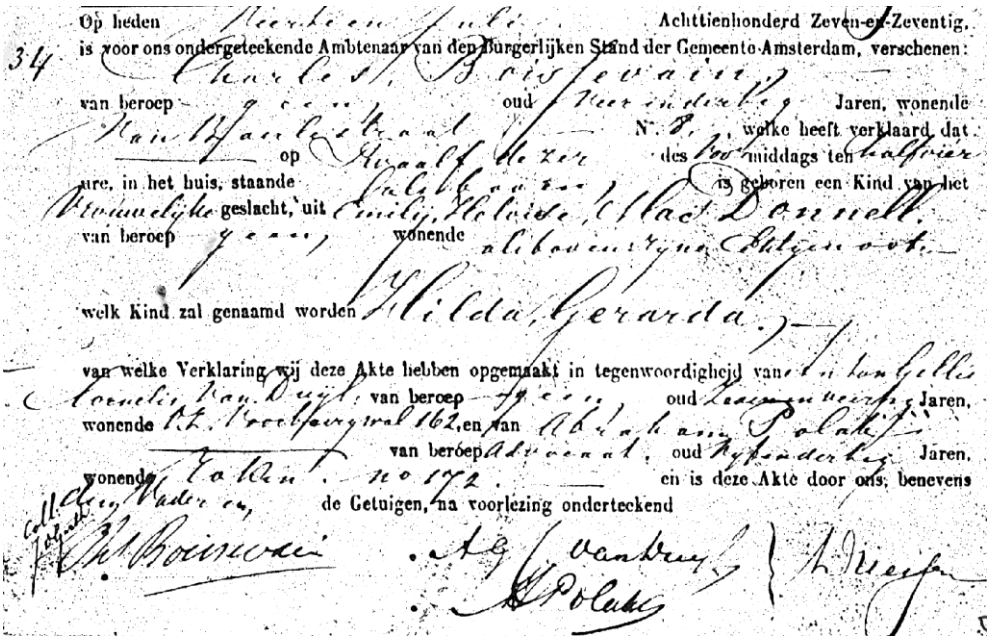

Op heden Achttienhonderd Zeven-en-Zeventig,
is voor ons ondergeteekende Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Gemeente Amsterdam, verschenen:
34
van beroep oud Jaren, wonende
N. , welke heeft verklaard dat
op des middags ten
ure, in het huis, staande is geboren een Kind van het
vrouwelijke geslacht, uit
van beroep wonende
welk Kind zal genaamd worden
van welke Verklaring wij deze Akte hebben opgemaakt in tegenwoordigheid van
van beroep oud Jaren,
wonende en van
van beroep oud Jaren,
wonende en is deze Akte door ons, benevens
de Getuigen, na voorlezing onderteekend

Geboorteakte van Hilda Gerarda Boissevain 12 juli 1877 half vier in de ochtend

Het geboortehuis van Hilda Gerarda Boissevain. Van Baerlestraat 8, woonhuis van haar ouders van 1875-1778

1877 Hilda Gerarda 3 maanden oud met haar Moeder en haar oudere zuster Hessie

Woonhuis ouders Herengracht 332 van 1888-1897

Hilda Boissevain foto van 1888?

1892 Hilda met haar Vader op de Rhône gletscher

Hilda's liefde voor Piet van Tienhoven*)
Uit enkele brieven van Hilda blijkt haar liefde voor Piet van Tienhoven
*)**Joannes Pieter van Tienhoven,** (1876-1950). In de zomer van 1876 moest hij nog 20 worden en zou beginnen met zijn rechtenstudie. Zijn neef, Pieter Gerhard Van Tienhoven, (1875-1953), werd in de familie "Vogelenpiet" genoemd, om hem te onderscheiden van "Moeders Piet". (Later president-commissaris van de Hollandse Bank-Unie N.V
19 september 1895 Sligo. Brief van Hilda aan haar zuster Olga
Ik heb tranen gelachen om je brief. Ik vind het hoogst gepast en welvoeglijk en welgemanierd van Piet dat hij niet om aardigheden wil lachen die hun oorsprong bij mij vinden en het verwondert me dat je dat grappig vindt.
20 september 1895 Kingstown Hilda aan haar moeder
"l've only had one letter from P. as he said he was sending all his other ones to Sligo, thinking I'd be there yesterday, so 1'll find a little collection there so I can very well judge what sort of letter he writes, but the one letter he wrote was in such a jolly hopeful loving tone that it made me quite happy and I was as jolly as anything after I got it. I'm sure father won't be angry for your allowing us to write. He willl think of the time he was young himself·, (I, mean very young, of course he is young still, I beg pardon).
14 july '96 Zandvoort Olga Boissevain aan haar moeder, Emily Boissevain-MacDonnell
. . I am so glad Hessie is getting on. We had made a delightful plan for a bal costumé but we put it off when we heard Hessie wasn't behaving herself. But now we decided to have it on monday and mr. De Booy is coming to stop the night with us. I am almost ashamed to say that we enjoy ourselves very much, although we miss you every moment of the day. But is is so nice to have Robert [haar broer] and mr. De Booy. Mr. de Booy is here two days of every three. I think he thinks Hilda a very nice girl, at any rate they are inseparable. Hilda has the most ladylike way of making herself agreeable to gentlemen I ever saw. She makes herself look so nice. The other day the contrast between us two was a little too great even for my pleasure. Hilda had on her nice cool flowery muslin with her birthday ribbons and brown hat with the leaves. A nice white parasol and (as she had been sleeping) rosy cheeks and curly hair. My hair had been curly in the morning too, but I had been rather busy and therefore hot, so that my curl had melted away. Hilda had been sleeping so I couldn't go upstairs to change my dress and went with tidy, but unbecoming hair, a dirty blouse, a faded straw hat and a short and

grimy morning skirt. The Den Texes are in hotel d'Orange but we see not so much of them as other years. We see the most of Emile as he generally comes to tennis with us in the afternoon. Robert enjoyes being here very much and I must say, considering that you are not here, we might do worse. The whole of last week we were practising for the match, so of course, mr. De Booy was there every afternoon. On saturday the match began at half past nine. ...I came later, as there was lots to do and I had to take care for the lunch as they all lunched on the court ... There was plenty and yet not too much and they all enjoyed themselves so I felt rather proud of myself. ... I lost in the single against Hilda. We both surpassed ourselves and were very much cheered and encouraged. We all like De Booy very much. He is a real nice fellow who can quizz and has sense of humor. I needn't tell you that he didn't leave us on sunday. Sunday morning they first all looked at his photo's and then Hilda and he sang and played for each other. Then we all went to the tenniscourt, so Hilda and De Booy went to put up the net. After dinner a thunderstorm came on so we all sat in the koepeltje dol gezelligjes te kletsen and Hilda sat tea for them *[zette thee!]*. I didn't like Hilda doing it, but I had heard one of them say that they thought Hilda didn't help me enough and I resolved always to accept when she offered anything. The tea-setting isn't much bother and trouble, but as it happens in presence of them all, it had much effect, so I was rather glad she did it. She really is charming and she keeps us all laughing when there is a naval officer. I hate the word "flirting" as I think it vulgar and unladylike, and Hilda is anything but that, but I can't help feeling sorry both for Asbeck and De Booy, because she is so nice that they can't help growing fond of her. She has got it into her head that a naval officer's heart is invulnerable, as they have so often to leave their loves behind them. Perhaps she is right and perhaps they also think her only very nice and amusing but there is always the danger that it turns out to be otherwise. However that isn't my business. She doesn't bother me with it because she does it so ladylike and most likely I would do just the same if I saw people thought me very nice.

Olga Boissevain aan haar moeder. Fragment, zonder datum

. . . no longer in his keeping. Alfred *[haar broer]* said I was not to encourage him to come too often as that was hard lines on the poor fellow. I am afraid Erwin van Asbecks heart is leaving him too and sometimes I have a feeling as if Hilda is playing with edge tools as she has made two people in love with her when she is engaged to a third. But she doesn't seem unhappy so I suppose her heart is still with Piet. I do hope they will keep true to each other now they have begun, but I think it would have been better if it never had begun.

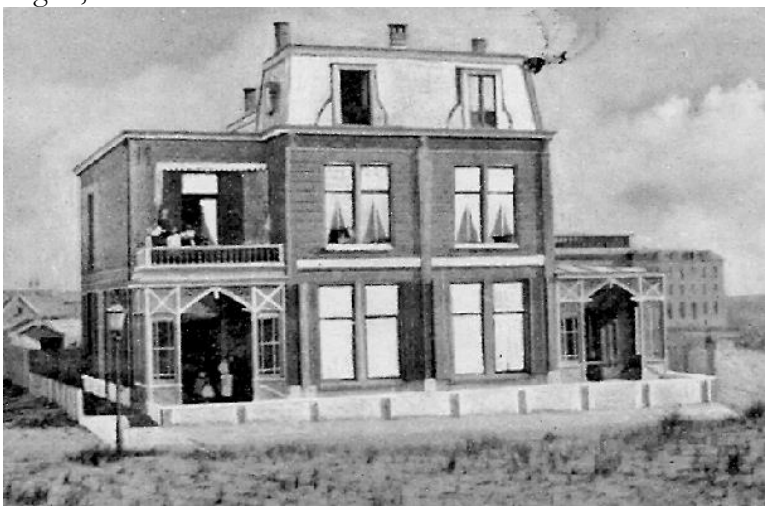

Vakantiehuis in Zandvoort "Duinvliet"

18 juli 1896 Duinvliet Hilda wordt 19 jaar Hilda aan haar moeder

She enclosed an awfully hartelijke brief of Piet which I had to consider as my birthday letter and then on the morning after my birthday.

I got a formeelen brief from him. He had wanted to send me a photo of the maskerade but

they can only be got in sept. He millimetered himself so he won't be able to come to Zandvoort this summer as it would take him to much out of his work. I wouldn't see him with a millimeterd head! I'll write to Ada telling her about you and then she must write it to P.
Engelien de Booij schrijft deze opmerkingen bij het dagboek van haar vader Han de Booij
In de zomer van l896 voerden de zusjes Olga en Hilda Boissevain (ruim 20 en net 19 jaar) de huishouding in Zandvoort, waar het gezin Boissevain doorgaans de zomer doorbracht. Hun Ierse moeder, Emily MacDonnell, was in Baltimore bij hun oudere zuster Hessie die na haar eerste bevalling zorg nodig had. Misschien had Hilda toen al van haar vriend Piet van Tienhoven te horen gekregen dat hij haar haar woord teruggaf, omdat zijn ouders vonden dat hij eerst een vrouw moest kunnen onderhouden, voor hij zich mocht engageren. De opmerkingen van Olga en de aantekening in Hilda's agenda van een bezoek van Piet op 14 september maken het echter waarschijnlijker dat het engagement pas in september 1896 definitief verbroken werd. Vermoedelijk heeft hij toen Hilda "haar woord teruggegeven". Jaren later hoorde Hilda van haar moeder dat Piet gehoopt had dat zij op hem zou wachten, maar zelf had zij dat nooit geweten. Begin oktober was er weer contact met "Booy", en zijn tweede huwelijksaanzoek is aanvaard.
Van Hilda Boissevain is een agenda bewaard uit het jaar 1896. De naam "Booy" komt daarin in de maanden juli-augustus veel voor. Uit haar aantekeningen blijkt dat ze helemaal niet besefte wat ze had aangericht.

Hild**a's liefde voor Han de Booij**

Uit het dagboek van Han de Booij van 1896:
Toen de Van Speyck in Nieuwediep kwam [in 1896], arriveerde tegelijk de "Friso", een dergelijk schip, met daar aan boord Alfred Boissevain, wiens broer Robert op ons schip was. Het was dus geen wonder dat hun vader Charles Boissevain die te Amsterdam woonde en die directeur en hoofdredacteur van het Algemeen Handelsblad was, met twee dochters naar Den Helder kwam om zijn zoons te verwelkomen. Met een van die dochters, Hilda Gerarda, ben ik op de 16e juni 1897 getrouwd.

12 juni 1897 Uit een brief van Papa de Booy aan zijn zoon Chrik,

". . . Ik was bedroefd door het overlijden van mijn eenigen broeder*) doch verheugd door het huwelijk van Henri met een meisje, dat niet alleen uitmunt door natuurlijke schoonheid, maar wier geheel aanzien de sympathie van een ieder trekt. Wij zijn met het huwelijk zeer ingenomen, al is het ook, dat mijn vierde zoon trouwt met een meisje sans le sou, want dat is ook bij haar het geval; de vader verklaarde niets te kunnen doen tot onderstand van het huwelijk dus bleef dat geheel aan mij overgelaten.
*) Pierre Hubert Jean Alexander 1818-1897

1897 Bd Suchet 47 Passym Paris Brief van Hilda aan haar moeder

I write every day to Han and every other day to home. I get every day a letter of him and once I got two. His cold is better and I believe he is getting on with his work.

Hilda trouwt Han de Booij op 15 juni 1897 in Naarden

De bruid

Het bruidspaar de Booij-Boissevain

25 juni 1897 Fragment van een brief van Thijs Boissevain aan zijn broer Walrave
Het huwelijk van Hilda is in alle opzichten goed afgeloopen. Wij hebben ons goed geamuseerd op alle feesten en het huwelijk zelf in Naarden was alleraardigst. De optocht der gasten te voet van stadhuis naar kerk leverde een schoon schouwspel. Naarden's kerk heeft een prachtig orgel en de muziekonderwijzeres van Hilda, mejuffrouw van Santen, zong met eenige leerlingen toepasselijke quodlibets.

Huwelijksreis naar Zwitserland
19 juni 1897 Schweizerhof, Luzern. Hilda schrijft aan haar moeder
My own dearest Mother, We are enjoying ourselves more than words can say. This afternoon we had a beautiful drive along the lake. This evening we dined at tabled'hote 7 1/2 o'clock and I wore my black dress (I am wearing it still, we are writing in the reading room) . I feel very deftig and married, but am afraid I don't look it. Han says he has never seen me look so happy. He takes such good care of me. The taking good care of me consists in running after me with my C cape and rugs and stuffing me with food and drink at all possible hours which lassure you I gladly accept. Han every ten minutes laughs at me. You know the way he laughs, makes such a funny noise and putting his hand before his face. The music is so nice, they are playing in front of the hotel. There are about 50 people in this reading room, and you don't hear a sound except the rustling of our pens in the inkstand and then the sound of the music in the distance. It is all very delightful. If the weather is good we sleep on the Pilatus to morrow night, otherwise we go straight on to Interlaken or rather Wilderswyl via Meiringen and then we want to remain in Mürren for some time. Did there come any telegrams after we left? We have not yet written to thank them yet. But as till to day we have always been in the train. Han has not yet written to his family, he is doing so now, and wants to write something under this. Goodbye my own darling little mother. I love you all so very much. Ever your loving Hilda.
Dearest mother. It is simply lovely here, mother, and Hilda is the greatest darling I ever saw. She is showing me Zwitzerland now and explaining everything to me. She has shown me the Loreley on the Rhine four times, every time at another point of the river, so that I thougt the whole Rhine was Loreley. We are living in a swell hotel now which is very nice, Hilda wears her black silk dress and I am very proud of her. To day we took a drive to Küssnach, it strikes me that there are several mountains in Switzerland, but Hilda says there are many more still but you cannot see them because they are invisible by the rain. It did not rain very hard. We are going up a tremendous high mountain to morrow with a steamtram ,I am afraid we will be frozen dead, it is the Pilatus we are going to. Dag mothel believe me, your happy Han.

P.S. (by Hilda) We have not yet seen a D.O.H. Will you keep the announcement of our marriage for us? Please. Love to all.

Woensdag 23 juni 1897. Schynige Platte, brief aan haar Moeder

My dearest Mother, Today Han 's birthday. 1 gave him this morning a very pretty knife and a silver pencil and cigarettes and a little compass to hang on his watchchain. He gave me a pretty hatbox and 2 very sweet silk ties. We went this morning at 9 o'clock from Wilderswyl in the train up the Sehynige Platte. We arrived here at 10.30. We had taken our luncheon with us. We went then on the way to the Faulhorn and there we picniced at about 11.30. The view was magnificent, the weather is so beautiful, not a cloud to be seen. We went af ter our pic-nic up to the aussichtspunkt on the Daube and then we came to this hotel where we ate a second lunch. You'd laugh if you saw the amount of food both of us manage to get in us. I believe I nearly eat more than Han. This is the same hotel as the one of 6 years ago, only so enlarged and beautified you wouldn't recognize it. At 5 o'clock we return again to Wilderswyl. Tomorrow I think we 'll go to Wenger alp. It is a delightful way of making tours, I think, Whilst we were lunching here Han began to talk Japannese to a "Japanner", it was great fun. His stock of Japannese was soon extinghuished and then we talked French. In our pension there are two English ladies Strickland, 5 Russian ladies and a German couple on their honeymoon. Edmund and Else they are called. I thank you very much for your letter, it was sent on to Interlaken and we got it yesterday. I am more sorry than words can say that Olga is not going to N'diep. The expense is nonsense, because Han would pay her expenses as she does it for us. I never spoke to Lien about my house. She doesn' t know where I want the furniture to stand. She doesn't know either about the presses whieh we want lined. He got 30 telegrams.We must still answer them .We'll do it to-morrow or so I think. I believe the is weather will last. Han is writing to you now too, but is doesn't go too quickly, he does nothing but look at me every two minutes and then puts a scratch through what he has written. Now it goes beautifully, I gave him a severe reproachful look and now he is writing 10 miles an hour. I had thought it would have been very cold here high up but it was so stifling that we didn't know what to do.We had taken my cape and his "regenjas", but they only were a bother. It is so funny that one can get milk everywhere, and then we drink landwein and then Han gives me one glass and he drinks the rest. Give my best love to all.I hope you have nice weather too now. When is Jan van Hall coming back? Will he be on Drafna on the 27th? Goodby darling mother. Ever your loving daughter Hilda.

P.S. The hymn book got into my trunk by mistake.

P.S. You must not believe half the things Han writes, he exaggerates awfully, one would think he had become a Boissevain instead of a De Booy!!

23 juni 1897. Schynige Platte. Brief van Han de Booij aan zijn schoonmoeder

Dear mother, Many thanks for your letter and the trouble you took to send the "kisten" . I do not think you need write to May about them, the man "Krijnen" who lives in the benedenhuis will take care of them and put them by. It is such lovely weather now and I think it will last. We went to the Schynige Platte this morning and it is simply lovely. Before we went Hilda warned me not to catch cold on the Schynige Platte as it would be very cold she said. Mind you take all the rugs with you she said. So I made a bundle of all the rugs I could find and all the capes and all the mantles. As we went up with the tram, it gradually got hotter and hotter, but Hilda said, wait till you are on the top. But when we were on the top the heat was immense. The rugs looked rather ridiculous. We are always very thirsty. As you can get milk everywhere, we generally drink wine, but it is a kind of wine which is not dangerous. No wonder we got very thirsty on the Schynige platte and went into a wine shop. Then Hilda wanted to make it alright about the rugs and said to the maid: It is generally very cold here is it not? Oh no, the maid said, it is always like this. We have much fun, mother, we laugh very much. On the 20th we went Meiringen from Luzern. We went to Meiringen because we had seen in the Baedeker that there was a nice English church in the garden of the best hotel in

Meiringen and as Hilda had hymnsbooks with her I said they would not be of any use if we did not go to the English church on a sunday. So we said to each other: to morrow is sunday and we are going to the English church in Meiringen. I believe that another reason for going to the English church as regards Hilda was, that she wanted to wear her going-away dress.When we came to Meiringen the first thing we asked in the hotel was: at what o'clock is service to morrow? But thje man we asked it to answered: There is not any service on Monday,it is Sunday to day. Tableau!

Hilda's portrait with many apologies from her husband,

1897 Hilda en Han in hun huis in Nieuwe Diep, den Helder

30 April 1900 Hilda over haar verblijf in Nederlandsch Indié in een vertrouwelijke brief aan haar moeder

Dearest Mother, Those few days here have been the most miserable I ever spent in my life. I think the dining and lunching with the G.G. dreadful, dreadful. Perhaps all this is difficult to explain and perhaps it is wrong of me to write all this, but firstly I 'll begin with all my grievances. Firstly I must say, the Jonckheers told us "how the v.d. Wijcks always were, and comparisons are odious, but one can't help making comparisons. For instance, Mrs. N.d.Wijck kissed Mrs. Jonckheer as soon as she came to pay her a visit and then after time said "ik zal mijn man gaan halen". Mrs. R. not, and she the whole time talks.with us about Zijne Exc. which really is ridiculous. I then didn't see the G.G. till the wednesday at the dinner with the prince, though I know from Jonckheer that he was dying of curiosity to see me. Now of these and many other things the explanation is simple. The are fearfully afraid to burn their fingers and to sin against the Etiquette, and then they do and leave things all to the servants just as if that would harm his authority in India to do like a mortal when he is alone with his aide de camps. You must know that mrs R cannot be intimate with any one except the wives of the

aide de camps and the wife of the algemeene secretaris, mrs. Nederburg. And now they do so ridiculous and stiff, and I have to make each time again a deep bow for her and a deeper one for him. So whilst we are here that is 4 times a day. Once when they come into the room before luncheon, and when they go away after lunch and once before and after dinner. The first day I was just gewoon and natuurlijk but that isn't right and now I just sit at table and don't say a word and Han dito dito. Goodness me, l'd get cracked if I had always to be here. Now I must impress on you that they both seem very nice and he such : a nice handsome face, and I think when he has been here 2 'years he'll be different. The Jonckheer say that they had had in the beginning with this G.G. a much worse time than we, and that Jonckheer often walked swearing through the room after coming from the Palace. We have here splendid apartments in the right wing of the palace and we are treated like princes. We get up at 6, walk till 8, beakfast at 9. We go and swim in the beautiful swimming-bath of the G.G., then Tom goes to sleep. At 12 there comes port wine for us, at 1 o'clock we must be in the sitting-room by the dining-room. There we lunch all together. Then we disappear again to our own appartments and we don't see the heele rommel till quarter to 8. Then we dine at 8 and we have to remain with them till 9! and then we disappear again. To give you an idea mother of the unnaturalness of the whole proeeeding . We are here now 4 days, and the G.G. hasn't once asked to see Tom and Mrs.R. only saw him at our arrival. Now isn't that ridiculous and unnatural proceeding? Oh! I get mad with them when 1 think of all my grievanees. Also with their carriages, they are so zuinig. Now we are their guests and they haven't onee offered the carriage if we wanted to take a drive, they didn't say either that we could order the carriage when we wanted, so yesterday we had to pay a vist at 7 o'clock and then we walked there and when we were at the visit it began to thunder and the gentleman by whom we were offered us his carriage and we drove home in his carriage. The only thing she did ask me eontinually if 1 hadn't to go to our house and then she harps on that and I don't want to go at all to my house for the whole floor is broken up and it is an awful mess. Hè it does me a lot of good to air my feelings. When you see mrs. Jonckheer <u>alone</u> you can ask her and she can teIl you the different things. I could go on like this for ages but that would be very egoistic of me. We are now longing longing for our own little house. lt is so pretty and it is so beautiful here. The garden here is a dream , so splendidly beautiful as it is. Han and 1 hope to hold out 1 1/2 years here, but if we go on thinking it so dreadful - weIl, one thing is eertain,1 can't realize that we'd stay here for 4 1/2 years, at the very utmost 3 years. At this moment we speak of 1 1/2 years, but that perhaps will become 2 1/2 years. Perhaps when you get this letter I 'll be acustomed to this komedie voorstelling. It has done me a lot öf good to have unburdened my heart to you and I feel to day much better. But yesterday I was desperate and Han was also so unhappy, but now we are sure we'll be very happy in our dear little house, a great deal happier than we would be is we were parted, so you must n't be unhappy about your little daughter, and the week here will soon be over and then I remain here till the end of May with mrs Pitt who seems a nice old lady. Now dag dearest darling of a mother, I am going to write another birthday letter, for this is not a jolly letter at all, I think with a big big hug for yourself and a kiss for everyone especially one for father and Olga, your loving Hilda. Of course Han is an angel. (Han had ordered me to put this down for after having read the letter he said I hadn't written anything about him and he didn't approve). Mind mind, mother, you don't teIl a blessed soul about what is in this letter. The situation has changed so far that now we get the carriage when ever we want to pay visits. You know what an impulsive family we are, so don't show this letter to <u>anyone</u> except Olga. It would do us a lot of harm if the G.G. came to know we complained. You understand?

Onderschrift van Han:

Dearest mother, What do you think of all this. Aren't you sorry for poor little Hilda. But when she is at home in her own home she will be happy, I am sure. But I am quite sure we'll not

stay longer than 3 years at the utmost. Tom is the only european here who is quite happy. I 'll send you a vere nice photo I took of him. Best love to everybody, Your loving Han.

Hendrik de Booij adjudant van de Gouverneur Generaal van Nederlandsch Indië V.r.n.l: H. de Booij, zijn vrouw Hilda, Holle, vrouw van de Gouverneur Generaal Rooseboom-Pit,, Gouverneur genreaal Roosenboom, Regent van Bandoeng,Nederburg,De Lannoy, assistent resident Maurenborcher.

Citaten uit het dagboek van Han de Booij over Hilda
23 sept. 1900. Buitenzorg. Brief Hilda aan haar zuster Olga
. . . Over de Paleisbewoners zal ik maar niet praten. Ze beginnen mij gloeiend te vervelen. Wij zien ze ook vrij veel. Hem begin ik hoe langer hoe meer te begrijpen, en is hij af en toe wel vermakelijk, maar zij begint mij te vervelen. Je komt niet verder met haar, ze is erg matter-of-fact en je weet niet wat je aan haar hebt. Verder is het een uitstekend mensch, maar zooals de Holle zegt, "we geven ze het heilige kruis na als ze weggaan".Verder is het hier een vrij dooie boel en gaan we proberen wat leven in de brouwerij te brengen. Er is een muziek en tooneelvereniging en gaan we misschien komediestukjes spelen. Han zit in het bestuur. Verder zijn we lid van de tennisclub en zullen we daar trouw elken Zondag heengaan.
8 oct. 1900 Gang van der Wijk Hilda aan haar familie
. . Verleden hebben we op het Paleis gegeten met den regent van Japara, de raden ajoe (d.i. zijn eerste of wel hoofdvrouw) en de drie raden adjengo, drie van zijn dochters, genaamd Cardina, Roekmini, Kartini. De regent en de drie dochters spreken uitstekend, zacht klinkend Hollandsch. Zijn zoon studeert in Leiden, woont op kamers en volgens den regent wordt hij een beetje behandeld als Oostersch Prins en is te veel aan het pret maken. Het spijt den regent dat hij hem niet dadelijk bij een familie aan huis deed, want het moet een bijzonder begaafde jongen zijn. Hij laat hem nu maar terugkomen. De drie meisjes waren verbazend aardig gekleed dien avond. Ze hadden lichtblauw zijden kabaayen aan met een zilveren galon gegarneerd en verschillende mooie gouden sieraden. Verder mooie sarongs, bloote voeten met muiltjes aan. De raden ajoe had een donkerzijden kabaja aan. Den volgenden morgen hebben Han, Tom en ik hen den Plantentuin gewezen. De meisjes waren dol op Tom en namen hem voortdurend op de sportkar op hun arm en Tom liet zich dat gewillig doen; hij is niet verlegen. Het was heerlijk die meisjes te ontmoeten. Ze lezen veel, vooral Hollandsch, en spraken over Het Jongetje enz. van Boreel, over de boeken van Johannes v. Woude, zijn geabonneerd op de Holl. Lelie enz. enz. [. . .] In Batavia zijn de meisjes van alles gaan bekijken, de opiumfabriek enz. enz. Hier zijn ze van 1-3 het Krankzinnigengesticht gaan zien. Wat ze al zoo op een dag

deden is bij het ongeloofelijke af [. . .] Het was meer dan heerlijk zulke hoogst beschaafde ontwikkelde Javanen te ontmoeten. Het deed mij bepaald weldadig aan. Niet alle regentenfamilies zijn zoo verlicht natuurlijk. De regent van Demak is geloof ik degeen die zooveel schrijft, maar de regent van Japara blinkt uit doordat hij zijn kinderen een verlichte opvoeding gaf. Ze gaan nog verder reizen door Java, gaan ook naar Djokja en Solo, maar gaan niet naar het hof. Verbeeld je, als de regent daar aan het hof kwam zou hij met naakt bovenlijf en loshangend haar onder aan de trap moeten blijven zitten. Als de meisjes daar kwamen zouden ze geheel gedecolleteerd met geelgemaakte hals en dan zóó, kruipend langs den Sultan van Solo moeten defileren, als ze dan maar één vergissing maakten, vertelden ze, zouden ze erg uitgelachen worden. "U begrijpt dus dat we geen lust hebben daarheen te gaan".Toen ik in Holland was had ik niet het minste idee dat er hier zoo'n groote maatschappij was van Indischmenschen, waarvan het meerendeel nooit in Holland komt. Ik meen nu niet juist alleen de nonna's en sinjo's, maar ook gewoon Europeesch uitziende menschen. De meesten hebben helaas wel een of 2 bruine voorvaders gehad, maar dat zijn toch niet de echte halfbloeds. Jullie kunt je daarom ook niet voorstellen dat bittere gevoel tegen de Nederlandsche Regeering. Ik vind het ook een Middeleeuwsch idee dat al die landheeren, al die menschen die hier hun belangen hebben niets in te brengen hebben in de manier van regeeren. Je kunt er je gewoon geen voorstelling van maken. Als het klimaat ook niet zoo'n ontzenuwenden invloed had op de menschen en hier het oud-Holl. element meer bleef leven, was er al lang een rebellie geweest van de Indo-Europeanen en ik vind dat ze groot gelijk zouden gehad hebben. Ik geloof in l857 zijn ze al begonnen over de decentralisatie, toen na eenigen tijd weer in den doofpot en ik geloof 1877 schreef N.G. van den Berg een knappe duidelijke brochure erover en daarna weer in den doofpot. Het is toch voor de menschen hier om helsch over te worden! Holle is een echte Indischman en zou geloof ik graag morgen aan den dag aan het hoofd van een rebellie zijn. Trouwens Han zegt zelf, dat als hij geen echte Hollander was, hij zeker ook bij de rebellen zou zijn.

28 december 1900 Buitenzorg. Brief van Hilda aan haar familie.

Maandagmiddag om 6 uur arriveerden de Gooszens met hun twee kinderen, twee meisjes van 2 1/2en 3 1/2. Tom kende ze al van Batavia en speelde allerleukst met ze. Het was om je slap te lachen, om die hummels krijgertje, verstoppertje en bal te zien spelen.
Wel eerst gaven we de drie hummels te eten en om 8 1/2 gingen wij eten
Dinsdagochtend versierden we den Kerstboom. Het was een prachtige, of liever, hij was prachtig gemaakt doordat we hem opgevuld hadden met groote takken . De Gooszens en wij versierden de boom en ik heb nog nooit zoo'n prachtig versierde boom gezien.
Diezelfde ochtend waren Tom en de familie Gooszen uit rijden gegaan en had ik een heerlijk ontbijt voor ze klaar gemaakt dat ze in den Plantentuin opaten. Ze gingen weg om 6 1/2 en kwamen 10 uur thuis en hadden genoten. 's Middags om l2 1/2 uur lunchte oom Ko weer bij ons. Even rustten we en na het rusten maakten Jet Gooszen en ik de sandwiches klaar voor den avond. Tegen 7 uur kwamen de gasten die ik straks zal opnoemen. De vier kinderen van der Harst gingen in de kamer v den Kerstboom staan en toen de deuren open gingen zongen ze a capella een driestemmig kerstlied. Vreeselijk aardig. Het aardigste moment was, dat Tom, het zingen hoorende en al dat licht ziende, naar voren stoof en daar in zijn eentje bleef stilstaan, stokstijf met open mondje staande en zijn groote oogen nog grooter dan gewoonlijk. Voordat de deuren opengingen had Tom ons vermaakt door het 2 1/2 jarige meisje Gooszen achterna te rennen en haar met zijn twee armpjes om haar heen, voortdurend te zoenen.

19 februari 1901 Buitenzorg. Brief van Hilda aan haar moeder

. . . I don't see half enough of Bob [. . .] he is always so busy, so I haven't seen him since the beginning of January. It is a pity Rosie and I are at the same time in the family way for she may not travel and I will not because I suffer too much in Batavia, not being accustomed to that great heat.[. . .] I feel sure it will be a little Alfred instead of Olga. I should be in the seventh heaven if it were a Olga & Hilda. Han nearly got an apoplexy of laughing because 10

days ago I told the G.G. that I should be so happy if I got twins. The G.G. wished me the best with it. And mrs. R. could understand it perfectly. [. . .] Oh! I hope this child will sit rightly in my inside, for, not having you near, I shouldn't like to have my second confinement like my first. I haven't forgotten one of the pains before Toms birth as people say you do. I wish I had! . . .

12 maart 1901 Buitenzorg, Brief van Hilda aan haar moeder [Papa De Booy was overleden op 22 februari l901.] This is a very nervous time. We continually are getting letters from Papa de Booy, I believe he never wrote so much as the month before his death and that makes it so very difficult to realize that he is no more. [. . .] Han is looking wretchedly ill. He feels the loss of his father deeply, poor boy.

Buitenzorg 1900. Hilda met haar zoon Tom en Han haar echtgenoot

27 maart l90l Buitenzorg .Brief van Hilda aan haar moeder

[. . .] I reckon the child will be born in the beginning of June and we'll telegraph to you and you'll let the sisters know and put the advertisement in the D.O.H. I first thought of sending a card but now we are in mourning at the wish of Papa de Booy and I think it horrid to send mourning cards round to tell of the birth of a child, so everyone must only read it out of the D.O.H.[. . .] I gave Rosie the lilac Brussels peignoir. I had only worn it 6 weeks and it is as good as new, but now I only wear black when I am dressed and in the daytime white peignoirs with black. (Op 29 mei werd Alfred de Booy geboren. Enige dagen later werd mijn vader ernstig ziek - zonnesteek en malaria. Na enige tijd ging het gezin De Booy naar Tosari voor herstel, maar het mocht niet baten, zodat hij ten slotte moest repatrieren).

Terug in Nederland

16 dec. 1904 Dagboek Han de Booij

Hilda's geld op. Ze heeft nu uitgerekend hoeveel turven per dag noodig zijn en voor de rest van de maand precies zooveel turven gekocht als noodig zijn. Hilda geeft aan juffr. Bos heden als middel tegen asthma een mengsel van 1 dl. sterke koffie en 1 dl. longavita bitter, een kopje vol. Dit is het middel dat baboe Sina te Buitenzorg altijd tegen asthma kreeg. Juffr. Bos is vanavond met zwaren hoofdpijn naar bed gegaan. Is nog in leven. Mijn moeder had op weg naar het diner grasboter in een winkel gezien en nam een pakje mee voor de gastvrouw. Daar zou ze dan tevens kunnen keuren of het echte grasboter was, en dan kon ze er op de terugweg meer van kopen. De gastvrouw zei echter alleen:"Dacht u dat ik geen echte boter had?" Sindsdien werd zij bij ons 'Lady Grasbutter" genoemd.

Mijn ouders hebben in de tijd dat de drie oudste kinderen jong waren herhaaldelijk Engelse meisjes in huis gehad, o.a. om de kinderen die taal bij te brengen. Ethel Gorner werd later verpleegster in het Burgerziekenhuis te Amsterdam, maar bleef steeds in contact met de

familie.Groddeck was een psychiater in Zürich. Hij was een tijd lang verbonden aan het sanatorium van Bircher-Benner aldaar, waar Olga van Stockum-Boissevain een tijd lang gekuurd heeft, evenals enkele van haar zusters, onder wie mijn moeder, maar in haar tijd was Groddeck al vertrokken. Zijn vrouwelijke patiënten stonden sterk onder zijn invloed.

Hilda Gerarda als 28 jarige in 1905

14 juli 1906. **Dagboek Han de Booi**j Kwestie Alberdingk Thijm. Hij daagt mij uit tot een duel. Alberdingk Thijm (de schrijver Lodewijk van Deyssel) voelde zich beledigd door een opmerking van mijn moeder en eiste daarvoor genoegdoening, maar mijn vader vond dat hij deze zaak maar met haar moest uitpraten en ging niet op de uitdaging in. Deze kwestie veroorzaakte enige opschudding in concertgebouwkringen, maar mijn ouders schijnen het geval nogal kalm opgevat te hebben en zeiden dat Van Deyssel kennelijk overspannen was. **27 december 1909 Toneelstuk voor koperen bruiloft van Han en Hilda de Booij**

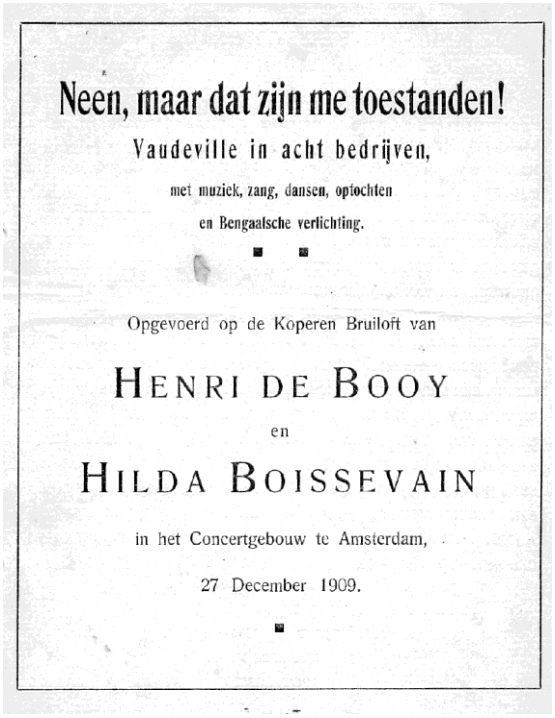

Neen, maar dat zijn me toestanden!

Vaudeville in acht bedrijven,

met muziek, zang, dansen, optochten

en Bengaalsche verlichting.

Opgevoerd op de Koperen Bruiloft van

HENRI DE BOOY

en

HILDA BOISSEVAIN

in het Concertgebouw te Amsterdam,

27 December 1909.

PERSONEN:
DE KONING VAN SIAM . . . ALFRED BOlSSEVAIN.; DE KROONPRINS VAN EEN NOORSCH RIJK... HENK VAN EEGHEN.;WILLEM MENGELBERG . .. CH. E. H. BOlSSEVAIN.; MEVROUW MENGELBERG .... Mej. OLGA DE BOOY.; MAHLER . . .

MR. MATHIJS BOlSSEVAIN; DIEPENBROCK... MAURITS VAN HALL; EEN LUITENANT TER ZEE ... ALFRED VAN EEGHEN; EEN ANDERE LUITENANT TER ZEE.... ALFRED DE BOOY; DE STUURMAN VAN DE REDDINGBOOT....FREDDIE VAN HALL; EEN ONDERWIJZER....MENSO BOlSSEVAIN, EEN ANDERE ONDERWIJZER ...LAURENS BOISSEVAIN; EEN INDISCHE SLANGENBEZWEERDER . CHS. H. BOlSSEVAIN; LÉONIE, EEN BEROEMDE ACTRICE. . MEVROUW THEO DE BOOY; DE VROUW VAN EEN LUITENANT TER ZEE..ALFRED BOlSSEVAIN; EEN LID VAN DE EERSTE KAMER . MEVROUW. BOISSEVAIN-PIJNAPPEL; EEN LID VAN DE TWEEDE KAMER...VAN EEGHEN-BOISSEVAlN; EEN HULPONDERWIJZERES . . . MEJ. HELENA BOISSEVAIN; EEN AMSTERDAMSCH STUDENT...EMILY VAN EEGHEN; AMOR. .. . MEJ.. CATHÉRINE DE BEAUFORT.

CHOOR VAN GENIËN - CHOOR VAN ONDERWIJZERS - CHOOR VAN MANNEN VAN DE REDDINGBOOT. DE LANCIERS, GEDANST DOOR HULPONDERWIJZERESSEN. MUZIEK IN 'T CONCERTGEBOUW. BENGAALSCH VUUR. APOTHÉOSE

Mevrouw d. B. vliegt op het tooneel: 0 die mannen! die mannen! 't is alles hun schuld! Daar sta ik hier nu heel alleen. De rest komt pas over een uur.! 't Is jammer van het stuk. Zoo aardig! zoo geestig! zoo'n mooie rol voor mij! Je hebt allen een affiche .en kunt dus zelven oordeelen. Zoo'n stuk! zulke acteurs! Je had het moeten zien. Van ochtend bij mij in Den Haag was er groote repetitie in costuum. Alles ging best ..... behalve dat niemand zijn rol kende en dat de jeune premier er niet was .... die was nog onderweg van Hamburg. Ik ken hem niet. . .. maar 't zal wel niet veel bijzonders zijn! Er is een disette van jeunes premiers op het tooneel en in 't leven. Verleden week zei de een vriendin van mij: "Ma chère" - bij ons in Den Haag spreekt men Fransch of Engelsch en soms Hollandsch: "rna chère, ce sont les jeunes premiers qui manquent à la comédie et à la vie; des jeunes premiers vraiment jeunes, amoureux, gais, et qui n'étonnent point quand ils tombent à genoux pour dire: "Je vous aime!" Ah, le jeune premier est rare partout !" - "J'ai un fils qui comme jeune premier donne des espérances", zeide mijnheer Charles Boissevain. "Nu, wij zullen er eens zien, als hij eerst uit Hamburg is aangekomen", zeide ik. Nu de repetitie ging dan best! Toen zeide een der heeren - hij speelde voor Mahler -: "Laat ons thans weer met den Staatsspoor naar Amsterdam gaan!" "Neen", zeg ik, "wij gaan met den Hollandschen". "Maar wij hebben retourbiljetten!" roepen tegelijk Mahler, Mengelberg en de stuurman van de reddingboot. "Komt er niet op aan!" zeg ik. "Leve het vrouwenkiesrecht!" Wil u misschien zeggen, mijnheer Boissevain, dat ik geen stem heb? „0, neen!" zei de hij, "sinds een half uur hoor ik niets anders!" Toen lachten ze! Flauw, hè? Wel, "leve het vrouwenkiesrecht", riep ik, wij gaan met den Hollandschen! Toen fluisterde er een van 't Concertgebouw: "Maar dat 's onzin!" en een onderwijzer zuchtte: "Dit voorwaar zondigt tegen de logica". Toen riep ik: "Mijne heeren, trapt mij niet op mijn point d'honneur, er is iets hoogers dan logica en gezond verstand." - "Wat bedoelt u? Waarom wil u niet niet den Staats?" - "Waarom? Omdat ik intuïtie heb! omdat ik een fijngevoelige vrouw ben, die niet redeneert, maar weet! Ik heb een voorgevoel, dat de trein van den Staats vertraging zal hebben!" Ze haalden de schouders op ! Ja, dat 's dapper met hen allen tegen één eenzame vrouw! Ze lieten mij achter en gingen met hun retour burgerlijk met den Staats. 0, die mannen! die mannen! Ik met den Hollandschen! En wie had gelijk? Ik ben er en zij zijn er niet. Bij aankomst in het Centraal-Station een telegram: "Wagon heetgeloopen, een uur vertraging!" Zeg nu nog er eens iets tegen onze intuïtie! Maar intusschen wist ik niet wat te doen. Neen, maar dat zijn me toestanden! Daar kwam mijnheer Charles Boissevain. "Mevrouw", en hij buigt. "Mijnheer", en ik maak een Haagsche révérance. "Mevrouw, er staat een automobiel klaar voor u. Gaat u nu alsjeblieft dadelijk naar het Concertgebouw. Houd u de menschen een

uurtje bezig. Dan haal ik met drie tramwagens de rest van 't gezelschap af! Hij weg! En ik hier! Maar waarom stond mijnheer Boissevain daar? Ja, ziet u, hij had het stukje gemaakt. Dat zit zoo in elkaar: Op de koperen bruiloft zat ik naast hem. Hij maakte mij zoo'n beetje het hof. "Als hij naast een aardig vrouwtje zit, kan hij dat niet laten", zeide zijn vrouw erg goedig tot mij. En toen zegt-ie ineens: „0 mevrouw, u kunt zeker goed acteeren !" "Och mijnheer Boissevain, hoe komt u er aan ?" - „0 mevrouw, als ik u aankijk: zoo intelligent, zoo levendig, een gelaat zoo vol expressie!" . Ik sloeg de oogen neder. In Den Haag slaan alle vrouwen de oogen neder als men haar een complimentje maakt. - „0 mevrouw, ik heb een stukje gemaakt .... als u er in spelen wilt, dan is het een succes!" En toen kijkt hij me aan. . .. neen, maar! Hij weet met vrouwen om te gaan! Was een halve eeuw geleden zeker een goede jeune premier. Ik knikte ja. Toen schikte hij gezellig een beetje dichter bij me. Mijn schoonzuster, die aan zijn andere zijde zat, vondt dit niets aardig! En hij zeide: "Ziet u, het stukje is eigenlijk nog niet af. Wil u mij hel pen het te maken " "Ja", lachte ik. En toen zijn wij aan het werk gegaan.
Eerste tooneel: Het paleis te Buitenzorg. Hilda, vrouw van den adjudant, ontvangt den Koning van Siam. Deze groet Oostersch.. . . Hilda neigt Westersch. De Koning vraagt haar, waarvan ze meer houdt, van champagne dry of van champagne sweet? Zij antwoordt: "Van allebei." De Koning maakt dadelijk haar man Ridder van den Olifant. Toen verhuist Hilda. De Kroonprins van een Noorsch rijk vertelt haar, dat hij zich verveelt aan het Hof. - "Wel, helpt u mij dan verhuizen", zegt ze. Zijn aanstaande Majesteit loopt achter haar aan met een hangkast, een handdoekenrek en een kinderstoel. - "Nu alsjeblieft geen koningen meer!" zegt mijnheer Boissevain. "Brengen wij wat kunstenaars op het tooneel, allemaal vrienden van Han en Hilda: Mahler, Diepenbrock, Mengelberg, enz." - „0 Mengelberg", roep ik uit ... "maar ik aanbid - Mengelberg ! Zijn rug ken ik het best.... daar kijk ik altijd op als hij dirigeert. Maar wat een welsprekende rug, hij dwingt en dirigeert er mede. En als hij dan omkijkt op het einde en buigt! 0 mijnheer, wat ziet hij er jong en lief uit, sinds hij zijn snor heeft afgeschoren! "Maar mijnheer", zeg ik, "wie is de eer waard om voor Mengelberg te spelen ?" "Dat moet mijn zoon Charles E. H. doen", zegt hij. " Is dat uw zon"zeg ik, "is hij E.H."Ja " antwoordt hij. "Hij is erg E. H. Hij is iemand!" "0 zoo", zeg ik, "maar hij lijkt niet frappant op Mengelberg, hè ?" - "Komt er niet op aan. Er wordt gezongen in het stukje; ik heb Charles zijn stem noodig!" - "En zal zijn vrouw voor Mevrouw Mengelberg spelen?" - "Neen", zegt-ie: "Zij wil haar eigen stem uitbrengen .... dat weet heel Nederland!" "'t Zijn me toestanden!" zeg ik. "Maar zoo'n lange, zwarte Mengelberg, neen maar, dat gaat toch niet!" - "'t moet gaan ? Charles met een blonde. pruik is precies Mengelberg ! En in elk geval: beter een zwarten Mengelberg, dan geen Mengelberg:, vooral nu wij spelen in 't Concertgebouw. En u maakt toch alles goed!" Ik buig. Hij buigt. "En hoe nu verder" vraag ik. En hij: „0, het wemelt van genieën soms bij Han aan huis! Wij moeten een trio hebben van genieën. Mengelberg, Mahler en Diepenbroek zingen iets, door hen met hun drieën gemaakt. 't Klinkt een beetje verward. Dan komt er een koor van Schoolmeesters. Zij zingen op de wijze van het vrijheidslied. Dan wordt het Wilhelmus gespeeld en komen de mannen van de Reddingboot en de geheele bemanning van het jacht van Henri de Booy op een zeemansdraf binnen. En dan wordt er een ballet gedanst door luitenants ter zee en onderwijzeressen van de openbare school. Leden van den Raad van Tucht zingen ernstige liederen. En dan komen al de broers en zusters van bruid en bruidegom naar voren met de 34 kleinkinderen van de ouders van de bruid en 't wordt nogal volop 't tooneel. En boem, boem, boem, een Turksche trom .... Bengaalsch vuur.... links en rechts vliegen al de acteurs .... op een koperen troon naast elkaar zitten bruid en bruidegom." - "En wat nu?" vroeg ik aan mijnheer Boissevain. "Nu", zegt hij, "nu treedt u naar voren en moet u ze toespreken." - "Neen, maar dat durf ik niet !", zeg ik. "En het zal zoo gek staan .... zoo tegen mijn eigen zwager. ... mag ik niet veel liever wat tot Mengelberg zeggen?"- "Neen, mevrouw !" zegt-ie gestreng, "spreekt u dadelijk tot de bruid. Gauw ! anders brandt het potje Bengaalsch vuur heelemaal op!" "Nu", zeg ik, "dat wil ik wel ... een schoonzuster, die van ganscher harte wat liefs zegt tegen een schoonzuster !. ... neen; maar dat hoor je niet elken dag

in Den Haag!" En toen zegt mijnheer Boissevain: "Nu, als je met een versje wil eindigen, dit is het versje, dat ik voor haar maakte toen ze trouwde: Wie was steeds teer en zacht . Daar op de Heerengracht, Waar ze in het groot gezin Rust gaf· en stilde? Hartje vol zelfbedwang, Keeltje vol vogelzang, Teeder kind 't leven lang, Hilda!. ... 't Is Hilda." 0, daar hoor ik de trams. Daar zijn ze. Ik ga ze halen!

21 juni 1910. Zandvoort. Gedeelte uit brief van Emily Boissevain-MacDonnell aan haar dochter Olga (oudere zuster van Hilda Gerarda)
Hilda came down here yesterday for dinner, and the way that girl can talk, she is most entertaining, and her life is so full and active, it is most interesting to hear her. She is also a good wife and mother, and it has not always been easy for her with Han, for he is full of old fashioned ideas and customs and without actually going against him she has managed to get him to take a broader view of things. IC she had given in to everything, he would have made her live a very cramped life, sitting at home darning or knitting stockings, ready to receive him when he chose to pop in on her. And she is fit for more than th at, and happily he begins to see that a little bit, but it was a struggle. And she is such. a good mother, looks after her children weIl, morally and physicaIly.
Tom [de Booy] has always been an easy and a good child, with the highest cifers[161] in his class that he can get, but happily he is now sometimes naughty, or he would have been a prig! And Hilda had a difficulty in not letting Han spoil him, by always consulting his wishes, and making everything smooth for him.

Dagboek Han de Booij
23 october 1910. Er is verbazend veel gebeurd sinds ik het laatst het dagboek inschreef. Ik heb er te weinig in geschreven. Als ik eens een eigen kamer heb thuis zal dat wel anders worden. Hilda is 14 oct. jl. in de ziekenverpleging Prinsengracht geopereerd van blindedarm door Prof. Rotgans. Hoe dankbaar zijn wij allen dat dit goed is afgelopen. Zij vertrekt morgen naar Drafna om geheel op krachten te komen.
20 mei 1911 In de namiddag kwam ik te Zürich maar zag Hilda niet bij aankomst ofschoon ze wel aan het station was en ging naar 't sanatorium van Dr. Bircher. Later kwam Hilda. Zij was veel magerder geworden van de kuur, 't zou later beter worden. Een paar heerlijke dagen heb ik toen met Hilda doorgebracht.
24 october 1910. Ik heb heden Hilda met de auto van de Ziekenverpleging Prinsengracht naar Drafna gebracht. Alles uit Hilda's kamer meegenomen, ook de blindedarm in een flesje. Wij reden kalm om niet te schokken en waren ongeveer 4 uur op Drafna waar moeder al buiten stond om ons op te wachten.
9 maart. **1912** Uitvoering van de 8ste symphonie van Mahler, die een overweldigende indruk maakte. Nog zelden zag ik het publiek in het concertgebouw zo enthousiast, en dan nog wel een Toonkunstpubliek, dat bij ons als saai te boek loopt. Ik vind het 1e deel bepaald mooier dan het tweede. Hilda zong met heel veel vuur mede.
22 september 1913 's Morgens met Hilda naar de Doopsgezinde kerk Oosterpark. Ds. A.K.Kuiper over de woorden van Paulus:"Ik heb steeds getracht een onergerlijk geweten te hebben tegenover God en de mensen". Heel eenvoudig en mooi. Naar Ds. Kuiper met Hilda over catechisatie Tom. Deze zeer uit zijn humeur dat hij op catechisatie moet. Later bedwingt hij zich prachtig.
24 december 1913 Van Heutz sprak een woord voordat Hilda begon met een lezing over Kartini
De lezing was een succes. Mijn hele kantoor was er.

Supplement 1: Raden Adjeng Kartini

Raden Adjeng Kartini, of eigenlijk juister **Raden Ajoe Kartini**, (Jepara, 21 april 1879 - Rembang, 17 september 1904), was een Javaanse aristocrate en voorvechtster van de rechten van de vrouw. Haar vader, Raden Mas Sosroningrat was regent van Jepara. Haar moeder Ngasirah was zijn eerste vrouw, maar niet belangrijkste: in deze tijd was polygamie een normaal gebruik onder de aristocratie. Kartini ervoer uit de eerste hand daarom de conflicten en het lijden die van polygamie het gevolg kunnen zijn. Kartini werd geboren in een tijd dat vrouwen weinig of geen onderwijs ontvingen. Kartini mocht de (Nederlandse) lagere school bezoeken tot zij 12 jaar oud was. Ze leerde onder andere goed Nederlands spreken, iets wat voor Javaanse vrouwen in die tijd zeer ongebruikelijk was Na haar 12e jaar werd zij thuis afgezonderd, een normale praktijk om jonge meisjes op hun huwelijk voor te bereiden. Het was een vorm van opsluiting: de meisjes was het niet toegestaan om alleen uit te gaan tot zij gehuwd waren en het gezag over hen werd overgedragen aan hun echtgenoten. De vader van Kartini gaf haar enige privileges in deze tijd, zoals borduurlessen en het bezoeken van speciale gebeurtenissen. Doordat Kartini Nederlands kon spreken, kon zij thuis verder leren uit Nederlandse boeken (Nederlands was destijds voor geletterde Indonesiërs de enige toegangspoort tot de Westerse cultuur) en corresponderen met Nederlandse penvriendinnen. De ouders van Kartini huwden haar uit aan de burgemeester van Rembang die reeds drie vrouwen had. Dit was tegen de wil van Kartini maar zij stemde uiteindelijk toe om haar

Ajoe Raden Adjeng Kartini (1879-1904) met haar zuster Kardinah en halfzuster Roekmini,

.

Kartini met haar echtgenoot de burgemeester van Remban

Haar echtgenoot bleek vrij liberaal (voor die tijd).Op 13 september 1904 beviel Kartini van een zoon, maar overleed op 17 september later op de leeftijd van 25 jaar

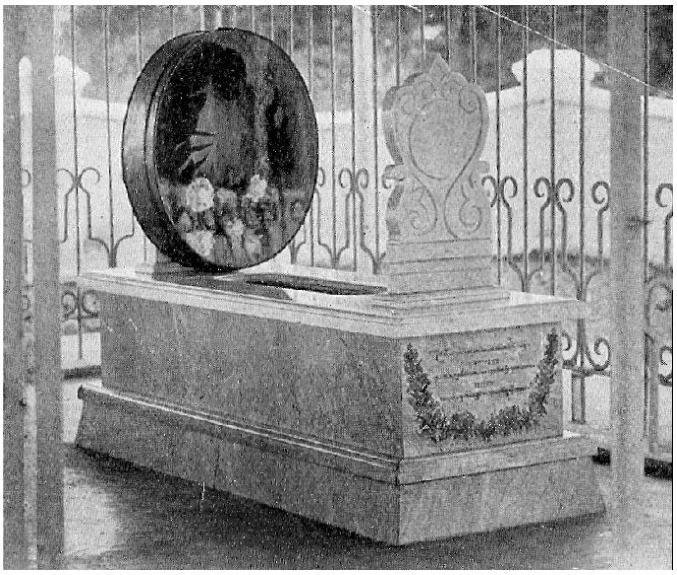

Graf van Kartini

In korte tijd werden de idealen van Kartini gerealiseerd. Overal begon men scholen voor meisjes op te richten en kon de emancipatie van vrouwen besproken worden. Op aandringen van Van Deventer werd in 1912 een Kartini school in Semarang opgericht. In andere plaatsen werden ook scholen voor meisjes gesticht zoals Malang, Jakarta, Madiun en Bogor met het Nederlands als voertaal, terwijl in Cirebon, Rembang, Pekalongan, Inderamayu en Surabaya het Javaans gebruikt werd als voertaal. Particuliere meisjesscholen werden gesticht zoals *Kautaman Istri* in de Preanger, *Sisworini* in Solo, *Mardikenya* in Surabaya en *Mardiputri* in Banyuwangi.
De invloed van de idealen van Kartini voor het volk bevorderde de opleiding van vrouwen. R.A. Kartini was de eerste Indonesische vrouw die een onderwijs diploma behaalde. Zij was een voorvechter voor de vrouwenemancipatie vanuit een conservatieve adat en verhoogde het prestige van de vrouw.
Op 3 augustus 1964 verklaarde Soekarno, de president van de Republiek Indonesië, Kartini tot 'heldin van de nationale vrijheid'. Haar feestdag, Hari Kartini, is op 21 april. Ze wordt in Indonesië herdacht als een van de eerste voorvechters van de rechten van vrouwen. In Indonesië is de vrouwenemancipatie nauw verbonden met de emancipatie van de hele bevolking, en Iboe Kartini ('Moeder Kartini') is niet alleen heilig verklaard als verdediger van haar 'zusters' maar ook als patroon van alle moderne Indonesiërs

Lied voor Kartini dat gezongen wordt op Hari Kartini, 21 april.
Onze moeder Kartini, waarachtige dochter
Dochter van Indonesia, beroemd is haar naam
Onze moeder Kartini. Voorvechter van het volk
Voorvechter van haar groep, voor vrijheid
Och onze moeder Kartini, verheven dochter
Waarachtig groot is haar liefde, voor Indonesia.

Onze moeder Kartini, kundige dochter
Dochter die zich verdienstelijk maakt voor heel Indonesia
Onze moeder Kartini, zuivere dochter,
Onafhankelijke dochter, haar idealen
Och onze moeder

Onze moeder Kartini, voorvechter van de meisjes,
Voorvechter van de vrouwen, van heel Indonesia
Onze moeder Kartini, voorlichter van het verstand
Voorlichter van haar volk, vanwege haar liefde
Och onze moeder……

Deze hierna volgende brieven zijn opgenomen in het boek: *Door duisternis tot licht. Gedachten over en voor het Javaansche volk van wijlen Raden Adjeng Kartini.* Bijeengegaard en uitgegeven door Mr J.H. Abendonon, 4e druk. Uitgave van de N.V. Electr. drukkerij "Luctor et Emergo".'s-Gravenhage 1923)

18 augustus 1899 Gedeelte van een brief van Kartini aan mejuffrouw Zeehandelaar
(pagina 12)
VerschrikkeIijk zijn eenvoudig de vormen bij ons Javanen. Europeanen, jaren en jaren in Indië zijnde en veel met Inlandsche grooten in aanraking komende, kunnen maar geen steek vatten van de Javaansche étiquette, als ze hiervan niet een bijzondere studie maken. Dikwijls heb ik mijne vrienden dat alles moeten uitleggen, maar als ik na een uur of wat mijn keel schor heb gepraat, dan weten ze van onze vormen evenveel als een pas geboren kind.
Om je maar een klein ideetje te geven, hoe lastig onze étiquette, zal je een paar staaltjes vertellen.
Een jonger zusje of broertje van me mag mij niet voorbijgaan, of moet dit over den grond kruipende doen. Zit een zusje op een stoel, en ik passeer haar, dan moet zij zich onmiddellijk op den grond laten neerglijden en daar met gebogen hoofd blijven zitten, tot ik ver uit haar gezicht ben. Tegen mij mogen mijne jongere broers en zusters geen jij en je zeggen, en alleen in 't hoog-javaansch mogen ze mij aanspreken; en na elken volzin die hun van de lippen komt, moeten ze voor mij een 'sembah' maken, dit is beide handen tegen elkaar slaan en even onder den neus brengen. Spreken mijne zusjes en broertjes met andere menschen over mij, dan moeten zij alles in 't hoog-javaansch zeggen, wat mij toebehoort, zooals bijv. mijne kleeren, mijne zitplaats, mijne handen, voeten, oogen en alles wat van mij is. Mijn eerwaardig hoofd is hun streng verboden aan te raken, en niet dan met mijne hooge permissie en na eenige malen een 'sembah' gemaakt te hebben, mogen zij 't doen. Staat er wat lekkers op tafel, de kleintjes mogen er niet aankomen, voordat 't mij behaagt daarvan wat te nemen.
0, je rilt bepaald, als je in zoo'n voornamen Inlandschen familiekring terecht komt. Praten tegen je meerderen doe je zoo zacht, dat alleen zij die ernaast staan 't hooren. Als eene jonge dame lacht, 0 hé, mag ze haar mond niet opendoen. (Lieve help, hoor ik je daar zeggen). ja, Stella, je zult meer vreemde dingen hooren, als je alles van ons javanen weten wilt. Loopt een meisje, dan moet zij dit bedaard doen, met kleine, nette stappen, 0 zoo langzaam als een slak; loop je een beetje vlug, dan schelden ze je uit voor een hollend paard.
Brieven van Kartini aan Hilda de Booy-Boissevain in de periode 1901-1903
6 Juni 1901.(p.115)
Lieve Hilda, Laat ik beginnen met u beiden ook namens de zusjes, recht hartelijk geluk te wenschen met de geboorte van uw tweede zoontje, van harte hopend, dat hij ook zoo'n lekker gezond kereltje mag worden als zijn oudste! broertje, waaruit mettertijd een flinke jongen zal groeien, waar gij beiden met recht trotsch op kunt zijn. Hoe houdt onze kleine vriend zich onder zijn nieuwe waardigheid van "oudste broer zijn"? Wil hij niet reeds dadelijk met Alfredje spelen? zoo heet de kleine-, niet waar? Een Meikindje ! de Genestet maakte daarop zoo'n mooi gedicht, het einde is treurig, maar voor uw Meikindje hopen wij innig, dat de zegenbeden van den dichter in de twee laatste coupletten van 't eerste gedeelte geuit, vervuld mogen worden. Ofschoon gij die regelen natuurlijk zelve reeds kent, kan ik toch niet nalaten ze hier nog eens even uit te schrijven.
De God der lente spreide U rozen voor den voet, De God der Liefde lei de

U zachtkens, trouwen goed!
Bloei in uw vaders gaarde Bloei aan uw moeders zij,
Hun schoonste bloem op aarde, Gij, knaapje van den Mei!
'k Hoor u lachen, als gij dit zijdje leest, hoe dwaas, hè maar verwonder u er maar niet over, alle oude tantes zijn . of meer sentimenteel uitgevallen, en tot die categorie behoort ondergeteekende.

Tom op de schoot van een zuster van Kartini, rechts van Tom de Booij zijn moeder Hilda

19 Augustus 1901. (p.126)
Wat zult gij dat erg onaardig van mij gevonden hebben, dat ik zoo lang zweeg op uw lieven brief, uwe allerliefste uitnoodiging en die vriendelijke toezending van dat lieve kiekje, waar ik zoo blij mee ben. Dat zwijgen was geenszins aan onhartelijkheid te wijten, maar de door en door gezonde Kartini vond 't nu eens aardig voor de variatie zieke zus te spelen. 't Was wel zoo leuk om eens erg vertroeteld te worden, en vond ik 't zoo erg niet om eene kleine ongesteldheid een beetje te overdrijven. Als geen van de oogenparen, die mij zoo bezorgd hebben aangezien, nu maar over mijne schouders heenkijkt en dit leest. Jongen, jongen, wat zal ik er dan van langs krijgen! Die zusjes van me kunnen iemand de ooren wasschen hoor, dat verzeker ik u. Maar wat doe ik nu, kwaad vertellen van mijn beste zusjes, 't is wat moois.
Niets is onmogelijk in deze wereld! en wat wij vandaag voor eene groote onmogelijkheid uitkrijten, is morgen een voldongen feit!
Er is een gisting in de Inlandsche maatschappij, de geest om "vooruit" te komen is tot haar doorgedrongen en houdt de gemoederen in beweging. Hij stuit echter op de ingekankerde liefde der Javanen voor die overoude "adat". Er zal nog heel veel zelfstrijd en andere strijd gestreden moeten worden, voor eenige dier verouderde denkbeelden en beginselen, die niet aanpassen bij den vooruitgang, diep in den grond begraven worden, om nooit weder op te staan.

21 Maart 1902. (p.189-203)
Ge hebt gelijk. Zusje's vertrek is voor ons een groot gemis, wij waren zóó lang en zóó innig samen. Niet ten onrechte zegt men,. dat wij drieën één geworden waren, één in denken, één in voelen. Dat Zusje ons voorgoed verlaten heeft, wil nog niet bij ons in 't idee, dat ze van ons is weggegaan en niet weerom komen zal, is ons onverdraaglijk. Wij denken nog maar steeds, dat ze voor een poos gaat uit logeeren en op een dag weerom komen zal.
We missen ons Kleintje zoo erg. Doch 't beste is maar om er niet lang bij stil te staan, want dàt zal wel niet het eenige harde afscheid zijn; nog vele wachten ons stellig in de toekomst. 't Is onvermijdelijk in ieder leven, scheiden is 't wachtwoord, 't heele leven door!
„'t Is verstandig van tijd tot tijd, Een teed'ren, sterken band,

Die 't arme harte bindt en vleit, Te schudden van de hand."
zegt de Genestet,. maar 't is gemakkelijker gezegd dan gedaan, vindt ge niet? We kregen steeds opgewekte brieven van zusje; zij maakt 't goed en heeft 't goed. En dat stemt ons zoo dankbaar! Haar geluk is ons geluk: En nu zal ik aan uw verzoek voldoen, en het een en ander vertellen van zusje's huwelijk.
Een Inlandsche bruiloft brengt een vreeselijke drukte mee. Reeds dagen, weken van te voren werden de toebereidselen voor de plechtigheid gemaakt. Wij hadden zusje's huwelijk vrij stilletjes gevierd, vanwege een sterfgeval in de familie. Een nichtje van ons en zuster van den bruidegom stierf kort vóór de bruiloft. Arm mensch, 't was nog zoo'n jong ding, en zij liet kindertjes na. Gij moet weten, dat zusje met een eigen neef is getrouwd; zijne moeder is eene zuster van Vader. Vóór dien tijd was hij al eens hier bij ons geweest, maar toen was zij nog een schoolgaand kind, en dacht niemand aan eene verbintenis. 't Gebeurt anders meer, dat kinderen verloofd en getrouwd worden, om later, wanneer beiden groot of volwassen zijn, te trouwen of over te trouwen. De kennismaking van zusje en haar man is hernieuwd geworden, toen de Gouverneur-Generaal op Semarang was. Usance is, dat jonge meisjes nooit 't huis uit mogen, tenzij om een haar wildvreemden echtgenoot te volgen. Maar, zooals ik u reeds zei, wij hebben reeds met menige traditie gebroken, wat niet anders kan met onze vrije opvoeding. En wij zijn nog steeds doende met nog meer te breken! Kort vóór haar trouwen mag een javaansch meisje in 't geheel niet 't huis uitkomen, zij moet binnenshuis of als zij een eigen kamer 'heeft, dan in hare kamer blijven. En in December waren we met zusje op Semarang, en liepen er de winkels plat, om zelf 't een en ander te koopen. Gefeliciteerd wordt 't javaansche meisje niet met haar engagement, en men spreekt er haar ook niet over; nog minder doet zij 't zelve. Zij doet juist, of zij er niets van weet. Ik zou wel in de harten mijner landgenooten hebben willen lezen, toen zij zusje doodgewoon over haar huwelijk hoorden spreken. Wij zijn dan ook "vreeselijke" wezens. Och, maar is 't bij de beschaafde niet evenzoo? Daar is men ook spoedig geneigd te veroordelen wat men niet begrijpt. Wij mogen 't onzen armen onwetenden niet kwalijk nemen, en wij doen 't ook niet. Een dag of twee vóór de huwelijksvoltrekking worden onze afgestorvenen herdacht. Daar is poëzie in die gedachte. In vreugde herdenken wij steeds 'onze dooden. Er wordt een offermaaltijd gegeven, waarbij in een gebed door priesters de zegen der afgestorvenen voor het voorgenomen huwelijk van den nazaat wordt afgesmeekt. Dit gebeurt bij de bruidsfamilie. Mijn zwager kwam met zijne familie 'op den dag vóór de huwelijksvoltrekking. De eerste gang van een Europeeschen bruidegom bij aankomst op de woonplaats zijner bruid zou zijn naar zijne aanstaande, doch bij ons geen quaestie er van. De bruidegom mag zijne bruid heelemaal niet zien, vóór de band is gesloten; zelfs zijne familie mag haar nog niet zien. Den dag voor de huwelijksvoltrekking wordt de bruid in een bloemenbad gebaad, en daarna wordt ze onder handen genomen door de toekang paès (bruids(egorns) aankleedster(er), eene vrouw, die tegen belooning zich speciaal belast met het aankleeden van bruiden). De bruid neemt plaats op een speciaal voor die gelegenheid vervaardigd kleedje, bestaande uit een matje, waarop katoentjes en zijdjes genoeg voor een kabaja, op elkaar zijn genaaid; dit wordt 't eigendom der toekang paès. Om haar heen staan allerlei gebakjes, benevens sirih, pinangnoten, pisang, een gendie water, rauwe rijst, een geroosterde kip, en .... een levende kip, en een brandend nachtpitje. Er wordt wierook gebrand en de toekang paès scheert de bruid de fijne haartjes op 't gezicht en in den nek af; de haartjes op 't voorhoofd worden gelijk geknipt, evenals het haar om de ooren; ook de wenkbrauwen worden met een scheermes gefatsoeneerd. Aan de geknipte voorhoofd-haartjes en 't haar voor de ooren en de geschoren wenkbrauwen herkent men jonggetrouwde Javaansche vrouwtjes.
Tegen een uur of vier 's middags begint men aan 't toilet der bruid. Het voorhoofd wordt met zwarte zalf beschilderd tot even. 'over de ooren, op deze wijze en het gezicht geblanket, terwijl het haar kapelvorming wordt gekapt en gevuld met bloemen. Op het kapsel worden zeven juweelen. Op spiralen stelen bevestigd, die aldoor op en neer wiebelen. Een met goud bewerkte kain, een kabajá van zilver gaze de lis en de noodige juweelensieraden, als broches,

halsketting, armbanden, oorknoppen en mouwknoopen, voltooien het toilet. Javaansche jonge meisjes mogen nooit bloemen in 't haar dragen; alleen getrouwde vrouwen mogen dat. Bejaarde vrouwen ziet men dikwijls met bloemen in 't haar loopen. De avond vóór de huwelijksvoltrekking heet "widodarenni"; "widoderi" beteekent engel, hemelsch wezen. Op haar laatsten meisjesavond vergelijkt men 't in het huwelijk tredend meisje met zulk een hemelsch wezen, en wordt die avond gevierd.
Ge hebt wellicht bij Mevrouw Rooseboom de foto's van 't Japansch houtsnijwerk gezien, en ge herinnert u zeker nog de afbeelding van een meubel, dat drie poorten voorstelt. Welnu dat voorwerp heet "kwade" (uitspraak kwadee) en is een meubel, dat bij bruiloften dienst doet. Het fraaie houtsnijwerk, geheel verguld op een purperen fond, was in een groote zaal in het achtergedeelte van de Kaboepaten opgezet. Alle tafels, stoelen, banken waren uit dat vertrek verwijderd, en de vloer was gedekt door één groot alcatief. Aan weerszijden van de met gordijnen en bloemen versierde "kwade" stonden twee groote koperen vazen, gevuld niet jong klappergroen en bloemen. Deze vazen heeten "kembang majang" en mogen op geen bruiloft ontbreken. Zoowat tegen half acht in den vooravond, toen onze vrouwelijke gasten zich in de "kwade" zaal vereenigd hadden, waar ze in twee rijen aan weerszijden van de "kwade" op den grond zaten, kwam zusje, aan de hand geleid door onze getrouwde zuster en schoonzuster buiten, gevolgd door een vrouw, die haar sirihdoos en kwispeldoor droeg. Zusje nam voor de middelste poort plaats, tusschen hare familie en de voornaamste gasten in. De sirihdoos en kwispeldoor worden naast zusje neergezet, voor den vorm slechts, want Kleintje eet geen sirih; achter haar wuifde een klein meisje haar koelte toe. Onbewegelijk als een Boeddabeeld zat zusje daar op haar gekruiste beenen voor de goudglanzende "kwade", te midden van stemmig gekleede en stemmig kijkende vrouwen de Inlandsche hoofden, die daar naar den rang van haar echtgenooten gezeten waren, aan weerszijden van de bruid. Er werd thee en gebak gepresenteerd; ieder kreeg een kopje thee, en een paar schaaltjes gebak voor zich, en de bruid en de voornaamste gasten kregen ieder een apart theeservies en een blaadje vol schaaltjes gebak. Er was als 't ware een tapijt van gebakjes gespreid voor de gasten, hier en daar onderbroken door gouden, schildpadden, zilveren en houten sirihdoozen en kwispeldoors.
Het gezelschap bestond uitsluitend uit getrouwde vrouwen; wij ongetrouwden hoorden er niet bij. Gij hebt waarschijnlijk wel gehoord, dat er voor den Javaan geen grooter levensmislukking bestaat dan eene ongetrouwd gebleven vrouw, wat meteen eene schande is. Zoo lang is 't ook nog niet geleden, dat men in 't verlichte Europa er zoo over dacht, nietwaar? Wij mogen 't dus van het dommelende, onverlichte Indië niet kwalijk nemen. Als de bruidegom een moeder heeft, dan zit deze op dien feestavond ook mee aan 't feest van hare a.s. schoondochter. Onze mannelijke gasten vertoefden met vader in de pendopo, terwijl de bruidegom stil thuis bleef, waar hij logeerde. Of zusje blij was, toen tegen half tien de zitting was opgeheven, voor haar alleen. Heel deftig en bedaard schreed ze door de rijen zittende vrouwen de zaal uit, maar nauwelijks was ze uit 't gezicht, of ze holde naar onze kamer toe, om zich van al dat gedoe te ontdoen. Nu was ze weer zusje, ons lief, vroolijk Kleintje, en geen Boeddhabeeldje. Dien avond werd de Profeet herdacht. Op onze kosten werd in de moskee een groote slametan (offermaaltijd) aangericht en er werd gebeden, den zegen des hemels voor het voorgenomen huwelijk afgesmeekt. Aan dat maal zitten uitsluitend mannen. Onze vrouwelijke gasten aten bij ons thuis; evenzoo de regenten, die over waren gekomen voor zusje's bruiloft.
24 Januari, reeds vroeg in den morgen, was 't een drukte van belang in de kaboepaten, die er vroolijk uitzag met zijn groen- en vlaggentooi; ook op straat was 't druk en levendig. Vroolijk wapperde daar de driekleur uit het ritselend jong klappergroen, waarmee de weg, die naar 't huis van den bruidegom leidt, was afgezet. In de groen gemaakte pasébans - twee huisjes op de aloen-aloen voor de kaboepaten - speelde lustig de gamelan.
Bij ons in de achtergalerij stonden manden kanangas, tjempakas en melaties; vrouwenhandjes regen de bloemen aan slingers, of ontbladerden ze, om er den weg mee te bestrooien, waarover het bruidspaar zou loopen. Gamelan, bloemengeur, wierook, bedrijvige menschjes,

vulden de kaboepaten, en in onze kamer werd aan 't toilet der bruid begonnen. Wederom werd 't voorhoofd zwart beschilderd, maar nu werden de teekeningen versierd met gouden figuurtjes.
Zus lag er bij gedurende de operatie. Achter de zwarte figuren werden zusje twee stukken kantwerk van zwarte was en verguld geplakt als deze teekening. In de gaatjes worden juweelen knoopjes gestoken. Bij andere bruiden wordt dat kantwerk van haar eigen haar met behulp van zwarte was gemaakt. Wij hebben zusje maar valsche stukken opgezet, omdat 't eene pijnlijke bewerking is, en dat arme kind pas van knokkelkoorts was hersteld. Achter het kantwerk kwam een gouden diadeem. Het haar werd op 't achterhoofd halvemaanvormig gekapt en gevuld met bloemen; daaromheen een sluier van melati met een franje van bloemen, die tot even aan den schouder reikte. Op 't kapsel werden weder de zeven wiebelende juweelen bloemen gestoken; aan weerszijden daarvan , een juweelen bloem, waaraan zes bloemenslingers afhingen, achter de ooren om, over de borst tot even over het middel. Deze slingers van één vinger dikte bestonden uit witte bloemen om en om met gouden rolletjes geregen, eindigend in een gele kananga, met melaties volgestoken. Het wajangcostuum schrijft een décolletée voor, dat hals, schouders en armen geheel onbedekt laat. Al wat zichtbaar was aan zusje, behalve het gezicht, dat geblanket was, was met een geurig zalfje geel geverfd. Zusje droeg een met goud bewerkte kain, waarover eene draperie van met goud bewerkte zijde kwam, terwijl het geheel opgehouden werd door een geel zijden ceintuur met lange afhangende einden, van roode zijde, waarop puntfiguren van goud waren aangebracht. Een lange donkergroene lap, waarop heerlijk de gouden teekeningen uitkwamen, met een lichtgroen middenstuk, werd haar om het bovenlijf gebonden, armen 'en schouders geheel vrij latende. Door de gele ceintuur, die "niendologiri" heet, kreeg zusje een gouden, met juweelen versierden drie vingers breeden band om; daaraan werd een bloemenslinger met afhangende einden bevestigd, loopend van de eene heup achterom naar de andere. Ze droeg om haar hals een collier in dezen trant, dat tot bijna aan haar middel reikte. Om de polsen droeg zij armbanden en om de bovenarmen slangenarmbanden met opgeheven staart en kop, waaraan gouden kwartjes bengelden. 't Was intusschen ver over vijven 's middags geworden. In de "kwade" zaal vereenigden zich de vrouwen der Inlandsche hoofden in gala. Van de "kwade" af tot de pendopo liep een bloementapijt, daarover zou het bruidspaar gaan. Zusje werd door de zusters naar buiten geleid en nam voor de "kwade" plaats. De lichten waren alle reeds aangestoken. In de pendopo stonden de regenten in ambtscostuum; een paar Europeesche kennissen waren er ook, die zusje graag nog voor 't laatst als jong meisje wilden zien. Op de aloen-aloen, op 't erf van de kaboepaten was 't zwart van menschen; alleen de weg, die met groen en vlaggen was afgezet bleef vrij. Daar zag men in de verte een gele streep; zij naderde, en men ontwaarde een zwerm opgestoken goudgestreepte zonneschermen, waaronder hunne eigenaren, de Inlandsche ambtenaren in groot tenue liepen. 't Was de stoet, die den bruidegom voorafging; deze reed met de regenten in een open wagen gedekt door een goudglanzend zonnescherm. Van de pasébans en de Kaboepaten klonk gamelanmuziek den naderenden stoet tegemoet. De stoet bereikte de Kaboepaten, hield voor de pendopo stil; al de Inlandsche hoofden hurkten neer; de bruidegom steeg uit het rijtuig, en ging, geleid door de hem vergezellende regenten, de trappen op naar het midden van de pendopo, waar zij alle drie op een groot tapijt neerknielden, zaten en hun eerbied aan Vader en de andere regenten betuigden. De twee regenten traden knielend achteruit en even bleef de bruidegom in wajangkostuum alleen, midden in de pendopo maar dra vormden de Inlandsche hoofden een carré om hem heen, waarin weder een kleiner carré werd gevormd door priesters. Aan het hoofdeinde zaten de regenten, mede op den grond en Vader het dichtst bij den bruidegom en den hoofdpriester, die 't huwelijk voltrekken zou. Vader deelde den aanwezigen het doel der bijeenkomst mee, waarna hij den Panghoeloe (hoofdpriester) verzocht zijne dochter in den echt te willen verbinden met den bruidegom. Uit den menschenhoop midden in de pendopo steeg een mystiek gebrom op. Er werd gebeden.'t Speet mij zoo erg, dat wij er niet dicht bij

konden kijken. Een onderwijzeresje, eene vriendin van ons, zusje Roekmini en ik waren de eenige vrouwen in de pendopo, die gevuld, was met mannen.
't Was al heel mooi, dat men ons daar toeliet, waar we: stonden; wij hadden maar zelf ons die vrijheid gegeven. Maar om heelemaal bij de mannen te zijn om de huwelijksvoltrekking van nabij bij te wonen, ging niet; jammer, wij hadden zoo graag de trouwformulieren gehoord en hoe alles in zijn werk toeging. Wij weten alleen maar dat onder het uitspreken van de trouwformulieren de Priester de hand van den bruidegom vasthoudt en deze hem moet nazeggen. De plechtigheid duurde op zijn hoogst een kwartier, maar ons leken de minuten uren. 't Was zoo plechtig stil in de: pendopo; slechts het mystiek gezang der priesters werd gehoord. Er kwam beweging in den menschenhoop in de pendopo; de priesters schuifelden op hunne knieën achteruit. Het huwelijk was voltrokken.
De regenten stonden op; twee van hen hieven den bruidegom op, en nu werd de tocht over het bloementapijt aanvaard, gevolgd door de overige regenten. Achter in de "kwade" -zaal hieven de zustern de bruid op, en ook zij aanvaardden de wandeling over den bloemenweg, gevolgd door Mama en al de vrouwelijke gasten. Als de bruid en de bruidegom elkaar op eenige passen na genaderd waren, lieten hunne geleiders hen los, en het bruidspaar wierp elkaar een- opgerold sirihblad gevuld met bloemen toe. Nog een paar passen traden zij elkaar tegemoet, en beiden knielden neer, en met hen het geheele gezelschap. De bruidegom zat; op hare knieën schoof de bruid zich naar hem toe, zat en maakte een sembah - de beide handen tegen elkaar geslagen en even onder den neus gebracht (dat is onze eerbiedsbetuiging) en kuste hem de rechterknie. Weer maakte de bruid een sembah. Zelf opstaande, hief de bruidegom zijne vrouw op, en hand aan hand wandelde het jonge paar over den bloemenweg naar de "kwade", gevolgd door het geheele gezelschap; de regenten keerden echter naar de pendopo terug. Bruid en bruidegom namen voor de "kwade" plaats als twee Boeddhabeelden; aan weerszijden schaarden zich de familie en de damesgasten. Achter het bruidspaar zaten twee kleine meisjes, die met waaiers hun koelte toewuifden. In de meeste gevallen is 't bij die ontmoeting de eerste keer, dat man en vrouw elkaar zien. Omstreeks halfzeven kwamen de regenten binnen, en vormden op den grond gezeten een halven kring om het bruidspaar; de andere helft werd gevormd door de vrouwelijke familieleden. Het bruidspaar bracht aan oudere familieleden den voetkus. De bruid eerst richtte zich op, en 'schoof op hare knieën naar Mama toe, maakte een sembah en kuste Mama de knie; zóó ontving zij den moederlijken zegen voor haar huwelijk. Van Mama ging zusje naar de tantes, zusters en nichtjes, allen ouder dan zij, om dezelfde ceremonie te herhalen. En daarop ging zij naar Vader, om hem de knie kussend, zijnen zegen te ontvangen; vandaar naar haren schoonvader, daarna naar ooms en neven. Als zij, na allen den voetkus gebracht te hebben, weder op hare plaats was teruggekeerd, begon de bruidegom den voetkustocht; hij volgde 't spoor zijner vrouw. Als ook hij de ceremonie volbracht had, verwijderden zich de regenten en er werd thee en gebak gepresenteerd, als den vorigen avond. Om halfacht werd 't het bruidspaar vergund, zich te verwijderen. Hand aan hand verlieten zij de zaal. Eigenlijk moesten zij dit op hunne knieën doen, maar aangezien beiden pas van eene ongesteldheid waren hersteld, mochten zij de zaal uitwandelen. Bij andere families moeten de bruidegoms bij aankomst in 't huis hunner schoonouders, vóór de ontmoeting met hunne vrouwen, de trappen opkruipen, in plaats van oploopen. Dat zijn dan hofmanieren. De bruidegom begaf zich naar de bruidskamer en zusje naar onze kamer, waar wij haar voor de receptie van Europeanen kleedden.
Het werk van één dag, dat was 't bruidstoilet van zusje, werd in 5 minuutjes te niet gedaan. Alleen 't kapsel en de versieringen op 't voorhoofd lieten we onaangeroerd. Wij, jonge meisjes, mochten haar eigenlijk niet aankleeden, maar wij deden 't toch maar. Wij vonden 't al te zot, dat wij zusje niet in haar bruidstoilet zouden mogen steken. Zusje kreeg een zijden met goud doorweven kain aan en een kabaja van ivoorkleurig satijn met zilverborduursel. Ze kreeg een andere juweelen collier om. De juweelen bloemen in 't haar, evenals het diadeem, werden haar afgenomen; zij kreeg er voor in de plaats een g,ouden kroon op, waaraan een sluier hing. Op

haar hoofd werden nu andere juweelen bloemen op spiralen stelen bevestigd. Zoo ‚gesluierd en gekroond, was het of de bruid van een plaatje uit duizend en een nacht was gestapt. Zusje had dan ook het kostuum aan van een sprookjes-prinses, uit een der verhalen van 1001 nacht. Het stond haar zoo goed; trouwens het wajangkostuum ook. Jammer, dat wij haar niet zoo konden laten photograferen. De bruidegom verscheen in zijn ambtskostuum. Nog eens zat 't bruidspaar voor de "kwade"; even vóór achten gingen zij gearmd naar de voorgalerij, waar voor een achtergrond van palmen, twee vergulde zetels voor hen klaarstonden. Staande ontvingen zij de gelukwenschen der Europeesche dames en heeren.
't Heette dan wel een receptie, maar de dansgrage voetjes zweefden toch maar op de tonen der muziek door de ruime pendopo; ook het bruidspaar wandelde gearmd een paar keer de pendopo rond. Usance is 't niet, dat jonge meisjes op een bruiloftsfeest verschijnen, maar 't zou al te gek zijn, als WIJ op zusje's feest wegbleven. Even vóór twaalven toastte de Resident, die ook over was gekomen, op het jonge paar, welke toespraak door Vader werd beantwoord. Na afloop hiervan namen de Europeesche gasten afscheid, maar de Resident en een paar anderen, waaronder ook eene dame, ons vriendinnetje, bleven nog, om 't Inlandsch gedeelte van het feest bij te wonen. Na het vertrek der Europeesche gasten kwamen de Inlandsche hoofden, die zich gedurende de receptie, op zij van de pendopo opgehouden hadden, te voorschijn en vormde in 't midden der pendopo een halven kring, waarin de bruidegom eene proeve van zijn danskunst zou afleggen. De regenten, evenals alle andere Inlandsche hoofden, hadden zich intusschen in klein tenue gestoken. Daar speelde de gamelan, en een dansmeisje trad op en danste in den carré. De Patih van Japara bracht geknield den bruidegom een zilveren blad, waarop een zijden doek lag. Als de bruidegom den doek in ontvangst had genomen, verwijderde zich de brenger. Zachte gamelantonen weerklonken; 't was een prelude, een uitnoodiging aan den held van 't feest, om 't feest te openen. De bruidegom stond op, en ging in midden van de pendopo staan; hij bevestigde de zijden doek, waarmede hij dansen zou, aan zijn kris en gaf den gamelanspelers zijn lijflied op, dat onmiddellijk werd ingeluid en gespeeld.
Ik zal er mij maar niet aan wagen, den dans te beschrijven; daartoe is mijn pen veel te onbekwaam. Ik zeg alleen maar, dat 't een lust was voor de oogen om den lenigen danser en zijne sierlijke dansbewegingen op de tonen van mooie gamelanmuziek te volgen. Achter hem aan danste het dansmeisje, dat er ook bij zong. De hen omringende Inlandsche hoofden accompagneerden de muziek, door een zang met handgeklap. Tegen 't einde van den dans, kwam de Resident met twee glazen champagne naar den danser toe. Juist als de gong inviel, waarmede 't einde van een zang wordt aangeduid zegen danser en danseres op hunne knieën neer. Met een sembah ontving de danser een glas van den Resident en onder hoerah-geroep en jubelende gamelantonen ledigden de brenger en ontvanger hunne glazen. Een bediende nam de ledige glazen in ontvangst, waarop de Resident zich verwijderde. De bruidegom stond weder op en begon opnieuw te dansen. Nu bracht Schoonpapa hem een heil dronk; dansend gingen ze elkaar tegemoet, en bij 't vallen van den gong knielde de jongere neer om den heildronk van den oudere in ontvangst te nemen. Eerst als alle aanwezige regenten hem den heildronk gebracht hadden, mocht hij den carré verlaten, en weer naast zijne vrouw zitten. Kort daarop verwijderde het bruidspaar zich; de Europeesche gasten gingen naar huis, en het feest werd door de hoofden tot vroeg in den morgen voortgezet. De heeren hadden ook nog meegetandakt, vooral onze assistent-resident deed 't keurig. Ma, ons vriendinnetje, zus Roekmini en ik woonden 't feest bij, tot onze laatste Europeesche gast was opgestapt.
Den volgenden dag bracht 't bruidspaar stilletjes thuis door. In den vooravond van dien dag zou de laatste ceremonie, die 't bruidspaar hier te verrichten had, plaats hebben. Het is, het eerste bezoek brengen van 't bruidspaar aan de ouders van den bruidegom. Het heet in 't Javaans '"ngoendoh mantoe" , welks letterlijke vertaling luidt: schoondochter plukken. De schoondochter wordt met een bloem vergeleken, die de schoonouders voor hun zoon plukken.

Eigenlijk moest het bruidspaar zich voor deze gelegenheid weer in 't bruidskostuum steken, maar 't was veel te vermoeiend, waarom het dan ook maar nagelaten werd. De bruidegom was gewoon gekleed; zusje had weer een met goud doorweven kain aan en een zijden kabaja; het haar was kapelvormig gekapt; de met een kruis gemerkte vakjes met bloemen gevuld, en over het geheel werd een netwerk van melaties bevestigd, en wiebelden weder de juweelen bloemen op het kapsel. In optocht reed het bruidspaar, voorafgegaan en gevolgd door Inlandsche hoofden te voet, naar 't huis waar de vader van den bruidegom logeerde.
Dagen, weken na de bruiloft, heeten de jonggetrouwden nog bruid en bruidegom; en de bruid doorgaans zoolang tot zij mama is geworden. Er zijn vrouwen, moeders, die levenslang "nganten", verkorting van "pengantèn" (bruid, ook bruidegom) heeten. De dagen na de bruiloft werden besteed met visites maken, bij Europeanen en Inlanders. Vijf dagen na de huwelijksvoltrekking was er weer een feest in de Kaboepaten; de eerste wederkeer van den passerdag, waarop 't huwelijk gesloten wordt, werd gevierd. Een week na de bruiloft vertrokken de jonggehuwden; overal gefêteerd door familieleden, bij wie zij op hunne doorreis naar hunne woning ophielden. Op Tegal werd 't huwelijk weer gevierd; daar bleven ze nog een week, voordat ze eindelijk naar hunne eigen woning in Pemalang trokken.
Ziezoo, daar hebt ge eene beschrijving van een Javaansch huwelijk in hooge kringen. Zusje's bruiloft heette een stille bruiloft en zij bracht al zoo'n gedoe mee; hoe dan een bruiloft, die feestelijk wordt gevierd?
We waren doodop na de bruiloft. Cadeaux, die Inlanders elkaar bij bruiloften geven, bestaan uit kleedingstukken, als kains, borstlappen, hoofddoeken, zijdjes voor kabaja's,of laken voor een jas, en ook wel eetwaren, als rijst, eieren, kippen, karbouwen; deze zijn dan meer bestemd voor de te geven slamatans ter gelegenheid van de bruiloft. Zoo kreeg Kardinah o a. ook een prachtige stier van een oom. Dit had eigenlijk ook bij de andere cadeaux moeten mee tentoongesteld worden!!!
O ja, nog iets; als men bij gelegenheid van een bruiloft een karbouw slacht - er worden doorgaans meer dan een voor de feestmaaltijden geslacht - dan zet men op alle mogelijke hoeken en gaten een gevlochten bamboezen bakje, gevuld met sirih, koekjes, pinangnoot, een stukje vleesch, wat geronnen bloed van den geslachten karbouw, en bloemen neer, op kruiswegen, bruggen en de putten op 't erf; het is een offer aan de geesten, die daar wonen. Worden deze brug-, weg- en putgeesten niet herdacht, dan nemen zij het den feestvierenden kwalijk, en zal er een ongeluk gebeuren. Alzoo luidt 't volkgeloof! Waar dit zijn oorsprong heeft, weet ik niet precies.
Hoe vindt'ge dat alles, Hilda? Een vriend van ons zegt terecht, het Javaansche volk is een volk van sprookjes en herinneringen.
Wie zal eens dat volk uit 't rijk van sagen en legenden naar 't leven van daadwerkelijkheid voeren? Daar moet 't toch naar toe. En door 't bijgeloof van zich af te schudden, hoeven zij daarom de poëzie niet met de voeten te treden. Doch wat praat ik toch, laat ik u liever vragen, of gij tevreden zijt met dit epistel, en of gij mij nu dat lange wachten vergeven wilt. Er is zooveel liefs in mijn volk zooveel poëzie in zijn bekoorlijk naïef geloof. 't Moge dan vreemd klinken, maar 't is niettemin een feit; gij Europeanen, hebt mij geleerd, mijn eigen land en volk lief te hebben. De Europeesche opvoeding heeft ons instede van ons van onze natie te vervreemden, ons nader er toe gebracht; zij heeft ons de oogen en 't hart geopend voor de schoonheden van ons land en volk, en ook voor hunne:nooden .... hunne wondeplekken. Wij hebben ons land en volk zoo lief! al konden wij eens iets doen, dat tot het geluk bijdraagt; wat zullen wij dan gelukkig zijn! Doch laat ik je nu niet langer vervelen, met het gekrabbel van een "dwaas" Javaansch jongmeisje, ik heb 't nu reeds genoeg gedaan.
Als naschrift: Op sommige plaatsen is 't gebruik, dat bij de ontmoeting van een bruidspaar, de bruid, als teeken van de onderdanigheid, den bruidegom de voeten afwascht, alvorens zij hem den kniekus geeft. Wanneer een weduwnaar met een jongmeisje trouwt of eene weduwe met een jongmensch, dan houdt· bij de ontmoeting, als het sirihwerpen is afgeloopen, degene die

al eens getrouwd is geweest, de andere een brandend stuk hout voor; deze krijgt een waterkan in de hand, en giet haar inhoud uit op 't vuur, dat natuurlijk uitdooft, waarna het uitgebluschte brandhout wordt weggeworpen en de waterkan kapot gegooid. De bedoeling of beteekenis van deze symboliek hoef ik u wel niet uit te leggen; zij is duidelijk genoeg.
Gij had Zusje moeten zien, toen zij daar als Boeddhabeeld poseerde voor de "kwade"; zóó had ze gephotografeerd moeten worden, of neen, geschilderd liever, want dan kon men de kleuren zien. Hoe rustig en kalm schreed ze daar over het b1oementapijt, overal bloemen en wierookgeur verspreidend; ja waarlijk zij had veel van een Bodhisatwa! Ik kan geen gamelan hooren, bloemengeur vermengd met wierook inademen, of zij voeren mij naar 't verleden terug. De menschen raapten de bloemen, waarop zusje had geloopen, op, om ze te bewaren; zij brengen geluk aan, zegt men, en aan jongedochters een man!!!! Ik heb hier een heel mooi boek van 't Boeddhisme. 't Heet "De ziel van een volk"; heerlijk mooi!
26 Mei 1902. (p.218-221)
Uw laatsten brief, waarin ge zoo sympathiek over 't Javaansche volk schreef, heb ik vele malen herlezen. vind 't gewoon zalig, dat gij zoo vriendelijk over 't bruine ras, mijn volk, denkt. 0, kon ik u allen toch maar hier bij ons hebben; ik zou u zoo graag veel van mijn volk laten zien. Waar zou men een volk beter leeren kennen begrijpen dan in den schoot van dat volk zelf, en dat is eene echt Javaansche omgeving. Gij weet, dat gij allen ten allen tijde welkom zijt. Ik vind het innig lief van u, om mij bij u te willen hebben; doch helaas! voorloopig mag ik alleen maar uw goeden wil apprecieeren. Alleen naar Buitenzorg reizen behoort op het oogenblik nog tot de verboden vruchten. Maar wie weet of niet reeds gauw daarin eene verandering zal komen! Zooveel, wat ons vandaag nog absoluut onmogelijk toeschijnt, blijkt morgen een voldongen feit te zijn. 't Javaansche volk is een volk van herinnering en sprookjes; in droomen en sprookjes gebeuren de wonderlijkste dingen, en mijn door en door Javaansch hart houdt zich aan de illusie vast, dat evenals in 't ver, ver verleden, ook in 't heden wonderen kunnen gebeuren.
O! als ge eens wist wàt de droomen zijn der Javaansche meisjes uwer kennis! Mogelijk dat gij er u over verbazen zult, ze vreemd vinden, als ik ze u vertel; maar, naar ik hoop, niet medelijdend de schouders er voor zult ophalen. Gij weet, dat we dol, dol graag naar uw land zouden willen gaan, niet waar? maar niet waarom en waarvoor. Het meest voor de hand liggende is, om vreemde landen en toestanden te zien en om er te genieten en pret te maken. Wij voelen zóó veel voor ons volk, zijn lief en leed gaan ons zoozeer ter harte; is 't wonder, dat er in ons een groot verlangen is, om wàt te kunnen doen, dat ons volk tot heil en zegen strekt?
Wat dat nu te maken heeft met ons verlangen naar uw land? Wij zouden zoo innig graag daar kennis willen vergaderen voor ons volk. Het mooie van andere volkeren, van uw volk in de eerste plaats, te kunnen geven aan ons volk, niet om zijn eigen karakter te verdringen, te vervangen, maar om de goede eigenschappen, die het reeds heeft, te veredelen; dat staat ons voor oogen!
0' mede te kunnen arbeiden aan 't heerlijke, grootsche werk, de beschaving, veredeling van een volk, is ons een ideaal allen levensstrijd waard.
't Is zoo jammer, dat wij zoo ver van elkander afwonen, wat zou ik 't heerlijk vinden om veel met u gedachtenwisseling en wrijving te houden. In een gesprek kan men zooveel beter uitdrukken wat men denkt en wil. Onze correspondentie is mij hoe langer hoe aangenamer, wij ontmoeten elkaar op zoo menig punt.
Wat zou ik u graag mijn volk willen leeren kennen en begrijpen, zooals ik het ken en begrijp. Daar is zooveel liefs en poëtisch bij. Er moest op Java een wonderartiest opstaan, die in mooie taal zijne landgenooten van 't volk, in welks midden hij woont, vertelt evenals Fielding het gedaan heeft van het Burmaansche volk. In plaats daarvan, dat beruchte boek van Veth, dat zooveel pennen in beweging heeft gebracht en een storm van verontwaardiging heeft doen opgaan! Welk land heeft zijne gebreken niet? Indië evengoed als elk ander land op den

aardbol. Arm Indië, in 't buitenland weet men al zoo bitter weinig van u, en boeken als dat van Veth, zullen zeker niet de belangstelling in u doen toenemen, wel u doen afstooten!
Augusta de Wit daarentegen schrijft zoo innig sympathiek en in welke schoone taal over Indië! Wij lezen haar stukjes in de Gids met zoo'n genot.
En wat de natuur en kunst betreft, daarover "droomt" (zijn lievelingsuitdrukking) Borel zoo heerlijk mooi; over andere onderwerpen is Borel minder goed te spreken, daarover gaat hij hand aan hand met zijn vriend Veth mee. Kent gij Borel's stukje over de gamelan? Wij vinden 't een juweeltje! Hebt gij dat mooie artikel van Martine Tonnet over de Wajang Orang aan 't Djokjasche hof, in de Gids, gelezen? Ook dàt is een juweeltje. Borel moest ook eens zoo'n srimpie dans bijwonen; wat zal hij dan verrukkelijk aan 't dichten gaan! Die dans der Solosche en Djokjasche prinsessen moet goddelijk mooi zijn! 't is de dans der dansen, zegt men. 't Is jammer, dat wij er niet naar toe kunnen gaan. Men heeft ons er dikwijls genoeg voor gevraagd, maar wij vinden 't zoo eng om in hofkostuum gekleed te gaan. Aan 't hof moet iedereen zoo gekleed gaan (als eene bruid).
Doch nu dwaal ik geheel van mijn onderwerp af. Wij houden dol veel van lezen, en 't spijt ons zoo innig, innig, dat wij geen talen kennen. Er is hier geen gelegenheid om die te leeren; 't is al heel mooi, dat wij ons in uw taal kunnen verstaanbaar maken. Hè, en wij zouden zoo dolgraag die talen willen leeren. O! we verlangen er zóó naar, al die mooie werken in 't oorspronkelijk te kunnen genieten! Hoe mooi eene vertaling ook is, 't oorspronkelijke is steeds mooier. Kent gij dat beelderige sprokenboek van Marie-Marx-Koning? Wij vinden 't zoo mooi. 't Komt mij voor, dat eene vurige bewonderaarster is van Van Eeden. De grondgedachte van „'t Viooltje, dat weten wilde", vind ik in "De Kleine Johannes" terug. Vindt ge ze ook niet innig fijn, en 0 zoo mooi en waar gedacht en zoo prachtig weergegeven? Met belangstelling las ik hetgeen ge mij van uw protegeetje schreef en van de armen in 't algemeen in Holland. Ja, van die bittere ellende der armen, als 't winter is, hoor ik veel. Arme, arme stumperds! Ik correspondeer met een Friezinnetje; zij vertelde mij veel van de toestanden in Holland, vooral van de armen in Friesland. Zij heeft veel in den winter op den kouden grond gezeten bij arme menschen, die in krotjes op de hei wonen. Barre winter, geen werk, geen eten, geen vuur, geen kleeren, geen warm dek en schreiende kinderen. Bitter hard is 't. Zulke ellende kennen we hier niet, doch wacht laat ik niet te hard spreken. In onze buurt wordt zoo bitter ellende geleden. Geen kou, ja, maar steenen en zand zijn tot dusver oneetbaar. Men ziet en hoort zooveel ellendigs. Waar moet 't heen? Ge hebt zeker ook gehoord van de 500 weezen, die hunne ouders aan de cholera verloren hebben. Arme stumperds; zoo jong en reeds ouderloos; doch ze zullen het nu beter hebben. Voor hen wordt nu gezorgd, terwijl bij hun eigen ouders weinig of niets om hen bekommerd werd.
17 Juni 1902. (p. 226-227)
'k Las zoo pas in de krant, dat eenige Chineesche meisjes het verzoek gedaan hadden, mede aan 't onderwijzeresexamen te mogen deelnemen! Hoera!, voor den vooruitgang! Ik was er toch zoo in mijn hum over! De Chineezen zijn heel streng, wat betreft de handhaving der oude tradities; nu zien wij maar, dat de strengste ,en oudste traditie toch verbreekbaar is! Dat geeft mij moed en hoop! Wat verlang ik die dappere Chineezinnetjes te kennen! Ik zou zoo gaarne hare gedachten, ideeën, en gevoelens willen kennen, haar "ziel"! Ik heb steeds verlangd naar een Chineesch vriendinnetje! Ik zou zoo graag het zieleIeven van zoo'n Chineezinnetje willen kennen! Veel poëzie zal er zeker in zijn! Hebt ge wel eens een Chineesche bruiloft bijgewoond? Ik eens, en zal dat zeker nooit vergeten! Ook de Chineezen gedenken in vreugde en droefheid hunne afgestorvenen. Op Semarang heeft een Chineesche millionnair een prachtigen Chineeschen tuin aangelegd. Hij ligt op een heuvel, en is 0, zoo mooi! Kunstmatige rotsen, grotten, heuveltjes, begroeid met varens, bloemen en miniatuurvruchtboompjes worden afgewisseld door parkjes en slingerpaadjes. Er staat een mooie koepel te midden van een veelhoekigen vijver, waarin goerami's en goudvisschen rondzwemmen; er naast staat een heuvel, waarin een grot is, met een badkamertje; door een wenteltrap, die door die grot loopt,

komt men boven op 't heuveltje, waarop twee miniatuur-tempeltjes staan, vruchtboompjes en allerhande bloemen groeien en bloeien. 't Is een werkelijkheid geworden sprookje; alleen de kaboutermannetjes en zilverschitterende elfjes moeten nog uit de rotsspleten en holen te voorschijn komen om de sproke te volmaken.
De gedachte is één poëzie en de uitvoering kunst! Maar wáár is de kunst zonder poëzie? Al wat goed, wat hoog, wat heilig is, in één woord al wat schoon is 't leven, is poëzie! Wij hebben den Chinees gezien, die dat moois schiep. Een doodgewone, sjofele baba! Beelden van pleisterwerk, menschendraken, tijgers, staan op 't gras verspreid, die ook waren de scheppingen van dien Chinees. 't Is jammer, dat men op de poort, die toegang verleent tot dien sprookjestuin, twee beelden van Europeesche afkomst heeft geplaatst; dat verstoort de harmonie. Zijt ge ook op Batavia geweest, om de Tentoonstelling te zien? Ja zeker! En wat zegt gij nu wel van 't bruine ras? Wat zegt ge van zijne kunstuiting? O. ik ben zoo gaarne trotsch op mijn volk. Het kan toch wèl wat. Maar gij, Hollanders, moet hen leiden! En dat wilt gij, niet waar? Wij zijn met kinderen te vergelijken, en gij zijt onze beschermers. Aan u om ons te leiden, te vormen tot mannen en vrouwen! Ik geloof, dat gij géén ondankbare pupillen en leerlingen zult hebben!

14 juli 1903 Brief van Kartini aan mevrouw R.M. Abendanon-Mandri en haar echtgenoot (deze brief is niet opgenomen in: Door duisternis tot licht)
(In een 'vertrouwelijk' schrijven vertelt Kartini dat ze uitgehuwelijkt is aan de Regent van Rembang. Zo hebben haar ouders beslist. Een dag na dat besluit kwam een brief waarin haar werd toegestaan in Nederland een opleiding te volgen. Kartini gehoorzaamt haar ouders, de adat, en stemt toe met de regent te trouwen. Gemakkelijk is het niet).
Verneemt nu het droeve nieuws maar spoedig: hoe eerder, hoe beter. Wij hebben het onderspit gedolven. Wat zusje heeft doen bezwijken, heeft ook mij weerloos gemaakt. Nog steeds is des dokters raad van kracht: emoties moeten vermeden worden. Wij zelf weten dit zó goed. Ik heb gestreden, geworsteld, geleden - en, ik kan Vaders noodlot niet zijn en daarmede ramp brengen over allen, die ik liefheb. Dan liever met eigen hand de doodwond toegebracht aan het eigen hart, dan het noodlot te worden van allen, die mij dierbaar zijn. Ik hoef u niet te vertellen, wat het mij gekost heeft, om te handelen tegen mijn innigste voelen, mijn heiligste overtuiging in. (...) Kent nu de omvang van mijn zalig geluk, mijne vernedering, mijne schande: ik ben de verloofde van den Regent van Rembang, een weduwnaar met 6 kinderen en 3 vrouwen. Meer hoef ik U er niet van te vertellen, wel? - U kent me genoeg. Laat het U een troost zijn, dat ik om vele redenen achting heb voor den man, aan wiens zijde het lot mij schijnt te willen plaatsen. Hij heeft geen moeder gehad, die hem leerde haar in haar geslacht te eeren. Hij weet niet, dat wat hij deed in strijd was met het hoogste gebod: Liefde! De Raden Ajoe had geen kinderen, het is niet onwaarschijnlijk, dat zij hem die vrouwen gaf, wat niet zelden gebeurt.
Mijn kroon is van mijn voorhoofd af, mijne gouden illusies van reinheid en kuischheid liggen in het zand vertreden. Dat was mijn trots, mijn glorie, dat ik was het reine, fiere meisje, door Moedertje geliefd, als was het haar eigen kind. (...) Ik was hard ziek, toen de gezant van den Regent van Rembang met diens brief kwam. Toen ik onraad vermoedde, liet ik R. U dadelijk schrijven, het Regeeringsbesluit was ons eenige kans op redding. Het kwam - en het was te laat! Dienzelfden dag ontving de Regent het antwoord mijner ouders. Den vorigen dag was ik kalm gebleven, koud en koel, onbewogen, terwijl anderen aan hevige emoties ten prooi waren. Maar toen het telegram kwam, was het gedaan met mijne zelfbeheersching - ik ontving het midden in de les - ik verliet de kinderen, les geven kon ik niet meer. Gaan wij voorbij die dagen van hevig zielelijden, van wanhoop en worstelen. Genoeg, genoeg, wij hebben den vuurdoop ontvangen. Ik heb mijne voorwaarden gesteld: ik mag door blijven studeeren, examen doen, de school openen en voorts al het werk doen, dat ik liefheb en hier verricht. Mijne ouders vinden mijn verzoek billijk en natuurlijk. En toen heb ik gevraagd, om nog één

jaar mijn illusie van vrijheid en zelfbewustzijn te mogen leven, om toch nog naar Batavia te mogen gaan, één cursusjaar meemaken, trachten in dat eene jaar klaar te komen. Zij hebben er niets op tegen, doch de R.v.R. moet het goedkeuren. Dat was dan afgesproken, daarom hoopte ik, dat hij spoedig hier mocht komen. Doch God heeft 't anders beschikt. Weer zijn er gezanten gekomen. Zaterdagavond, den 11den en Zondagmorgen kreeg ik een brief te lezen, die mij de haren te berge deed rijzen.
O! God, wat een vrouw toch veel verdragen moet! Het was een huwelijksaanzoek - wel een taal, mijn God - die man beschouwde mij al half als zijn eigendom. Ik werd er toch zóó angstig en zóó bang, zóó bang, dat ik zat te rillen en te beven. Zijne familie is welbekend, ik wist, dat mijne ouders mij nooit aan hem zullen geven. Hij zou in staat zijn om ons te vervolgen, als hij hoorde, dat wij op Batavia waren, en het ons daar erg lastig maken. Als het maar daarbij bleef! Het moet mij uit het hart: in zulke zaken vertrouw ik de meesten onzer landgenooten niet. U lacht er misschien om, maar wij hebben meer gezien dat goena-goena geen sprookje is. Reeds hoorde ik, dat die man daartoe zijn toevlucht genomen heeft. En die vreemde gasten, en een bediende daarvan doorsnuffelen als het ware ons huis, om ons te vinden. Vader heeft ons in onze kamer opgesloten. Ik huiver er nog van, als ik daaraan denk. Ook Mama werd bang.
En langzamerhand schemerde het voor ons geestesoog, dat op dit oogenblik, het voor een Inl. jong meisje niet mogelijk is, om alleen te staan, in het publiek te werken. Een groot gevaar bedreigt haar van de zijde der mannen. Voor een Javaansche man is geen vrouw te leelijk, dat weten we nu.
Wij hebben nooit aan dat gevaar gedacht, eenvoudig omdat wij nooit aan vuile, vieze dingen denken. Wij dachten heelemaal niet aan het huwelijk, en meenden in alle ernst, dat anderen dat ook dachten ten opzichte van ons. Wij hebben genoeg van ons doen langsspreken, om iedereen van ons af te schrikken. Regel is, dat onze mannen niets moeten hebben van zulke onmogelijke vrouwen als wij, zooveel besproken, belasterd en beschimpt.
Wij hadden aan alle mogelijke moeilijkheden gedacht, tegenwerking, minachting, enz. maar nooit aan dat gevaar. En als de Oosterling door hartstocht is bevangen, dan deinst hij voor niets terug.

7 September 1904. Rembang. Brief van Kartini aan mevrouw R.M. Abendonon- Mandri (pagina 383-385)

Mijn liefste Moedertje, Hoe zal ik u danken voor het schattige jurkje dat u ons kindje gaf. Het heeft voor ons des te meer waarde, omdat wij weten in welke omstandigheden u aan het geschenk voor uw kleinkindje gewerkt heeft. Van Roekmini weten we dat u het slecht maakt sedert uw terugkeer op Batavia. Te bedenken dat u zelf ongesteld zijnde, zooveel zorgen aan 't hoofd hebbende, en bovendien als altijd in eene groote drukte zittende, toch den tijd kon vinden om zulk een geduld-werkje te doen voor ons kind. Wel groot moet uwe vriendschap, diep en innig uwe liefde voor me zijn! Met vochtige oogen en een dankbaar, gelukkig hart bezag ik gisteren het jurkje, en telkens weer moet ik het zien! Daar spreekt zooveel uit! Moedertje liefste! U heeft er uw dochter zóó gelukkig mee gemaakt. Het beeldige ornament je zal ik later uw kleinkind om den hals hangen, als het niet meer op zijn jurkje kan gedragen worden. En ik zal het verder voor hem bewaren, tot hij begrijpen kan, als ik hem vertel van de lieve die God zijn moeder gezonden heeft, opdat het ornament je hem even dierbaar wordt als het nu voor zijn moeder is. Mijn man zei me .gisteren bij de ontvangst van uw cadeau: "Ga Moedertje dadelijk schrijven, vrouw, het kon anders te laat zijn!" En ik heb zijn raad gevolgd en meteen de stem van mijn hart. Ons kindje is er nog niet, maar het kan er elk oogenblik zijn. Ik voel, dat zijn komst heel nabij is! Innig dank voor uwe bemoedigende woorden, liefste! De gedachte, dat daar ver van me een ziel, die een stuk is van mijn ziel, voor me hoopt en bidt, maakt me sterk, doet me zoo oneindig goed! Menschen, die me deze laatste dagen zien, vinden mij bijzonder opgewekt. Hoe zou ik niet opgewekt zijn, waar zoo'n groot geluk me wacht?

Wat tellen al die uren van: pijn, waar zulk een zoet geluk, die prijs van is? Ik verlang al zoo naar mijn kleine schat. Het is wel zoet te weten, dat zoo velen deze laatste dagen met me leven. Of ik niet weet, hoe mijn lieven thuis, uur aan uur met me meeleven, voor me hopen en bidden. Waar zoovele harten eenzelfde bede doen, daar zal de Hemel niet doof er voor blijven. Moeske, ik ben er zoo vast van overtuigd, dat uw dochter het goed zal afbrengen. Natuurlijk hoort u het dadelijk, als de groote gebeurtenis plaats heeft. Och, kon u, mijn lieve engel, maar aan de wieg van ons kindje staan! Wat zal ik zalig gelukkig zijn! Ik weet, dat u ons kindje zal liefhebben, ook al is het een grooter mormel dan zijn moedertje is! Als het maar niet mormelig in hart en geest is, dan is het goed, hè Moeske! En dat kan haast niet, tenzij kwade geesten waken bij zijn wieg. Maar daar zal uw talisman wel voor zorgen, kwade geesten van uw kleinkindje afweren. Mijn moeder is al sinds twee weken bij me en nog een oud grootmoedertje om me bij te staan in de moeilijke oogenblikken, die komen gaan. Ik word hier verzorgd, vertroeteld en bewaakt als een prinsesje. De luiermand, het bedje, alles staat in onze kamer klaar voor de komst van ons schatje. En Moeske, hoe gaat het u a.s. Grootmamaatje? Hoe maakt Mijnheer het? a! zoo innig hoop ik dat deze u beiden in den allerbesten welstand zal bereiken. Hoe gaat het met Edie? Is hij nog in Ohina? Ik las met belangstelling zijn stuk in Elseviers maandschrift. Wat schrijft die jongen goed! Broer Edie, zou hij zich mijner nog herinneren? Ik heb er nog altijd hartzeer over, dat ik hem niet in persoon heb mogen ontmoeten. En nu, nu is de kans daarop heelemaal verkeken! Als u hem schrijft, doe hem de hartelijke groeten van zusje Kartini; vertel hem van mijn mooi geluk, en dat wij beiden hem in sympathie ,gedenken. Wat riekt het vruchtje heerlijk, echt Inlandsch parfum! Ik heb het jurkje in een kistje bij andere kleertjes opgeborgen, opdat ook deze lekker zullen ruiken. Wat zal mijn schat later heerlijk rieken! Goeden nacht, liefste Moedertje, ontvang nogmaals ons beider innigsten dank. Groet Mijnheer hartelijk van ons beiden, en wees zelf ferm gekust van uw eigen dochtertje KARTINI. Deze brief was haar laatste. Heel kort daarop, 13 September 1904, werd haar zoontje geboren, en vier dagen later werd zij onverwacht weggeroepen van allen, die haar dierbaar waren en voor wie zij zoo gaarne nog was blijven voortleven. Met diepen smart waren de harten vervuld van zoovelen, die haar hadden lief gehad, maar .de edele gedachten en gevoelens die haar bezielden, zijn als telkens op nieuw ontluikende bloemen, die als vertroosting doen beseffen dat haar leven, hoe kort ook, rijk is aan heilzame gevolgen, al mocht zij zelve daarvan geen getuige zijn.

Patrick Vanden Berghe 'Mijn pen kunnen ze me niet ontnemen' Leven en werk van Raden Ajeng Kartini (1879-1904) In Streven Cultureel Maatschappelijk Maandblad. December 2004

In de *Javabode* van 19 september 1904 stond tussen enkele berichten over de Russisch-Japanse oorlog een *In Memoriam*. 'Zaterdag overleed te Rembang Raden Ajoe Djojo-adiningrat Kartini, echtgenote van de regent van Rembang, een der begaafde dochters van den regent van Japara, die veel van zich hebben doen spreken door hun streven den Javaan en zijne vrouwen en dochters geestelijk op te heffen. Zij had zich dit als levensdoel gesteld en hoopte in haar huwelijk, […], in staat te zijn nog meer tot stand te brengen.'Het had niet mogen zijn: Kartini, vijfentwintig jaar en net bevallen van haar eerste zoon, overleed in het kraambed. Met haar stierf een van de meest beloftevolle uitdragers van de nieuwe wind die langzaam over de kolonie Nederlands-Indië begon te waaien.

Hollandsche maniertjes leren'

Het moet een heuglijke dag geweest zijn, ergens in 1895, in het leven van Raden Ajeng Kartini, tweede dochter van de regent van Japara (Midden-Java). Na vier jaar van opsluiting krijgt het zestienjarige meisje een deel van de hard bevochten vrijheid terug. Vanaf haar twaalfde werd ze immers thuisgehouden; in het Nederlands-Indië van 1900 was een meisje van twaalf huwbaar en werd ze geacht zo onopvallend mogelijk thuis te wachten tot een

echtgenoot haar kwam halen. Letterlijk dan, want huwen betekende de vertrouwde omgeving achterlaten om spoorloos te verdwijnen in het huis van een echtgenoot die vaak al enkele vrouwen bezat!
Niet dat Kartini gedurende vier jaar in een echte gevangenis zat, maar haar wereld was al die tijd beperkt tot het weliswaar ruime erf van het ouderlijke huis. Zelf schrijft ze daarover in een van haar intussen bekend geworden brieven: 'Vier lange jaren heb ik tussen vier dikke muren doorgebracht, zonder ooit iets van de buitenwereld te zien'. Uit een latere brief leren we hoe ze dit leven *à huis clos* beleefde: 'Ik herinner mij, hoe ik in stomme wanhoop mijn lichaam telkens tegen de steeds gesloten deur en koude stenen muur wierp. Welke richting ik ook nam, het eind van iedere wandeling was een stenen muur of een gesloten deur'. Eerste vaststelling: ondanks de beperkte vrijheid was Kartini's bestaan allesbehalve eentonig. Samen met haar zussen batikte en schilderde ze, samen ook lazen ze Nederlandse boeken en tijdschriften. Tweede vaststelling: haar brieven hoeven voor Nederlandstaligen niet vertaald te worden. Kartini had immers een meer dan behoorlijke opleiding genoten. Tot haar twaalfde kreeg ze les aan een Europese lagere school, die vlak bij het huis lag. Misschien was dit ook de reden waarom ze erheen mocht gaan; zij noch haar zussen hoefden over straat! Pas later, ze is dan volwassen, zou Kartini snappen dat het mogen studeren een andere betekenis had voor haar dan voor haar vader. Kartini's ideaal bestond erin om door leren vrij en zelfstandig een beroep te kunnen uitoefenen. Voor haar vader diende leren een ander doel: door de omgeving geacht worden. Op haar twintigste verzuchtte de regentendochter bitter: 'Onze opvoeding was komedie – *schitteren* was het doel'. Kartini onderscheidde zich in nog andere zaken van haar ouders. Toen haar oudere broer het huis uit was, kwam de leiding over haar zussen en broers op haar schouders te liggen. Kartini maakte meteen komaf met de volgens haar nutteloze eerbetuigingen. 'De zusjes en broertjes gaan met mij en onder elkaar als vrije, gelijke kameraadjes om. Onder ons geen stijfheid, 't is enkel vriendschap en hartelijkheid wat je ziet in onze verhouding onderling. De zusjes zeggen jij en jou tegen mij en spreken dezelfde taal als ik.' Gedaan met het gehurk en handengevouw; het was in een van tradities verlamde maatschappij een eerste bewijs van haar opstandige geest. Haar afwijzen van geforceerde huwelijken en, meer nog, van polygamie zouden haar nog meer van haar omgeving verwijderen.
Kartini leek wel voorbestemd om uit te groeien tot een icoon van de vrouwenemancipatie. Ze werd immers geboren in een familie waarin opleiding en vorming centraal stonden. Tot de staf van haar grootvader, eveneens regent, behoorde een Nederlandse gouverneur, die de kinderen Europees getint onderwijs verstrekte. Ongezien voor die tijd was dat ook de dochters aan de lessen mochten deelnemen. Niet zonder resultaat: een van Kartini's tantes beheerste zelfs de Franse taal! Haar vader deelde de idealen van zijn vader; hij gaf ze ook door aan zijn dochters. Maar anno 1900 was iedereen, en niet het minst een man van adellijke afkomst, meer dan nu de gevangene van zijn tijd en cultuur; een cultuur met meer plichten en rechten. Hoger onderwijs zat er aldus voor Kartini niet in. Maar dat was buiten haar wil en onverzettelijkheid gerekend. Rond 1900 leerde ze immers enkele geestesverwanten kennen, niet toevallig allemaal Nederlanders. Voor de Javanen zelf ging het wellicht nog even te vlug. De meeste inlanders waren nog de gevolgen van de veranderende politiek van het moederland aan het verteren. Enkele decennia daarvoor had een zekere Multatuli immers brandhout gemaakt van het koloniale beleid. In zijn zog veranderde het Nederlands bewind het geweer van schouder. Er werd afgestapt van het desastreuze 'cultuurstelsel'; onder invloed van de liberale politiek werden landbouwers plots loonwerkers. De concurrentie was moordend, en dus valt het enigszins te begrijpen dat de modale Javaan wel iets anders aan zijn hoofd had dan 'te worden opgeheven'!

Angrek

Kartini's eerste vaste correspondent was een Nederlandse feministe van het eerste uur, Stella Zeehandelaar. De correspondentie begon hoogst toevallig. Kartini had in 1899 onder het

pseudoniem Angrek (Indonesisch voor 'orchidee') een briefje geschreven naar het vrouwentijdschrift *De Hollandsche Lelie*. De redactrice van het blad was blijkbaar zo onder de indruk van het overzeese schrijven dat ze ongevraagd een oproep lanceerde aan Nederlandse dames om met Kartini 'in correspondentie [te] treden, opdat zij wrijving en uitwisseling van gedachten zou kunnen hebben, […]'. Diegene die hiertoe bereid bleek, was Stella Zeehandelaar. Stella, wier vader vroeg gestorven was, groeide op tot een zeer zelfstandige vrouw; ze had – we schrijven 1900! – zelfs een baan. Haar eerste daad tegenover Kartini verraadt veel van haar persoonlijkheid: ze stuurde haar verre correspondente de feministische roman *Hilda Van Suylenburg*. Stella was aldus de eerste voorstander van de *opheffersidee* waarmee Kartini in contact kwam. Later kwamen er nog velen bij: Hendrik van Kol, ingenieur en later socialistisch kamerlid die in 1902 een studiereis naar Indië ondernam en ervan overtuigd werd dat er een grote ereschuld te betalen viel aan de kolonie, Piet Sijthoff, de resident van Semarang, die een groot pleitbezorger was van Europees onderwijs aan de Javanen, de twee mevrouwen Ovink (de eerste, die schilderles gaf aan Kartini en haar zussen, wekte de belangstelling van haar schoonzus, die getrouwd was met een Nederlandse ambtenaar) en het echtpaar Abendanon. Jacques H. Abendanon zou een belangrijke rol spelen in Kartini's leven. Als directeur van het departement Onderwijs zou hij haar idealen steeds onderschrijven. Van Kartini's brieven zijn die aan het echtpaar Abendanon het bekendst; niet verwonderlijk, want het was precies J.H. Abendanon die reeds in 1911, onder de titel *Door duisternis tot licht*, de brieven van Kartini uitgaf. Het moet gezegd dat de vriendschap met het echtpaar werkelijk zeer diep was. Van het vormelijk 'Liefste mevrouw' evolueerde de aanhef van de brieven al snel naar 'Mijn lieve schat' of 'Mijn lieve zon'. Voor Kartini en haar zussen was Rosa Abendanon een wonderlijke vrouw; dat ze zich net bij haar zo goed voelden, had ongetwijfeld te maken met 'dat warme, vurige bloed dat in Uwe en onze aderen stroomt'. Mevrouw Abendanon was immers, zoals haar man, in Zuid-Amerika geboren.

Kartini's verzuchtingen konden niet enkel op weerklank rekenen onder haar correspondenten, haar stem klonk ook steeds luider bij diegenen met wie ze geen briefwisseling onderhield. Zo waren er de jurist en kamerlid Van Deventer, die met zijn artikel 'Een eereschuld' aan de basis lag van de ethische koloniale politiek, en Gonggrijp, als assistent-resident van Jepara, in 1900 de directe chef van Kartini's vader. De eerste zou later bergen werk verzetten om de kwaliteit en de toegankelijkheid van het inlands onderwijs te verhogen. Behalve Kartini-scholen kwamen er in het tweede decennium van de twintigste eeuw op Java ook Van Deventer-scholen. Gonggrijp lag dan weer aan de basis van het zich snel verspreidende beeld van de *Opheffer*, de multatuliaanse ambtenaar die de Javanen de weldaden van de vooruitgang moest helpen ontdekken.

Vreemd genoeg – of misschien juist niet, wanneer deze vaststelling wordt gehouden tegen het behoudsgezinde en van traditie doordrongen Javaanse daglicht – kwam Kartini's grootste tegenstander uit eigen rangen. Haar oom Hadiningrat deelde met Kartini dezelfde ideeën omtrent het opvoeden van de inlanders. Dit wil zeggen, tot op zekere hoogte. Voor haar vaders broer was het immers onbespreekbaar meisjes aan het onderwijs te laten deelnemen. Dat de hardste tegenwind net uit eigen familie kwam, bleef voor Kartini steeds een bron van verdriet.

In al haar vrienden zocht Kartini medestanders voor haar ideaal: het oprichten van Nederlandstalige scholen waar kinderen uit de Javaanse adel goede vorming konden krijgen. Dat ze hierbij in eerste instantie dacht aan meisjes, leek haar evident: 'En wie kan 't meest bijdragen tot de verhooging van 't zedelijk gehalte der menschheid? – de vrouw, de moeder, omdat aan den schoot van de vrouw de mensch zijn allereerste opvoeding ontvangt, het kind daar leert voelen, denken, spreken'. Kartini schreef deze woorden in 1900, ze zou nog enkele jaren moeten wachten voor ze realiteit werden. Na pogingen om in Nederland en Batavia te kunnen studeren, richtte ze samen met haar zus Roekmini halverwege 1903 thuis een schooltje op voor de kinderen uit de buurt. Het initiatief was meteen een succes; op een foto uit die tijd

zien we Kartini en haar zus omgeven door een tiental kinderen.

'Studeeren! Studeeren! In Europa wijsheid vergaren'

Dat het zo lang had geduurd voor Kartini besliste zelf in te staan voor de opvoeding van Javaanse kinderen, had met een aantal factoren te maken. Eerst en vooral waren er de ziektes en periodes van zwakte die haar familie en zijzelf moesten doorstaan. De gezondheid van haar vader was niet te best, de man leed aan een hartkwaal en het warme en vochtige klimaat bespoedigde zijn genezing zeker niet. Daarnaast had de regentendochter eerst andere sporen uitgeprobeerd. Haar grootste droom bestond erin een opleiding te krijgen in Nederland. Gesprekken met haar Nederlandse vrienden hadden haar op dit idee gebracht. Daar, in het verre en ontwikkelde Europa, zou ze kennis maken met de nieuwste opvattingen rond opvoeding en medische zorg. Omdat een dergelijke opleiding erg duur was, stelde Van Kol voor een verzoek tot financiële steun in te dienen bij de Nederlandse overheid. Het duurde echter een tijdje voor haar vader met de plannen instemde. Uiteindelijk werd de vraag in de Tweede Kamer behandeld, het antwoord liet op zich wachten en toen het positieve antwoord Jepara bereikte, was het te laat. Niet alleen was Kartini toen net één dag uitgehuwelijkt, de zussen hadden intussen zelf al beslist om in eigen land te blijven. De angst om van hun eigen cultuur te vervreemden was in deze beslissing het belangrijkste argument. Kartini wilde niet het risico lopen dat vaders en moeders hun kroost niet langer wilden toevertrouwen aan iemand die jaren ver van huis in een vreemd land had geleefd. Maar ook de ergste roddels werden de zussen niet bespaard. Zochten ze immers niet enkel Nederlandse connecties om later rijk te kunnen trouwen? Toen het de zussen duidelijk werd dat de droom om in Nederland te verblijven moest opgegeven worden, schreef Kartini vertwijfeld: 'Europa! Europa! Zult ge dan steeds onbereikbaar blijven voor ons!? Wij, die zoo met hart en ziel naar u verlangen? Wij kunnen, wij willen 't niet gelooven […]'.Kartini had dan maar haar hoop gesteld op een opleiding in Batavia. Het leek haar zelfs zeer aantrekkelijk om in de onmiddellijke nabijheid van Rosa Abendanon, 'onze lieve engel', te kunnen studeren. Maar ook dit plan strandde: haar vader voelde er niet veel voor, en uiteindelijk keerden ook de Abendanons terug naar Nederland. Toen restte haar nog maar één uitweg: enkele dorpen verder lag een klooster dat meisjes gratis opleidde tot verloskundige. Het laat zich raden wat er gebeurde: de omgeving, oom Hadiningrat op kop, reageerde afwijzend. Verloskundige was toch wel te min voor regentendochters. Adieu Holland, adieu Batavia, adieu opleiding!

'Geef Java flinke, verstandige moeders!'

'Is het absoluut onmogelijk een volk van 27 miljoen zielen ineens op te voeden?' Met deze vraag, die in kracht kan wedijveren met de laatste regels uit de *Max Havelaar*, openen Kartini's beschouwingen over het inlandse onderwijs. Eind 1902 werd haar gevraagd haar ideeën over onderwijs aan inlandse regentendochters uit te schrijven. Het resultaat is haar bekendste pamflet, *Geef den Javaan opvoeding*. Dat het pamflet er kwam op expliciete vraag van het Ministerie van Koloniën, betekende voor haar een heuse overwinning. Gedurende de voorgaande jaren had ze immers nauwelijks kunnen publiceren. Haar vader vond het immers ongepast dat ze haar toevlucht nam tot de media. Nogal vervelend voor een meisje dat ervan droomde schrijfster te worden. Stonden Kartini bij het schrijven van de nota haar eigen onderwijservaringen voor ogen? Moeilijk te zeggen, maar het valt op dat het onderwijs waar ze voor pleitte opmerkelijk modern te noemen is. Zelf sprak ze van 'aanschouwelijk onderwijs'. In een van haar brieven omschrijft ze dit onderwijs als volgt: 'Er moet iets aanschouwelijks zijn, iets dat men zien, betasten en mooi vinden kan met 't bloote oog, om onze onderneming sympathiek, begeerenswaardig te maken voor onze landslieden'. Deze woorden moeten gelezen worden tegen Kartini's eigen achtergrond. Nadat haar oudere zus Kardinah was uitgehuwelijkt, bleef haar nog enkel haar twee jaar jongere zus Roekmini, die erg onderlegd was in tekenen. Roekmini, die geen onderwijzeres wilde worden, week geen millimeter van Kartini's zijde, en dus zocht deze laatste een manier om haar in de opleiding van de Javaanse meisjes te betrekken. Niet enkel kennisoverdracht was voor Kartini belangrijk. In *Geef den*

Javaan opvoeding *)schrijft ze hierover onder meer: 'Aan de personen die onderwijs geven, de taak om de meisjes die hun worden toevertrouwd, naar hun beste weten en met ál hun vermogen te vormen tot beschaafde, ontwikkelde vrouwen, bewust van hare ZEDELIJKE ROEPING in de maatschappij, […]'. De hoofdletters schreeuwen bijna letterlijk om aandacht. De hedendaagse lezer valt op dat het pamflet nog steeds leest als een vooruitstrevend onderwijsprogramma. Centraal stonden de praktijkvorming – concreet dacht Kartini aan vakken als administratie, gezondheidsleer, verbandleer – en het onderricht in de Nederlandse taal. Dit laatste sloot aan bij de heersende tendens. In het tweede deel van de negentiende eeuw gingen steeds meer inlanders de banken van Nederlandstalige scholen, de zogenaamde Europese scholen, opzoeken. Waren deze instellingen tot in 1864 verboden terrein voor de lokale bevolking, in 1900 telden de Europese scholen net geen tweeduizend inlandse leerlingen, het grootste deel van adellijke origine.

'Liefste mevrouw, er is onraad!'

De realisatie van haar dromen zou Kartini niet zelf meemaken. De *tragedie* (haar eigen woorden!) die ze had gevreesd en ook haar zus Kardinah enkele jaren eerder was overkomen, werd haar niet bespaard. Eén dag voor ze het positieve antwoord op haar rekest ontving, kreeg ze van haar vader het nieuws dat er een huwelijksaanzoek was binnengekomen. Had ze nog uit principiële redenen kunnen weigeren, de broze gezondheid van haar vader deed haar overstag gaan. Het aanzoek kwam niet van de minste; Raden Adipati Djojo Adiningrat was regent van Rembang, een grote zware man met een gezicht als een walrus. Van iemand die net geen twintig jaar ouder was dan zijzelf, leek Kartini niet veel sympathie voor haar onderwijsplannen te mogen verwachten. Niets was minder waar. Djojo Adiningrat had zijn oog precies op Kartini laten vallen omdat hij haar hoog achtte. In haar brieven aan haar vrienden omschreef Kartini haar echtgenoot als zacht, teder en vol belangstelling voor haar werk en ideeën. Snel na haar huwelijk in november 1903 gebeurde het onwaarschijnlijke: de geëmancipeerde Kartini begon liefde voor haar man te voelen. Hij stemde er zelfs mee in dat ze het onderwijs aan haar schooltje bleef verzorgen. Begin 1904 raakte Kartini zwanger, op 13 september werd haar zoon geboren. Ze zou het kraambed niet meer verlaten, vier dagen later overleed ze.

Herinneringen aan een regentendochter

Was Kartini reeds bij leven een legende, na haar dood zou haar ster des te helderder schijnen. Bijna onmiddellijk nadat bekend werd dat Kartini overleden was, schreef ene Victor Ido, pseudoniem van Hans van de Wall, het toneelstuk *De Regentsdochter*. Ondanks Kartini's bekendheid, kon de auteur niemand vinden die het stuk wilde opvoeren; het werd wel uitgegeven als dagbladfeuilleton in 1905 en 1906. In dezelfde periode schreef Pieter Brooshooft het toneelstuk *Arm Java*, waarin zowel reële als fictieve elementen uit Kartini's leven werden verwerkt. In 1911 publiceerde J.H. Abendanon onder de titel *Door duisternis tot licht* een selectie uit de brieven die Kartini aan het echtpaar had geschreven. Dat Abendanon uit het goede hout gesneden was, mag blijken uit het feit dat de opbrengsten van het boek werden besteed aan de oprichting van Kartini-scholen. Omdat J.H. Abendanon hoofdzakelijk kon putten uit zijn eigen archief, bevatten zijn eerste uitgaven vooral brieven die Kartini aan het echtpaar stuurde. Pas na de ontdekking van nieuwe brieven verscheen *Kartini / Brieven aan mevrouw R.M. Abendanon-Mandri en haar echtgenoot; met andere documenten* van F.G.P. Jacquet. Het strekt de Indonesiërs tot eer dat zij hun illustere landgenote niet vergeten zijn. Dat hebben ze onder meer te danken aan de biografie die de bekende Indonesische schrijver Pramoedya Ananta Toer in de jaren zestig schreef. Intussen prijkt Kartini ook op Indonesische bankbiljetten en werd haar geboortedag, 21 april, uitgeroepen tot Kartini-dag.

Belangrijker echter is de vraag of Kartini ook echt iets heeft betekend voor het inlandse onderwijs. Door haar onophoudelijk schrijven naar en contact zoeken met invloedrijke mensen zorgde ze er zeker voor dat het onderwijs aan inlandse meisjes op de politieke agenda werd gezet. Even belangrijk is dat ze in haar eigen omgeving de adel ertoe aanzette ook

dochters een schoolse opleiding te geven. Reeds enkele jaren na haar overlijden zagen zogenoemde Kartini-scholen het licht in de grote steden van Java. In 1911 stroomde het eerste inlandse meisje dat een dergelijke school had bezocht, door naar het hoger onderwijs. En het was pas nadat hij dankzij de uitgaven van haar brieven kennis had gemaakt met Kartini's ideeën dat Van Deventer in 1913 het Kartini-fonds oprichtte. Het fonds zamelde geld in ten behoeve van die meisjesscholen op Java die ook oog hadden voor de praktische vorming van de leerlingen.
Één facet van Kartini is echter tot nog toe aan onze aandacht ontsnapt. Als tiener werd ze op een dag door haar vader meegenomen naar een klein dorp in de buurt waar heel wat houtsnijders woonden. Het betekende een schok voor haar. In brieven aan haar Nederlandse vrienden was ze zo enthousiast over de vaardigheden van de ambachtslui, dat zowat iedereen meteen allerlei bestellingen plaatste, tot een kamerscherm voor de gouverneur-generaal. Kartini's brieven hebben dan ook niet alleen betrekking op haar onderwijsideeën, ze staan eveneens vol met gegevens omtrent leveringstermijnen, afmetingen, houtsoort en afbeeldingen. In 1898 werd het haar toevertrouwd het Javaanse geschenk voor de troonsbestijging van Koningin Wilhelmina te ontwerpen! Datzelfde jaar was er in Amsterdam een grote tentoonstelling waarop de Jeparese houtsnijkunst aan de wereld werd voorgesteld. Er wordt zelfs beweerd dat Kartini en haar vader ervoor verantwoordelijk zijn dat op traditioneel houtsnijwerk afbeeldingen van wayangpoppen te zien zijn. Tot dan waren de houtsnijders bevreesd dat de geesten van de poppen zich zouden wreken. Blijkbaar kon niemand echt ontsnappen aan het begeesterende enthousiasme waarmee Kartini nieuwe ideeën lanceerde.

BESCHOUWINGEN van RADEN ADJENG KARTINI, neergelegd in eene nota met het opschrift:
GEEF DEN JAVAAN OPVOEDING! (Pagina 390-410 in *Door duisternis tot licht. Gedachten over en voor het Javaansche volk van wijlen Raden Adjeng Kartini.*
Bijeengegaard en uitgegeven door Mr J.H. Abendonon, 4e druk. Uitgave van de N.V. Electr. drukkerij "Luctor et Emergo".'s-Gravenhage 1923)
Japara, Januari 1903.
Is het absoluut onmogelijk een volk van 27 millioen zielen ineens op te voeden, niet alzoo om voorloopig de bovenste lagen er van zóó op te voeden en te ,ontwikkelen, dat zij de onderstaanden tot zegen worden. Het volk is innig verknocht aan zijnen adel; wat van dezen uitgaat, vindt makkelijk ingang bij het eerste. Welk profijt heeft men van deze omstandigheid getrokken, die gelukkig ·kàn zijn voor àlle partijen, èn Regeering, èn adel, èn volk? Tot dusver vrijwel alleen om er de rust van den Staat mee te verzekeren, en dat de inkomsten geregeld binnenkomen! De Staat en de adel profiteeren er van, maar wat heeft het volk zelf er aan? - Wat heeft het volk aan zijn hoog vereerden adel, dien het Gouvernement gebruikt om over hen te regeeren? Tot dusver niets, of dan maar bitter weinig goeds, veeleer nadeel als de adel eens misbruik maakt van zijne macht, wat nog geen hooge uitzondering is. Dit moet veranderen, de adel moet de volksvergoding verdienen, haar waard worden, wat het volk tot onberekenbaar nut zal strekken. Daartoe moet De Regeering den adel brengen, en daartoe kan men alléén komen door den adel eene degelijke opvoeding te geven, eene, die niet uitsluitend is gebaseerd op verstandelijke ontwikkeling, maar waarbij, ook wel degelijk ·gelet wordt op karaktervorming. Dit punt houde men in 't oog bij alle den Javaan te verstrekken onderwijs. Men beweert dat door het eene het andere van zelf komt, door verstandelijke ontwikkeling het gemoed vanzelf beschaafd, veredeld wordt. De voorbeelden zijn zonder tal, die bewijzen, dat hooge intellectueele ontwikkeling nog volstrekt geen brevet is voor zedelijke superioriteit
En men mag dezulken, wier gemoed, ondanks hun schitterend intellect, ruw, onbeschaafd is gebleven, met hard vallen; meestal toch ligt het niet aan henzelve, maar aan hunne opvoeding. Men had de uiterste zorg gedragen voor hunne verstandelijke ontwikkeling, maar wat had men

gedaan aan hunne karaktervorming? Niets! Zonder zedelijke vorming, zou 't beste onderwijs niet die vruchten kunnen dragen, welke men er van zou kunnen verwachten.
En de Inlandsche maatschappij heeft zóózeer noodig, een beteren zedelijken grond, zonder welken de maatregelen der Regeeringen, hoe goed ook gemeend, zoo niet geheel schipbreuk moeten lijden, dan toch slechts povere resultaten opleveren. Men verbetere derhalve de zedelijke grondslagen der Inlandsche maatschappij; is een degelijke zedelijke basis er eenmaal gelegd en gevormd, dan zal men met het meeste succes kunnen voortbouwen en zaaien.
Dat de vrouw bij de zedelijke vorming der maatschappij eene groote taak te vervullen heeft, wie zal het ontkennen? Zij, juist zij is er de aangewezen persoon voor; zij kan veel, zoo niet 't meest bijdragen tot het verhoogen van het zedelijk peil der maatschappij. De natuur zelf heeft háár die taak aangewezen. Als moeder is zij de eerste opvoedster van het menschdom; aan háár schoot leert het kind 't allereerst volene, denken, spreken; en in de meeste gevallen is deze allervroegste opvoeding niet zonder beteekenis voor het geheele leven. Het is de moederhand, die in 't menschenhart 't allereerst de kiemen legt van deugden en ondeugden, welke den mensch niet zelden 't geheele leven door bijblijven. Niet zonder grond spreekt men van deugden en ondeugden met de moedermelk ingezogen. En hoè kunnen nu Javaansche moeders hare kinderen opvoeden als zij zelf zijn onopgevoed? Nooi t zal de beschaving, ontwikkeling van het Javaansche volk krachtig kunnen voortschrijden, indien de vrouw daarbij ten achter blijft, er géén taak te vervullen heeft. Ontwikkel de Javaansche vrouw naar hart en verstand, en men zal flinke medearbeidsters hebben gevonden voor het schoone reuzenwerk: de beschaving van een volk van millioenen! Geef Java flinke, verstandige moeders, en de beschaving, opheffing van één volk is maar een quaestie van tijd!
Voorloopig voed op, onderwijs de dochters van den adel; van hier moet de beschaving uitgaan tot het volk; vorm haar tot flinke, verstandige, degelijke moeders, en zij zullen krachtig de beschaving verbreiden onder haar volk. Op hare kinderen zullen zij hare beschaving en ontwikkeling voortplanten; hare dochters, die weder moeders zullen zijn; haar zoons, die geroepen zullen worden mede te waken over het wel en wee van 't volk. En: nog op tal van andere wijzen zullen zij als beschaafden naar den geest en 't hart èn haar volk èn hare omgeving tot nut kunnen strekken.
Voor zoover bekend, is de tegenwoordige Directeur van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid de eenige Regeeringspersoon, die aandacht heeft geschonken aan de beteekenis der vrouw in de ontwikkeling van het Javaansche volk, en die in die richting ook stappen heeft gedaan. Helaas! zijne pogingen hebben schipbreuk geleden, en wel door den onwil der personen zelf, aan wie dat zegenwerk zou ten goede komen en tegelijk aan heel het Javaansche volk. De Regenten, wier advies in deze werd gevraagd, achtten over 't algemeen, den tijd nog niet gekomen om voordochters van Inlandsche hoofden en andere grooten scholen op te richten. Doch wat ziet men in de practijk? De Regenten, die zulks adviseerden, achten voor hun dochters den tijd wèl gekomen, om eene verlichtende opvoeding te ontvangen, en geven haar die. De quaestie is: nu de Europeesche opvoeding nog niet algemeen is, in 't bijzonder voor Inlandsche meisjes, ,wil ieder voor zich zelf, zéér gaarne zijne kinderen 't beste onderwijs geven, dat er te krijgen is, maar het niet anderen aanbevelen, of 't bij anderen aanmoedigen, omdat men zelf gráág ontwikkeld is, doch niet gaarne ziet, dat anderen het óók zijn.
Werden er nu scholen geopend, ieder zou er zijne kinderen naar toe zenden, en zij zouden dan dezelfde ontwikkeling krijgen, waarvan men gráág de eenige bezitter zou blijven.
Teekenend is wat een voornaam, ontwikkeld Inlandsch hoofd, naar aanleiding daarvan zegt: "de Javaan, in 't bijzonder de aristocratie, wil voor zich zelf zéér gaarne witte rijst op tafel hebben, die hij anderen niet gunt; voor die anderen is roode rijst goed genoeg."
"Houd de menigte dom, dan heeft men de macht in handen!" zou de leuze kunnen heeten van menig, menig hooggeplaatste, die met leede oog,en aanziet, dat óók anderen naar kennis en ontwikkeling streven.
Het is bekend, dat menige "doekoen" (Inlandsche geneeskundige) een geheim middel wetende

voor de een of andere kwaal, zijn geheim meenam in 't graf, zelfs aan eigen kinderen 't niet willende toevertrouwen. Het solidariteitsgevoel ontbreekt ten eenenmale in de Inlandsche maatschappij, en men heeft dàt daar zéér noodig, aan te kweeken, zonder hetwelk vooruitgang van een geheel volk onmogelijk is. Dat, het - beste - alleen - voor - zichzelf - willen - hebben en - 't - beschouwen - als - goed - recht, spruit bij de aristocratie voort uit een diep geworteld dwaalbegrip, dat de adel absoluut béter mensch, een wezen van hooger orde is, dan 't volk, en als zoodanig 't recht hebbend op 't beste van alles! Tot 't uitroeien dier begrippen, die remmend werken ,op den vooruitgang, kunnen wéér de moeders ontzaglijk veel doen. En, instede daarvan. juicht nu de adellijke moeder haar kind toe, wanneer 't wurmpje, dat nog niet eens op zijne beentjes kan staan, een keel opzet, zoo het niet aangesproken wordt met den hem toekomenden titel! Werkelijk, een belangrijke factor tot volksbeschaving zal, zijn de vooruitgang der Javaansche vrouw! Derhalve is het der Regeering eerste taak het zedélijk bewustzijn der Javaansche vrouw op te heffen, haar op te voeden, te onderwijzen, te vormen tot flinke, verstandige moeder en opvoedster! Particuliere en gouvernementsscholen bewijzen, dat hoe langer hoe meer Inlandsche hoofden óók voor hunne dochters eene verlichtende opvoeding wenschen. Er zijn eenige Regenten, die met hun kinderen óók de moeders er van laten onderwijzen door Europeesche onderwijzeressen. En nog méér ,ouders zouden hunne meisjes laten leeren, zoo daartoe maar de gelegenheid bestond; want met overal is er een meisjesschool, en men ziet er tegen op om de meisjes naar gemengde scholen te zenden.
In de Preanger bestaat er sedert een paar jaar een particuliere, gesubsidieerde school onder leiding eener Europeesche onderwijzeres, speciaal voor kinderen van den Inlandschen adel. Jongens en meisjes gaan er school, echter in afzonderlijke lokalen; en de jongens gaan eerder naar huis, zoodat de kinderen van beiderlei kunne elkaar niet ontmoeten, volgens de zeden van het land. Men redeneere niet langer, doch stelle de Inlandsche maatschappij voor een feit: de (één) school voor dochters van hoofden is er!
Persoonlijke eigenschappen, een goeden naam, erkende kundigheden van degenen, die zulk een school leiden, zouden haar succes waarborgen, doch óók de Regeeri.ng heeft hier eene taak te vervullen. Zij kan dat succes bevorderen, eerstens door die school allen steun te geven, dien zij behoeft, voorts door op een of andere sprekende wijze te toonen prijs te stellen op den vooruitgang der Javaansche vrouw!
Het Javaansche volk is, als andere kind-volken, uiterst gevoelig voor glans, geur, schittering. Welnu, men voldoe dááraan, maar gève dan tegelijk iets degelijks, iets blijvend goeds!
Men denke aan kinderen, die men voor hunne gezondheid bevorderlijke medicijnen wil ingeven. Zet men hun de pillen b.v. voor zooals ze zijn, zij zullen ze slechts met tegenzin, en dan met vele lieve woordjes, vermaningen en eindelijk dreigementen willen innemen; maar geef hun die zelf de pillen met suiker, zilver, goudpapier omwikkeld, 9 van d e 10 gevallen, dat 't kind dadelijk de handjes er gretig naar uitstrekken zal! - Verstandiger geworden zal het geen suiker noch verguldsel behoeven om pillen in te nemen, die het voor zijne gezondheid: bevorderlijk weet!
Zou 't voorbeeld door wijlen den Pangeran van Demak nu een halve eeuw geleden gegeven, - hij was de eerste Javaan, die aan zijne kinderen eene Europeesche opvoeding gaf, - zóó veel navolging gevonden hebben, indien niet de Regeering door sprekende bewijzen toonde, die daad te apprécieeren?
Vier zoons en twee kleinzoons van genoemden Pangeran waren en zijn Regenten; en mannen tot oordeelen bevoegd, waren en zijn vol lof over die familie van Regenten. Het is waar, de Regeering heeft direct voordeel van die daad van dat Inlandsche hoofd; maar het nut, dat de vooruitgang der Javaansche vrouw heeft voor de heele Inlandsche maatschappij, is aangetoond, en moet ieder inzien, die wèl denkt.
Scholen alleen kunnen de maatschappij niet vooruit brengen, ook het huisgezin moet meewerken. Vooral van het huisgezin moèt de opvoedende kracht uitgaan, - het huisgezin is er dag en nacht, de school slechts op ènkele uren van dien dag. En hoe kàn nu 't huisgezin

zegenend opvoeden, als zulk een voornaam element daarin, de vrouw, de moeder, geheel onbekwaam is tot opvoeden?
Als de Regeering nu op een of andere, het Javaansche volk wèlgevallige manier, toonde prijs te stellen op den vooruitgang óók der Javaansche vrouw, zou zij krachtig die goede zaak bevorderen. Beter nog dan op eenige andere wijze zou zulk een aanmoediging werken. Het zou méér, grooter effeet hebben, dan wanneer b.v. de Regeering direct last gaf, dat alle Inlandsche hoofden hunne dochters moesten naar school zenden, een maatregel, die de Regeering we! nooit zal provoceeren! Weet de aristocratie, dat de Regeering er op is gesteld, dat, hare dochters zich eene meerdere beschaving en ontwikkeling eigen maakten, dan zal zij in de eerste jaren niet uit overtuiging dan toch uit eigen beweging hare dochters naar school zenden. Hiertoe moet de aristocratie gebracht worden! Wat doet 't er toe met welke drijfveeren men zijne dochters naar school zendt? De quaestie is, dat men ze naar school zendt!
Aan de personen, die onderwijs geven, de taak, om de meisjes, die hun worden toevertrouwd vertrouwd, naar hun beste weten en met al hun vermogen te vormen tot beschaafde, ontwikkelde vrouwen, bewust van hare ZEDELIJKE ROEPING in de maatschappij, om er te worden de liefdevolle moeder, de verstandige, degelijke opvoedster, en voorts om op alle mogelijke wijzen nut te stichten in eene maatschappij, waar op èlk gebied hulp dringend noodig is!
Voorloopig opene men één school, internaat, opdat men de kinderen geheel in dien geest kan opvoeden; echter zij die inrichting óók toegankelijk voor uitwonende leerlingen. Het voermiddel zij daar de Nederlandsche taal! Alleen de kennis van eene Europeesche taal, en in de eerste plaats natuurlijk het Hollandsch, zal, voorloopig de bovenste lagen der Inlandsche maatschappij, tot ontwikkeling, tot geestelijke vrijheid kunnen brengen! Het beste middel om die taal te leeren, is, dat men zóóveel mogelijk in die taal denkt en die taal spreekt. Maar daarom verwaarlooze men de eigen taal niet; daaraan bestede men de meeste zorg naast het Hollandsch. Het denkbeeld heeft veel bekoorlijks om al de Europeesche werken, die ontwikkelend en opvoedend zouden zijn voor den Javaan, in diens taal over te brengen. En men moèt dit óók doen! Doch het is er nog niet, en zal er in den eersten tijd nog niet zijn. Moet dan in dien tijd van wachten de Javaan in onkunde en onwetendheid opgroeien, terwijl "meer licht" dringend noodig, is in eene maatschappij, die zooveel behoefte heeft aan betere zedelijke grondslagen om te komen tot betere materieele welvaart? Het is niet de bedoeling om heel 't Javaansche volk de Nederlandsche taal te leeren; wat zou de landbouwer, houthakker, grassnijder enz. enz. hebben aan kennis der Hollandsche taal? Men leere alleen de elementen, die er aanleg en geschiktheid voor hebben 't Hollandsch, en men houde bij dat taalonderwijs den leerlingen helder voor oogen en werke in dien geest: dat de kennis van het Hollandsch op zichzdf nog niets is, nog volstrekt geene beschaving beteekent, dat de beschaving nog in iets anders zit dan in Hollandsch spreken, Hollandsche uiterlijke maniertjes kennen, en nog minder in de Europeesche kleeren. De kennis der Hollandsche taal is de sleutel, die de schatkamers van Westersche beschaving, wetenschappen, ontsluit; men heeft er te werken om zich wat van die schatten eigen te maken. Er moet een flink aantal beschaafden naar geest en hart gevormd worden, doorkneed in eigen taal en zaken, en daarnaast in 't Nederlandsch en de Europeesche wetenschappen. Die krachten moeten het nieuwe verwerken voor andere landgenooten, dat het door dezen aangepast kàn worden! Vertaal nu alle belangwekkende Europeesche werken in 't Javaansch, zet dat 't Javaansche volk voor; òf de menigte 't dan zou lusten!
Aan hen, die in hun vroegste en latere jeugd alle zedelijke vorming moeten missen, wat nagenoeg het geheele Javaansche volk doet, kan nog zeer wel dat zeer gewichtig punt in de opvoeding bijgebracht worden. Dit kan soms door toeval geschieden; men komt in aanraking met edele en kundige menschen, die zich onze geestelijke vorming aantrekken, of wel die onwillekeurig ons opvoeden door edele voorbeelden. Een willekeurig middel tot opvoeding,

waarvan veel heil kan ,verwacht. worden, is lectuur! Zij zal een uitnemende mede-opvoedster zijn. De Javaan heeft nagenoeg geen lectuur; wat hij heeft zijn enkele heldendichten en zedelessen, die nog wel slechts voor zeer weinigen bereikbaar zijn, doordat bijna alle met de hand zijn geschreven; erfstukken, die van geslacht tot geslacht overgaan en ook doordat vele geschreven zijn in symboliek en in eene voor gewone menschen onverstaanbare taal. Dan nog dit; de Javaan vat doorgaans zijn boeken letterlijk op, waardoor zij zoo niet alle dan toch veel van hunne practische waarde verliezen. In de Javaansche zedenleer wordt bijv. onthouding van voedsel en slaap aangeprezen als de weg tot wereldlijk en hiernamaalsch welzijn. Heel mooie gedachten liggen daaraan ten grondslag, echter voor de massa verloren. Men vast, hongert, waakt, en denkt er reeds te zijn, terwijl de mooie idee hun ontsnapt. "Niet eten, drinken en slapen is het doel van het leven. - en - door lijden (inspanning, zelfbeheersching en beperking) tot heerlijkheid!"
En zoo doet men met meer dingen. Men geve den Javaan lectuur, geschreven in een populaire, voor ieder verstaanbare taal, géén preeken, óók niet lichtzinnige, oppervlakkige banaliteiten, maar eenvoudige frische onderhoudende vertelde verhalen, stukjes uit 't werkelijke leven, uit 't heden, 't verleden, óók uit 't rijk der fantasie, daarbij altijd in 't oog houdende: een zedelijke, opvoedende ondergrond moet er steeds zijn!
Al prettig keuvelende, geve men den Javaan voedsel ,voor hart en geest en nuttige wenken voor 't practische leven. Er moeten boeken en boekjes in dien geest voor volwassenen en voor kinderen worden geschreven, en dan bladen en blaadjes, die wekelijks of maandelijks verschijnen, worden uitgegeven, waarin van alles, en allerlei geschreven wordt wat den blik verruimt, den geest ontwikkelt en het gemoed' veredelt. Volstrekt geen gewone krantenlectuur van brand, diefstal en moord, en anonieme zwartrnakerijen en opkammerijen. Den lezers worde de gelegenheid gegeven vragen op allerlei gebied te doen, die dan òf door de redactie, òf door de medelezers worden beantwoord. En zooveel mogelijk moet een uitwisseling en wrijving van gedachten tusschen de lezers onderling: door dat blad bevorderd worden.
Evenals met de oprichting van scholen voor dochters van hoofden, moet men ook met de oprichting van zulk een blad eerst op kleine schaal beginnen. Het is immers gemakkelijk om het gaandeweg uit te breiden, terwijl het zóó ontmoedigend is, als men groot begint en het succes gering is. Verblijdend is de verschijning van "Bintang Hindia", het Maleisch-Hollandsch geïllustreerd blad, dat in Holland uitgegeven en geredigeerd wordt door een bond van jongelieden der jonge generatie, die in Nederland hunne studiën voltooien aan de Hooge Scholen. Het zijn jonge mannen vol liefde en geestdrift voor hun land en landgenooten, die zij willen voorlichten naar de beschaving! Men steune dat streven!
Populaire kennis over Indië en zijne bevolking worde verspreid onder de Nederlanders; men leere hun den Javaan van een zuiver standpunt kennen, waardoor vooroordeel zou verdwijnen en in de toekomst niet alleen de buitengewone, maar ook gewone Nederlanders den Javaan beschouwen als medemensch, die geheel buiten zijn schuld geestelijk hun mindere is, en niet omdat zijn huidskleur bruin is.
Boeken in dien geest geschreven voor Nederlanders zouden veel nut kunnen stichten èn voor Java èn voor Nederland zelf, en van grooter waarde en kracht zou 't zijn, indien een kind van 't eigen volk Nederland dàt volk leerde kennen! Dáárom ook is 't uitstekend, dat aan den Javaan Hollandsch wordt geleerd - het best zal hij door de Nederlanders verstaan worden, indien hij zich uitdrukt in hun taal, daarin zijne wenschen, behoeften en nooden vertelt.
Maar waarom zou eerst op later leeftijd hij Nederlanders de belangstelling. voor Indië worden gewekt? - kan dat niet eerder geschieden? De scholen bieden daartoe eene uitnemende gelegenheid, in Nederland zoowel als in Indië. Men neme op de scholen onder de leerboekjes, leesboekjes op, die een helderen kijk geven op land, volk, zeden, gewoonten, toestanden van Indië; geen droge, geleerde, wetenschappelijke werkjes, maar onderhoudende lectuur, zooals kinderen ze gáárne lezen, en die een degelijke kennis bevat van de schoone landen en dat zachte bruine volkje van ver over zee. Om de kinderen op school degelijke kennis van Indië

bij te brengen, is 't niet genoeg daarvoor alleen boekjes te gebruiken, hoe populair en met groote kennis van zaken ook geschreven. 't Is óók noodig, dat de onderwijzers méér kennis van Indië bezitten, dan nu 't geval is, al ware 't alleen maar, opdat zij niet met een mond vol tanden zouden staan, als de kleine weetgierigen naar aanleiding van het gelezene over Indië het een en ander weten wilden. Zou 't niet aanbeveling verdienen op kweekscholen voor onderwijzers een nieuw vak in te voeren: uitgebreide, degelijke kennis van Indië? O! alle middelen moesten te baat genomen worden om in Nederland, en vooral ook bij de jeugd, belangstelling voor Indië te wekken. De kinderen van heden zullen de regeerders over Indië van de toekomst zijn! Beter nog dan het populairste werk zou aanschouwelijke kennis van Indië in Nederland de belangstelling opwekken voor deze landen en volken.
Tentoonstellingen, zooals "Oost en West" er meer gaf in Den Haag van Indische voorwerpen van kunst en nijverheid, en zoo mogelijk in de eigene omgeving; bijv. een Inlandsche woning met bewoners (echte Javanen) en gamelan, op véle, véle plaatsen des lands gehouden, tegen zoo laag mogelijk gestelden toegangsprijs, opdat het volk er ook van profiteere. Zulk eene expositie bijeenbrengen en ze dan van plaats tot plaats door heel Nederland laten trekken en kijken.
Het ‚is diep treurig voor Indië, en beschamend voor Nederland, dat de Nederlanders over het algemeen, de ontwikkelden niet uitgezonderd, zoo bitter, bitter weinig of niets van Indië afweten. Een der maatregelen door de Regeering te nemen om 't volk van Java tot meerdere ontwikkeling en welvaart te brengen en ten goede van Nederland zelve, is ongetwijfeld de kennis van Indië onder de Nederlanders zelf te bevorderen, bij hen belangstelling te wekken voor den "Oost".
Er kan van de Nederlanders in Indië een zegenrijke invloed uitgaan tot 't volk; ieder ontwikkelde Europeaan, in 't bijzonder degenen, die uit den aard van hunnen werkring direct òf met den adel òf met 't volk in aanraking komen, kan in zekeren zin opvoeder en weldoener zijn van den Javaan. Men kan persoonlijken invloed tengoede oefenen en weldoen in den vorm van hulpverschaffing in gevallen van ziekten en verwondingen. Welk een grooten, zegenenden invloed kon er van de ambtenaren persoonlijk uitgaan, zij die direct aanraking hebben met de hoogsten van het land: de hoofden en aristocratie. Wat is van dien persoonlijken invloed te bespeuren? Over 't algemeen bedroevend weinig, o zoo bitter weinig.!
Dankbaar worden herdacht de ambtenaren, die hart hebben voor 't bruine volkje, dat zij regeeren, die den aan hen ondergeschikte Inlandsche ambtenaren beschouwen, niet als minderwaardigen in alles bestemd om hen te aanbidden, maar als evenmenschen en kameraden.. O! dat er eene betere verhouding kome tusschen Europeesche bestuursambtenaren en Inlandsche voornoemde aangehaalde verhouding regel worde, en niet langer uitzondering blijve! Het "prestige" staat er als scheidsmuur tusschen, houdt 't Europees'che en Inlandsche element van elkaar. Zal èn Nederland èn Indië niet beter gebaat worden, indien over 't algemeen de Nederlanders en in 't bijzonder de bestuursambtenaren op eene àndere manier het "prestige" zoeken hoog te houden dan tot nu toe gevolgd is? Humaniteit zal op den duur blijken te zijn beter, en is óók 't beste middel om Java aan Nederland te ketenen, dan wanneer de Nederlanders, inzonderheid de bestuursambtenaren, de bevolking ontzag voor Neerland's gezag ‚inboezemen, door zichzelf te plaatsen "op een verheven standpunt van goddelijke vereering". De Inlandsche ambtenaren bewijzen den Eurapeeschen den eerbied, dien zij hun eigen hoofden geven, omdat men weet dat de heeren daarop gesteld zijn - maar af men 't uit het hart doet???! De Nederlandsche ambtenaar sta hoog genoeg, om géén eerbiedsbewijzen te willen aanvaarden, dan die uit het hart komen!
Ook van de Europeesche vrouw kan hier grooten zegen uitgaan tot de Inlandsche maatschappij. Er zijn gevallen bekend van Inlandsche meisjes, die van huis uit reeds eenige ontwikkeling mee brachten en die door den persoonlijken invloed van Europeesche vrouwen zich eene meerdere ontwikkeling verwierven, welke in de toekomst tot nut zal strekken der Inlandsche maatschappij, ten volle bewust als zij zijn daarin eene zedelijke roeping te vervullen

te hebben. Het voordeel, dat Nederland zelf heeft van die daad van humaniteit zijner dochters; zij hebben in de harten der Inlandsche vrouwen en harer familie liefde die geplant voor haar land, hare natie. Zelf hebben zij het Javaansche volk van een beter standpunt leeren kennen. Het heeft dus geleid tot wederzijdsche waardeering en óók vertrouwen, welke beide partijen ten goede komen. Er is ontzaglijk veel moois te doen in Indië voor den Europeaan en voor de Europeesche vrouw. Met een beetje goeden wil zouden zij zoo gemakkelijk de liefde der inboorlingen kunnen winnen. De Javaan kent geen dankbaarheid, wordt wel beweerd. O! als men maar eens hoorde hoe die "ondankbaren" met schier aandoenlijke liefde en vereering van Europeanen spreken, van wie zij liefde hebben ondervonden, men zou ànders spreken. De Javaan is zóó gevoelig voor uit 't hart komende vriendelijkheid. De Europeanen hebben den eersten stap tot toenadering te doen; uit zich zelf zullen de Javanen nooit t tot de Europeanen gaan, daarvoor zijn zij te bescheiden, te beschroomd, en de Europeaan moet immers nog hun vertrouwen winnen? En tot dit alles kan men komen, indien in Nederland eene degelijke kennis van Indië algemeen wordt. Verbreid ze in school en huis bij de jeugd; prent haar in, dat Nederland eene zedelijke roeping heeft te vervullen tegenover, Indië, de schoone, rijke landen over zee, waaraan Groot-Nedeland zijne beteekenis als Koloniale Mogendheid dankt. Men leere in Nederland vragen en er over nadenken: "Wat zou Nederand zijn zonder Indië?" en dat dan Nederland aan Indië leere: "Wat zou Indië zijn zonder Nederland?".
Over volks onderwijs leze men de voorstellen van den tegenwoordigen Regent van Ngawi.Voorts zou 't aanbeveling verdienen de inlichtingen van onderwijs en opvoeding, de vakschool, enz. op Modjowarno en de resultaten daarvan grondig te bestudeeren. Waarom zouden zulke zegenrijke instellingen als op Modjowarno niet op meer plaatsen van Java kunnen komen?
Als de godsdienst-quaestie er buiten bleef, men wat dat betrof zich strikt neutraal hield, zou er niets geen gevaar te duchten zijn van het fanatieke deel der natie. Zonder godsdienstige propaganda zou men, zonder vrees de fanatieken tegen zich in het harnas te jagen, dat zegenend liefdewerk over geheel Java kunnen doen. De Javaan toch beschouwt in zijn hart met min of meer minachting zijn landgenoot en voormalig geloofsgenoot, die zijn oud geloof is afvallig geworden en de Christenleer omhelst. Dit beschouwt de Mohammedaan als de grootste zonde. En de Christen geworden Inlander van zijn kant kijkt min of meer neer op zijn landgenoot en voormalig geloofsgenoot, den Mohammedaan gebleven Javaan. Hij acht zich boven dezen verheven, nu hij hetzelfde geloof belijdt de Blanken en meent in alles diens gelijke te zijn. Voed den Javaan op, leer hem zelfstandig denken, en als hij volwassen is naar den geest, laat hem dan zelf zijn godsdienstige richting kiezen. Laat hij zich uit overtuiging doopen, niemand belette hem dat, het Christendom zou er slechts bij winnen, het zou een oprechte vrome, geloovige meer onder zijne belijders tellen. Wil men blijven in 't oude geloof zijner vaderen, het zij zoo! Leer den Javaan door daad en woord wat ware beschaving, ware liefde is. Niet in de huidskleur, niet inde kleeren, niet in de uiterlijke manieren, niet in de taal, die men spreekt, ook niet in den naam van 't geloof, dat men belijdt, zit de ware beschaving. De ware beschaving woont in 't eigen hart. Het is karakter en zielenadel! Dien heeft men aan te kweeken onder àlle rassen van allerlei geloof, ter verheerlijking Gods, den eenigen, waren God, die de Vader is aller schepselen. Dat Nederland naar Indië zende, ware Godskinderen, engelen der liefde, ten zegen van het Javaansche volk! Er moesten meer hoofdenscholen komen, één op Batavia, Semarang. en Soerabaja ·en een school speciaal voor djaksa's (Inlandsch officier van justitie), waar de jongelieden geheel voor dien tak van dienst worden opgeleid. De Nederlandsche taal zij 't voermiddel ,op al die scholen. Er melden ieder jaar geregeld meer leerlingen, wel 5x meer, zich aan voor de hoofdenscholen, dan er plaatsen beschikbaar zijn. Als er meer zulke scholen kwamen, zouden in de naaste toekomst de ambtenaren gerecruteerd kunnen worden enkel uit leerlingen dier scholen. Dat het land er ontzaglijk veel bij zal winnen, behoeft wel geen betoog. Nu bestaat 't ambtenaarscorps grootendeels uit magangs, wier opleiding over 't algemeen nu juist niet schitterend was. Van

nagenoeg alle magangs bestaat de geheele opleiding uit 't afloopen der gewone lagere Inlandsche school, daarna gaat men "magang" loopen bij Europeesche of Inlandsche ambtenaren, helpen bij 't schrijf- en copieerwerk. Na op die wijze eenige, en niet zelden verscheidene jaren, dikwijls zonder loon, werkzaam te zijn geweest, wordt men ,op voorspraak van zijn "heer ambtenaar", gewoonlijk schrijver, hetzelfde baantje dus, met 't verschil, dat men nu van 't Gouvernement, dat men jaren heeft gediend, tractement krijgt en men in 't ambtenarencorps is opgenomen met de daaraan, voor ons kind-volk zóó aantrekkelijke verbonden rechten: 't voeren van een pajong (zonnescherm) en 't dragen van blinkende W-knoopen! Velen komen: op die wijze eerst láát, wat leeftijd betreft, op de onderste sport des ambtelijken ladders.
Is dit in 't belang van den dienst? De ouderdom heeft misschien meer ondervinding voor op de jeugd - (maar welke ondervindingen kan men in den dienst hebben opgedaan, als men er steeds buiten heeft gestaan?) - de jeugd heeft ontegenzeggelijk dit voor op den ouderdom: "frischheid". En als aan die frischheid zich kundigheden paren, wat zou daar niet van te verwachten zijn? Dat 't dan vaste regel worde bij bevordering minder te letten op ancienniteit, dan wel op de capaciteiten en geschiktheid der te bevorderen ambtenaren. Zeer toe te juichen is de stelregel door de Regeering in den laatsten tijd gevolgd! bij de benoemingen der hoogste Inlandsche ambtenaren, n.l. de Regenten. Drie mannen, waarvan twee nog zeer jeugdig en één zelfs buiten 't corps staande, maar die zéér begaafd is, werden tot die hooge waardigheid opgeroepen. Alle drie hadden zij de H. B. S. afgeloopen en één zelfs in Nederland. Dit brengt frischheid in het corps, en heeft ook dit voor, dat men in de Inlandsche wereld tot besef komt, dat hooge geboorte thans op zich zelf niets beteekent, maar dat men bij goede afkomst ook bekwaamheden moet paren om in aanmerking te komen voor het hooge ambt. Dit zal een prikkel zijn voor de hooggeboren en hooggeplaatste ouders om hunne kinderen zoo goed mogelijk te laten ontwikkelen. Behalve de drie reeds bedoelde telt 't corps nog drie Regenten met een H. B. S.-opleiding. Zoo langzaam aan worde dan tot regel gesteld: niemand kome in aanmerking voor Regent, die niet eene H. B.S. opleiding genoten heeft en voorts goed ontwikkeld en ten volle berekend is voor die taak.
Overbekend ts het schreeuwend gebrek aan medische hulp in Indië. Ambtenaren en onderwijzers zouden zeer best daarin eenigszins tegemoet kunnen komen. Op hoofden- en kweekscholen voor onderwijzers worde als een nieuw vak ingevoerd: gezondheids- en verbandleer. O! zooveel levens zouden niet verloren behoéven te gaan, indien in de naaste omgeving maar iemand was, die maar elementaire kennis van hygiëne bezat. Hoeveel keeren is het niet gebeurd, dat bij verwondingen iemand doodbloedde aleer er geneeskundige hulp, die dikwijls mijlen ver is, kwam. Er was een kind door de tram overreden; de naaste doktersstandplaats was 2 uren ver; het kind werd er heen getransporteerd en bloedde onderweg dood, omdat er niernand was, die eenig verstand van verbinden had. De inlandsche hoofden zouden hunne hygiënische kennis aan de dessahoofden kunnen leeren en in de dessa had men dan alvast wat. De onderwijzers moesten op school hunne hygiënische kennis onderwijzen. Op Magelang, waar een hoofdenschool is en tevens veel officieren van gezondheid zijn, kon men al dadelijk de leerlingen een cursus in gezondheid en verbandleer laten volgen. Ook op Djokdja, waar een kweekschool voor onderwijzers is, en ook officieren van gezondheid zijn, kan men al dadelijk daarmee beginnen. Op de opleidingsscholen voor Inlandsche ambtenaren en onderwijzers, geve men een welvoorziene bibliotheek, zoo mogelijk in de 3 talen Javaansch, Maleisch en Hollandseh, bevattende leerrijke, ontwikkelende, en den geest voedende, verrijkende. en verheffende boeken. Zoo veel mogelijk bevordere men de liefde voor de litteratuur bij de leerlingen. En opdat er met vrucht gelezen worde, leze men onder leiding van -onderwijzers, die zelf gevoel voor litteratuur hebben. Het gelezene bespreke men telkens. Zooveel mogelijk moet een vrije gedachtenwisseling en wrijving onder de leerlingen onderling bevorderd worden. Men legge bijoorbeeld "spreekavonden" aan, onder leiding; van onderwijzers, waarop belangrijke zaken en gebeurtenissen worden besproken. De

jongelieden denken daarover na en deelen hunne gedachten er over mee op een volgende bijeenkomst. Men lache hen niet uit, als zij vreemde theorieën verkondigen, doch helpe hen met tact, zachtheid en liefde op weg. Begint men met spot, dan zullen met de monden ook de harten sluiten. Men moet hun leeren zelfstandig denken. ZooaIs reeds meer gezegd, de onderwijzers hebben een dubbele taak onderwijzer en opvoeder zijn! Zij hebben zorg te dragen voor die dubbele·opvoeding; de verstandelijke en de zedelijke! Bij de leerlingen moet 't bewustzijn worden wakker geroepen, "dat zij hebben eene zedelijke roeping te vervullen in de maatschappij, jegens het volk dat zij zullen besturen". Ook na 't verlaten der school moet de voeling tusschen de leerlingen onderling blijven bestaan, onderhouden worden. Dat zou 't best kunnen geschieden door de oprichting van een blaadje voor leerlingen en oud-leerlingen dier scholen, geredigeerd door de onderwijzers, en bijgestaan door de verstgevorderde leerlingen. In dat blaadje, dat in 't Hollandsch gaat, om de taal te onderhouden, en om ook in Europeesche kringen te komen, deelen de oud-leerlingen hunne bevindingen en ervaring;en in den dienst mede, die dan door de onderwijzers met de leerlingen besproken worden en beantwoord, en zoo over en weer.

Uitnemend is de maatregel, door de Regeering sedert een paar jaar genomen om den blik der Inlandsche onderwijzers te verruimen. Ieder jaar in, de groote vacantie wordt een aantal onderwijzers in de gelegenheid gesteld op 's lands kosten een kijkje te nemen op een der drie hoofdsteden, zij moeten dan een verslag daarvan uitbrengen, liefst in 't Hollandsch, en dat ter hand stellen aan den Inspecteur.

Zeer zeker is 't noodig bij de toenemende beschaving en ontwikkeling van de Inlandsche maatschappij nieuwe takken van dienst open te stellen voor zonen van den adel. Het zij hierbij aangeteekend, dat bij jongelieden, die eenè H. B. S.-'opleiding genoten en gemeten, al heel weinig lust bestaat om bij het Binnenlandsch Bestuur te dienen. De reden ligt voor de hand; de vrijheid in handelen en denken gedurende hun studietijd genoten, heeft bij hen te diep wortel geschoten, dan dat zij zich zonder verdriet zouden kunnen schikken in eenen werkkring, waar de hun lief geworden vrijheid: zoo goed als onbekend is. Het geestdoodend klerkenbaantje, waarmede de Inlandsche ambtelijke loopbaan nu absoluut schijnt te moeten aangevangen worden, is nu juist niet geschikt om een pas uit de H: B. S. stappenden jongeling liefde in te boezemen voor den dienst. De positie, die hij als laag geplaatst Inlandsch ambtenaar heeft, verschilt zoo hemelsbreed met zijn vrijen gymnasiastentijd. Hij mag al wat hij met zoveel ijver, energie en moeite heeft vergaard in de 5 jaren, in een kastje sluiten; voor zijn tegenwoordig leven en werk heeft hij dat alles niet noodig. Wat een illusies worden niet begraven met den diepen zucht, geslaakt bij 't zetten van den eersten pennestreek als klerk! En 't gebeurt wel eens, dat de Europeesche medescholier van heden, in de toekomst zijn chef is, dien hij kruipend heeft te naderen en allen eerbied te bewijzen, dien hij, van hooge afkomst zijnde, alleen zijnen ouders en oudere verwanten geeft.

Energieke, intelligente Inlandsche jongelieden stelle men in de gelegenheid hunne opvoeding aan Europeesche Hooge Scholen te voltooien. Inlandsche meesters in de rechten konden 't land uitnemende diensten bewijzen. Na de voltooiing hunner studiën aan de Hooge Sohool stelle men hen in staat hunne studiën voort te zetten in 't land hunner geboorte en onder 't volk welks taal de zijne is. Laat hen daar bestudeeren het Inlandsch recht. Zij zouden dingen aan 't licht kunnen brengen, der Regeering en 't land van veel nut. Als kinderen van 't eigen volk hebben zij overal toegang, kunnen zij doordringen tot de diepste diepten van het uiterlijk en innerlijk leven van het volk. Zij kunnen overal komen, waar de Europeaan met geen mogelijkheid bij kan. En wat men voor geen geld ter wereld een vreemdeling zou willen vertellen, zou de Inlander den landgenoot toevertrouwen.

En traden zij als presidenten van den Landraad op, men zou er slechts hij winnen. Zij zouden géén tolk noodig hebben en zich direct in contact stellen met de beklaagden. Het eigenlijke volk spreekt maar één taal, zijn eigen. En 't moet nog komen, dat rechtszittingen gehouden worden in de landstaal, d. i.òf Javaansch, òf Madureesch, òf Soendaneesch! Waarom

prefereeren de Landraadsvoorzitters Hollandsch sprekende djaksa's? men drukt zich 't best uit in die taal. Maar niet alle djaksa's· spreken Hollandsch!
In Europa opgeleide Inlandsche dokters zouden ook uitstekende diensten bewijzen aan ons land. De voordelen van een kind-van-'t-land-zelve-zijn zouden telkens in 't oog springen, vooral bij onderzoekingen onderen midden 't volk te doen, en andere werkzaamheden, waarbij men direct aanraking heeft met 't volk. Volledliger toegerust dan de gewone dokters-djawa, doorkneed in eigen taal en zaken, zouden in Europa opgeleide Inlandsche doktoren aan de medische wetenschap goede diensten kunnen bewijzen. Zij zouden grondig de Inlandsche medicijnen, die volstrekt niet alle kwakzalverij zijn, kunnen bestudeeren en ze in een wetenschappelijk kleed gestoken de Europeesche wereld binnenleiden: zonder dat kleed krijgt men er geen toegang! De Inlanders gebruiken zoovele eenvoudige, onschadelijke mididelen, waarvran er werkelijk deugdelijke zijn. Vertelde een leek, bijv. aan een dokter, dat de Inlanders met goed succes paling en wormenbloed gebruiken voor ontstoken oogen, de geleerde zou hem gewoon uitlachen. En toch is het een feit, en meer van zulke dingen. In klapperwater, in pisangbatoe zit geneeskracht. 't Is toch zoo eenvoudig mogelijk - ziekten van het land geneest men met middelen van het land zelve. Dat daar veel onzin bij is, is nog geen bewijs dat er niets deugdelijks bij zou zijn. 't Is meer gebeurd, dat patiënten (Europeanen), vooral dysenterielijders (tropische ziekte), door wetenschappelijke menschen, doktoren opgegeven, baat vonden bij onschuldige Inlandsche middeltjes. Niet lang geleden constateerde een kundig geneesheer bij een Inlandsch meisje keel tering, in vergevorderden staat. Hij gaf haar hoogstens twee weken te leven en voorspelde een vreeselijk uiteinde. De wanhopige moeder bracht 't meisje weg, naar haar volk, om er genezing voor te zoeken; en zij vond. Het meisje leeft, is gezond en wel, heeft nergens pijn en kreeg haar stem terug. De geleerden zouden medelijdend hunne schouders ophalen, als zij hoorden, wat men 't kind had ingegeven: kleine insecten op de sawah gevangen, levend ingeslikt met pisangmas. Barbaarsch middel! - wat doet het er toe? - zij vond er baat bij, die zij niet had gevonden bij de wetenschap. De dokters-djawa konden zulks ook wel bekend maken. Dat kunnen ze, maar ze doen het niet. Vrees wellicht, dat de geleerden hen zouden uitlachen? Een Inlandsch dokter, evengoed toegerust als zijn Europeesche collega, van een of ander overtuigd zijnde, zou zijne overtuiging durven verdedigen. Als ingenieur, als houtvester zouden energieke, intelligente Inlanders op hun plaats zijn en ook véél goeds kunnen doen èn voor 't Gouvernement èn voor de bevolking! Dat dan Nederland de zonen en dochteren van Java in de gelegenheid stelle, zich bekwaamheden te verwerven, die hen in staat stellen hun land en volk tot geestesontwikkeling en grooten bloei te brengen - Neêrland tot sieraad en eer!

Einde supplement over Raden Adjeng Kartini

Vervolg Levenloop Hilda Gerarda Boissevian
Uit dagboek Hendrik de Booij
Na de lezing met Van Heutz en verscheidene anderen naar Trianon, waar een glas champagne werd geschonken. Van Heutz veel aan het woord, wel gezellig, maar niet overbeschaafd. Mevr. Oyens een beetje verlegen zo in Trianon te zitten. Wat zullen de meiden er van zeggen enz. Om 1 uur thuis.
Olga vraagt of als de Duitsers in Holland komen, wij naar België zullen vluchten, dan kunnen ze daar een Comité voor Hollandse vluchtelingen maken. Hilda is druk bezig met haar werk voor de Belgische vluchtelingen.
7 maart 1914. Hilda is naar de uitvoering Missa Solemnis van Beethoven, waarin zij meezingt.
5 oct 1914. Zo juist telefoneert Delhe, de consul van België, aan Hilda dat morgen Antwerpen zal worden gebombardeerd en er dus morgen misschien weer massa's Belgische vluchtelingen zullen komen. Haarlem krijgt nu 500 vluchtelingen van Hilda, en allerlei andere plaatsen krijgen er. Er zijn duizenden en duizenden Belgische vluchtelingen in Nederland, nu zeker wel

50.000.
17 october 1914. Nu is Antwerpen genomen, na een bombardement van een paar dagen en bijna alle inwoners zijn naar Nederland gevlucht. Men schat dat ongeveer 1 miljoen Belgen in ons land zijn gekomen, die thans voornamelijk door de zorgen van het Comité tot steun van Belgische slachtoffers (Hilda is voorzitter van het Comité van Huisvesting) over geheel Nederland verspreid zijn.

1914 De zes zusters met hun ouders. Achterste rij vlnr Olga, Hessie, Voorste rij vlnr: Nella, Mary, Teau en Hilda

27 october 1914 De Belgische vluchtelingen zijn nu uit vele doorgangshuizen overgebracht naar loodsen aan de IJkade. Neiging om terug te gaan is nog gering en geen wonder. Ik zond een familie naar Mik te Zetten, man, vrouw en 4 kinderen. Hilda is nu in het Gemeentecomité van huisvesting, waarvan Tellegen voorzitter is. Hordijk, de gewezen hoofdcomm. van politie is chef van de loodsen. Veel klachten over de loods.
28 october 1914. Die oorlog is vreselijk maar men denkt aan niets anders. De kans dat wij er buiten blijven wordt steeds groter, tenzij Duitsland erg gaat winnen. Onze verhouding met Engeland is uitstekend en de Duitsers snappen langzamerhand geloof ik wel dat wij niet erg op hen gesteld zijn. Het is hoog nodig voor onze toekomst als onafhankelijke natie, dat ze op hun gezicht krijgen. Hilda moet nu elke dag om 9 uur op het kantoor van die Gemeente Commissie zijn en 's middags is ze bij die loodsen om die in orde te krijgen, dus is ze niet veel thuis
.**11 november 1914** Hilda vanavond naar Delft voor een lezing over Kartini voor de Delftse Studentenvereniging "Onze Koloniën". Ze komt 12.34 terug en ik ga haar afhalen.
12 februari 1915 Met Hilda en Mevr. der Kinderen naar Ede naar het vluchtkamp der Belgen. Het wordt gebouwd op de heide voor 10.000 mensen en verdeeld in 3 dorpen, in het midden een 4de dorp, waarin de bijzondere inrichtingen als kerk, electr. centrale, centrale verwarming, alles heel praktisch en goed, maar 's zomers zal het er wel warm zijn. Die arme Belgen! Het was een gezellig dagje.
22 februari 1917. Hilda erg aan de Theosophie, die voor velen een grote levensvervulling is en troost.
21 maart 1917. Hilda vandaag een rumoerige vergadering op het Vrouwenleesmuseum, met gevolg dat het bestuur aanblijft.

Belgische vluchtelingen in loods aan de IJkade in Amsterdam,1914

24 maart 1917 Tussen Stuart en de commissie van Hilda (Vluchtelingen) zal het nu waarschijnlijk tot een oplossing komen. Het blijkt dat Stuart wil het afschaffen van alle pauvres-honteux, waardoor dan tevens de commissie van huisvesting geen voldoende reden van bestaan meer zal hebben. Het blijkt dat de Regering op Hilda's hand.
6 april 1917, goede Vrijdag. Hilda en haar secretaris mevr. Der Kinderen hebben een volledige overwinning behaald op de boeven (Stuart, Van Sonsbeeck, Delhez).
13 juni 1917 Ellendige nacht, te 4 uur begonnen bij Hilda pijnen, doch hebben ten slotte niet doorgezet.
17 juni.1917 Zoeven geboren Engelina Petronella om ½ 2. Na erge maar korte pijnen. Toen de dokter kwam was het kindje meer dan 1/4 uur oud. Alles in orde!!! Gewicht 7½ pond. 3 uur de dokter weer vertrokken. Heb met hem zitten praten over het nadeel verbonden aan het droogmaken van de Zuiderzee.
4 nov 1917 Hilda vanavond naar Theosophiebijeenkomst. Het is vreemd dat ik zo helemaal buiten die Theosophiebeweging sta, ik voel er zelfs helemaal niets voor. Maar voor Hilda is de Theosophie een grote voldoening.
25 april 1918. Vandaag Bram van Stockum bij ons koffiegedronken en hij heeft gepraat met Hilda over zijn openbaring, zijn onsterfelijkheid, zijn weder jonger worden enz. en Hilda heeft hem heel kalm toegehoord en staat tegenover die dingen veel minder vijandig als andere mensen door hare theosofie.
Einde dagboek Hendrik de Booij

Hilda met haar dochter Engelien

1921 Familie vertrekt op buitenlandse reis. Vlnr Alfred. Moeder Hilda, Engelien, Olga en jongetje

Staand achterste rij (?), Olga en Hilda. Voorste rij: Nella, Teau, Polly en Jan Maurits

2 maart 1930 La Casetta, Antibes Brief van Emily Boissevain - McDonnell aan Hilda Gerarda

Dearest Hilda, Thank you sa much for your nice letter of sympathy to me about om dear Polly. It is indeed a real and sad loss, and I can scarcely imagine my life without her. We have lived together for nearly 55 years, & her unselfish life was devoted to all of us. Her end was very peaceful, & she was only 24 hours ill. I hope to be home the end of next week and yam mother is coming to me the middle of March, sa you will soon see her. With best love yr. laving Grannie

De latere jaren was mijn grootmoeder sterk betrokken bij het Montessori onderwijs en in het bijzonder het Montessori lyceum in Amsterdam

Veel over haar verdere leven is ook terug te vinden op mijn website bij mijn grootvader Han de Booij hoofdstuk 7 en van haar zoon Tom hoofdstuk 10 .

Supplement 2: Maria Montessori em het Montessori Lyceum in de oorlogsjaren

Maria Montessori

(31 augustus 1870 – 6 mei 1952)

Maria Montessori werd geboren in Chiaravalle (bij Ancona) in Italië. Na haar middelbare schooltijd koos ze voor de studie voor ingenieur, en later voor de opleiding geneeskunde. In 1896 werd zij de eerste vrouwelijke arts in Italië. In november 1896 kwam ze in het Santo Spirito-ziekenhuis in Rome in contact met kinderen die aanzienlijk gehandicapt waren in hun verstandelijke ontwikkeling. Ze ging er toe over jeugdigen te laten voelen, zien, horen en ruiken. Zij wilde die kinderen helpen een zo groot mogelijk deel van hun achterstand in te lopen.
Casa dei Bambini. In haar boek *De Methode Montessori* (1909) beschrijft zij hoe zij voor de allerarmste kinderen in de Romeinse sloppenwijk San Lorenzo haar 'Casa dei Bambini', een 'huis voor kinderen', ontwierp. Dit op uitnodiging van een idealistisch bestuurder van een woningbouwvereniging die de renovatie van vervallen woonkazernes ter hand nam. Hij verbood de praktijk van onderhuur en wilde voor de werkende moeders in de woonblokken opvang realiseren voor hun nog niet naar school gaande kinderen. Dat werd dus het Casa dei Bambini en daar bedacht Montessori in vrij korte tijd een geheel nieuw systeem van onderwijs, voor kinderen van de allerarmsten.
Een belangrijke voetnoot is dat de verschijnselen die waargenomen waren bij volkskinderen (in 1907), in ogenschijnlijke tegenspraak stonden met de ervaringen met rijke kinderen van dezelfde leeftijd en dus in dezelfde gevoelige perioden. Er zijn vooral twee redenen: 1. het rijke kind wordt teveel geholpen door de volwassene. De andere oorzaak ligt in de overvloed aan speelgoed. Kortom, begeerte naar bezit en afhankelijkheid zijn de voornaamste afwijkingen, die op een gegeven ogenblik opbouwende arbeid verhinderen en vaak blijvende sporen in het karakter nalaten.
Maria Montessori schreef in het begin van haar *Methode* een vlammende aanklacht tegen de armoede die de mensen liet wonen in 'walgelijke spelonken. Zij geloofde in de wijsheid van de natuur en in een door die natuur geleide ontwikkeling. En die was bij geen kind gelijk. Daarom wég met die onderwijzer die voor het bord opdrachten staat te geven aan allemaal ongelijke leerlingen, weg met die schoolbanken die zo stonden opgesteld dat oogcontact tussen meester en leerlingen altijd verzekerd was. Zij liet eenvoudige tafeltjes en stoeltjes ontwerpen, die zo

licht waren dat de kleuters ze zelf konden verplaatsen. Bezoekers van haar eerste schooltjes in Rome kwamen allemaal onder de indruk van de rust en de discipline waarmee die verpauperde kinderen hun eigen gang gingen. Voor een groot deel moet dat te maken hebben gehad met de autoriteit die zij uitstraalde. Aan charisma kwam zij niets tekort. De door haar bekend geworden schuurpapieren letters voor het schrijfonderwijs, waren een eigen uitvinding van haar, uit geld- en tijdgebrek geboren. De ontwikkeling van de zintuigen nam in haar systeem meteen een grote plaats in
Haar roem verspreidde zich snel over de hele Westerse wereld en de toenmalige westerse koloniën, speciaal het vroegere Brits-Indië, nu India. Ook in de Verenigde Staten werden binnen korte tijd, voor kleuters uit de betere kringen, van Oost- tot Westkust, Montessoriklasjes ingericht. Na haar terugkeer uit de Verenigde Staten in 1916 vestigde Dr. Montessori zich in Barcelona, waar ze bleef wonen tot 1936. Van 1924 - 1926 verbleef ze in Italië.
In 1934 verbrak Maria Montessori haar banden met Italië, omdat Mussolini wilde ingrijpen in haar onderwijssysteem. Het montessorionderwijs hield daardoor in Italië op te bestaan. Na de Tweede Wereldoorlog werden opnieuw Montessorischolen in Italië opgericht
In 1936 werd zij door het uitbreken van de Spaanse burgeroorlog uit Barcelona verdreven. Zij vestigde zich vervolgens met haar zoon, die zij voorstelde als haar "neef" , in Nederland, na een kort verblijf in Engeland. Het hoofdkwartier van de Montessoribeweging was toen al in Nederland gevestigd. In oktober 1939, dus kort nadat Engeland de oorlog verklaarde aan Duitsland vanwege de Duitse inval in Polen, verliet zij Nederland om een reis naar India te maken. Daar gaf zij een groot aantal lezingen en Montessoricursussen. Door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog duurde haar verblijf in India tot 1946. In dat jaar keerde zij terug naar Nederland, waar zij in 1950 benoemd werd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau en een eredoctoraat ontving van de Universiteit van Amsterdam. Op 6 mei 1952 overleed zij. Zij werd begraven in Noordwijk.

Supplement 3: Het Montessori Lyceum Amsterdam in de oorlogsjaren
Mijn grootmoeder Hilda Gerarda de Booij-Boissevain was voorzitster van het Montessori Lyceum in de oorlogsjaren. In 29 augustus 1941 heeft het bestuur van het Montessori Lyceum te Amsterdam een verzoek gekregen van de secretaris-generaal van Dam om een lijst op te sturen van de Joodse leerlingen van het Lyceum. Deze moesten de school verlaten. 12 september 1941 is door het bestuur een lijst van 22 Joodse leerlingen aan het gemeentebestuur van Amsterdam opgestuurd. Van deze 22 Joodse leerlingen hebben zeven leerlingen de oorlog niet overleefd. In het dagboek van haar man, mijn grootvader Han de Booij, kan ik slechts een enkel citaat en krantenknipsel terugvinden omtrent de moeilijkheden in 1941 ten aanzien van de aangezegde maatregelen tegen de Joodse leerlingen van het Montessori Lyceum. De vraag die daarbij naar boven komt is :Waarom is daar over in het dagboek van mijn grootvader vrijwel niets terug te vinden. Reden waarom ik alle citaten van het dagboek van mijn grootvader die betrekking hebben op het Montessori onderwijs en het Montessori Lyceum in Amsterdam in het bijzonder uit de periode 1931 tot en met 1962.weergeef. Dit is te meer hoogst verwonderlijk aangezien juist mijn grootvader in zijn dagboek blijkt geeft zeer betrokken te zijn geweest bij de Jodenvervolging. Voor mijn grootmoeder stond maar een ding centraal:"het behoud van 'haar' lyceum". Klaarblijkelijk heeft ze over het probleem van de Joodsche leerlingen weinig contact gehad met haar man . We moeten het geheel wel in de tijdgeest plaatsen. In het begin van de oorlog waren de niet-Joodse Nederlanders over het algemeen niet direct betrokken bij het lot van hun Joodse medeburgers. Ik zelf kan daarover mee praten. Over periode 1940-1942 heb ik in een interview moeten opbiechten dat ook mij het lot van de Joodse medeburgers niet direct aanging.. Maar ook mijn grootvader heeft problemen gehad in de oorlog met zijn houding ten opzichte van de Duitse bezetters. Hij was van 1920-1950 commissaris van het Handelsblad NV Ondanks het feit dat 12 Joodse

medewerkers in 1941 werden ontslagen en een NSBer de heer S.S.Hoogterp in de directie werd geplaatst is mijn grootvader tot het eind van de oorlog commissaris van het Handelsblad gebleven. Door een perszuiveringscommissie heeft hij begin 1947, tezamen met de commissarissen Six, Van Eeghen en Bos, 2 jaren en 2 maanden ontheffing gekregen van het recht een leidende functie bij het Handelsblad te vervullen. Ook deze dramatische episode heeft hij nauwkeurig vastgelegd in zijn dagboek

Citaten uit dagboek van mijn grootvader Han de Booij betreffende het Montessori onderwijs

12 mei 1931. Vandaag vergadering van de Montessorischool. Eindbeslissing hoop ik. Ik had voor deze vergadering een stuk opgemaakt, een overzicht inhoudende wat inzake de bouw van de school in de laatste tijd was besloten en de staat van weifelmoedigheid waarin wij waren geraakt. Na dit te hebben voorgelezen nam Sillem ontslag uit het bestuur omdat hij geen vertrouwen had in het slagen der school. Polenaar zeide integendeel ontslag te zullen nemen zo wij niet zouden doorgaan. Ikzelf was de laatste dagen ook weifelmoedig genomen, doch het optreden van Polenaar gaf steun. Gelukkig nam niemand verder meer ontslag en kon ik dus constateren dat wij zouden doorgaan. Dit betrof de plannen van de gemeente Amsterdam tot uitbreiding van de bestaande gemeentelijke Montessorischool en vestiging van een nieuwe, dichtbij de plek waar de reeds bestaande Amsterdamse Particuliere Montessorischool had willen bouwen.(De bestuursleden Willem Sillem, echtgenoot van Theo Boissevain, en Mr. J. Polenaar, beiden vaders van leerlingen).

24 december 1931 . Om 11 uur een bespreking bij Jan Boissevain met Polenaar over onze Montessorischool en besloten 1e: dat wij op zullen treden tegen den wanbetaler Drilsma en 2de: dat wij zullen voorstellen de leidsters te vragen 10 % van hun salaris te offeren.

19 januari 1932 vergadering Montessorischool en nu blijkt weer eens bij mij hoe God de zaken dikwijls ten goede keert wanneer men allerlei zwarigheden verwacht, en hoe ook omgekeerd tegenslagen ineens geschieden als men geen vuiltje aan de lucht ziet. Ik had tegen die vergadering opgezien en ging er met een vrolijk hart vandaan. Wij hebben een exploitatierekening die niet sluit, een grote schuldenlast waarvan 5% rente moet worden betaald en we horen niets van de Gemeente over de schoolbouw. Eergisterenavond is althans enige klaarheid gekomen. Ik bracht slechts twee punten ter tafel: de exploitatierekening en de schoolbouw. Wij hebben op voorstel van mevrouw Lugt besloten de leidsters bij te staan zodat ze nog niet behoeven te worden gekort. Dit was een aardig voorstel van mevrouw Lugt.

22 januari 1932. 's Morgens bij Polenaar een onderhoud met de schoolgeldwanbetaler D. Deze verbindt zich hetzij tot verrekening met een obligatie en dan betaling van het gehele verschuldigde bedrag van f 285.- of tot betaling van f 114.- + de helft van het overblijvende. Nu is het 3 febr. en ik heb reeds vergeten wat hij ons toezegde en hij laat niets meer van zich horen.

30 november 1935. In de laatste tijd is een sterke oppositie ontstaan bij Dr. Montessori tegen de Montessori-Lycea die bezig zijn zich op te richten. Zij wil het Amsterdamse Montessori-Lyceum wel de vergunning laten haar naam te dragen doch volgende lycea niet en zal misschien overkomen om advies te geven. Zij schijnt vooral als ideaal de zogenaamde Erdkinder te hebben. Montessori was toen van mening dat na de lagere school kinderen een poos geen "schoolwerk" moesten doen, maar zich vrij moesten ontwikkelen bijvoorbeeld door het land te bewerken, een handwerk leren enz. Ik meen dat in Duitsland toen een poging in die richting gedaan is

23 november 1938 Ik breng Hilda 's avonds gedreven door de wind naar de Lairessestraat waar ze een vergadering heeft van het Montessorilyceum. Er wordt veel gesproken over opheffing van dit Lyceum, maar ik geloof nog steeds niet dat het gebeurt.

14 december 1938. Hilda vanavond een vergadering met de ouders van het Montessorilyceum over de vraag of dit zal kunnen voortbestaan. Ik woonde de vergadering bij. Ongeveer 60 mensen waren opgekomen. Moeder presideerde meesterlijk. De stemming was aardig en de

verhoging schoolgeld zal er dus wel doorkomen. Prof. Jordan hield een gloedvolle peroratie waarin hij opponeerde tegen het defaitisme dat sprak over de mogelijkheid van ophouden van de school. Dit mag nooit gebeuren, zei hij met nadruk. Als de "aanwijzing" plaats heeft, d.w.z. als met een nieuwe wet de school het recht van eindexamen verkrijgt, blijft de school bestaan. En als de aanwijzing niet plaats heeft, blijft ze ook bestaan. Dan moeten de kinderen slechts het Staatsexamen afleggen en deze moeilijkheid overwinnen.
Zaterdag 25 mei 1940 Hilda had gisteren een belangrijke vergadering van het Montessori Lyceum. De ouders zullen een circulaire ontvangen waarin staat dat ze nu door de omstandigheden niet in verband met het 10 j bestaan tot een feest kunnen worden genoodigd maar dat deze de mededeeling ontvangen dat de school doorgaat. Er was een hele goede stemming.
Dinsdag 25 juni 1940 Hilda vanavond naar een vergadering van het Montessori Lyceum. Dit verkeert natuurlijk weer in zeer groote financieele moeilijkheden want doordat verschillende ouders niet het schoolgeld kunnen betalen, dat ze tot dusver betaalden, is het inkomen der school circa 10 mille minder. Het ontbrekende kan slechts gevonden worden uit de salarissen van de leeraren en deze ontvangen al heel weinig. Ontslaat men ze dan ontvangen ze niets en hebben ze hebben geen kans op tewerkstelling op een anderen school. Wat een zorgen.
Vrijdagavond juli 1940 Wij hadden wij de examen commissie van het Montessori Lyceum bij ons aan tafel. Alexandrine Osterkamp, Professor Fischer, Joanne Diepenbrock, mevrouw Misset, Jo der Kinderen. Zij hadden de speciale meisjes afdeeling geëxamineerd, de eenige afdeling die wettelijk is erkend,
27 november 1940 De zwaarste vernedering is het ontslag van Joden of halfjoden uit betrekkingen bij de Justitie, in het Onderwijs, bij hospitalen enz. enz. Dit is schandelijk, ondraaglijk. Zo is bijvoorbeeld de voortreffelijke mevrouw Joosten van de Montessorischool ontslagen, iemand die onvervangbaar is, en verscheidene professoren van de Amsterdamse Universiteit. In de couranten staan van al die ontslagen niets, n i e t s .
Vrijdag 17 januari 1941 Gisteren inzage gehad van een circulaire geteekend door den secretaris generaal Onderwijs om de uit de schoolagenda het portret van H.M de Koningin en de woorden door haar gesprek moeten worden verwijdend. Tot zoo iets leent zich deze secr. Generaal.(Zie hieronder voor de redenering van prof van Dam, om bepaalde boeken uit de roulatie te nemen, zijn rede van zondag 1 december 1940 voor scholieren en studenten.
Rede van Prof Dr J van Dam, secretaris generaal van het departement van Opvoeding, wetenschap en cultuurbescherming voor de radiozenders Hilversum I en II (sterk ingekort)
Nu, ik het ambt van secretaris-generaal van het departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming heb aanvaard, stel ik er prijs op, het woord richten tot allen, de betrokken zijn bij de opvoeding van ons opgroeiend geslacht en in de jeugd en in de toekomst van onze cultuur belang stellen. Ik mag dus aannemen tot alle Nederlanders. Maar in het bijzonder richt ik mij tot ouders en opvoeders en allen, die opgevoed worden, de leerlingen der Nederlandsche universiteiten: en hoogescholen (...)
Zij moeten ervan worden doordrongen dat de nooden van dézen tijd niet tevergeefs zijn geweest en dat er na dezen tijd een voor Europa gelukkiger periode zal aanbreken. Daartoe moeten zij worden opgevoed, in een geest. waarbij het Nederlandsche element met allen behoorlijken nadruk wordt geaccentueerd, maar die niet wil, dat de verhouding tot andere volken, met name het Duitsche volk. en de verhouding van de verschillende volksgroepen onderling, die immers alleen in de middelen, niet in het doel verschillen, wordt vertroebeld. (...) "In dit licht moet men ook een maatregel zien, die onder alle betrokkenen veel opwinding en misverstand heeft veroorzaakt: de kwestie van de zgn. "verboden" schoolboeken. In werkelijkheid zijn er geen schoolboeken verboden. Er zijn twee groepen van boeken uit net verkeer genomen: die boeken, die één of meer in de tegenwoord1ge situatie ongeschikte, wat meer voorkomt dan men aanvankelijk zou meenen, voor het Duitsche volk en zijn leiders

kwetsende, ,passages bevatten, en daarnaast die boeken, die de daartoe ingestelde controle-commissie ten gevolge van tijdgebrek op den daarvoor gestelden termijn nog niet had kunnen controleeren. (...) "Uitwisseling van denkbeelden en methodes op het gebied van het onderwijs tusschen Nederland en Duitschland, verbetering ook van het onderwijs in de Duitsche taal en cultuur zal voor ons volk zoowel geestelijk als materieel heilzame gevolgen hebben. Maar vooral zal het onderwijs in Nederlandsche taal en cultuur een aanzienlijke uitbreiding en vernieuwing moeten ondergaan, wil het bijdragen tot de vorming van een vernieuwd en doelbewust Nederlandsch volk, dat bereid is zijn volle energie in de wereld in te zetten.
"Jullie, leerlingen van de middelbare scholen, bent er lang niet het slechtst aan toe. Jullie hebt het voorrecht om, wanneer jullie over eenige jaren de maatschappij binnen stapt, een - naar wij allen hopen en verwachten - vredige en bevredigde wereld open te zien staan, een wereld, die plaats biedt aan een ieder, die zijn ·handen uit de mouwen weet te steken, zijn hoofd weet te gebruiken en de kunst verstaat, te profiteeren van al, wat jullie thans Jeeren. Maar ... jullie bent je van dat voorrecht maar nauwelijks bewust. De leerlingen van de Middelbare Scholen zijn verdeeld in tal van groepen en gewikkeld .in tal van politieke twisten en harrewarderijen. Ik geef jullie den goedgemeenden raad: houdt daarmee toch op. Weet, dat jullie samen eens de wereld moeten: opbouwen, kweekt die gezindheid reeds nu in deze jullie binnentste aan (..) In dat stadium bevindt gij u thans ook: de maatschappij waoht op u zij heeft U .noodig, om mede te werken aan den opbouw van Nederland, van Europa, ja, van geheel de wereld".
Eind rede van Dam.

Zaterdag 17 mei 1941 Hilda heeft s-avonds een feestelijke bijeenkomst met diner 180 couverts in het Mont. lyceum ter herdenking aan het 10 j. bestaan. Engelien was er ook sprak namens de pioniers heel goed en rustig. Hilda kan dankbaar op al haar werk neerzien. In de laatste tijd heeft het bestuur voortdurend gedacht dat het gedaan zou zijn met de school totdat eindelijk het jus promovendi verleend werd, het schoolexamen. Maar nu mankeert nog gel,d want voor de nieuwe cursus zijn maar weinig kinderen ingeschreven en er was dus niet genoeg voor de reeds schamele salarissen en onderwijskosten te betalen. Maar ook dit is anders gelopen.

Zaterdag 23 augustus We hebben 't bericht gehoord dat alle Joodsche kinderen van het Montessori Lyceum moeten worden verwijderd. Dat is weer een slag op het arme hoofd van het Montessori Lyceum, dat het al zo moeilijk heeft en nog een hardere slag op al die Joodsche leerlingen ongeveer 30. Straks komt Alexandrine Osterkamp op om het geval te bespreken.

Vrijdag 29 augustus 1941 Krantenknipsel in het dagboek

Joodsche leerlingen en -leerkrachten

Worden op scholen gescheiden van niet-Joden.

's-Gravenhage, 29 Augustus.

De Secretaris-Generaal van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming brengt het volgende ter algemeene kennis:

Krachtens de opdracht, gegeven door den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied, zullen met ingang van 1 September 1941 leerlingen van onderwijsinstellingen, welke ook met uitzondering van de instellingen voor hooger onderwijs, welke overeenkomstig par. 4 der Verordening no. 189/1940 van den Rijkscommissaris (Verordenig betreffende de aanmelding van Joodsche ondernemingen van Joodsche bloede zijn of als zoodanig worden beschouwd slechts onderwijs mogen ontvangen van leerkrachten, die eveneens van Joodsche bloede zijn of als zoodanig worden beschouwd.

Dit heeft ten gevolge, dat met ingang van genoemden datum de hierbedoelde leerlingen niet langer in de onderwijsinstellingen zullen mogen worden toegelaten, tenzij het onderwijsinstellingen betreft, welke alleen voor deze leerlingen zijn bestemd.

Donderdag 12 februari 1942 Het Montessorilyceum is nu eindelijk erkend. Het is een lange strijd geweest onder Hilda's leiding als voorzitster
Vrijdag 27 februari 1942 Hilda neemt vandaag afscheid van den Heer Baak.
Vrijdag 3 juli 1942 Hilda woont gisteren een avondje bij in het Montessori Lyceum. De leerlingen geven een uitvoering van allerlei voordrachten, zang, poëzie, theater enz.enz. Het was bijzonder aardig. Het is voor Hilda een groot ding haar leven dat Montessori Lyceum iets waarin zij zich heeft kunnen uitleven.
December 1942 In het dagboek van mijn grootvader opgenomen afschrift van een gedicht, waarschijnlijk geschreven door een bestuurslid van het Montessori Lyceum :
Bestuursvergadering van het Montessori Lyceum. 9 december 1942. Sint Nicolaas 1942:
Wij wenschen van het heden,
Kijken weinig naar het verleden.
Doch soms past het een blik te slaan
In een periode die is voorbij gegaan.
Zoo zien wij in deez' vriendenschaar
Terug op menig nuttig jaar.
Gewerkt tot nut van 't algemeen.
Onder scholen is er geen.
Waar zoó de goede geest regeert
Door menig paedagoog begeerd.
In de eerste uiterst zware tijden
Kon niemand ons de taak benijden.
En, hadden wij ons lang bezonnen
Wellicht waren wij het nooit begonnen.
Doch koppig hielden wij braaf stand,
Geleid door onzen hechten band.
Geen tegenslag vermocht ons te hinderen,
Als recht geaarde Montessori kinderen.
Zoo kwam na langgezwoeg toch zegen,
Zooals de zon komt na de regen.
Op deez' gebenedijde school
Waar naast de ernst ook heerscht de jool.
Een woord van dank tot slot aan haar
Die leidde onze kleine schaar.
Zij leve lang, Mevrouw de Booy!
Voor haar klinkt driewerf ons Hiep hiep Hoera !
13 augustus 1943 Hilda heeft moeilijkheden in verband Montessorilyceum. Er moet een wiskundeleraar aangesteld worden voor Haak die gevangen is genomen. Ook moet er een aardrijkskundeleraar worden benoemd. Verder is bepaald dat Jordan met een ster moet lopen, waardoor voor hem een bioloog wordt benoemd. Ten slotte kwam zoëven bericht dat mej. Visser is gevangen genomen. Ook deze moet worden vervangen en snel want de school moet 25 augustus weer beginnen. Dit alles geeft veel beslommeringen voor de bestuurders van de school en veel verdriet voor en die gevangen zijn genomen en voor hunne familieleden Het blijkt nu dat de hele familie Visser is gevangengenomen in verband met het geval Mies Boissevain. Engelien is bereid tijdelijk in de klasse van mej. Visser te assisteren
8 oktober 1943 De kinderen Haak [van de wiskundeleraar Montessorilyceum] zouden gisteren hun ouders bezocht hebben, die hun zilveren bruiloft herdachten, maar toen zij in de gevangenis kwamen vernamen zij dat zij naar Vught waren.
7 october 1945 Het Montessori Lyceum is behouden. De secretaris generaal van Onderwijs, Peter Sassen, heeft een bezoek aan de school gebracht, begeleid door een allerliefste secretaresse en heeft verstrekkende toezeggingen gedaan. Het Lyceum krijgt subsidie op de

suppletoire begroting van 1946.
8 november 1945 Het Montessori Lyceum heeft een optie op de voormalige Hagedoornschool tot een bedrag van f 130000.- en wel aanvankelijk tot 1 nov., nu tot 1 dec. e.k. . Het Montessori Lyceum heeft verder de zekerheid dat het subsidie zal krijgen van het Rijk , welke subsidie met terugwerkende kracht zal komen op een suppletoire begroting in 1946. Het Rijk verschaft de gelden tot aankoop van een nieuwe school slechts in deze vorm dat het de kosten van rente en aflossing betaalt. De aflossing gaat op deze wijze wat langzaam. Daaraan wordt tegemoet gekomen dat behalve de door het Rijk voorgeschreven schoolgelden van de ouders der kinderen nog bijdragen worden verlangd voor een aparte Stichting. Ze hadden gehoopt die f 70 000.- van Six te krijgen (Jhr. J. Six van Hillegom, een rijk man, directeur van de Amstel Bierbrouwerij) die een zoon op het Mont. Lyceum heeft en zeer met de school is ingenomen. Hij was daartoe ook aanvankelijk bereid, zo slechts een brief van de Regering kon worden vertoond waarin deze de subsidie toestond. Ofschoon het geheel vaststaat dat de subsidie zal worden toegelaten, kan deze toestemming nog niet op schrift gesteld worden. Ook had Six ten slotte toch bezwaren met het oog op de langzame aflossing, zodat de medewerking die hij aanvankelijk dadelijk wilde toezeggen niet door hem persoonlijk kon worden gegeven. Dus moest de optie worden verlengd, wat Hilda tot stand bracht door een gesprek met J. Heineken, ook een brouwerijdirecteur, de rijkste man van Amsterdam. Hij verlengde de optie tot 1 december. Het Mont. Lyceum (Hilda) wendde zich nu in wanhoop tot Eugen en Jan Boissevain in Amerika, vragende om f 60.000.- van vrijgevige en belangstellenden Amerikanen, het Rockefeller Instituut of zo iets. Hiervan zal wel niets komen, maar nu is de toekomst toch weer hoopvol want Six voornoemd, die tevens president commissaris is van een grote hypotheekbank is waarschijnlijk bereid het ertoe te leiden dat deze bank het volle bedrag van f 130.000 al hypotheek voor hare rekening neemt. Een gunstige omstandigheid is dat een broeder van Six die Hagedoornschool heeft ontworpen. De school heeft f 300.000 gekost en is dus daarvan f 130.000 hypotheek een prachtig onderpand.
17 december 1945. Vanavond weder Montessorivergadering in de voorkamer. Daar zitten nu weer Lex Osterkamp, Mevr. Misset, Aleva, Cnoop Koopmans en Daisy, Mv. Rijk, onder de leiding van Hilda, als altijd getuigende van helder doorzicht, optimisme, flinkheid en doortastendheid. Bovendien weet zij die vergaderingen altijd tot een aangename bijeenkomst te maken, waarbij de koekjes, de thee en de cigaretten van Amerika ook een rol vervullen. Het koopcontract van het nieuwe Montessori Lyceum, de voormalige Hagedoornschool, is nu gesloten en nog nooit, zei de notaris, had hij een zo vlugge gang van zaken in zijn praktijk van jaren bijgewoond. De gesprekken van Hilda en van Willy Cnoop K. met Dr. Heineken van de bierbrouwerij hebben hier ook een grote rol gespeeld. Heineken houdt van Hilda, en terecht, en verschafte als verkoper nog f 25000 om de koop mogelijk te maken. Dit is een lening, terwijl een ander aan bod was die meer wilde bieden dan het Lyceum. Zo komt het M.L. voor de geringe som van 120.000 gulden in het bezit van een school die 300.000 gld gekost heeft.
Eind 1945 Het Montessori Lyceum is behouden De secr. generaal van Onderwijs Peter Sassen heeft een bezoek aan de school gebracht begeleid door een allerliefst secretaresse en heeft verstrekkende toezeggingen gedaan. Het Lyceum krijgt subsidies op de suppletoire begroting van 1946.
24 oktober 1946. Gisterenavond een drukbezochte vergadering Montessori Lyceum, de laatste met Hilda als voorzitster. Tegen het eind nam W. Cnoop K. het woord en huldigde Hilda. Hij noemde haar een mens van groot formaat, met geniale spontaniteit en dit is volkomen waar. Ze hadden een magnifieke taart meegebracht en 2 flessen wijn en zo bleven we napraten en gingen tegen 12 uur naar bed. De nieuwbenoemde voorzitter Korthals Altes moest herhaaldelijk aanhoren "dat wij zulk een voorzitter als mevrouw De Booy nooit meer zullen krijgen enz." En de grote huldiging van Hilda zal zijn dat een plaquette in de nieuwe school zal worden aangebracht met haar profiel. Dit vind ik een prachtig denkbeeld en 't is ten volle verdiend 'T is een belangrijk tijdvak dat voor Hilda wordt afgesloten. Ze is een

bewonderswaardig mensch.
16 november 1946 Gisteren had het afscheidsfeest plaats bij ons ter ere van Hilda, aangeboden door besturen en leraren en leraressen [van het Montessorilyceum]. Het was een aardige avond, die tot omstreeks half twee 's nachts duurde. Het is aardig te zien hoe een gezelschap intelligente mensen zich een hele avond met eenvoudige spelletjes bezig houden.

Onthulling van plaquette van Hilda (en profiel), aangebracht in het Montessori-Lyceum in de Hagedoornstraat, als dank voor het werk dat zij als oprichtster van die school gedaan heeft.

30 september 1962. Gisteren hadden wij Hilda's vriendin Lous Beyerman bij ons te eten, een dame die bejaard is, kunstenares op het gebied van beeldhouwen, die o.a. het werk heeft gemaakt dat in onze huiskamer hangt, Hilda's kop.
(Annotatie van Engelien bij het dagboek van haar vader."Mevrouw Beyerman maakte een plaquette van mijn moeder en profiel, die indertijd is was aangebracht in het Montessori-Lyceum, toen in de Hagedoornstraat, als dank voor het werk dat zij als oprichtster van die school gedaan heeft. Het schijnt niet verplaatst te zijn naar het nieuwe gebouw").
(De Heer Rolf Schoevaart deelde mij het volgende mede : "Dit betrof de voormalige Hagedoornschool in de Anthonie van Dijckstraat. In 1977 verhuisde het Montessori Lyceum naar de huidige vestiging aan de Pieter de Hoochstraat. Sinds 2005 is de gerestaureerde bronzen plaquette in het gebouwencomplex aldaar opgenomen in de 'Montessori Galerie' in gebouw D).

Afscheid bestuurslid Han de Booy Lagere Monterssorischool (jaar onbekend)

Einde citaten dagboek van mijn grootvader Han de Booij

In **1980** is een boek verschenen van J.S. Calff *Van Pionier tot Mammoet. Het Amsterdams Montessori Lyceum 1930-1980*. Het is door de Stichting Montessori 50 ter gelegenheid van het vijftig jarig bestaan van de Scholengemeenschap Montessori Lyceum Amsterdam.
Hier volgen enkele gedeelten die de geschiedenis van het Montessori onderwijs in Nederland tot de oorlogsjaren treffend weergeven:
In 1914 sprak Maria Montessori op een pedagogisch congres in Nederland over de opvoeding van kleuters en kinderen in de lagere schoolleeftijd. Nog dat zelfde jaar werd in Den Haag de eerste montessorikleuterschool in ons land opgericht, door mevrouw J. Prins-Werker. De eerste lagere montessorischool volgde twee jaar later als een vanzelfsprekende voortzetting van de eerste montessorikleuterschool. De Nederlandse Montessori Vereeniging (NMV) kwam tot stand in 1917. Tot de oprichters behoorden J. H. Gunning, A. de Vletter, mejuffrouw C. Tromp en mevrouw M. Godefroy-van Mill. De belangrijkste activiteiten van de NMV in deze eerste jaren waren het uitoefenen van invloed op een wetsontwerp voor 'bewaarscholen' en pogingen in 1920 de minister te bewegen de subsidievoorwaarden voor het lager onderwijs te wijzigen, zodat ook lagere montessorischolen voor subsidie in aanmerking konden komen. Wat de kleuterscholen betreft kwam pas in 1955 een wet tot stand, maar subsidiëring van montessorikleuterscholen vormde ook daarvóór geen probleem. De Lageronderwijswet van 1920 maakte het mogelijk dat lagere montessorischolen vrijheid van lesrooster kregen, waardoor zij voor subsidie in aanmerking kwamen. De eerste gemeentelijke montessorischool werd in 1923 in Amsterdam opgericht. Vanaf het moment dat de eerste montessorileerlingen het zesde jaar van de lagere school doorlopen hadden, bestond de behoefte aan voortgezet montessori-onderwijs. In 1923 verzocht de NMV daarom minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen J. Th. de Visser nu ook voor voortgezet montessori-onderwijs vrijheid van lesrooster toe te staan, maar de minister wilde hier niet van weten. Het aantal kleuter- en lagere montessorischolen groeide snel. In 1930 telde alleen Amsterdam al zeven lagere montessorischolen; montessorikleuterscholen waren er nog veel meer. Van de Amsterdamse lagere scholen waren er vijf openbaar, één particuliere was als aparte afdeling verbonden aan de Wilhelmina Catharinaschool aan de Weteringschans, de zevende was de lagere Amsterdamsche Montessori School (AMS) in de De Lairessestraat. Het waren ouders van leerlingen en leerkrachten van deze laatste school die de groeiende

ontevredenheid over het ontbreken van voortgezet montessori-onderwijs omzetten in daden. In 1927 was, onder leiding van het hoofd van de lagere Amsterdamsche Montessori School, geprobeerd één jaar voortgezet montessori-onderwijs als een soort zevende leerjaar aan de school toe te voegen, maar deze poging moest gestaakt worden bij gebrek aan in de montessorimethode opgeleide vakdocenten. Het jaar daarop namen montessorimoeder mevrouw H. G. de Booy-Boissevain, het hoofd van de lagere Amsterdamsche Montessori School mevrouw R. Joosten-Chotzen en het hoofd van de kleuterschool van de Vereniging 'De Amsterdamsche Montessori School' mejuffrouw C. Tromp het initiatief tot de oprichting van een stichting, die zich ten doel stelde voortgezet montessori-onderwijs tot stand te brengen. De Stichting voor Middelbaar en Voorbereidend Hooger Montessori-onderwijs - in het onderstaande 'de Stichting' genoemd - werd opgericht op 9 juni 1928.
Het bestuur van de Stichting - verder kortweg aangeduid als 'het Bestuur' bestond uit enkele enthousiaste montessori-ouders, uit mevrouw Joosten en mejuffrouw Tromp en uit enkele hoogleraren die speciaal in het montessori-onderwijs geïnteresseerd waren. Behalve mevrouw De Booy, die als voorzitster optrad, zaten in het Bestuur de heer W. Cnoop Koopmans (secretaris), de heer W. Dutilh (penningmeester), mevrouw M. Godefroy-van Mill**,** mevrouw E. Polenaar-Manson, de heer J. Aleva en de heer A. F. L. Portielje. Deze laatste, de inspecteur van de levende have van Artis, was niet alleen vader van leerlingen van de Amsterdamsche Montessori School, maar gaf op deze school ook lessen over dieren en verzorgde rondleidingen door de dierentuin. De hoogleraren waren prof. S. Dresden, prof. H. Jordan, prof. L. Ornstein en prof. L. Polak. In de loop der jaren bleken het vooral de ouders en de schoolhoofden te zijn, die het meest bij de dagelijkse gang van zaken betrokken waren. De hoogleraren traden uit het Bestuur en vormden eind 1931 een Curatorium, waarin ook de professoren H. Pos en F. Buytendijk zitting namen. Het Bestuur stond, naar analogie van de montessorikleuterscholen en de lagere montessorischolen, een school voor voortgezet onderwijs voor ogen waar gewerkt zou worden volgens de montessorimethode, maar die wat de vakken en het eindexamen betreft niet van de traditionele middelbare scholen zou afwijken. Tegen het eindexamen bestonden wel bezwaren, maar voorlopig had men met examens nog niets te maken. Bij de opening van de school werd gesproken van het 'Montessori Lyceum', hetgeen in ieder geval een hbs- en een gymnasiumafdeling inhield.!
Het Bestuur hield zich in 1928, 1929 en 1930 bezig met het bijeenbrengen van het benodigde geld en het zoeken naar docenten voor de op te richten school. Aangezien na minister De Visser ook de ministers Waszink (1926-1929) en Terpstra (1929-1933) weigerden vrijheid van rooster te verlenen, was het onmogelijk subsidie voor de school te krijgen. Alle gelden moesten dus uit giften en uit bijdragen van de ouders van de aanstaande leerlingen komen. Zonder de energie en de vindingrijkheid van mevrouw De Booy zou dit waarschijnlijk nooit gelukt zijn. Als docenten werden in 1929 mejuffrouw drs. A. E. S. Osterkamp en dr. L Haak aangesteld. Mejuffrouw Osterkamp had via een vriendin van bestuurslid mevrouw Polenaar-Manson gehoord van de plannen tot de oprichting van een nieuwe school en had - in de mening dat het om een docent klassieke talen ging - naar deze betrekking geïnformeerd. De heer Haak, als wiskundedocent verbonden aan het Amsterdams Lyceum, was een overtuigd montessoriaan. Zijn kinderen bezochten de montessori-afdeling van de Wilhelmina Catharinaschool en de eerste openbare montessorischool in de Corellistraat. Het Bestuur benoemde mejuffrouw Osterkamp tot leidster van de op te richten school. (...)Ter afronding van haar inwerkperiode in de montessorimethode, liet het Bestuur mejuffrouw Osterkamp in januari 1930 naar Rome gaan, om daar de door Maria Montessori zelf gegeven internationale montessoricursus te volgen. Een delegatie van het Bestuur was in 1929 naar Londen gereisd en had daar met Maria Montessori en haar zoon, die als zaakwaarnemer optrad, afgesproken dat mejuffrouw Osterkamp tijdens de cursus in Rome speciale adviezen zou krijgen voor het montessorionderwijs aan kinderen van twaalf jaar en ouder en dat haar, in verband met het te openen Montessori Lyceum, materiaal overhandigd zou worden voor de vakken geschiedenis,

aardrijkskunde en Latijn en verder voor zover dit gereed zou zijn. Van deze afspraken kwam helaas niets terecht. Maria Montessori stelde zich zeer terughoudend op, gaf mejuffrouw Osterkamp geen duidelijke aanwijzingen en het beloofde materiaal bleek niet beschikbaar. Waarschijnlijk kan het uitblijven van hulp van Maria Montessori voor een deel toegeschreven worden aan het feit dat haar in 1920 geformuleerde ideeën over de opvoeding van kinderen in de puberteitsjaren nog niet verder uitgewerkt waren. Zelfs als dit in 1930 wel het geval zou zijn geweest, zou de kans op verwezenlijking ervan minimaal geacht moeten worden. Toch kon Maria Montessori zich ook niet zonder meer verenigen met het plan de montessorimethode voort te zetten in het kader van een middelbare school, zoals men zich dat voor het nieuwe Montessori Lyceum voorstelde. Waarop de in Londen gedane toezeggingen gebaseerd waren, is al met al niet duidelijk. Op 10 september 1930 stapten vijftien leerlingen, afkomstig van lagere montessorischolen, binnen in een lokaal boven de lagere Amsterdamsche Montessori School aan de De Lairessestraat 157. Zij vormden, onder leiding van mejuffrouw Osterkamp, de heer Haak en acht docenten voor de verschillende vakken, de eerste groep van het Montessori Lyceum. In het eerste schooljaar waren ook mevrouw Joosten en de heer Haak veel aanwezig. Mevrouw Joosten gaf aanwijzingen voor een zoveel mogelijk montessoriaanse werkwijze en verzorgde het onderwijs in het vak Nederlands. De heer Haak gaf wiskunde en besteedde veel tijd aan het maken van materiaal voor dat vak. Verder kwamen dat eerste jaar nog de volgende docenten gedurende enkele uren per week naar de bovenverdieping aan de De Lairessestraat: drs. H. Jordan, de latere rector van het Utrechts Montessori Lyceum, voor het vak biologie, drs. J. van Hasselt voor natuurkunde, mejuffrouw W. Wentholt voor Frans, mevrouw W. Lugt-van Tijen voor Engels, H. Eggink voor aardrijkskunde en J. de Boer voor muziek. De meisjes kregen gymnastiekles van mejuffrouw G. van Hall, de jongens namen deel aan gymnastieklessen in AMVJ-verband.
Het tweede schooljaar begon op 4 september 1931 met vijftien nieuwe leerlingen. In de loop van de eerste cursus waren er nog twee leerlingen bijgekomen en één leerling van de oudste groep was naar een andere school gegaan, zodat het Montessori Lyceum nu in totaal 31 leerlingen telde. Omdat de verdieping boven de lagere Amsterdamsche Montessori School voor dit aantal kinderen veel te klein was, werd een pand aan de overkant, De Lairessestraat 156, gehuurd. Al met al lukte het elk jaar weer voldoende nieuwe leerlingen te krijgen om een eerste groep te vormen, waardoor de school in 1934 uit haar behuizing dreigde te barsten. Om zelf ruimteproblemen op te lossen werd het naastliggende pand, De Lairessestraat 158, erbij gehuurd en werden de muren doorgebroken. Er werd nu voor het eerst gesproken over het bouwen van een eigen, nieuwe school, maar het voortdurende geldgebrek hield dit voorlopig nog volledig buiten bereik
In september 1935 was het Montessori Lyceum voor het eerst een 'complete' school met ongeveer honderd leerlingen van zes verschillende leerjaren en met een docentencorps van zestien leden. Van een groepje van vijftien leerlingen, aan wie men voortgezet onderwijs wilde geven volgens de montessorimethode, was de school uitgegroeid tot een volledig 'lyceum', waaraan alleen nog de officiële 'aanwijzing', dat wil zeggen de erkenning, die tevens subsidie en het recht een eigen schooleindexamen af te nemen inhield, ontbrak.
Einde citaten van het boek van J.S. Calff Van Pionier tot mammoet.
In **2008** is verschenen het boek: *"Kom vanavond met verhalen" Het Montessori Lyceum in de oorlogsjaren.* Hier wordt uitvoerig ingegaan over het lot van de joodse leerlingen. Uit dit boek geef ik hieronder enkele citaten, alsmede foto's die voor zich zelf spreken.

29 Augustus 1941. Brief van Secretaris-Generaal van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming aan het Bestuur van het Montessori Lyceum Amsterdam.

De Secretaris-Generaal van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming brengt het volgende ter algemene kennis: Krachtens de opdracht, gegeven door den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied, zullen met ingang

van 1 September 1941 leerlingen van onderwijsinstellingen, welke ook - met uitzondering van de instellingen voor hooger onderwijs, welke overeenkomstig art. 4 der Verordening No.189/1940 van den Rijkscommissaris (Verordening betreffende de aanmelding van Joodsche ondernemingen) van Joodschen bloede zijn of als zoodanig worden beschouwd, slechts onderwijs mogen ontvangen van leerkrachten, die eveneens van Joodsche bloede zijn of als zoodanig worden beschouwd. Dit heeft ten gevolge, dat met ingang van den genoemde datum de hier bedoelde :leerlingen niet langer in de onderwijsinstellingen zullen mogen worden toegelaten, tenzij het onderwijsinstellingen betreft, welke alleen voor deze leerlingen zijn bestemd. Hieraan kan worden toegevoegd, dat volgens de uitdrukkelijke aanwijzing van den Rijkscommissaris binnen den kortst mogelijken tijd zal worden overgegaan tot de inrichting van de noodige scholen, bestemd voor de bovenbedoelde leerlingen. De voorbereidingen hiertoe bevinden zich in een vergevorderd stadium, zoodat kan worden: verwacht, dat binnen zeer afzienbaren tijd de noodige regelingen zijn getroffen. In aansluiting aan deze bepalingen zij er op gewezen, dat het in den vervolge verboden zal zijn, dat leerlingen van Joodschen bloede en zij, die als zoodanig worden beschouwd, van niet Joodsche personen onderwijs, in welke vorm ook, ontvangen, óók·wanneer dit onderwijs gegeven wordt in den vorm van club- of privaatles, leerkrachten, welke van Joodschen bloede zijn of overeenkomstig de bovengenoemde bepaling als zoodanig worden beschouwd, mogen slechts onderwijs geven aan Joodsche leerlingen en de daarmede gelijkgestelden, terwijl hun uitdrukkelijk is verboden om enig onderwijs, in welken vorm. ook, aan niet Joodsche leerlingen. Indien Joodsche leerkrachten en de daarmede gelijkgestelden, die in het genot zijn van enige uitkering op grond van. aan hen verleend ontslag, nochtans mochten voortgaan met het geven van onderwijs in welken vorm ook, aan niet Joodsche leerlingen, zal onverwijld worden overgegaan tot de intrekking aan de aan hun toegekende uitkeering. J van Dam
Het aangehaalde artikel 4 luidt: Begrip "Jood".
(1) Jood is een ieder, die uit ten minste drie naar ras voljoodsche grootouders stamt
(2) Als jood wordt ook aangemerkt, die uit twee voljoodsche grootouders stamt en:
1. hetzij zelf op den negende mei 1940 tot de joodsch-kerkelijke gemeente heeft behoord of na dien datum daarin wordt opgenomen.;
2. hetzij op den negende mei met een jood gehuwd of na dat oogenblik met een jood in het huwelijk treedt

(3) Een grootouder wordt als voljoodsch aangemerkt, wanneer deze tot de joodsch-kerkelijke gemeenschap heeft behoord.
N.B. Aangezien punt 2 van het aangehaalde artikel 4 niet van toepassing kan zijn op de meesten der in aanmerking komende kinderen, dient deze bepaling zoo te worden uitgelegd, dat kinderen, die twee voljoodsche grootouders hebben, dan als jood worden aangemerkt, wanneer zij een joodsch-godsdienstige opvoeding ontvangen. C .S. Stadhuis A'dam 9-'41.

Jan van Dam (1896-1970, Secretaris-Generaal van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming. Van Dam werd op 12 mei 1945 gearresteerd door de Binnenlandse Strijdkrachten. Op 9 november 1948 werd Van Dam veroordeeld tot zeven jaar gevangenisstraf, met aftrek van de tijd doorgebracht in voorlopige hechtenis. Op 12 mei 1949 werd hij in vrijheid gesteld. Omdat zijn pensioenrechten

waren vervallen verklaard, zag hij zich genoodzaakt tot op hoge leeftijd een betaalde functie uit te oefenen.

28 augustus 1941 Brief van het Bestuur van het Montessori Lyceum Amsterdam aan de ouders van de leerlingen van het lyceum

Aan de Ouders!

In opdracht van het Departement Opvoeding enz. moet het Bestuur van het Montessori-Lyceum aan de ouders de vraag voorleggen, of hun kind(eren), voor zover leerling(en) van onze school, van Joodsen bloede is (zijn).Voor het beantwoorden van deze vraag gelieve U te letten op het volgende;

1) Jood is ieder, die uit tenminste drie naar ras voljoodsche grootouders stamt.

2) Als jood wordt ook aangemerkt hij die uit twee voljoodsche grootouders stamt en

1.hetzij zélf op den 9den Mei 1940 tot de joodsch-kerkelijke gemeente heeft behoord of na dien datum daarin wordt opgenomen.

2.hetzij op den 9 dcn Mei 1940 met een jood was gehuwd of na dat oogenblik met een jood in het huwelijk treedt.

3} Een grootouder wordt als voljoodsch aangemerkt, wanneer deze tot do joodsch-kerkelijke gemeenschap heeft behoord.

Daar punt 2 niet van toepassing kan zijn op de meeste der in aanmerking komende kinderen, dient deze bepaling zoo te worden uitgelegd, dat kinderen, die twee voljoodsche grootouders hebben, dan als jood worden aangemerkt, wanneer zij een joodsch godsdienstige opvoeding ontvangen.

Voor Amsterdam komt dit hierop neer, dat Jood zijn allen, die in het bezit zijn van een bewijs van aanmelding, afgegeven door den Joodschen Raad van Amsterdam. Indien Uw kind volgens bovenstaande definities van Joodschen bloede is , gelieve U dit aan het Bestuur mede te delen, uiterlijk tot Dinsdag 2 Sept. Die Ouders van wie op 2 Sept. geen antwoord is ontvangen, worden geacht de vraag omtrent de Joodse afkomst van hun kinderen negatief te hebben beantwoord. Naar ons werd medegedeeld zullen de Joodse leerlingen tezamen worden gebracht in Joodse scholen, waar Joodse leerkrachten onderwijs geven.

Het Bestuur van het Montessori Lyceum

(Toevoegsel: In het boek*"Kom vanavond met verhalen. Het Montessori Lyceum in de oorlogsjaren"* zijn bovenstaande twee brieven als bijlagen achter elkaar afgedrukt . Wat daarbij opvalt zijn de data van deze brieven. De brief van het bestuur van het Montessori lyceum aan de ouders van de leerlingen is gedateerd 28 augustus 1941, terwijl de brief van de secretaris-generaal van Dam een dag later is gedateerd en wel op 29 augustus 1941 . Dankzij het volgende citaat uit het dagboek van mijn grootvader Han de Booij blijkt dat het bestuur van het MLA zaterdag 23 augustus 1941 al op de hoogte was van de maatregelen tegen de Joodse leerlingen van het Lyceum: *"Zaterdag 23 augustus 1941.We hebben 't bericht gehoord dat alle Joodsche kinderen van het Montessori Lyceum moeten worden verwijderd. Dat is weer een slag op het arme hoofd van het Montessori Lyceum, dat het al zo moeilijk heeft en nog een hardere slag op al die Joodsche leerlingen ongeveer 30. Straks komt Alexandrine Osterkamp op om het geval te bespreken.")*

12 september 1941 Brief van het Bestuur van het Montessori Lyceum aan het Bestuur

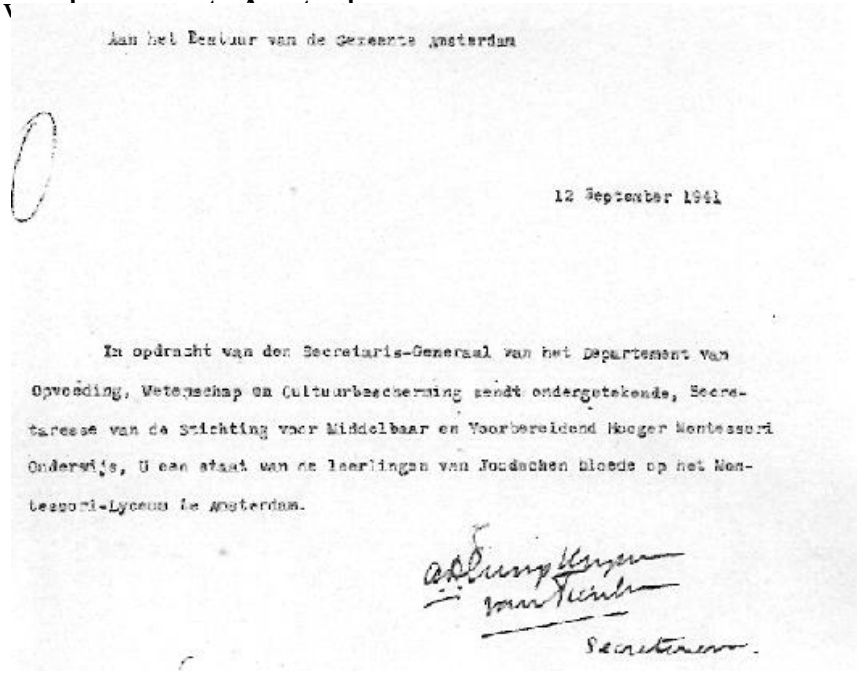

Aan het Bestuur van de Gemeente Amsterdam

12 September 1941

In opdracht van den Secretaris-Generaal van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming zendt ondergetekende, Secretaresse van de Stichting voor Middelbaar en Voorbereidend Hooger Montessori Onderwijs, U een staat van de leerlingen van Joodschen bloede op het Montessori-Lyceum te Amsterdam.

A.D. Cnoop Koopmans van Tienhoven

Secretaresse.

(tekst van bovenstaande brief : "In opdracht van de Secretaris-Generaal van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming zendt ondergetekende, secretaresse van de Stichting van Middelbaar en Voorbereidend Hooger Montessori Onderwijs, U een staat van de leerlingen van Joodschen bloede op het Montessori Lyceum te Amsterdam
w.g A.D. Cnoop Koopmans -van Tienhoven secretaresse

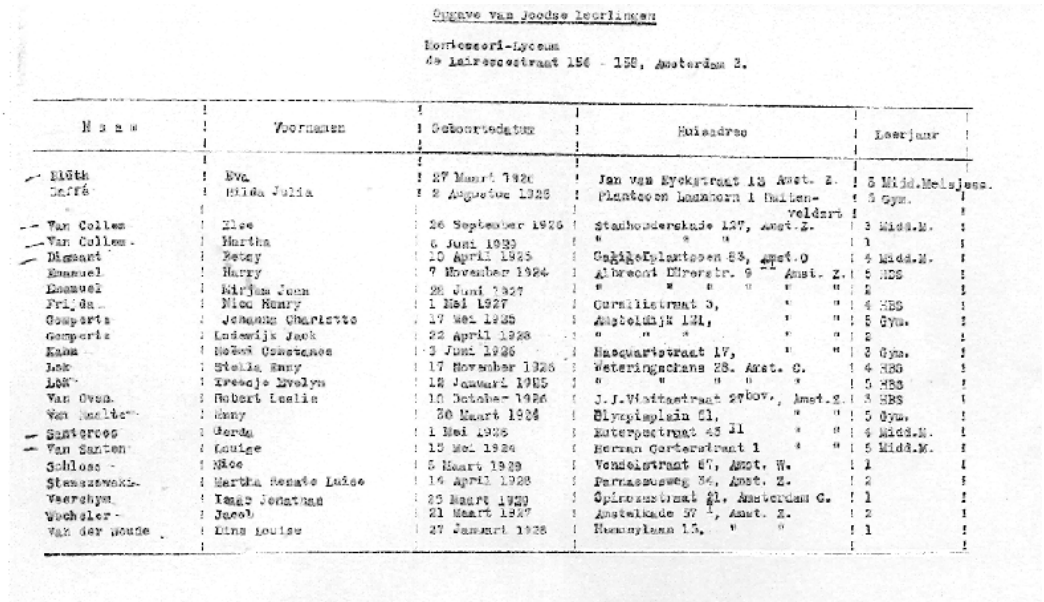

Opgave van Joodse Leerlingen

Montessori-Lyceum
de Lairessestraat 156 - 158, Amsterdam Z.

Naam	Voornamen	Geboortedatum	Huisadres	Leerjaar
Blüth	Eva	27 Maart 1926	Jan van Eyckstraat 13 Amst. Z.	5 Midd.Meisjess.
Daffé	Hilda Julia	2 Augustus 1926	Plantsoen Laanhorn 1 Buitenveldert	5 Gym.
Van Collem	Else	26 September 1926	Stadhouderskade 127, Amst.Z.	3 Midd.M.
Van Collem	Martha	6 Juni 1929	" " "	1
Diamant	Betsy	10 April 1925	Galileiplantsoen 83, Amst.O	4 Midd.M.
Emanuel	Harry	7 November 1924	Albrecht Dürerstr. 9 II Amst. Z.	5 HBS
Emanuel	Mirjam Joan	28 Juni 1927	" " " " " "	2
Frijda	Nico Henry	1 Mei 1927	Curaliestraat 3, " "	4 HBS
Gomperts	Johanna Charlotte	17 Mei 1925	Amstelwijk 121, " "	5 Gym.
Gomperts	Ludewijk Jack	22 April 1928	" " " " "	2
Kahn	Noëmi Constance	3 Juni 1926	Nacquartstraat 17, " "	3 Gym.
Lok	Stella Enny	17 November 1926	Weteringschans 28. Amst. C.	4 HBS
Lok	Irenaje Evelyn	12 Januari 1925	" " " " "	5 HBS
Van Oven	Robert Leslie	10 October 1926	J.J.Vlottastraat 27 bov., Amst.Z.	3 HBS
Van Maalten	Henny	30 Maart 1924	Olympiaplein 61, " "	5 Gym.
Santeroes	Gerda	1 Mei 1926	Euterpestraat 45 II " "	4 Midd.M.
Van Santen	Louise	15 Mei 1924	Herman Gorterstraat 1 " "	5 Midd.M.
Schloss	Nico	5 Maart 1929	Vondelstraat 67, Amst. W.	1
Stenszewski	Martha Renate Luise	14 April 1928	Parnassusweg 34, Amst. Z.	2
Veerchym	Isaac Jonathan	25 Maart 1929	Spinozastraat 21, Amsterdam C.	1
Wechsler	Jacob	21 Maart 1927	Amstelkade 57 I, Amst. Z.	2
Van der Woude	Dina Louise	27 Januari 1928	Hemonylaan 15, " "	1

Lijst van Joodsche leerlingen van het Montessori Lyceum . Opgestuurd in 12 september 1941 door het bestuur van het lyceum aan het bestuur van de gemeente Amsterdam (maar recent door een historica aangetroffen in het stadsarchief van de gemeente Amsterdam en aan het Montessori Lyceum ter beschikking gesteld)
Deze lijst is niet teruggevonden in het archief van het lyceum, maar na de oorlog per toeval ontdekt)

Van deze 22 leerlingen van het Montessori Lyceum in september 1941 zijn er 7 omgekomen in de oorlog t.w

1. Hilda Julie Caffé (1943 Auschwitz)
2. Johanna Charlotte (*Jannie*) Gompertz. (1942 Auschwitz)
3. Lodewijk Jack (*Lo*) Gompertz (1942 Auschwitz)
4. Enny van Raalte (1944 Auschwitz)
5. Luise Marte Renate (*Rena*) Stenszewski (1943 Auschwitz)
6. Isaac Jonathan Veershijm (1943 Sobibor)
7. Dina Louise van der Woude (1943 Sobibor)

Tekst uit boek"Kom vanavond met verhalen" van pagina 190,193, 196
17 mei 1941 Tienjarig bestaan van het Montessori Lyceum Amsterdam Navrant

De school bestond in 1940 tien jaar. Dat werd op 17 mei 1941 gevierd met een groots schoolfeest annex reünie in het toenmalige schoolgebouw (een dubbel herenhuis aan de De Lairessestraat 156 en 158), georganiseerd door de schoolvereniging. De voorzitter daarvan, de leerling Bram Cnoop Koopmans, zette er voor een prijsvraag van het Gemeentearchief Amsterdam en het dagblad Het Parool, 'Herinneringen aan Plan-Zuid', in 2002 iets over op papier. Er was die dag een uitgebreid feestprogramma, met onder andere toneelstukjes en komische acts door de diverse klassen en de docenten, en een groot diner voor alle 180 deelnemers. Aan de achterzijde van de school werden groepsfoto's gemaakt van alle leerlingen, oud-leerlingen en docenten. Met uitzondering van de jongste twee klassen, want die waren toen al naar huis. Die groepsfoto's heeft Bram destijds niet gezien. Hij kwam ze pas dertig jaar later tegen in de kelder van zijn ouderlijk huis - bewaard door zijn ouders, beiden eerder lid van het schoolbestuur. Zijn moeders voorstel de foto's naar zijn geëmigreerde broer te sturen, 'met de groeten van allemaal', leek hem geen goed idee. 'Er was iets zeer navrants met die foto's aan de hand,' schrijft hij. 'De aanwezigen staan er weliswaar vrolijk en onbezorgd op, maar een deel van hen had nog maar kort te leven en kon geen 'groeten' meer versturen. We weten nu dat weldra de grote ramp zou plaatsvinden. Na de zomervakantie van 1941 moesten alle Joodse leerlingen de school verlaten, ongeveer een vijfde van het totaal. Het bevel gold voor het hele land en is overal vrijwel geruisloos opgevolgd. Bram begrijpt dat niet: 'Geen protesten of brieven, geen februari - of andere staking, hoewel het toch een cruciaal onderdeel was van de door de nazi's doorgevoerde ethnische, antisemitische 'zuivering'. ' Wat er daarna gebeurde met de Joodse leerlingen, de achtergebleven niet-Joodse leerlingen en de docenten, is weergegeven in dit boekje. Tijdens de viering van het derde lustrum in februari 1946 las rectrix juffrouw Lex Osterkamp onder doodse stilte de namen voor van allen die om het leven waren gekomen. Bram wilde mede om die herinnering de namen terugvinden van iedereen op de grote gezamenlijke foto. Dat is in 1980 uiteindelijk gelukt. 'Een indrukwekkende herinnering aan een vrolijk, onbezorgd feest tegen de achtergrond van de naderende verschrikkelijke ramp, die kort daarna ons land en onze school zou treffen,' aldus Bram.

Feestgangers/reünisten lieten zich fotograferen, zonder de jongste twee klassen., zij waren op het moment van opname al naar huis. Vierde van rechts is de voorzitster mevrouw H.G. de Booy-Boissevain

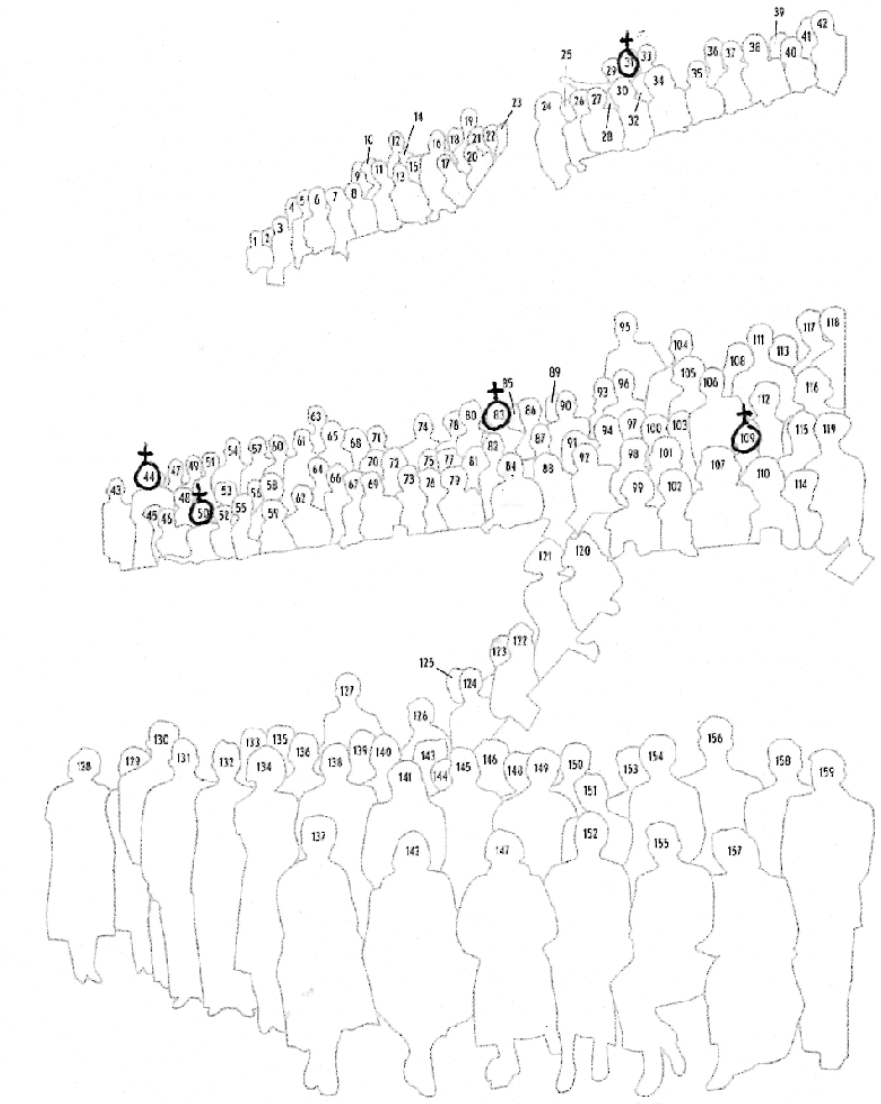

De personen van bovenstaande foto. Met kruisje aangegeven de Joodse leerlingen die zijn omgekomen en op de lijst stonden die het bestuur van het lyceum aan het bestuur van de gemeente Amsterdam heeft gestuurd. Bovenste rij nr 31: Rena Stenszweski., Middelste rij v.l.n.r, nr 44; Hilda Caffé, nr 50: Jannie Gompertz, nr 83: Enny van Raalte, nr 109: Lo Gompertz. Isaac Jonathan Veershijm en Dina Louise van der Woude waren in mei 1941 nog geen leerling van het Montessori Lyceum).

Citaten van de bloemlezing uit de bestuursnotulen samengesteld door Jaap Veenhuysen

30 april 1941 Bericht van Van Dam over erkenning en financiering. "Nu kunnen we eindelijk beginnen met het opbouwen van een goede school."

2 september 1941 De aangezegde maatregelen ten aanzien v.d. Joodsche leerlingen: "Eind augustus kwam een oproep om opgave te doen van de Joodsche leerlingen, en het bestuur stuurde hierover een enquête-briefje aan de ouders. Voorlopig, d.w.z. tot 1 oct., mogen de Joodsche leerlingen nog blijven. De Penningmeester licht toe dat het vertrek der Joodsche leerl. een verlies van inkomen van ± *f* 8000,- voor de school beteekent."

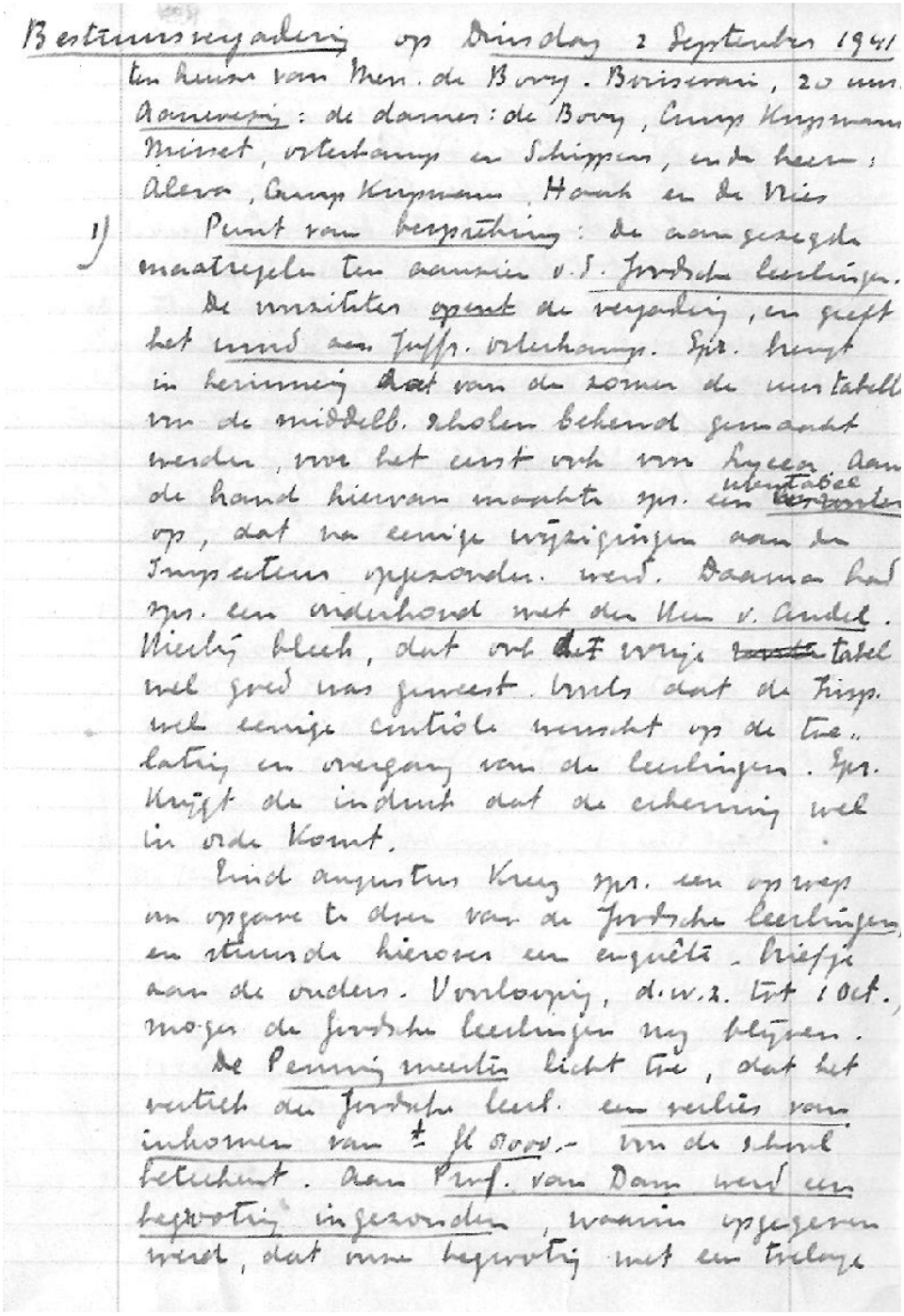

Bestuursvergadering op Dinsdag 2 September 1941
ten huize van Mevr. de Booy. Boissevain, 20 uur.
Aanwezig: de dames: de Booy, Cnoop Koopmans
Misset, Osterkamp en Schippers, en de heeren:
Aleva, Cnoop Koopmans, Haak en de Vries

1) Punt van bespreking: de aangezegde maatregelen ten aanzien v.d. Joodsche leerlingen.

De voorzitster opent de vergadering, en geeft het woord aan Juffr. Osterkamp. Spr. brengt in herinnering dat van de zomer de uurtabelle van de middelb. scholen bekend gemaakt werden, voor het eerst ook voor Lyceum. Aan de hand hiervan maakte spr. een uurtabel op, dat na eenige wijzigingen aan de Inspecteur opgezonden werd. Daarna had spr. een onderhoud met den Heer v. Andel. Hierbij bleek, dat ook het vorige tabel wel goed was geweest. Voorts dat de Insp. wel eenige controle wenscht op de toelating en overgang van de leerlingen. Spr. krijgt de indruk dat de erkenning wel in orde komt.

Eind augustus kreeg spr. een oproep om opgave te doen van de Joodsche leerlingen, en stuurde hierover een enquête-briefje aan de ouders. Voorlopig, d.w.z. tot 1 Oct., mogen de Joodsche leerlingen nog blijven.

De Penningmeester licht toe, dat het vertrek der Joodsche leerl. een verlies van inkomen van ± fl 8000,- voor de school beteekent. Aan Prof. van Dam werd een begrooting ingezonden, waarin opgegeven werd, dat onze begrooting met een toelage

Dinsdag 2 september 1941 Notulen bestuursvergadering Montessori Lyceum

Enkele gedeelten van de notulen:Bestuursvergadering op dinsdag 2 september 1941 ten huize van Mevr. de Booy-.Boissevain, 20 uur. Aanwezig: de dames De Booij, Cnoop Koopmans, Misset, Osterkamp en Schippers, en de heeren Aleva, Cnoop Koopmans, Haak en de Vries
1) Punt van bespreking: De aangezegde maatregelen ten aanzien v.d. Joodsche leerlingen. De voorzitster opent de vergadering en geeft het woord aan Juffr Osterkamp (...)
Eind Augustus kreeg spr. een oproep om opgave te doen van de Joodsche leerlingen en stuurde hierover ene enquête -briefje aan de ouders. Voorlopig , d.w.z tot 1 oct. mogen de Joodsche leerlingen nog blijven. De Penningmeester licht toe, dat het vertrek der Joodsche leerl. een verlies van inkomen van ongeveer fl 8000,- voor de school betekent. aan Prof van Dam werd een begroting ingezonden.

3 september 1941 woonde een aantal bestuursleden de docentenvergadering bij. Daar kwam de "groote ongerustheid van de docenten" tot uitdrukking over de salarissen, zowel hoogte als onzekerheid. Men besluit hierover aan Van Dam te schrijven. Per telefoon reageerde Van Dam op zaterdag 6 september dat de toelage in orde zou komen. "Mevr. de Booy bracht aan Prof. van Dam nog onder oogen, dat de derving van *f* 8000.- onze begrooting weer aan 't wankelen bracht. Prof. Van Dam zeide hierop dat dit van Finantiën afhangt, doch hij meende dat men daar de billijkheid van een vergoeding van de schade, veroorzaakt door de maatregelen ten aanzien van de Joodsche leerlingen wel zou inzien."
16 september 1941 "Tot de leerlingen van haar klas heeft juffr. Osterkamp een vermanend woord gesproken om de politiek buiten de school te houden."
"Mevr. Misset vraagt of de Joodsche leerlingen nog naar het sportveld mogen. Het Bestuur meent van wel, daar dit geen openbare sportgelegenheid is.
Gesproken wordt nog over de moeilijkheden, welke Joodse ouders krijgen, om hun kinderen het hen passende onderwijs te laten geven, indien deze ná oct. van de scholen zouden moeten." De heer Schreuder wordt opgedragen het schoolblaadje "Climax" aan "een zorgvuldige vóór-censuur" te onderwerpen.
Op 9 october 1941 komt een brief van Van Dam met de erkenning voor 6 jaar. Er gaat een bedankbrief naar Van Dam.
26 november 1941 Uitvoerige discussie over erkenning en de consequenties daarvan. (Echter geen woord over de verwijderde Joodse leerlingen! - redactie van het boek.)
Einde bloemlezing notulen
8 september 1942 Brief van het Bestuur van het Montessori Lyceum aan de Secretaris-Generaal van het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming

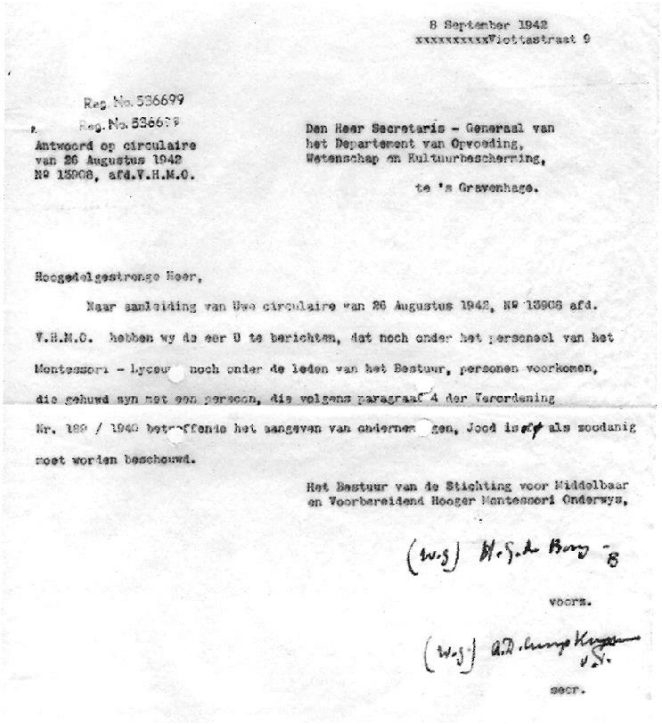

8 September 1942
xxxxxxxxxxViottastraat 9

Reg. No. 536699
Reg. No. 536699
Antwoord op circulaire
van 26 Augustus 1942
Nº 13908, afd.V.H.M.O.

Den Heer Secretaris - Generaal van
het Departement van Opvoeding,
Wetenschap en Kultuurbescherming,

te 's Gravenhage.

Hoogedelgestrenge Heer,

Naar aanleiding van Uwe circulaire van 26 Augustus 1942, Nº 13908 afd. V.H.M.O. hebben wy de eer U te berichten, dat noch onder het personeel van het Montessori - Lyceum noch onder de leden van het Bestuur, personen voorkomen, die gehuwd zyn met een persoon, die volgens paragraaf 4 der Verordening Nr. 189 / 1940 betreffende het aangeven van ondernemingen, Jood is of als zoodanig moet worden beschouwd.

Het Bestuur van de Stichting voor Middelbaar
en Voorbereidend Hooger Montessori Onderwys,

(w.g.) H.G. de Booy 8

voorz.

(w.g.) A.D. [illegible] v.d.

secr.

Tekst van de brief:
Hoogedelgestrenge Heer, Naar aanleiding van Uwe circulaire van 26 augustus 1942, No 13908

afd V.H.M.O. hebben wy de eer U te berichten, dat noch onder het personeel van het Montessori Lyceum noch onder leden van het Bestuur personen voorkomen, die gehuwd zijn met een persoon, die volgens paragraaf 4 der verordening Nr 189/1940 betreffende het aangeven van ondernemingen, Jood is of als zoodanig moet worden beschouwd
w.g H.G. de Booy, voorz. en A.D. Cnoop Koopmans-v.T. secr.

Bestuursnotulen van 7 juni 1945 "Ten tweede herdenken wij met weemoed de Heer Haak,.die evenals zijn vrouw, in een concentratiekamp in Duitschland omgekomen is. Het Bestuur zal aan Jur Haak zijn deelneming betuigen (brief dd. 15 juni 1945). Nu de omstandigheden voor het gezin Haak zoo heel anders zijn geworden, besluit het Bestuur hiermede wat betreft het schoolgeld voor Floris Haak rekening te houden." "De Rectrix deelt mede, dat er nog steeds aanbiedingen voor nieuwe leerlingen komen, ook kwamen eenige Joodsche leerlingen terug. Naar aanleiding hiervan vertelt Mej. O. dat mevr. Breemer een school wil oprichten om tijdelijk Joodsche leerlingen op te vangen, tot deze weer in andere scholen terecht kunnen. Wethouder de Roos voelde hier veel voor." Besloten wordt de nieuwe minister Bolkestein te schrijven over een behoorlijke salariëring van de docenten. "De Rectrix is ook bereid naar Den Haag te gaan om den minister te bewerken." Aanvulling van het Curatorium: "Prof. Van Dam valt nu vanzelf uit. Mocht Minister Bolkestein geen minister blijven, dan hopen wij, dat hij zijn plaats in ons Curatorium weer zal willen innemen." "Wat onze Joodsche Bestuursleden, dr. Polenaar en Cronheim betreft, meent de voorzitster, dat wij hen gaarne in ons midden eens hartelijk willen ontvangen, doch dat zij niet meer in ons Bestuur moeten terug komen, daar zij geen kinderen meer op school hebben. Aldus wordt besloten."

Notities voor de rede van de voorzitster (mevrouw H.G. de Booy-Boissevain) op de curatorenvergadering van het Montessori lyceum 12 october 1945.

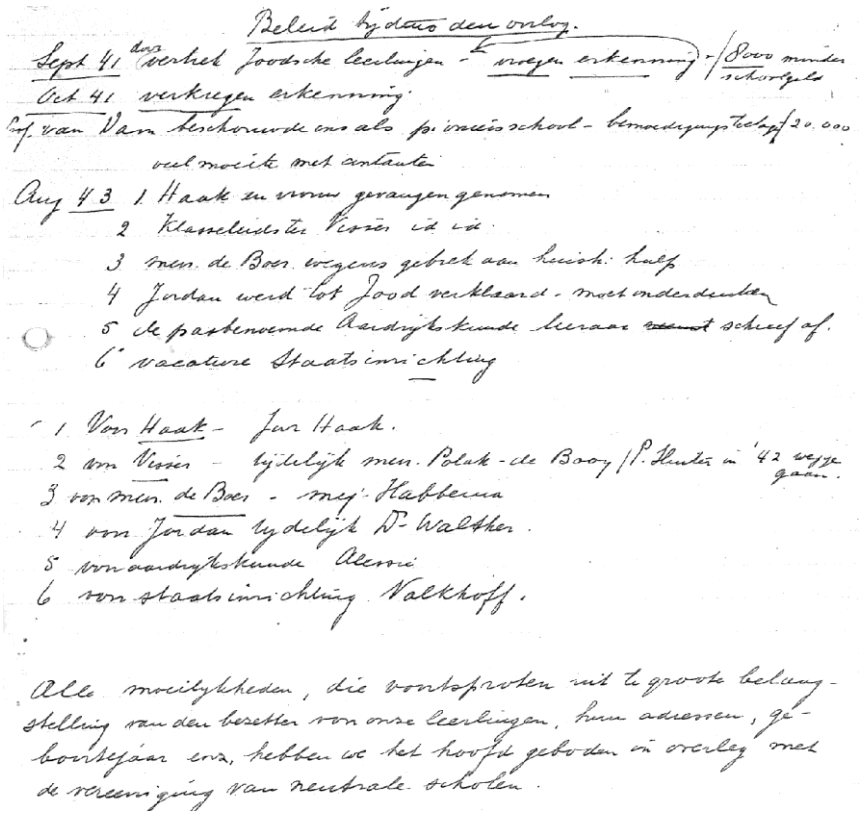
Beleid bij datus den oorlog.
Sept 41 verbod verbiedt Joodsche leerlingen - vroeger erkenning - Boys minder schorsingen
Oct 41 verkregen erkenning.
Cf. van Dam tegenwoordig ons als prinsessenschool - bemoeiingen tot opheffing 20.000 veel moeite met autoriteiten
Aug 43 1 Haak en vrouw gevangen genomen
2 Klassenleider te Vissen is uit
3 mevr. de Boer wegens gebrek aan Duitsch: hulp
4 Jordan werd tot Jood verklaard - moet onderduiken
5 de passeerende Aardrijkskunde leeraar scheef af.
6 vacature Staatsinrichting
1 Van Haak - Jur Haak.
2 van Vissen - tijdelijk mevr. Polak - de Booy / P. Hunter in '42 weggegaan.
3 van mevr. de Boer - mej. Hobbema
4 van Jordan tijdelijk D. Walther.
5 van aardrijkskunde Alberts
6 van staatsinrichting Valkhoff.
Alle moeilijkheden, die voortsproten uit te groote belangstelling van den bezetter van onze leerlingen, hun adressen, geboortejaar enz. hebben we het hoofd geboden in overleg met de vereeniging van neutrale scholen.

Notitie van Mevrouw de Booy-Boissevain voor haar rede tijdens de curatoren vergadering van het Montessori Lyceum Amsterdam 12 october 1945

Inhoud van de notitie:
Beleid tijdens den oorlog
Sept 41 door vertrek Joodsche leerlingen f 8000 minder schoolgeld - vroegen erkenning
Oct 41 verkregen erkenning
Prof. van Dam beschouwde ons als pioniersschool - bemoedigingstoelage f 20.000
veel moeite met contanten
Aug 43 1. Haak en vrouw gevangen genomen
2. Klasseleidster Visser id id.
3. mevr. de Boer wegens gebrek aan huish. hulp
4. Jordan werd tot Jood verklaard - moet onderduiken
5. de pasbenoemde Aardrijkskunde leeraar schreef af.
6. Vacature Staatsinrichting
1. Voor Haak - Jur Haak
2. voor Visser - tijdelijk mevr. Polak-deBooy / P. Sluiter in '42 weggegaan
3. voor mevr de Boer- mej. Habbema.
4. voor Jordan - tijdelijk Dr Walther
5. voor aardrijkskunde Alessie
6. voor staatsinrichting Valkhoff
Alle moeilijkheden, die voortsproten uit te groote belangstelling van den bezetter voor onze leerlinge, hun adressen, geboortejaar enz. hebben we het hoofd geboden in overleg met de vereeniging van neutrale scholen
(*de kopie van de notitie werd mij ter hand gesteld 2 december 2008 door het Montessori Lyceum Amsterdam. Let wel het zijn notities voor een rede met steekwoorden. Misschien is Mevrouw De Booij-Boissevain tijdens haar rede uitvoeriger ingegaan op het lot van de Joodse leerlingen).*

Uit het boek "Kom vanavond met verhalen" pagina 61 e.v,
Herinneringen van Dora Suuring-Polenaar toen Breemer-Polenaar Rectrix van het Joods Montessori Lyceum in de oorlog

"De kinderen en de leraren werkten alsof alles normaal was"

"Ik ben in 1914 geboren. Dat was te vroeg om me tot een Montessori leerling te maken. Vanaf 1939 was ik lerares op het Montessori Lyceum. Ik moest een geheel nieuw soort wiskunde geven, en vroeg collega en vakgenoot Jur Haak mij te helpen. Maar hij zei: "Swim or sink!" Gelukkig kon ik zwemmen. En de scheikunde, die ik ook moest geven, was evenmin een probleem. Ik deed mijn doctoraal scheikunde met natuurkunde en wiskunde in 1940, toen ik op het Montessori Lyceum les gaf. In 1941 werd ik, als enige Joodse docent op het lyceum, ontslagen. Ik geloof niet dat me dat officieel is medegedeeld. Ook de Joodse leerlingen moesten van school af. Walter Emanuel had een zoon en dochter op het lyceum. Toen ook zijn kinderen daar niet meer mochten blijven, wilde hij dat ze toch op deze manier verder werden onderwezen. Hij vroeg mij een Joods Montessori Lyceum te organiseren en huurde daarvoor een huis. Ik heb gezocht naar leraren en leraressen die daar wilden werken. We waren blij iemand voor elk vak te kunnen vinden, plus een man die het huis schoonhield. Al gauw verloren we leraren en leerlingen, die of onderdoken of door de Duitsers werden opgepakt. Maar we gingen het volgende jaar zo goed mogelijk door en vonden weer de nodige leraren
We hadden een lesrooster als op het Montessori Lyceum. De docenten waren heel vriendschappelijk, maar gedroegen zich zoveel mogelijk als op hun vorige scholen, die ze als Joden hadden moeten verlaten. Er was geloof ik meer contact tussen leerlingen en docenten, maar niet veel. In die periode hielp ik, en ik geloof ook wel enkele anderen, als het nodig was voor kinderen en/of ouders om onder te duiken. Maar uiteraard vertelden we elkaar nooit wat we deden. Want dat kon gevaarlijk zijn. Wel verbaast het me nog steeds dat de kinderen en de leraren werkten alsof alles normaal was. Begin 1943 werd de school gesloten, omdat er vrijwel geen leerlingen en leraren meer waren.

DE BIEZEN. In de loop van 1942 kregen allerlei Joodse doktoren, leraren enzovoort het aanbod naar Huize De Biezen in Barneveld te gaan, zogenaamd voor hun veiligheid. (Secretaris-Generaal Frederiks en zijn collega Van Dam van onderwijs hadden lijsten opgesteld van Joden met bijzondere verdiensten voor Nederland en Duitsland, die moesten worden beschermd - red.). Hoewel ik het niet vertrouwde en zeker niet wilde gaan, heb ik dat uiteindelijk toch gedaan. Mijn toenmalige man was namelijk doodsbang en vertrouwde het aanbod. Zijn angst kwam doordat ik in die tijd mijn scheikundige kennis gebruikte voor het vervalsen van persoonsbewijzen en andere papieren, en verschillende mensen hielp onder te duiken. In de tijd in De Biezen werkten we op het land en gaf ik les aan Joodse kinderen daar. Toen de Duitsers alle bewoners naar Westerbork transporteerden, vluchtten wij door een gat in de omheining. Ik dook onder in Leeuwarden - mijn man werd elders ondergebracht - en ging daarna naar Deventer. Daar werkte ik als scheikundige onder een valse naam op de Peja bakpoederfabriek. Hierdoor kon ik weer voor de ondergrondse werken, aangezien ik de beschikking over een laboratorium had. Nadat de fabriek was gebombardeerd ging ik terug naar Amsterdam, pakte het werk met mijn oude verzetsgroep weer op, en kon onderduikers herbergen tot het eind van de oorlog..

De docenten en leerlingen van het Joods Montessori Lyceum aan de Guido Gazellestraat in Amsterdam. Onderste rij Vlnr: Marty van Collum (x), Mariëtta Duchnitz, Nico Schloss (x), Dora Breemer-Polenaar, Margot Wreschner. Tweede rij vlnr: Lineke van Praag, Renate Berg, Betsy Diamant (x), Gerda Santcroos (x), Jackie Wechsler (x)
Staand vlnr: Betty Springer, Mirjam Emanuel (x), Hetty Heimanson, Hetty Rudelsheim, Noëmi Kahn(x), Leo Palache, Ilse van Collum (x), Nico Frijda (x), Rena Stenszewski(x,+) .
(x) Opgegeven aan Secretaris Generaal van Dam door het Bestuur van het Montessori Lyceum 12 september 1941
(+) Omgekomen in 1943 Sobibar (Polen)

NA DE OORLOG Samen met leraar Nederlands Willy Pos van het Joods Montessori Lyceum, heb ik na de oorlog het initiatief genomen om een school op te richten voor Joodse kinderen die uit de oorlog terugkwamen. Verder werkte ik ongeveer een jaar bij de falsificatie opsporingsdienst. Ook heb ik nog scheikunde op de Handelsschool gegeven. In 1948 vertrok ik met mijn tweede echtgenoot naar Nieuw-Zeeland. Daar heb ik tot mijn 75ste les gegeven op scholen en opleidingsinstituten.
Overigens ben ik na mijn vertrek in 1941 nooit meer op het Montessori Lyceum teruggeweest. Niemand vond het daar nodig om gedurende de oorlog eens te vragen hoe het met me ging. Natuurlijk mocht dat officieel ook niet, maar anderen stoorden zich daar niet aan. Ik had dus ook geen reden om na de oorlog weer contact op te nemen."

Citaten van het interview gehouden op zaterdag 11 maart 2006 met drie oud-leerlingen van de Montessorischool: Annelies Romein, Mance Post en Bram Cnoop Koopmans door Meerle Braakman en Mira van der Naald (beiden eindexamen Montessori Lyceum 2005) (pagina 30-43):

"Op school gebeurde niet zoveel. Het was een betrekkelijk vredig eiland"

In het najaar van 1941 moesten de *Joodse leerlingen van school.* De *Joodse docenten mochten* toen *al niet meer werken. Werd er wel gepraat over wat er gebeurde met de Joodse kinderen, waar ze waren? Wisten jullie daar iets van?*
ANNELIES: Ik wist dat velen naar het Joods Lyceum gingen, dat toen is opgericht. Tot de zomer van '41 ging het leven op school eigenlijk ongestoord verder, behalve dat Joodse leraren weg moesten.
Het lijkt alsof het verwijderen van de Joodse kinderen helemaal niet gemerkt werd. Maar toch wel meer dan de uitsluiting van Joodse leraren?
BRAM: We wisten ook niet wat er ging komen. Je dacht: misschien gaat het wel weer over, ze zitten nu op de Joodse school en dan komen ze later wel weer terug. Het heeft me achteraf wel eens verbaasd dat er daarna bij ons op school vrijwel niet gepraat is over hun lot. Een enkeling had nog een enkel contact. MANCE: Er werd eigenlijk helemaal niet over de oorlog gepraat op school, ook niet in de lessen. Dat kon ook niet, want als leraar kon je je niet zo kwetsbaar opstellen.
Was er geen verzet tegen het wegsturen van de leerlingen en docenten?
BRAM: Ik weet niet eens meer wie de Joodse leraren waren die weg moesten, tot mijn schande. Ik geloof dat er in heel Nederland een heel klein aantal leerlingen zei: "Wij gaan ook niet meer naar school." Op het Vossius Gymnasium is een soort leerlingenstaking geweest. Wij en onze school hebben het wegsturen van de Joodse docenten en kinderen klakkeloos geaccepteerd. De school ging gewoon door. Wat me nog wel eens verbaast, is dat we ons daar zo weinig tegen hebben verzet. Geen woord van protest of zoiets. Geen solidariteitscomité, geldinzamelingsactie of belangstelling. Dat zou natuurlijk ook lastig zijn geweest, want het was zomer '41. In februari was de Februaristaking, waar de Duitsers furieus op reageerden. Toen zijn er stakers gefusilleerd. Als de scholen gestaakt zouden hebben, zouden ze waarschijnlijk een paar docenten of leerlingen oppakken of fusilleren. Dus durfde je eigenlijk niet zo vreselijk veel. Op het MLA speelde toen ook de erkenning een rol. Juist in dat jaar zou beslist worden of het een goedgekeurde, gesubsidieerde school zou worden. Dat betekende normale eindexamens en normale lerarensalarissen. Die waren bij ons allemaal aanzienlijk lager, er werd veel uit idealisme gedaan, vaak met steun van ouders. Het bestuur was als de dood dat ze de erkenning konden vergeten wanneer ze zich kritisch of opstandig zouden gedragen tegen de Duitse maatregelen. De toenmalige secretaris-generaal voor het onderwijs Van Dam besliste over de erkenning en zat in ons curatorium. Hij had eerst één, later twee zoons op de school en was die dus gunstig gezind. Toen is die erkenning ook afgekomen. De leerlingen hoefden niet meer ergens anders examen te doen. Ik heb na de zomer van '41 een gedicht geschreven en in een overmoedige bui in de wc opgehangen. Ik ken de eerste en laatste twee zinnen nog:
Ons land is als dit kabinet
Eerst was het vrij, nu is het bezet.(...)
Wat zullen we ons opgelucht gevoelen Als we al dat vuil weer weg zien spoelen.
Dat was over de moffen natuurlijk, maar wel cryptisch. Rudolf van Dam*), mijn maatje want we waren de twee bèta's, kwam woedend met dat gedicht in zijn hand in de klas: "Wie heeft dat gedaan? Wat schandelijk. Mijn vader doet zoveel voor de school. Dan krijgen we dit hier, en daar krijgen we gedonder mee. Dan komen de Duitsers." Dat zijn vader voor de Duitsers werkte weerhield mij er niet van met Rudolf om te gaan. Als je met zijn tweeën in de klas zit, moet dat ook wel. Hij was helemaal geen NSB'er. Ik zei dat ik het gedicht gemaakt had en dat

we het maar moesten vergeten, maar hij diende een klacht in bij de schoolleiding. Het gekke is dat ik hem dat nooit echt kwalijk genomen heb. Juffrouw Osterkamp, de rectrix, zat er natuurlijk ontzettend mee. Toen ze het las sloeg de schrik haar om het hart, vooral omdat Rudolf het al aan zijn vader bericht had. Ze heeft me toen voor drie dagen geschorst en we besloten dat ik niet langer de voorzitter van de schoolvereniging kon zijn met die toestand. Inwendig heeft ze erom gegiecheld, dat was wel mooi. Dat gedicht was een soort verzetsdaad, maar natuurlijk niet te vergelijken met wat er door anderen gedaan is. Er is in gezinnen van alles gebeurd.
*) De vader van Rudolf was de secretaris-generaal van het Departement Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming
Schaamt u zich er nog steeds voor?
BRAM: Ja. Dat geldt voor ons alle drie, en gaat echt niet weg. Na een groot en gezellig lustrumfeest in mei '41 waren de Joodse leerlingen weg. Ik schaam me ervoor dat ik me daar eigenlijk niet voor geïnteresseerd heb. De school had dit ook niet zo mogen laten passeren. Ook mijn ouders niet, die waren bestuursleden.
MANCE: We zijn niet de enigen. Er zijn meer groepen in Nederland die zich wel een beetje moeten schamen over hun passiviteit. Zoals er in alle tijden dingen gebeuren waarover we ons later zullen schamen. Iedereen zou wel een grotere held willen zijn.
Een artikel van Nico Groen in het boek "Kom vanavond met verhalen" (p. 55- 58) over het Joodsch Montessori Lyceum. Voor dit artikel heeft hij gebruik gemaakt van de oud-leerlingen Han Emanuel, Mirjam-Emanuel en Hetty van Raalte-Heimanson. Ook is geput uit de memories van Walter Emanuel (vader van Han en Mirjam Emanuel), die het initiatief nam tot oprichting van het Joodsch Montesorri Lyceum.
Het ontstaan
Walter Emanuel nam het initiatief tot oprichting van het Joods Montessori Lyceum. Daar wilde hij de van het Montessori Lyceum weggestuurde Joodse leerlingen opvangen. Hij riep daarbij de hulp in van wiskundelerares Dora Breemer-Polenaar, die als Joodse vrouw van het Montessori Lyceum af moest. Prof. dr. H. Frijda was eveneens bij de oprichting betrokken. Die oprichting gebeurde onder bescherming van de Joodse Raad, maar dat was maar schijn. Dat het mocht was uniek, want montessorischolen waren in Duitsland en de bezette gebieden verboden. Het lukte dankzij prof dr. Van Dam, toen secretaris-generaal voor het onderwijs en eerder lid van het curatorium van het Montessori Lyceum. De school begon aan de Stadionweg tegenover het Olympisch Stadion, in het gebouw van de Zevendaagse Adventisten, een Christelijke groepering. Toen de Duitsers die behuizing verboden, werd de school ondergebracht in particuliere woningen: in de Guido Gezellestraat, daarna deels in het huis van de Emanuels in de Albrecht Dürerstraat en in dat van vrienden in de Jan van Eijckstraat.
De organisatie
Walter Emanuel was administrateur-directeur van het Joods Montessori Lyceum. Hij deed de contacten met de Joodse Raad en de ouders, regelde de huisvesting, en was verantwoordelijk voor de organisatie en de materialen die nodig waren.
Dota Breemer-Polenaar zorgde dat de school van de grond kwam en had de onderwijskundige leiding. Volgens de drie oud-leerlingen een heel energieke, bekwame en waardevolle vrouw. Het werd al snel een volwaardige school, met gymnasium en H.B.S.-klassen. Er zaten uiteindelijk zo'n 50 leerlingen, waarvan een deel niet van het Montessori Lyceum kwam, en 22 volledig bevoegde en goede leraren, waaronder ook bekende hoogleraren. Ze hadden van de Joodse Raad allemaal een zogenaamde 'Sperre' gekregen, een bewijs dat ze voorlopig niet mochten worden weggehaald. Midden 1943 was het voorbij. Toen waren er geen leerlingen en leraren meer - opgepakt en gedeporteerd, of ondergedoken
.

1942-1943. Joods Montessori Lyceum. In de huiskamer in de Guido Gezellestraat, Midden achter (derde links van de klok Walter Emanuel, de oprichter van de school

.De financiering

De financiering van de school was een groot probleem. De Joden hadden alles van waarde moeten inleveren - geld, zilver en goud, effecten, sieraden enzovoort - bij een Joodse bank die de Duitsers hadden overgenomen. Dat was Lippmann, Rosenthal & *Co.* in de Sarphatistraat. De Joden mochten daar per gezin elke maand 250 gulden van opnemen, voor een doorsnee-gezin van vier personen net genoeg om in leven te blijven. Walter zamelde bij de ouders geld in voor de salarissen en kosten van de school. Om de gevers niet in gevaar te brengen was er geen boekhouding; hij noteerde de inkomsten en uitgaven zodanig in een boekje, dat anderen daar geen wijs uit zouden kunnen worden.

De sfeer

De sfeer op het Joods Montessori Lyceum was volgens de oud-leerlingen heel positief en zoveel mogelijk ontspannen. Het was gewoon weer school, er was voor hen weer enigszins regelmaat. Er waren voortdurend kinderen niet meer aanwezig, maar dat accepteerden de anderen dan. Ze wisten meestal niet wat er precies met hen gebeurd was. Desondanks werden op school ook leuke dingen georganiseerd, zoals opvoering van een musical en toneelstukjes.Het onderwijs was er veel intensiever dan normaal, vooral door de kleine klassen en de kwaliteit van de leraren. In de klas van Han bijvoorbeeld zaten slechts vier leerlingen.

LIST REDDE LEVENS

Helty van Raalte-Heimanson ging midden in de oorlog van het Joods Montessori Lyceum naar het Montessori Lyceum. Hoe kon dat?

De Duitsers beschouwden haar moeder als een Joodse vrouw, omdat zij een Joodse vader en een Joodse man had. Hetty's grootmoeder bedacht een list om te voorkomen dat het gezin zou worden weggehaald. Zij vertelde de Duitsers dat haar dochter, dus Hetty's moeder, een buitenechtelijk kind was van haar tweede, niet-Joodse man en dus niet Joods. De Duitsers lieten haar vervolgens onderzoeken door een sibbekundige, die via skeletmeting bepaalt tot welk ras iemand behoort. Zijn conclusie was: Hetty's moeder was absoluut een Arische en géén Joodse vrouw. Dat maakte haar huwelijk tot een gemengd huwelijk, waardoor ook Hetty en haar broer als niet Joods werden beschouwd. Daarom moest Hetty meteen van het Joods Montessori Lyceum af, en kon zij in 1943 als leerling op het Montessori Lyceum worden toegelaten.

Einde artikel Nico Groen over het Joodsch Montessori Lyceum".

Ter verantwoording: Van Mevrouw J.S.Calff heb ik de toestemming gekregen om te citeren uit haar boek: *Van Pionier tot Mammoet. Het Amsterdams Montessori Lyceum 1930-1980*. Het is uitgegeven door de Stichting Montessori ter gelegenheid van het vijftig jarig bestaan van de

Scholengemeenschap Montessori Lyceum Amsterdam. (1980)
Van de heer Rolf Schoevaart, namens de directie van het Montesorri Lyceum Amsterdam, ontving ik 22 december 2008 een e-mail met de volgende zin "Bij deze heeft u toestemming om de betreffende informatie op uw website weer te geven " Het betreft hier het gebruik maken voor mijn website van gedeelten van tekst en foto's uit het boek: *"Kom vanavond met verhalen ".Het Montes sori Lyceum in de oorlogsjaren.* Uitgave Montessori Lyceum Amsterdam 2008
Einde Supplement Maria Montessori en het Montessori Lyceum in oorlogsjaren

Vervolg levenloop Hilda Gerarda Boissevain
Vrijdag 8 december 2000 Met mijn tante Engelien heb ik van14.00 tot 17.20 een gesprek gehad over de familie de Booij en Boissevain dat ik op de band heb opgenomen. Zij heeft het uitgetikte versie met commentaar voorzien. Hieronder wil ik dat gedeelte weergeven dat over Hilda en haar echtgenote Han. Moeder toen ze 17 was verloofd met Piet van Tienhoven ze gingen schaatsen rijden en hebben ook een fietstocht gemaakt. Zijn vader was burgemeester van Amsterdam, de van Tienhovens waren eerst aannemers in de Alblasserwaard. Piet moest nog beginnen met studie, hij was negentien. De ouders hebben tegen hem gezegd, je mag je niet verloven je moet eerst je vrouw kunnen onderhouden, je moet je woord teruggeven. Toen heeft Piet haar het woord teruggegeven zonder dat hij daarbij zei dat hij dat op het commando van zijn ouders had moeten doen. Dat was een grote klap voor Moeder. Zij is zenuw ziek geworden, maar dat is misschien al eerder geweest omdat zij conflicten had met haar moeder over het gaan school Ja de zenuwziekte was inderdaad eerder en veroorzaakt door de spanning met het moeten combineren van school en een intensief sociaal leven van het uitgaand meisje van 16 jaar. Daarover nog meer later .Engelien leest brieven voor hoe Vader Moeder heeft afgewezen, vermoedelijk was Moeder toen half verloofd met Piet, maar Erwin van Asbeck en de Booij waren allebei verliefd op haar. Hun moeder was naar Baltimore voor een bevalling van een dochter Olga en moeder moest toen in Zandvoort het familiehuisje runnen. Piet was voor Moeder een soort ghostly lover vooral als je moeilijkheden met je man hebt, dan ga je denken aan de mannen met wie je niet getrouwd bent en die zouden heel anders hebben gereageerd als Vader, die was wel een beetje knorrig. Als moeder een lied van Schumann zong dacht ze aan Piet (Morgenrot).In 1955 is Piet gestorven en ze had hem nooit meer gezien. Ze zei tegen mij: "kom eens dichterbij me" , want toen moest ze vreselijk huilen. Ze was echt ongelukkig want later heeft Granny gezegd dat hij had gedacht dat zij op hem wachten zou en dat heeft ze ook niet gedaan, maar ze heeft ook niet gevraagd of ze op hem wachten zou. Toen is zo ongelukkig geworden toen Granny dat gezegd had toen was ze heel verdrietig, ze was toe al een paar jaar getrouwd met Vader. Dat heeft ze aldoor met haar meegedragen als ze moeilijkheden met vader had. Dat moet heel moeilijk zijn geweest, heeft Olga (zuster van Hilda) me verteld, dat ze dacht ik heb hem in de steek gelaten, wat natuurlijk niet waar was. Piet was natuurlijk teleurgesteld. Mijn moeder kon het niet tegen Vader zeggen, ze is zo lang verdrietig er over geweest Ze ging natuurlijk hem idealiseren. Moeder heeft omstreeks 1910 een 'nervous break down' gehad. Misschien was deze door deze geschiedenis veroorzaakt. Ze is toen naar Zwitserland gegaan naar Bircher. Zij heeft een analyse op freudiaanse wijze moeten ondergaan. Maar het lukte de psychiater. niet om af te maken en eigenlijk was ze gesloten. Op een gegeven moment heeft hij gezegd" ja, ik zou een scheiding toch niet aanraden". Het feit alleen dat hij durfde te denken aan een scheiding dat was een grote schrik voor haar en onvoorstelbaar dat ze van vader zou scheiden NEE, maar dat vader een beetje anders zou worden JA. Na 3 maanden is ze terug gegaan. En volgens Olga (mijn tante) was ik het kind van de verzoening, maar ik kreeg niet de indruk uit het dagboek dat er toen veel mis was. Olga (de zuster van Engelien) zegt dat ze er onder geleden heeft een tijd lang hebben die twee ouders toch moeilijkheden met elkaar gehad. Moeder was 10 jaar jonger ze hield van leuke mooie feesten. Qlga (mijn tante) schreef: Moeder is niet een flirt daarvoor is ze te veel 'lady like', maar alle mannen vinden haar wel erg aardig. Op een marine feest had Vader

genoeg van al dat dansen en hij stond dan tegen de muur en keek dan een beetje knorrig toen hij zag dat ze met andere mensen veel plezier had. Dit vertelde Moeder meer dan eens. Hij was somber over de toekomst, hij was soms een beetje zwaar op de hand maar hij had wel een geweldig gevoel voor humor en ze waren dol op elkaar .Tom (haar broer) zegt dat was net omgedraaid bij mijn ouders: Vader hield van feesten en mijn moeder niet. Vader had wel goed contact met mensen die met hem strookten die vond hij wel leuk. Hij was nogal kieskeurig met mensen moeder was dat minder. Cré de Booij vond het soms wel moeilijk bij ons dat Moeder altijd allerlei verschillende mensen uitnodigde en dan was het geen harmonieus geheel. Vader had ook niet veel vrienden. Mannen over het algemeen niet, want mannen hebben daar veel moeite mee, wij vrouwen wel, een gemis voor mannen. De Mol van Otterloo's waren muzikaal de de Booijen niet, dwz ik denk dat de muzikaliteit vooral van de Moeder kwam al had grootvader een broer die viool speelde. Mijn grootmoeder Adrienne de Booij- de Mol van Otterloo speelde ook en haar dochters ook. Als Moeder zich ergens voor kan inzetten dan was ze gelukkig, Ze kon goed organiseren heeft het ook het huwelijk goed gemaakt. Zie wat ze allemaal gedaan heeft voor de Belgische vluchtelingen. Kartini heeft ze leren kennen in Batavia toen vader adjudant was van de Gouverneur-generaal drie dochters van een Javaanse edelman.. Ze werden later bekend voor hun inzet voor onderwijs aan meisjes. Moeder heeft veel kritiek gehad op de manier waarop zij onderwijs had gekregen. Haar moeder wilde dat alleen haar dochters naar de lagere school gingen want jullie trouwen toch. Tante Mary is er niet in geslaagd, ook tante Hessie wou graag onderwijs hebben is ook niet gelukt. Olga is er in geslaagd om toehoorster te mogen worden op een meisjes hbs. Mijn moeder is er in geslaagd om leerling te worden, maar die is in haar vierde jaar er af gegaan omdat ze toen zenuw ziek was en ze werd zenuwziek omdat ze altijd van school moest verzuimen Ze moest steeds met de familie mee voor een bruiloft etc. Ze moest een uitgaand meisje worden, dat wou ze niet, ze wilde goede cijfers halen daar zat ze tussen en dat reden van de zenuwziekte. Ze was toen geluids gevoelig geworden .Er was een klok in de kamer waar ze samen met Olga sliep, Olga heeft die klok kapot geslagen met een laars zodat deze niet kon slaan en tikken want moeder kon er niet tegen. Grannie zei dat Moeder ziek was geworden van het harde werken op school. Moeder werd toen ze 16 was naar Ierland gestuurd voor een heerlijke lange vakantie Moeder is het blijven hinderen dat ze eigenlijk haar school niet had afgelopen.
De nichtjes van de jantjes die mochten studeren die gingen medicijnen studeren. Granny heeft later aan tante Olga toegegeven dat ze daarin fout is geweest, maar toen kwam ik en ging ik naar de Montessori school. Via mevrouw Godefroy (misschien was zij een van de Vaders begeleidsters op de piano) heeft mijn moeder contact gekregen met de ideeën van Maria Montessori. Ze wilde ook het Montessori geschikt maken voor de middelbare school. Ze had het land aan het klassikale onderwijs, alles gelijk, gelijke onderwerpen en zelfde tempo terwijl alle kinderen verschillend zijn. Zij was de drijvende kracht achter de oprichting van het Montessori Lyceum. De anderen zeiden soms laten we er maar mee ophouden er is geen geld, maar zij heeft van Heineken geld gekregen om de oude Hagedoorn school te kopen. Ze was heel goed in het fondsen werven. Ik zou het niet kunnen, mijn vader ook niet. Mijn vader kon ook geen vergaderingen leiden, als president van een vergadering voor een bouwfonds stond hij met zijn mond vol tanden en dan waren de aandeelhouders boos, maar moeder wel, kan meteen iets zeggen maar misschien wat niet helemaal correct was maar ze was kort en krachtig en daar had vader grote bewondering voor . Vader heeft zich tegen haar verzet maar heel laat is het toch goed gekomen en tot een goed huwelijk gekomen. Toen tante Nan bij hun logeerde vond zij het harmonieus. Ik vond dat ook maar een keer was ze boos waarop weet ik niet, ze smeet de patience kaarten op de grond en rende de kamer uit, het ging waarschijnlijk om geld, en sloeg de deur dicht en ik zie Vader nog de patience kaarten op zijn knieën oprapen. Dat heb je nog op het netvlies. Dat was alles heel teer. Moeder mocht van vader niet driftig zijn, maar hij was zelf driftig van nature maar hij heeft het afgeleerd. Mijn moeder heeft eens een naald door haar vinger gekregen met de naaimachine ze slaakte een kreet en Vader was boos

dat ze zo luid gilde dat heeft ze onthouden later is hij misschien wel aardig tegen haar geweest, ze mocht niet emotioneel uitbarsten je moest ze onderdrukken dat is typisch iets voor de de Booijs dat je de emoties op een zacht pitje moet houden, dat was ook het geval geweest met Alberdink Thym ze flapte er soms te veel uit. Dat vond Vader heel vervelend en dan zat hij een beetje somber te kijken. Moeder zei soms de vreselijke dingen op verkeerde ogenblikken, ik heb ook wel eens verhinderd dat ze een heel onaardige brief verstuurde ik geloof aan haar broertje Jan Maurits. Ja dat klopt, ik geloof dat Moeder vaak dingen zei die wat et ver gingen wat vader hinderde maar die zweeg dan. Pas toe ze heel oud waren was het vader die het meeste praatte terwijl Moeder zweeg. Jouw Vader Tom wees mij er een op hij vergeleek ze met het weermannetje altijd buiten, het vrouwtje binnen (bij vochtmeters), vroeger anders om. (overigens was vader in de familiekring helemaal niet zo zwijgzaam). Later heeft Engelien het nog eens op een ander manier verwoord. Mijn ouders waren heel verschillend en vader moest zich dikwijls geërgerd hebben aan de waarop Moeder alles maar uitflapte. Hij werd dan heel stil, wat Moeder weer ergerde denk ik. Maar ik heb daar weinig van meegemaakt, zeker na Vaders pensionering niet meer. Ik denk dat Moeder Vader niet goed kon troosten als hem ergens mee zat of tobde. Ze zal bemoedigende woorden gesproken hebben maar hij kreeg dan denk ik niet het gevoel begrepen te worden. Dit zijn slechts veronderstellingen. Moeder vond dat tobben van vader wel heel erg naar.Het gesprek loopt ten einde Engelien vraagt me: "Wil je wat thee hebben

Links: Engelien de Booij (lerares geschiedenis 1943-1947 en 1954-1956) en mejuffrouw A.E.S. Osterkamp(16 jaar rectrix, lerares klassieke talen (1930-1965). Rechts: Hilda Gerarda de Booij-Boissevain

Op de sterfdag van Hilda Gerarda de Booij-Boissevain 15 april 1975 schrijft Mejuffrouw A.E.S. Osterkamp (16 jaar rectrix en lerares klassieke talen (1930- 1965) van het Montessori Lyceum) aan Engelien de Booij (dochter van Hilda Gerarda)

Lieve Engelien, Nu er een einde is gekomen aan het aardse bestaan van je Moeder- een bestaan dat in de laatste jaren slechts een schaduw van leven genoemd kon worden - gaan mijn gedachten meer dan anders terug naar de lange tijd waarin zij in mijn leven een grote rol heeft gespeeld. In de eerste plaats was zij degene op wier daadwerkelijke steun je altijd kon rekenen in die in veel opzichten moeilijke eerste 15 jaren van het Montessori Lyceum. Ze had een heel persoonlijke manier om het lyceum, tot welks oprichting zij een van de voornaamste initiatiefneemsters is geweest, overeind te houden en degenen die er aan werkten, de moed niet te doen verliezen. Zij was niet iemand van hooggestemde gevoelige betogen; zij zocht

naar praktische mogelijkheden en als zij ze gevonden had, zette zij zich zelf en anderen aan het ten uitvoer brengen ervan. Maar haar grootste kracht - en dat was, meen ik het meest essentiële van haar persoonlijkheid - lag toch in haar omgang met mensen. Zij liet iedereen zoals hij was; nooit legde zij een ander de druk op van eigen opvattingen of van grote onbereikbare idealen, ook al was zij zelf wel bezield van het "hoge ideaal".. Ik heb me altijd vrij tegenover haar gevoeld, ik kon geheel mij zelf zijn en blijven, ook als we hier en daar 'n andere kijk hadden. Doordat ze de ander nam zoals hij was, beschikte zij ook over 'n bijzondere tact en soepelheid bij het oplossen van conflicten. In dit verband staat mij b.v. een conflict voor ogen dat ik met ouders van 'n leerling had, die pertinent zonder opgave van redenen weigerden hun dochter aan een volgen vastgesteld rooster speluren mee te laten doen. Ik had natuurlijk het volste recht om dit onaanvaardbaar te vinden en het zou een onoplosbaar conflict zijn geworden, als je moeder niet de halsstarrige ouders en de op haar goed recht staande rectrix bij zich thuis op 'n kopje koffie had gevraagd, (de koffie schonk zij natuurlijk zelf) en de stemming zo wist te klaren, dat de ouders zonder moeite de eigenlijke reden van hun verzet, vertelden. Daaruit bleek tevens waarom ze er aanvankelijk zo geheimzinnig mee hadden gedaan. Van 'n dergelijke manier om met mensen om te gaan heb ik veel van je moeder geleerd. Kenmerkend voor haar was ook dat ze bij alle tegenslagen, nooit klaagde of bij de pakken neerzat, altijd probeerde ze weer 'n mogelijkheid te vinden om verder te gaan of althans de moed er in te houden. Ik denk aan de oorlogsjaren en de Donderdagse maaltijden waarbij de hongerigen uit haar omgeving die éne keer werkelijk tot verzadigens toe konden eten. Nog zie ik haar voor me, hoe ze in die angstige aprildagen1945, toen er niets meer te eten was en de opmars van de geallieerden naast bevrijding ook verderf en vernieling voor het Westen v.h. land zou kunnen betekenen aan de vleugel zong : "Denn gröszer als der Helfer ist die Not ja nicht". Een keer maar heb ik haar van streek gezien, dat was op de vooravond van de bevrijding toen we het radiobericht dat de volgende ochtend de wapenstilstand zou worden gesloten, ondanks het verbod toch de straat op gingen. Ik was die avond bij Mevr Joosten, we gingen naar de Stadionkade en troffen je Vader met de vlag in de hand, die hij wilde uitsteken, maar je moeder keek wezenloos, alsof ze het nog niet kon bevatten en ze kon ook nog niet meedoen met de vreugde die was losgebarsten. Het voorzitterschap van het Montessori lyceum legde ze pas neer toen het bestaan van de school was verzekerd. De vriendschap die in die jaren tussen je ouders en mij was gegroeid, berustte toen al lang niet meer uitsluitend op de belangen van het lyceum, die ons oorspronkelijk samen hadden gebracht. Met grote dankbaarheid denk ik terug aan het het vele goeds en hartelijkheid die ik van je ouders heb ondervonden. Het is droevig dat de laatste levensjaren van je Moeder zo uitgeblust zijn geweest. Dank zij Hans Colenbrander zulk een goed en liefdevolle verzorgster heeft gehad, was wel een zeldzaam voorrecht. Engelien ik hoop dat in deze brief iets tot uitdrukking is gekomen van wat je moeder - en niet te vergeten ook je Vader - voor mij zijn geweest. Als dat het gevoel mocht zijn, wil je mijn brie f misschien ook ter lezing geven aan je beide broers en hun vrouwen. Ik ben erg blij dat ik a.s. Vrijdag mee mag om je Moeder het laatste geleide te geven Inmiddels met hartelijke groet je A. Osterkamp.

Hoofdstuk 15. Voorouders van Hilda Gerarda De Booy- Boissevain (1877-1975)

Ouders Charles **Boissevain** x Emily Héloise **MacDonnell** (1844-1931)
Grootouders Hercules Henry Graves **MacDonnell** (1819-1900)x Emily Ann **Moylan** (1822-1883)
Overgrootouders Richard **MacDonnell** (1787-1867) x Jane **Graves** (1793-1882)
Betovergrootouders Richard **Graves** (1753 -1829) Eliza Mary **Drought** (1787-1827)

Inhoudsopagve families van (voor)ouders
1. Boisseavain
2. MacDonnell
3. Moylan
4. Graves
5 Drought

1. Familie Boissevain (Bergerac)

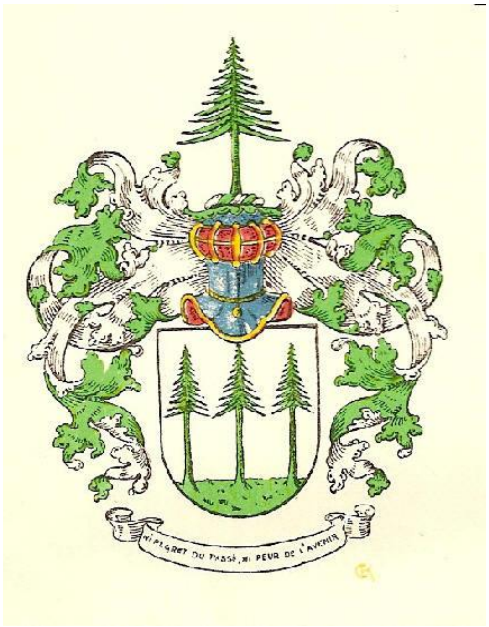

Wapen: in zilver drie groene pijnbomen naast elkaar op een grasgrond. Dekkleden : zilver en groen. Wapenspreuk: "Ni regrét du passé, ni peur de l'avenir" . In 1830 was er ook nog links van het wapen van familie Retemeyer (zie afbeelding)

I . **Marthe Roux** , vermeld 6 november 1671 eigenaar van het voorvaderlijke erfgoed te Couze onder Saint Capraise (oostelijk van Bergerac, Dordogne) afkomstig van Jaques Boissavin, dit Bouissavy, gestorven voor 2 juli 1685, trouwt N.N.
II, **Lucas Bouyssavy**, geboren te Couze (Bergerac) rond 1660, landeigenaar erfgoed Couze (Frankrijk).Verkocht 22 juli 1685 zijn helft van het voorvaderlijk erfgoed te Couze aan zijn broer Jean. Na als protestant aan de hevigste geloofsvervolgingen te hebben bloot gestaan, vlucht hij naar Amsterdam. Hij maakt op 4 december 1687 zijn testament op . Hij heeft dit gedaan omdat voor het geval dat hij nooit meer terug zou komen in zijn geboorteland.(afbeelding). Volgens de familieoverlevering wordt verhaald, dat hij met hulp van geloofsgenoten te Bordeaux zich kon verschuilen in een schip, dat met vaten wijn bevracht was naar Amsterdam. (zie link Hugenoten)

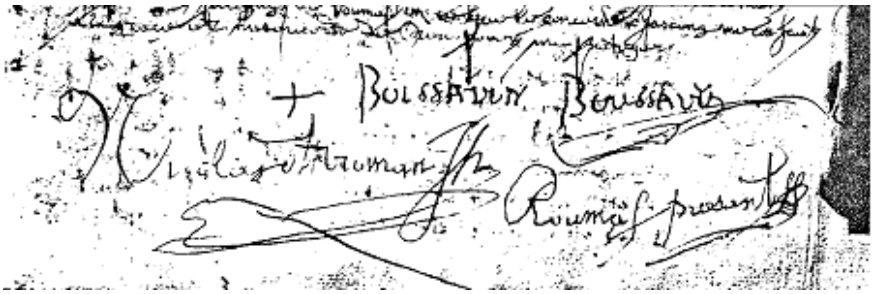

Testament Lucas Bouyssavy

Hij bracht enkele dagen en nachten door tussen de tonnen voordat het schip vertrok en kwam in "deerlike "toestand van alles beroofd in Amsterdam aan. Hij woont op de Lijnbaansgracht en daarna de Korte Leidsche Dwarsstraat. Hij trouwt in Rotterdam 1 september 1700 met II.a **Marthe Roux** eveneens afkomstig uit Bergerac. Met haar moeder en zusje ontvluchtte zij uit Frankrijk. Haar moeder stierf in 1686 in Antwerpen tengevolge van de ontberingen van deze reis. Zij kwamen de grens over verscholen onder in een hooiwagen. Een der dragonders stak een zwaard of lans tussen het hooi door om te ontdekken of iemand er onder schuilde. Hij wondde haar aan de dij maar zij had de zelfbeheersing door geen geluid te geven, dat zij met haar kinderen verborgen waren.

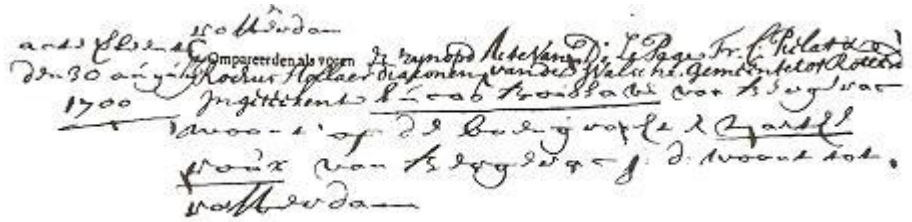

Huwelijk Lucas Bouyssavy en Marthe Roux 1 september 1700 Rotterdam

De traditie verhaalt zelfs dat zij het bloed aan het zwaard klevende met haar kleed afveegde. In Nederland ontvingen de vluchtelingen veel bijstand en sympathie van kun kerk en geloofsgenoten en zelfs van de katholieken! Zij waren van alles beroofd in Nederland aangekomen. Velen poogden door onderwijs in hun onderhoud te voorzien, maar er waren al gauw meer onderwijzers als leerlingen, Lucas was een goed tekenaar en werd door de meer vermogende leden der Waalse gemeente aanbevolen als tekenmeester. Hij stierf op 44 jarige leeftijd 25 april 1705 in Amsterdam. Volgens een tante was hij de ontbering van zijn vlucht uit Frankrijk nooit te boven gekomen. Zijn zoon **Jeremie** werd geboren 9 oktober 1702 en zijn dochter **Marthe** Anne 10 juni 1705, dus 7 weken na de dood van haar vader. Marthe Roux stierf tegen of op 15 december 1727.
III . **Jeremie Bouyssavy**, later Boissevin en Boissevain, geboren Amsterdam, 9-10-1702. Vertrekt naar Londen. Daar leert hij IIIa.**Marie Charlotte Du Chesne** kennen (geboren 29 december 1705 in Londen). Hij trouwt haar in Amsterdam 19 april 1733. Zij was een dochter van Gédeon du Chesne een koopman en juwelier in Konstantinopel en Marie Boissonet. Zij was een vrouw uit duizenden, doortastend, flink en liefdevol .Na de dood van haar man gaf ze les in Frans en Engels en ook wat wij nu kunstnaaldwerk

Puy Inteeken-register van Amsterdam No. 574.
Waalekerk — Anno 1733, 2 April. — *Jérémias Boissevin van A.(msterdam) oud 30 jaar in de Sandstraat. ouders dood. geasst met Jean Saint & Marie Charlotte du Chesne van London oud 27 jaar op de princegraft ouders dood geasst met Do Benjamin de Brissac.*
(geteekend)

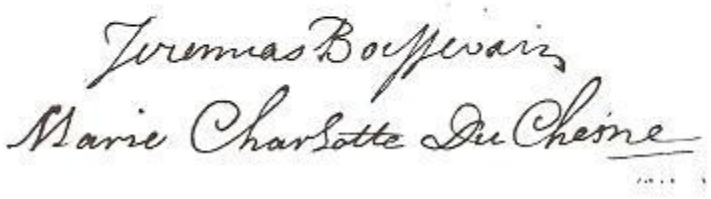

Huwelijk Jeremas Boissevain en Marie Charlotte Du Chesne

Zij hadden twee kinderen: **Marthe** 15 mei 1735 geboren en overleden in 1735 en **Gedeon Jeremie** geboren 21 mei 1741**.** (zie hieronder). Jeremie was zwak en vaak ziek. Maar na een zware kou te hebben opgelopen stierf Jeremie 30 Juli 1762 **11:00.** Zijn vrouw Marie Charlotte stierf 24 december 1779 **23:00** ("une maladie de langueur" als gevolg van een hevige koorts).
IV. **Gedeon Jeremie Boissevain**, geboren Amsterdam 21-5-1741.Hij trouwt 19 april 1767 met IVa **Marguérite Quien** geboren 12 juli 1746 april 1767 eveneens van de Hugenoten stam.

Inteekenregisters van Amsterdam No. 612.
Walekerk — Anno 1767, 22 April.
Acte verleent om in de Walekerk te trouwen 19 April 1767

Compareerden als voren: Gedeon Jeremie Boissevain van Amst. gerefor = oud 25 jaren in de Lange Leydse dwarsst. geadss. met sijn moeder Marie Charlotte du Chesne. — Margurite Quien van Amst. gereformeerd oud 20 jaren in de St. Lucie Steeg geadsst. met haar moeder Margurite Magdeleine Couturier.
(geteekend:)

sy vrye Perſonen ware, en malkanderen in bloede niet en beſtonden, waar door een Chriſtelyk Huwelyk mochte verhindert worden, zyn hun hare geboden verwilliget.

ij was de dochter van Francois Quien, een Amsterdamsch koopman, goudsmid en een poorter van Amsterdam, en Marguérite Madelaine Couturier. Zij bracht aardig wat geld mee. Zij kregen 11 kinderen waaronder Daniël zie hieronder. Gedeon Jeremie sterft in Amsterdam 21 juni 1802
Charles Boissevain schrijft in zijn boek Onze voortrekkers: "Mijn grootvader was een zeer braaf en kundig man en in de eerste kantoren werkzaam waar hem het partnerschip werd aangeboden, maar hij wilde liever zelfstandig blijven".
In 1784 werd hij boekhouder van de firma Braunsberg Streikeisen en later procuratiehouder bij de firma Hogguer, Grand &Co, later koopman. In 1794 ging hij zijn eigen zaken regelen voor eigen rekening. Hij kwam vooruit door kennis, vlijt en zuinigheid. Gideon Jeremie richtte mede met 11 handelaren een genootschap op: " de Woensdagsche Vereeniging". Allerlei kwesties werden besproken ook een debat over de slavernij. Hij vond dat dit moest worden afgeschaft. Hij diende als schutter in de compagnie van:"den Heer Capityn, Mr Jan Bicker", van welke compagnie hij later luitenant werd. Hij was ook poorter van Amsterdam" Gedion Jeremie overleed op 61 jarige leeftijd 21 juni 1802 1:30. Zijn vrouw Marguérite Quien stierf 29 juli 1808 21:45 **(**waterzucht).In de familie bijbel van Mr Carel Faber, getrouwd met Suzanne Elisabeth Boissevain (zie hieronder V.8):"Den 21 Juny 1802 trof de gantsche familie een ontzettende gebeurtenis, die ons diep in den Rouw dompelde, door de oproeping des Almachtigen van onze braven Vader de heer G.J.Boissevain. Zijn gedrag & handel overtuigen ons, dat zijn Ed. bij Zijn Schepper is ingegaan. Zijn Ed. was gehuwd met Jonkvrouwe

Marguérite Quien„deeze alleszins gelukkigen echt was gezeegend met 11 kinderen". Bij zijn graf getuigde zijn zoon Daniël Boissevain zijn dierbare vader:"Hij was een man van algemeen bekende braafheid, uitgestrekte kundigheden; de strikste eerlijkheid en zuiverste godsdienst kenschetsten zijn edelmoedig caracter. Zij sterfbed was dat van een waar Christen en zijn voorbeeldig leven was geheel de zorg en de opvoeding van zijn talrijk gezin toegewijd".(Van deze 11 kinderen hebben wij de geboortetijden, afkomstig uit de familiebijbels van Gidéon Jérémie en zijn zoon Daniël Boissevain).

V.3 **Daniël Boissevain**, Amsterdam 18-10-1772 12:45 . Hij sterft 25 november 1834. Na zijn schooltijd hielp hij zijn vader op het kantoor en hij verdiende genoeg om op 23 jarige leeftijd te trouwen 18 oktober 1795 in Amsterdam met de 19-jarige Johanna Maria Retemeijer.
V.3a**. Johanna Maria Retemeijer** geboren Amsterdam 23 maart 1776 tussen elf en twaalf uur 's-morgens, overleden 23 mei 1820 10:15 (zware zenuwkoortsen die op 9 mei met onophoudelijk stuipen begonnen), dochter van Gottlieb Johan Arnold and Maria van Wijck..Zij was de dochter van Gottlieb Johan Arnold Retemeijer en Maria van Wijck. Gottlieb werd geboren in Vlothe bij Pruys Minden 13-10-1750 , sterft Amsterdam 3-3-1796 18:30. Maria van Wijck stierf in Amsterdam 11 juni 1802 10:00. Kort na zijn huwelijk overleed zijn schoonvader aan de tering. Deze was chef van het vrij grote handelshuis Mijnhart Retemeijer en Zonen en zeer gefortuneerd. Na de dood nam Daniël het over en associeerde met zijn zwager Heinrich Carl Retemeijer onder de firma naam Retemeijer Boissevain. Toen door de oorlogen van Napoleon de zijn zaken bijna stil stonden heeft H.C. Retemeijer zich uit de zaak teruggetrokken. Aan het einde van de 18e en in het begin van de 19e eeuw ging de handel. Ook toen Lodewijk Napoleon regeerde, bleef er beweging in zaken. Vooral handel in Duitse linnen goederen, franse wijnen en granen bleef groeien. Maar moeilijke tijden kwamen voor kooplieden en bankiers in 1810. Na de val van Napoleon en de stichting van de Oranje dynastie begon in 1814 de handel te herleven. Koning Willem I had een goed zicht op de handel en begreep dat de bakens verzet moesten worden.. Ook Daniël en zijn zoon durfde nieuwe wegen in te slaan. Daniël was een beminnelijk man en innig geliefd door zijn kinderen. Hij schreef vanaf 1788 dagboeken maar heeft deze herlezend gezien, dat hij te indiscreet was geweest dat er vele geheimen van anderen in vermeld waren, zodat deze niet geschikt waren om na zijn dood gelezen te worden heeft ze helaas vernietigd. Hij had vele belangrijke functies: vice-president Walenweeshuis, lid Rechtbank van Koophandel, lid kamer van Koophandel en Fabrieken. In 1820 trof hem een zware slag, hij verloor zijn vrouw 23 mei 1820. De 26sten april was zij van haar veertiende kind bevallen en enige tijd daarna overviel haar een hevige zenuwziekte, vergezeld van stuipen, die haar krachten ondermijnden en waar zij tenslotte aan bezweek. Daniël leed in zijn ouderdom aan reumatiek en zenuwpijnen in de maag. Een aderlating werd beproefd. Hij overleed in de vroege morgen van 25 november 1834
Uit het boek van Charles Boissevain nog enige interessante citaten om het tijdbeeld te schetsen waarin Daniël leefde:"Daniël Boissevain was geboren onder het stadhouderschap van Prins Willem V van Oranje. Hij had diens gezag zien dalen en ondergaan en een poging zien doen om het gewelddadig door Pruisische troepen te herstellen. Hij had als jongeling de Bataafsche Republiek hooren uitroepen en de sansculotten onder de Vrijheidsboomen zien dansen en hij was man en vader toen de zeemacht van zijn land bij Kamperduin werd weggevaagd van de zee. Toen was zijn land geleidelijk dieper en dieper gaan zinken eerst tot dependentie, later tot provincie van Frankrijk". Zij kregen 14 kinderen:

Daniël Boissevain

Johanna Maria Retemeijer

VI.1 **Gédéon Jérémie Boissevain Gédéon Jeremie Boissevain**, Amsterdam 13-6-1796 3:45 of 4:00 , sterft Amsterdam 14-5-1875, trouwt Amsterdam 27-6-1816 met **Antoinetta Elizabeth Klijn** Amsterdam 13-6- 1796 3.45, gestorven Amsterdam 16-10-1817 11.30. Zij was op het zelfde uur en dag geboren als haar man. Zij was een dochter van de dichter Hendrik Harmen Klijn en Charlotte Maria Schenkhuysen. Gédéon Jérémie was assuradeur, lid firma Boissevain en Co, scheepsreders, 2e luitenant 1815 en 1e luitenant schutterij, kapitein landstorm, diaken en kerkmeester Waalse gemeente, rijkscommissaris Entrepotdok, bestuurder en mede-oprichter van het instituut voor volwassen Blinden, bestuurder van de Stadstussenscholen en Burgerschool, gekozen lid van de raad van Amsterdam, moest wegens toenemende hardhorendheid bedanken>
In een boek met jeugd herinneringen schreef Gédéon Jérémie: "Wij hebben zoo geleden in den Fransche tijd! Amsterdam telde in 1813 ca. 25.000 inwoners minder dan voor weinige jaren; overal stonden de huizen en pakhuizen leeg; daarbij in October 1813 zeer veel faillisementen, den geheelen geldomloop in verwarring bragten en menigen zeer gevoelige verliezen deed ondergaan. Men wist niet meer aan wien men vertrouwen konden schenken. Was het wonder dat de handelaar juichte toen de Algoede God uitkomst gaf… was het wonder dat de November maand van 1813 het herkrijgen van de onafhankelijkheid, de terugkomst van een vorstenhuis, onder welk bestuur het vaderland zooveel voorspoed gekend had. In 1814 begon de handel te herleven." (Maar het duurde zeker nog 10 jaar voordat alles weer hersteld was). Uit dit huwelijk:Levenloze zoon 16 october 1817.Uit het boek van Charles Boissevain:" 1817 16 oktober. Des avonds ten nagenoeg half twaalf overleed aan de gevolge van herhaalde en hevige stuypen mijne teder geliefde Echtgenoote . De nacht daarvoor kreeg zij hevige stuipen. Van een welschapen zeer groot kind en zoon werd zij verlost, doch bleef buiten kennis. 1817 21 oktober werd zij begraven met haar kind in de linker arm gedrukt".Haar man heeft jaren nodig gehad om hier over te komen. Hij hertrouwt met **Judith van Walree,** geboren Amsterdam 25 februari 1804 in Amsterdam 15 juni 1826 Zij was een dochter van Nicolaas van Walree en Judith van Lennep. Na slechts een paar weken getrouwd te zijn bleek dat zij tering had en stierf 23 april 1827. Nu breken gelukkiger tijden aan. Hij trouwt op 11 juni 1839 Maria van Heukelom

Gédéon Jérémie Boissevain

Maria van Heukelom

VI.1c **Maria van Heukelom**, geboren Amsterdam, 25 juli 1801, dochter van Walrave van Heukelom en Joanna de Clercq. Haar vader was een groot bankier en gaf haar dochter 40.000 gulden mee voor het huwelijk.
Uit het boek van Charles Boissevain: "Mijn grootvader (van Heukelom) was niet groot van gestalte, had sneeuwwit haar en vonkelende oogen. Ik herinner mij hem het best zoo als hij boven op den bok van de afrijwagen zijn vier zwarte paarden mende en ze door de Spanjaardslaan achter en tusschen de boomen door een kronkelweg deed opgaan. Een beminnelijke man met een plezierige lach, een beetje driftig maar zeer goed gehumeurd en die mij, zijn kleinzoon, bedierf omdat ik niet bang voor paarden was en op mijn achtste jaar goed op een hit bleef zitten. De gelukkigste herinneringen aan ons zomerleven in de jeugd gewekt door den enkele naam "Duinvliet". Dat was het buiten tussen Overveen en Aardenhout tegenover Elswoud van de heer W. Borski en hen eveneens toebehoorende, waar wij de heerlijkste zomers sleten na 1852".Mijn vaders mening was het dat wij in ons wonderlijk bestaan van leven, liefde en dood, als wij wijs zijn en nieuwe beweegkracht willen vergaren, vroolijk moeten zijn.. Telkens als het even kan vreugde scheppende in zomertochten, in kinderen en bloemen in muziek, kleur en dans. Moeder was de ziel van ons gezin. Ze was zoo vol leven en beweging. Ze had een mooi gelaat en lieve donkere oogen. Mijn vader was reeder. Elken ochtend als hij bij het ontbijt binnen kwam, ging hij uit het venster kijken maar het haantje van den Westertoren, want hij was afhankelijk van de wind., lagen er schepen in het Nieuwe Diep die uitzeilen moesten dan was den oostenwind onontbeerlijk."
Mijn moeder heeft ons allen geleerd wat liefde vermag en hoe innig vertrouwelijke verhouding van een moeder met haar jongens en haar dochters zijn en blijven kan ook als ze opgroeien. En leerde ons waardeeren en bewonderen,. want ze had een afkeer van critiseeren en gispen.. Ze was innig godsdienstig. De eindeloze theologische disputen over het onverklaarbare en onbegrijpelijke trokken noch mijn vader noch mijne moeder aan. Ook vonden zij iets onnatuurlijk in dat eindeloos zelfonderzoek. En ze waren beiden even vredeliefend en hadden en afkeer van theologische twisten " de ergste van allen teiden". Mijn vader was altijd bezig. Hij zat dagelijks op zijn hooge kantoorkruk , totdat hij tachtig was. Hij las zeer veel, bijna uitsluitend Fransch en het liefst memoires. Levensbeschrijvingen en reizen"
Zijn vrouw Maria stierf in Overveen, huize Duinvliet 20 mei 1866, en Gédéon Jeremie stierf in Amsterdam 14 mei 1875
Zij kregen 7 kinderen: Daniël , Walrave, Annette Jeane Henriette, Jan , **Charles** (hieronder), Hester (tweelingzuster van Charles), Jacob Pieter

Maria Boisevain-van Heukelom met haar drie jongste kinderen. Vlnr.: Charles, Jacob Pieter en Hester

VII.6 Charles Boissevain, Amsterdam 28-10-1842, **15:40** sterft in Naarden 5-5-1927, Zoon van Gideon Jeremie Boissevain en Maria van Heukelom.

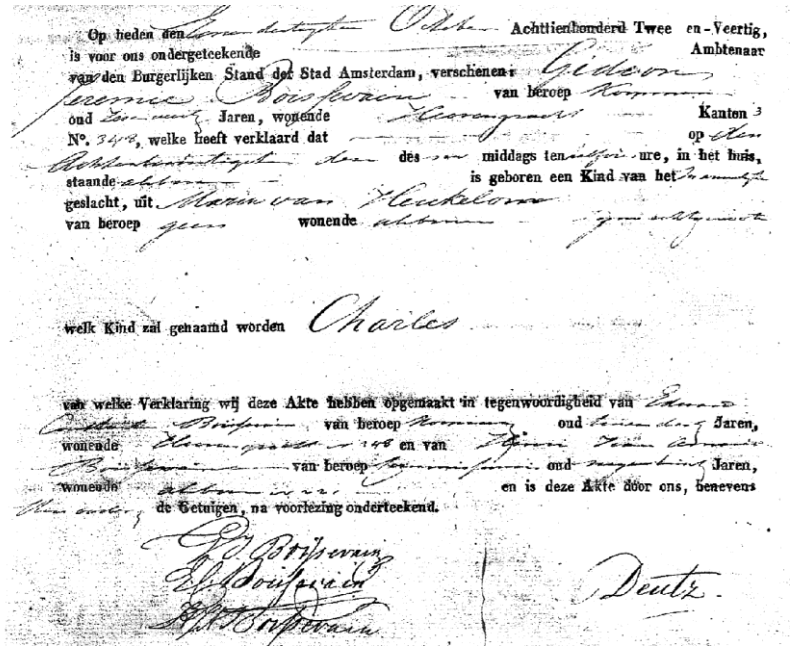

Op heden den Achttienhonderd Twee en-Veertig,
is voor ons ondergeteekende Ambtenaar
van den Burgerlijken Stand der Stad Amsterdam, verschenen: van beroep
oud Jaren, wonende Kanton
N°. welke heeft verklaard dat op den
middags ten ure, in het huis,
staande is geboren een Kind van het
geslacht, uit
van beroep wonende

welk Kind zal genaamd worden Charles

van welke Verklaring wij deze Akte hebben opgemaakt in tegenwoordigheid van
van beroep oud Jaren,
wonende en van
van beroep oud Jaren,
wonende en is deze Akte door ons, benevens
de Getuigen, na voorlezing onderteekend.

Deutz.

Geboorteakte Charles Boissevain 28 oktober 1842 te Amsterdam, Herengracht 348. Ondertekent door zijn vader en als getuigen Eduard Constantin) en Henri Jean Arnaud Boissevain twee jongere broers van Gideon Jeremie .*

*) Eduard Constantin nam als vrijwilliger deel aan de Belgische veldtocht. Hij behoorde tot de kringen van het Reveil. In deze beweging speelde ook zijn zwager Willem de Clercq een belangrijke rol. Willem de Clercq was getrouwd met Caroline Charlotte Boissevain, de zuster van Gideon Jeremie Boisevain. Ook Eduards echtgenote, Emma Nicholls, was lid van deze rechtzinnige groep. Dit in tegenstelling tot de meeste andere familieleden, die een minder uitgesproken opvatting hadden. Interessant is de tekst van de instructies voor dienstboden en werkmeiden die Emma Boissevain- Nicholls in rond 1860 heeft geschreven. Het typeert goed de standenmaatschappij in Amsterdam halverwege de negentiende eeuw :'

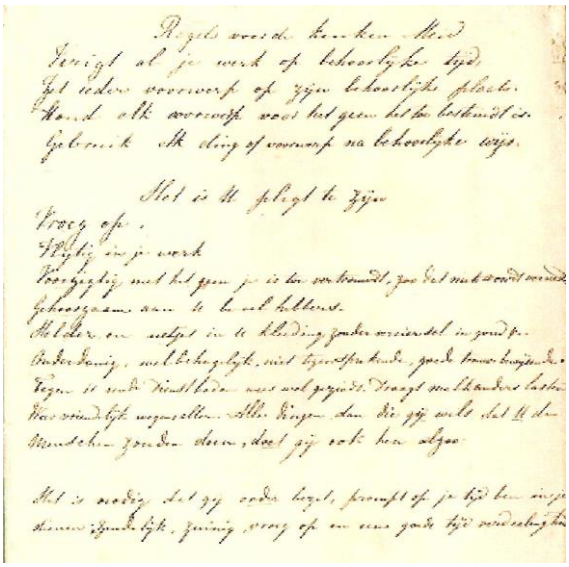

Transcriptie:
Regels voor de keuken zijn: verricht al je werk op behoorlijke tijd. Zet ieder voorwerp. Op zijn behoorlijke plaats. Houd elk voorwerp voor hetgeen het toe bestemd is. Gebruik elk ding of voorwerp na behoorlijke wijs. Het is uw plicht te zijn: vroeg op, vlijtig in je werk. Voorzichtig met hetgeen je is toevertrouwd zodat niets wordt vermist. Gehoorzaam aan de bevelhebbers. Helder en Netjes in de kleding zonder versierselen in goud. Onderdanig, wel behagelijk, niet tegensprekend, goede trouw bewijzend. Tegen u mededienstbodes wees welgezind. Draag elkanders lasten. Wees vriendelijk jegens allen Alle dingen dan die gij wilt dat U de menschen zouden doen, doet gij ook hen alzoo. Het is nodig, dat gij order bezit, prompt op je tijd ben in je dienen, ;zindleijk, zuinig, vroeg en op eene goede tijd verdeeling.. .

In 1865 liet Charles Boissevain, de latere hoofdredacteur van het Algemeen Handelsblad, uit Londen een onbegrijpelijk geval op twee wielen komen: de vélocipède of loopfiets."Het is moeilijk te bewijzen', schreef Charles Boissevain eind negentiende eeuw, 'maar ik geloof, dat ik onder de allereersten geweest ben, die hier in Holland op een tweewieler gereden hebben.

Loopfiets

Toen ik in 1867 of 1868 mijn *Bone-shaker* - zooals die ratelende, hossende, zware wielen genoemd werden - van Londen medebracht, hadden de heren
der douane zulk een raar werktuig nooit gezien. Opstijgende, reed ik naar het station en de Rotterdammers keken mij met open monden aan, wat voor een Amsterdammer een fier ogenblik was. *Weldra kreeg ik echter een koolstronk tegen het achterwiel. Dit veroorzaakte een minder fier ogenblik.'*
Op verscheidene plaatsen in ons land gingen smeden aan de hand van tekeningen uit het buitenland vélocipèdes fabriceren. In 1869 werd in Deventer de rijwielfabriek Burgers opgericht

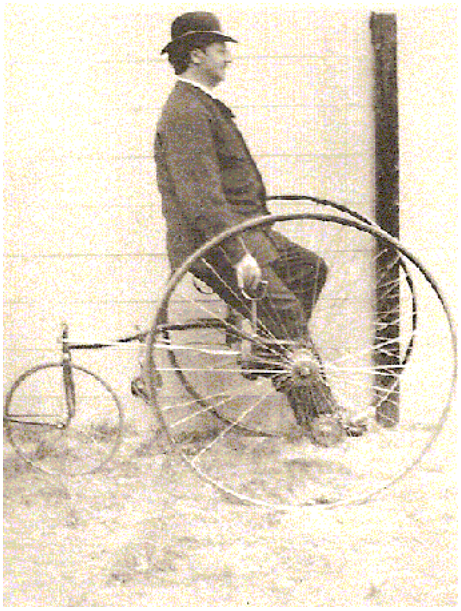

Charles Boissevain later op een driewieler ((1884)

J.L. Heldring beschrijft de levenloop van Charles Boissevain:
Boissevain volgde aanvankelijk de gebruikelijke loopbaan van een jongeman uit de Amsterdamse gegoede koopmansstand: na de schooljaren (in zijn geval: lagere school in Amsterdam, kostschool in Hilversum) onmiddellijk naar kantoor. In 1865 ging hij als secretaris van de Nederlandse commissie voor de internationale tentoonstelling te Dublin naar Ierland, vanwaar hij, onder de schuilnaam Fantasio, 'Iersche brieven' naar het *Algemeen Handelsblad* stuurde. Deze vielen zozeer in de smaak dat Boissevain drie jaar later opgenomen werd in de redactie van die krant, waar hij allerlei werk verrichtte: van verslaggeverij tot bespreking van boeken en toneelstukken. Als recensent hanteerde hij meer de maatstaven van ethiek en (een vaag soort) religie dan die van esthetiek en werkelijkheid, wat hem de felle kritiek der Tachtigers bezorgde. Ondertussen schreef Boissevain zelf ook boeken en was hij enige tijd (1872-1888) redacteur van *De Gids*. Een bundel van voor dit maandblad geschreven artikelen, uitgegeven onder de titel *Onder de kastanjeboomen* (Haarlem, 1880), maakte Boissevain populair. Deze werd herdrukt en grotendeels in het Duits vertaald. Bekendheid verkreeg hij ook door zijn *Van 't noorden naar 't zuiden* (Haarlem, 1881-1882. 2 dl.), schetsen en indrukken van de Verenigde Staten van Noord-Amerika, waarheen de krant hem op een reportagereis had gestuurd (een novum in de Nederlandse journalistiek).In 1885 werd hij, samen met A. Polak, hoofdredacteur van het *Algemeen Handelsblad*. Twee jaar later begon hij met zijn rubriek 'Van dag tot dag', die hem tot de bekendste journalist van het Nederland dier dagen zou maken. In die rubriek behandelde hij allerlei onderwerpen die de aandacht van zijn impulsieve en romantische geest hadden weten te trekken. 'Elken dag afwisseling, nieuwe denkbeelden, nieuw werk' brengen - zo zag Boissevain zijn taak. Hiermee introduceerde hij een nieuwe stijl in de Nederlandse journalistiek, die tot dusver, behalve wellicht in de politieke hoofdartikelen, vrij saai was geweest. Boissevains optimisme en geloof in Nederlands roeping in de wereld vonden weerklank bij de zelfbewuste burgerij van een land dat zijn economische en sociale achterstand hard aan het inhalen was. Zijn idealisme, soms grenzend aan donquichotterie, werd dan wel voor lief genomen, evenals het feit dat hij tegenover de 'ijswaterdouche' van het orthodoxe liberalisme liever het 'nieuwe inzicht van onze plichten jegens de gemeenschap, vooral jegens de zwakken en onterfden', beklemtoonde. Dat laatste betekende overigens niet dat hij veel begrip had voor het opkomend socialisme. Met P.J. Troelstra en J.F. Ankersmit kruiste hij herhaaldelijk de degens. Maar ook zijn polemieken met Abraham Kuyper waren beroemd. Zijn fel partijtrekken voor Emile Zola (wiens naturalisme hij overigens verafschuwde) in de zaak-Dreyfus en tegen Engeland in de Boerenoorlog vertolkte veler

gevoelens in Nederland, maar toen hij in de Eerste Wereldoorlog de onbeperkte duikbotenoorlog van de Duitsers 'gewetenloos' noemde, ging hij, naar het gevoel van voorzichtige landgenoten, over dde schreef der neutraliteit.

Charles Boissevain in het tijdelijk kantoor van het Handelsblad

Zijn rubriek zette hij tot 1919 voort, lang nadat hij in 1908 het hoofdredacteurschap had vaarwel gezegd. Overigens was hij in 1896 tevens directeur geworden. Hij bleef dat tot 1916, toen hij commissaris werd. Van 1895 tot 1898 was hij ook voorzitter van de Nederlandsche journalistenkring.
Charles Boissevain is ongetwijfeld een vernieuwer geweest, die voor de gemiddelde dagbladlezer vensters naar hem tot dusver grotendeels onbekende werelden openstootte, zijn belletristisch journalisme had weinig diepgang, zijn levensbeschouwing weinig vastheid. Niet helemaal ten onrechte sprak F. Netscher, in een overigens lovend portret, over de 'buitenhuidsche opgewondenheid' van een 'licht ontvonkend lyricus'(p. 781). Maar Boissevains verdienste was dat hij, behalve zelf vernieuwer te zijn geweest, altijd oog had voor vernieuwers die na hem kwamen, ook wanneer hun stijl of zienswijze anders was dan de zijne, en aldus de mentor was van een nageslacht van journalisten en letterkundigen. *).
Behalve de reeds genoemde boeken: *Ierland en de oorzaken van het femianisme* (Amsterdam, 1868); *Aan Holland's vrijwilligers* [Amsterdam, 1870]; *De Arpanjak* (Amsterdam, 1877); *Leven en streven van L.R. Koolemans Beynen* (Haarlem, 1880); *Over de Alpen. Reisindrukken uit Zwitserland en Italië* (Amsterdam, [1888]); *Dertig jaar uit het leven van generaal jhr. G.M. Verspyck* (Amsterdam, [1892]); *The case for Holland* (London, 1896); *Van dag tot dag in het oosten* (Haarlem, [1896]); *Open letter to the Duke of Devonshire* (Amsterdam, 1899); *The struggle of the Dutch republics. A great crime. An appeal to the conscience of the British nation* (Amsterdam, 1900); *Zonnige uren* (Haarlem, 1904); *Onze voortrekkers* [Amsterdam, 1906]; *Het volk van De Ruijter. Toespraak* [Amsterdam, 1907]; *Tropisch Nederland. Indrukken eener reis door Nederlandsch-Indië* (Haarlem, 1909); *Van dag tot dag. Verzamelde opstellen.* Uitgezocht en gerangschikt door L. Aletrino (Amsterdam, [1925]). *Briefwisseling tusschen dr. A. Kuyper en Charles Boissevain* (Haarlem, 1898); *Vaderlandsliefde* (Baarn, 1912). Debat met J.F. Ankersmit in serie 'Pro en contra' VII no. 8.

***)**.Dat blijkt ook uit het verhaal van een pionier, die een hoge fiets uit Engeland haalde. "Het is moeilijk te bewijzen", schreef Charles Boissevain eind 19e eeuw, "maar ik geloof, dat ik onder de allereersten geweest ben, die hier in Holland op een tweewieler gereden hebben. Toen ik in 1867 of 1868 mijn *Bone-shaker* - zooals die ratelende, hossende, zware wielen genoemd werden - van Londen medebracht, hadden de heren der douane zulk een raar werktuig nooit gezien. .Bij deze eerste fiets, ook wel "*draisine*" of "*snelvoet*" genoemd, moest de

berijder zich aan weerszijden van zijn rijwiel met de voeten van de grond afzetten. Opstijgende, reed ik naar het station en de Rotterdammers keken mij met open monden aan, wat voor een Amsterdammer een fier ogenblik was. Sommige mensen scholden me uit voor "nietsnut" en bekogelden met koolstronken *Dit veroorzaakte een minder fier ogenblik"*
Er zijn publicaties waar Charles Boissevain niet bepaald positief wordt afgeschilderd
In een boek van Dr H.J.Scheffer : Henry Tindal. Een ongewoon heer met ongewone besognes, Uitgave Fibula-van Dishoek/Bussum 1976, worden deze schotschriften uitvoerig besproken.
" In de loop van december 1890 verscheen bij de voorman van de Sociaal Democratische Bond J.A. Fortuyn, het pamflet 'Achter de Schermen! Onthullingen uit onze "deftige kringen". Ze waren geschreven door Mevr. B., geb.T. en de inhoud van de brochures lieten maar één conclusie toe: Willy von Barnekow-Tindal, ten diepste gekrenkt door de wijze waarop haar familie en de Amsterdamsche gegoeden haar echtgenoot en haarzelf hadden bejegend."
Volgens Scheffer is haar man de eigenlijke auteur. Scheffer vervolgt: "Dat von Barnekow inderdaad de eigenlijke schrijver van de brochures was, blijkt ook uit een brief, die hij op 6 februari 1891 aan Domela Nieuwenhuis schrijft.(…) De pamfletten zijn niet alleen een rijke bron van informatie over tal van personen, zij geven ook een boeiend tijdsbeeld…de beschrijvingen van de feiten en gebeurtenissen die ik heb kunnen verifiëren bezit een redelijk graad van betrouwbaarheid. Grote voorzichtigheid is echter vanzelfsprekend geboden daar waar een oordeel over iets of iemand wordt geformuleerd. Toch heb ik daarnaast de indruk dat de typering, die van allerlei personen wordt gegeven vaak treffend is".
Mevrouw von Barnekow is door de rechter veroordeeld voor haar geschriften en heeft ze haar 30 dagen vervangende hechtenis uitgezeten in het huis van bewaring aan de Heiligeweg te Amsterdam van zaterdag 15 december 1891 tot en met donderdag 14 januari 1892.
In haar eerst brochure beschrijft ze de Amsterdamsche financiële wereld van toen:"De speciale Amsterdamsche maatschappij,bestaat meestal uit geldmenschen, die materiële rijkdom uitsluitend beschouwen als datgene ,wat macht en invloed heeft. Zijn dan ook bijna alleen nog in den handel of in de een of andere zaak en de leuze is en blijft :"geldverdienen". De Amsterdamsche deftige heer steelt waar hij kan"
Ook Charles Boissevain ontkomt niet aan haar niet aflatende kritiek: (deel II) " Waar zit in Amsterdam de impuls, van welke kring gaat de kracht uit, die deze menschelijke reuzenapparaat in beweging brengt en hem zijn richting geeft. Dat is zonder twijfel de handel. De handel is alles, neemt alles en onderdrukt alles in deze stad met het ouderwetsche gezicht en het moderne hart. De vertegenwoordiger van den Amsterdamsche handel tegenover het publiek is het aloude Handelsblad , deze oude journalistische koffiezuster, wier nijdige karakter reeds door de twijfelachtige geele kleur van haar uiterlijk uitgedrukt wordt. De redakteur van dit blad, hetgeen, als ik mij niet vergis, in 't algemeen onder de liberale pers gerangschikt wordt, heet Charles Boissevain en hij is het aan wien het eerste deel van dit werkje zijn buitengewone verspreiding te danken heeft. De weigering van het Handelsblad om "Achter de Schermen" te adverteeren, bevestigde het succes van dit boek. Een hartelijk woord van dank is dus hier wel op zijn plaats. De drie gracien hebben niet aan de wieg van Charles Boissevain gestaan en nog veel minder gezweefd . De vrouw die eens en voor altijd van God amor wil bevrijd worden, die eens een grondig en afdoend "remede contre l'amour" wil nemen, die begeve zich eens op een mooien morgen naar de redactie van het Handelsblad.. Wanneer de van den redakteur ze niet voor altijd van haar kwaal geneest, dan is zij niet te helpen, dan is haar lijden kronisch, ja ongeneeslijk.
" Een blinde hen vindt ook eens een korrel" en dit woord mag op deze vadsigen revolverjournalist par excellance, die zich den geheelen dag met zijn ellenlangen tong den ongewasschen mond belikt, wel toegepast worden, want betere schotels dan de bovengenoemde zullen hem vemoedelijk in dit leven en op dat gebied niet gepresenteerd worden.. Ook een vrouw heeft deze perspiraat en ze is ook daarnaar. Op een reis in Ierland

viel hij, zoo verteld de faam, van een rots en moest gewond in het naaste huis gebracht worden. Hier werd hij door het meisje verpleegd, die later het twijfelachtige genoegen had, zijn ega te worden".Er zijn publicaties waar Charles Boissevain niet bepaald positief wordt afgeschilderd

In een boek van Dr H.J.Scheffer : Henry Tindal. Een ongewoon heer met ongewone besognes, Uitgave Fibula-van Dishoek/Bussum 1976, worden deze schotschriften uitvoerig besproken.

" In de loop van december 1890 verscheen bij de voorman van de Sociaal Democratische Bond J.A. Fortuyn, het pamflet 'Achter de Schermen! Onthullingen uit onze "deftige kringen". Ze waren geschreven door Mevr. B., geb.T. en de inhoud van de brochures lieten maar één conclusie toe: Willy von Barnekow-Tindal, ten diepste gekrenkt door de wijze waarop haar familie en de Amsterdamsche gegoeden haar echtgenoot en haarzelf hadden bejegend."

Volgens Scheffer is haar man de eigenlijke auteur. Scheffer vervolgt: "Dat von Barnekow inderdaad de eigenlijke schrijver van de brochures was, blijkt ook uit een brief, die hij op 6 februari 1891 aan Domela Nieuwenhuis schrijft.(…) De pamfletten zijn niet alleen een rijke bron van informatie over tal van personen, zij geven ook een boeiend tijdsbeeld…de beschrijvingen van de feiten en gebeurtenissen die ik heb kunnen verifiëren bezit een redelijk graad van betrouwbaarheid. Grote voorzichtigheid is echter vanzelfsprekend geboden daar waar een oordeel over iets of iemand wordt geformuleerd. Toch heb ik daarnaast de indruk dat de typering, die van allerlei personen wordt gegeven vaak treffend is".

Mevrouw von Barnekow is door de rechter veroordeeld voor haar geschriften en heeft ze haar 30 dagen vervangende hechtenis uitgezeten in het huis van bewaring aan de Heiligeweg te Amsterdam van zaterdag 15 december 1891 tot en met donderdag 14 januari 1892.

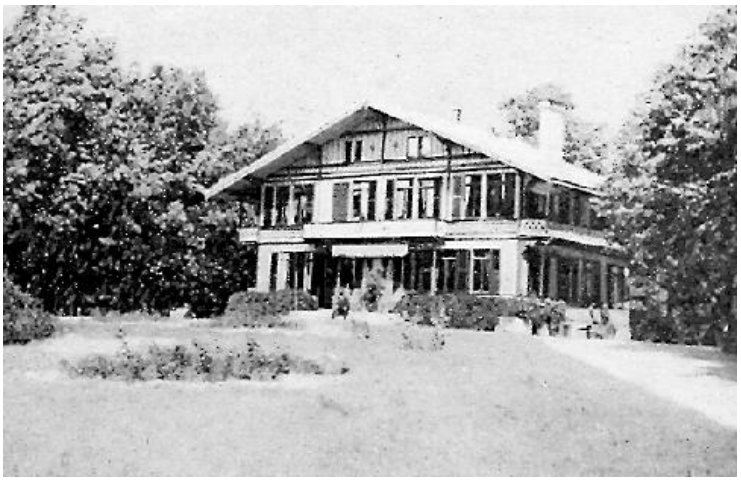

"Drafna" in Blaricum

Charles Boissevain trouwt in Woolston 27-6-1867 **Emily Héloise MacDonnell**

Enkele citaten uit zijn boeken:

Uit : Onze voortrekkers pagina 1-2 In mijn 64ste jaar, omgeven door elf kinderen, zeven behuwdkinderen, ons dierbaar als ons eigen kroost, en 27 kindskinderen, zet ik mij neder, om u allen eens iets te vertellen uit het leven der Boissevains. Geen ridderverhaal uit langverleden tijden zult ge hooren, maar een geschiedenis van eenvoudige lieden die, gehoorzamende aan de stem van het geweten, vervolging en mishandeling trotseerden om God te kunnen dienen volgens hun heilig geloof en diepe overtuiging en met levensgevaar en achterlating van alle bezittingen uit het schoone land van Frankrijk vluchtten naar Nederland, waar ze een tehuis zich maakten en het nieuwe vader land liefkregen. Moed, standvastigheid, karakter toonden onze voorgangers - die ik gaarne, naar Transvaalsche zegswijze, onze *"voortrekkers"* zou

wenschen te noemen -- in den zwaren strijd om gewetensvrijheid te winnen ... Karakter, moed en standvastigheid toonden ze eveneens, toen ze zich hier vestigden, en zonder haast, maar zonder rust, door arbeid, rechtschapenheid, spaarzaamheid en velerlei gaven van geest en gemoed zich een eervolle plaats verwierven in ons dierbaar Amsterdam, de stad eerst hunner keuze, later hunner liefde. Van deze voortrekkers: Lucas, Jérémie, Gidéon Jérémie, Daniel en Gidéon Jérémie, mijn vader, en hun echtgenooten, de edele moeders van het geslacht, wil ik een en ander u mededeelen uit den familie-bijbel, uit dagboeken, uit brieven en uit mijn herinneringen. Dus hoop ik u het besef te geven van wat ge uw voorvaders schuldig zijt, wat niet anders tot gevolg kan hebben dan den wensch: hun dankbaarheid te toonen door den eervollen naam, dien ze ons achterlieten, hoog en rein te houden.

Links: Emily Héloise MacDonnell en Charles Boissevain. Rechts: het gouden bruidspaar op de driewieler (28 oktober 1912)

Zij krijgen 11 kinderen:: Charles, Maria, Alfred, Robbert, Hester, Olga, Hilda Gerarda, Eugen, Petronella, Jan Maurits, Catherina

Links: 5 zoons van Charles en Emily Boissevain- MacDonnell. Achterste rij v.l.n.r. Jan Maurits, Eugen, Robert. Voorste rij: Charles E.H., Moeder Emily, Alfred . Rechts: Charles en zijn vrouw met zes dochters v.l.n.r boven Olga,Hessie, boven onder: Nella, Mary, Teay, Hilda

De familie Boissevain op Drafna in Blaricum

Zulk besef voegt iets toe aan de waardigheid van het leven en eenigen bijstand geeft het, als wij pogen van ons te weren dwaasheid en wat ons verlagen zou.Gedurende enkele maanden heb ik het leven onzer voorvaderen medegeleefd. Diep ben ik getroffen door la *douceur et l'urbanité àes moeurs* van al die beschaafde, godsdienstige, werkzame mannen en vrouwen. .. door hun verdraagzaamheid en goed humeur ... door de aandoenlijke schoonheid van hun familieleven! Moge dit boek dien indruk eveneens wekken bij elk die het leest. Wellicht kan het bovendien nog in later tijd de vaders en moeders van toekomstige generaties der Boissevains eenigszins helpen om in hun kinderen te bestudeeren wat een Fransch schrijver genoemd heeft: "les combinaisons puissantes et mystérieuses de l'héridité". Maar boven alles moge wat ik van ons voorgeslacht vertellen ga, u, mijn kleinkinderen, een beweegkracht zijn tot edel leven en streven en tot handhaving van liefde en eendracht in het gezin. Een verwijzing naar het verleden, die als vanzelve in prikkel voor de toekomst verkeert, gehoorzaamt aan wat mijn vriend Mr. H. P. G. Quack met zoo heerlijken gloed van welsprekendheid ons allen eens op het hart legde in zijn rede over *"tradìtie en iàeaal"*.
Laat onze traditie ten allen tijde ons den weg wijzen de toekomst in!
Uit: "Tropisch Nederland"pagina 491-494
Als ik aan Tropisch Nederland denk en aan onze grootsche roeping en taak aldaar, gevoel ik wat onze ware eereschuld aan de inboorlingen van den Archipel is. We zijn hun verschuldigd ons gezag daar zoo krachtig te bevestigen, dat die voor zelfbestuur nog niet geheel rijpe volken niet onder den dwang komen van andere conquistadores, die, hetzij ze Europeesche of Aziatische zijn, onze ervaring niet hebben, en niet zoo goed en eerlijk besturen zouden als wij doen. Onze eereschuld kan slechts gekweten worden als wij toonen, dat wij nog regeeren en bevestigen kunnen…. kan slechts betaald worden als wij onze beste jonge krachten naar Indië zenden, om daar ons te vertegenwoordigen, en als koopman, als nijvere, als militair, als ambtenaar voorbeelden te zijn van karakter en goede trouw. Onze eereschuld wordt slechts gekweten als ons volk met groote denkbeelden en geestdrift doordrongen blijft…. Want dan behoort ons de toekomst in Europa en in Indië. Het eenige onontbeerlijke is, dat men wete, waarheen men gaan wil, dat men zicht hebbe en een vasten koers. Niet overmoedig! maar vooral ook niet angstig en aarzelend. Zelfvertrouwen is noodig aan zwemmers en aan volken. En voor het overige zij dit de leus van allen, die de jeugd onderwijzen en jonge mannen voorwaarts wijzen:" Ein Staat braucht Ideën, welche sein ganzes Wesen durchdringen".Is er nobeler denkbeeld dan dat van Tropisch Nederland tot zelfbestuur op te leiden en het intusschen te beschaven door gerechtigheid te betrachten en tot voorbeeld te zijn?Het is zoo

stil op zee. Ik hoor enkel het plassend watergebons, als het schip rhythmisch nu over bakboord, dan over stuurboord zachtkens overbuigt. Dit liquide, spoelend geluid maakt dat de groote stilte te meer ons treft. Die stilte boven het effen zonverlichte blauwe water is een der stemmen van de zee. Hoop en herinnering, de twee levenskrachten, wekt die zachte stem! Mannen van groote kracht in denken en daden zie ik over dezen grooten blauwen Oceaan naar het Oosten glijden in-Hollandse schepen..Geen vlag glanst zoo mooi boven zee als onze driekleur!Geen volk kan beter en krachtiger kolonisten en regeerders zenden dan de Lage Landen aan zee…. Mits de roepstem van 't Oosten gehoorzaamd worde door onze aristoi! Van Venetië zeide Ruskin eens: " I write the history of a people compelled by its position either to live nobly or to perish!"
Wij moeten zijn als de oude Venetiers! Wij moeten zijn meesters van ons zelven, die dienaren van ons land…. Wij moeten schuwen de vermenging van ons Europeesch ras met een lager ras…. Wij moeten geduldig zijn in tegenspoed, maar ongeduldig voor alles wat karakter, eer en moed bedreigt. To live nobly!
O, Tropisch Nederland! Liefelijke, bevallige, schoone Creoolsche, gezond en frisch en fier, en zoo onweerstaanbaar mooi met den Europeeschen blos op uw zonnige, donkere teint en met uw vieil-or oogen, weergaloos zijn ge te midden van al de prinsessen van het Oosten! Wij zijn uw ridders, uw kampioenen en beschermers,…. Gij behoort ons niet, wij behooren u…. dwingt ons tot eendracht, tot loyauteit en verhef ons!
"We must either live nobly or perish!"
Van 't karakter, het zedelijk gedrag der heerschers over niet-christelijke volken hangt af of het goed zal gaan in de wingewesten , die zich zelven nog niet besturen. Een hoog ideaal van zedelijkheid en zelfbedwang worde gevolgd. Door voorbeeld, door invloed ga men voor. Dus wekt men eerbied. Zeker, goede manieren worden gevorderd in den omgang met inlanders, maar boven alles is noodig dat wat goede manieren echt maakt, doordien ze weerspiegelen en uiten een beschaafden edelmoedigen geest en een eerlijk karakter.
O, laat ons een hoogen, reinen standaard van zedelijkheid toonen aan de inlanders.
Jonge mannen, ik wijs u het ideaal, en leve het Vaderland!
Toevoegsel: Mijn tante Engelien vertelde me 8 december 2000 over haar grootvader Charles Boissevain en over haar grootmoeder Granny. Vader was gesteld op Charle Charles en Grootvader was gesteld op vader. Hij was Carmiggelt van het Handelsblad. Op papier was het gezwollen.. Het was de tijdgeest. Iedereen vond het prachtig dwz van dag tot dag. Hij is blind geworden. Grootvader was preuts en er was een gedicht dat begon "het was nacht toen mijn moeder baarde",hij vond dat de meisjes dit niet mochten lezen. De meisjes waren soms heel ondeugende en dan zeiden "het was nacht": en dan kreeg grootvader een kleur. Hij had prostaat kanker. Er was een opmerking van Jan den Tex: "Ja jouw grootvader leende van zijn broer (zwager Jan die vreselijk rijk was) 1000 gulden om met een maîtresse naar Nice te gaan, dat was wel gebruikelijk maar dat beeld paste niet in het beeld wat ik van mijn eerzame grootvader had, het beeld werd zwaar verduisterd. Terwijl ik van mijn vader ook begrepen had is hij als adelborst naar de bordelen gegaan..Granny heeft dertien zwangerschappen gehad maar vond het heerlijk omdat ze tien dagen in bed kon liggen. ze had natuurlijk genoeg personeel. Maar ik denk dat Jan die grootvader heel wat heeft toegeschoven. Ook verkocht Grootvader Boissevain soms stukken van Drafa als hij weer eens geld nodig had. Ook bij het onderwijs aan zijn kinderen werd bezuinigd: de jongens gingen naar de z.g Franse school, de meisjes naar de stadsschool, ik geloof een dubbeltje per week dat ze zelf moesten meebrengen en maar Granny had niet altijd geld in huis en dan hadden ze op school het geld niet bij zich, een groet schande! De ouders van mijn grootouders MacDonnell hadden een slecht huwelijk. Engelien vertelde me 8 december 2000 over haar grootvader Charles Boissevain en over haar grootmoeder Granny. Vader was gesteld op Charles en Grootvader was gesteld op vader. Hij was Carmiggelt van het Handelsblad. Op papier was het gezwollen.. Het was de tijdgeest. Iedereen vond het prachtig dwz van dag tot dag. Hij is blind geworden. Grootvader was

preuts en er was een gedicht dat begon "het was nacht toen mijn moeder baarde",hij vond dat de meisjes dit niet mochten lezen. De meisjes waren soms heel ondeugende en dan zeiden "het was nacht": en dan kreeg grootvader een kleur. Hij had prostaat kanker. Er was een opmerking van Jan den Tex: "Ja jouw grootvader leende van zijn broer (zwager Jan die vreselijk rijk was) 1000 gulden om met een maîtresse naar Nice te gaan, dat was wel gebruikelijk maar dat beeld paste niet in het beeld wat ik van mijn eerzame grootvader had, het beeld werd zwaar verduisterd. Terwijl ik van mijn vader ook begrepen had is hij als adelborst naar de bordelen gegaan. Granny heeft dertien zwangerschappen gehad maar vond het heerlijk omdat ze tien dagen in bed kon liggen. ze had natuurlijk genoeg personeel. Maar ik denk dat Jan die grootvader heel wat heeft toegeschoven. Ook verkocht Grootvader Boissevain soms stukken van Drafa als hij weer eens geld nodig had. Ook bij het onderwijs aan zijn kinderen werd bezuinigd: de jongens gingen naar de z.g Franse school, de meisjes naar de stadsschool, ik geloof een dubbeltje per week dat ze zelf moesten meebrengen en maar Granny had niet altijd geld in huis en dan hadden ze op school het geld niet bij zich, een groet schande! De ouders van mijn grootouders MacDonnell hadden een slecht huwelijk

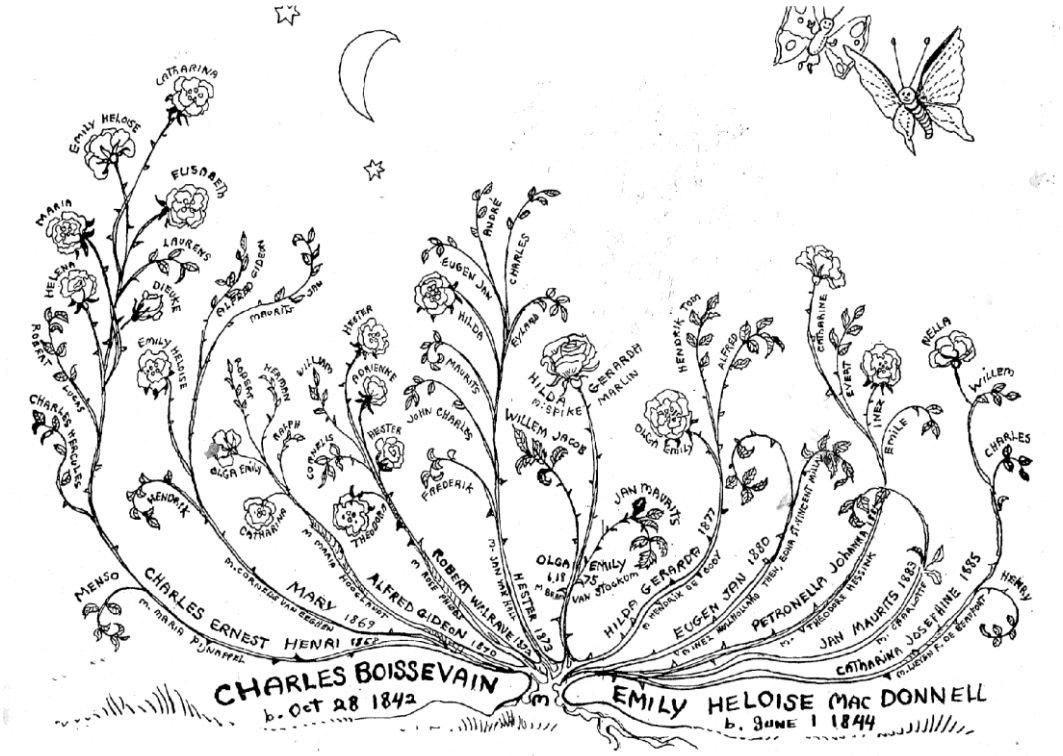

De stamboom van de kinderen en kleinkinderen van het echtpaar Charles Boissevain en Emily Heloise MacDonnell
*(bijlage bij een geschrift van John Tepper Marlin 17 juni 1983 ter ere van de 75 ste verjaardag van Nella van Boetzela**e**r ,kleinkind van het echtpaar Boissevain-MacDonnell*

.2. Familie MacDonnell1.
De stamboom begint met **Somerled MacGillebride** (wat betekent de zoon van Gillebride). Hij is geboren in 1114. Hij werd genoemd de Koning van de Schotse eilanden. Hij verkreeg in 1138 de controle over Argill en Kinture. Hij trouwt in 1140 met **Ragnhilda Olavsdatter** de dochter van Noorse Koning Olaf van het eiland Man .In 1154 werd Olaf door zijn neven vermoord, .die de controle overnamen van de eilanden. Somerled heeft weet kans te zien om de Noorse koning van Man te verslaan en heeft er voor gezorgd dat Zuidwest Schotland meer dan 4 eeuwen onafhankelijk was. In 1156 versloeg hij Godred. Zij gooiden het na de strijd op een akkoordje en verdeelden eilanden onder elkaar. Maar twee jaar later wist Somerled hen definitie te verslaan en is hij teruggekeerd naar Noorwegen In de strijd op zee had Somerled

een nieuw soort bewegend roer uitgevonden en wist daardoor een groot voordeel te krijgen tegenover zijn vijanden

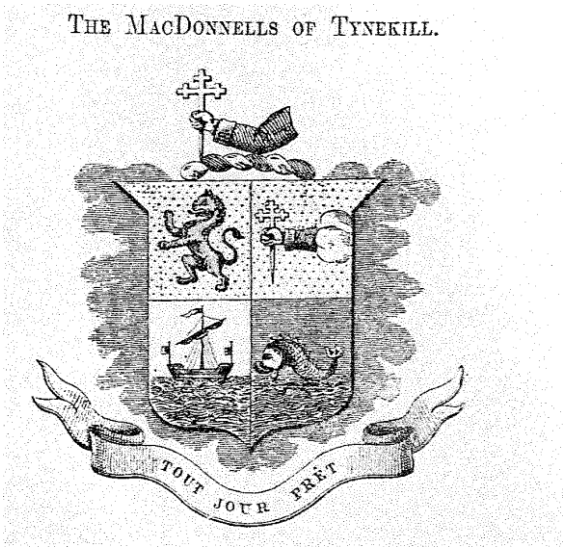

..

Links Somerled en rechts de titelpagina van een boek over hem.

De naburige koning Malcolm IV van Schotland vreesde de toegenomen macht van Somerled en bond te strijd met hem aan. Het werd een uitputtende strijd . Ze sloten toen vrede. Maar door latere provocaties van de kant van Malcolm ging Somerled ten strijde met 15.000 man en 164 galjoenen. Hij zeilde de rivier Clyde op en ging naar Renfrew in 1164 .waar het leger van Malcolm lag. Malcolm wist echter een neef van Somerled om te kopen. Deze neef, Maurice Mac Neill, wist in de tent van Somerled te komen en heeft hem dood gestoken. Toen het nieuws onder de manschappen bekend werd, zijn ze in alle haast gevlucht.. De Engelse geneticus **Bryan Sykes** heeft in zijn boek *Een toekomst zonder mannen*. Uitgave de Kern 2003, een hoofdstuk gewijd aan Somerled en zijn afstammelingen. Hij heeft via genetisch onderzoek aangetoond dat Somerled niet een Schot van Ierse afkomst was maar een onvervalste Viking uit Noorwegen. Ik citeer uit zijn boek de volgende passages:"Zoals de historische verhalen over Clan Donald Somerled afschilderen als een onvervalste held in zijn strijd tegen de Vikingen, zo noemen de kronieken van het Schotse hof hem een verraderlijke rebel, die de eed van trouw aan zijn natuurlijke heer, de koning van Schotland, herhaaldelijk schond. Nadat hij

twee mislukte opstanden tegen de Schotse kroon had gesteund en er daardoor niet in was geslaagd om zijn invloed op het vasteland uit te breiden, richtte hij zijn aandacht op het eiland Man. Het eiland, halverwege Ierland en de Cumbrische kust van Noordwest-Engeland gelegen, was door de Vikingen gebruikt als een vaste aanlegplaats voor hun aanvallen op Ierland voor ze zich in Dublin neerlieten en gedurende hun verblijf aldaar. Het was lang een Noors bolwerk geweest, geregeerd door een koning die zijn gezag rechtstreeks aan de koningen van Noorwegen ontleende. Toen zijn macht nam, was Somerled getrouwd met Ragnhilda, de dochter van Olaf, koning van Man en de Hebriden - waarin eens te meer de intieme vermenging van Noors en Keltisch werd gedemonstreerd, de signatuur van het volk in het westen. Olafs zoon Godred was een absolute tiran, en het duurde niet lang of er kwam een afvaardiging van plaatselijke hoofdmannen naar Somerled om hem zijn hulp te vragen om van de onderdrukker af te komen. Het plan was om hem te vervangen door Somerleds oudste zoon Dugall, die aanspraak kon maken op de troon van Man via zijn moeder Ragnhilda, de dochter van Olaf en de halfzuster van Godred. De poging om Godred te verdrijven kwam tot een hoogtepunt in een zeegevecht voor de kust van Islay in januari 1156. Volgens de Kroniek van Man leidde het gevecht in de lange winternacht tot een impasse, met evenveel slachtoffers aan beide kanten. Toen het dag werd en er geen duidelijke winnaar was, besloten Somerled en Godred het koninkrijk te splitsen. Kinryre en Argyil op het vasteland gingen naar Somerled, evenals de eilanden Jura, Mull en Islay, en Godred behield het eiland Man, de Hebriden en Skye. Maar Somerled verbrak de overeenkomst en twee jaar later viel hij het eiland Man aan, verdreef Godred en eigende zich de rest van diens bezittingen roe. Somerled, die er niet de man naar was om stil te blijven zitten, ondernam in 1164 een grootscheepse inval in Schotland. Hij bracht een vloot van honderd zestig schepen bijeen, samen met strijders uit zijn eigen gebieden en van de Noorse enclave in Dublin. Het plan was om de invasie te laten beginnen vanaf de Clyde bij Renfrew aan de westelijke rand van Glasgow. Maar dit werd één veldtocht te veel, een die eindigde in een nederlaag en de dood van Somerled. Waar hij is begraven blijft een mysterie, maar er zijn aanwijzingen dat hij op Iona is begraven, en deze heilige plek werd de begraafplaats van zijn nakomelingen. Of Somerleds beenderen nog altijd in de grond liggen van dit door de wind geteisterde eiland aan de rand van de westelijke zee zullen we waarschijnlijk nooit weten".
Tot zo ver wat betreft de geschiedenis van Somerled. Over de integratie van Noorse en Keltische invloeden zegt Sykes nog het volgende:
" Er was sprake van een aanzienlijke integratie en, zoals de genetica had aangetoond, veel Noormannen trouwden met Keltische vrouwen. Zelfs zijn naam, Somerled mac Gillebride, is een samenvoeging van Noors en Gaelisch: zijn voornaam Somerled komt van het Noorse sumarlid of 'zomerreiziger', en zijn achternaam is uitgesproken Gaelisch: mac Gillebride - 'de zoon van Gillebride'.
Dit samengaan van Noors en Keltisch, tot in de naam van Somerled zelf, is als beeld voor de gedachtevorming over dat woeste gebied waarschijnlijk bruikbaarder dan een van eeuwige strijd tussen twee niet met elkaar te verenigen volkeren. Dit deel van Schotland heeft altijd een eigen karakter gehad en is altijd fel onafhankelijk gebleven. Het kwam pas in 1493 formeel onder volledig Schots bestuur, toen een van Somerleds afstammelingen, John, de vierde en laatste 'Lord of the Isles', formeel de heerschappij overdroeg aan de Schotse koning James IV. Met hun affiniteit met de zeevarende traditie van hun Scandinavische voorouders, die sterk vertegenwoordigd was in de Noors-Keltische vermenging van zowel bloed als cultuur, lagen de bewoners van het verre Westen en de Hebriden voortdurend overhoop met het centrale gezag van de Schotse koningen. Somerled vormde daarop geen uitzondering, en hij was betrokken bij het ene complot na het andere tegen de heersende dynastie".

Sykes komt tot de conclusie dat door het genetisch onderzoek het bewijs is geleverd dat Somerled geen Ierse afkomst heeft, zoals steeds wordt beweerd, maar een Noorse afkomst.

Hij zegt hierover het volgende:
"Somerled eigen afstamming gaat volgens de overlevering via zijn vader, Gillebride, terug naar zijn grootvader, Gilledomnan, en verder terug naar de koningen van Ierland - Colla Uais in de vierde eeuw, en vervolgens nog weer verder terug naar de legendarische Conn of the Hundred Battles des in de tweede eeuw. Dit is een passende stamboom voor een Keltische held. Maar ik denk toch dat die niet accuraat kan zijn, en wel om de volgende reden. Somerleds chromosoom is een Y-chromosoom uit klasse 3 en dat is vrijwel onbekend in Ierland, afgezien van wat ooit de Scandinavische enclaves waren. Uit een studie die opgezet is door Dan Bradley en zijn collega's van Trinity College in Dublin, is vrij duidelijk op te maken dat min of meer alle Ierse Y-chromosomen die er in het eerste millennium na Christus waren, zich in klasse I bevonden. Somerleds chromosoom bevindt zich dan ook in de verkeerde klasse om afkomstig te zijn van de lange lijn van Ierse koningen waarop hij volgens de traditionele genealogie aanspraak zou mogen maken. Buiten de drie clans is het ook in Schotland een zeldzaam chromosoom. Maar de enige plaats waar het niet zeldzaam is, is Noorwegen. We hebben zes exact overeenkomende chromosomen gevonden, en vele die er nauw mee verwant zijn, bij de monsters van vrijwilligers die Jayne en Eileen hadden meegebracht uit Oslo. Dit is een klassiek Noors Y-chromosoom. Op grond van dit bewijs stamde Somerled, de Keltische held, rechtstreeks af van een Viking.
2. De zoon van Somerled. **Ranald Somerled** werd in 1148 geboren in Morvan. Hij is de tweede lord van de eilanden. Hij trouwde **Fiona Moray**. Hij stierf in 1207.
3. **Donnell** geboren in 1190. Hij trouwde met **Margaret Stuart**. Hij was de derde lord van de eilanden. Hij is de stichter van de clan Donnell In 1211 gaat hij samen met Thomas Mac Uchtry met 77 schepen naar de stad Derry in Ierland. Zij hebben de stad geplunderd en zijn toen doorgetrokken maar Ennishowen en hebben het hele schiereiland verwoest Hij stierf in 1249

K*oning Haakon landt in Largs met zijn lange boten*

4. Angus Mor werd de vierde lord van de eilanden Zijn naam Domhnall werd later MacDonald. MacDonnell etc. Hij trouwde met **Colin Campbell.** Deed mee aan de slag van Largs in 1263. Alexander III wilde van de Noorse Vikingen af. Na enkele spectaculaire aanvallen behielden de Vikingen nog slechts Orkney en Shetland. Koning Haakon was daarover allerminst tevreden en wilde zijn verloren land weer terug hebben. Hij werd door de storm gedwongen te landen aan het strand bij Largs (Ten westen van Glasgow). Hij had 120 schepen met 12.000 man. Er ontbrande een hevige strijd die door de Schotten in hun voordeel

werd beslecht . Koning Haakon stierf nog het zelfde jaar 15 december 1263.

5. **Alastair Og MacDonnell** is geboren 1272 en trouwde met **Margaret O'Cathen**. Hij was de vijfde Lord.Hij vocht mee in de slag bij Bannockburn in 1314. Hij is de broer **Alastair Og**

Slag van Bannockburn 1314

Overgenomen uit Wikipedia Encyclopedie:
" De **Slag om Bannockburn** (23 en 24 juni 1314) was de belangrijkste overwinning voor de Schotten tijdens de Schotse onafhankelijkheidsoorlogen.Voorgeschiedenis: Stirling Castle werd belegerd door de Schotten in het voorjaar van 1314. De commandant van dit kasteel had besloten om zich over te geven als hij geen versterkingen kreeg. Dit deed koning Edward II om zelf aan het hoofd van een legermacht van 25.000 mannen naar Stirling Castle op te trekken. Op zondag 23 juni bereikte deze legermacht het fort bij Bannockburn enkele kilometers ten zuiden van Stirling Castle. De Schotten stonden hen met een legermacht van 9.000 man, onder aanvoering van Robert Bruce wachten. Er braken vrijwel onmiddellijk schermutselingen uit die in het voordeel van de Schotten beslist werden. De Engelse cavalerie stuitte op de Schotse schiltron (soort phalanx). Hierdoor werd de cavalerie voor het vervolg van de slag voor een groot deel buiten gevecht gesteld. Ook versloeg Robert Bruce zelf nog, gezeten op zijn pony, een belangrijke Engelse ridder door hem met zijn strijdbijl op zijn helm te slaan. Op de tweede dag rukten de Engelsen op terwijl de Schotten hen opwachtten geformeerd in schiltrons. De resterende cavalerie wist hier niet door te breken, en werd teruggedreven richting zijn eigen troepen. Hierop volgde de opmars van de Schotten. De Engelsen kwamen klem te zitten in het moerassige land, met voor zich de oprukkende Schotten en achter zich de rivier Forth. Uiteindelijk verloren de Engelsen 10.000 man tegenover de Schotten 4.000. Toen koning Edward II op de vlucht sloeg was de strijd in het voordeel van de Schotten beslist.De slag bij Bannockburn zou er uiteindelijk toe leiden dat Schotland 10 jaar later zijn onafhankelijkheid verkreeg. Deze onafhankelijkheid zou tot 1707 duren, toen het Engelse en Schotse parlement de Act of Union en beiden opgingen in het koninkrijk Groot-Brittannië.
6. Somerled (Sorley) Mac Donnell. Hij trouwde met **O'Reilly.** Het enige wat we van hem weten is dat zijn vier zonen op het slagveld gestorven. Hij zelf stierf in 1387
7. **Marcus MacDonald** werd geboren in 1367. De familie was naar het kasteel Tynekill ten zuiden van Dublin geëmigreerd Dit kwam omdat zijn voorouder Alasstair Og zich had verzet om Robert Bruce op de troon van Schotland te laten komen en waren daardoor genoodzaakt naar Ierland te gaan. Hij trouwde met **Amy** Marcus is heel jong gestorven op het slagveld in 1397. Zijn broer Donald sneuvelde in 1388. Zijn zoon zoon Dougall en Somhairle sneuvelden eveneens op het slagveld. De enige zoon die overbleef was Charles
8. Charles Thurlough Mor MacDonald geboren in Antrim Hij trouwde met Catirfina O´Ruaire Hij stierf in1435 in Leinster Ierland
9. John Carrogh MacDonald stierf in 1466 in het gevecht in Offaly. Ierse- Engelse leger verslagen door O Connor

10. Charles (Turlough)Og MacDonald Og. Hij sneuvelde in 1503
11. John MacDonald geboren in Leinster stierf in 1514
12. **Charlles Turglough MacDonald** geboren in Tennekill, stierf in 1522
13. **Calvagn Maturlough MacDonald (ook Colla genoemd)** stierf in 18 juni 1570 op het slagveld in Shrule.. Hij erfde het kasteel Tynekill.Het was een grens garnizoensplaats langs de grens met Engeland. Zijn oudste zoon Hugh Boy (ook McCalowe, de zoon van Colla) was toen bij hem in Queen's Country van het begin van de 16e eeuw tot hij gedood evenals zijn vader werd tijdens het beleg van Shrule in Mayo,18 juni 1570. Van Koning Elizabeth ontving hij grote landgoederen. Ze moesten in ruil rente aan haar betalen en ook een bepaald aantal soldaten onderhouden.Over de tijdsgeest van Schotland in de tijd van de slag van Shrule in 1570 lezen we:
" In such a rude and warlike state of society, Colla and his sons lived and died, their feudal tenure and duties making them practically the rules if the country round. What a glimpse this give us not only of the family of Tynekill, but the unhappy mixture of cruelty and anarchy that must have been prevailed along the borders of the English Pale.Tyne kill Castle had the character of being among the best specimens of its kind, and yet how little was it fitted for any use but war. Sir E.Burrowes says:"the finished execution of the for ornamental and elaborate portions evince a remarkable contrast to the remains of ruder fortresses in its vicinity. It possesses too the concealed dungeon recently discovered, which is approached by the perpendicular descent in the wall called by the peasants „ The Murtherin Hole". It only wants the instruments of suspension and torture to assimilate it to those still thus barbarously furnished in some of the castles on the Rhine".De troepen (gallowglasses)werden niet alleen gebruikt om de Engelse koningin te dienen maar ook om de buren onder druk te zetten en te blackmailen.
"These gallowglasses were heavy-armed soldiers, who wore iron helmets and coats of mail studded with iron nails and rings. They had long swords and broad battle-axes with keen edges, by a single blow of which they often clove in twain both helmet and skull of their luckless foe. The heavy armoured gallowglasses were a terror to their comparatively unarmed neighbours. We find from the inquisition of 1619 after his death that Colla was bound to maintain twelve able gallowglasses. It was in the discharge of such duties that Colla was slain on June 2 1570, at the siege of Shrule
14. Hugh Boy MacDonnell, geboren in1546. Werd beschuldigd van subordinatie of rebellie tegenover de Engelsen, maar ontving een pardon in 1575 Hij stierf 31-8-1618..
15. **Hugh Buidhe MacDonnell** geboren in 1549 in Leinster stierf 31 augustus 1619 Hij trouwde met **Mary Moore**
16. **Fergus MacDonnell** geboren in 1575 en stierf 9 mei 1637 in Leinster, Ierland Hij was loyaal aan de Engelsen.
17. **James MacDonnell** geboren in 1617 heeft in zijn korte loopbaan alle fortuinen van de familie opgemaakt. In 1641 bij het uitbreken van de grote rebellie zien we hem met zijn 24 jaren als rebel leider optreden als kolonel van de "Confederate Catholics". De grote rebellie ontstond toen men een presbyteriaans gebeden boek van John Knox wilde vervangen voor een anglicaans gebedenboek van de Aartsbisschop Van Laud. De "Lord of the Justices" confisqueerden zijn landerijen een boden iedereen een "free pardon"en 400 pond als ze het hoofd van James zouden brengen. Dit kregen ze niet, maar James kreeg zijn landeigendommen echter niet terug, Zijn vrouw **Margare**t mocht haar rechten van haar landgoed behouden. James stierf in ballingschap in 1661 in London, England
18. **Fergus Charles MacDonnell,** migreerde rond 1690 naar Wicklow waar hij een boerderij pachtte van Coolavina. Hij is protestant geworden. Zijn moeder heeft zich waarschijnlijk aan de kerk geconformeerd in de hoop dat de landgoederen aan haar zoon zouden worden teruggegeven.
19. **Charles MacDonnell**, verliet Wicklow en vestigde zich in 1746 in Baytown, in de Baronie

Dunboyne in de County Meath, Zijn eerste vrouw is **Mary Hall**. Zij hadden zeven zonen en drie dochters. Zijn eerste vrouw stierf in 1758. Hij trouwde de tweede maal in 5 januari 1760 met Margaret Begg. Charles stierf 8 juni 1807. Hij had vele kinderen van dit tweede huwelijk, maar hier zijn geen verder afstammelingen van.
20. **Richard MacDonnell,** tweede zoon van Charles was geboren in 14 september 1729, ging van Baytown naar Peacockstown nabij Ratoath, County Meath, waar hij trouwde met een dochter van Kapitein Sandys, or Sands. Richard stierf in 1805.

Robert MacDonnell (1764-1821) Susanna Nuggett (1766-1836)

21. Robert MacDonnell vestigde zich in Cork. Geboren in 1764. Hij trouwde 27 augustus 1786 **Suzanna Nuggett**, geboren in Ardmore in 1766 .Zij sterft in 1836 Robert was het grootste deel van zijn leven een welgesteld man, maar door de plotselinge daling van de prijzen na de omverwerping van Napoleon ruïneerde zijn eigendommen. Hij stierf in Dublin 23 februari 1821.
22. **Richard MacDonnell** geboren 10 juni 1787 de oudste zoon van Robert. Verkreeg op zijn zeer jonge leeftijd van 21 jaar een "fellowship" aan het Trinity College in Dublin. Hij werd daar provost van 1852 tot zijn dood in januari 1867. Richard MacDonell 1787-1867 is getrouwd met **Jane Graves** 1793-1882 (een van de meest oude families van Engeland

Richard MacDonnell (1787-1867) Jane Graves (1793-1882)

23. Hercules Henry Graves MacDonnell I.P. geboren 3 januari 1819 Hij sterft augustus 1900. Hij trouwde met **Emily Ann Moylan.** Over een voorouder van Emily Ann is nog een schandaal bekend: "Margaret Mary Morrison King (1792-1855) was een bastaarddochter van George de derde Graaf van Kingston en een afstammeling van Edward III die eerst getrouwd was met **Amelia Caroline Morrison.**

Hercules Henry Graves MacDonnell I.P. (1819-1900.) Emily Ann Moylan (1822-1883)

Hercules heeft Emily Ann geschaakt en vanuit Ierland meegenomen naar de smidse Gretna Green in Schotland. Hij heeft haar daar getrouwd op 18 juli 1842 . Zij was toen nog minderjarig..De ouders van Emily Ann waren ontroostbaar door dit verlies van hun dochter . Zij hadden hun hoop immers gevestigd op een adellijke verbintenis.

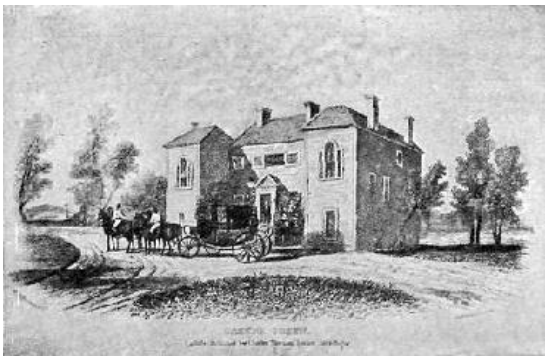

Gretna Green in Schotland

24. Emily Héloise MacDonnell 1 juni 1844 in Dublin. Dochter van Hercules **Henry Graves MacDonnell** en **Emily Ann Moylan**. Zij trouwt in Woolston 27 juni 1867 **Charles Boissevain**. Zij sterft in Blaricum 26 januari 1931

Emily Eloise MacDonnall (1844-1931) Charles Boissevain

3. Familie Moylan

Heinrich (Henry) II 1133-1189j koning van Engeland (Plantagenet)1154-1189

Henry de jonge 1155-1183 zoon van Henry II mede koning van Engeland 1172-1189

Richard de Leeuwenhart 1157-1199 Koning van Engeland 1189-1199

Johann Ohneland 1167-1216 Na de dood van Richard I werd hij Koning van Engeland Engeland 1199-1216

Hendrich III 1207-1272 Koning van Engeland 1216-1272

Eduard I 1239-1307 Koning van Engeland 1272-1301

Eduard II 1284-1327. Koning van Engeland 1307-1327

Edward III (13 November 1312 – 21 June 1377) one of the most successful English kings of medieval times. His fifty-year reign began when his father, Edward II of England, was deposed on 25 January 1327, and lasted until 1377. Among his immediate predecessors, only Henry III ruled as long, and it would be over 400 years before another monarch would occupy the throne for that duration. Edward's reign was marked by an expansion of English territory through wars in Scotland and France. Edward's parentage and his prodigious offspring provided the basis for two lengthy and significant events in European and British history, the Hundred Years' War and the Wars of the Roses,

John of Gaunt, Duke of Lancaster (June 24, 1340 – February 3, 1399) was the third surviving son of King Edward III of England and Philippa of Hainault. He gained his name "John of Gaunt" because he was born at Ghent in 1340. The fabulously wealthy Gaunt exercised tremendous influence over the throne during the minority reign of his nephew, Richard II, and during the ensuing periods of political strife, but took care not to be openly associated with opponents of the King.John of Gaunt's legitimate male heirs, the Lancasters, included Kings Henry IV, Henry V, and Henry VI. John of Gaunt's illegitimate descendants, the Beauforts, later married into the House of Tudor, which ascended to the throne in the person of Henry VII. In addition, Gaunt's legitimate descendants included his daughters Philippa of Lancaster, Queen consort of John I of Portugal and mother of King Edward of Portugal, Elizabeth, Duchess of Exeter, the mother of John Holland, 2nd Duke of Exeter, and Katherine of Lancaster, Queen consort of Henry III of Castile, a grand-daughter of Peter I of Castile and the mother of John II of Castile.When John of Gaunt died in 1399, his estates were declared forfeit to the crown, as Richard II had exiled John's less diplomatic heir, Henry Bolingbroke, in 1398. Bolingbroke returned and deposed the unpopular Richard, to reign as King Henry IV of England (1399–1413), the first of the descendants of John of Gaunt to hold the throne of England. In the meantime, John of Gaunt had fathered four children by a mistress, Katherine Swynford (whose sister married Geoffrey Chaucer). Constanza died in 1394. He married Katherine in 1396 or 1397, and their children, the Beauforts, were 'legitimised' but barred from inheriting the throne. From the eldest son, John, came a granddaughter, Margaret Beaufort, whose son, later King Henry VII of England, would nevertheless claim the throne

Lady Joan Beaufort, 1379-1440. Married (2) **Ralph Neville**, Lord of Raby, 1st Earl of Westmorland, Earl Marshal, 1364-1425. When Ralph Neville died in 1425, his lands and titles should, by law of rights, have passed on to his eldest surviving son from his first marriage, another Ralph Neville. Instead, while the title of Earl of Westmorland and several manors were passed to Ralph, the bulk of his rich estate went to his wife, Joan Beaufort. Although this may have been done to ensure that his widow was well provided for; by doing this, Ralph essentially split his family into two, and the result was years of bitter conflict between Joan and her step-children, who fiercely contested her acquisition of their father's lands. Joan however, with her royal blood and connections, was far too powerful to be called to account, and the senior branch of the Nevilles received little redress for their grievances. Inevitably, when Joan died, the lands would be inherited by her own children.Joan died on 13 November 1440 at Howden in Yorkshire. Rather than be buried with her husband Ralph (who was buried with his first wife) she was entombed next to her mother in the magnificent sanctuary of Lincoln Cathedral. Joan's is the smaller of the two tombs; both were decorated with brass plates — full-length representations of them on the tops, and small shields bearing coats of arms around the sides — but those were damaged or destroyed in 1644 during the English Civil War. A 1640 drawing of them survives, showing what the tombs looked like when they were

intact, and side-by-side instead of end-to-end, as they are now.

Joan Beaufort and her 2nd husband Ralph Neville, Earl of Westmoreland,.Church of St. Mary, Staindrop, Durham

Richard Neville, 5th Earl of Salisbury (1400 – December 31, 1460) was a Yorkist leader during the early parts of the Wars of the Roses
He was the son of Ralph Neville, 1st Earl of Westmorland, by his second wife, Joan Beaufort, Countess of Westmoreland. His maternal grandparents were John of Gaunt, 1st Duke of Lancaster and Katherine Swynford.Despite being a younger son, Richard was able to make a great marriage, to Alice Montagu, Countess of Salisbury, probably due to his royal descent on his mother's side.1407 1462. After his marriage (1420) Salisbury was given high posts in the north of England, including Warden of the Western March of Scotland 1420 - 1435. He was also Constable at the coronation of his cousin Henry VI.
However Salisbury turned to the cause of Richard, Duke of York, who made him Lord Chancellor in 1455. When King Henry tried to assert his independence and dismiss Richard as Protector, Salisbury joined him in fighting at the First Battle of St Albans, claiming that he was acting in self-defence. After the Battle of Blore Heath, in which he was notably successful, Salisbury escaped to Calais, having been specifically excluded from a royal pardon. He was beheaded the day after the Battle of Wakefield.His alabaster effigy is in Burghfield Church in Berkshire. He was buried first at Pontefract, but his son transferred his body to the family mausoleum at Bisham Abbey and erected this effigy. It was brought to Burghfield after the Dissolution of the Monasteries

The effigy of a lady alongside him wears a headdress which is not thought to be of the right date to be his wife, but she may be one of the earlier Countesses of Salisbury buried at Bisham. **Alice Montagu** was born in 1407, the daughter and only legitimate child, of Thomas Montacute, 4th Earl of Salisbury and Eleanor Holland, who was the daughter of Thomas Holland, 2nd Earl of Kent.In 1420 she married Richard Neville, who became Earl of Salisbury on the death of his father-in-law in 1428. At the same time Alice became Countess of Salisbury.The main home of the family was at Bisham Manor in Berkshire although their lands lay chiefly around Christchurch in Hampshire and Wiltshire.She died some time before 9 December 1462 and was buried in the Montacute Mausoleum at Bisham Abbey.She had ten children:
Katherine Neville, 1442 - 1503, . Married (1) **William Bonville**, 6th Lord Harington (1443-1460). of Salisbury buried at Bisham. William Bonville fought in the battle of Wakefield 31 december 1460 was killed in action.
Cecilia Bonville, 1460-1529, Baroness Bonville and Harington. Married (1) **Thomas Grey**,.

Thomas Grey, 1st Marquess of Dorset KG (1457–September 20, 1501), known as Lord Ferrers de Groby between 1461 and 1471, and the Earl of Huntingdon between 1471 and 1475, was the eldest son of Elizabeth Woodville and consequently a stepson of Edward IV of Englandhomas was Elizabeth's son by her first marriage, to Sir John Grey. He was created Earl of Huntingdon in 1471 but resigned this peerage in 1475, when he was created Marquess of Dorset. He was summoned to Parliament on November 15, 1482. In January 1482/3 on the death of his grandmother Elizabeth, he became Lord Ferrers of Groby. He joined the Duke of Buckingham's 1483 rebellion against Richard III. When the rebellion failed he fled to Brittany to join Henry Tudor, the future Henry VII.
Thomas first married Anne Holland, only daughter of Anne of York, dowager Duchess of Exeter and sister of Edward IV. After she died young without issue he married **Cecily Bonville**, Baroness Harington and Bonville, a niece of Richard Neville Earl of Warwick and stepdaughter of William Hastings, Edward IV's close associate. By the latter marriage Lady Jane Grey was his great-grand-daughter.He is depicted in William Shakespeare's play Richard III.
Lady Dorothy Grey, before 1501-1553. Married (1) **Robert, 2nd Lord Willoughby de Broke.1472 –1502** On his death the barony fell into abeyance and so reamined until claimed in 1694
Elizabeth Willoughby, b. before 1522. Married **John Paulett**, 2nd Marquess of Winchester.
Lady Mary Paulett, before 1550-1592. Married **Henry, 2nd Baron Cromwell of Oakham**.
Edward Cromwell, c. 1560-1607, 3rd Baron Cromwell. Married Frances, daughter of William Rugge of Felmingham, Norfolk.
Anne Cromwell, 1593-1636. Married **Sir Edward Wingfield** of Powerscourt who died 1638.
Lewis Wingfield, before 1636 d. 1673. He lived in Scurmore Co Sligo Irlanland. Married Sydney, daughter of Sir Paul Gore, Baronet.
Edward Wingfield, before 1690-1728. Lived in Powerscourt Co Wicklow Ireland. Married Eleanor, daughter of Sir Arthur Gore, Baronet.
Isabella Wingfield, before 1707-1761 (sister of Richard, 1st Viscount Powerscourt), married **Sir Henry King**, Baronet, who died in 1740. Dson of Sir Robert King en Grancis Gore
Sir Edward King, 1726-1797, 1st Earl of Kingston. Married Jane Caulfeild.
Earl of Kingston is a title in the Peerage of Ireland. It was created in 1768 for Sir Edward King, 5th Baronet, of Boyle Abbey. He had already been created Baron Kingston in 1764 and Viscount Kingston in 1766, also in the Peerage of Ireland. The Baronetcy, of Boyle Abbey in the County of Roscommon, had been created in the Baronetage of Ireland in 1682 for his grandfather Robert King. The latter was the younger brother of John King, 1st Baron Kingston (a title which became extinct in 1761). Sir Robert's grandson, Sir Robert King, 4th Baronet, of Boyle Abbey, was created Baron Kingsborough in the Peerage of Ireland in 1748. However, this title became extinct on his death. He was succeeded in the Baronetcy by his aforementioned younger brother, Sir Edward King, 5th Baronet, for whom the Barony of Kingston was revived in 1764. His grandson, the third Earl, was created Baron Kingston, of Mitchelstown in the County of Cork, in the Peerage of the United Kingdom in 1821. However, this title became extinct on the death of his younger son, the fifth Earl, in 1869.General Hon. Robert Edward King, younger son of the second Earl of Kingston, was created Baron Erris and Viscount Lorton in the Peerage of Ireland in 1800 and 1806 respectively. His son, the second Viscount, succeeded to the Earldom of Kingston in 1869
The former seat of the King family was Mitchelstown Castle in Mitchelstown, County Cork.
Sir Robert King, 1754-1799, 2nd Earl of Kingston. Married Caroline Fitzgerald. George's father.
He was the son of Sir Edward King, 1st Earl of Kingston and Jane Caulfeild.[1] He married Caroline FitzGerald, daughter of Richard FitzGerald and Margaret King, on 5 December 1769.[1] He and Caroline FitzGerald were separated.[1] He died on 17 April 1799 in

Mitchelstown, County Cork, Ireland.[1]
Sir Robert King, 2nd Earl of Kingston was educated between 1767 and 1768 in Eton College, Eton, Berkshire, England.[1] He was styled as Viscount Kingsborough between 1768 and 1797.[1] He held the office of Member of Parliament (M.P.) for County Cork between 1783 and 1797.[1] He held the office of a Governor of County Cork in 1789.[1] He held the office of Custos Rotulorum of County Roscommon between 1797 and 1799.[1] He succeeded to the title of 2nd Baron Kingston of Rockingham, co. Roscommon [I., 1764] on 8 November 1797.[1] He succeeded to the title of 6th Baronet King, of Boyle Abbey, co. Roscommon [I., 1682] on 8 November 1797.[2] He succeeded to the title of 2nd Viscount Kingston of Kingsborough, co. Sligo [I., 1766] on 8 November 1797.[1] He succeeded to the title of 2nd Earl of Kingston [I., 1768] on 8 November 1797.[1] On 18 May 1798 he was tried by his peers in the House of Lords for the murder of Colonel Henry Gerald FitzGerald, for seducing his daughter. He was acquitted as no witnesses came forward.
Sir George King, 3rd Earl of Kingston was born on 28 April 1771 in Chelsea, London, England.[1,2] He was the son of Sir Robert King, 2nd Earl of Kingston and Caroline FitzGerald.[1] He was baptised in Chelsea, London.[1] He married **Lady Helena Moore** daughter of Stephen Moore, 1st Earl Mountcashell and Lady Helena Rawdon, on 7 May 1794.[1] He died on 18 October 1839 at age 68 in Hull Place, St. John's Wood, Paddington, London, England.[1]
Sir George King, 3rd Earl of Kingston was educated between 1781 and 1787 in Eton College, Eton, Berkshire, England.[1] He matriculated in Exeter College, Oxford University, Oxford, Oxfordshire, England, on 20 November 1787.[1] He held the office of Member of Parliament (M.P.) for County Roscommon between 1797 and 1799.[1] He was styled as Viscount Kingsborough between 1797 and 1799.[1] He succeeded to the title of 3rd Viscount Kingston of Kingsborough, co. Sligo [I., 1766] on 17 April 1799.[1] He succeeded to the title of 3rd Earl of Kingston [I., 1768] on 17 April 1799.[1] He succeeded to the title of 7th Baronet King, of Boyle Abbey, co. Roscommon [I., 1682] on 17 April 1799.[1] He succeeded to the title of 3rd Baron Kingston of Rockingham, co. Roscommon [I., 1764] on 17 April 1799.[1] He held the office of Representative Peer [Ireland] between 1807 and 1839, a pro-Catholic Tory.[1] He was created 1st Baron Kingston of Mitchelstown, co. Cork [U.K.] on 17 July 1821.[1]
Dochters **Amelia Caroline Morrison** 31 maart 1790 –18 januari 1791 en **Mary Margaret Morrison** en zoon George Morrison. De eerste drie kinderen zijn verwekt buiten het huwelijk bij Caroline Amelia Morrison1792, Barbados

George King 1771-1839

George's first escapade comes to us through Claire Clairmont, half sister of Mary Shelley, who was told it many years later by George's sister Margaret Mount Cashell.
George was walking in St. Stephen's Green Dublin with a Miss Johnstone. It was moonlight and the following conversation took place:

"What a fine night to run away with another man's wife," said Big George.
"And why not another man's daughter?" said Miss Johnstone.

"Will you?" said he.
"Yes," said she.
"Done," said Big George taking her hand.
"Done," said Miss Johnstone, giving him hers.

That very night, without further courtship, they ran away and settled in the West Indies (there were a considerable number of plantations in the West Indies owned by Ascendancy families) where they had three children. George must have been about 20 years old. He was later persuaded to return to Ireland and to marry Lady Helena Moore, sister of Lord Mount Cashell. *Note 2:* Some sources suggest that Amelia Caroline King was in fact the child of Robert King, George's father. County Families – Walford 1868 say George, but Norfolk Archaeology says Robert. These coals were raked over when the will of Rev. Sir Edward Repps Jodrell (Amelia's son) was contested (*Jodrell vs. Seale, 1888).* Here it came out that the father of the three children was George and that the mother was Caroline Amelia Morison - not "Miss Johnstone" as recalled by Lady Mount Cashell

Amelia Caroline King

Born: between 31 March 1790 and 18 January 1791, Fredericton, New Brunswick, Canada. *Died:* 18 January 1860. *Married:* **Sir Richard Paul Jodrell**, of Salle Park, Norfolk, 12 December 1814, St. Marylebone, London.

Sir Richard Paul Jodrell (1781-1861), was educated at Eton and Magdalen College, Oxford (B.A. 1804, M.A. 1806), and was called to the bar from Lincoln's Inn in 1803. He succeeded his maternal grand-uncle Sir John Lombe (formerly Hase), as a baronet at Lombe's death on 27 May 1817. He died on 14 Jan. 1861, leaving issue by his marriage, on 12 Dec. 1814 to Amelia Caroline King (d. 1860), natural daughter of Robert, second earl of Kingston (*Gent. Mag. 3rd ser. x. 234 [Feb. 1861]; BURKE, Peerage , 1891, p. 762). He was author of: 1. 'Carmina Selecta,' 8vo, London, 1810, a privately printed selection from his Greek and Latin verses written at Eton. 2. 'Epigram' affixed to 'Lines written extempore at the Plain of Waterloo,' 4to, Dover, 1840. 3. 'Dover, Ancient and Modern, a Poem, with an episode, views, and notes,' 8vo, Dover, 1841. [Ends]*

Note: I think it more likely that George King was Amelia's father - see the page for George King. *Gentleman's Magazine* of February 1861 does not specify *which* Earl of Kingston was Amelia's father; neither does a mention of their marriage 47 years earlier in the same magazine. One would therefore presume that they are referring to the *living Earl of Kingston (in 1814), who was George.*

Amelia Vertue Jodrell *Born:* 15 December 1821, 2 Duke St., Portland Place, Marylebone, London.*Died: 15 September 1890.Married:* **Charles Fitzgerald Higgins (b. 31 July 1815, d. July 1860, son of Captain Fitzgerald Higgins of Westport [Ireland] and Mary Ouseley), 18 July 1842, Moorfields R.C. Church, Londen.Amelia and Charles's elopement was mentioned in almost all the London and Dublin newspapers. *The Times* of London, for example, ran the following on Thursday, 21 July 1842 (page 6, column 5):**

ELOPEMENT. - The following case of elopement has caused no small degree of excitement in some of the fashionable circles of society at the west-end. The facts of the affair are briefly these :- On Monday morning a young lady, of great personal attractions, and between 18 and 19 years of age, only daughter of a wealthy baronet in Portland place, was suddenly missed from the mansion, and it was immediately discovered that she had taken with her the whole of her jewellery, which was of considerable value. Every possible inquiry was promptly instituted, with a view of finding out the retreat of the fair fugitive, but no tidings could be gained respecting her by any of those members of the family whose anxious solicitude for her welfare prompted them to be on the alert. The "mystery," however, was in the course of a few hours cleared up by the arrival of the lady, who returned to her parental roof (which she had so unceremoniously fled from) in a handsome carriage, and by her side was seated a dashing young Irish gentleman of fortune, to whom she had on the same morning been united in bonds indissoluble at a church not far distant, the "happy couple" alighted, and entered the dwelling, when the lady acquainted her papa with the fact that she was married, and that she and her husband were about to quit London for the Emerald Isle. Whether a reconciliation took place between the baronet and his daughter we are unable to say with any degree of certainty ; but we believe that the "error" has been forgiven. - *Globe.*

The Satirist of 24 July 1842 also names names, as well as the fact that Amelia Vertue's cousin Emily Moylan eloped at the same time.

Amelia took the name "Jodrell" after succeeding to the landed property in 1883 George King Mary Margaret Morison King ***Born:*** **1792, Barbados *Died: 7*** **May 1855, (79 Sydney Place) Cork, Ireland. *Married:*** Denis Creagh Moylan**, 1820,**

John Moylan uit Cork, Ieralnd had een zoon **John Moylan** (1705-1791). Hij trouwde Alicia Joyce (1720-1770) zijn tweede vrouw.
Hun zoon **Denis Moylan** (1760-1832) trouwde met Catherine Creagh (1750-1813).Zij krgen vier kinderen waarvan de jongste **Denis Creagh Moylan** (19794-1849). Hij trouwde met Mary Morison King (1792-1855) *)

*Dennis **Creagh Moylan**, (1784-1849)*

Hun enigst kind was **Emily Ann Moylan** (1822-1883) trouwde met **Henry Graves MacDonnell** . Zij kregen 8 kinderen waarvan hun tweede dochter **Emily Héloise MacDonnell**(1844-1931) trouwde met **Charles Boissevain**

Emily Ann Moylan (1822-1883)
Emily Ann Moylan *Born:* 28 January 1822, (2, Rue de Mondovi) Paris
Died: 16 February 1883, Norwood. *Married:* Hercules
The year and place of Mary's birth comes from Hercules MacDonnell's 1897 genealogy. There is no record of her baptism in any Barbados church records (births were not officially recorded in those days). It is possible that this is because the family did not stay long enough for this.Mary's marriage is mentioned in *Gentleman's Magazine, February 1820, p. 171: "At Myros Wood, Co. Cork, Denny Creagh, Moylan, esq. to Miss Mary King, sister of Lady Jodrell, of Sall-hall, co. Norfolk."*
... as is her death (given as May 8, 1855). The obituary in the June 1855 issue (p. 662) states *"At Cork, Mary-Margaret, relict of Denis C. Moylan, esq. late Judge of the County Court of Westminster."*

Children:
Mary Frances, b. 23 April 1843, Upper Mount Street, Dublin.
Emily Héloïse, b. 1 June 1844, Upper Mount Street, Dublin maried **Richard Graves**, b. 10 September 1845, Upper Mount Street, Dublin. d. 24 February 1862. Killed after falling from the topsail yard on the *Victor Emmanuel* in the North Atlantic.
Jane Harriet Elizabeth, b. 13 August 1847, d. 25 July 1859, Sorrento Cottage, Dublin of Scarlatina.
Charles Edward, b. 14 March 1849, d. 31 July 1859, Sorrento Cottage of Scarlatina.
Hercules Henry, b. 23 March 1851 at 2, Harcourt Place.
Alfred Creagh, b. 28 January 1855 at 61, Upper Baggot Street, Dublin.
Frederick Theodore, b. 27 June 1860 at 61, Upper Baggot Street, Dublin.
Emily's elopement with Hercules MacDonnell occured on the same day (Sunday, 17 July 1842) as that of her cousin Amelia Vertue Jodrell with Charles Fitzgerald Higgins. Being the daughter of a baronet, Amelia's elopement was mentioned by almost all the London papers (although without actually mentioning her name); however a pair of articles on page 3 of *The Satirist* of 24 July 1842 not only name names, but also mention Emily. They also manage to mis-spell her name ("Moyland") and her husband's ("McDonald"). It is reassuring to know that journalistic standards were just as low then as they are now.
Gretna Green, by the way, is the nearest Scottish village to Carlisle, and was a favourite destination for eloping couples on account of the rather more lax Scottish marriage laws, which only required the couple to declare before witnesses their wish to be married. Famously, the ceremony was most often performed by the village blacksmith.

Gezin Emily Moylan *Sorrento Cottage Co Dublien met zeven van haar kinderen: vlnr Hercules Henry, Jane,* ***Emily Héloise.*** *Moeder Mary Frances, Alfred, fraulein Hempel,* ***Richard Graves****, Charles Edward . in vroege zomer* ***1859. J****ane en Charles Edward sterven aan roodvonk 25 en 31 juli van het zelfde jaar In 1862 stierf Richard op zee. Hij viel uit de mast van het zeilschip Victor Emanuel.*

De familie van Emily Hëloise

***Gezin Emily Ann Moylan** Dundalk Augustus **1881**. Zij zit in het midden.. Staande van links naar rechts Frederik de jongste zoon),**Emily Héloise,** Augustus (' echtgenoot van Mary Frances) Mary Frances, **Charles Boissevain**. Zittend van links naar rechts Fannie (vrouw van Hercules Henry), Hercules Henry, Alfred en Adèle(vrouw van Alfred)*

4. Familie Graves

De familie Graves is een van de oudste van Engeland. Hieronder volgt de genealogie van de familie

1. John Graves (or Grave)
2. Robert Graves
3 John Graves (1513-1616)
4. Richard Graves (1572-1626). Hij trouwde met Frances Gourney
5. Richard Graves (1610- 1669). Hij verdiende veel geld tijdens de Burgeroorlog en het Interregnum als advocaat. Hij kocht het kasteel van Mickleton (Gloucestershire) in 1656 .Hij trouwde eert met Eleanor Bates em daarna met Elizabeth Robinson. Hij had 19 kinderen.

Mickleton Manor, Gloucestershire, gekocht door Richard Graves in 1656

5. Colonel William Graves Stichter van de familie in Ierland: Hij was een jongere broer van Richard, Hij is rond 1650 gestuurd naar Ierland als een colonel van een cavalerie regiment. Hij is later terug gekeerd naar Engeland en liet twee zoons achter in Ierland. Henry, die in het zuiden bleef en wel in Limerick en James in het noorden van Ierland.

6. Henry Claymore Graves (1652-) Hij werd genoemd Harry met het lange zwaard omdat hij zelfs met zijn zwaard naar de kerk ging uit angst voor de vijandigheid van de Ierse papen.
7. **John Graves**, (1682-.)
8. James Graves, (1713-1783) trouwt met **Jane Ryder** (1744-1783) *)
9. Richard Graves (1763-1829). Hij trouwde met **Eliza Mary Drought**

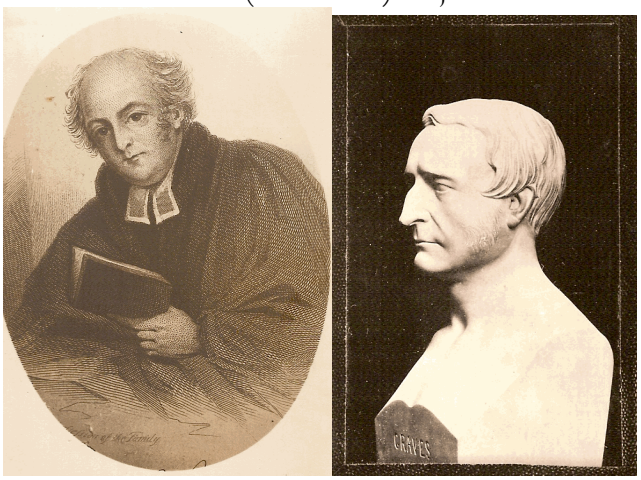

Links Rev. Richard Graves. Rechts: Rev. Richard Hastinges Graves broer van Jane Graves geb. 1781- 1877

10. Jane Graves *(1793-1882* trouwt met **Richard MacDonnell**

*) De oudste zoon van James Graves is Thomas Zijn zoon John Crosbie had een zoon Charles. Deze laatste was de vader van Alfred Perceval. De tweede vrouw van Alfred Perceval was Amelie Elisabeth Sophie von Ranke. Hun zoon was Robert von Ranke Graves (1895-1985) was een Engels dichter en schrijver. In zijn lange leven was hij goed voor 140 werken, waaronder Griekse Mythen. (zie mijn Uranische Nieuwsbrieven waarin ik hem veel citeer) .

5. Familie Drought

1. Anne de Montmorency (1493-1567) Maarschalk van Frankrijk In 1527 hij trouwde Madeleine, dochter van René van Savoie

Anne de Montmorency (1493-1567*)*

2. François de Montmorency, (1530-1579) Oudste zoon van Anne Montmorency. Hij trouwde tegen zij wil Diane van Frankrijk

3.Henri I de Montmorency (1534-1614) Maarschalk van Frankrijk.

Henri II. de Montmorency (1595-1632) Frans admiraal. . In 1632 nam hij deel aan de partij van Gaston de graaf van Orleans en plaatste zich zelf aan het hoofd van leger. Hij rebelleerde tegen Koning Lodewijk XIII. Hij viel,zwaar gewond in handen van de vijand en werd 30 oktober in Toulouse onthoofd.. De mannelijke lijn van het geslacht Montmorency stierf hierbij uit. De dochter van Henri II trouwt in 1640 met **Hercules le Jeunne**. Hun zoon **Louis Henry** wordt door zijn vader naar Holland gestuurd . Hij vreesde dat als hij in Frankrijk zou blijven hij zou worden bekeerd tot het katholieke geloof. Hij ging vervolgens naar zijn neef Peter Drelincourt naar Armagh in Engeland, deze was getrouwd met de zuster van zijn vader. Hij veranderde van naam en heette voortaan Louis Henry Younge..Zijn dochter **Catherine Younge** trouwde met **Dr John Campbell** (1742-1772)

Catherine Younge

Hun dochter **Elizabeth Mary Campbell** (1750-1797) trouwde om 1766 met **James Drought** (1746 -

James Drought (1746-)

Hun dochter **Eliza Maria Drought** (1767-1827) trouwt met **Richard Graves** in 1787. Eliza sterft in 1827. Richard sterft 2 jaar later

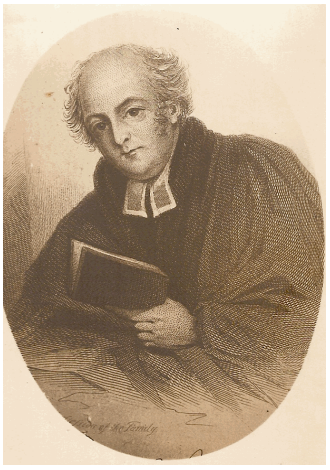

Richard Graves (1763-1829)

Hoofdstuk 16. Genealogie van families Gooszen, Peereboom Voller, Turk en Buteux

Schema hoe deze families met elkaar verbonden zijn:

Mr Pieter Idus Buteux
I
Catherina Buteux x Lambertus Karel Turk Mr Dirk Peereboom Voller
I I
Maria Johanna Turk x Mr Jan Dirk Peereboom Voller
I
Antonie Frederik Gooszen x Henriette Elisabeth Peereboom Voller

---

Inhoud:
1. Gooszen
2. Peereboom Voller
3. Turk
4. Buteux

1. Genealogie van de familie Gooszen
In de Overijsselsche Geslachtkundige Varia zijn door Mr. R.E. Hattink Aantekeningen gepubliceerd over de Familie Gooszen. Uit deze brochure citeer ik de volgende gegevens over de familie Gooszen: "Eeuwen geleden lag bij de stad Ootmarsum*) een erf Ghosenijng, die reeds in 1402 voorkomt als de vroegere benaming van een toenmalige hofstede. Als geslachtsnaam of afkomst aanduidende naam treft men in 1359 en 1366 twee charters Gosenine en Gosening aan. Met een s aan den vadernaam gehecht komen in Ootmarsum voor: in 1499 Gherd Gosens als keurnoot*(bijzitter van de landrechter in Overijssel en Drenthe)*, in 1421 Gherd Gosens als keurnoot. In 1430 Gherd Goossens , in 1431 Gherd Gosens Men mag hieruit afleiden dat de dragers van de geslachtsnaam Gosenine of Gosens in de 14e en 15e eeuw tot de gegoede ingezetenen van Ootmarsum behoorden".

*) Ootmarsum is in 126 na Christus gesticht door de Frankische veldheer Othmar in een streek van voornamelijk Tubanten en later Saksen. Hij gaf ook zijn naam aan het stadje (*Othmarsheim*). Rond 700 werd in Ootmarsum een kerkje gebouwd, waarna vanuit de stad verdere kerstening van Twente plaatsvond. Ootmarsum was rond het jaar 1000 één van de grootste parochies in Twente. In de Middeleeuwen floreerde de handel in Ootmarsum, vanwege de gunstige ligging: zowel aan een belangrijke noord-zuid-route als aan de route West-Nederland - Noord-Duitsland. Rond 1300 werden aan Ootmarsum stadsrechten verleend. Vervolgens werd Ootmarsum, met de aanleg van een dubbele rij grachten en aarden wallen, een vestingstad. In het kader van de Tachtigjarige Oorlog vestigden Spanjaarden zich in Ootmarsum. Zij werden rond 1600 door Prins Maurits uit Ootmarsum verdreven, waarna de vesting ontmanteld werd. Een kogel in de kerk herinnert nog aan het beleg van Prins Maurits. De opkomst van de industrie in Twente ging aan Ootmarsum voorbij; het bleef een akkerbouwstadje. Hierdoor stokte de ontwikkeling van Ootmarsum, wat in de tweede helft van de 20e eeuw een gunstig effect had op de toeristenindustrie: het nostalgische stadscentrum [illegible] *Uit de Wikipedia*

Het wapen van de familie Gooszen

I. Antoni Gosens, zoon van Jan Gosens, geboren Ootmarsum 18 september 1668, getrouwd met **Anna Veltkamp**, geboren 18 september 1668, dochter van Hendrik Veltkamp en Maria Palthe.
II. Henrick Gosens, gedoopt 29 november 1691, hij trouwt met **Aleida Tidemans** gedoopt 23 juni 1689 Ootmarsum , dochter van Derck Tijdeman en Anna Salland.Uit dit huwelijk zes kinderen: Anne, Derck, Janna , **Anthoni**, Anne, Anneit
III. Anthoni Goossens, gedoopt 23-6-1720 Ootmarsum trouwt met **Geertruid Groll.** Uit dit huwelijk 6 kinderen: Jan, Janna, **Antoni**, Maria Aleida, Andreas en Geertruid
IV. Antoni Goossen*), geboren 21-5-1760 Ootmarsum., boekhouder aan de Keulsche Waag te Amsterdam, waar hij 2 october 1837 overleed. Hij trouwt **Johanna Middelberg**, geboren te Welsum (Overijssel), overleden te Amsterdam 24 januari 1765, dochter van Harmen Otto Middelburg en Jan van der Voorde, overleden in Amsterdam 2-10-1837. Zij hadden twee kinderen: **Willem** en Geertruij

Tussenvoegsel

*) **Antony Gooszen is** een achterkleinkind van **Antoni Goossens** (1760-1837). Hij is geboren in Wilnis 31 december 1864. In 1889 werd Gooszen benoemd tot tweede luitenant van de infanterie bij het leger in Nederlands Indië. 18 april 1894 werd hij benoemd tot eerste luitenant. In 8 juli 1896 trouwt hij te Kota Radja (Atjeh) met Jeanne Cornelia Gaade geboren

te Salatiga (Midden Java) 18 oktober 1875, dochter van Jan Hendrik Gaade luitenant-kolonel van de artillerie in Nederlands Indië en Maria Petronella Wilhelmina Theodora van Onselen. 28 september 1899 wordt hij benoemd tot Ridder 4e Klasse van de Militaire Willemsorde. Gezien het feit ,dat hij in 1896 in Atjeh trouwt, zou het zo kunnen zijn dat hij deze onderscheiding heeft gekregen voor zijn krijgsverrichtingen in Atjeh tijdens de derde of vierde Atjeh oorlog?

Staf van het eerste militaire exploratie-detachement dat Nederlands Nieuw-Guinea verkende. Links zittend met muts A.J. Gooszen.

Hij ging weer terug naar Nederland waar zijn dochter Elisabeth Jeanne Maria op 30 juli 1903 te Leiden werd geboren. In het zelfde jaar werd hij kort daar voren op 25 juni bevorderd tot kapitein. In 1907 leidde hij het eerste exploratie-detachement voor Zuid-Nieuw Guinea.. .

Beeld van Moeder (links) en Dochter(rechts) van de stichter van het dorp Gelanit Kai eilanden (Zuid-Oost Molukken). Gevonden door A.J. Gooszen

Tegen het einde van de expedities in 1915 was geheel Zuidwest Nieuw-Guinea in kaart gebracht. Op initiatief van kapitein Gooszen werd het grootste deel van de verzamelde etnografica ondergebracht in het Rijksmuseum voor Volkenkunde. Een kleine groep voorwerpen werd in bruikleen gegeven aan het Koloniaal Landbouwmuseum te Deventer en

later door de erven aan het museum geschonken. Ook zijn latere carrière hield hem in Oost-Indonesië. Als Militair Commandant van Ambon en Ternate liet hij - zowel uit militaire als wetenschappelijke interesse - op grote schaal etnografica verzamelen. In totaal bereikten door zijn inspanningen meer dan 6000 objecten, waaronder veel wapens, het museum Van de voorwerpen afkomstig uit Maluku Tenggara is het merendeel verzameld op de vroegere Zuidooster-eilanden. Internationale vermaardheid geniet het door Gooszen op Kai Kedl verzamelde beeld dat bekend staat als *Werwat*

Het is zeer waarschijnlijk, dat de Gooszen top in Nieuw Guinea naar hem is vernoemd De top ligt op 4 graden 22 minuten ten zuiden van de evenaar en op 138 graden 25 minuten van Greenwich

---

V. Willem Gooszen, geboren Amsterdam 13-4-1794, boekhouder Keulsche Waag, overleden in Amsterdam 23-1-1857 trouwt Amsterdam, 9-8-1820 **Geertruij Frederika Kraamer** Nieuwer Amstel 9-4-1793, zij sterft in Amsterdam 29-10-1861, dochter van Harmen Frederik Kraamer en Anna Barbara Hasly. Zij kregen 6 kinderen alle geboren in Amsterdam:
VI.1 Antonie Frederik Gooszen, geboren 9 februari 1821, jong overleden.
VI.2 Antonie Frederik Gooszen, zie hieronder voor nadere gegevens
VI.3 Johanna Geertrui Gooszen, geboren 22 april 1826, overleden 3 maart 1827
VI.4 Johanna Geertrui Gooszen, 11 mei 1828, overleden 29 maart 1867
VI.5 Willem Gooszen, geboren 17 augustus 1830, overleden 7 april 1873
VI.6 Frederik Gooszen, geboren 5 september 1834, overleden 29 mei 1865
n Amsterdam 2-10-1837. Zij hadden twee kinderen: **Willem** en Geertruij

VI.2 Antonie Frederik Gooszen, geboren Amsterdam 27 februari 1824 **,** overleden te 's-Gravenhage 26 maart 1883
Eerste huwelijk 22 april 1852 met **Helena Catherina Rappold,** geboren 16 juli 1929, overleden Amsterdam 30 juni 1864, dochter van Joseph Rappold en Anna Maria Friederich Wulff, (de vader van Joseph Rappold is **Johann Christoph Rappold** Bürger und Bäckermeister Heilbronn, in 1813 naar Amsterdam , waar hij Korenhandelaar was en op de Keizersgracht 48 woonde, geboren in Heilbronn 1774, overleden Amsterdam 1852)
Tweede huwelijk 31 augustus 1865 met **Ottolina Hendrika Rahé,** geboren Amsterdam 23 april 1835, overleden 9 december 1873. Dochter van Jacob Wilhelm Rahé en Alida Maria Eenhuijs
Derde huwelijk 8 october 1874 **Johanna Wilhelmina Jacoba Baronesse van Reede van Oudtshoorn,** geboren Noord-Scharwoude 4 juli 1830, overleden 's-Gravenhage 8 juni 1916, dochter van Gerrit Jacob baron Reede van Oudtshoorn en Wilhelmina Jonas Bloem

Uit het eerste huwelijk van **Antonie Frederik Gooszen** en **Helena Catherina Rappold** zijn twee kinderen geboren:
VII.1. Willem Johann Gooszen geboren 27 januari 1853, assuradeur, lid firma Boom & Gooszen *), getrouwd in Amsterdam 14 augustus 1884 met **Alberdina Clasina Kampfraath** geboren 12 april 1861, dochter van Andries Augustus Kampfraath en van Alberdina Clasina Veelwaard. Zij kregen 4 kinderen te Amsterdam: Helena Catherina Elisabeth, 8 december 1885, Andries Augustus, 27 november 1986, Anna Maria Frederika, 21 juni 1889.
VII.2. Anna Maria Frederika, geboren 29 juni 1855, overleden Djember (Res. Bezoekie) 25 oktober 1884 getrouwd bij volmacht te Amsterdam 16 juni 1884 met Meindert Willem baron van Reede van Oudtshoorn geboren te Beverwijk 8 augustus 1840, overleden te Amsterdam 18 maart 1890, zoon van Gerrit Jacob baron van Reede van Oudtshoorn en Wilhelmina Jonas Bloem.

) firma Boom & Gooszen is opgericht 1872 en was nauw geassocieerd met de firma Is. Franco Mendes opgericht in 1765.(Bij deze laatste firma heb ik mij al sinds 1954 verzekerd. Na verschillende fusies is Is. Franco Mendes opgenomen door Aon Nederland)*

Uit het tweede huwelijk van **Antonie Frederik Gooszen** en **Ottolina Hendrika Rahé** zijn 3 kinderen geboren:
VII.3. Hendrik Gooszen, geboren Amsterdam 4-6-1866, overleden Amsterdam, 17 juni 1872
VII.4. Antonie Frederik Gooszen, zie hieronder
VII.5. Ottolina Hendrika Gooszen, geboren Amsterdam, 8 december 1873, overleden Amsterdam 28 februari 1874
Het derde huwelijk 8 oktober 1865 van **Antonie Frederik Gooszen Johanna Wilhelmina Jacoba**

VII.4. Antonie Frederik Gooszen, geboren Amsterdam, 24 mei 1869, overleden Oegstgeest 26 april 1955. Hij trouwt 's-Gravenhage 8 october-1896 met **Henriette Elisabeth Peereboom Voller.** Zij krijgen 3 kinderen: **Maria Johanna Gooszen**, 9 juli 1897**, Ottolina Hendrika Gooszen**, 20 augustus 1898, **Anthoinetta Frederika Gooszen**, 29 november 1912. Zie hieronder.

VIII.1. Maria Johanna Gooszen , geboren 9-7-1897 Den Helder, overleden 23-7-1993 Den Haag. Zij trouwt 23-3-1920 Leiden met **Jan Willem Gerrit van Hengel**, geboren 14-12-1889 Gendringen overleden 19-8-1960 Leiden Zij krijgen 3 dochters:

IX.1 Frederika Johanna van Hengel geboren 15-1-1921 , overleden 9-3-2004 Den Haag. Zij trouwt 16-6-1945 Naarden met **Gerrit van der Graaf**, geboren 6-5-1918 Haarlem overleden 7-3-1986.Zij krijgen 4 kinderen:
X.1.1.1 Pieter Cornelis van der Graaf geboren 21-3-1946 Naarden trouwt 31-10-1970 Heemstede met **Martine Anna Elisabeth Steensma** geboren 20-11-1948 Amsterdam. Zij krijgen 3 kinderen:
XI.1.1.1.1. Rutger Friso van der Graaf geboren 3-10-1973 Den Helder partner met **Marne de Jon**g geboren 1-3-1975 Idaarderadeel (Boonsterhem). Zij krijgen 2 kinderen:
XII.1.1.1.1.1 Taras Gerrit van der Graaf geboren 23-12-2004 Blaricum
XII.1.1.1.1.2 Mira Renske van der Graaf geboren 23-6-2008 Blaricum
XI.1.1.1.2 Karianne Barbara van der Graaf geboren 13-10-1975 Den Helder trouwt 2-9-2006 Diepenveen met **Willem Jan Kleyn Molekamp** geboren 3-7- 1974 Eindhoven. Zij krijgen 3 kinderen:
XI.1.1.1.2.1 Anne Charlotte Kleyn Molekamp geboren 8-10-2007 Ouderkerk aan de Amstel
XI.1.1.1.2.2 Hidde Willem Kleyn Molekamp geboren 29-3-2009 Amsterdam
XI.1.1.1.2.3 Taeke Pieter Kleyn Molekamp geboren 29 november 2010 Amsterdam
XI.1.1.1.3 Duco Pieter van der Graaf geboren 23-3-1980 Den Helder. Heeft in kind:
XII.1.1.1.3.1 Brandon Rhys Maples geboren 3-2-2001 Newcastle (Aus), moeder: Michelle Lisa (Miki) Maples (off-mariage) geboren 24-1-1975 Ayrs Rock(Aus). Hij trouwt 30-3-2011 Maleny (Queensland, Aus) met **Marina Lyle Peace** geboren 25-3-1976 Brisbane (Aus).
X 1.1.2 Maria Johanna van der Graaf geboren 14-7-1947 Naarden trouwt 7-4-1979 Den Haag **Roland Willem Gijsbert Huijgen** geboren 9-4 -1947 Eindhoven. Zij krijgen 2 dochters:
XI.1.1.2.1 Willemijn Hermine Frederieke Huijgen geboren 19-2-1985 Hoogeveen
XI.1.1.2.2 Carolien Maria Johanna Huijgen geboren 19-11-1986 Seoel (Z-Korea)
X.1.1.3 Frederika Johanna van der Graaf geboren 14-11-1951 Den Haag trouwt 6 - 4 -1990 Oegstgeest **Johan Meeter** geboren 6-1-1950 Velzen. Zij krijgen 1 zoon

XI.1.1.3.1.Erik Meeter geboren 24-8-1990 Leiden
X.1.1.4. Jan Willem Gerrit van der Graaf geboren 28-9-1956 Den Haag trouwt 14-11-1987 Den Haag **Caroline Henriette Scheffer** geboren 22-09-57 Leiden. Zij krijgen 3 kinderen:
XI.1.1.4.1 Charlotte Monique van der Graaf geboren 10-2-1989 Den Haag
XI.1.1.4.2 Willem Gerrit van der Graaf geboren 2-06-1991 Den Haag
XI.1.1.4.3. **Onne Peter van der Graaf** geboren 13-09-1992 1992 Singapore (Sing)

IX.1.2.Henriette Elisabeth van Hengel geboren 20-6-1923 Den Haag trouwt 5-7-1944 Amsterdam **Jørgen Christian Hugenholtz** geboren10-9-1916 Borculo, gescheiden 22-10-1959 Amsterdam, overleden Amstelveen. Zij hertrouwt 17-4-1968 Enschede **Cornelis Hendrikus van Rhijn** geboren 29-9-1918 Den Haag. Uit het eerste huwelijk een dochter:
X. 1.2.1 May Adeline Hugenholtz geboren 8-4-1946 Amsterdam trouwt 9-7-1969 Enschede **Huub van Schuppen** geboren 27-10- 1944 Otterloo gescheiden, overleden 1-8-2001 Amsterdam. Zij hertrouwt 7-10-1989 Schijndel **Mindert Veenstra** geboren 28-7-1951 Pesse. Uit eerste huwelijk:
XI.1.2.1.1 Patricia Madeleine van Schuppen geboren 10-11-1970 Zuidzijde trouwt 10-6-2005 Vught **Jan Tromp** geboren 8-5-1958 Marknesse. Zij krijgen 1 dochter:
XI.1.2.1.1.1 Annemae Tromp geboren 13-10-2008 Sneek
XI.1.2.1.2 Deborah Adeline van Schuppen geboren 24-1-1974 Zuidzijde trouwt 10-6-2000 Vught **Peter Siepel** geboren 10-4-1970 Hengelo (O) gescheiden 6-5-2003 Den Haag. Zij trouwt 16-6-2007 met **Hans Udink** geboren 25-1-1957 Amsterdam. Uit eerste huwelijk:
XII.1.2.1.2.1 Adeline Elisabeth Siepel geboren 8-10-2001 Den Haag. Uit tweede huwelijk
XII.1.2.1 2.2.Matthijs Hans Udink geboren 7-11-2004 Amstelveen

IX.1.3. Maria Johanna van Hengel geboren 25-9-1926 Batavia (Ind) overleden 30-3-1999 Den Haag trouwt 12-3-1949 Den Haag **Hendrik Jan Doornbos** geboren 5-4-1912 Stad Doetinchem gescheiden 26-2-1957 Den Haag, overleden 4-2-1991 Den Haag. Zij hertrouwt Enschede
Hendrik Jan Blijdenstein geboren 19-5-1914 Enschede, overleden 22-10-1990 Den Haag. Uit het eerste huwelijk een dochter
X.1.3.1 Wendelien May Doornbos geboren 21-2-1950 Den Haag trouwt 10-7-1969 Den Haag **Gert Jan van Beuge** geboren 17-4-1947 Den Haag gescheiden 17-2-1974 Den Haag.. Uit dit huwelijk 1 zoon
XI.1.3.1.1 Jeroen van Beuge geboren 6-12-1969 Den Haag

VIII.2 Ottolina Hendrika Gooszen geboren 20-8-1898 Den Helder, overleden 16-5-1983 Haarlem. Zij trouwt 21-8-1923 Den Haag **Hendrik Thomas de Booij** geboren 26-12-1898 Den Helder, overleden 16-1-1976, Amsterdam. Zij krijgen 4 kinderen

IX.2.1 Tom de Booij geboren 25-8-1924 Vlissingen trouwt 13-3-1954 met **Henriette Adrienne Strumphler** geboren 13-3-1931 Amsterdam. Zij krijgen 3 kinderen
X.2.1.1 Jan Maarten de Booij geboren 18-1-1955, Amsterdam
X.2.1.2.Mariette Louise Adrienne de Booij geboren 24-2-1956 Amsterdam trouwt 28-6-1980 Baarn **Paul Lamme** geboren 19-10-1953. Zij krijgen 2 kinderen
XI 2.1.2.1 Joep Thomas Andrew Lamme geboren 24 4-1987 Amsterdam
XI.2.1.2.2 Sascha Isabelle Lamme geboren 6 december 1989 Amsterdam
X.2.1.3 Willem Maurits de Booij geboren 11-2-1961 Amstelveen trouwt 16-7-1988 Baarn **Carole Cats** geboren 3-12-1958

IX.2.2 Hilda de Booij geboren 21 juni 1927 Ambon, overleden 27 juni 1927 Ambon, Ned.Oost Indië

X.2.3 Henriette Elizabeth de Booij geboren 31-7-1928 Batavia trouwt 26-11-1954 Bloemendaal **Jacob Kalff** geboren Zwolle 22-12-1913, overleden 14-4-2002 Amsterdam Zij hebben 2 kinderen aangenomen
X.2.3.1 Constantijn Michiel Kalff geboren 27-03-1963 Iraklion, Griekenland trouwt 13-6-1996 Driebergen **Hester Dorothé Witvoet** geboren 7-2-1967. Zij krijgen 2 kinderen
XI.2.3.1.1 Annick Lisa Kalff geboren 30-3-1998 Utrecht
XI.2.3.1.2 Christian Casper Kalff geboren 17-9-2001 Utrecht
X.2.3.2. Maria Michaela Kalff geboren 12 -5-1963 Athene, Griekenland trouwt 19-5-1990 Driebergen **Frank Ferdinand Schmitz**, geboren 15-12-1959 Doetinchem. Zij krijgen 2 kinderen
XI.2.3.2.1 Niels Ferdinand Schmitz, geboren 21-1-1997 Doetinchem
XI.2.3.2.2.Patrick Jacob Schmitz, geboren 4-8-2000 St Amand Montroud, Frankrijk

IX.2.4 Maria Johanna de Booij geboren 21-12-1933.Amsterdam trouwt 23-6-1962 Bloemendaal **Hubertus ter Haar** geboren 3-12-1935 Amsterdam. Zij krijgen 2 kinderen
X.2.4.1 Joachim ter Haar geboren 20-11-1967 Amsterdam trouwt 4-4-1998 Amsterdam **Frédérique van Randwijck** geboren 16-1-1968. Zij krijgen 3 kinderen
XI.2.4.1 Samuel ter Haar geboren 7-2-1999 Amsterdam
XI.4.2 Hebe ter Haar geboren 15-7-2000 Athene, Griekenland
XI.2.4.3. Jona ter Haar 1-11-2003 Den Haag
X.2.4.2. Ian ter Haar geboren 27-8-1969 Amsterdam trouwt 19-9-1998 Amsterdam **Elena Elisabethe Maria Luigina Battistuzzi** geboren 17-3-1971. Zij krijgen 2 kinderen
XI.2.4.2.1. Mila Maria ter Haar geboren 1-11-1999 Baarn
XI.2.4.2.2. Elias Huib ter Haar geboren 9-12-2001 Amersfoort

VIII. 3 Anthoinetta Frederika Gooszen geboren 29-11-1912 Den Haag, overleden 13-12-1995 Den Haag. Zij trouwt 1-8-1936 Oegstgeest .**Jan Paul Hendrik Perks** geboren 24-12-1900 , overleden 2-12-1948 Overveen. Zij hertrouwt 10-7- 1965 Naarden **Hendrik Neeb** geboren 29-1-1912 Den Haag, overleden 1-6-1996 Den Haag. Uit het eerste huwelijk 3 kinderen
IX.3.1 Paulina Hendrika Perks geboren 6-9-1936 Den Helder overleden 3-1-1941 Soerabaja
IX.3.2 Antoine Frederik Perks geboren 9-3-1938 Den Helder overleden 4-1-1941 Soebaraja
IX.3.3 Henriette Paulina Frederika Perks geboren 9-12-1941 Soerabaja trouwt 5-3-1966 Arnhem **Adriaan Gertrudus Jacob de Koningh** geboren 29-8-1940 Velsen. Zij krijgen 3 kinderen
X.3.3.1. Johanna Jeannette-de Koningh geboren 26-8-1967 Groningen trouwt 30-6-2007 Sneek met **Edwin Rosenberg** geboren 11-1-1966 Smallingerland. Zij krijgen 1 zoon
X.3.3.1.1 Joep Anne Dries geboren 1-2-2009 Heerenveen
X.3.3.2 Antoinette Frederika de Koningh geboren 1-2-1969 Groningen geregistreerd partner met **Jan Paul Herman Leijer** geboren 21-3-1967. Zij krijgen 2 kinderen
XI.3.3.2.1 Maartje Helma Henriette Leijer geboren 24-10-2003 Amsterdam
XI.3.3.2.2 Teun Anton Dries Leijer geboren 6-9-2005 Hoofddorp
X.3.3.3 Jan Hendrik Dries de Koningh geboren 27-12-1970 Emmen trouwt 3-9-1999 Hastings (UK) **Sabine Maria Catherine Berger** geboren 24-4-1968 Sao Paolo. Zij krijgen 4 kinderen
XI.3.3.3.1 Bastiaan Alexander Dries de Koningh geboren 7-6-1999 Amsterdam
XI.3.3.3.2 Steffie Pomme Henriette de Koningh geboren 13-1-2001 Huizen
XI.3.3.3.3 Lucia Marie-France Frederique de Koningh geboren 28-4-2003 Blaricum
XI.3.3.3.4 Sjoerd Ferdinand Jacob geboren 16-8-2007 Blaricum

2. Familie Peereboom Voller (Alkmaar)

Wapen: in goud een rood hart beladen met een gouden zespuntige ster. Dekkleeden: goud en rood.

I .Willem Cornelisz. Voller, geboren omstreeks 1590, trouwt met **Marithen Maertens** dochter.
Waarschijnlijk uit eerste huwelijk:**II. Jacob Willemz Voller**, sterft 13-1-1687. Stadsbode Alkmaar, trouwt **Neeltje van Rossum Dirks**
III. Gerrit Jacobz. Voller, begraven Alkmaar 26-1-1718, trouwt in Alkmaar 26 januari 1718: 1e Alkmaar 23 november 1681 **Annetje van der Graeve**, dochter van Jacob Tijsz en Marijtge Antonisdr. Trouwt 2e Alkmaar 10 november 1686 **Margrietje Duyker Casperdr**. Begraven Alkmaar 28 juni 1798
Uit eerste huwelijk:
IV. Abraham Voller, gedoopt. Alkmaar 8 november 1682, kaaskoper, begraven Alkmaar 6 februari 1723, trouwt Alkmaar 1 april 1708, **Jacoba (de) Hertog(h)**, sterft Alkmaar 4 januari 1733, dochter van Dirk en Magdalena van Beijeren Jacobdr. **V.Anna Watervat**, gedoopt Alkmaar 21 december 1717, begraven Alkmaar 30 augustus 1781, dochter van Pieter en Trijntje Ouburgh.
VI.Pieter Voller, gedoopt Alkmaar 7-5-1739, gerechtsbode, conciërge Stadhuis, vendu-,wees- en kerkmeester Alkmaar, sterft Alkmaar 22 januari 1811, trouwt Alkmaar 13 januari 1739 **Neeltje Peereboom**, gedoopt Purmerend 4 december 1739, sterft 23 april 1782, dochter Jan Boudewijnsz en Neeltje Wennius.
VII Mr Jan (Peereboom) Voller gedoopt Alkmaar 7-5-1739, schepen en raad Alkmaar, sterft Alkmaar 14 september 1831; trouwt 1e Purmerend 27 juli 1794 **Alida Lucia Peereboom,** gedoopt Purmerend 16 augustus 1759, sterft Alkmaar 22 maart 1796, dochter Mr Laurens em Elisabeth Josina Copius; trouwt 2e Alkmaar 13 oktober 1799 **Margaretha Clara Jonker**, gedoopt Amsterdam 14 februari 1777, sterft Alkmaar 1 juni 1829 dochter van Leendert en Elisabeth de Wit. Uit tweede huwelijk 4 kinderen: Pieter, Leendert, **Dirk** en Cornelia Elizabeth.
VIII. Mr Dirk Peereboom Voller (naamstoevoeging, dispositie Raad van Justitie Batavia 17 november 1842), geboren Alkmaar 14 mei 1811, 2e stadsgeneesheer te Batavia, sterft 's-Gravenhage 16 maart 1887; trouwt Batavia 25 november 1837 **Henriette Elisabeth van Slingerlandt**, geboren Batavia 18 november 1819, sterft 's-Gravenhage 24 februari 1905, dochter van Jacobus en Adriaan Henrietta Fretz.
IX 1. **Henrietta Margaretha Jacoba Peereboom Voller** geboren Soerabaja, 26 augustus 1838 sterft 's-Gravenhage 8 augustus 1925, trouwt Batavia 4 oktober 1865 **Jhr Carel Hendrik Christiaan Flugi van Aspremont,** geboren Middelburg, huis Oostburg 4 januari 1832, majoor Artillerie Oost Indisch Leger, sterft Bloemendaal14 maart 1872, zoon van Jhr Carel Hendrik Christiaan en Anna Constantina Schiff.
IX. 2. **Mr Jan Dirk Peereboom Voller** Zie hieronder
IX. 3. **Jacobus Pieter Peereboom Voller**, geboren Batavia 3 april 1843, resident van Krawang, sterft 's-Gravenhage 31 maart 1901, trouwt Delft 10 augustus 1864 **Wilhelmina Digna Albertine Boom**, geboren Delft 11 mei 1843, sterft Voorburg (Z.H.) 29 maart 1925

dochter van Nikolaas Alberys en IJda Uijtenhooven
IX. 4. **Francois Theodorous Peereboom Voller,** geboren Batavia 20 december 1845, hoofdcommies Departement van Financiën Batavia. Sterft 's-Gravenhage 11 februari 1932 trouwt 1e 's-Gravenhage 14 augustus 1870 Rosalie Adrienne Marie van Elk, geboren Batavia 23 december 1852, sterft Batavia 25 september 1872, dochter van Dirk en Justus Susanna Schaap. Trouwt 2e (bij volmacht) Utrecht 12 februari 1874 Jeanne Jacqueline van Elk, geboren Batavia 28 maart 1848, sterft 's-Gravenhage 22 februari 1932 zuster van zijn eerste echtgenote.
IX. 2**. Mr Jan Dirk Peereboom Voller,** geboren Batavia 12 mei 1840, raadsheer Hooggerechtshof te Batavia, sterft 's-Gravenhage 4 januari 1921, trouwt 1e (bij volmacht) 's -Gravenhage 31 augustus 1870 **Maria Johanna Turk,** geboren Vlissingen 15 november 1844**,** sterft Batavia 30 oktober 1877, dochter van Lambertus Karel en Catharina Digna Buteux; trouwt 2e 's-Gravenhage 27 mei 1881 **Marie Antoinette van Wely**, geboren Batavia 17 juli 1857, dochter van Hendrik Dirk en Petronella Engelina Wenzel.

Mr Jan Dirk Peereboom Voller met zijn vrouw Maria Johanna Turk. Ouders van Henriette Elisabeth Peereboom Voller. Opname gemaakt in Batavia

Uit eerste huwelijk:
X. 1. **Dirk Peereboom Voller**, geboren Batavia 12 september 1891, administrateur Sf. Boedoeran (Sidhoardjoe) sterft Doorn 24 Maart 1934, trouwt Soerabaja 15 april 1901 **Adrienne Adele Marie Ockerse**, geboren Batavia 23 april 1871, dochter van Gerard Paul Johan en Gerarda Tinkhof.
X. 2. **Catharina Digna Peereboom Voller**, geboren Soerabaja, 12 februari 1873, trouwt Batavia 18 februari 1893 **Willem Frederik van Heukelom**, geboren Amsterdam, 5 september 1858, directeur N.V. Nederlandsch Indische Landbouw Mij en N.V. Javasche Cultuur Mij Amsterdam, sterft Amsterdam 24 februari 1937, zoon van Hendrik Pieter en Charlotte Marie Planteau.
X 3. **Henriette Elisabeth Peereboom Voller,** geboren Soerabaja 25 februari 1875, trouwt 's-Gravenhage 8 oktober 1896 **Anton Frederik Gooszen**, sterft Oegstgeest 14 april 1943

Links: Henriette Elisabeth Peereboom ; Rechts: haar zuster Catherina Digna.

3. Familie Turk

Lambertus Karel Turk geboren 2 augustus 1811 Maarssen Ingenieur 2e klasse Mariene in Vlissingen trouwt met **Catharina Digna Buteux** 23 november 1843 te Vlissingen.

Maria Johanna Turk 1844 -1877

Dochter **Maria Johanna Turk,** geboren Vlissingen 15 november 1844, sterft Batavia 30 oktober 1877, trouwt 31 augustus 1870 **Mr Jan Dirk Peereboom Voller.** Haar broer Anton Willen Turk was een marine officier(promotie 1910

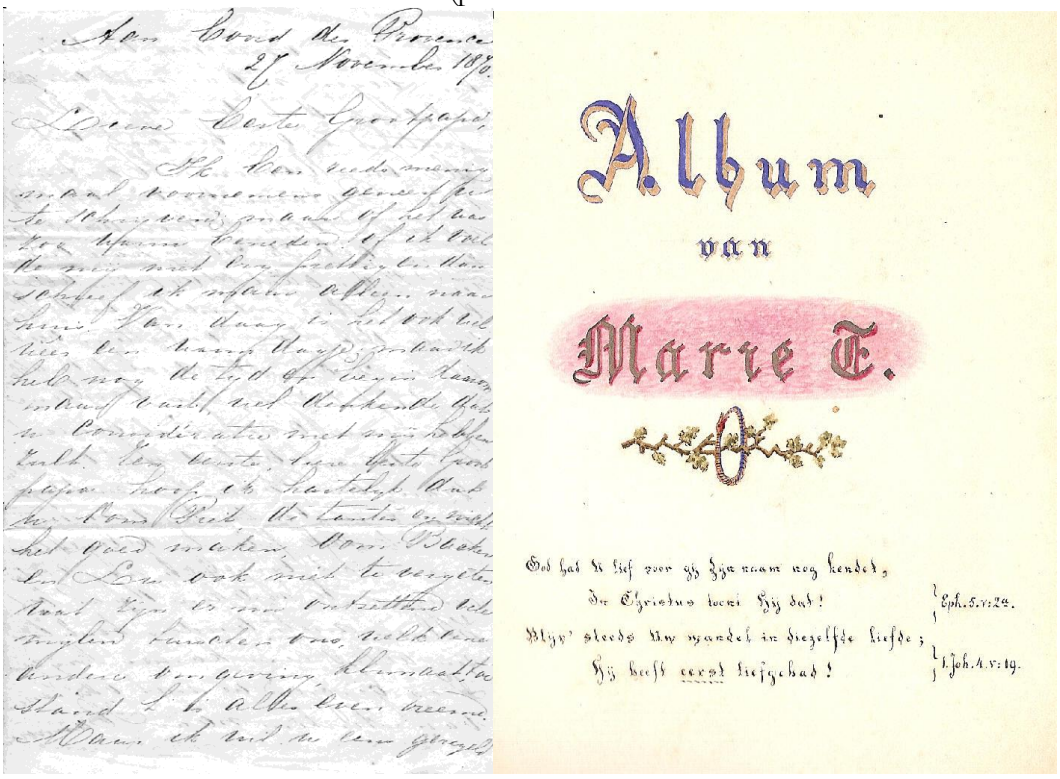

Links: Eerste bladzijde van de brief van Maria Johanna Turk aan haar grootvader mr Pieter Idus Buteux, 27 november 1870. Rechts: Het poëziealbum van Maria Johanna Turk

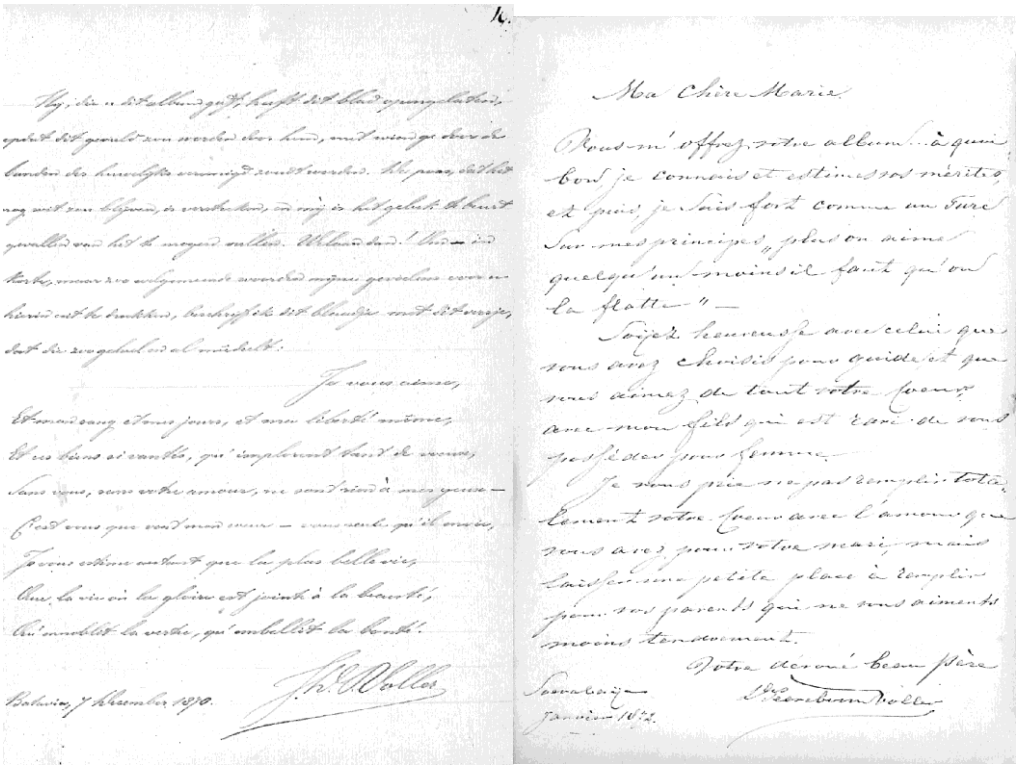

Links; Brief van haar echtgenoot Mr Jan Dirk Peereboom Voller, 7 december 1870. Rechts Bbrief van haar schoonvader Mr Dirk Peereboom Voller, januari 1872

4. Genealogie van de familie Buteux .
Protestant. - Amiens

Wapen : In goud drie swarte merletten, naast elkander, geplaatst in. het schildhoofd. Helm gekroond. Dekkleeden : goud en zwart. Schildhouders : twee griffioenen in natuurlijke kleur, rood getongd. Wapenkreet: Ri Audes Ardua Vinces. Wapenspreuk: oli Deo Gloria.

I. Charles Buteux Geboren Amiens, koopman gestorven in Amiens 1651 trouwt met Francois Montois in Amiens omstreeks 1615
II. Pierre Buteux geboren Amiens omstreeks 1620 vertrok vermoedelijk naar Rijssel en kwam vandaar naar Middelburg waar hij 7 juni 1639 poorter werd, lakenkoper en aldaar, sterft voór Sept. 1687, begr. Middelburg (Wa11enkerk), trouwt. als wedr. van Louise Segar, 2° 30 Oct. 1658 Anna Everaerts , ged. Middelburg 12 Oct. 1636, sterft voor 26 Feb. 16'76, begr. Middelburg (Walenkerk) dr. van :Matthieu en Marguérite Walleran
III. Pierre Buteux, gedoopt Middelburg 4 Maart 1673, koopman, kiesheer, sterft 15 Dec., begraven. Middelburg (Oostkerk) 23 Dec.1707, tr Middelburg 17 nov1699 Maria Huijgens, geb. Negapatnam 9 Aug 1680, sterft Middelburg 17 April 1719, dr. yan ;Jacob en .Jacoba Vincenius.
IV. Dr. Pieter Buteux, ged. Middelburg 20 Dec. 1702, med. doctor, stadsdoctor 1726, sohepen 17,28, 29 en 33, raad 1727, 30-32, en thesaurier 1731-32 te Middelburg, ordin. gedep. ter Staten-Generaal 1735-62, sterft 19 Aug., begr. '8-Gravenhage (Groote kerk) 26 Aug, 1762, tr. Amsterdam 7 .juni 1729 Agnes Anna van Sandick, geb. in Suriname 11 Aug. 1711, sterft 29 Maart, begr. '8-Gravenhage (Groote kerk) 5 April 1748 dr'. van Nîcolaes en Anna Henriette de Néale
V. Mr. Pieter Buteux, geb. 2 Jan., ged. :Middelburg (Walenkerk) 7 jan 1733, raad 1750-52, 54-56, 59, 60, 63, 64, 67, 68, 71-76, schepen 1753, 57, 58, 61, 62, 65, 66, 69 en '70, thesaurier van Middelburg, 1759, 60, 63, 64, 67, 68, 71-76 bewindhebber 0.I.C. ter Kamer Zeeland 1768, ontv,. Van de 100e penningen op de lande onder de Zuid Watering des Eylands ·Walcheren. commissaris van de Wisselbank te Middelburg 1778, sterft Middelburg 8 .jan.. 1778, tr. Middelburg 28 Aug. 1759 Cornelia Speldernieuw, geb. 25, ged Middelburg (Nieuwe kerk) 26 .juni 1732, sterft Middelburg 16 maart 1771, dr. van Andries en Susanna Digna Tobiassen.
VI. Isaac Buteux, geb. 1 Juli, ged. Middelburg 6 Juli 1768, schepen en raad van Goes, sterft Goes 18 nov., begr. Predikkerk 22 nov. 1794, tr. Goes 17 Aug. 1792 Catharina Digna Ossewaarde, geb. 7 Sept., ged. Goes 9 Sept. 1772, sterft Goes 3 Sept. 1804, dochter . van Anthoni en Elisabeth Geertruida de Crane.
VII. Mr. Pieter Idus Buteux, geb. 12 Juli, ged. Goes 23 Juli 1793, commies-griffier, kantonrechter, burgem. Van Heinkenszand, lid provo staten van Zeeland 1826-49, sterft Heinkenszand 21 Feb. 1873, trouwt Heinkenszand 27 Mei 1819 Willemenina Antoinetta Ermerius, geb. 26 Qct., ged. Middelburg (Walenkerk) 18 Nov. 1798, sterft Heinkenszand 27 Qct. 1847, dr. van Dr. Johan Pieter en Johanna Jacoba. Meertens
Uit dit huwelijk:

VIII.1. Catherina Digna Buteux geb. 1 maart 1820 Goes vertrekt 18 jan 1841 naar Vlissingen trouwt met **Lambertus Karl Turk** 26 oct 1843 te Vlissingen

Links: Pieter Idus Buteux 1793-1873, overgrootvader van Henriette Elisabeth Peereboom Voller. Rechts: Catherina Digna Buteux, grootmoeder van Henriette Elisabeth Peereboom Voller, met haar dochter Maria Johanna

Hoofdstuk 17. Levensloop van Antonie Frederik Gooszen

Inleiding

In vorige hoofdstukken heb ik geciteerd uit de herinneringen en memoires van familieleden, die betrokken waren bij oorlogen in Nederlandsch Indië. Mijn oud-oom Chrik de Booy, mijn grootvader bij de oorlogen in Atjeh en mijn oom James Marnix de Booy bij de verovering van Bali. Mijn grootvader, van moeders kant, Antonie Frederik Gooszen heeft evenals mijn andere grootvader Hendrik de Booy in 1893 mede gestreden in de derde Atjeh oorlog. Hij was van 1923-1927 Commandant Zeemacht van Nederlandsch Indië, indirect betrokken bij de opstanden in Bantam (West Java) en West Sumatra in januari 1927. Het is daarbij mijn bedoeling om te laten zien hoe men in die tijd dacht over deze oorlogshandelingen in Nederlandsch Indië. In die tijd vond men deze strijd volkomen gerechtvaardigd en werd door onze volksvertegenwoordiging goedgekeurd. Net zoals momenteel door onze Tweede Kamer der Staten Generaal Nederlandse militairen op 'vredesmissies' worden gestuurd en eveneens onze directe betrokkenheid bij de oorlog in Irak. Het komt allemaal neer op de verandering van de tijdgeest, dat men nu heel anders kijkt tegenover onze koloniale oorlogen.

Helaas heb ik voor dit hoofdstuk over weinig documentatiemateriaal kunnen beschikken, geen dagboeken of opgeschreven herinneringen zoals dat bij de familie de Booij het geval is. Ik heb moeten volstaan met een aantal brieven, documenten en foto's. Aangezien mijn grootvader Gooszen betrokken is geweest bij belangrijke gebeurtenissen, door de hoge posities die hij tijdens zijn leven heeft ingenomen, heb ik over veel materiaal uit boeken en internet kunnen beschikken. Ik hoop dat de vele nazaten van A.F. Gooszen mij nog aanvullend materiaal kunnen verschaffen, alsmede eventuele correcties.

Antonie Frederik Gooszen. Zijn levensloop van 24 mei 1869 tot 26 april 1955.

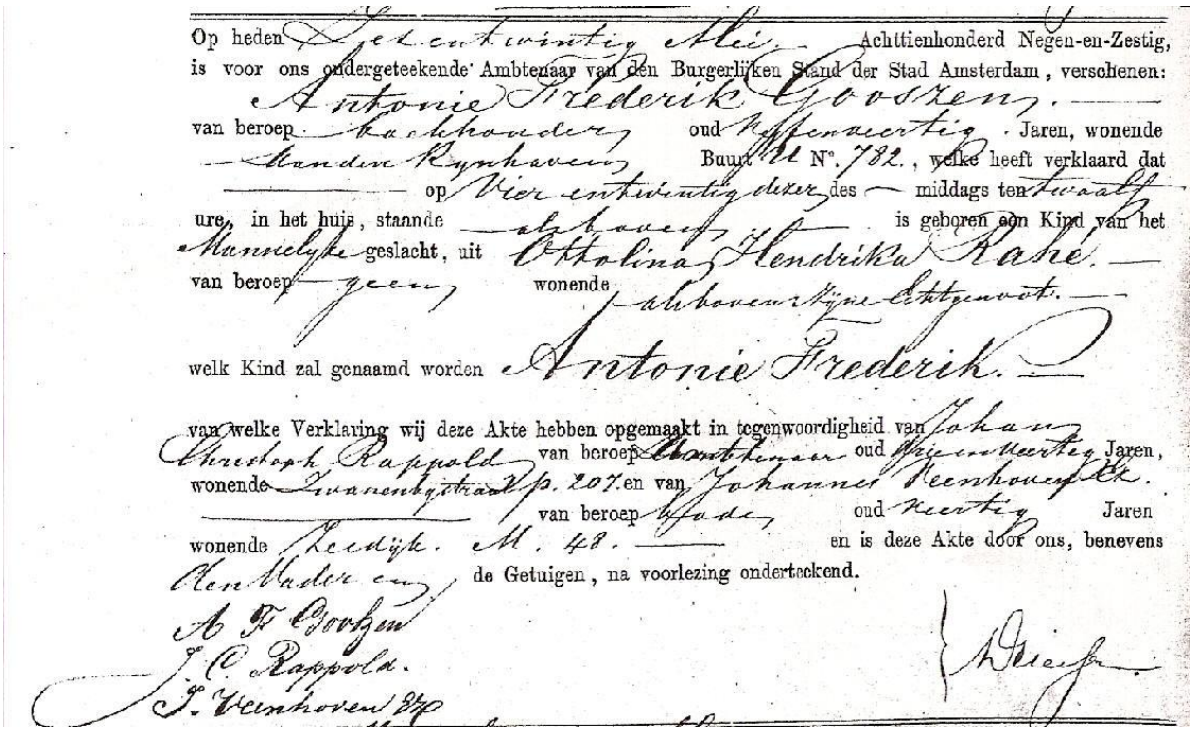

Op heden Negentwintig Mei Achttienhonderd Negen-en-Zestig,
is voor ons ondergeteekende Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Stad Amsterdam, verschenen:
Antonie Frederik Gooszen.
van beroep Kasthouder oud Negenentwintig Jaren, wonende
aan den Rijnhaven Buurt M N°. 782., welke heeft verklaard dat
op Vier entwintig dezer des — middags ten twaalf
ure, in het huis, staande aan den Rijnhaven is geboren een Kind van het
Mannelijke geslacht, uit Ottolina Hendrika Rahé.
van beroep geen wonende aan den Rijnhaven Zijne Echtgenoot.
welk Kind zal genaamd worden Antonie Frederik.
van welke Verklaring wij deze Akte hebben opgemaakt in tegenwoordigheid van Johann
Christoph Rappold van beroep Kantoorbediende oud Negenentwintig Jaren,
wonende Zuidmanbuitenstraat Wijk 207. en van Johannes Veenhoven
van beroep Koopman oud Veertig Jaren
wonende Leidsche Kade M. 48. en is deze Akte door ons, benevens
den Vader en de Getuigen, na voorlezing ondertekend.
A F Gooszen
J C Rappold.
J. Veenhoven Wzn

Geboorteakte van Antonie Frederik Gooszen 24 mei 1869 Amsterdam. Ouders Antonie Frederik Gooszen en Ottolina Hendrika Rahé. Getuige Johann Christoph Rappold, broer van Helena Catherina Rappold, de eerste vrouw van Antonie Frederik Gooszen.

1869 24 mei wordt in Amsterdam Antonie Frederik Gooszen geboren
1872 17 juni sterft zijn oudere broer Hendrik Gooszen.
1873 7 april sterft zijn oom Willem Gooszen (broer van zijn vader, de broers en zusters van zijn vader waren al eerder overleden). 8 december wordt zijn jongere zuster Ottolina Hendrika geboren en op 9 december sterft in het kraambed zijn moeder Ottolina Hendrika Gooszen-Rahé.
1874 Zijn jongste zuster Ottolina Hendrika Gooszen sterft op 28 februari. Hij is dus op 4 jarige leeftijd enig kind en zonder moeder. 8 oktober hertrouwt zijn vader met Johanna Wilhelmina Jacoba Baronesse van Reede van Oudtshoorn.
1883 In 's-Gravenhage sterft op 26 maart zijn vader A.F. Gooszen. Hij blijft dan alleen met zijn stiefmoeder over. Zijn voogd wordt zijn half broer Willem Johann Gooszen, een zoon van de eerste vrouw van zijn vader Helena Catherina Rappold.

Aan allen, Familie, Vrienden en Bekenden, die mij bij het langdurig lijden, zoowel als bij het overlijden van mijen geliefden, Echtgenoot, den Heer A. F. GOOSZEN, zoovele bewijzen van deelneming hebben betoond, zij, ook namens zijne Kinderen, hartelijk dank gezegd.

Wed. A. F. GOOSZEN.
VAN REEDE VAN OUDTSHOORN.

'S-GRAVENHAGE, 28 April 1883. **(14420)**

1884 25 oktober sterft in Djember (Sumatra) zijn half zuster Anna Maria Frederika, een dochter van de eerste vrouw van zijn vader. Zij was enkele maanden op 16 juni getrouwd Nu blijven nog als directe familieleden over: Meindert Willem baron van Reede van Oudtshoorn de man van Anna Maria Frederika, zijn stiefmoeder Johanna Wilhemina Jacoba baronesse van

Reede van Oudtshoorn, zijn halfbroer Willem Johann Gooszen en zijn vrouw Alberdina Clasina Gooszen-Kampfraath.
1885 Gooszen meldt zich aan bij de Koninklijke Militaire Academie

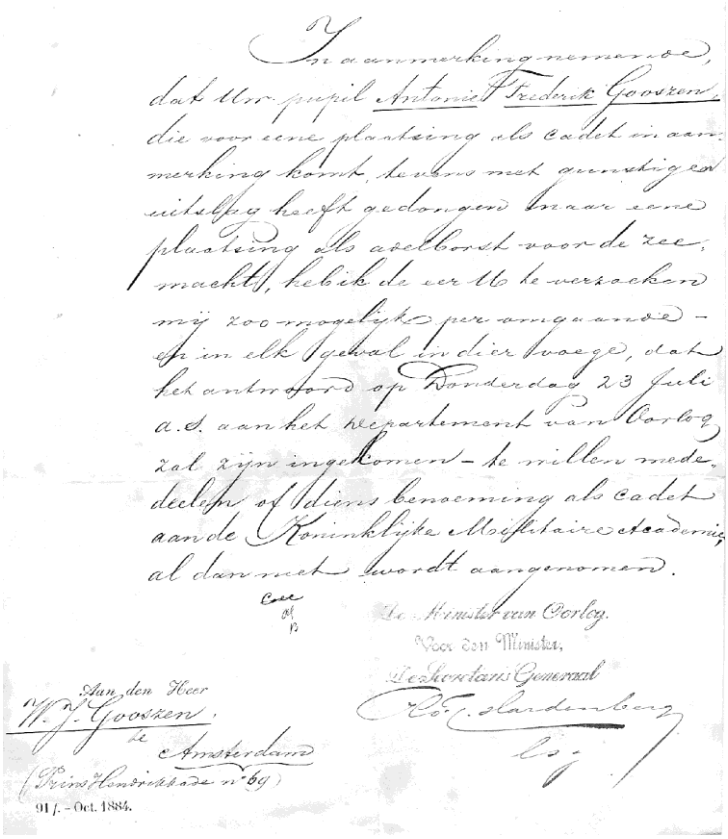

Brief van het Departement van Oorlog IIe afdeeling Generale Staf no 46 Onderwerp Aspirant examen 1885 gedateerd 20 juli 1885 gericht W.J. Gooszen (halfbroer van Antonie Frederik Gooszen)

Uit dit document blijkt, dat Willem Johann Gooszen (zijn oudere halfbroer) zijn voogd is en dat hij toestemming moet geven aan het Ministerie van Oorlog of het goed is dat zijn pupil Antonie Frederik Gooszen op de Militaire Koninklijke Academie kan worden geplaatst. Hij was namelijk al geslaagd voor zijn toelatingsexamen.
1889 28 juli wordt Antonie Frederik Gooszen benoemd tot adelborst der 1e Klasse.
1890 Meindert Willem baron van Reede van Oudtshoorn sterft te Amsterdam 18 maart Hij was getrouwd met Anna Frederika Gooszen, die al in1884 is overleden, een halfzuster van A.F. Gooszen. Om het nog ingewikkelder te maken was Meindert, de broer van zijn stiefmoeder, de derde vrouw van zijn vader Johanna Wilhelmina Jacoba van Reede van Oudtshoorn.
Minister van Marine Hendrik Dyserinck verleent aan de adelborst der 1e klasse A.F. Gooszen te Amsterdam verlof om 14 dagen, vanaf 10 november 1890 naar Parijs te gaan.
1892 22 april wordt hij bevorderd tot luitenant der 2e klasse. Het examen legt hij af met de vermelding: bijzonder goed.
1893 Gooszen wordt uitgezonden naar Nederlandsch Indië, waar hij wordt ingezet in de derde Atjeh Oorlog. Over de krijgsverrichtingen in 1893, waar Gooszen direct bij betrokken was, staan interessante passages in het boek van W.J. Cohen Stuart, De Nederlandsche Zeemacht van 1889-1915 geschreven in 1937:
"Na deze voorvallen werd tot eene nieuwe expeditie besloten. H.M. stoomjacht "Koerier"

werd met het oog op het bevaren der rivier gewapend met 4 kanonnen van 3,7 cm, een op den bak, een op de kampanje en twee op de brug; een kraaiennest voor 4 scherpschutters werd aan den fokkemast aangebracht, de kwetsbare punten werden met zware planken geblindeerd; ook bevestigde men voor het verbreken van versperringen een ijzeren schoen met kettingen aan den voorsteven en bracht door het lossen van steenkolen den diepgang tot 18 dm terug.
Den 30en, nadat des morgens ten l0u met hoog water de "Koerier" de ondiepte had gepasseerd, stoomde de geheele macht in alarmstelling de rivier op; de versterkingen bij Rantau-Pakam bleken niet bezet te zijn, doch bij Pasir Poetih stuitte men op twee versperringen, bestaande uit niboengstammen, hout en bamboe, door dwarslatten met pen en gat verbonden, en waartusschen zich een staaldraadtros van 50 mm bevond. De versperringen gingen op den rechteroever van één punt uit, maar aangezien de rivier aldaar een scherpe bocht maakt, maakten zij een hoek met elkander en hadden op den linkeroever een onderlingen afstand van ongeveer 25 m. Hier lagen een tweetal geschutstellingen, bovendien verkende men aan den overkant der ladang eenige versterkingen; uit al deze verdedigingswerken werd het vuur geopend toen de "Koerier", aan het hoofd der flottille stoomende, ten 2u15m tot 250 à 300 m genaderd was. Dit vuur beantwoordende, stoomde de "Koerier", den rechteroever houdende, zoo normaal mogelijk op de eerste versperring in; deze werd verbroken, doch door de vermindering in vaart gelukte het niet, de tweede stuk te varen; de Commandant van de "Koerier", de Luitenant ter zee 2e kl. J. F. B. van Dijk, kreeg hierbij een schampschot in de zijde door een lilla-kogel, die tegen de bescherm plaat van het aan bakboordzijde op de brug staande kanon van 3,7 cm ricocheteerde; hij bleef echter het schip besturen. Het schip stoomde nu achteruit en daarna volle kracht vooruit op de tweede versperring in, die daarvoor bezweek; het voorschip liep echter hierbij aan den linkeroever in de modder en daar volle kracht achteruitslaan niet voldoende was om het schip achteruit tc krijgen, werd de bemanning naar het achterschip gezonden; zij kwam daardoor echter een oogenblik buiten de blindeering van planken, kooien en ijzeren platen, en kreeg door 's vijands vuur drie gewonden; het schip kwam vlot, en verdreef door vuur uit de gevechtsmars en aan het dek, de Atjehers uit de geschutstellingen aan den oever, waarna de officieren Mensert en Noordhoek Hegt met een klein detachement van de "Koerier" twee lilla's daaruit haalden; de versperringen werden latere door de sloepen opgeruimd. Inmiddels waren, op een punt, ongeveer 500 m benedenstrooms van Pasir Poetih, de beide colonnes der Infanterie met een deel der landingsdivisie op den linkeroever geland en rukten door de ladang, die, pas aangelegd, een zeer moeilijk terrein bleek te zijn, tegen de meest Noordelijk gelegen versterking op; de tegenstand, hier door den vijand geboden, bezorgde aan de Infanterie een gesneuvelde en vier gewonden; uit de overige bentings vluchtte de vijand. Eene compagnie bleef in de genomen versterkingen achter om die den volgenden dag te slechten, daarna werd het overige der gelande troepen geëmbarkeerd en ten $7^{u}30^{m}$ bereikte de flotille Seroeway, waar den 31 en de gewonden per particulieren stoomer naar Deli werden geëvacueerd, de colonne van Pasir Poetih afgehaald en overigens gerust werd. Den 2en des morgens ten 6u werd door de sloepen aangevangen met het overzetten der colonnes en den trein, en ten 7u45m werd de marsch aanvaard; de landingsdivisie werd, om haar een vermoeiende marsch te besparen, door de "Anna" en "Slamat" overgevoerd naar een punt, tegenover Oud-Seroeway gelegen, waar zij ten 8u30m aankwam en in afwachting van de komst der colonne, naar den rand der sawah oprukte, vanwaar de ligging van een viertal vijandelijke versterkingen op ongeveer 700 m afstand, werd waargenomen; weldra kwam nu ook de colonne, onder bevel van den Majoor Meuleman, die het voetpad langs de rivier had gevolgd, op het terrein aan, en nadat de landingsdivisie hare plaats in den hoofdtroep had ingenomen werd even vóór 9u op de sawah gedeboucheerd; de sterkte van den troep bestond op dit oogenblik uit 9 officieren en 307 minderen der Infanterie, aan wie toegevoegd waren 1 officier en 19 mariniers, Marine-landingsdivisie 5 officieren en 73 matrozen 8 mariniers, artillerie 1 officier en 24 minderen met 3 getrokken bronzen kanonnen van 8 cm en een Coehoorn-mortier. Nadat tot ongeveer 650

pas van de vijandelijke stelling voortgerukt was, terwijl eene sectie infanterie bij het landingspunt achtergelaten was om de ageerende troepenmacht in den rug te dekken en de verbinding met de vaartuigen te onderhouden, kwam ten ongeveer 9u15^{m} de artillerie in batterij en richtte haar vuur met granaten en granaatkartetsen achtereenvolgens op de vijandelijke versterkingen, terwijl door den troep beurtelings pelotons- en sectiesgewijze salvovuur werd afgegeven; men kreeg vuur niet alleen uit de bentings maar ook van een 200-tal Atjehers, die nabij de meest Noordelijk gelegen versterking eene schietstelling hadden ingenomen, waardoor de rechtervleugel onzer linie bedreigd werd; het detachement van Seroeway, met eene sectie infanterie versterkt, hiertegen afgezonden, slaagde erin, dat vuur tot zwijgen tebrengen.
Inmiddels had de Commandant der Landingsdivisie bevel ontvangen, om de bovengenoemde benting op den linkervleugel van 's vijands linie gelegen, te nemen. Zij rukte in vier tempo's vooruit, op de halten salvo's afgevend; door het zeer moeilijke terrein, eene sawah, met riet of zwaar hard gras ter hoogte van 1,5 m begroeid, waarvan bovendien de bodem glibberig was en vele kuilen en nagenoeg onbegaanbare galangans opleverde, kwam men slechts langzaam vooruit en leed reeds eenige verliezen; op ongeveer 200 pas van het doel werd daarom de order tot stormloopen tegen de Noord-Oostelijke face gegeven.Men kwam vóór eene omheining van aangepunte bamboe waarachter eene drooge gracht, gevuld met bamboedoerie, om het buitentalud te bereiken, moest eene tweede omheining van bamboe doorbroken worden; men trachtte nu, door kappen en snijden, openingen te maken. Het gelukte Commandant en Officieren op enkele plaatsen de borstwering te bereiken, doch de Commandant, de Luitenant ter zee 1 e kl. Mensert, werd door een schot in het hoofd zwaar gewond, zoodat hij het bevel aan den Luitenant ter zee 2e kl. C.W. Broers moest overgeven.
Terzelfder tijd was het detachement van Seroeway, waarbij, zooals reeds vermeld, 20 man van het Korps Mariniers waren ingedeeld, na het vermeesteren der bovengenoemde schietstelling, tegen de Vester- en Zuiderfacen der benting opgerukt, en werd getracht, de poort der versterking te forceeren; hierbij sneuvelde de Korporaal der Mariniers Viergever, terwijl de Commandant van de troep, de 1e Luitenant der Infanterie C. van der Schroeff, bij het beklimmen der borstwering doodelijk gewond werd.
Intusschen was tot steun dezer actie eene groep infanterie van eene der andere collones afgezonden geworden, en gelukte het aan eenige manschappen dezer groep, met den Luitenant ter zee 2e kl. **A. F. Gooszen** en 4 mariniers, in de binnenruimte der versterking te springen, op hetzelfde oogenblik, dat het forceeren der poort gelukte; hiermede was de versterking in ons bezit. Reeds bij het oprukken had de Landingsdivisie 6 gewonden gekregen, waaronder de Luitenant ter zee 2^{e} kl. J. H. Zeeman; bij het stormen sneuvelden met inbegrip van de bij het detachement Seroeway ingedeelde mariniers, vier man en werden, behalve de Luitenant ter zee 1e kl. Mensert, drie man gewond. (...) Nadat alle versterkingen genomen waren, stoomde de "Koerier" nog hooger de rivier op en verjoeg met eenige schoten uit de kanons van 3,7 cm de nog standhoudende Atjehers uit een versterkt huis in de kampong Loeboek Batil. De veroverde versterkingen werden voor den nacht door de Landmacht bezet en daags daarna geslecht. Nog in den namiddag van den 2^{en} April werden de lijken der gesneuvelden de gewonden en de landingsdivisie door de "Koerier" en de sloepen naar Seroeway overgevoerd; aldaar was de Kapitein ter zee Stokhuyzen, Commandant der vereenigde scheepsmacht in de wateren van Atjeh, per stoomschip "Kinta" aangekomen; hij begaf zich, vergezeld van den Kapitein-Luitenant ter zee van den Pauvert, leider van het nautische gedeelte der expeditionnaire macht, per stoomsloep naar het gevechtsterrein; vandaar terugkeerende, kreeg de sloep door een geweerschot een lek, waarin den volgenden dag, door haar op eene droogte te zetten, kon worden voorzien. Den 3^{en} werden de gewonden door de gewestelijke stoomjachten, onder geleide van eene stoombarkas, naar de reede vervoerd en had in den namiddag de plechtige ter aarde-bestelling der gesneuvelden plaats. Op den 5^{en} keerden alle schepelingen naar hunne respectieve bodems terug, terwijl de "Koerier"

met eene stoombarkas op de rivier bleef.
Nu aan Nja Makam's aanhangers belangrijke verliezen waren toegebracht, was de toestand in het Tamiangsche aanmerkelijk verbeterd; niettemin werd voorloopig de aanwezigheid van een oorlogsvaartuig op de rivier noodig geacht; toen dan ook in Mei de "Koerier" naar Penang moest om te dokken, werd het Gouvernements-stoomschip "Indragiri", met een Marine-detachement aan boord, ter vervanging aangewezen. Verder werd de toegankelijkheid van de "Tamiang-Rivier bevorderd door de opname van de Panaga-geul en de bebakening der monding van de Soengei Ijoe, welke dieper was dan de Tamianggeul.
Einde citaten uit het boek van Cohen Stuart . De Nederlandsche Zeemacht van 1889-1915

Opmerkelijk genoeg bestaat er een direct verband tussen mijn twee grootvaders, voordat mijn ouders geboren waren. Wat wil namelijk het geval. Zoals al vermeld in hoofdstuk 4 Herinneringen van Hendrik de Booy aan de derde Atjeh oorlog, hebben mijn beide grootvaders zij aan zij gevochten in Atjeh

.
Links: Oorkonde voor Antonie Frederik Gooszen, Luitenant ter Zee 2e klasse. De tekst van deze oorkonde luidt: De Minister van Marine, Gezien het Koninklijk Besluit van den 19 Februari 1869 no 13 waarbij een eerteken is ingesteld voor hen, die deelgenomen hebben aan belangrijke krijgsbedrijven, verklaart dat de Luitenant ter Zee der 2e klasse A.F. Gooszen gerechtigd is tot het dragen van het voormeld eereteken met gesp, hebbende hij als Luitenant ter Zee der 2e Klasse deelgenomen aan de expeditie naar de Tamiang-rivier (Oostkust van Sumatra) 1893. 's-Gravenhage den 30 november 1894. De Minister voornoemd Van der Wijck
Rechts:: Oorkonde voor Hendrik de Booij, Luitenant ter Zee der 2e Klasse, De tekst van deze oorkonde is identiek aan die van Antonie Frederik Gooszen. Uiteraard verschilt de naam die bij de oorkonde is ingevuld. (De naam van de Booij wordt nu terecht met een lange ij geschreven)

Zij waren aan boord van gewapende sloepen, die een verkenningsexpeditie uitvoerden op de bovenloop van de Rivier Tamiang aan de Oostkust van Atjeh. Beiden krijgen voor deze krijgsverrichtingen een ereteken van de Minister van Marine. Uit de oorkonde, die daarbij werd vergezeld met de zelfde tekst voor beide grootvaders, uiteraard waren de namen van hen op de oorkonde verschillend. De dagtekening was ook het zelfde: 30 november 1994. De oorkonde was getekend door Jhr H.M. van der Wijck, de Minister van Marine.

1896 Gooszen treedt op 8 oktober in het huwelijk met Henriette Elisabeth PeereboomVoller geboren te Soerabaja 25 februari 1875, dochter van Mr Jan Peereboom Voller en Maria Johanna Turk.

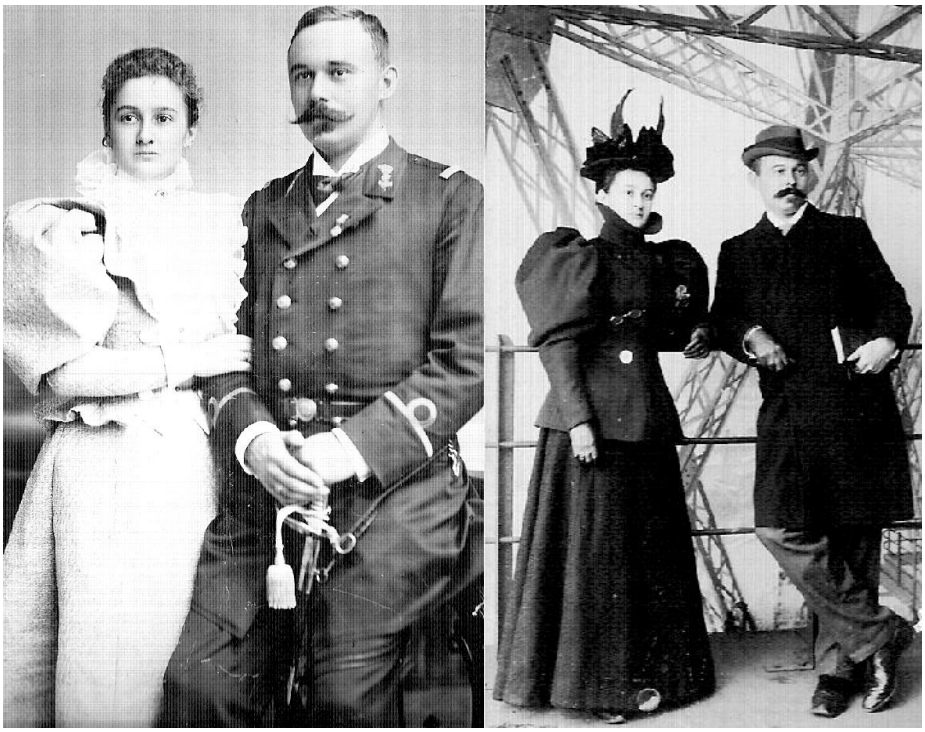

Links: Het bruidspaar Gooszen-Peereboom Voller in 1896. Bruidegom is nu Luitenant ter Zee der 2e Klasse Rechts: Het echtpaar Gooszen op de Eifeltoren in Parijs (huwelijksreis?). Gooszen was al in 1890 een keer naar Parijs geweest.

1897 9 juli wordt hun dochter Maria Johanna geboren. Vernoemd naar haar grootmoeder Maria Johanna Peereboom Voller-Turk.

1898 20 augustus wordt hun tweede dochter Ottolina Hendrika geboren. Deze naam is haar gegeven ter nagedachtenis van de jong (2 ½ maand oud) gestorven overleden zuster van

Links: Moeder met haar dochter Ottolina Hendrika. Rechts: de twee zusters Ottolina en Maria Johanna Gooszen in 1898

1899 A.F. Gooszen wordt op 11 maart 1904 benoemd tot luitenant ter zee der 1e klasse. Nadat hij op 17 januari het examen voor de rang uitmuntend had afgelegd volgens de minister van Marine Jhr Jacob Alexander Röell.

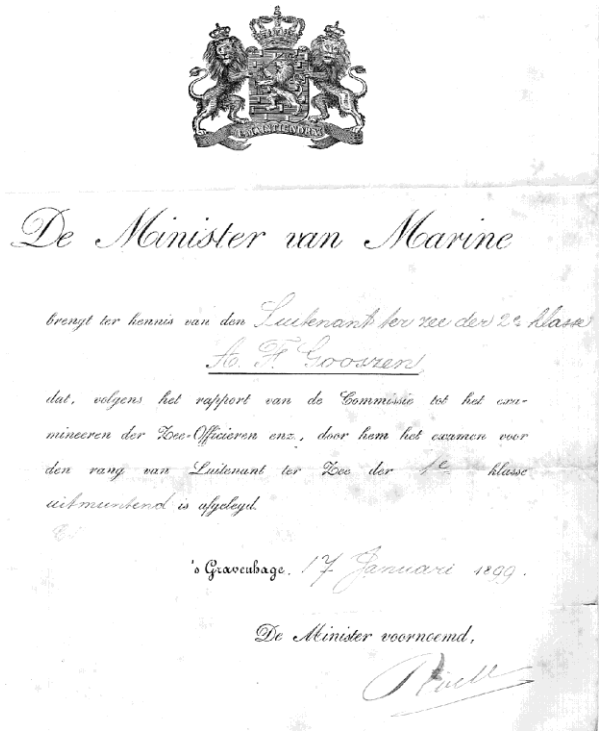

De Minister van Marine

brengt ter kennis van den Luitenant ter zee der 2e klasse
Ad. F. Gooszen
dat, volgens het rapport van de Commissie tot het examineeren der Zee-Officieren enz., door hem het examen voor den rang van Luitenant ter Zee der 1e klasse uitmuntend is afgelegd.

's Gravenhage, 17 Januari 1899.

De Minister voornoemd,

Diploma examen voor de rang van Luitenant ter Zee der 1e klasse. Door A.F. Gooszen heeft dit examen uitmuntend afgelegd. Het is ondertekend door de minister van Marine Jhr J.A. Roëll

1901 De familie Gooszen en de familie de Booy zijn gelijktijdig in Batavia (Ned.Oost Indië). Getuige daarvan zijn onderstaande foto's.

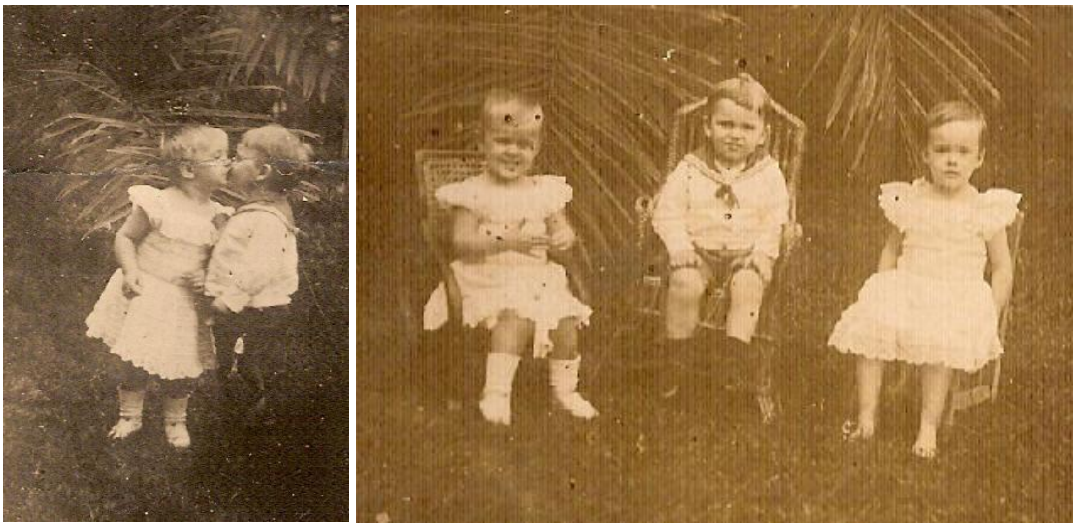

Links: 'First kiss' van Tom de Booy met zijn latere vrouw Ot Gooszen. Rechts: Ot Gooszen, Tom de Booy en Mary Gooszen in Buitenzorg 1901

1907 Koningin Wilhelmina benoemt op 30 augustus A.F. Gooszen tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau. Z.M. de Duitsche Keizer Wilhelm II benoemt 13 december A.F. Gooszen tot Ridder 3e klasse in de Orde van den Rooden Adelaar.

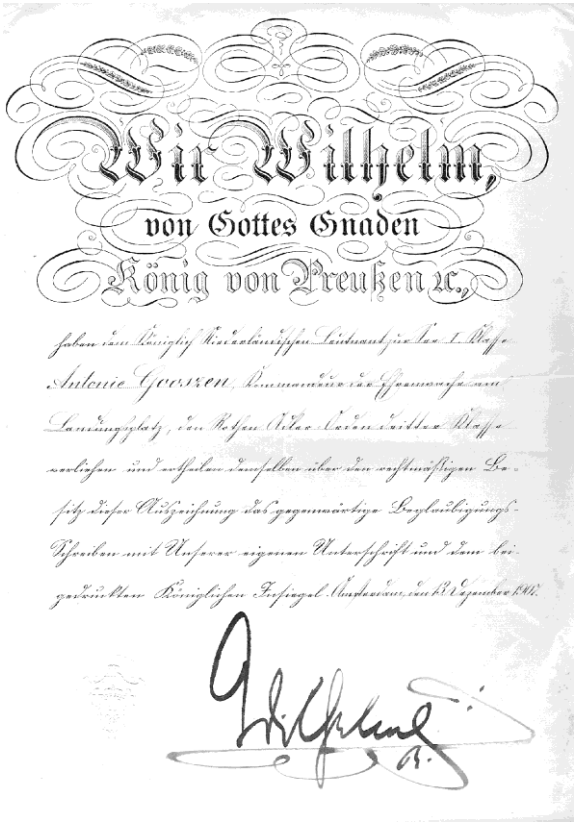
Wir Wilhelm,
von Gottes Gnaden
König von Preußen 2c.

Brevet behorende bij de door Z.M den Duitsche keizer geschonken versierselen van Ridder 3e klasse in de Orde van de Rooden Adelaar aan A.F. Gooszen op 13 december 1907. (De Orde van de Rode Adelaar (Duits: "Der Roter-Adler-Orden") werd op 17 november 1705 door markgraaf George Willem van Brandenburg-Bayreuth (1678-1726) gesticht als " Ordre de la Sincerité".Derde Klasse is vergelijkbaar met een commandeur in Nederland)

Z.M. de Duitsche Keizer Wilhelm II . (vergelijking handtekening met die van de oorkonde)

Gezin Gooszen rond 1908. V.l.n.r. Moeder, May, Vader, Ot. Vader Gooszen is nu Luitenant ter Zee der 1e klasse

Moeder Gooszen met haar twee dochters, May (links) en Ot (rechts) rond 1910

1912 29 november wordt hun dochter Anthoinetta Frederika Gooszen geboren.
1916 8 juni overlijdt zijn stiefmoeder (derde vrouw van zijn vader) Johanna Wilhelmina Jacoba baronesse van Reede van Oudtshoorn.
1917 In een brief van mijn vader Hendrik Thomas de Booy aan zijn vader Hendrik de Booij geeft hij een beschrijving van het binnenlopen van Hrms Tromp komende van Nederlandsch Oost Indië. In deze brief zien we dat ook de toen nog overste A.F.Gooszen een rol speelt, vandaar dat ik enkele passages uit deze brief citeer:
" En ja waarachtig daar lag de Tromp - voor anker - z'n enige anker dat hij nog over had. Hij was z'n St.B. anker kwijt met ketting en al. De zee sloeg over de dijk soms. 't Was bepaald niet zonder gevaar om 't Wierhoofd langs te lopen. Menigeen haalde daar vandaag een nat pak. Om langs de gewone weg op 't Hoofd te komen was helemaal geen doen. 't Plankier stond vèr onder water. De Tromp heesch de blauwe vlag. Inmiddels was de Koningin gearriveerd. 2

admiraals (ten Cate - Bauduin) verschillende hooge bokken die zich erg onbehaaglijk voelden in dit beesten weer, een hofdame, overste **Gooszen** enz. enz. De hooge personages vatten post bovenop Wierhoofd en keken naar de Tromp, die nu zou trachten binnen te komen. Hooge zeeën sloegen over 't haven hoofd heen. Zelfs kwamen ze dikwijls heelemaal over de dijk heen bij Wierhoofd zoodat ze 't trapje aan de binnenzij weer afstroomden. Veel adelborsten stonden op 't Hoofd (niet op de pier natuurlijk) met veel andere menschen en we waren wel zo goed als afgesloten. Daarbij woei en hagelde, regende het maar door. De koningin bleef de geheele ochtend boven op Wierhoofd staan. Bewonderenswaardig. 't Ivoren aapje (ten Cate) wandelde wat op en neer afgelost door overste **Gooszen** en andere overheidsdienaren. De bokken zochten al spoedig dekking achter de schilden van de Wierhoofd. Maar de Koningin trotseerde de storm. De Tromp kwam inmiddels op de haven aan".
1918 A.F. Gooszen wordt bevorderd 1 februari tot kapitein te zee. Hij wordt 1 november Commandant Marine te Soerabaja, welke functie hij vervulde tot 28 augustus 1919.
1919 Uit het dagboek van mijn grootvader Hendrik de Booy van 23 december wordt melding gemaakt van (nu kolonel) Gooszen: "Tom komt morgen, is naar de Gooszens om de epauletten te halen van den kolonel Gooszen".
1920 Gooszen wordt 2 februari benoemd tot Chef Marinestaf (CMS) te 's-Gravenhage. Zijn dochter Maria Johanna Gooszen trouwt 23 maart in Leiden met Jan Willem Gerrit van Hengel, zeeofficier.

Maria Johanna Gooszen trouwt 23 maart 1920 in Leiden met Willem van Hengel, zeeofficier

29 mei wordt Kapitein ter zee (Kolonel) A.F. Gooszen benoemd als voorzitter van de interdepartementale commissie, ingesteld door de Minister van Marine, die als taak heeft om een programma op te maken voor de aanbouw van Marine-materialen voor de eerstvolgende jaren.
De grote invloed van A.F. Gooszen, die tijdens de periode van de werkzaamheden van deze commissie en de verdere politieke gevolgen daarna heeft gehad, is door G. Jungslager in 1997 samengevat in een artikel in de bundel *Kopstukken uit de krijgsmacht. Nederlandse vlag- opperofficieren 1815-1955* onder redactie van G. Teitler en W. Klinkert . Een 20 tal officieren uit de 18e,19e en 20ste eeuw worden besproken, waaronder Vice-admiraal A.F. Gooszen. Het artikel van Jungslager geeft een dermate goed beeld van mijn grootvader A.F. Gooszen, dat ik gemeend er goed aan te doen om het artikel in het geheel over te nemen